DOKUMENTE

TË KONCILIT II EKUMENIK

TË VATIKANIT

SHKODËR 2012

DOKUMENTET
E KONCILIT II EKUMENIK
TË VATIKANIT

PARAQITJA

Me gëzim të madh në zemër dhe me mallëngjim ju paraqes, me rastin e fillimit të Vitit të Fesë shpallur prej Papës Benedikti XVI më 11 tetor 2012, Dokumentet Konciliare në gjuhën shqipe. Kjo detyrë m'u besua prej Vëllezërve Ipeshkvij në Asamblenë e Zakonshme të Konferencës Ipeshkvnore në nëntor të vitit 2011. Me këtë vepër, e cila ka kërkuar një angazhim të madh përkthimi, korrigjimi dhe faqosjeje, edhe pse ndodh 50 vjet pas thirrjes së Koncilit II Ekumenik të Vatikanit, mund të themi se kemi arritur një cak të rëndësishëm.

Tani kemi në dorë një mjet shumë të rëndësishëm për t'i bërë të njohura mësimet e Kishës, për të bërë që Kisha, nusja e Krishtit, të duhet prej të gjithëve dhe për t'u bërë më të gatshëm e më aktivë në shërbim të Zotit tonë Jezu Krishtit.

Po ju drejtohem në veçanti juve meshtarë, rregulltarë e rregulltare, laikë të angazhuar, me qëllim që të propozoni përhapjen njohjen e këtyre dokumenteve.

Nuk duhet të mjaftohemi që popullit të Hyjit t'i ofrojmë vetëm thërrime, me pretekstin se ende nuk është gati për të kuptuar disa gjëra, se ende është i lidhur me traditat, etj.

Këto vështirësi ekzistojnë, por nuk mund dhe nuk duhet të na ndalin në angazhimin tonë për t'i formuar besimtarët tanë në njohjen e krishterë, në atë biblike dhe doktrinore. Më vjen ndër mend dialogu mes Filipit dhe oborrtarit etiopas. Ky i fundit është duke lexuar një tekst të Isaisë profet dhe Filipi i kërkon nëse e kupton atë që është shkruar. Ai i përgjigjet: "E si mundem kur nuk e kam atë që të më udhëzojë?" (krh. Vap 8, 26 e vijim). Njerëzit kanë uri për Hyjin, nuk duhet të mjaftohemi t'u ofrojmë atyre vetëm thërrime, por, së bashku me Fjalën e Hyjit, të bëjmë të mundur që njerëzit të njohin fytyrën e vërtetë të Kishës, nëpërmjet mësimeve të saj.

Tani le të përshkojmë itinerarin e Koncilit II Ekumenik të Vatikanit dhe dokumentet e tij.

Koncili II Ekumenik i Vatikanit ka qenë Koncili XXI e i fundit ekumenik, apo një mbledhje e ipeshkvijve përfaqësues të mbarë botës për të diskutuar mbi argumente që kanë të bëjnë me jetën e Kishës katolike.

Koncili u zhvillua në katër seksione, prej vitit 1962 deri në vitin 1965, kur Kisha drejtohej prej Papës Gjoni XXIII dhe Papës Pali VI. Shpalli katër Kushtetuta, nëntë Dekrete dhe tri Deklarata, si më poshtë vijon.

Kumtimi i thirrjes së një koncili u dha nga Papa Gjoni XXIII më 25 janar 1959, vetëm tre muaj pas zgjedhjes së tij si papë, në bazilikën e Shën Palit, së bashku me kumtimin e një sinodi për dioqezën e Romës dhe me përditësimin e Kodit të së Drejtës Kanonike: "Të nderuar Vëllezër dhe Bij Tanë të Përzgjedhur! Shqiptoj përpara jush, jo pa përmallim, por njëkohësisht me vendosmëri të përvuajtë, titullin dhe propozimin e një kremtimi të dyfishtë: të një Sinodi Dioqezan për Romën dhe një Koncil Ekumenik për Kishën e gjithëmbarshme".

Më 16 maj 1959 u emërua komisioni parapërgatitor, i drejtuar prej kardinalit Domenico Tardini, komision ky që u këshillua me të gjithë kardinalët, ipeshkvijtë katolikë, kongregatat romake, eprorët e përgjithshëm të familjeve rregulltare katolike, universitetet katolike dhe fakultetet teologjike, për të kërkuar sugjerime mbi argumentet që do të duhej të trajtoheshin. Në dhjetor papa deklaroi gjitha-shtu se ky koncil nuk do të ishte vazhdim i Koncilit I të Vatikanit (i pezulluar, por jo i përfunduar, në vitin 1870), por do të kishte pasur një fizionomi të vetën; megjithatë u bë menjëherë e qartë se njëra prej detyrave kryesore të Koncilit do të kishte qenë plotësimi i reflektimit të Kishës si në marrëdhënie me botën, ashtu edhe në përcaktimin e identitetit dhe të natyrës së saj, filluar qysh prej Koncilit I të Vatikanit me kushtetutën *Pastor Aeternus* (Bariu i Amshueshëm: enciklikë mbi Parësinë Apostolike dhe mbi pagabueshmërinë e Papës kur flet "ex catedra" mbi çështje morale dhe feje), dhe më pas të ndërprerë. Në vitin 1960 u emërua komisioni përgatitor, i drejtuar prej papës, komision ky që përcaktoi argumentet për t'u trajtuar gjatë seksioneve plenare të Koncilit.

Më 1 korrik 1962 shpalli gjithashtu enciklikën *Paenitentiam Agere* (Bëj Pendesë), në të cilën kleri dhe laikati ftoheshin "që të përgatiteshin për kremtimin e madh konciliar me lutje, vepra të mira dhe pendesë", duke kujtuar se në Bibël gjestet solemne të takimit mes Hyjit dhe njerëzimit... gjithmonë parapriheshin prej një thirrjeje bindëse lutjeje dhe pendese.

Hapja e Koncilit II Ekumenik të Vatikanit

Hapja e Koncilit u caktua të bëhej me datën 11 tetor 1962, që sipas fjalëve të vetë papës "lidhet me kujtimin e Koncilit të madh të Efesit, që ka rëndësinë më të madhe në historinë e Kishës". Pra, Koncili u hap zyrtarisht prej Papës Gjoni XXIII në bazilikën e Shën Pjetrit me ceremoni solemne. Me këtë rast Papa mbajti fjalimin e famshëm *Gaudet Mater Ecclesia* (Nëna Kishë Galdon) në të cilin tregoi se cili ishte qëllimi kryesor i koncilit: "...është e nevojshme që kjo doktrinë e qartë dhe e pandryshueshme, të cilës duhet t'i jepet një miratim besnik, të thellohet dhe të paraqitet sikurse e kërkon koha jonë. Në fakt, diçka është thesari i Fesë, domethënë të vërtetat që përmbahen në doktrinën tonë të nderuar, diçka tjetër është mënyra me të cilën ato kumtohen, por gjithmonë në të njëjtin kuptim dhe në të njëjtin vështrim".

Për këtë Koncili u karakterizua menjëherë për një natyrë të theksuar "baritore": nuk u shpallën dogma të reja (edhe pse u trajtuan dogmatikisht misteret e Kishës dhe të Zbulimit), por u interpretuan "shenjat e kohëve" (Mt 16, 3); Kisha duhej të rifillonte të dialogonte me botën, në vend që të merrte pozicione mbrojtëse.

Në po këtë fjalim Papa Gjoni XXIII iu drejtua edhe "profetëve të fatkeqësive", eksponentëve të Kuries dhe të klerit më kundërshtarë të idesë së kremtimit të një Koncili: "Në kushtet e tanishme të shoqërisë njerëzore ata s'janë të aftë të shohin tjetër veçse shkatërrime e telashe; shkojnë duke thënë se kohët tona, nëse krahasohen me shekujt e kaluar, janë më të këqija; arrijnë deri aty sa sillen sikur të mos kishin të mësonin asgjë prej historisë, që është mësuese jete, dhe sikur në kohët e Koncileve paraardhëse gjithçka të kishte shkuar vaj si për sa i përket doktrinës së krishterë, ashtu edhe për sa i përket moralit e lirisë së Kishës".

Një koncil "ekumenik"

Qe me të vërtetë një Koncil "ekumenik": mblodhi rreth 2.500 kardinalë, patriarkë dhe ipeshkvij katolikë nga e gjithë bota.

Qe rasti i parë i mirëfilltë për të njohur realitete kishtare deri në atë moment të panjohura për Kishën. Në fakt, gjatë shekullit të fundit Kisha katolike nga evrocentrike po merrte gjithnjë e më shumë karakteristikat e një Kishe të gjithëmbarshme, sidomos falë veprimtarive misionare që kishin zënë fill gjatë papatit të Papës Piu XI.

Ndryshueshmëria nuk vinte vetëm prej Kishave katolike të ritit lindor, por edhe prej Kishave latino-amerikane dhe afrikane, që kërkonin një vlerësim më të madh për "ndryshueshmërinë" e tyre. Jo vetëm: në Koncil merrnin pjesë për herë të parë, në cilësinë e vëzhguesve, edhe eksponentë të bashkësive të krishtera të ndara me Kishën e Romës, si p.sh. ato të ortodokësëve dhe të protestantëve.

Zgjedhja e Papës Pali VI

Vdekja e Papës Gjoni XXIII më 3 qershor 1963 shtyu shumë vetë, duke parë ngurrimin e disa ipeshkvijve për të vazhduar diskutimet, që të shprehnin mendimin se ndoshta do të ishte më mirë nëse do të pezulloheshin punimet e koncilit. Kjo hipotezë ra poshtë me zgjedhjen në krye të papatit të arqipeshkvit të Milanos, Gjon Batista Montinit (Papa Pali VI), i cili në radiomesazhin e tij të parë të datës 22 qershor 1963 foli për vazhdimin e koncilit si për "veprën kryesore" dhe "pjesën më të shquar" të papatit të tij, duke bërë kështu të vetën vullnesën e paraardhësit të vet.

Në fjalimin e tij të parë si Papë drejtuar etërve konciliarë, Papa Pali VI paraqiti gjithashtu edhe objektivat kryesorë të sinodit:

1. Përcaktimi më i saktë i konceptit Kishë
2. Ripërtëritja e Kishës katolike
3. Rivendosja e njësisë mes të gjithë të krishterëve
4. Dialogu i Kishës me botën bashkëkohore

Mbyllja

Pas katër seksione punimesh koncili u mbyll më 7 dhjetor 1965. Gjatë seancës së fundit publike, në fjalët drejtuar etërve konciliarë, Papa shpjegoi se si Koncili e kishte orientuar "mendjen e Kishës kah drejtimi antropocentrik i kulturës moderne", por pa bërë që ky interes të shkëputej "prej interesit

fetar më autentik“, sidomos për shkak ”të lidhjes së vlerave njerëzore dhe kohore me ato shpirtërore, fetare dhe të përjetshme…“.

Një ditë më pas Papa i drejtoi botës tetë mesazhe: etërve konciliarë, udhëheqësve të shteteve, intelektualëve (dorëzuar në mënyrë simbolike Z. Jacques Maritain), artistëve, grave, punëtorëve, të varfërve dhe të sëmurëve, të rinjve.

KUSHTETUTAT DHE DEKRETET E KONCILIT

Bibla

Kushtetuta *Dei Verbum* (Fjala e Hyjit) mbi ”Zbulimin hyjnor“ rivendosi në jetën e Kishës dhe të çdo të krishteri Biblën, që prej epokës së Koncilit të Trentos, për shkak të Reformës protestante, ishte lidhur me tekstin latin dhe si rrjedhojë mund të lexohej përgjithësisht vetëm prej klerit.

Pra, nxiti kërkimin shkencor mbi tekstet origjinale [të filluar qysh në gjysmën e parë të shekullit falë enciklikës *Divino Afflante Spiritu* (Për ndërmjetësi të Shpirtit Hyjnor) prej Papës Piu XII], kërkim ky që duhet të shoqërohej me një interpretim të ripërtërirë shpirtëror të Shkrimit të shenjtë; nxiti përkthimin e tij në gjuhët e gjalla, edhe sipas gjuhës së folur dhe praktikës *Lectio Divina*.

Kisha

Mes të gjitha dokumenteve konciliarë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë) është kushtetura e parë e miratuar, e cila dëshiron të pohojë qendërsinë e misterit të Pashkës, të filluar qysh prej Papës Piu XII, në jetën liturgjike të Kishës, burim dhe kulm i jetës kishtare dhe zemër e çdo ripërtëritjeje të mirëfilltë. Këtë qëllim kanë të gjitha aspektet më praktike të reformës liturgjike, që janë përmendur.

Koncili II Ekumenik i Vatikanit përcaktoi në mënyrë të detajuar doktrinën mbi Kishën, që kishte filluar të hartohej qysh prej Koncilit të Trentos dhe prej Koncilit I të Vatikanit. Më e rëndësishmja qe kushtetuta dogmatike *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), mbi Kishën, natyrën dhe organizimin e saj, përkufizuar prej Papës Pali VI si ”magna charta“ e Koncilit II Ekumenik të Vatikanit, domethënë dokumenti më i rëndësishëm me vlerë themelore për jetën e saj. Në dokument u paraqit dhe u thellua doktrina mbi Kishën e paraqitur në kushtetutën *Pastor Aeternus* (Bariu i Amshueshëm) të Koncilit I të Vatikanit, por në të njëjtën kohë duke bërë disa reforma, mes të cilave rëndësia e ripërtërirë që u jepet laikëve dhe krejt popullit të Hyjit në jetën e Kishës.

Kisha para së gjithash u përcaktua si sakrament i Krishtit, ”shenjë dhe mjet i bashkimit intim me Hyjin dhe i njësisë së të gjithë gjinisë njerëzore“ dhe ”trupi mistik“ i tij, ”popull i Hyjit“.

U ripohua struktura trepalëshe e Kishës, që imiton pikë për pikë tri karakteristikat kristologjike: meshtarinë, profecinë, mbretërinë. Meshtaria u pa kryesisht te priftërinjtë, profecia te rregulltarët, mbretëria te laikët. Megjithatë çdo përbërës i Kishës duhet t’i jetojë, si i pagëzuar, të trija këto përmasa kristologjike. Në fakt, u fol për “meshtari të përbashkët të besimtarëve”, duke specifikuar dallimin mes meshtarisë pagëzimore dhe asaj mbarështuese me qëllim që të integroheshin në mënyrë katolike disa prej kërkesave që ishin në bazë të doktrinës luterane dënuar në atë kohë prej Koncilit të Trentos”.

U thellua roli e natyra e episkopatit dhe marrëdhënia e tij me papatin: u specifikua se si ipeshkvijtë, pasardhësit e Apostujve, duhet të punonin në mënyrë kolegjiale mes tyre e në bashkësi me ipeshkvijtë e Romës e pasardhësin e Shën Pjetrit, domethënë Papën, kreun e kolegjit ipeshkvnor.

Më pas u njoh epërsia e laikatit katolik në të jetuarit e përmasës mbretërore, domethënë marrëdhënia me botën. Kështu, laikët shiheshin si të krishterët që merrnin një funksion specifik, “vënien e botës nën kryesinë e Krishtit”, që dëshmonin fenë e tyre në realitetet kohore dhe jo vetëm më si popull i Hyjit i drejtuar prej barinjve. I rëndësishëm në këtë fushë qe dekreti *Apostolicam Actuositatem* (Veprimtaria Apostolike), mbi apostullimin e laikëve, që ka rivlerësuar dhe ka nxitur rolin e besimtarëve jo të kushtuar dhe të krejt ”popullit të Hyjit“ në përmbushjen e misionit të Kishës dhe në veprën e ungjillëzimit e të shenjtërimit të njerëzimit. Në veçanti, Koncili njohu rolin e ushtruar gjatë këtyre 80 vjetëve prej Veprimit Katolik apo prej shoqatave të ngjashme, në formimin e laikëve katolikë, jashtë mjediseve tradicionale kishtare.

Liturgjia

Kushtetuta konciliare *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), që ka të bëjë me ”Liturgjinë e shenjtë“ e kremtimet, edhe pse nuk fliste vetëm për liturgjinë, pati një jehonë shumë të gjerë, duke pasur parasysh parimin bazë të pjesëmarrjes së besimtarëve dhe njohjen e gjuhëve “popullore” (të folura prej popujve) si “të përshtatshme” për kremtimin e Sakramenteve, para së gjithash për Meshën dhe më pas edhe për Liturgjinë e Orëve.

Latinishtja vazhdonte të ishte gjuha zyrtare e Kishës dhe e të gjitha Liturgjive të Orëve, por disa pjesë të liturgjisë (leximet dhe lutjet) mund të bëheshin në gjuhët e ndryshme vendase. Reforma liturgjike do të arrinte deri aty sa të përdorte gjuhën e një vendi në kremtimin e Meshës dhe në Sakramentet e tjera.

Gjithashtu Koncili ripohoi rëndësinë e liturgjisë si ”burimi dhe kulmi“ i jetës kishtare.

Ekumenizmi dhe liria fetare

Dekreti *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë), mbi ekumenizmin, prek thirrjen thelbësore për njësi që karakterizon misionin e Kishës si *ad intra*, ashtu edhe *ad extra*; dhe deklarata *Nostra Aetate* (Në Kohën Tonë) mbi marrëdhëniet e Kishës me fetë jo të krishtera njohu praninë e “farërave të vërteta” edhe në Kishat e tjera të krishtera dhe në konfesionet e tjera fetare. U ripohua që Krishti është e Vërteta dhe Udha e vetme për të arritur te Ati, por u njoh edhe roli i realiteteve të tjera fetare në kontributin e lartësimit moral të gjinisë njerëzore. Në veçanti, *Nostra Aetate* (Në Kohën Tonë) hedh poshtë antisemitizmin teologjik.

Bota bashkëkohore

Kushtetuta *Gaudium et Spes* (Gëzimi dhe Shpresa), mbi Kishën në botën bashkëkohore, i bazon marrëdhëniet kishë-botë në shërbimin bërë njeriut të shëlbuar prej Krishtit dhe dinjitetit të tij, personal dhe shoqëror, një dinjitet që gjen në lirinë fetare [krh. *Dignitatis Humanae* (Për dinjitetin njerëzor)] shprehjen e vet më të lartë. Me këtë kushtetutë etërit konciliarë e përqendruan vëmendjen e Kishës mbi nevojën për të nisur një shkëmbim të dobishëm me kulturën dhe botën. Në fakt, bota, edhe pse shumë shpesh larg moralit të krishterë, ishte gjithmonë vepër e Hyjit dhe si e tillë vend ku Hyji shfaqte praninë e vet (dhe për këtë arsye thelbësisht e mirë).

Gjithashtu u quajt si detyrë e Kishës, e laikëve në vend të parë, por jo vetëm, rivendosja e lidhjeve të thella me “burrat dhe gratë vullnetmira”, sidomos në angazhimin e përbashkët për paqen, drejtësinë, liritë themelore, shkencën.

Me deklaratën *Dignitatis Humanae* (Për Dinjitetin Njerëzor), Kisha katolike njohu e bëri të vetën parimin e lirisë fetare: njeriut duhet t’i garantohet liria e fesë (duke hedhur poshtë ateizmin shtetëror) e në të njëjtën kohë feja nuk duhet të diktohet me forcë.

PËRFUNDIM

Pa dyshim që e mira me të cilën është pasuruar Kisha falë Koncilit II Ekumenik të Vatikanit, është shumë më e madhe, sesa kufizimet që ky koncil ka pasur.

I falënderoj me gjithë zemër të gjithë ata që kanë bashkëpunuar për t’i pasur këto Dokumente në gjuhën shqipe, po ashtu i ftoj dhe i nxis të gjithë që të dallojnë shpirtin e fesë e të përvujtërisë që këto dokumente kanë, si edhe që ta lexojnë, ta thellojnë dhe ta përhapin këtë dhuratë të madhe të Hyjit.

Imzot Angelo Massafra O.F.M.
Arqipeshkëv Metropolit i Shkodër-Pult
President i Konferencës Ipeshkvnore të Shqipërisë

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

KUSHTETUTA MBI LITURGJINË E SHENJTË

SACROSANCTUM CONCILIUM
(Koncili i Shenjtë)

PARATHËNIE

1. Koncili i shenjtë synon të bëjë që jeta e krishterë mes besimtarëve të rritet çdo ditë e më shumë; t'ua përshtasë më mirë nevojave të kohës sonë ato institucione që u nënshtrohen ndryshimeve; të përkrahë atë që mund të ndihmojë në bashkimin e të gjithë besimtarëve në Krishtin; të përforcojë atë që vlen për t'i thirrur të gjithë në gjirin e Kishës. Pra, mendon se duhet të merret në mënyrë të veçantë edhe me reformën dhe me nxitjen e liturgjisë.

Liturgjia në misterin e Kishës

2. Në të vërtetë, liturgjia, nëpërmjet të cilës, sidomos në flinë hyjnore të eukaristisë, "aktualizohet vepra e shëlbimit tonë"[1], ndihmon në shkallën më të lartë që besimtarët ta shprehin në jetën e tyre dhe t'ua shfaqin të tjerëve misterin e Krishtit dhe natyrën e përnjëmendtë të Kishës së vërtetë. Në të vërtetë, kjo ka karakteristikën e të qenit në të njëjtën kohë njerëzore dhe hyjnore, e dukshme, por e pajisur me realitete të padukshme, e zellshme në veprim dhe e kushtuar soditjes, e pranishme në botë dhe megjithatë shtegtare; por, e gjithë kjo në mënyrë të tillë që ajo që në të është njerëzore të jetë e renditur dhe e nënrenditur ndaj hyjnores, e dukshmja prej të padukshmes, veprimi prej soditjes, realiteti i tashëm prej qytetit të ardhshëm, drejt të cilit jemi drejtuar[2]. Në këtë mënyrë liturgjia, ndërsa çdo ditë i formon ata që janë në Kishë për ta bërë atë një tempull të shenjtë në Zotin, një banesë të Hyjit në Shpirtin Shenjt[3], derisa të arrijnë masën e plotësisë së Krishtit[4], në të njëjtën kohë dhe në mënyrë të mrekullueshme i forcon energjitë e tyre që të mund ta predikojnë Krishtin. Kështu atyre që janë jashtë saj u tregon Kishën, si flamur të ngritur para kombev[5], nën të cilin bijtë e Hyjit të shpërndarë të mund të mblidhen[6], derisa të ketë një vathë të dhe një bari të vetëm[7].

Liturgjia dhe ritet

3. Koncili i shenjtë mendon se është mirë të kujtohen parimet në vijim që i përkasin nxitjes e reformës së liturgjisë dhe të caktohen normat për t'i zbatuar ato. Mes këtyre normave e parimeve shumë prej tyre mund dhe duhet të zbatohen qoftë në ritin romak qoftë në ritet e tjera, megjithëse normat praktike që vijojnë duhet të kuptohen si përkatëse vetëm të ritit romak, me përjashtim kur bëhet fjalë për gjëra që për vetë natyrën e tyre u referohen edhe riteve të tjera.

---

1 *Meshari romak*, lutje mbi dhuratat të dielën IX pas Rrëshajës [në Mesharin e Palit VI, e diela II e Kohës së Zakonshme].

2 Krh. Heb 13,14

3 Krh. Ef 2,21-22.

4 Krh. Ef 4,13.

5 Krh. Is 11,12.

6 Krh. Gjn 11,52.

7 Krh. Gjn 10,16.

Vlerësimi për ritet e pranuara

4. Në fund, Koncili i shenjtë, duke iu bindur besnikërisht traditës, deklaron se Nëna e shenjtë Kishë i konsideron si të barabartë në të drejtë dhe në dinjitet të gjitha ritet e pranuara ligjshmërisht; dëshiron që në të ardhmen ata të ruhen dhe në çdo mënyrë të rriten; në fund, dëshiron që, aty ku është e nevojshme, të rishikohen tërësisht me maturi në shpirtin e traditës së shëndoshë dhe t'u jepet atyre fuqi e re, siç kërkojnë rrethanat dhe nevojat e kohës sonë.

Kapitulli I

PARIMET E PËRGJITHSHME PËR REFORMËN DHE NXITJEN E LITURGJISË SË SHENJTË

I. NATYRA E LITURGJISË SË SHENJTË DHE RËNDËSIA E SAJ NË JETËN E KISHËS

5. Hyji, i cili dëshiron "që të shëlbohen të gjithë njerëzit dhe ta arrijnë njohjen e së vërtetës" (1 Tim 2,4), "herë pas here dhe në mënyra të ndryshme, në të kaluarën, u ka folur etërve me anë të profetëve" (Heb 1,1), kur erdhi plotësia e kohëve, dërgoi Birin e vet, Fjalën e mishëruar, të shuguruar prej Shpirtit Shenjt, që t'u kumtonte lajmin e mirë të varfërve, të shëronte zemrat e plasura[8], "mjek i trupit dhe i shpirtit"[9], ndërmjetës mes Hyjit dhe njerëzve[10]. Në të vërtetë, njerëzimi i tij, në njësinë e personit të Fjalës, qe mjet i shpëtimit tonë. Për këtë arsye në Krishtin "ndodhi pajtimi ynë i përsosur me Hyjin tashmë të qetësuar dhe na u dha plotësia e kultit hyjnor"[11]. Kjo vepër e shpëtimit njerëzor dhe e lavdërimit të përsosur të Hyjit, që e ka prologun e vet në gjestet e mrekullueshme hyjnore të bëra në popullin e Besëlidhjes së Vjetër, është kryer prej Krishtit Zot kryesisht nëpërmjet misterit të Pashkës së mundimeve të tij të lume, ngjalljes prej të vdekurve dhe ngjitjes së lavdishme në qiell, mister me të cilin "duke vdekur e shkatërroi vdekjen tonë dhe duke u ngjallur na përtëriu jetën"[12]. Në të vërtetë, prej kraharorit të Krishtit të molisur mbi kryq ka buruar sakramenti i mrekullueshëm i të gjithë Kishës[13].

Liturgjia aktualizon veprën e shpëtimit të Kishës

6. Prandaj, sikurse Krishti qe dërguar prej Atit, ashtu edhe ai i ka dërguar apostujt, të mbushur me Shpirtin Shenjt. Ata, duke ua predikuar Ungjillin të gjithë njerëzve[14], nuk duhej të kufizoheshin vetëm duke kumtuar se Biri i Hyjit me vdekjen dhe ngjalljen e vet na ka liruar prej pushtetit të Djallit[15] e prej vdekjes dhe na ka zhvendosur në mbretërinë e Atit, por duhej edhe të aktualizonin veprën e shpëtimit të cilën e kumtonin, nëpërmjet flisë dhe sakramenteve rreth të cilave sillet e gjithë jeta liturgjike. Kështu, nëpërmjet pagëzimit, njerëzit përfshihen në misterin pashkor të Krishtit: bashkë me të të vdekur, të varrosur e të ngjallur[16], marrin Shpirtin e bijve të adoptimit, "në saje të të cilit ne

---

8 Krh. Is 61,1; Lk 4,18.

9 SHËN INJACI I ANTIOKISË, *Ad Eph.* 7, 2; bot. F. X. FUNK, *Patres Apostolici I*, Tubingae 1901, fq. 218.

10. Krh. 1 Tim 2,5.

11 *Sacramentarium Veronense* (*Leonianum*), bot. C. Mohlberg, Romae 1956, nr. 1265, fq. 162.

12 Krh. *Meshari romak*, Prefacioni pashkor [I].

13 Krh. SHËN AGUSTINI, *Enarr. In Ps.* 138, 2; *Corpus Christianorum*, 40, Turnholti 1956, fq. 1991, dhe lutja pas leximit të dytë të Shtunën e Madhe, në Mesharin romak, përpara reformës së Javës së Madhe [në Mesharin e Pali VI, Lutja mbi dhuratat e Meshës *Pro Ecclesia*, B; botimi italian, Për Kishën e Gjithëmbarshme, 2].

14 Krh. Mk 16,15.

15 Krh. Vap 26,18.

16 Krh. Rom 6,4; Ef 2,6; Kol 3,1; 2 Tim 2,11.

thërrasim: Abba, o Atë!" (Rom 8,15), dhe bëhen ata adhurues të vërtetë që Ati kërkon[17]. Në të njëjtën mënyrë, sa herë që ata hanë darkën e Zotit, shpallin vdekjen e tij derisa ai të vijë[18]. Prandaj, pikërisht në ditën e Rrëshajës, që shënoi shfaqjen e Kishës para botës, "ata që e pranuan fjalën e Pjetrit, u pagëzuan" dhe ishin "vazhdimisht të kujdesshëm për ta përvetësuar mësimin e apostujve dhe nuk mungonin në mbledhjet vëllazërore, në ndarjen e bukës e në lutje... I jepnin lavdi Hyjit e mbarë populli i kishte fort për hir" (Vap 2,41-42,47). Që atëherë Kisha nuk e ka lënë kurrë pa u mbledhur në asamble për të kremtuar misterin pashkor: duke lexuar "krejt çka flitet në Shkrimin e shenjtë për të" (Lk 24,27), duke kremtuar eukaristinë, në të cilën "bëhen të pranishëm fitorja dhe ngadhënjimi i vdekjes së tij"[19] dhe duke falënderuar Hyjin "për dhuratën e tij të patregueshme" (2 Kor 9,15) në Krishtin Jezus, "në nder të lavdisë së tij" (Ef 1,12), për virtyt të Shpirtit Shenjt.

Krishti është i pranishëm në liturgji

7. Për të realizuar një vepër kaq të madhe, Krishti është gjithmonë i pranishëm në Kishën e vet dhe, në mënyrë të veçantë, në veprimet liturgjike. Është i pranishëm në flinë e meshës, qoftë në personin e mbarështuesit, duke qenë ai vetë që, "pasi është kushtuar një herë në kryq[20], e kushton përsëri vetveten nëpërmjet mbarështimit të meshtarëve", qoftë sidomos nën dukjet eukaristike. Është i pranishëm me virtytin e vet në sakramentet, deri në atë pikë sa kur dikush pagëzon është vetë Krishti ai që pagëzon[21]. Është i pranishëm në fjalën e vet, meqenëse është ai që flet kur në Kishë lexohet Shkrimi i shenjtë. Në fund, është i pranishëm kur Kisha lutet dhe lëvdon, ai që ka premtuar: "Ku janë dy ose tre të bashkuar në emrin tim, aty jam edhe unë, mes tyre" (Mt 18,20).

Në të vërtetë, për kryerjen e kësaj vepre kaq të madhe, me të cilën Hyjit i jepet lavdia e përsosur dhe njerëzit shenjtërohen, Krishti e bashkon gjithmonë me vete Kishën, nusen e vet tejet të dashur, e cila e thërret si Zotin e vet dhe nëpërmjet Tij i jep kultin Atit të amshuar. Prandaj, me të drejtë liturgjia konsiderohet si ushtrimi i funksionit meshtarak të Jezu Krishtit. Në të, shenjtërimi i njeriut tregohet nëpërmjet shenjave të ndjeshme dhe realizohet në mënyrën përkatëse të secilës prej tyre; në të kulti publik i tërësishëm ushtrohet prej trupit mistik të Jezu Krishtit, pra prej kreut dhe prej gjymtyrëve të tij. Prandaj çdo kremtim liturgjik, si vepër e Krishtit meshtar dhe e trupit të tij, që është Kisha, është veprim i shenjtë në mënyrë të veçantë, dhe asnjë veprim tjetër i Kishës nuk ka të njëjtin efikasitet me të njëjtin titull dhe me të njëjtën shkallë.

Liturgjia tokësore dhe liturgjia qiellore

8. Në liturgjinë tokësore pastaj marrim pjesë si hershim i liturgjisë qiellore që kremtohet në qytetin e shenjtë të Jerusalemit, drejt të cilit priremi si shtegtarë, ku Krishti gjendet në të djathtën e Hyjit[22] si mbarështues i shenjtërores dhe i tabernakullit të vërtetë; bashkë me të gjitha aradhët e ushtrive qiellore i këndojmë Zotit himnin e lavdisë; duke kujtuar me nderim shenjtërit, shpresojmë të kemi pjesë bashkë me ta; presim si Shpëtimtar Zotin tonë Jezu Krishtin, deri kur ai të shfaqet, ai që është jeta jonë, dhe ne do të shfaqemi bashkë me të në lavdi[23].

Veprimi i Kishës nuk kufizohet vetëm në Liturgji

9. I gjithë veprimi i Kishës nuk kufizohet vetëm në liturgji. Në të vërtetë, para se njerëzit të mund t'i afrohen liturgjisë, duhet që të jenë të thirrur në fe dhe në kthim: "Por, si do ta thërrasin Atë, në të

17 Krh. Gjn 4,23.

18. Krh. 1 Kor 11,26.

19 KONCILI i TRENTOS, Sek. XIII, 11.10.1551, Dekreti *De Ss. Eucharist.*, kap. 5: Concilium Tridentinum, *Diariorum, Actorum, Epistolarum,* Tractatuum nova collectio, bot. Soc. Goerresianae, t. VII, *Actorum*, pars IV, Friburgi Brisgoviae 1961, fq. 202 [Dz 1644; Collantes 9.142].

20 KONCILI i TRENTOS, Sek. XXII, 17.09.1562, *Doctr. De ss. Missae sacrif.*, kap. 2: bot. cit., t. VIII, *Actorum*, pars V, Friburgi Brisgoviae 1919, fq. 960 [Dz 1743; Collantes 9.175].

21 Krh. SHËN AGUSTINI, *In Ioannis Evangelium Tractatus VI*, kap. I, nr. 7: PL 35, 1428.

22 Krh. Zb 21,2; Kol 3,1; Heb 8,2.

23 Krh. Fil 3,20; Kol 3,4.

cilin nuk besuan? E si do të besojnë në Atë, për të cilin nuk dëgjuan? Si do të dëgjojnë, nëse ndokush nuk ua predikon? E si do ta predikojnë pa qenë dërguar?" (Rom 10,14-15). Për këtë arsye Kisha ua kumton mesazhin e shpëtimit atyre që ende nuk besojnë, me qëllim që të gjithë njerëzit ta njohin Hyjin e vetëm të vërtetë e të dërguarin e tij, Jezu Krishtin, dhe ta ndryshojnë sjelljen e tyre duke bërë pendesë[24]. Pastaj ajo e ka gjithmonë për detyrë t'u predikojë besimtarëve fenë dhe pendesën; gjithashtu, duhet t'i përgatisë për sakramentet, t'u mësojë atyre që të zbatojnë gjithçka që Krishti ka urdhëruar[25], dhe t'i nxisë në të gjitha veprat e mira të dashurisë, të përshpirtërisë dhe të apostullimit, për të treguar nëpërmjet këtyre veprave se ndjekësit e Krishtit, megjithëse nuk janë të kësaj bote, janë drita e botës dhe i japin lavd Atit para njerëzve.

Liturgjia është kulmi dhe burimi i jetës së Kishës

10. Liturgjia është kulmi drejt të cilit priret veprimi i Kishës dhe njëherazi edhe burimi prej të cilit rrjedh krejt forca e këtij veprimi. Në të vërtetë, puna apostolike synon që të gjithë, të bërë bij të Hyjit nëpërmjet fesë dhe pagëzimit, të mblidhen në asamble, të lëvdojnë Hyjin në Kishë, të marrin pjesë në flinë dhe në tryezën e Zotit. Nga ana e vet, liturgjia i nxit besimtarët, të ushqyer me "sakramentet pashkore", që të jetojnë "në bashkim të përsosur"[26]; lutet që "ta shprehin në jetë atë që kanë marrë nëpërmjet fesë"[27]; pastaj, përtëritja e besëlidhjes së Hyjit me njerëzit në eukaristi i përfshin besimtarët në dashurinë e fortë të Krishtit dhe i ndez me të. Pra, prej liturgjisë dhe veçanërisht prej eukaristisë, buron në ne, si prej një burimi, hiri dhe me efikasitetin më të madh fitohet ai shenjtërim i njerëzve në Krishtin dhe ai lavdërim i Hyjit, drejt të cilëve priren, si drejt qëllimit të tyre, të gjitha veprimtaritë e tjera të Kishës.

Nevoja e gjendjes shpirtërore personale

11. Por, për ta arritur këtë efikasitet të plotë është e nevojshme që besimtarët t'i afrohen liturgjisë së shenjtë me gjendjen shpirtërore të duhur, ta harmonizojnë mendjen e tyre me fjalët që thonë dhe të bashkëveprojnë me hirin hyjnor për të mos e marrë atë më kot[28]. Prandaj barinjtë e shpirtrave duhet të kenë shumë kujdes që në veprimin liturgjik jo vetëm të zbatohen ligjet që e bëjnë të mundur një kremtim të vlefshëm e të ligjshëm, por edhe që besimtarët të marrin pjesë aty në mënyrë të vetëdijshme, aktive dhe të frytshme.

Liturgjia dhe lutja personale

12. Megjithatë, jeta shpirtërore nuk përbëhet nga pjesëmarrja vetëm në liturgji. Në të vërtetë, i krishteri, megjithëse është i thirrur në lutjen e përbashkët, e ka gjithmonë për detyrë të hyjë në dhomën e vet për t'iu lutur Atit në fshehtësi[29]; madje, sipas mësimit të Apostullit[30], e ka për detyrë të lutet pareshtur. Apostulli na mëson edhe që të bartim vazhdimisht në trupin tonë vuajtjet e Jezusit që është duke vdekur, në mënyrë që edhe jeta e Jezusit të shfaqet në trupin tonë të vdekshëm[31]. Prandaj në flinë e meshës i lutemi Zotit që, "duke e pranuar kushtin e flisë shpirtërore", të na bëjë edhe "ne vetë një kusht të amshuar"[32].

---

24 Krh. Gjn 17,3; Lk 24,47; Vap 2,38.

25 Krh. Mt 28,20.

26 *Meshari romak*, lutje pas Kungimit të Vigjiljes së Pashkës dhe të dielës së Ngjalljes [në Mesharin e Palit VI vetëm në Vigjilje].

27 *Meshari romak*, kolekta e të martës në tetëshen e Pashkës [në Mesharin e Palit VI një ditë më përpara].

28 Krh. 2 Kor 6,1.

29 Krh. Mt 6,6.

30 Krh. 1 Sel 5,17.

31 Krh. 2 Kor 4,10-11.

32 *Meshari romak*, lutje mbi dhuratat të hënën e tetëshes së Rrëshajës [në Mesharin e Palit VI, e shtuna e javës II dhe VI të Pashkës].

Liturgjia dhe ushtrimet e përshpirtshme

13. "Ushtrimet e përshpirtshme" të popullit të krishterë, mjafton që të jenë në përputhje me ligjet dhe normat e Kishës, porositen me forcë, sidomos kur kryhen me mandat të Selisë apostolike. Një dinjitet të veçantë gëzojnë edhe ato "shërbime të shenjta" të Kishave të veçanta që bëhen me urdhër të ipeshkvijve, sipas dokeve apo librave të miratuar në mënyrë të ligjshme. Por, duhet që këto ushtrime të kryhen duke mbajtur parasysh kohët liturgjike dhe në mënyrë të tillë që të harmonizohen me liturgjinë; të burojnë në ndonjë mënyrë prej saj dhe drejt saj ta çojnë popullin, meqenëse liturgjia për natyrë të vet qëndron shumë më lart se ushtrimet e përshpirtshme.

II. NEVOJA PËR TË NXITUR EDUKIMIN LITURGJIK DHE PJESËMARRJEN AKTIVE

14. Është dëshirë e zjarrtë e nënës Kishë që të gjithë besimtarët të formohen në atë pjesëmarrje të plotë, të vetëdijshme dhe aktive në kremtimet liturgjike, që kërkohet prej vetë natyrës së liturgjisë dhe për të cilën populli i krishterë, "fis i zgjedhur, meshtari mbretërore, komb i shenjtë, popull të cilin Hyji e fitoi për vete" (1 Pjt 2,9; krh. 2,4-5), ka të drejtë dhe detyrë nëpërmjet pagëzimit. Kësaj pjesëmarrjeje të plotë dhe aktive të të gjithë popullit i duhet kushtuar një kujdes tejet i veçantë në kuadrin e reformës dhe të nxitjes së liturgjisë. Në të vërtetë, ajo është burimi i parë dhe i domosdoshëm prej të cilit besimtarët mund të marrin shpirtin e përnjëmendtë të krishterë, dhe prandaj barinjtë e shpirtrave në të gjithë veprimtarinë e tyre baritore duhet të përpiqen ta arrijnë nëpërmjet një formimi të përshtatshëm. Por meqenëse nuk mund të shpresohet të arrihet ky rezultat, nëse vetë barinjtë e shpirtrave nuk do të jenë, ata vetë të parët, të mbushur me shpirtin e me forcën e liturgjisë dhe nëse nuk do të bëhen mësues të saj, është absolutisht e nevojshme t'i jepet vendi i parë formimit liturgjik të klerit. Prandaj Koncili i shenjtë ka caktuar sa vijon.

Mësimet e liturgjisë

15. Ata që caktohen në mësimdhënien e liturgjisë së shenjtë në seminare, në shkollat rregulltare dhe në fakultetet teologjike duhet të marrin një formim të veçantë për këtë detyrë në institute të caktuara për këtë gjë.

Mësimdhënia e liturgjisë

16. Në seminaret dhe në shkollat rregulltare liturgjia e shenjtë duhet caktuar ndër lëndët e nevojshme e më të rëndësishme dhe, në fakultetet teologjike, ndër lëndët kryesore; gjithashtu, ajo duhet mësuar si në aspektin teologjik ashtu edhe në aspektin historik, shpirtëror, baritor dhe juridik. Nga ana e tyre, profesorët e lëndëve të tjera, sidomos të teologjisë dogmatike, të Shkrimit të shenjtë, të teologjisë shpirtërore e baritore, duhet të kenë kujdes që të vënë në dukje, sipas kërkesave përkatëse të çdo disipline, misterin e Krishtit dhe historinë e shpëtimit, në mënyrë që lidhja e tyre me liturgjinë dhe njësia e formimit meshtarak të dalë qartë në pah.

Formimi liturgjik i seminaristëve

17. Në seminaret dhe në shtëpitë rregulltare seminaristët duhet të marrin një formim shpirtëror me sfond liturgjik, nëpërmjet një iniciacioni të përshtatshëm që i vë në gjendje të depërtojnë në kuptimin e riteve të shenjta dhe të marrin pjesë në to me gjithë shpirtin e tyre, nëpërmjet vetë kremtimit të mistereve të shenjta dhe nëpërmjet praktikave të tjera të përshpirtshme të mbushura me shpirt liturgjik. Po ashtu duhet të mësojnë të zbatojnë ligjet liturgjike, në mënyrë që jeta e seminareve dhe e instituteve rregulltare të jetë e depërtuar thellësisht prej shpirtit liturgjik.

Ndihma ndaj meshtarëve

18. Meshtarët, si shekullarë ashtu edhe rregulltarë, që tashmë punojnë në vreshtin e Zotit, duhen ndihmuar me të gjitha mjetet e përshtatshme për të depërtuar gjithnjë e më shumë në kuptimin e asaj që kryejnë në funksionet e shenjta, për ta jetuar jetën liturgjike dhe për ta bashkëndarë atë me besimtarët që u janë besuar.

Formimi liturgjik i besimtarëve

19. Barinjtë e shpirtrave duhet të kujdesen me zell e me durim për formimin liturgjik, ashtu si edhe për pjesëmarrjen aktive të besimtarëve, si të brendshme ashtu edhe të jashtme, sipas moshës, gjendjes, llojit të tyre të jetës e kulturës fetare. Kështu do të përmbushin njërën prej detyrave të mbarështuesit besnik të mistereve të Hyjit. Dhe në këtë fushë duhet të përpiqen ta udhëheqin grigjën e tyre jo vetëm me fjalën, por edhe me shembullin e tyre.

Liturgjia dhe mjetet audiovizive

20. Transmetimet radiofonike dhe televizive të mbarështimeve të shenjta, sidomos nëse bëhet fjalë për meshën e shenjtë, duhen bërë me maturi dhe hijeshi, nën drejtimin dhe garancinë e një personi kompetent, caktuar në këtë detyrë prej ipeshkvijve.

III. Reforma e liturgjisë së shenjtë

21. Që populli i krishterë t'i fitojë në mënyrë më të sigurt hiret e begatshme që liturgjia e shenjtë mban në vetvete, Nëna e shenjtë Kishë dëshiron të bëjë një reformë të kujdeshme dhe të përgjithshme të liturgjisë. Në të vërtetë, kjo përbëhet nga një pjesë e pandryshueshme, sepse ka themelim hyjnor, dhe nga pjesë që mund të ndryshohen, të cilat gjatë kohëve munden ose madje duhet të ndryshojnë, nëse në to kanë hyrë elemente që i përgjigjen më pak natyrës së brendshme të vetë liturgjisë, ose nëse këto pjesë s'janë më të përshtatshme. Në këtë reformë dispozita e teksteve dhe e riteve duhet përcaktuar në mënyrë të tillë që realitetet e shenjta që ato tregojnë, të shprehen më qartë dhe populli i krishterë të mund ta kuptojë më lehtë domethënien e tyre dhe të mund të marrë pjesë në to me një kremtim të plotë, aktiv dhe bashkësior. Për këtë qëllim Koncili i shenjtë ka caktuar normat në vijim, që kanë karakter të përgjithshëm.

A) Normat e përgjithshme

Dispozita liturgjike i përket hierarkisë

22. § 1. Rregullimi i liturgjisë së shenjtë i përket vetëm autoritetit të Kishës, që gjendet në Selinë apostolike dhe, sipas normës të së drejtës, në ipeshkvin.

§ 2. Në bazë të pushteteve të dhëna prej të drejtës, rregullimi i liturgjisë u përket, brenda kufijve të përcaktuar, edhe asambleve kompetente ipeshkvnore territoriale të llojeve të ndryshme të themeluara ligjshmërisht.

§ 3. Si rrjedhojë, absolutisht askush tjetër, edhe nëse është meshtar, nuk duhet të guxojë, me nismën e vet, të shtojë, të heqë apo të ndryshojë asgjë në lëndën liturgjike.

Tradita e shëndoshë dhe përparimi i ligjshëm

23. Për ta ruajtur traditën e shëndoshë dhe për t'i hapur po ashtu udhë një përparimi të ligjshëm, rishikimi i secilës pjesë të liturgjisë duhet të paraprihet gjithmonë prej një kërkimi të kujdesshëm teologjik, historik e baritor. Gjithashtu, duhen marrë parasysh qoftë ligjet e përgjithshme të strukturës dhe të shpirtit të liturgjisë, qoftë përvoja që buron prej reformave më të vona liturgjike dhe prej ndjesëve të dhëna andej këndej. Në fund, nuk duhet të sillen ndryshime përveçse kur këtë gjë e kërkon një dobi e vërtetë dhe e provuar e Kishës, dhe me lajmërimin se format e reja burojnë organikisht, në njëfarë mënyre, prej atyre ekzistuese. Për sa është e mundur, duhet të shmangen edhe ndryshime të ndjeshme të riteve mes krahinave fqinje.

Bibla dhe liturgjia

24. Në kremtimin liturgjik Shkrimi i shenjtë ka një rëndësi të skajshme. Në të vërtetë, prej tij merren leximet që pastaj shpjegohen në homeli dhe psalmet që këndohen; me frymëzimin dhe shpirtin e tij janë të mbushura lutjet, uratët dhe këngët liturgjike; në fund, prej tij e marrin domethënien veprimet dhe simbolet liturgjike. Prandaj, për të nxitur reformën, përparimin dhe përshtatjen e liturgjisë së

shenjtë, është e nevojshme që të nxitet shija e këndshme dhe e gjallë për Shkrimin e shenjtë, që vërtetohet prej traditës së nderueshme të riteve si lindore, ashtu edhe perëndimore.

Rishikimi i librave liturgjikë

25. Librat liturgjikë duhet të rishikohen sa më parë nga persona kompetentë dhe duke u këshilluar me ipeshkvij të vendeve të ndryshme të botës.

B) Normat që burojnë prej natyrës hierarkike
dhe bashkësiore të liturgjisë

26. Veprimet liturgjike nuk janë veprime private, por kremtime të Kishës, e cila është "sakrament i njësisë", me një fjalë të popullit të shenjtë të mbledhur dhe të organizuar nën udhëheqjen e ipeshkvijve[33]. Prandaj këto veprime i përkasin krejt trupit të Kishës, e shfaqin dhe e përfshijnë atë; por të gjitha gjymtyrët janë të interesuara në mënyra të ndryshme, sipas larmisë së gjendjeve, të detyrave dhe të pjesëmarrjes efektive.

Parapëlqimi i kremtimit bashkësior

27. Sa herë që ritet kërkojnë, sipas natyrës së veçantë të tyre, një kremtim bashkësior të karakterizuar prej pranisë e pjesëmarrjes aktive të besimtarëve, duhet nxitur që ky të parapëlqehet, për sa është e mundur, në vend të kremtimit individual dhe gati privat. Kjo vlen sidomos për kremtimin e meshës, megjithëse çdo meshë ka gjithmonë karakter publik e shoqëror, dhe për mbarështimin e sakramenteve.

Dinjiteti i kremtimit liturgjik

28. Në kremtimet liturgjike secili, mbarështues apo besimtar i thjeshtë, duke përmbushur detyrën e vet, duhet të kufizohet të kryejë gjithçka dhe vetëm atë që, sipas natyrës së ritit dhe normave liturgjike, është në kompetencën e tij.

Edukimi në shpirtin liturgjik

29. Edhe ministrantët, lexuesit, komentuesit dhe anëtarët e "schola cantorum" kryejnë vërtet një mbarështim liturgjik. Prandaj ata duhet ta ushtrojnë detyrën e tyre me atë përshpirtëri të sinqertë dhe me atë rregull që i përshtatet një mbarështimi kaq të madh dhe që populli i Hyjit me të drejtë e kërkon prej tyre. Prandaj duhet që këta persona të edukohen me kujdes, secili sipas gjendjes së vet, në shpirtin liturgjik, dhe të formohen për ta kryer rolin e tyre sipas normave të caktuara e me rregull.

Pjesëmarrja aktive e besimtarëve

30. Për të nxitur pjesëmarrjen aktive duhet t'u kushtohet vëmendje thirrjeve të besimtarëve, përgjigjeve, këndimit të psalmeve, antifonave, këngëve, veprimeve e gjesteve dhe qëndrimit të trupit. Të mbahet, në kohën e duhur, edhe heshtja e shenjtë.

31. Në rishikimin e librave liturgjikë duhet pasur kujdes që rubrikat të mbajnë parasysh edhe pjesët e besimtarëve.

Liturgjia dhe kushtet shoqërore

32. Në liturgji, përveç dallimit që buron prej mbarështimeve liturgjike e prej urdhrit të shenjtë, dhe përveç nderimeve që u duhen dhënë autoriteteve civile sipas normës së ligjeve liturgjike, nuk duhet bërë asnjë parapëlqim personash privatë apo kushtesh shoqërore, si në ceremonitë, ashtu edhe në solemnitetet e jashtme.

33 SHËN CIPRIANI, *De cath. eccl. unitate*, 7: bot. G. HARTEL, in CSEL, t. III, I, Vindobonae 1868, fq. 215-216. Krh. *Ep.* 66, nr. 8, 3; bot. cit. t. III, 2, Vindobonae 1871, fq. 732-733.

C) Normat që burojnë prej natyrës didaktike dhe baritore të liturgjisë

33. Edhe pse liturgjia e shenjtë është kryesisht kult i madhërisë hyjnore, gjithsesi ajo paraqet edhe një vlerë të madhe pedagogjike për popullin besimtar[34]. Në fakt, në liturgji Hyji i flet popullit të vet dhe Krishti e kumton përsëri Ungjillin e vet; populli, nga ana e vet, i përgjigjet Hyjit me këngë e lutje. Madje, lutjet e drejtuara Hyjit prej meshtarit që udhëheq asamblenë në rolin e Krishtit, thuhen në emër të mbarë popullit të shenjtë e të të gjithë të pranishmëve. Në fund, shenjat e dukshme të cilat liturgjia e shenjtë i përdor për të treguar realitetet e padukshme, janë zgjedhur prej Krishtit ose Kishës. Prandaj jo vetëm kur lexohet "gjithçka që... u shkrua për mësimin tonë" (Rom 15,4), por edhe kur Kisha lutet, këndon apo vepron, feja e pjesëmarrësve ushqehet, mendjet lartësohen te Hyji për t'i bërë atij një nderim të arsyeshëm e për ta marrë me më shumë begati hirin e tij. Prandaj, në zbatimin e reformës, duhen mbajtur parasysh normat e përgjithshme që vijojnë.

Thjeshtësia dhe hijeshia e riteve

34. Ritet duhet të shkëlqejnë prej thjeshtësisë fisnike; duhet të jenë transparentë për faktin e shkurtësisë së tyre dhe pa përsëritje të kota; duhet t'u përshtaten aftësisë së kuptimit të besimtarëve dhe të mos kenë nevojë, përgjithësisht, për shumë shpjegime.

Bibla, predikimi dhe katekeza liturgjike

35. Që të dalë qartë se në liturgji riti dhe fjala janë të lidhur ngushtë:

1) Në kremtimet e shenjta do të mëkëmbet një lexim i Shkrimit të shenjtë më i begatshëm, më i larmishëm dhe më mirë i zgjedhur.

2) Momenti më i përshtatshëm për predikim, që bën pjesë në veprimin liturgjik, në masën në të cilën riti e lejon, duhet të vendoset edhe te rubrikat dhe mbarështimi i fjalës duhet të kryhet me besnikëri e në mënyrën e duhur. Pastaj predikimi duhet të mbështetet para së gjithash në burimet e Shkrimit të shenjtë dhe të liturgjisë, pasi ai është kumtimi i veprave të mrekullueshme të Hyjit në historinë e shpëtimit, ose në misterin e Krishtit, mister që është në mesin tonë gjithmonë i pranishëm dhe veprues, sidomos në kremtimet liturgjike.

3) Të bëhet përpjekje edhe që të nxitet në të gjitha mënyrat një katekezë më drejtpërdrejt liturgjike; në vetë ritet duhet të parashikohen, kur është e nevojshme, didaskali të shkurtra të hartuara me formula të paracaktuara apo me fjalë të ngjashme dhe të caktuara të thuhen prej meshtarit apo prej mbarështuesit kompetent në momentet më të përshtatshme.

4) Duhet të nxitet kremtimi i fjalës së Hyjit, në vigjiljen e festave më solemne, në disa ditë të kohës së Ardhjes dhe të kohës së Kreshmëve, në të dielat dhe në festat, sidomos në vendet ku mungon meshtari; në këtë rast kremtimin duhet ta drejtojë një diakon apo një person tjetër i deleguar prej ipeshkvit.

Latinishtja dhe gjuhët kombëtare në liturgji

36. § 1. Përdorimi i gjuhës latine, përveç të drejtave të veçanta, duhet të ruhet në ritet latine.

§ 2. Por, meqenëse si në meshë, ashtu edhe në mbarështimin e sakramenteve dhe në pjesë të tjera të liturgjisë, jo rrallë përdorimi i gjuhës kombëtare mund të jetë shumë i dobishëm për popullin, gjuhës kombëtare duhet t'i jepet një pjesë më e gjerë, sidomos në leximet dhe në qortimet, në disa lutje dhe këngë, sipas normave të caktuara për secilin rast në kapitujt që vijojnë.

§ 3. Në bazë të këtyre normave, i takon autoritetit kompetent kishtar territorial, për çka flitet në nenin 22 § 2 (pasi konsultohen, sipas rastit, edhe Ipeshkvijtë e krahinave fqinje me të njëjtën gjuhë) të vendosë mbi pranimin apo shtrirjen e gjuhës kombëtare. Këto vendime duhet të miratohen ose të konfirmohen prej Selisë apostolike.

34 Krh. KONCILI i TRENTOS, Sek. XXII, 17.09.1562, *Doctr. De ss. Missae sacrif.*, kap. 8, bot. cit. [shënimi 19], t. VIII, fq. 961 [Dz 1749; Collantes 9.181].

§ 4. Përkthimi i tekstit latin në gjuhën kombëtare për t'u përdorur në liturgji duhet të miratohet prej autoritetit kompetent kishtar territorial siç u tha më lart.

D) Normat për një përshtatje me karakterin dhe traditat e popujve të ndryshëm

37. Kisha, kur s'është në pyetje feja apo e mira e përbashkët e përgjithshme, nuk synon të imponojë, as në liturgji, një uniformitet të ngurtë; madje respekton e nxit cilësitë dhe dhantitë e shpirtit të racave e popujve të ndryshëm. Gjithçka që në doket e popujve s'është e lidhur pandashëm me bestytni apo me gabime, ajo e vlerëson me dashamirësi dhe, nëse është e mundur, e ruan të pacenuar, dhe nganjëherë e pranon madje edhe në liturgji, mjafton që të mund të harmonizohet me shpirtin e vërtetë liturgjik.

38. Pa prekur njësinë thelbësore të ritit romak, edhe në rishikimet e librave liturgjikë t'u lihet vend larmive të ligjshme dhe përshtatjeve të ligjshme sipas grupeve të ndryshme etnike, krahinave, popujve, sidomos në misione; do të jetë mirë të mbahet mirë parasysh ky parim në strukturën e riteve dhe në renditjen e rubrikave.

39. Brenda kufijve të caktuar në botimet tipike të librave liturgjikë, do t'i përkasë autoritetit kompetent kishtar territorial, për çka flitet në nenin 22 § 2, të përcaktojë përshtatjet, sidomos në lidhje me mbarështimin e sakramenteve, me sakramendoret, me procesionet, me gjuhën liturgjike, me muzikën e shenjtë dhe me artet, por gjithmonë sipas normave themelore që gjenden në këtë kushtetutë.

Përshtatja progresive liturgjike

40. Por, meqenëse në disa vende dhe rrethana të veçanta bëhet nevojë e ngutshme një përshtatje më e thellë e liturgjisë, që për rrjedhojë është më e vështirë:

1) Prej autoritetit kompetent kishtar territorial, për çka flitet në nenin 22 § 2, duhet të merret në shqyrtim, me vëmendje e maturi, ajo që prej traditave dhe prej karakterit të popujve të ndryshëm mund të pranohet në mënyrë të përshtatshme në kultin hyjnor. Përshtatjet që konsiderohen të dobishme apo të nevojshme duhet t'i propozohen Selisë apostolike, që të përdoren me lejen e saj.

2) Pastaj, që përshtatja të bëhet me kujdesin e nevojshëm, Selia apostolike do t'i japë pushtetin, nëse është e rastit, të njëjtit autoritet kishtar territorial që të lejojë e drejtojë, pranë disa grupeve të përgatitura për këtë dhe për një kohë të caktuar, eksperimentet e nevojshme paraprake.

3) Meqenëse në lëndën e përshtatjes, zakonisht ligjet liturgjike sjellin vështirësi të veçanta sidomos në misione, në formulimin e tyre duhet të punojnë persona kompetentë në këtë fushë.

IV. JETA LITURGJIKE NË DIOQEZË DHE NË FAMULLI

41. Ipeshkvi duhet të konsiderohet si meshtari i madh i grigjës së vet: prej tij buron dhe varet në njëfarë mënyre jeta e besimtarëve të tij në Krishtin. Prandaj të gjithë duhet t'i japin rëndësinë më të madhe jetës liturgjike të dioqezës që zhvillohet përreth ipeshkvit, kryesisht në kishën katedrale, të bindur se ka një shfaqje të veçantë të Kishës në pjesëmarrjen e plotë dhe aktive të të gjithë popullit të shenjtë të Hyjit në të njëjtat kremtime liturgjike, sidomos në të njëjtën eukaristi, në të njëjtën lutje, në të njëjtin altar në të cilin udhëheq ipeshkvi i rrethuar prej meshtarëve dhe mbarështuesve të tij[35].

Jeta liturgjike famullitare

42. Meqenëse në Kishën e vet ipeshkvi nuk mund ta udhëheqë personalisht gjithmonë dhe kudo tërë grigjën e vet, duhet të formojë patjetër disa grupe besimtarësh, mes të cilëve kanë një vend

35 Krh. SHËN INJACI I ANTIOKISË, *Ad Magn. 7*; *Ad Phil. 4*; *Ad Smyrn. 8*: ed F. X. FUNK, cit., [shënimi 9], I, fq. 236, 266, 281.

kryesor famullitë e organizuara lokalisht dhe të vëna nën udhëheqjen e një bariu që kryen funksionet e ipeshkvit: në të vërtetë, ato përfaqësojnë në njëfarë mënyre Kishën e dukshme të vendosur mbi tokë. Për këtë arsye jeta liturgjike e famullisë dhe lidhja e saj me ipeshkvin duhet të kultivohen në shpirtin dhe në veprimin e besimtarëve dhe të klerit; dhe duhet bërë që ndjenja e bashkësisë famullitare të lulëzojë sidomos në kremtimin bashkësior të meshës së të dielës.

V. SHTIMI I VEPRIMIT BARITOR LITURGJIK

43. Zelli për nxitjen dhe përtëritjen e liturgjisë me të drejtë konsiderohet si një shenjë e planeve provanore të Hyjit në kohën tonë, si një kalim i Shpirtit Shenjt në Kishën e tij; ai i jep një shenjë karakteristike jetës së vetë Kishës, madje gjithë mënyrës së të ndierit dhe të të vepruarit fetar të kohës sonë. Për këtë arsye, për ta nxitur gjithnjë e më shumë këtë veprim baritor liturgjik në Kishë, Koncili i shenjtë cakton:

Komisioni liturgjik kombëtar

44. Është mirë që autoriteti kompetent kishtar territorial, për çka flitet në nenin 22 § 2, të formojë një komision liturgjik, i cili të përdorë ndihmën e ekspertëve në liturgji, në muzikë, në artin e shenjtë dhe në baritore. Komisioni i mësipërm duhet të ndihmohet mundësisht nga ndonjë institut i liturgjisë baritore, pa përjashtuar mes anëtarëve të vet, nëse është e dobishme, praninë e laikëve veçanërisht ekspertë në këto lëndë. Do të jetë detyrë e po këtij komisioni, nën udhëheqjen e autoritetit kishtar territorial, për të cilin është folur, të drejtojë veprimtarinë baritore liturgjike në territorin e kompetencës së vet dhe të nxisë studimet e eksperimentet e nevojshme sa herë që të bëhet fjalë për përshtatje që i duhen propozuar Selisë apostolike.

Komisioni liturgjik dioqezan

45. Po ashtu në çdo dioqezë duhet të formohet komisioni i liturgjisë së shenjtë me qëllim që të nxisë, nën udhëheqjen e ipeshkvit, apostullimin liturgjik. Nganjëherë mund të jetë mirë që disa dioqeza të formojnë vetëm një komision për të nxitur në marrëveshje të përbashkët apostullimin liturgjik.

Komisione të tjera

46. Përveç komisionit të liturgjisë së shenjtë, duhet të formohen në çdo dioqezë, për sa është e mundur, edhe komisionet e muzikës së shenjtë dhe të artit të shenjtë. Është e nevojshme që këto tre komisione të bashkëpunojnë mes tyre, madje nganjëherë mund të jetë mirë që të formojnë një komision të vetëm.

Kapitulli II

MISTERI EUKARISTIK

Mesha dhe misteri i Pashkës

47. Shpëtimtari ynë, në darkën e fundit, natën në të cilën qe tradhtuar, themeloi flinë eukaristike të trupit të vet dhe të gjakut të vet, për ta përjetësuar në shekuj deri në kthimin e tij flinë e kryqit, dhe për t'i besuar kështu nuses së vet të dashur, Kishës, përkujtimin e vdekjes dhe të ngjalljes së tij: sakrament dashurie, shenjë njësie, lidhje dashurie[36], darkë pashkore, në të cilën merret Krishti, shpirti mbushet me hire dhe na jepet pengu i lavdisë së ardhshme[37].

---

36 Krh. SHËN AGUSTINI, *In Ioannis Evangelium Tractatus XXVI*, kap. VI, nr. 13: PL 35, 1613.

37 *Breviari romak*, Festa e Korpit të Krishtit, antifona e lutjes Magnificat e Mbrëmësores II.

Pjesëmarrja aktive e besimtarëve në meshë

48. Prandaj Kisha shqetësohet shumë që besimtarët të mos marrin pjesë si të huaj apo si spektatorë memecë në këtë mister të fesë, por që, duke e kuptuar mirë atë në ritet dhe në lutjet e saj, të marrin pjesë në veprimin e shenjtë vetëdijshëm, plotësisht dhe aktivisht; të formohen prej fjalës së Hyjit; të ushqehen në tryezën e trupit të Zotit; ta falënderojnë Hyjin; duke kushtuar flinë e panjollë, jo vetëm nëpërmjet duarve të meshtarit, por së bashku me të, të mësojnë të kushtojnë vetveten, dhe ditë pas dite, me ndërmjetësinë e Krishtit, të përsosen në bashkimin me Hyjin dhe mes tyre[38], në mënyrë që Hyji më në fund të jetë gjithçka në të gjithë.

49. Pastaj, në mënyrë që flija e meshës ta arrijë efikasitetin e vet të plotë baritor edhe në formën rituale, Koncili i shenjtë, në lidhje me meshët e kremtuara me pjesëmarrjen e popullit, sidomos të dielave dhe festave të urdhëruara, cakton sa vijon:

Rishikimi i rendit të meshës

50. Rendi ritual i meshës duhet të rishikohet në mënyrë që të dalë më qartë në pah natyra specifike e secilës pjesë dhe lidhja e tyre e ndërsjellë, si edhe të bëhet më e lehtë pjesëmarrja e përshpirtshme dhe aktive e besimtarëve.

Prandaj ritet, duke u ruajtur besnikërisht thelbi i tyre, duhet të thjeshtësohen; të hiqen ato elemente që, me kalimin e shekujve, janë dyfishuar apo shtuar pa dobi të madhe; ndërsa disa elemente, që me kohën janë humbur, të përfshihen përsëri, sipas traditës së Etërve, në masën që do të duket e përshtatshme apo e nevojshme.

Një pasuri më e madhe biblike

51. Që tryeza e fjalës së Hyjit të përgatitet për besimtarët me më shumë begati, duhet të hapen më shumë thesaret e Biblës në mënyrë që, brenda disa viteve, popullit t'i lexohet pjesa më e madhe e Shkrimit të shenjtë.

Homelia

52. Kështillohet gjallërisht homelia, që është pjesë e veprimit liturgjik. Në të, gjatë vitit liturgjik, duhet të paraqiten misteret e fesë dhe normat e jetës së krishterë, duke i marrë ato prej tekstit të shenjtë. Në meshët e të dielave dhe të ditëve të festës me pjesëmarrjen e popullit nuk duhet lënë pa bërë homelia, përveçse për një arsye të fortë.

"Lutja e besimtarëve"

53. Pas Ungjillit dhe homelisë, sidomos të dielave dhe festave të urdhëruara, të rimerret "lutja e përbashkët" e quajtur edhe "e besimtarëve", në mënyrë që, me pjesëmarrjen e popullit, të bëhen lutje të veçanta për Kishën e shenjtë, për ata që e drejtojnë atë, për ata që gjenden në nevoja të ndryshme, për të gjithë njerëzit dhe për shpëtimin e të gjithë botës[39].

Gjuha kombëtare dhe latinishtja në meshë

54. Në meshët e kremtuara me pjesëmarrjen e popullit t'i jepet një hapësirë e përshtatshme gjuhës kombëtare, sidomos në leximet dhe në "lutjen e përbashkët" e, sipas kushteve të vendeve të ndryshme, edhe në pjesët që i përkasin popullit, në bazë të nenit 36 të kësaj kushtetute. Por, duhet bërë kujdes që besimtarët të dinë të thonë e të këndojnë së bashku, edhe në gjuhën latine, pjesët e zakonshme të meshës që u përkasin atyre. Nëse pastaj, në ndonjë vend duket i përshtatshëm një përdorim më i gjerë i gjuhës kombëtare në meshë, të zbatohet ajo që cakton neni 40 i kësaj kushtetute.

---

38 Krh. SHËN CIRILI I ALEKSANDRISË, *Commentarium in Ioannis Evangelium*, lib. XI, kap. XI-XII: PG 74, 557-565, sidomos 564-565.

39 Krh. 1 Tim 2,1-2.

Kungimi me të dyja dukjet

55. Këshillohet ajo pjesëmarrje më e përsosur në meshë, në të cilën besimtarët, pas kungimit të meshtarit, marrin trupin e Zotit me bukët e shuguruara në këtë fli. Pa ndryshuar parimet doktrinore të caktuara prej Koncilit të Trentos[40], kungimi me të dyja dukjet mund t'u jepet si klerikëve dhe rregulltarëve, ashtu edhe laikëve, në raste që duhet të përcaktohen nga Selia apostolike dhe sipas gjykimit të ipeshkvit, si për shembull të shuguruarve në meshën e shugurimit të tyre, të kushtuarve në meshën e kushteve të tyre rregulltare, neofitëve në meshën që ndjek pagëzimin.

Njësia e meshës

56. Dy pjesët që përbëjnë në njëfarë mënyre meshën, pra liturgjia e fjalës e liturgjia eukaristike, janë të lidhura mes tyre kaq ngushtë sa formojnë një akt të vetëm kulti. Koncili i shenjtë i nxit fort barinjtë e shpirtrave që t'i mësojnë me kujdes besimtarët në katekezë, në mënyrë që të marrin pjesë në të gjithë meshën, sidomos të dielave e festave të urdhëruara.

Bashkëkremtimi

57. § 1. Bashkëkremtimi, që shfaq në një mënyrë të përshtatshme njësinë e meshtarisë, ka mbetur në përdorim deri më sot në Kishë, si në Lindje ashtu edhe në Perëndim. Prandaj Koncilit i është dukur e përshtatshme ta zgjerojë të drejtën për të në rastet që vijojnë:

1° a) në të enjten e madhe, si në meshën krizmale, ashtu edhe në meshën e mbrëmjes;

b) në meshët e kremtuara në koncile, në mbledhje të ipeshkvijve dhe në sinode;

c) në meshën e bekimit të një abati.

2° Gjithashtu, me lejen e ordinarit, të cilit i takon të gjykojë mbi përshtatshmërinë e bashkëkremtimit:

a) në meshën konventuale [Mesha e bashkësisë rregulltare] dhe në meshën kryesore në kishat e ndryshme, kur dobia e besimtarëve nuk kërkon që të gjithë meshtarët e pranishëm të kremtojnë veçmas;

b) në meshët që kremtohen në mbledhjet e çdo lloji të meshtarëve si shekullarë, ashtu edhe rregulltarë.

§ 2. 1° I përket ipeshkvit të caktojë disiplinën e bashkëkremtimit në dioqezën e vet;

2° Por, duhet të mbetet e drejtë e çdo meshtari të kremtojë meshën individualisht, mjafton që të mos kremtojë në të njëjtën kohë dhe në të njëjtën kishë në të cilën bëhet bashkëkremtimi, dhe as të enjten e madhe.

58. Të hartohet një rit i ri i bashkëkremtimit që duhet përfshirë në dokumentin *Pontificale romanum* e në Mesharin romak.

Kapitulli III

SAKRAMENTET DHE SAKRAMENDORET

Natyra e sakramenteve

59. Sakramentet janë për shenjtërimin e njerëzve, për ndërtimin e Trupit të Krishtit dhe, në fund, për adhurimin e Hyjit; pastaj, si shenja kanë edhe një qëllim pedagogjik. Jo vetëm supozojnë fenë, por me fjalët dhe elementet rituale e ushqejnë, e forcojnë dhe e shprehin atë; prandaj quhen "sakramente të fesë". Me siguri japin hirin, por vetë kremtimi i tyre i përgatit shumë mirë besimtarët që ta marrin me fryt atë, që ta nderojnë Hyjin në mënyrën e duhur dhe që të ushtrojnë dashurinë.

40 Khr. KONCILI i TRENTOS, Sek. XXI, 16.07.1562, *Doctrina de communione sub utraque specie et parvulorum*, kap. 1-3, kan. 1-3: KONCILI I TRENTOS, bot. cit. [shënimi 19], t. VIII, fq. 698-699) [Dz 1726-29, 1731-33; Collantes 9.161-64, 9.166-68].

Prandaj ka shumë rëndësi që besimtarët t'i kuptojnë me lehtësi shenjat e sakramenteve dhe t'u afrohen me zell të madh atyre sakramenteve që ushqejnë jetën e krishterë.

60. Nëna e shenjtë Kishë ka themeluar edhe sakramendoret. Këto janë shenja të shenjta nëpërmjet të cilave, në imitim të sakramenteve, tregohen, dhe arrihen me ndërmjetësinë e Kishës, efekte sidomos shpirtërore. Nëpërmjet tyre njerëzit përgatiten për të marrë efektin kryesor të sakramenteve dhe shenjtërohen rrethanat e ndryshme të jetës.

61. Liturgjia e sakramenteve dhe e sakramendoreve u jep besimtarëve të përgatitur mirë mundësinë që t'i shenjtërojnë të gjitha ngjarjet e jetës nëpërmjet hirit hyjnor, që rrjedh prej misterit pashkor të mundimit, të vdekjes e të ngjalljes së Krishtit; mister prej të cilit e marrin efikasitetin e tyre të gjithë sakramentet e sakramendoret. Kështu s'ekziston gati asnjë përdorim i drejtë i gjërave materiale, që të mos drejtohet kah shenjtërimi i njeriut dhe kah lavdi i Hyjit.

Rishikimi i riteve

62. Por gjatë shekujve, në ritet e sakramenteve dhe të sakramendoreve kanë hyrë disa elemente, që sot e bëjnë më pak të qartë natyrën dhe qëllimin e tyre; prandaj është e nevojshme të bëhen në to disa përshtatje me nevojat e kohës sonë, dhe prandaj Koncili i shenjtë cakton sa vijon për një rishikim të tyre.

Gjuha

63. Jo rrallë në mbarështimin e sakramenteve dhe të sakramendoreve mund të jetë shumë i dobishëm për popullin përdorimi i gjuhës kombëtare; pra, t'i jepet asaj një pjesë më e madhe sipas normave që vijojnë:

a) në mbarështimin e sakramenteve dhe të sakramendoreve mund të përdoret gjuha kombëtare duke u mbështetur në nenin 36;

b) në bazë të botimit të ri të ritualit romak autoriteti kompetent kishtar territorial, për çka flitet në nenin 22 § 2 të kësaj kushtetute, të përgatisë sa më shpejt ritualet e veçanta në përshtatje me nevojat e secilës krahinë, edhe për sa i përket gjuhës; këto rituale do të përdoren në krahinat përkatëse pas rishikimit nga ana e Selisë apostolike. Në hartimin e ritualeve të posaçme apo të koleksioneve të veçanta të riteve nuk duhet të lihen pas dore udhëzimet e vëna në fillim të secilit rit në ritualin romak, si ato baritore e rubrikore, si ato që kanë një rëndësi të veçantë shoqërore.

Katekumenati

64. Të caktohet përsëri katekumenati i të rriturve i ndarë në disa shkallë, që duhet të zbatohet sipas gjykimit të ordinarit të vendit; në këtë mënyrë koha e katekumenatit, e caktuar për një formim të përshtatshëm, do të mund të shenjtërohet me rite të shenjta që duhen kremtuar në kohët më vonë.

Rishikimi i ritit të pagëzimit

65. Në vendet e misionit duhet të lejohet që, pranë elementeve përkatës të traditës së krishterë, të pranohen edhe elemente të hyrjes në jetën e krishterë që përdoren të çdo popull, në masën në të cilën mund t'i përshtaten ritit të krishterë, në bazë të neneve 37-40 të kësaj kushtetute.

66. Duhet të rishikohen të dy ritet e pagëzimit të të rriturve, si riti i thjeshtë, ashtu edhe riti më solemn i lidhur me rivendosjen e katekumenatit; dhe në mesharin romak të përfshihet një meshë përkatëse "Në dhënien e pagëzimit".

67. Duhet të rishikohet riti i pagëzimit të fëmijëve dhe duhet t'u përshtatet gjendjes së tyre reale. Në këtë rit duhet të vihen më shumë në dukje vendi dhe detyrat që kanë prindërit dhe nunët.

68. Në ritin e pagëzimit të parashihen disa përshtatje që duhen përdorur sipas gjykimit të ordinarit të vendit, në rastin e një numri të madh kandidatësh për pagëzim. Le të hartohet edhe një "Rit më i shkurtër" që mund të përdoret, sidomos në tokat e misionit, prej katekistëve dhe në përgjithësi, në rrezik vdekjeje, prej besimtarëve, kur mungon meshtari apo një diakon.

69. Në vend të "Ritit për të zëvendësuar ceremonitë e lëna pa bërë për një fëmijë tashmë të pagëzuar", duhet të hartohet një i ri, në të cilin të shprehet, në mënyrë më të qartë dhe më të përshtatshme se fëmija, i pagëzuar me ritin e shkurtër, tashmë është pranuar në Kishë. Duhet të hartohet edhe një rit për ata që, të pagëzuar më parë në mënyrë të vlefshme, kthehen në Kishën katolike. Në të duhet të shprehet pranimi i tyre në bashkësinë e Kishës.

70. Jashtë kohës pashkore uji pagëzimor mund të bekohet gjatë ritit të pagëzimit me një formulë të posaçme më të shkurtër.

Rishikimi i ritit të krezmimit

71. Duhet të rishikohet riti i përforcimit, edhe që të duket më qartë lidhja e brendshme e këtij sakramenti me sakramentet e hyrjes në jetën e krishterë; prandaj është shumë e dobishme që marrja e këtij sakramenti të paraprihet prej përtëritjes së premtimeve pagëzimore. Kur mendohet e përshtatshme, përforcimi mund të jepet edhe gjatë meshës; ndërsa për sa i përket ritit që duhet përdorur jashtë meshës, duhet të përgatitet një formulë që shërben si hyrje.

Rishikimi i ritit të rrëfimit

72. Duhet të rishihen riti dhe formulat e pendesës në mënyrë që ta shprehin më qartë natyrën dhe efektin e sakramentit.

Rishikimi i ritit të vajimit të të sëmurëve

73. "Vajimi i fundit", që mund të quhet edhe më mirë "vajimi i të sëmurëve", nuk është sakramenti i atyre që janë në fund të jetës. Prandaj koha e përshtatshme për ta marrë atë sigurisht zë fill kur besimtari, prej dobësimit fizik apo prej pleqërisë, fillon të jetë në rrezik vdekjeje.

74. Përveç riteve të dalluara të vajimit të të sëmurëve dhe të kungimit të të sëmurëve, duhet të hartohet edhe një "rit i vazhduar", në të cilin vajimi t'i jepet të sëmurit pas rrëfimit dhe para kungimit.

75. Numri i vajimeve duhet të rishikohet duke pasur parasysh situatat e ndryshme; lutjet që shoqërojnë ritin e vajimit të të sëmurëve duhet të përshtaten në mënyrë të tillë që t'u përgjigjen kushteve të ndryshme të të sëmurëve që marrin këtë sakrament.

Rishikimi i ritit të sakramentit të urdhrit

76. Riti i shugurimeve duhet të rishikohet qoftë për sa u përket ceremonive, qoftë për sa u përket teksteve.

Lutjet e ipeshkvit, në fillim të çdo shugurimi, mund të bëhen në gjuhën kombëtare. Në shugurimin ipeshkvnor të gjithë ipeshkvijtë e pranishëm mund të shtrijnë duart.

Rishikimi i ritit të kurorës së martesës

77. Riti i kremtimit të martesës, që gjendet në ritualin romak, duhet të rishikohet dhe pasurohet, në mënyrë që të tregohet më qartë hiri i sakramentit dhe të theksohen detyrat e bashkëshortëve. "Nëse në kremtimin e sakramentit të martesës ndonjë krahinë përdor zakone të tjera dhe ceremoni të denja për t'u miratuar, Koncili i shenjtë dëshiron me gjithë zemër që këto të ruhen medoemos"[41]. Gjithashtu,

41 KONCILI i TRENTOS, Sek. XXIV, Dekreti *De reformatione*, kap. I: bot. cit. [shënimi 19], t. IX, *Actorum*, pars VI, Friburgi Brisgoviae 1924, fq. 969. Krh. *Rituale romanum*, tit. VIII, kap. II, nr. 6.

autoritetit kompetent kishtar territorial, për çka flitet në nenin 22 § 2 të kësaj kushtetute, i lihet e drejta të përgatisë, duke u mbështetur në nenin 63, një rit përkatës që u përgjigjet dokeve të vendeve dhe të popujve, por duke mbetur detyrimi që meshtari i cili merr pjesë të kërkojë dhe të marrë miratimin e palëve.

78. Zakonisht martesa duhet të kremtohet brenda Meshës, pas leximit të Ungjillit e homelisë dhe para "lutjes së besimtarëve". Bekimi i nuses, me të drejtë i rishikuar në mënyrë që të nxisë të dy bashkëshortët për një besnikëri të ndërsjellë, mund të thuhet në gjuhën amtare. Nëse pastaj sakrameti i martesës kremtohet pa meshë, në fillim të ritit duhet të lexohet letra dhe Ungjilli i meshës së ritit të martesës dhe të bekohet çifti.

Rishikimi i sakramendoreve

79. Duhet të bëhet një rishikim i Sakramendoreve, duke mbajtur parasysh parimin themelor të një pjesëmarrjeje të vetëdijshme, aktive e të lehtë nga ana e besimtarëve dhe duke pasur kujdes për nevojat e kohëve tona. Në rishikimin e ritualeve, që duhet bërë duke u mbështetur në nenin 63, mund të shtohen, nëse është e nevojshme, edhe sakramendore të tjera. Bekimet e rezervuara duhet të jenë shumë pak dhe vetëm në dobi të ipeshkvijve dhe të ordinarëve. Duhet të parashihet që disa sakramendore, të paktën në rrethana të posaçme, dhe sipas gjykimit të ordinarit, të mund të mbarështohen prej laikëve të pajisur me cilësitë e duhura.

Rishikimi i ritit të kushteve rregulltare

80. Duhet t'i nënshtrohet rishikimit riti i kushtimit të virgjërave, që gjendet në dokumentin *Pontificale Romanum*. Gjithashtu, duhet të hartohet një rit për kushtet rregulltare dhe përtëritjen e kushteve, që të ndihmojë për një njësi, përmbajtje e dinjitet më të madh; ai, përveç të drejtave të veçanta, duhet të përdoret prej atyre që bëjnë kushtet rregulltare apo përtërijnë kushtet gjatë meshës. Është gjë e lavdërueshme që kushtet rregulltare të bëhen gjatë meshës.

Rishikimi i riteve të varrimit

81. Riti i varrimit duhet ta shprehë më haptazi karakterin pashkor të vdekjes së krishterë dhe t'u përgjigjet më mirë, edhe me anë të ngjyrës liturgjike, kushteve dhe traditave të secilës krahinë.

82. Duhet të rishikohet riti i varrimit të fëmijëve dhe të pasurohet me një meshë përkatëse.

Kapitulli IV

UFICI HYJNOR

Ufici hyjnor vepër e Krishtit dhe e Kishës

83. Jezu Krishti, kryeprifti i Besëlidhjes së Re dhe të amshuar, duke marrë natyrën njerëzore, ka sjellë në këtë mërgim tokësor atë himn që këndohet përjetësisht në banesat qiellore. Ai e bashkon me vete mbarë njerëzimin dhe bashkë me të e lartëson këtë këngë hyjnore lavdi. Krishti vazhdon ta ushtrojë këtë funksion meshtarak nëpërmjet Kishës së vet, që e lëvdon Zotin pareshtur dhe ndërmjetëson për shpëtimin e botës jo vetëm me kremtimin e eukaristisë, por edhe në mënyra të tjera, sidomos duke lutur uficin hyjnor.

84. Ufici hyjnor, sipas traditës së krishterë, është i strukturuar në mënyrë të tillë që ta shenjtërojë gjithë ditën dhe gjithë natën nëpërmjet lavdit hyjnor. Pastaj, kur atë këngë të mrekullueshme të lavdit e kremtojnë siç duhet meshtarët apo persona të tjerë të ngarkuar me këtë detyrë nga Kisha, ose edhe

besimtarët që luten së bashku me meshtarin sipas formave të miratuara, atëherë është me të vërtetë zëri i nuses që i flet dhëndrit, madje është lutja që Krishti i bashkuar me trupin e vet ia lartëson Atit.

85. Prandaj, të gjithë ata që e bëjnë këtë lutje, nga njëra anë përmbushin detyrën e Kishës dhe nga ana tjetër marrin pjesë në nderin e lartë të Nuses së Krishtit, sepse, duke kremtuar lavdet e Hyjit, rrinë para fronit të tij në emër të Nënës Kishë.

Vlera e tij baritore

86. Meshtarët e angazhuar në mbarështimin e shenjtë baritor, sa më shumë që të jenë të bindur për detyrën e vënies në jetë të nxitjes së Shën Palit: "Lutuni pa pushim" (1 Sel 5,17), aq më me zell do ta lusin uficin hyjnor. Në të vërtetë, vetëm Zoti mund t'i japë efikasitet dhe mund ta zhvillojë mbarështimin e tyre, ai që ka thënë: "Pa mua s'mund të bëni asgjë" (Gjn 15,5). Dhe prandaj apostujt, duke caktuar diakonët, thanë: "Kurse ne do t'i kushtohemi krejtësisht lutjes dhe shërbesës së fjalës" (Vap 6,4).

87. Që meshtarët e gjymtyrët e tjera të Kishës të mund ta lusin më mirë e në mënyrë më të përsosur uficin hyjnor në kushtet aktuale të jetës, Koncili i shenjtë, duke vazhduar reformat tashmë fatmirësisht të filluara prej Selisë apostolike, ka menduar se është mirë të caktohet sa vijon në lidhje me uficin e ritit romak.

Rishikimi i rendit tradicional

88. Qëllimi i uficit është shenjtërimi i ditës: prandaj, rendi tradicional i uficit duhet të rishikohet, në mënyrë që orët e ndryshme, për sa është e mundur, t'u përgjigjen kohës së tyre të vërtetë, por duke mbajtur parasysh edhe kushtet e jetës bashkëkohore, në të cilën gjenden veçanërisht ata që kujdesen për apostullimin.

Normat për reformën e uficit hyjnor

89. Pra, në reformën e uficit, duhet të zbatohen këto norma:

a) Lavdet e Mëngjesit si lutje e mëngjesit dhe mbrëmësorja si lutje e mbrëmjes, që, sipas traditës së nderueshme të të mbarë Kishës, janë boshti i dyfishtë i uficit të përditshëm, duhet të mbahen si orët kryesore dhe të kremtohen si të tilla.

b) Pasmbrëmësorja duhet të organizohet në mënyrë të tillë që t'i përshtatet mirë mbylljes së ditës.

c) Ora e quajtur Shërbesa e Leximeve, megjithëse duke ruajtur karakterin e lutjes së natës për korin, duhet të përshtatet në mënyrë të tillë që të mund të lutet në çfarëdo ore të ditës; duhet të ketë një numër më të vogël psalmesh dhe lexime më të gjata.

d) Ora e parë duhet të hiqet.

e) Për korin duhet të ruhen orët e mesme: e treta, e gjashta, e nënta. Ndërsa jashtë korit mund të zgjidhet njëra prej tyre, pra ajo që i përgjigjet më mirë momentit të ditës.

Ufici hyjnor burim përshpirtërie

90. Gjithashtu, meqë ufici hyjnor, si lutje publike e Kishës, është burim i përshpirtërisë dhe ushqim i lutjes personale, meshtarët dhe gjithë të tjerët janë të lutur në Zotin që të marrin pjesë në uficin hyjnor në mënyrë që, duke e lutur atë, shpirti të përputhet me zërin. Për këtë qëllim duhet të kujdesen që ta njohin më shumë liturgjinë dhe Biblën, sidomos psalmet. Pastaj, në zbatim të reformës, thesari i nderueshëm shekullor i uficit romak duhet të përshtatet në mënyrë të tillë që prej tij të përfitojnë më gjerësisht dhe më lehtësisht të gjithë ata të cilëve u është besuar.

Shpërndarja e psalmeve

91. Me qëllim që rendi i uficit i propozuar në nenin 89 të mund të zbatohet me të vërtetë, psalteri duhet shpërndarë jo më në një javë, por në një hapësirë kohe më të gjatë. Vepra e rishikimit të psalterit, që fatmirësisht ka filluar, duhet të përfundojë sa më shpejt, duke pasur parasysh latinishten e përdorur

prej të krishterëve, përdorimin e saj nga liturgjia dhe kërkesat e këngës, ashtu si edhe krejt traditën e Kishës latine.

Normat për leximet

92. Për leximet duhen pasur parasysh këto norma:

a) leximi i Shkrimit të shenjtë duhet strukturuar në mënyrë të tillë që thesaret e fjalës hyjnore të jenë më lehtë dhe më gjerësisht të arritshme;

b) leximi i veprave të Etërve, të mësuesve dhe të shkrimtarëve kishtarë të përzgjidhet më mirë;

c) "Mundimet" apo jetët e shenjtërve të rishikohen nga këndvështrimi historik.

Rishikimi i himneve

93. Himnet, në masën në të cilën kjo gjë do të duket e dobishme, duhet të kthehen në formën e tyre origjinale, duke hequr apo ndryshuar atë që ka shije mitologjike ose që mund të jetë më pak e përshtatshme për përshpirtërinë e krishterë. Sipas dobisë, pastaj, duhet të rimerren të tjerë që gjenden në përmbledhjet himnografike.

94. Për ta shenjtëruar me të vërtetë ditën dhe për ta lutur Lutjen e Orëve me fryt shpirtëror, është e nevojshme që kjo lutje të bëhet në atë orë që i përgjigjet më së miri kohës së vërtetë natyrore të secilës orë kanonike.

Detyrimi i uficit hyjnor

95. Bashkësitë e detyruara për kor, përveçse në meshën e kuvendit, duhet të kremtojnë në kor çdo ditë edhe uficin hyjnor, dhe më saktësisht:

a) krejt uficin urdhrat e kanonikëve, të murgjërve, të murgeshave dhe të rregulltarëve të tjerë të detyruar me kor prej të drejtës ose për arsye të kushtetutave;

b) ato pjesë të uficit që u caktohen atyre prej të drejtës së përbashkët apo të veçantë: kapitujt e katedraleve dhe të kolegjiaturave;

c) pastaj, të gjithë anëtarët e këtyre bashkësive që kanë marrë urdhrat më të lartë apo që kanë bërë kushtet e përjetshme, me përjashtim të fretërve dhe motrave laike, duhet t'i lusin vetëm ato lutje të orëve kanonike që nuk i lusin në kor.

96. Klerikët jo të detyruar për kor, nëse kanë marrë urdhrat e lartë, duhet, çdo ditë, në bashkësi apo vetëm, të lusin gjithë uficin, në bazë të nenit 89.

97. Shkëmbimet e përshtatshme të uficit hyjnor me veprime të tjera liturgjike duhet të përcaktohen në rubrikat e reja.

Në raste të veçanta dhe për një arsye të vlefshme, ordinarët mund t'i lirojnë krejtësisht ose pjesërisht prej detyrës së uficit ata që janë në varësinë e tyre ose ose ta zëvendësojnë atë.

98. Anëtarët e instituteve të përsosmërisë, që, për arsye të kushtetutave të tyre, lusin ndonjë pjesë të uficit hyjnor, praktikojnë në këtë menyrë lutjen publike të Kishës. Po ashtu praktikojnë lutjen publike të Kishës nëse, për arsye të kushtetutave të tyre, lusin ndonjë "ufic të vogël", i cili duhet të jetë sipas skemës së uficit hyjnor dhe i miratuar rregullisht.

Lutja në bashkësi e uficit hyjnor

99. Meqenëse ufici hyjnor është zëri i Kishës, pra i gjithë trupit mistik që lëvdon publikisht Hyjin, është e kështillueshme që klerikët jo të detyruar për kor, dhe veçanërisht meshtarët që jetojnë ose gjenden së bashku, të lusin së bashku të paktën ndonjë pjesë të uficit hyjnor. Pastaj, të gjithë ata që lusin uficin, si në kor, ashtu edhe në bashkësi, duhet ta kryejnë detyrën që u është besuar sa më përsosmërisht të jetë e mundur, si për sa i përket devotshmërisë së brendshme, ashtu edhe për sa i

përket realizimit të jashtëm. Gjithashtu, është mirë, sipas mundësisë, që ufici të këndohet në kor dhe në bashkësi.

Pjesëmarrja e besimtarëve në uficin hyjnor

100. Barinjtë e shpirtrave duhet të kujdesen që, në të diela dhe në festat më solemne, orët kryesore, sidomos mbrëmësorja, të kremtohen në kishë me pjesëmarrjen e përbashkët. Këshillohet që edhe laikët ta lusin uficin hyjnor ose me meshtarët, ose të mbledhur mes tyre, si edhe vetëm.

Gjuha e uficit hyjnor

101. § 1. Sipas traditës shekullore të ritit latin, për klerikët duhet të ruhet gjuha latine në uficin hyjnor. Megjithatë, ordinari do të mund t'ua lejojë përdorimin e versionit në gjuhën kombëtare, i bërë sipas normës së nenit 36, në raste të veçanta, atyre klerikëve për të cilët përdorimi i gjuhës latine përbën një pengesë të madhe për lutjen e uficit në mënyrën e duhur.

§ 2. Murgeshave dhe anëtarëve të instituteve të përsosjes, si burra jo klerikë, ashtu edhe gra, eprori kompetent mund t'u lejojë përdorimin e gjuhës amtare në uficin hyjnor, edhe të kremtuar në kor, mjafton që versioni të jetë i miratuar.

§ 3. Çdo klerik i detyruar të lusë uficin hyjnor, i cili e thotë në gjuhën amtare me besimtarët ose me personat e kujtuar në § 2, e përmbush detyrimin e vet, mjafton që ky teksti të jetë i miratuar.

Kapitulli V

VITI LITURGJIK

Kuptimi i vitit liturgjik

102. Nëna e shenjtë Kishë e konsideron detyrë të vetën ta kremtojë veprën shpëtimtare të dhëndrit të vet hyjnor nëpërmjet një përkujtimi të shenjtë, në ditët e caktuara gjatë vitit. Çdo javë, në ditën të cilës i ka dhënë emrin e diel, përkujton ngjalljen e Zotit Jezus, që ajo e kremton edhe një herë në vit, së bashku me mundimet e tij të lume, në të kremten e madhe të Pashkës. Gjatë vitit pastaj, e shpërndan gjithë misterin e Krishtit që prej Mishërimit dhe Lindjes deri në të Ngjiturit në Qiell, deri ditën e Rrëshajës dhe në pritjen e shpresës së lume e të kthimit të Zotit. Duke kujtuar në këtë mënyrë misteret e shpëtimit, ajo (Kisha) hap para besimtarëve pasuritë e veprimeve shpëtimtare dhe të meritave të Zotit së saj Jezus, i bën si të pranishme për të gjitha kohët dhe u mundëson besimtarëve të bien në kontakt me to dhe të mbushen plot me hirin e shpëtimit.

103. Në kremtimin e këtij cikli të përvitshëm të mistereve të Krishtit, Kisha e shenjtë nderon me dashuri të veçantë të lumen Mari, nënën e Hyjit, të bashkuar në mënyrë të pazgjidhshme me veprën e shpëtimit të Birit të vet: në Marinë admiron dhe lartëson frytin më të shkëlqyer të shpëtimit, dhe në të sodit me gëzim, si në një figurë tejet të pastër, atë që ajo dëshiron dhe shpreson të jetë në tërësinë e vet.

104. Kisha ka përfshirë në rrjedhën e vitit edhe përkujtimin e martirëve dhe të shenjtërve të tjerë që, pasi kanë arritur përsosmërinë me ndihmën e hirit të shumëllojshëm të Hyjit e që tashmë e kanë shpëtimin e amshuar, në qiell i këndojnë Hyjit lavdin e përsosur dhe ndërmjetësojnë për ne. Në të vërtetë, ditën e lindjes së shenjtërve Kisha shpall misterin pashkor të realizuar në ta, që kanë vuajtur me Krishtin dhe me të janë lavdëruar; u paraqet besimtarëve shembujt e tyre që i tërheqin të gjithë kah Ati nëpërmjet Krishtit; dhe për meritat e tyre kërkon hiret e Hyjit.

105. Në fund, Kisha, në kohët e ndryshme të vitit, sipas traditës, e plotëson formimin e besimtarëve nëpërmjet praktikave të devotshme shpirtërore e trupore, nëpërmjet mësimit, lutjes, veprave të pendesës dhe të mëshirës. Prandaj Koncilit të shenjtë i ka pëlqyer të vendosë sa vijon.

Nxitja e të dielës

106. Sipas traditës apostolike, që e ka zanafillën prej ditës së ngjalljes së Krishtit, Kisha e kremton misterin pashkor çdo tetë ditë, në atë që me të drejtë quhet "dita e Zotit" apo "e diel". Në të vërtetë, në këtë ditë besimtarët duhet të mblidhen në asamble për të dëgjuar fjalën e Hyjit, për të marrë pjesë në eukaristi dhe për të përkujtuar kështu mundimet, ngjalljen dhe lavdinë e Zotit Jezus e për të falënderuar Hyjin që "na rilindi me anë të mëshirës së vet të madhe në saje të ngjalljes prej të vdekurish të Jezu Krishtit" (1 Pjt 1,3). Prandaj e diela është festa e parë që duhet të paraqitet dhe të ngulitet në përshpirtërinë e besimtarëve, në mënyrë që të bëhet edhe ditë e gëzimit dhe e pushimit nga puna. Para saj nuk duhet vënë asnjë e kremte që nuk ka rëndësi tepër të madhe, sepse e diela është themeli dhe bërthama e krejt vitit liturgjik.

Reforma e vitit liturgjik

107. Viti liturgjik duhet të rishikohet në mënyrë që, duke ruajtur apo ndrequr doket dhe renditjet tradicionale të kohëve të shenjta sipas kushteve të sotme, të ruhet edhe karakteri i tyre zanafillor për të ushqyer siç duhet përshpirtërinë e besimtarëve në kremtimin e mistereve të shëlbimit të krishterë, por sidomos në kremtimin e misterit pashkor. Pastaj, përshtatjet me kushtet e ndryshme të vendeve, nëse do të jenë të nevojshme, duhet të bëhen sipas neneve 39 e 40.

108. Shpirti i besimtarëve duhet drejtuar para së gjithash kah festat e Zotit, në të cilat gjatë vitit kremtohen misteret e shpëtimit. Prandaj përkatësia e kohës duhet të ketë vendin e vet të duhur mbi festat e shenjtërve, në mënyrë që të kremtohet siç duhet krejt cikli i mistereve të shpëtimit.

Kreshmët

109. Karakteri i dyfishtë i kreshmëve, i cili, sidomos gjatë kujtimit apo përgatitjes për pagëzim dhe nëpërmjet pendesës, i fton besimtarët në dëgjimin e shpeshtë të fjalës së Hyjit, në lutje dhe i përgatit të kremtojnë misterin pashkor, duhet të vihet më shumë në dukje në liturgji e katekezë liturgjike. Prandaj:

a) të përdoren më shumë elementet pagëzimore të liturgjisë kreshmore dhe, nëse është e përshtatshme, të merren edhe të tjera nga tradita e hershme;

b) e njëjta gjë duhet thënë për elementet pendestare. Për sa i përket katekezës pastaj, duhet të ngulitet në shpirtin e besimtarëve, bashkë me rrjedhojat shoqërore të mëkatit, edhe ai aspekt i veçantë i pendesës që e urren mëkatin si fyerje i Hyjit. Nuk duhet të harrohet as roli i Kishës në veprimin pendestar dhe duhet të nxitet lutja për mëkatarët.

110. Pendesa kreshmore nuk duhet të jetë vetëm e brendshme dhe individuale, por edhe e jashtme e shoqërore. Dhe praktika pendestare duhet nxitur e porositur prej autoriteteve, siç thuhet në nenin 22, sipas mundësive të kohës sonë dhe krahinave të ndryshme, si edhe sipas kushteve të besimtarëve. Por duhet të ruhet me kujdes agjërimi pashkor, që duhet kremtuar kudo të premten e mundimeve dhe të vdekjes së Zotit; duhet të zgjatet, nëse është e mundur, deri të shtunën e madhe, në mënyrë që të arrijmë me zemër të lartësuar e të liruar në gëzimin e të dielës së ngjalljes.

Festat e shenjtërve

111. Kisha, sipas traditës së vet, i nderon shenjtërit dhe i mban me nderim reliket e tyre të përnjëmendta dhe figurat e tyre. Në të vërtetë, festat e shenjtërve shpallin gjërat e mrekullueshme të Krishtit në shërbëtorët e tij dhe u paraqesin besimtarëve shembuj të përshtatshëm për t'u imituar. Festat e shenjtërve nuk duhet të mbizotërojnë mbi festat që përkujtojnë misteret e shpëtimit, shumë prej tyre duhet të kremtohen prej secilës Kishë të veçantë, komb apo familje rregulltare; ndërsa duhet të shtrihen në të gjitha Kishat vetëm ato festa që kremtojnë shenjtër me rëndësi me të vërtetë të gjithëmbarshme.

Kapitulli VI

MUZIKA KISHTARE

Dinjiteti i muzikës kishtare

112. Tradita muzikore e Kishës përbën një pasuri me vlerë të paçmueshme, që shndrit mes shprehjeve të tjera të artit, sidomos për faktin se këndimi kishtar, i bashkuar me fjalët, është pjesë e nevojshme dhe përbërëse e liturgjisë solemne.

Këndimi kishtar është lavdëruar prej Shkrimit të shenjtë[42], prej Etërve dhe prej Papëve të Romës; ata, kohët e fundit, duke filluar nga Shën Piu X, kanë theksuar me këmbëngulje detyrën mbarështuese të muzikës kishtare në kultin hyjnor.

Prandaj, sa më shumë që Muzika kishtare të jetë e lidhur ngushtë me veprimin liturgjik, qoftë duke i dhënë lutjes një shprehje më të këndshme dhe duke nxitur njëzëshmërinë, qoftë duke i pasuruar me kremtori më të madhe ritet e shenjta, aq më e shenjtë do të jetë ajo. Pastaj Kisha i miraton dhe i pranon në kultin hyjnor të gjitha format e artit të vërtetë, mjafton që të jenë të pajisura me cilësitë e nevojshme.

Prandaj Koncili i shenjtë, duke ruajtur normat, rregullat e disiplinës e të traditës kishtare dhe duke mbajtur parasysh qëllimin e muzikës së shenjtë, që është lavdia e Hyjit dhe shenjtërimi i besimtarëve, vendos sa vijon.

Liturgjia solemne

113. Veprimi liturgjik merr një formë më fisnike kur mbarështimet hyjnore kremtohen solemnisht me këngë, me mbarështuesit e shenjtë e me pjesëmarrjen aktive të popullit.

Për sa i përket përdorimit të gjuhës, duhet të zbatohet neni 36; për meshën neni 54; për sakramentet neni 63; për uficin hyjnor neni 101.

114. Të ruhet dhe të shtohet me kujdes të madh pasuria e muzikës kishtare. Të nxiten me zell "scholae cantorum"-et, veçanërisht pranë kishave katedrale. Ipeshkvijtë dhe barinjtë e tjerë të shpirtrave të kujdesen me zell që në çdo veprim të shenjtë të kremtuar me këndim e mbarë asambleja e besimtarëve të marrë pjesë në mënyrë aktive, sipas neneve 28 e 30.

Formimi muzikor

115. Duhet bërë shumë kujdes për formimin dhe praktikën muzikore në seminare, në noviciatet e rregulltarëve e të rregulltareve dhe në seminaret e ulta, ashtu si edhe në institutet dhe shkollat e tjera katolike. Për ta arritur këtë formim duhet pasur kujdes që të përgatiten mësuesit e caktuar për mësimdhënien e muzikës kishtare.

Gjithashtu, këshillohet, aty ku është e mundur, ngritja e instituteve të larta të muzikës së shenjtë.

Muzikantëve, këngëtarëve dhe në rend të parë fëmijëve u duhet dhënë edhe një formim i vërtetë liturgjik.

Kënga gregoriane dhe polifonike

116. Kisha e njeh këngën gregoriane si këngë përkatëse të liturgjisë romake; prandaj në veprimet liturgjike, nëse kushtet janë të barabarta, asaj duhet t'i rezervohet vendi kryesor.

Gjinitë e tjera të muzikës së shenjtë, dhe veçanërisht polifonia, nuk përjashtohen aspak prej kremtimit të mbarështimeve hyjnore, mjafton që t'i përgjigjen shpirtit të veprimit liturgjik, sipas nenit 30.

117. Duhet të përfundojë botimi tipik i librave të këngës gregoriane; madje, duhet të përgatitet një botim më kritik i librave tashmë të botuar pas reformës së Shën Piut X.

42 Krh. Ef 5,19; Kol 3,16.

Gjithashtu, është mirë që të përgatitet një botim që përmban melodi më të thjeshta, për përdorim në kishat më të vogla.

Këngët fetare popullore

118. Duhet të nxitet me zell kënga fetare popullore në mënyrë që në ushtrimet e përshpirtshme dhe të shenjta, ashtu si edhe në vetë veprimet liturgjike, sipas normave të caktuara prej rubrikave, të jehojnë zërat e besimtarëve.

Muzika kishtare në misione

119. Në disa krahina, sidomos në misione, gjenden popuj me një traditë të vetën muzikore, e cila ka rëndësi të madhe në jetën e tyre fetare dhe shoqërore. Kjo muzike duhet të njihet dhe t'i jepet vendi i duhur, si në edukimin e ndjenjës fetare të atyre popujve, ashtu edhe në përshtatjen e kultit me karakterin e tyre, sipas neneve 39 e 40.

Prandaj, në formimin muzikor të misionarëve duhet punuar me zell që, për sa është e mundur, ata të jenë në gjendje të nxisin muzikën tradicionale të atyre popujve, si në shkolla, ashtu edhe në veprimet e shenjta.

Organoja dhe instrumentet muzikore

120. Në Kishën latine duhet t'i jepet nderim i madh organos me gypa, instrument muzikor tradicional, tingulli i të cilës është në gjendje t'u shtojë një shkëlqim të ndjeshëm ceremonive të Kishës, si edhe t'i lartësojë fuqimisht shpirtrat te Hyji dhe te gjërat qiellore.

Instrumente të tjera, pastaj, mund të pranohen në kultin hyjnor, sipas gjykimit dhe me miratimin e autoritetit kompetent kishtar territorial, sipas neneve 22 § 2, 37 e 40, mjafton që të jenë të përshtatshëm për përdorimin e shenjtë apo të mund t'i përshtaten këtij përdorimi, t'i vlejnë dinjitetit të kishës dhe të nxisin me të vërtetë formimin e besimtarëve.

Misioni i kompozitorëve

121. Muzikantët e frymëzuar prej shpirtit të krishterë duhet të kuptojnë se janë të thirrur për ta kultivuar muzikën kishtare dhe për ta rritur pasurinë e saj.

Duhet të kompozojnë melodi që kanë karakteristikat e muzikës së vërtetë kishtare; që mund të këndohen jo vetëm prej "scholae cantorum"-eve më të mëdha, por që u shkojnë për shtat edhe "scholae"-ve më të vogla, dhe që nxisin pjesëmarrjen aktive të të mbarë asamblesë së besimtarëve.

Tekstet e caktuara për këndimin e shenjtë duhet të jenë në përputhje me doktrinën katolike, madje duhet të merren mundësisht prej Shkrimit të shenjtë dhe prej burimeve liturgjike.

Kapitulli VII

ARTI KISHTAR DHE ORENDITË KISHTARE

Dinjiteti i artit kishtar

122. Mes veprimtarive më fisnike të mençurisë njerëzore numërohen, me plot të drejtë, artet e bukura, sidomos arti fetar dhe kulmi i tij, arti kishtar. Ato, për natyrë të vetën, kanë marrëdhënie me bukurinë e pafundme hyjnore, që në njëfarë mënyre duhet të shprehet prej veprave të njeriut; ato janë të orientuara drejt Hyjit dhe drejt shtimit të lavdit e të lavdisë së tij, pasi asnjë qëllim tjetër nuk u është caktuar atyre përveç atij që të ndihmojnë në mënyrën më efikase të mundshme, me veprat e tyre, drejtimin e mendjeve të njerëzve kah Hyji.

Për këto arsye Nëna e shenjtë Kishë gjithmonë i ka nxitur artet e bukura dhe i ka përdorur ato, sidomos për të bërë që gjërat të cilat i përkasin kultit të shenjtë të shkëlqejnë me të vërtetë prej

dinjitetit, hijeshisë e bukurisë, për të treguar e simbolizuar realitetet mbinatyrore; ajo vetë ka formuar artistë. Në lidhje me këtë, madje me këto arte, Kisha me të drejtë e ka mbajtur gjithmonë veten si arbitre, duke zgjedhur mes veprave të artistëve ato që i përgjigjeshin fesë, devocionit dhe normave të përçuara me kujdes dhe që tregoheshin të përshtatshme për përdorim kishtar.

Me kujdes të veçantë Kisha është shqetësuar që orenditë kishtare të shërbenin me dinjitetin dhe bukurinë e tyre në hijeshimin e kultit, duke pranuar në lëndë, formë dhe zbukurim ato ndryshime që përparimi i teknikës ka sjellë gjatë shekujve.

Prandaj Etërve konciliarë u ka pëlqyer të vendosin mbi këtë argument sa vijon.

Stili artistik

123. Kisha nuk ka pasur kurrë një stil të vetin dhe të veçantë artistik, por, sipas karakterit e kushteve të popujve dhe kërkesave të riteve të ndryshme, ka pranuar format artistike të çdo epoke, duke krijuar kështu, gjatë shekujve, një thesar artistik që duhet ruajtur me kujdes të veçantë. Edhe arti i kohës sonë dhe i të gjithë popujve e vendeve duhet të ketë në Kishë liri shprehjeje, mjafton që t'u shërbejë me respektin dhe nderimin e duhur nevojave të ndërtesave dhe riteve kishtare. Në këtë mënyrë ajo do të mund të shtojë zërin e vet në koncertin e mrekullueshëm të lavdisë, që njerëz të shquar i ngritën fesë katolike në të kaluarën.

124. Në nxitjen dhe përkrahjen e një arti përnjëmend kishtar, ordinarët duhet të kujdesen që të kërkojnë më mirë një bukuri fisnike, sesa thjesht madhështi. Dhe kjo duhet të vlejë edhe për veshjet e zbukurimet kishtare.

Ipeshkvijtë duhet të kenë kujdes që të largojnë prej shtëpisë së Zotit dhe prej vendeve të tjera të shenjta ato vepra arti që janë në kundërshtim me fenë, me doket dhe me përshpirtërinë e krishterë; që e fyejnë ndjenjën e vërtetë fetare, ose sepse janë të shëmtuara në formë, ose sepse janë të pamjaftueshme, mediokre apo të rreme në shprehjen e tyre artistike.

Pastaj, në ndërtimin e godinave të shenjta duhet pasur shumë kujdes mbi përshtatshmërinë e tyre për të lejuar zhvillimin e veprimeve liturgjike dhe pjesëmarrjen aktive të besimtarëve.

Figurat e shenjta

125. Duhet të ruhet zakoni i paraqitjes në kisha i figurave të shenjta për t'u nderuar prej besimtarëve. Megjithatë, ato duhet të paraqiten në numër të kufizuar dhe sipas një sistemi të drejtë, me qëllim që të mos e tërheqin për vete në mënyrë të tepruar admirimin e popullit të krishterë dhe të mos nxisin një devocion të çrregullt.

126. Kur bëhet fjalë për të dhënë një gjykim mbi veprat e artit, ordinarët e vendit duhet të dëgjojnë mendimin e komisionit të artit kishtar dhe, nëse është rasti, atë të personave të tjerë veçanërisht kompetentë, ashtu si edhe të komisioneve për të cilët flitet në nenet 44, 45, 46. Ordinarët duhet të kujdesen në mënyrë të veçantë që orenditë kishtare dhe veprat e çmuara, që janë zbukurim i shtëpisë së Zotit, të mos shiten apo të mos humbasin.

Formimi i artistëve

127. Ipeshkvijtë, ose drejtpërdrejt ose nëpërmjet meshtarëve të përshtatshëm që e njohin dhe e duan artin, duhet të kujdesen për artistët, me qëllim që t'i formojnë ata me frymën e artit dhe të liturgjisë kishtare.

Gjithashtu, kështillohet të themelohen shkolla apo akademi të artit kishtar për formimin e artistëve, aty ku kjo do të duket gjë e përshtatshme.

Pastaj, të gjithë artistët, që të udhëhequr prej talentit të tyre duan ta lavdërojnë Hyjin në Kishën e shenjtë, duhet të kujtojnë gjithmonë se veprimtaria e tyre është në njëfarë mënyre një imitim i shenjtë i Hyjit krijues dhe se veprat e tyre janë të adresuara për kultin katolik, ngritjen, përshpirtërinë dhe formimin fetar të besimtarëve.

Legjislacioni mbi artin kishtar

128. Duhet të rishikohen sa më parë, së bashku me librat liturgjikë, sipas nenit 25, kanonet dhe dispozitat kishtare që i përkasin kompleksit të gjërave të jashtme që kanë lidhje me kultin e shenjtë, dhe veçanërisht për sa i përket ndërtimit të denjë e të përshtatshëm të ndërtesave kishtare, formës dhe ngritjes së altarëve, fisnikërisë, vendosjes e sigurisë së tabernakullit eukaristik, funksionalitetit dhe dinjitetit të pagëzimores, vendosjes së përshtatshme të figurave të shenjta, dekorimit dhe zbukurimit. Ato norma që duket se i përgjigjen më pak reformës së liturgjisë duhet të ndreqen apo të hiqen; ndërsa ato që duket se janë të dobishme duhet të ruhen ose të përfshihen.

Në lidhje me këtë, sidomos për sa i referohet lëndës dhe formës së orendive kishtare dhe veshjeve kishtare, konferencave ipeshkvnore të krahinave të ndryshme u lihet e drejta të bëjnë përshtatjet e kërkuara prej nevojave dhe prej dokeve të vendit sipas nenit 22 të kësaj kushtetute.

Formimi artistik i klerit

129. Seminaristët, gjatë kursit filozofik e teologjik, duhet të mësojnë edhe mbi historinë dhe mbi zhvillimin e artit kishtar, ashtu si edhe mbi parimet e shëndosha në të cilat duhet të mbështeten veprat e artit kishtar, në mënyrë që të jenë në gjendje të vlerësojnë e të ruajnë monumentet e nderueshme të Kishës dhe t'u japin artistëve këshillat e duhura në realizimin e veprave të tyre.

Shenjat dalluese të ipeshkvijve

130. Është mirë që përdorimi i shenjave dalluese të ipeshkvijve t'u rezervohet atyre personave kishtarë që kanë karakterin ipeshkvnor apo që kanë një juridiksion të veçantë.

SHTOJCË

DEKLARATË E KONCILIT II EKUMENIK TË VATIKANIT RRETH REFORMËS SË KALENDARIT

Koncili II Ekumenik i Vatikanit, duke pasur si duhet parasysh dëshirën e shumë vetëve për të parë të shënuar festën e Pashkës në një të diel të caktuar dhe për të përdorur një kalendar të përhershëm, pasi ka marrë në shqyrtim pasojat që mund të rrjedhin prej futjes së një kalendari të ri, deklaron sa vijon:

1. Koncili i shenjtë nuk ka asgjë në kundërshtim që festa e Pashkës të shënohet në një të diel të caktuar në kalendarin Gregorian, mjafton që të merret miratimi i atyre që janë të interesuar, sidomos i vëllezërve të ndarë prej bashkësisë me Selinë Apostolike.

2. Po ashtu Koncili i shenjtë deklaron se nuk u kundërvihet nismave që priren të fusin në shoqërinë civile një kalendar të përhershëm.

Por, mes sistemeve të tjera të shqyrtimit për të caktuar një kalendar të përhershëm dhe për ta futur atë në shoqërinë civile, Kisha nuk u kundërvihet atyre që ruajnë dhe mbrojnë javën shtatëditëshe me të dielën, pa shtuar ditë jashtë javës, në mënyrë që rendi i javëve të mbesë i paprekur, përveçse për arsye shumë të rënda për të cilat duhet të shprehet Selia Apostolike.

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 4 të muajit dhjetor të vitit 1963.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

KUSHTETUTA DOGMATIKE MBI KISHËN

LUMEN GENTIUM
(Drita e Popujve)

Kapitulli I

MISTERI I KISHËS

Kisha është sakrament në Krishtin

1. Krishti është drita e popujve: ky Koncil i shenjtë, i mbledhur në Shpirtin Shenjt, dëshiron pra me zjarr, duke ia shpallur Ungjillin çdo krijese (krh. Mk 16,15), t'i ndriçojë të gjithë njerëzit me dritën e Krishtit që shkëlqen mbi fytyrën e Kishës. Dhe meqenëse Kisha, në Krishtin, është në njëfarë mënyre sakramenti, apo shenja dhe mjeti i bashkimit intim me Hyjin dhe i njësisë së krejt gjinisë njerëzore, duke vazhduar temën e Koncileve të mëparshëm, synon që me një qartësi më të madhe t'ua paraqesë besimtarëve dhe tërë botës natyrën dhe misionin e vet të gjithëmbarshëm. Kushtet e tanishme të botës e bëjnë më të ngutshme këtë detyrë të Kishës, në mënyrë që të gjithë njerëzit, të bashkuar sot edhe më ngushtë prej lidhjeve të ndryshme shoqërore, teknike dhe kulturore, të mund të arrijnë edhe njësinë e plotë në Krishtin.

Plani shpëtimtar i gjithëmbarshëm i Atit

2. Ati i amshuar, me një plan të lirë dhe të fshehtë dijeje dhe mirësie, krijoi gjithësinë; vendosi t'i lartësonte njerëzit në pjesëmarrjen në jetën e vet hyjnore; pas rënies së tyre me Adamin nuk i braktisi, por gjithmonë u dha atyre ndihmat për t'u shpëtuar, në konsideratë të Krishtit shëlbues, i cili "është shëmbëllesa e Hyjit të papashëm, i Parëlinduri - para çdo krijese" (Kol 1,15). Në të vërtetë, të gjithë ata që ka zgjedhur Ati, që prej amshimit, "i ka njohur që më parë, ata edhe i paracaktoi të jenë të ngjashëm me Birin e vet, kështu që Biri i tij të jetë vëllai i parë në mes shumë vëllezërve" (Rom 8,29). Besimtarët në Krishtin, ka dashur t'i thërrasë për të formuar Kishën e shenjtë, e cila, e kumtuar në figura qysh prej fillimit të botës, e përgatitur në mënyrë të shkëlqyeshme në historinë e popullit të Izraelit dhe në Besëlidhjen e Vjetër[43], e themeluar "në kohët e fundit", është shfaqur prej zbritjes së Shpirtit dhe do ta ketë përfundimin e lavdishëm në fund të shekujve. Atëherë, siç lexohet në Etërit e shenjtë, të gjithë të drejtët, duke u nisur prej "Abelit të drejtë deri tek i zgjedhuri i fundit"[44], do të mblidhen pranë Atit në Kishën e gjithëmbarshme.

Misioni i Birit

3. Pra, ka ardhur Biri i dërguar prej Atit, i cili na ka zgjedhur në Të para themelimit të botës dhe na ka paracaktuar të bijësohemi, sepse në Të deshi t'i tërhiqte të gjitha gjërat (krh. Ef 1,4-5.10). Prandaj Krishti, për të kryer vullnesën e Atit, ka përuruar në tokë mbretërinë e qiellit dhe na ka zbuluar

43 Krh. SHËN CIPRIANI, *Epist.* 64,4: PL 3, 1017; CSEL (HARTEL) IIIB, fq. 720. SHËN ILARI I PUATJERIT, *In Mt.* 23,6: PL 9, 1047. SHËN AGUSTINI, e gjetiu. SHËN CIRILI I ALEKSANDRISË, *Glaph. in Gen.* 2,10: PG 69, 110A.

44 SHËN GREGORI I MADH, *Hom. in Evang.* 19, 1: PL 76, 1154B. Krh. SHËN AGUSTINI, *Serm.* 341, 9, 11: PL 39, 1499 e vijim. SHËN GJON DAMASHENI, *Adv. Iconocl.* 11: PG 96, 1357.

misterin e tij, si edhe me dëgjesën e vet ka kryer shëlbimin. Kisha, ose mbretëria e Krishtit, tashmë e pranishme në mister, me fuqinë e Hyjit rritet në mënyrë të dukshme në botë. Ky fillim dhe kjo rritje tregohen prej gjakut dhe prej ujit, që dolën prej gjoksit të hapur të Krishtit të kryqëzuar (krh. Gjn 19,34), dhe paralajmërohen prej fjalëve të Zotit Jezus rreth vdekjes së tij në kryq: "E unë, kur të jem lartësuar nga toka, do t'i tërheq tek unë të gjithë njerëzit" (Gjn 12,32). Sa herë që flija në kryq, në të cilin Krishti, qengji ynë i Pashkës, është flijuar (krh. 1 Kor 5,7), kremtohet në altar, përtërihet vepra e shëlbimit tonë. Dhe njëkohësisht, me sakramentin e bukës eukaristike, paraqitet dhe realizohet njësia e besimtarëve, që përbëjnë një trup të vetëm në Krishtin (krh. 1 Kor 10,17). Të gjithë njerëzit janë të thirrur në këtë bashkim me Krishtin, që është drita e botës, prej tij vijmë, nëpërmjet tij jetojmë, kah ai jemi të drejtuar.

Shpirti shenjtërues i Kishës

4. Pasi u krye vepra që Ati ia kishte besuar Birit në tokë (krh. Gjn 17,4), ditën e Rrëshajës u dërgua Shpirti Shenjt për ta shenjtëruar vazhdimisht Kishën dhe me qëllim që besimtarët të mund t'i afroheshin kështu Atit, nëpërmjet Krishtit, në një Shpirt të vetëm (krh. Ef 2,18). Ky është Shpirti që jep jetën, një burim uji që rrjedh në jetën e pasosur (krh. Gjn 4,14; 7,38-39); nëpërmjet tij Ati ua rijep jetën njerëzve, të vdekur prej mëkatit, derisa një ditë do t'i ngjallë, në Krishtin, trupat e tyre të vdekshëm (krh. Rom 8,10-11). Shpirti banon në Kishë dhe në zemrat e besimtarëve si në një tempull (krh. 1 Kor 3,16; 6,19) dhe në ta lutet e dëshmon gjendjen e tyre si bij të bijësuar të Hyjit (krh. Gal 4,6; Rom 8,15-16.26). Ai e fut Kishën në plotësinë e së vërtetës (krh. Gjn 16,13), e njëson në bashkim dhe mbarështim, e mban dhe e drejton me dhurata të ndryshme hierarkike dhe karizmatike, e zbukuron me frytet e veta (krh. Ef 4,11-12; 1 Kor 12,4; Gal 5,22). Me forcën e Ungjillit e bën të rinohet, vazhdimisht e përtërin dhe e udhëheq në bashkimin e përsosur me Dhëndrin e vet[45]. Pasi Shpirti dhe e Fejuara i thonë Zotit Jezus: "Eja" (krh. Zb 22,17).

Kështu Kisha e gjithëmbarshme paraqitet si "një popull që e merr njësinë e vet prej njësisë së Atit, të Birit dhe të Shpirtit Shenjt"[46].

Mbretëria e Hyjit

5. Misteri i Kishës së shenjtë shfaqet në vetë themelimin e saj. Zoti Jezus, në të vërtetë, i dha asaj fillim duke predikuar lajmin e mirë, domethënë ardhjen e mbretërisë së Hyjit të premtuar prej shekujsh në Shkrim: "Koha u plotësua e Mbretëria e Hyjit është afër" (Mk 1,15; krh. Mt 4,17). Kjo mbretëri u shfaqet qartë njerëzve në fjalët, në veprat dhe në praninë e Krishtit. Fjala e Zotit Jezus krahasohet pikërisht me farën që mbillet në arë (krh. Mk 4,14): ata që e dëgjojnë me fe dhe i përkasin grigjës së vogël të Krishtit (krh. Lk 12,32), kanë pranuar vetë mbretërinë e Hyjit; pastaj fara, me forcën e vet, mbin dhe rritet deri në kohën e korrjes (krh. Mk 4,26-29). Edhe mrekullitë e Jezusit vërtetojnë se mbretëria ka arritur në tokë: "Në qoftë se unë i nxjerr djajtë me pushtetin e Hyjit, atëherë me të vërtetë erdhi ndër ju Mbretëria e Hyjit!" (Lk 11,20; krh. Mt 12,28). Por, para së gjithash, mbretëria shfaqet në vetë personin e Krishtit, birit të Hyjit dhe birit të njeriut, i cili ka ardhur "të shërbejë e të japë jetën e vet si shpërblim për të gjithë" (Mk 10,45).

Pastaj, kur Jezusi, pasi pësoi vdekjen në kryq për njerëzit, u ngjall, u shfaq si Zot, Mesi dhe meshtar në amshim (krh. Vap 2,36; Heb 5,6; 7,17-21), dhe derdhi mbi nxënësit e vet Shpirtin e premtuar prej Atit (krh. Vap 2,33). Prandaj, Kisha, e pajisur me dhuratat e themeluesit të saj dhe duke i mbajtur me besnikëri ligjet e veta të dashurisë, të përvujtërisë dhe të përkushtimit, merr misionin për të shpallur dhe për të vendosur në të gjithë njerëzit mbretërinë e Krishtit dhe të Hyjit, dhe për këtë mbretëri përbën në tokë sythin dhe fillimin. Ndërkaq, ndërsa rritet dalëngadalë, dëshiron mbretërinë e përsosur dhe me të gjitha forcat e veta shpreson e kërkon të bashkohet me mbretin e vet në lavdi.

---

45 Krh. SHËN IRENEU, *Adv. Haer.* III, 24, 1: PG 7, 966B; HARVEY 2, 131, bot. SAGNARD, *Sources Chr.*, fq. 398.

46 SHËN CIPRIANI, *De Orat. Dom.* 23: PL 4, 553; HARTEL IIIA, fq. 285. SHËN AGUSTINI, *Serm.* 71, 20, 33: PL 38, 463 e vijim. SHËN GJON DAMASHENI, *Adv. Iconocl.* 12: PG 96, 1358D.

Shëmbëlltyrat e Kishës

6. Ashtu si në Besëlidhjen e Vjetër zbulimi i mbretërisë paraqitet shpesh me figura, edhe tani natyra e brendshme e Kishës njihet nëpërmjet shëmbëlltyrave të ndryshme, të marra qoftë nga jeta baritore apo bujqësore, qoftë nga ndërtimi apo edhe nga familja e martesa dhe që gjenden edhe më parë të shestuara në librat e profetëve.

Në të vërtetë, Kisha është një vathë, dera e vetme dhe e nevojshme e së cilës është Krishti (krh. Gjn 10,1-10). Është edhe grigjë, për të cilën vetë Hyji ka paralajmëruar se do të jetë bari i saj (krh. Is 40,11; Ez 34,11 e vijim), dhe delet e së cilës, edhe pse të udhëhequra prej barinjve njerëzorë, megjithatë drejtohen pareshtur në kullotë dhe ushqehen nga i njëjti Krisht, Bariu i mirë dhe Princi i barinjve (krh. Gjn 10,11; 1 Pjt 5,4), i cili ka dhënë jetën e vet për delet (krh. Gjn 10,11-15).

Kisha është toka apo ara e Hyjit (krh. 1 Kor 3,9). Në atë arë rritet ulliri i lashtë, rrënja e shenjtë e të cilit kanë qenë patriarkët dhe në të cilën ka ndodhur dhe do të ndodhë pajtimi i Judenjve dhe i të gjithë Popujve (krh. Rom 11,13-26). Ajo është mbjellë prej Bujkut qiellor si vresht i zgjedhur (Mt 21,33-43; krh. Is 5,1 e vijim). Krishti është hardhia e vërtetë që u jep jetë dhe frytshmëri shermendëve, domethënë neve, që nëpërmjet Kishës mbetemi në të dhe pa të nuk mund të bëjmë asgjë (krh. Gjn 15,1-5).

Edhe më shpesh Kisha quhet ndërtesa e Hyjit (krh. 1 Kor 3,9). Vetë Zoti Jezus e ka krahasuar veten me gurin që ndërtuesit e nxorën jashtë, por që është bërë guri i këndit (Mt 21,42; krh. Vap 4,11; 1 Pjt 2,7; Ps 117,22). Kisha është ndërtuar prej apostujve Mbi atë themel (krh. 1 Kor 3,11), që i jep qëndrueshmëri dhe lidhje. Kjo ndërtesë quhet në mënyra të ndryshme: shtëpia e Hyjit (krh. 1 Tim 3,15), në të cilën banon familja e tij, banesa e Hyjit në Shpirtin Shenjt (krh. Ef 2,19-22), banesa e Hyjit me njerëzit (krh. Zb 21,3), dhe sidomos tempull i shenjtë, i cili, i përfaqësuar prej shenjtëroreve të gurta, është objekti i lavdit të Etërve të shenjtë dhe nga liturgjia me të drejtë krahasohet me Qytetin e shenjtë, Jerusalemin e ri[47]. Në fakt, në të, si gurë të gjallë formojmë në këtë tokë një tempull shpirtëror (krh. 1 Pjt 2,5). Dhe këtë qytet të shenjtë Gjoni e sodit ndërsa, në çastin në të cilin do të përtërihet bota, zbret nga qielli, prej Hyjit, "i stolisur porsi nusja e përgatitur për fatin e vet" (Zb 21,2).

Kisha, e quajtur "Jerusalemi qiellor" dhe "nëna jonë" (Gal 4,26; krh. Zb 12,17), përshkruhet edhe si nusja e papërlyer e Qengjit të papërlyer (krh. Zb 19,7; 21,2.9; 22,17), nuse që Krishti "e ka dashur... dhe e ka flijuar vetveten për ta bërë të shenjtë" (Ef 5,25-26), që e ka lidhur me veten me një marrëveshje të pazgjidhshme dhe pareshtur "e ushqen dhe kujdeset për të" (Ef 5,29), që, pasi e ka pastruar, dëshiroi ta kishte të bashkuar me veten dhe t'i nënshtrohej në dashuri dhe në besnikëri (krh. Ef 5,24), dhe që, në fund, e ka mbushur përgjithmonë me hire qiellore, ku të mund ta kuptojmë dashurinë e Hyjit dhe të Krishtit ndaj nesh, dashuri që tejkalon çdo njohje (krh. Ef 3,19). Por, ndërsa Kisha kryen në këtë tokë shtegtimin e vet larg Zotit Jezus (krh. 2 Kor 5,6), ajo është si një mërgimtar, dhe kërkon e mendon për gjërat e atjeshme, ku Krishti qëndron në të djathtën e Hyjit, ku jeta e Kishës është e fshehur me Krishtin në Hyjin, derisa me Dhëndrin e vet do të shfaqet e veshur me lavdi (krh. Kol 3,1-4).

Kisha, trupi mistik i Krishtit

7. Biri i Hyjit, duke e bashkuar me veten e vet natyrën njerëzore dhe duke e mundur vdekjen me vdekjen dhe ngjalljen e vet, e ka shpërblyer njeriun dhe e ka shndërruar atë në një krijesë të re (krh. Gal 6,15; 2 Kor 5,17). Në të vërtetë, duke komunikuar Shpirtin e vet, në mënyrë mistike, i formon si trup të tij vëllezërit e vet të cilët i mbledh prej të gjithë popujve.

Në atë trup jeta e Krishtit përhapet tek besimtarët që, nëpërmjet sakramenteve, bashkohen në mënyrë të fshehtë dhe reale me Krishtin e vuajtur dhe të lavdishëm[48]. Nëpërmjet pagëzimit jemi bërë të ngjashëm me Krishtin: "Vërtet, në një të vetmin Shpirt Shenjt të gjithë jemi pagëzuar për të qenë

47 Krh. ORIGJENI, *In Mt.* 16,21: PG 13, 1443C. TERTULIANI, *Adv. Marc.* 3, 7: PL 2, 357C; CSEL 47, 3, fq. 386. Për sa u përket dokumenteve liturgjikë, krh. *Sacramentarium Gregorianum*: PL 78, 160B; apo C. MOHLBERG, *Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae*, Romae 1960, fq. 111, XC: "O Hyj, që e ndërton banesën tënde të përjetshme në krejt asamblenë e shenjtërve...". Himni *Urbs Ierusalem beata* në Breviarin murgjëror të *Coelestis urbs Ierusalem* në Breviarin romak.

48 Krh. SHËN TOMA, *Summa Theol*., III, q. 62, a. 5, ad 1.

një trup i vetëm" (1 Kor 12,13). Me këtë rit të shenjtë paraqitet dhe prodhohet bashkimi ynë në vdekjen e ngjalljen e Krishtit: "bashkë me Të jemi varrosur në vdekje"; por nëse "jemi krejtësisht të bashkuar me Të, me një vdekje të ngjashme me të tijën, me siguri do të bëhemi plotësisht një me Të me përngjasimin e ngjalljes së Tij" (Rom 6,4-5). Duke marrë pjesë realisht në trupin e Zotit Jezus, në thyerjen e bukës eukaristike, jemi lartësuar në bashkimin me Të dhe ndërmjet nesh: "Pasi është një bukë e vetme, ne, edhe pse shumë, jemi një trup i vetëm: pse të gjithë jemi pjesëtarë të një buke" (1 Kor 10,17). Kështu ne të gjithë bëhemi gjymtyrë të atij trupi (krh. 1 Kor 12,17), "e, secili prej nesh, gjymtyrë e njëri-tjetrit" (Rom 12,5).

Por sikurse të gjitha gjymtyrët e trupit njerëzor, edhe pse të shumta, formojnë veçse një trup, po ashtu edhe besimtarët formojnë një trup në Krishtin (krh. 1 Kor 12,12). Edhe në strukturën e trupit mistik të Krishtit ka një larmi gjymtyrësh dhe detyrash. Një i vetëm është Shpirti, i cili për dobinë e Kishës shpërndan shumëllojshmërinë e dhuratave të veta me madhështinë e përpjesëtuar sipas pasurisë dhe nevojave të mbarështuesve (krh. 1 Kor 12,1-11). Ndër këto dhurata dallon ajo e apostujve, autoritetit të të cilëve Shpirti ua nënshtron edhe karizmatikët (krh. 1 Kor 14). Shpirti, duke e njësuar trupin me virtytin e vet dhe me krejt lidhjen e gjymtyrëve, prodhon dhe nxit dashurinë ndërmjet besimtarëve. E kështu, nëse një gjymtyrë vuan, vuajnë bashkë me të edhe të gjitha gjymtyrët e tjera; nëse një gjymtyrë nderohet, bashkë me të gëzohen të gjitha gjymtyrët e tjera (krh. 1 Kor 12,26).

Kreu i këtij trupi është Krishti. Ai është shëmbëlltyra e Hyjit të padukshëm dhe gjithçka është krijuar në të. Ai është para të gjithëve dhe të gjitha gjërat qëndrojnë në Të. Është kreu i trupit që është Kisha. Është fillimi, i parëlinduri ndër të vdekurit, që të ketë parësinë në gjithçka (krh. Kol 1,1518). Me madhështinë e fuqisë së tij i zotëron të gjitha gjërat qiellore dhe tokësore dhe me përsosmërinë e veprimin e vet sovran e mbush me pasuritë e lavdisë së tij tërë trupin (krh. Ef 1,18-23)[49].

Të gjitha gjymtyrët duhet t'i përngjajnë atij, derisa Krishti të formohet në ta (krh. Gal 4,19). Prandaj jemi të lidhur me misteret e jetës së tij, jemi bërë të ngjashëm me të, kemi vdekur e jemi ngjallur me të, derisa të mbretërojmë me të (krh. Fil 3,21); 2 Tim 2,11; Ef 2,6; Kol 2,12, etj.). Ende shtegtarë në tokë, ndërsa ndjekim gjurmët e tij në mundime e përndjekje, jemi të lidhur me vuajtjet e tij, ashtu si trupi me kreun dhe vuajmë me të për t'u lavdëruar bashkë me të (krh. Rom 8,17). Prej tij "mbarë Trupi, në saje të gjymtyrëve dhe të nyjeve, i kujdesur dhe i lidhur në një, rritet me rritjen që i jep Hyji" (Kol 2,19). Në trupin e vet, që është Kisha, ai vazhdimisht shpërndan dhuratat e mbarështimeve, me të cilat, për virtyt të tij, e ndihmojmë njëri-tjetrin për t'u shpëtuar e, duke vepruar në dashurinë sipas së vërtetës, shkojmë duke u rritur në çdo mënyrë drejt atij që është kreu ynë (krh. Ef 5,11-16).

Pastaj, që të përtëriheshim vazhdimisht në të (krh. Ef 4,23), na ka bërë pjesëmarrës të Shpirtit të vet, i cili, i njëjti dhe identik në krye dhe në gjymtyrë, i jep gjithë trupit jetë, njësi e lëvizje, kështu që Etërit e shenjtë mundën ta krahasonin funksionin e tij me atë që parimi jetësor, domethënë shpirti, ushtron në trupin njerëzor[50]. Veç kësaj, Krishti e do Kishën, Nusen e vet, duke u bërë modeli i burrit që e do gruan si trupin e vet (krh. Ef 5,25-28), pastaj Kisha i nënshtrohet kreut të vet. Dhe, pasi "në Krishtin banon trupërisht e tërë plotësia hyjnore" (Kol 2,9), ai e mbush me dhuratat e veta Kishën, e cila është trupi i tij dhe plotësia e tij (krh. Ef 1,22-23), që ajo të zgjatet dhe të arrijë plotësinë totale të Hyjit (krh. Ef 3,19).

---

49 Krh. PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*, 29.06.1943: AAS 35 (1943), fq. 208.

50 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Divinum illud*, 09.05.1897: ASS 29 (1896-97), fq. 650. PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*, l.c. [shënimi i mëparshëm], fq. 219-220: Dz 2288 (3808) [Collantes 7.363]. SHËN AGUSTINI, *Serm.* 268, 2: PL 38, 1232, e gjetiu. SHËN GJON GOJARTI, *In Eph.*, Hom. 9, 3: PG 62, 72. DIDIMI I ALEKSANDRISË, *Trin.* 2, 1: PG 39, 449 e vijim. SHËN TOMA, *In Col.* 1,18, lect. 5: bot. Marietti, II, nr. 46: "Si një trup i vetëm përbëhet prej bashkimit me shpirtin, ashtu edhe Kisha prej bashkimit me Shpirtin Shenjt...".

Kisha, realitet i dukshëm dhe shpirtëror

8. Krishti, i vetmi ndërmjetës, e ka themeluar në tokë dhe pareshtur e mban Kishën e shenjtë, bashkësinë e fesë, të shpresës dhe të dashurisë, si organizëm të dukshëm[51], nëpërmjet të cilit shpërndan për të gjithë të vërtetën dhe hirin. Por shoqëria, e përbërë prej organeve hierarkike, dhe trupi mistik i Krishtit, asambleja e dukshme dhe bashkësia shpirtërore, Kisha tokësore dhe Kisha e pasuruar me të mirat qiellore, nuk duhet të konsiderohen si dy gjëra të ndryshme; ato formojnë një realitet të vetëm kompleks që rrjedh prej një elementi të dyfishtë, njerëzor dhe hyjnor[52]. Prej një analogjie që nuk është pa vlerë, pra, krahasohet me misterin e Fjalës së mishëruar. Në të vërtetë, ashtu si natyra e marrë mbi vete i shërben Fjalës hyjnore si organ i gjallë shpëtimi, i bashkuar me të në mënyrë të pandashme, po ashtu, në mënyrë jo të ndryshme, organizmi shoqëror i Kishës i shërben Shpirtit të Krishtit që e gjallëron, për rritjen e trupit (krh. Ef 4,16)[53].

Kjo është e vetmja Kishë e Krishtit, që në Simbolin e fesë e dëshmojmë si një, të shenjtë, katolike dhe apostolike[54] dhe që Shpëtimtari ynë, pas ngjalljes së vet, ia dha ta kullotë Pjetrit (krh. Gjn 21,17), duke ia besuar atij dhe apostujve të tjerë përhapjen e udhëheqjen e saj (krh. Mt 28,18 e vijim), dhe e themeloi përgjithmonë si shtyllë dhe mbështetje të së vërtetës (krh. 1 Tim 3,15). Kjo Kishë, e themeluar në këtë mënyrë dhe e organizuar si shoqëri, ekziston në Kishën katolike, e drejtuar nga pasardhësi i Pjetrit dhe nga ipeshkvijtë në bashkim me të[55], edhe pse jashtë organizmit të saj gjenden shumë elemente të shenjtërimit dhe të së vërtetës, që, duke i përkitur, pikërisht për shkak të dhuratës së Hyjit, Kishës së Krishtit, shtyjnë drejt njësisë katolike. Ashtu si Krishti e ka kryer shëlbimin nëpërmjet varfërisë dhe përndjekjeve, po kështu edhe Kisha është e thirrur që të marrë të njëjtën rrugë për t'ua komunikuar njerëzve frytet e shpëtimit. Jezu Krishti "me natyrë Hyj... ia mohoi vetvetes e mori natyrën e shërbëtorit" (Fil 2,6-7) dhe për ne "duke qenë i pasur, u bë i varfër" (2 Kor 8,9): kështu edhe Kisha, megjithëse për ta kryer misionin e vet ka nevojë për mjete njerëzore, nuk është e themeluar për të kërkuar lavdinë tokësore, por për të përhapur, edhe me shembullin e vet, përvujtërinë dhe përkushtimin. Ashtu sikurse Krishti është dërguar prej Atit "për t'ua kumtuar të vobektëve Ungjillin, për t'i lëshuar në liri të ndrydhurit" (Lk 4,18), "ta kërkojë e ta shëlbojë atë që pati humbur" (Lk 19,10), po kështu edhe Kisha i rrethon me kujdes e dashuri të gjithë ata që janë të munduar prej dobësisë njerëzore, madje njeh në të varfrit dhe në të vuajturit shëmbëlltyrën e themeluesit të vet, të varfër dhe të vuajtur, kujdeset për t'i plotësuar nevojat e tyre dhe në ta mundohet t'i shërbejë Krishtit. Por ndërsa Krishti, "i shenjtë, i pafajshëm, i panjollë" (Heb 7,26), nuk e njohu mëkatin (krh. 2 Kor 5,21) dhe erdhi vetëm me qëllimin që t'i shlyejë mëkatet e popullit (krh. Heb 2,17), Kisha, që përfshin në gjirin e vet mëkatarë dhe prandaj është e shenjtë dhe njëkohësisht ka nevojë gjithmonë për pastrim, përparon vazhdimisht në ecjen e pendesës dhe të ripërtëritjes.

Kisha "vazhdon shtegtimin e vet ndërmjet përndjekjeve të botës dhe ngushëllimeve të Hyjit"[56], duke kumtuar mundimet dhe vdekjen e Zotit derisa ai të vijë (krh. 1 Kor 11,26). Prej fuqisë së Zotit të ngjallur merr forcën për t'i mundur me durim dhe dashuri vuajtjet dhe vështirësitë, që i vijnë qoftë nga brenda, qoftë nga jashtë, dhe për të zbuluar në mes të botës, me besnikëri, edhe pse jo përsosmërisht, misterin e tij, derisa në fund të kohëve ai do të shfaqet në plotësinë e dritës.

---

51 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Sapientiae christianae*, 10.01.1890: ASS 22 (1889-90), fq. 392; po ai, Enciklika *Satis cognitum*, 29.06.1896: AAS 28 (1895-96), fq. 710 e 724 e vijim. PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*, l.c. [shënimi 7], fq. 199-200.

52 Krh. PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*, l.c. [shënimi 7], fq. 221 e vijim; po ai, Enciklika *Humani generis*, 12.08.1950: AAS 42 (1950), fq. 571.

53 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Satis cognitum*, l.c. [shënimi 9], fq. 713.

54 Krh. *Symbolum Apostolicum*: Dz 6-9 (10-13) [Collantes 0.501-02]; *Symb. Nic. Const.*: Dz 86 (150) [Collantes 0.509]; krh. *Prof. fidei Trid.*: Dz 994 e 999 (1862 e 1868) [Collantes 0.518 e 0.525].

55 Quhet "Kisha e shenjtë (katolike apostolike) Romake" te *Prof. fidei Trid.*, l.c. [shënimi i mëparshëm] e te KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*: Dz 1782 (3001) [Collantes 3.018].

56 SHËN AGUSTINI, *De civ. Dei*, XVIII, 51, 2: PL 41, 614.

Kapitulli II

POPULLI I HYJIT

Besëlidhje e re dhe popull i ri

9. Në çdo kohë dhe në çdo komb Hyji pëlqen këdo që e druan dhe vepron me drejtësi (krh. Vap 10,35). Megjithatë, Hyji deshi që t'i shenjtërojë dhe t'i shpëtojë njerëzit jo individualisht dhe pa asnjëfarë lidhjeje mes tyre, por deshi të formonte prej tyre një popull, që ta njihte Hyjin sipas së vërtetës dhe t'i shërbente atij në shenjtëri.

Kështu, zgjodhi për vete popullin izraelit, bëri me të një besëlidhje dhe e formoi ngadalë, duke shfaqur në historinë e tij vetveten dhe planet e veta dhe duke e shenjtëruar për vetveten. Por gjithë kjo ndodhi në përgatitje e shëmbëlltyrë të asaj besëlidhjeje të re e të përsosur që duhej të bëhej në Krishtin dhe të atij zbulimi më të plotë që duhej të kryhej nëpërmjet vetë Fjalës së Hyjit të bërë njeri. "Ja, po vijnë ditët - është fjala e Zotit - kur do të lidh me shtëpinë e Izraelit e me shtëpinë e Judës një Besëlidhje të re... Në shpirtin e tyre do ta fus Ligjin tim, do ta shkruaj në zemrën e tyre. Atëherë do të jem Hyji i tyre e ata do të jenë populli im... Të gjithë do të më njohin, prej më të voglit e deri në më të madhin - thotë Zoti" (Jer 31,31-34). Krishti e themeloi këtë marrëveshje të re, domethënë besëlidhjen e re, në gjakun e vet (krh. 1 Kor 11,25), duke thirrur turmën prej judenjve dhe prej kombeve, që të bashkohej në një njësi jo sipas mishit, por në Shpirtin Shenjt, dhe të përbënte popullin e ri të Hyjit. Në të vërtetë, besimtarët në Krishtin, duke pasë qenë rilindur jo me farë që prishet, por me një farë që nuk prishet kurrë, që është fjala e Hyjit të gjallë (1 Pjt 1,23), jo prej mishit, por prej ujit dhe prej Shpirtit Shenjt (krh. Gjn 3,5-6), janë "fis i zgjedhur, meshtari mbretërore, komb i shenjtë, popull që Hyji e fitoi për vete... Ju që dikur nuk ishit popull e tani jeni popull i Hyjit" (1 Pjt 2,9-10).

Ky popull mesianik ka për krye Krishtin "i cili u flijua për fajet tona dhe u ngjall për shfajësimin tonë" (Rom 4,25), dhe që tani, pasi ka fituar një emër që është përmbi çdo emër tjetër, mbretëron i lavdishëm në qiell. Ka gjendjen e dinjitetit dhe të lirisë së bijve të Hyjit, në zemër të të cilëve banon Shpirti Shenjt si në një tempull. Ka si ligj ligjin e ri për të dashur ashtu si vetë Krishti na ka dashur (krh. Gjn 13,34). Dhe më në fund, ka si qëllim mbretërinë e Hyjit, të filluar në tokë prej vetë Hyjit, dhe që duhet të përhapet në mënyrë të mëtejshme, derisa në fund të shekujve prej tij të çohet në plotësi, kur të shfaqet Krishti, jeta jonë (krh. Kol 3,4) dhe "edhe vetë krijesa do të lirohet nga skllavërimi i shkatërrimit për të pasur pjesë në lirinë dhe lumturinë e bijve të Hyjit" (Rom 8,21). Prandaj populli mesianik, megjithëse duke mos e kuptuar me të vërtetë gjithëmbarshmërinë e njerëzve dhe duke u dukur nganjëherë si një grigjë e vogël, megjithatë përbën për gjithë njerëzimin sythin më të fortë të njësisë, të shpresës dhe të shpëtimit. I themeluar prej Krishtit për një bashkësi jete, dashurie dhe të vërtete, prej tij edhe është marrë që të jetë mjet i shëlbimit të të gjithëve dhe, si dritë e botës dhe kripë e tokës (krh. Mt 5,13-16), është i dërguar në të gjithë botën.

Ashtu si edhe më parë Izraeli sipas mishit shtegtar në shkretëtirë u quajt Kishë e Hyjit (Lp 23,1 e vijim), po kështu edhe Izraeli i ri i kohës së tashme, që ecën në kërkim të qytetit të ardhshëm dhe të përhershëm (krh. Heb 13,14), quhet edhe ai Kishë e Krishtit (krh. Mt 16,18); është Krishti, në të vërtetë, ai që e ka fituar me gjakun e vet (krh. Vap 20,28), e ka mbushur me Shpirtin e vet dhe e ka pajisur me mjetet e përshtatshme për bashkimin e dukshëm dhe shoqëror. Hyji i ka thirrur të gjithë ata që shikojnë me fe në Jezusin, autorin e shpëtimit dhe parimn e njësisë e të paqes, dhe ka themeluar Kishën, që ajo të jetë në sytë e të gjithëve dhe të secilit sakramenti i dukshëm i kësaj njësie shpëtimtare[57]. Duke qenë se ajo duhet të shtrihet në mbarë botën, hyn në historinë e njerëzve, megjithëse në të njëjtën kohë i tejkalon kohët dhe kufijtë e popujve, dhe në ecjen e vet nëpërmjet tundimeve e vuajtjeve, mbahet nga forca e hirit të Hyjit që i është premtuar nga Zoti, me qëllim që, të mos e humbë besnikërinë e përsosur për shkak të dobësisë njerëzore, por të mbetet nusja e denjë e Zotit të vet, dhe me ndihmën e Shpirtit Shenjt, të mos reshtë së ripërtërituri vetveten, derisa nëpërmjet kryqit të arrijë dritën që nuk njeh perëndim.

---

57 Krh. SHËN CIPRIANI, *Epist.* 69,6: PL 3, 1142B; HARTEL 3B, fq. 754: "sakrament i pandashëm njësie".

Meshtaria e përbashkët e besimtarëve

10. Krishti Zot, i zgjedhur si Kryeprift në mes të njerëzve (krh. Heb 5,1-5), e bëri popullin e ri "Mbretëri, priftërinj për Hyjin, Atin e vet" (Zb 1,6; krh. 5,9-10). Në të vërtetë, prej rilindjes dhe lyerjes me Shpirtin Shenjt të pagëzuarit shugurohen për të formuar një tempull shpirtëror dhe një meshtari të shenjtë, për të ofruar, nëpërmjet të gjitha veprimtarive të të krishterit, fli shpirtërore dhe për t'i bërë të njohura të gjitha mrekullitë e atij që prej errësirës i thirri në dritën e vet të mrekullueshme (krh. 1 Pjt 2,4-10). Pra, të gjithë nxënësit e Krishtit, duke qëndruar në lutje dhe duke e lavdëruar së bashku Hyjin (krh. Vap 2,42-47), ofrojnë vetveten si viktimë të gjallë, të shenjtë dhe të pëlqyeshme për Hyjin (krh. Rom 12,1), e dëshmojnë kudo Krishtin dhe, atyre që e kërkojnë, ia arsyetojnë shpresën që ata kanë për një jetë të amshuar (krh. 1 Pjt 3,15). Meshtaria e përbashkët e besimtarëve dhe meshtaria mbarështuese apo hierarkike, megjithëse ndryshojnë thelbësisht dhe jo vetëm në shkallë, gjithsesi janë të renditura me njëra-tjetrën, pasi njëra dhe tjetra, secila në mënyrën e vet, marrin pjesë në të vetmen meshtari të Krishtit[58]. Meshtari mbarështues, me pushtetin e vet të shenjtë që i është dhënë, e formon dhe e mban popullin meshtarak, kryen flinë eukaristike në rolin e Krishtit dhe ia ofron atë Hyjit në emër të të gjithë popullit; besimtarët, me fuqi të meshtarisë së tyre mbretërore, marrin pjesë në ofertën e Eukaristisë[59] dhe e ushtrojnë meshtarinë e tyre me marrjen e sakramenteve, me lutjen dhe falënderimin, me dëshminë e një jete të shenjtë, me kushtimin dhe dashurinë vepruese.

Meshtaria e përbashkët e ushtruar në sakramente

11. Karakteri i shenjtë dhe organik i bashkësisë meshtarake vihet në veprim nëpërmjet sakramenteve dhe virtyteve. Besimtarët, të trupëzuar në Kishë me anë të pagëzimit, janë të caktuar për kultin e fesë së krishterë prej karakterit sakramental; të rilindur si bij të Hyjit, janë të detyruar ta dëshmojnë publikisht fenë e marrë prej Hyjit nëpërmjet Kishës[60]. Me sakramentin e përforcimit lidhen në mënyrë më të përsosur me Kishën, pasurohen me një forcë të veçantë prej Shpirtit Shenjt dhe në këtë mënyrë janë të detyruar më shumë që ta përhapin fenë me fjalë dhe me vepër, si dëshmitarë të vërtetë të Krishtit[61]. Duke marrë pjesë në flinë eukaristike, burimin dhe kulmin e gjithë jetës së krishterë, i ofrojnë Hyjit viktimën hyjnore dhe vetveten[62] bashkë me të; kështu të gjithë, si me ofertën ashtu edhe me kungimin e shenjtë, kryejnë pjesën e tyre në veprimin liturgjik, por jo në mënyrë të padiferencuar, por secili në mënyrën e vet. Pastaj, duke u ushqyer me trupin e Krishtit në kungimin e shenjtë, tregojnë konkretisht njësinë e popullit të Zotit, që prej këtij sakramenti shprehet në mënyrë të përshtatshme dhe kryhet në mënyrë të mrekullueshme.

Ata që kremtojnë sakramentin e pendesës, marrin prej mëshirës së Hyjit faljen e fyerjeve që i kanë bërë atij; në të njëjtën kohë ripajtohen me Kishën, së cilës i kanë krijuar një plagë me mëkatin e tyre dhe që bashkëpunon për kthimin e tyre me dashurinë, shembullin dhe lutjen. Me vajimin e shenjtë të të sëmurëve dhe lutjen e meshtarëve, e gjithë Kisha ia porosit të sëmurët Zotit që ka vuajtur dhe është lavdëruar, që t'ua lehtësojë mundimet dhe t'i shpëtojë (krh. Jak 5,14-16), madje i nxit ata që të bashkohen spontanisht me mundimet dhe vdekjen e Krishtit (krh. Rom 8,17; Kol 1,24), për të kontribuar kështu në të mirën e popullit të Hyjit. Veç kësaj, ata besimtarë që marrin urdhrin e shenjtë, në emër të Krishtit janë vënë për ta kullotur Kishën me fjalën dhe hirin e Zotit. Në fund, bashkëshortët e krishterë, me fuqinë e sakramentit të martesës, me të cilin tregojnë dhe marrin pjesë në misterin e njësisë dhe të dashurisë së frytshme që rrjedh mes Krishtit dhe Kishës (krh. Ef 5,32), ndihmojnë njëri-tjetrin që të arrijnë shenjtërinë në jetën bashkëshortore; duke pranuar dhe edukuar fëmijët ata kanë,

---

58 Krh. PIU XII, Fjalimi *Magnificate Dominum*, 02.11.1954: AAS 46 (1954), fq. 669; Enciklika *Mediator Dei*, 20.11.1947: AAS 39 (1947), fq. 555 [Collantes 7.390].

59 Krh. PIU XI, Enciklika *Miserentissimus Redemptor*, 08.05.1928: AAS 20 (1928), fq. 171 e vijim [Collantes 4.113]. PIU XII, Fjalimi *Vous nous avez*, 22.09.1956: AAS 48 (1956), fq. 714.

60 Krh. SHËN TOMA, *Summa Theol.*, III, q. 63, a. 2.

61 Krh. SHËN CIRILI I JERUSALEMIT, *Catech.* 17, mbi Shpirtin Shenjt, II, 35-37: PG 33, 1009-1012; NICOLA CABASILAS, *De vita in Christo*, libri III, mbi dobishmërinë e krizmës: PG 150, 569-580. SHËN TOMA, *Summa Theol.*, III, q. 65, a. 3 e q. 72, a. 1 e 5.

62 Krh. PIU XII, Enciklika *Mediator Dei*, 20.11.1947: AAS 39 (1947), sidomos fq. 552 e vijim [Collantes 9.306 e vijim].

në gjendjen e tyre të jetës dhe në funksionin e tyre, dhuratën e vet në mes të popullit të Zotit (krh. 1 Kor 7,7)[63]. Në të vërtetë, prej këtij misioni vazhdon familja, në të cilën lindin qytetarët e rinj të shoqërisë njerëzore, të cilët me hirin e Shpirtit Shenjt bëhen me anë të pagëzimit bijtë e Hyjit dhe e përjetësojnë në shekuj popullin e tij. Në këtë që do të mund të quhej Kisha shtëpiake, prindërit duhet të jenë për bijtë e tyre mësuesit e parë të fesë dhe ta ndihmojnë thirrjen e secilit, atë të shenjtë në mënyrë të posaçme.

Të pajisur me mjetet e duhura të një begatie të tillë dhe të një madhështie të tillë, të gjithë besimtarët, të çfarëdo gjendjeje dhe kushtesh, secili sipas rrugës së vet, janë të thirrur prej Zotit në një shenjtëri, përsosmëria e së cilës është po ajo e Atit qiellor.

Kuptimi i fesë dhe karizmat në popullin e Hyjit

12. Populli i shenjtë i Hyjit merr pjesë edhe në detyrën profetike të Krishtit, me përhapjen kudo të dëshmisë së gjallë të tij, sidomos nëpërmjet një jete feje dhe dashurie dhe me ofrimin e një flije lavdi Hyjit, domethënë frytin e buzëve që shpallin në emrin e tij (krh. Heb 13,15). Tërësia e besimtarëve, duke pasur lyerjen që vjen prej Shenjtit (krh. 1 Gjn 2,20.27), nuk mund të gabohet në besim, dhe e shfaq këtë pronësi të tij nëpërmjet kuptimit mbinatyror të fesë së të gjithë popullit, kur "prej ipeshkvijve deri tek besimtarët e fundit laikë"[64] tregon pranimin e vet të gjithëmbarshëm në gjërat e fesë dhe të moralit. Dhe vërtet, për atë kuptim feje që nxitet dhe mbahet prej Shpirtit të së vërtetës dhe nën udhëheqjen e magjisterit të shenjtë, i cili e lejon, nëse i bindet besnikërisht, të marrë jo më një fjalë njerëzore, por me të vërtetë fjalën e Hyjit (krh. 1 Sel 2,13), populli i Hyjit bashkohet në mënyrë të pagabueshme me fenë përçuar shenjtërve një herë e përgjithmonë (krh. Jud 3), me gjykimin e drejtë depërton në të më thellë dhe në mënyrë më të plotë e zbaton atë në jetë.

Veç kësaj, Shpirti Shenjt nuk kufizohet në shenjtërimin dhe në udhëheqjen e popullit të Hyjit nëpërmjet sakramenteve e mbarështimeve dhe në zbukurimin e tij me virtyte, por "duke i ndarë veçanërisht secilit ashtu si Ai do" (1 Kor 12,11), u jep besimtarëve të çdo rendi edhe hire të veçanta, me të cilat i bën të përshtatshëm dhe të gatshëm për të marrë përsipër detyra të ndryshme dhe të dobishme për ripërtëritjen dhe shtrirjen më të madhe të Kishës, sipas fjalëve: "Secili merr dhuratë të veçantë të zbulesës së Shpirtit Shenjt për të mirën e përbashkët" (1 Kor 12,7). Dhe këto karizma, nga më të jashtëzakonshmet deri tek më të thjeshtat dhe më të përhapurat, meqë janë sidomos të përshtatshme për nevojat e Kishës dhe të paracaktuara që t'u përgjigjen këtyre nevojave, duhen pranuar me mirënjohje dhe ngushëllim të madh. Por nuk duhet të kërkohen në mënyrë të pamatur dhurata të jashtëzakonshme dhe as të mos shpresohen prej tyre me madhështi frytet e punës apostolike. Gjykimi mbi thjeshtësinë e tyre dhe mbi përdorimin e tyre të rregullt u përket atyre që kanë autoritet në Kishë; atyre u takon sidomos të mos e shuajnë Shpirtin, por të shqyrtojnë gjithçka dhe të ruajnë atë që është e mirë (krh. 1 Sel 5,12.19-21).

Populli i vetëm i Hyjit është i gjithëmbarshëm

13. Të gjithë njerëzit janë të thirrur të formojnë popullin e Hyjit. Prandaj ky popull, megjithëse duke mbetur një dhe i vetëm, duhet të shtrihet në të gjithë botën dhe në të gjithë shekujt, me qëllim që të plotësohet synimi dhe vullnesa e Hyjit, i cili në fillim e krijoi natyrën njerëzore të vetme dhe deshi që në fund t'i mbledhë së bashku bijtë e vet të shpërndarë (krh. Gjn 11,52). Me këtë qëllim Hyji dërgoi Birin e vet, të cilit i dha pushtet mbi të gjitha gjërat (krh. Heb 1,2), që të ishte mësues, mbret dhe meshtar i të gjithëve, krye i popullit të ri dhe të gjithëmbarshëm të bijve të Hyjit. Për këtë, në fund, Hyji dërgoi edhe Shpirtin e Birit të vet, Zot dhe gjallërues, i cili për Kishën dhe për secilin besimtar është parim i bashkimit dhe i njësisë, në mësimin e apostujve dhe në mbledhjen vëllazërore, në thyerjen e bukës dhe në lutje (krh. Vap 2,42).

---

63 1 Kor 7,7: "secili e ka prej Hyjit dhuratën e vet të veçantë (*idion charisma*), njëri kështu e tjetri ashtu". Krh. SHËN AGUSTINI, *De Dono Persev.*, 14, 37: PL 45, 1015 e vijim: "Nuk është dhuratë e Hyjit vetëm përmbajtja, por edhe dëlirësia e bashkëshortëve".

64 SHËN AGUSTINI, *De Praed. Sanct.* 14,27: PL 44, 980.

Pra, në të gjitha kombet e tokës është rrënjosur një popull i vetëm i Hyjit, pasi ai i merr qytetarët e mbretërisë së tij jo tokësore, por qiellore në mes të të gjitha fiseve. Dhe në të vërtetë, të gjithë besimtarët e përhapur nëpër botë janë në bashkim me të tjerët në Shpirtin Shenjt dhe kështu "ai që rri në Romë e di se indianët janë gjymtyrët e tij"[65]. Pra, meqenëse mbretëria e Krishtit nuk është e kësaj bote (krh. Gjn 18,36), Kisha, domethënë populli i Hyjit, duke e përhapur këtë mbretëri, nuk heq asgjë prej të mirave kohore të çfarëdo populli, por përkundrazi nxit dhe pranon të gjitha pasuritë, burimet dhe format e jetës së popujve në atë që këto pasuri kanë të mirë dhe duke i pranuar i pastron, i përforcon dhe i lartëson. Në të vërtetë, ajo kujton gjithmonë se duhet të mbledhë me atë Mbret, të cilit i janë dhënë në trashëgimi popujt (krh. Ps 2,8), dhe në qytetin e të cilit ata sjellin dhuratat dhe ofertat e tyre (krh. Ps 71,10; Is 60,4-7; Zb 21,24). Gjithëmbarshmëria, që zbukuron dhe dallon popullin e Hyjit, është dhuratë e vetë Zotit dhe me të Kisha katolike në mënyrë efikase dhe pareshtur priret ta mbledhë tërë njerëzimin, me të gjitha të mirat e tij, nën kryesinë e Krishtit, në njësinë e Shpirtit të tij[66].

Falë këtij katoliciteti, pjesët e veçanta ua sjellin dhuratat e veta pjesëve të tjera dhe të gjithë Kishës, në mënyrë që tërësia dhe secila pjesë të rriten për një këmbim të ndërsjelltë, të gjithëmbarshëm dhe për një përpjekje të përbashkët drejt plotësisë në njësi. Prej këtej rrjedh se populli i Hyjit jo vetëm mblidhet prej popujve të ndryshëm, por në vetë brendësinë e tij përbëhet prej funksioneve të ndryshme. Meqenëse ndërmjet gjymtyrëve ka ndryshueshmëri qoftë në detyra, pasi disa janë të angazhuar në mbarështimin e shenjtë për të mirën e vëllezërve të tyre, qoftë në gjendjen dhe mënyrën e jetës, pasi shumë prej tyre janë në gjendjen e jetës rregulltare, duke u prirur nga shenjtëria nëpër një rrugë më të ngushtë, ata janë një shembull nxitës për vëllezërit e tyre. Kështu, ligjshmërisht në gjirin e bashkësisë së Kishës ekzistojnë edhe Kishat e veçanta, me traditat e veta, por duke mbetur e paprekur parësia e katedrës së Pjetrit, e cila udhëheq bashkësinë e gjithëmbarshme të dashurisë[67], mbron ndryshueshmëritë e ligjshme dhe njëkohësisht vëren se ajo që është e veçantë, jo vetëm të mos e dëmtojë njësinë, por edhe t'i shërbejë asaj. Në fund, prej kësaj, ndër pjesët e ndryshme të Kishës rrjedhin lidhje bashkimi të brendshëm rreth thesareve shpirtërore, punëtorëve apostolikë dhe burimeve materiale. Gjymtyrët e popullit të Hyjit, në të vërtetë, janë të thirrur të bashkëndajnë të mirat si dhe Kishat e veçanta të zbatojnë fjalët e Apostullit: "Shërbejini njëri-tjetrit, secili sipas dhuratës që keni marrë: si mbarështues të mirë të hirit të shumëllojshëm të Hyjit" (1 Pjt 4,10).

Të gjithë njerëzit janë, pra, të thirrur në këtë njësi katolike të popullit të Hyjit, që shëmbëllen dhe nxit paqen e gjithëmbarshme; kësaj njësie, në mënyra të ndryshme, i përkasin ose i janë të nënshtruar qoftë besimtarët katolikë, qoftë besimtarët e tjerë në Krishtin, qoftë, në fund, të gjithë njerëzit pa përjashtim, të cilët hiri i Zotit i thërret në shpëtim.

Besimtarët katolikë

14. Koncili i shenjtë u drejtohet, pra, para së gjithash besimtarëve katolikë. Ai, duke u bazuar në Shkrimin e shenjtë dhe në traditën, mëson se kjo Kishë shtegtare ka nevojë të shpëtohet. Në të vërtetë, vetëm Krishti i pranishëm mes nesh në trupin e vet që është Kisha, është ndërmjetësi dhe rruga e shpëtimit; tani, Ai vetë, duke e komunikuar shprehimisht nevojën e fesë dhe të pagëzimit (krh. Gjn 3,5), ka pohuar në të njëjtën kohë edhe nevojën e Kishës, në të cilën njerëzit hyjnë nëpërmjet pagëzimit si nëpërmjet një dere. Prandaj, nuk mund të shpëtohen ata njerëz, të cilët, duke e ditur se Kisha katolike është themeluar prej Hyjit, nëpërmjet Jezu Krishtit, si e nevojshme, nuk do të duan të hyjnë dhe të qëndrojnë në të.

Janë plotësisht gjymtyrë të shoqërisë së Kishës ata që, duke e pasur Shpirtin e Krishtit, pranojnë tërësisht organizimin e saj dhe të gjitha mjetet e shpëtimit që janë të themeluar në të, dhe që veç kësaj, falë lidhjeve të vendosura prej dëshmimit të fesë, prej sakramenteve, prej udhëheqjes kishtare dhe

65 SHËN GJON GOJARTI, *In Io.,* Hom. 65, 1: PG 59, 361.

66 Krh. SHËN IRENEU, *Adv. Haer.* III, 16, 6; III, 22, 1-3: PG 7, 925C-926A e 955C-958A; HARVEY 2, 87 e vijim dhe 120-123; SAGNARD, bot. *Sources Chr.*, fq. 290-292 e 372 e vijim.

67 Krh. SHËN INJACI MARTIR, *Ad Rom.*, Praef.: bot. FUNK I, 252.

prej bashkësisë, janë të bashkuar, në asamblenë e dukshme të Kishës, me Krishtin që e drejton nëpërmjet Papës dhe ipeshkvijve. Por, nuk shpëtohet ai që, edhe pse gjymtyrë e Kishës, duke mos qëndruar në dashuri, mbetet në gjirin e Kishës me "trup", por jo me "zemër"[68]. Të mbajnë mend mirë të gjithë bijtë e Kishës se gjendja e tyre e privilegjuar nuk është falë meritave të tyre, por falë një hiri të veçantë të Krishtit, prandaj, nëse nuk i përgjigjen me mendim, me fjalë dhe me vepra, jo vetëm nuk do të shpëtohen, por madje do të gjykohen më rreptësisht[69].

Katekumenët, që me nxitjen e Shpirtit Shenjt dëshirojnë dhe shprehimisht duan të bëhen gjymtyrë të Kishës, bashkohen me të nëpërmjet vetë kësaj dëshire dhe Kisha nënë i rrethon sikurse të ishin tashmë të vetët me dashurinë dhe përkujdesjet e veta.

Të krishterët jo katolikë dhe Kisha

15. Kisha e di se për shumë arsye është e lidhur me ata që, megjithëse të pagëzuar, e kanë emrin të krishterë, por nuk e dëshmojnë tërësisht fenë ose nuk e ruajnë njësinë e bashkimit nën pasardhësin e Pjetrit[70]. Në fakt, ka shumë njerëz që e nderojnë Shkrimin e shenjtë si normë të fesë dhe të jetës, shfaqin një zell të sinqertë fetar, besojnë me dashuri në Hyjin Atë të gjithëpushtetshëm dhe në Krishtin, Bir i Hyjit dhe shpëtimtar[71], janë të shënuar prej pagëzimit, me anë të të cilit lidhen me Krishtin, madje njohin dhe pranojnë në Kishat apo bashkësitë e veta kishtare edhe sakramente të tjera. Shumë prej tyre kanë edhe episkopatin, kremtojnë eukaristinë e shenjtë dhe kultivojnë devotshmërinë ndaj Virgjërës së lume, Nënës së Zotit[72]. Kësaj i shtohet bashkësia e lutjes dhe e të mirave të tjera shpirtërore; madje, edhe njëfarë bashkimi të vërtetë në Shpirtin Shenjt, pasi edhe në ta ai vepron me fuqinë e vet shenjtëruese nëpërmjet dhuratave dhe hireve dhe ua ka dhënë disave forcën për të arritur deri në derdhjen e gjakut. Kështu, Shpirti nxit në të gjithë nxënësit e Krishtit dëshirën dhe veprimtarinë, me qëllim që të gjithë, në mënyrën e caktuar prej Krishtit, paqësisht të bashkohen në një grigjë të vetme nën një Bari të vetëm[73]. Dhe për ta arritur këtë, Nëna Kishë nuk resht së luturi, së shpresuari dhe së vepruari, duke i nxitur bijtë e vet për t'u pastruar dhe për t'u përtërirë që shëmbëlltyra e Krishtit të shkëlqejë më e qartë në fytyrën e Kishës.

Jo të krishterët dhe Kisha

16. Në fund, për sa u përket atyre që nuk e kanë marrë ende Ungjillin, edhe ata, në mënyra të ndryshme, janë të caktuar në popullin e Hyjit[74]. Në vend të parë populli, të cilit i qenë dhënë besëlidhjet dhe premtimet dhe prej të cilit ka lindur Krishti sipas mishit (krh. Rom 9,4-5), popull shumë i dashur për arsye të zgjedhjes, për shkak të etërve, sepse dhuratat dhe thirrja e Hyjit janë të pakthyeshme (krh. Rom 11,28-29). Por plani i shpëtimit i përfshin edhe ata që e njohin Krijuesin dhe ndër ta veçanërisht myslimanët, të cilët, duke dëshmuar se kanë fenë e Abrahamit, adhurojnë së bashku me ne një Hyj të vetëm, të mëshirshëm, që do t'i gjykojë njerëzit në ditën e fundit. Hyji nuk është as larg atyre që e kërkojnë Hyjin e panjohur në hijet dhe nën shëmbëlltyrat, pasi ai u jep të gjithëve jetën, frymën dhe çdo gjë tjetër (krh. Vap 17,25-26), dhe si Shpëtimtar dëshiron që të gjithë njerëzit të shpëtohen (krh. 1 Tim 2,4). Në të vërtetë, ata që pa faj të vetin nuk e njohin Ungjillin e Krishtit dhe Kishën e tij, por që megjithatë e kërkojnë sinqerisht Hyjin dhe me ndihmën e hirit përpiqen të kryejnë me vepra vullnesën e tij, që e njohin nëpërmjet diktimit të ndërgjegjes, mund ta

---

68 Krh. SHËN AGUSTINI, *Bapt. c. Donat.* V, 28, 39: PL 43, 197: "Dhe është krejt e qartë se kur thuhet: brenda dhe jashtë Kishës, bëhet fjalë për zemrën, jo për trupin". Krh. Po aty, III, 19, 26: kol. 152; V, 18, 24: kol. 189; *In Io.*, Tr. 61, 2: PL 35, 1800.

69 Lk 12,48: "Kujt iu besua shumë, prej tij do të kërkohet më shumë". Krh. Mt 5,19-20; 7,21-22; 25,41-46; Jak 2,14.

70 Krh. LUANI XIII, Letra Apostolike *Praeclara gratulationis*, 20.06.1894: ASS 26 (1893-94), fq. 707.

71 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Satis cognitum*, 29.06.1896: ASS 28 (1895-96), fq. 738; Enciklika *Caritatis studium*, 25.07.1898: ASS 31 (1898-1899), fq. 11. PIU XII, Mesazhi radiofonik *Nell'alba*, 24.12.1941: AAS 34 (1942), fq. 21.

72 Krh. PIU XI, Enciklika *Rerum Orientalium*, 08.09.1928: AAS 20 (1928), fq. 287. PIU XII, Enciklika *Orientalis Ecclesiae*, 09.04.1944: AAS 36 (1944), fq. 137.

73 Krh. Udhëzimi i KONGREGATËS SË UFICIT TË SHENJTË, 20.12.1949: AAS 42 (1950), fq. 142.

74 Krh. SHËN TOMA, *Summa Theol.*, III, q. 8, a. 3, ad I.

arrijnë shpëtimin e amshuar[75]. As provania hyjnore nuk ua mohon ndihmat e nevojshme për shpëtimin e atyre që nuk kanë arritur ende në njohjen e qartë dhe pranimin e Hyjit, por përpiqen, jo pa hirin hyjnor, të bëjnë një jetë të drejtë. Pasi gjithçka e mirë dhe e vërtetë që gjendet në ta, prej Kishës konsiderohet si një përgatitje për të pranuar Ungjillin[76] dhe si e dhuruar prej Atij që ndriçon çdo njeri, me qëllim që më në fund të ketë jetën. Shumë shpesh njerëzit, të mashtruar prej të keqit, kanë gabuar në arsyetimet e veta dhe e kanë ngatërruar të vërtetën hyjnore me gënjeshtrën, duke i shërbyer krijesës në vend që t'i shërbejnë Krijuesit (krh. Rom 1,21.25), ose, duke jetuar e duke vdekur pa Hyjin në këtë botë, do të përballen me dëshpërimin përfundimtar. Kisha, për të nxitur lavdinë e Hyjit dhe shëndetin e të gjithëve, duke kujtuar urdhrin e Zotit që thotë: "Predikojuani Ungjillin të gjithë njerëzve" (Mk 16,15), i kushton çdo kujdes nxitjes dhe mbështetjes së misioneve.

Karakteri misionar i Kishës

17. Ashtu si në të vërtetë Biri është dërguar prej Atit, po kështu edhe ai vetë i ka dërguar apostujt (krh. Gjn 20,21) duke u thënë: "Shkoni e bëni nxënës të mi të gjithë popujt! Pagëzoni në Emër të Atit e të Birit e të Shpirtit Shenjt! Mësoni të zbatojnë gjithçka ju kam urdhëruar! Dhe, ja, unë jam me ju gjithmonë - deri në të sosur të botës!" (Mt 28,18-20). Dhe këtë urdhër solemn të Krishtit për të shpallur të vërtetën shpëtimtare, Kisha e ka marrë prej apostujve për ta vazhduar plotësimin e tij deri në fund të kufijve të tokës (krh. Vap 1,8). Pra, ajo i bën të vetat fjalët e apostullit: "I mjeri unë nëse nuk e predikoj Ungjillin!" (1 Kor 9,16) dhe vazhdon t'i dërgojë lajmëtarët e Ungjillit, derisa Kishat e reja të jenë krejtësisht të themeluara dhe ta vazhdojnë ato vetë veprën e ungjillëzimit. Në fakt, është e shtyrë prej Shpirtit Shenjt për të bashkëvepruar që të kryhet plani i Hyjit, i cili e ka vendosur Krishtin si fillim të shpëtimit për krejt botën. Duke predikuar Ungjillin, Kisha i përgatit ata që e dëgjojnë atë që të besojnë dhe ta dëshmojnë fenë, u jep pagëzimin, i heq prej skllavërisë së mëkatit dhe i bashkon me Krishtin për t'u rritur në të nëpërmjet dashurisë derisa të arrihet plotësia. Bën që gjithçka e mirë që gjendet e mbjellë në zemrën dhe në mendjen e njerëzve ose në ritet dhe kulturat e popujve, jo vetëm të mos humbasë, por edhe të pastrohet, të lartësohet dhe të përsoset për lavdinë e Hyjit, mposhtjen e djallit dhe lumturinë e njeriut. Çdo nxënës i Krishtit, për sa ka mundësi, ka detyrën të përhapë fenë[77]. Por nëse kushdo mund t'ua ndajë pagëzimin besimtarëve, prapëseprapë është detyrë e meshtarit ta plotësojë ndërtimin e trupit me flinë eukaristike, duke zbatuar fjalët e thëna prej Hyjit nëpërmjet profetit: "Prej ku lind dielli e deri ku perëndon i madhëruesh ëm është Emri im ndër popuj, e në çdo vend i digjet kem dhe i kushtohet fli e pastër Emrit tim" (Mal 1,11)[78]. Kështu, Kisha bashkon lutjen dhe punën, që e tërë bota, në krejt qenien e vet, të shndërrohet në popull të Hyjit, trup mistik të Krishtit dhe tempull të Shpirtit Shenjt, dhe në Krishtin, qendrën e të gjitha gjërave, t'i jepet çdo nderim e lavdi Krijuesit dhe Atit të gjithësisë.

Kapitulli III

KUSHTETUTA HIERARKIKE E KISHËS DHE NË VEÇANTI E EPISKOPATIT

Parathënie

18. Krishti Zot, për ta kullotur dhe rritur gjithnjë e më shumë popullin e Zotit, ka caktuar në Kishën e vet mbarështime të ndryshme, që priren nga e mira e gjithë trupit. Në të vërtetë, mbarështuesit që janë veshur me pushtetin e shenjtë, u shërbejnë vëllezërve të tyre, që të gjithë ata të cilët i përkasin

---

75 Krh. Letra e KONGREGATËS SË UFICIT TË SHENJTË drejtuar Arqipeshkvit të Bostonit: Dz 3869-72 [Collantes 7.043-45].

76 Krh. EUZEBI I CEZARESË, *Praeparatio Evangelica*, I, 1: PG 21, 28AB.

77 Krh. BENEDIKTI XV, Letra Apostolike *Maximum illud*: AAS 11 (1919), fq. 440, veçanërisht fq. 451 e vijim. PIU XI, Enciklika *Rerum Ecclesiae*: AAS 18 (1926), fq. 68-69. PIU XII, Enciklika *Fidei Donum*, 21.04.1957: AAS 49 (1957), fq. 236-237.

78 Krh. *Didach.*, 14: bot. FUNK I, fq. 32. SHËN JUSTINI, *Dial.* 41: PG 6, 564. SHËN IRENEU, *Adv. Haer.* IV, 17, 5: PG 7, 1023; HARVEY, 2, fq. 199 e vijim. KONCILI i TRENTOS, Sek. 22, kap. I: Dz 939 (1742) [Collantes 9.174].

popullit të Hyjit, dhe prandaj kanë një dinjitet të vërtetë të krishterë, të priren lirisht dhe rregullisht drejt të njëjtit qëllim e të arrijnë shpëtimin. Ky Koncil i shenjtë, nën shembullin e Koncilit të Parë të Vatikanit, mëson dhe deklaron se Jezu Krishti, Bariu i amshuar, ka themeluar Kishën e shenjtë dhe ka dërguar apostujt, ashtu si ai vetë është dërguar prej Atit (krh. Gjn 20,21), dhe ka dashur që pasardhësit e tij, domethënë ipeshkvijtë, të ishin barinj në Kishë deri në fund të shekujve. Pastaj, me qëllim që vetë episkopati të ishte një dhe i pandarë, parapëlqeu ndër apostujt e tjerë të lumin Pjetër dhe në të caktoi fillimin dhe themelin e përhershëm e të dukshëm të njësisë së fesë dhe të bashkësisë[79]. Këtë doktrinë të themelimit, të përjetësisë, të vlerës dhe të natyrës së parësisë së shenjtë të Papës së Romës dhe të magjisterit të tij të pagabueshëm, Koncili i shenjtë ua propozon përsëri të gjithë besimtarëve si objekt të sigurt të fesë. Duke vazhduar më tej me planin e filluar, ka caktuar të shpallë dhe të shpjegojë doktrinën mbi ipeshkvijtë, pasardhësit e apostujve, të cilët bashkë me pasardhësin e Pjetrit, mëkëmbës të Krishtit[80] dhe krye të dukshëm të krejt Kishës, e mbajnë shtëpinë e Hyjit të gjallë.

Themelimi i të Dymbëdhjetëve

19. Zoti Jezus, pasi iu lut Atit, thirri me vete ata që ai deshi dhe zgjodhi dymbëdhjetë prej tyre që të rrinin me të dhe që t'i dërgonte për të predikuar mbretërinë e Hyjit (krh. Mk 3,13-19; Mt 10,1-42); i bëri apostuj të vetët (krh. Lk 6,13) duke u dhënë atyre formën e një kolegjiumi, domethënë të një grupi të qëndrueshëm, në krye të të cilit vendosi Pjetrin, të zgjedhur mes tyre (krh. Gjn 21,15-17). Ua dërgoi më parë bijve të Izraelit dhe më pas të gjithë popujve (krh. Rom 1,16) që, pjesëtarë të pushtetit të tij, t'i bënin të gjithë popujt nxënës të tij, t'i shenjtëronin dhe t'i drejtonin (krh. Mt 28,16-20; Mk 16,15; Lk 24,45-48; Gjn 20,21-23), duke përhapur kështu Kishën dhe, nën udhëheqjen e Zotit, të ishin mbarështuesit dhe barinjtë e saj, për të gjitha ditët deri në fund të botës (krh. Mt 28,20). Në këtë mision u përforcuan plotësisht ditën e Rrëshajës (krh. Vap 2,1-36) sipas premtimit të Zotit: "Ju do të merrni fuqinë e Shpirtit Shenjt, i cili do të zbresë në ju dhe ju do të bëheni dëshmitarët e mi në Jesuzalem, në mbarë Judenë, në Samari, madje dhe gjer në skajin e botës" (Vap 1,8). Pastaj, apostujt, duke e predikuar kudo Ungjillin (krh. Mk 16,20), të pranuar prej dëgjuesve, falë veprimit të Shpirtit Shenjt, mbledhin Kishën e gjithëmbarshme që Zoti e ka themeluar mbi ta dhe ndërtuar mbi të lumin Pjetër, kreun e tyre, me vetë Jezu Krishtin si gur këndi (krh. Zb 21,14; Mt 16,18; Ef 2,20)[81].

Ipeshkvijtë, pasardhësit e apostujve

20. Misioni hyjnor, besuar apostujve prej Krishtit, do të vazhdojë deri në fund të shekujve (krh. Mt 28,20), pasi Ungjilli që ata duhet të predikojnë është për Kishën parimi i gjithë jetës së saj në çdo kohë. Për këtë, apostujt, në këtë shoqëri të renditur në mënyrë hierarkike, patën kujdes të caktonin pasardhësit.

Në të vërtetë, jo vetëm patën bashkëpunëtorë të ndryshëm në mbarështim[82], por që misioni që u ishte besuar të vazhdonte edhe pas vdekjes së tyre, bashkëpunëtorëve të tyre më të afërt, u besuan, gati me testament, detyrën për ta plotësuar dhe për ta konsoliduar veprën e filluar prej tyre[83], duke i porositur ata që t'i përkushtoheshin tërë grigjës në të cilën Shpirti Shenjt i kishte vënë për të kullotur Kishën e Hyjit (krh. Vap 20,28). Prandaj zgjodhën prej këtyre njerëzve dhe më pas dhanë urdhër që

79 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike e Kishës së Krishtit *Pastor aeternus*: Dz 1821 (3050 e vijim.) [Collantes 7.176].

80 Krh. KONCILI i FIRENCES, *Decretum pro Graecis*: Dz 694 (1307) [Collantes 7.159] dhe KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike e Kishës së Krishtit *Pastor aeternus*: Dz 1826 (3059) [Collantes 7.184].

81 Krh. *Liber Sacramentorum* e SHËN GREGORIT, Prefacioni në fes-tat e Shën Matisë e të Shën Tomës: PL 78, 51 e 152; Krh. Cod. Vat. lat. 3548, fq. 18. SHËN ILARI, *In Ps.* 67,10: PL 9, 450; CSEL 22, fq. 286. SHËN JERONIMI, *Adv. Iovin.* 1, 26: PL 23, 247A. SHËN AGUSTINI, *In Ps.* 86, 4: PL 37, 1103. SHËN GREGORI I MADH, *Mor. in Iob* XXVIII, V: PL 76, 455-456. PRIMAZI, *Comm. in Apoc.* V: PL 68, 924BC. PASKAZI RADB., *In Mt.* L. VIII, kap. 16: PL 120, 561C. Krh. LUANI XIII, Letra *Et sane*, 17.12.1888: ASS 21 (1888), fq. 321.

82 Krh. Vap 6,2-6; 11,30; 13,1; 14,23; 20,17; 1 Sel 5,12-13; Fil 1,1; Kol 4,11 e gjetiu.

83 Krh. Vap 20,25-27; 2 Tim 4,6 e vijim; krahaso edhe 1 Tim 5,22; 2 Tim 2,2; Tit 1,5; SHËN KLEMENTI I ROMËS, *Ad Cor.* 44, 3: bot. FUNK I, fq. 156.

pas vdekjes së tyre, njerëz të tjerë fisnikë të zinin vendin e tyre[84]. Ndër mbarështimet e ndryshme që qysh prej kohëve të para ushtrohen në Kishë, sipas dëshmisë së traditës, vendin e parë e zë detyra e atyre që, të zgjedhur në episkopat me pasardhësi të pandërprerë qysh prej fillimit[85], zotërojnë shermendin e farës apostolike[86]. Kështu, siç vërteton Shën Ireneu, nëpërmjet atyre që apostujt zgjodhën si ipeshkvij dhe pasardhësve të tyre deri në kohën tonë, tradita apostolike në të gjithë botën është shfaqur[87] dhe është ruajtur[88].

Ipeshkvijtë e kanë marrë mbarështimi e bashkësisë për ta ushtruar me bashkëpunëtorët e tyre, meshtarë e diakonë[89]. Udhëheqin në vend të Hyjit grigjën[90] për të cilën janë barinj si mësues të doktrinës, meshtarë të kultit të shenjtë, mbarështues të udhëheqjes së Kishës[91]. Ashtu siç është e përhershme detyra që Zoti i ka dhënë në veçanti Pjetrit, të parit ndër apostujt, dhe që duhet të përçohet tek pasardhësit e tij, po kështu është e përhershme edhe detyra e apostujve për ta kullotur Kishën, që duhet të ushtrohet përgjithmonë nga urdhri i shenjtë i ipeshkvijve[92]. Prandaj, Koncili i shenjtë mëson se ipeshkvijtë, me vendim hyjnor kanë zënë vendin e apostujve[93] si barinj të Kishës dhe se ai që i dëgjon, dëgjon Krishtin, ai që i përbuz, përbuz Krishtin dhe atë që ka dërguar Krishtin (krh. Lk 10,16)[94].

Sakramentaliteti i ipeshkvijve

21. Pra, në personin e ipeshkvijve, të ndihmuar prej meshtarëve, është i pranishëm në mes të besimtarëve Zoti Jezu Krisht kryeprift. Megjithëse rri në të djathtën e Hyjit Atë, ai nuk resht së qeni i pranishëm në Bashkësinë e ipeshkvijve të tij[95] në radhë të parë, nëpërmjet mbarështimit të tyre të lartë, ua predikon fjalën e Hyjit të gjithë popujve dhe vazhdimisht u ndan besimtarëve sakramentet e fesë; nëpërmjet detyrës së tyre atërore (krh. 1 Kor 4,15) i shton gjymtyrë të reja trupit të tij me rilindjen mbinatyrore; në fund, me dijen dhe maturinë e tyre, drejton dhe organizon popullin e Besëlidhjes së Re në shtegtimin e tij drejt lumturisë së amshuar. Këta birinj, të zgjedhur për ta kullotur grigjën e Zotit, janë shërbëtorë të Krishtit dhe mbarështues të mistereve të Hyjit (krh. 1 Kor 4,1). Atyre u është besuar dëshmia e Ungjillit të hirit të Hyjit (krh. rom 15,16; Vap 20,24) dhe mbarështimi i lavdishëm i Shpirtit të drejtësisë (krh. 2 Kor 3,8-9).

Për të kryer detyra kaq të mëdha, apostujt janë pasuruar prej Krishtit me një derdhje të veçantë të Shpirtit Shenjt të zbritur mbi ta (krh. Vap 1,8; 2,4; Gjn 20,22-23), dhe ata vetë me shtrirjen e duarve ua dhanë këtë dhuratë shpirtërore bashkëpunëtorëve të tyre (krh. 1 Tim 4,14; 2 Tim 1,6-7), dhuratë e cila është përçuar deri tek ne në shugurimin ipeshkvnor[96]. Pra, Koncili i shenjtë mëson se me shugurimin ipeshkvnor jepet plotësia e sakramentit të urdhrit, pra, ajo që nga përdorimi liturgjik i

84 Krh. SHËN KLEMENTI I ROMËS, *Ad Cor.* 44,2: bot. FUNK I, 154 e vijim.

85 Krh. TERTULIANI, *Praescr. Haer.* 32: PL 2, 52 e vijim; SHËN INJACI MARTIR, vijim.

86 Krh. TERTULIANI, *Praescr. Haer.* 32: PL 2, 53.

87 Krh. SHËN IRENEU, *Adv. Haer.* III, 3, 1: PG 7, 848A; HARVEY 2, 8; SAGNARD, fq. 100 e vijim: "manifestatam".

88 Krh. SHËN IRENEU, *Adv. Haer.* III, 2, 2: PG 7, 847; HARVEY 2, 7; SAGNARD, fq. 100: "është ruajtur"; krh. Po aty. IV, 26, 2: kol. 1053; HARVEY 2, 236, e IV, 33, 8: kol. 1077: HARVEY 2, 262.

89 SHËN INJACI MARTIR, *Philad*., Praef: bot. FUNK I, fq. 264.

90 SHËN INJACI MARTIR, *Philad.*, 1,1; *Magn.* 6,1: bot. FUNK I, 264 e 234.

91 SHËN KLEMENTI I ROMËS, l.c. [shënimi 6], 42, 3-4; 44, 3-4; 57, 1-2: bot. FUNK I, 152, 156, 171 e vijim; SHËN INJACI MARTIR, *Philad.* 2; *Smyrn.* 8; *Magn.* 3; *Trall.* 7: bot. FUNK I, fq. 265 e vijim, 282, 232, 246 e vijim etj.; SHËN JUSTINI, *Apol.* I, 65: PG 6,428; SHËN CIPRIANI, *Epist.*, vijim.

92 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Satis Cognitum*, 29.06.1896; AS. 28 (1895-96) fq. 732.

93 Krh. KONCILI i TRENTOS, Dekreti *De sacr. Ordinis*, kap. 4: Dz 960 (1768) [Collantes 9.293]; KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike e Kishës së Krishtit *Pastor aeternus*, kap. 3: Dz 1828 (3061) [Collantes 7.186]. PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*, 29.06.1943: AAS 35 (1943), fq. 209 e 212 [Dz 3804; Collantes 7.200]. CIC (Kodi i të Drejtës Kanonike) kan. 329 § 1 [në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike kan. 375].

94 Krh. LUANI XIII, Letra *Et sane*, 17.12.1888: ASS 21 (1888), fq. 321 e vijim.

95 Krh. SHËN LUANI I MADH, *Serm. 5, 3*: PL 54, 154.

96 KONCILI i TRENTOS, Sek. 23, kap. 3, citon fjalët e 2 Tim 1,6-7 për të treguar që Urdhri është një sakrament i mirëfilltë: Dz 959 (1766) [Collantes 9.290].

Kishës dhe nga zëri i Etërve të shenjtë quhet kryepriftëri, realitet i plotë i mbarështimit të shenjtë[97]. Shugurimi ipeshkvnor, me detyrën për të shenjtëruar, jep edhe detyrat për të mësuar dhe për të drejtuar; por këto, për nga natyra e tyre, nuk mund të ushtrohen veçse në bashkësinë hierarkike me kreun dhe me gjymtyrët e kolegjiumit. Në të vërtetë, prej traditës, siç del veçanërisht prej riteve liturgjike dhe prej zakonit të Kishës qoftë Lindore, qoftë Perëndimore, shihet qartë se prej shtrirjes së duarve dhe prej fjalëve të shugurimit jepet hiri i Shpirtit Shenjt[98] dhe lihet vula e karakterit të shenjtë[99], në mënyrë të tillë që ipeshkvijtë, dallueshëm dhe dukshëm, mbajnë vendin e vetë Krishtit mësues, bari dhe kryeprift, dhe veprojnë në vend të tij[100]. U përket ipeshkvijve të pranojnë me sakramentin e urdhrit të zgjedhur të rinj në trupin ipeshkvnor.

Kolegjiumi i ipeshkvijve dhe kreu i tyre

22. Ashtu si Shën Pjetri dhe apostujt e tjerë, sipas vullnesës së Zotit, përbëjnë një kolegjium të vetëm apostolik, po kështu edhe Papa i Romës, pasardhësi i Pjetrit, dhe ipeshkvijtë, pasardhësit e apostujve, formojnë ndërmjet tyre një tërësi. Disiplina shumë e hershme, me anë të së cilës ipeshkvijtë e gjithë botës jetonin në bashkësi ndërmjet tyre dhe me ipeshkvin e Romës në lidhjen e njësisë, të dashurisë dhe të paqes[101], dhe po kështu edhe thirrja e Koncileve[102] për të vendosur së bashku për të gjitha çështjet më të rëndësishme[103] nëpërmjet një vendimi ku mendimi i të gjithëve mundësonte ekuilibrimin[104] tregojnë karakterin e natyrën kolegjiale të urdhrit ipeshkvnor, që përforcohet në mënyrë të dukshme nga fakti i Koncileve ekumenike të mbajtura gjatë shekujve. E njëjta gjë edhe është e sugjeruar prej zakonit të hershëm të thirrjes së shumë ipeshkvijve për të marrë pjesë në ngritjen e të zgjedhurit të ri në mbarështimin e kryepriftërisë. Një njeri bëhet gjymtyrë e trupit ipeshkvnor me fuqi të shugurimit sakramental dhe nëpërmjet bashkësisë hierarkike me kreun e kolegjiumit dhe me gjymtyrët e tij.

Kolegjiumi apo trupi ipeshkvnor nuk ka autoritet nëse nuk e koncepton veten të bashkuar me Papën e Romës, pasardhësin e Pjetrit, si krye të vetin, dhe pa paragjykim për pushtetin e tij të parësisë mbi të gjithë, si barinj ashtu edhe besimtarë. Në të vërtetë, Papa i Romës, me anë të detyrës së vet, domethënë të mëkëmbësit të Krishtit dhe bariut të të gjithë Kishës, ka mbi këtë një pushtet të plotë, suprem dhe të gjithëmbarshëm, që mund ta ushtrojë gjithmonë lirisht. Nga ana tjetër, urdhri i ipeshkvijve, i cili pason kolegjiumin e apostujve në magjisterin dhe në udhëheqjen baritore, madje, në të cilin përjetësohet trupi apostolik, është edhe ai, së bashku me kreun e vet, Papën e Romës, dhe asnjëherë pa këtë krye, subjekti i një pushteti suprem dhe të plotë mbi të gjithë Kishën[105], megjithëse një pushtet i tillë nuk mund të ushtrohet veçse me lejen e Papës së Romës. Zoti ka vendosur vetëm Simonin si shkëmb të Kishës (krh. Mt 16,18-19) dhe e ka bërë bari të të gjithë grigjës së tij (krh. Gjn

---

97 Te *Trad. Apost.* 3, bot. BOTTE, *Sources Chr.*, fq. 27-30, Ipeshkvit i atribuohet "parësia e meshtarisë". Krh. *Sacramentarium Leonianum*, bot. C. MOHLBERG, *Sacramentarium Veronense*, Romae 1955, fq. 119: "mbarështimi i meshtarisë më të lartë... Plotëso te meshtarët e tu kulmin e misterit tënd...". Po ai, *Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae*, Romae 1960, fq. 121-122: "Jepua atyre, o Zot, katedrën ipeshkvnore për të mbajtur Kishën tënde dhe krejt popullin tënd". Krh. PL 78, 224.

98 Krh. *Trad. Apost.* 2: bot. BOTTE, fq. 27.

99 Krh. KONCILI i TRENTOS, që në Sek. 23, kap. 4 mëson se sakramenti i Urdhrit ka një karakter të pashlyeshëm: Dz 960 (1767) [Collantes 9.291]. Krh. GJONI XXIII, Fjalimi *Iubilate Deo*, 08.05.1960: AAS 52 (1960), fq. 466. PALI VI, *Omelia nella Basilica Vaticana*, 20.10.1963: AAS 55 (1963), fq. 1014.

100 SHËN CIPRIANI, *Epist.* 63, 14: PL 4, 386; HARTEL, IIIB, fq. 713: "Meshtari kryen me të vërtetë funksionet e Krishtit". SHËN GJON GOJARTI, *In 2 Tim.*, Hom. 2, 4: PG 62, 612: Meshtari është *symbolon* (simbolizon) i Krishtit. SHËN AMBROZI, *In Ps.* 38, 25-26: PL 14, 1051-52: CSEL 64, 203-204. AMBROZIASTER, *In 1 Tim* 5,19: PL 17, 4 C e *In Eph.* 4, 11-12, kol. 387C. TEODORI I MOPSUESTISË, *Hom. Catech.* XV, 21 e 24; bot. TONNEAU, fq. 497 e 503. EZIKI I JERUSALEMIT, *In Lev.*, L. 2, 9, 23: PG 93, 894B.

101 Krh. EUZEBI, *Hist. Eccl.*, V, 24, 10: GCS II, 1, fq. 495; bot. BARDY, *Sources Chrét.*, II, fq. 69. DIONIZI, te EUZEBI, po aty, VII, 5, 2: GCS II, 2, fq. 638 e vijim; BARDY, II, fq. 168 e vijim.

102 Mbi Koncilet e hershme krh. EUZEBI, *Hist. Eccl.* V, 23-24; GCS II, 1, fq. 488 e vijim; BARDY, II, fq. 66 e vijim dhe gjetiu. KONCILI i NIKESË, kan. 5: COD fq. 7.

103 Krh. TERTULIANI, *De Ieiunio,* 13: PL 2, 972B; CSEL 20, fq. 292, lin. 13-16.

104 Krh. SHËN CIPRIANI, *Epist.* 56, 3: HARTEL IIIB, fq. 650; BAYARD, fq. 154.

105 Krh. Relacioni zyrtar i ZINELI-T drejtuar KONCILIT I të VATIKANIT: MANSI 52, 1109C.

21,15 e vijim); por detyra për të lidhur dhe për të zgjidhur, që i është dhënë Pjetrit (krh. Mt 16,19), është e ditur se i është dhënë edhe kolegjiumit të apostujve, të bashkuar me kreun e vet (krh. Mt 18,18; 28,16-20)[106]. Ky kolegjium, i përbërë prej shumë vetash, shpreh larminë dhe gjithëmbarshmërinë e popullit të Hyjit; pastaj, i mbledhur nën një krye të vetëm, tregon njësinë e grigjës së Krishtit. Ipeshkvijtë, duke respektuar me besnikëri parësinë dhe epërsinë e kreut të tyre, në të e ushtrojnë pushtetin e vet për të mirën e besimtarëve të tyre, madje të të gjithë Kishës, ndërsa Shpirti Shenjt pareshtur e përforcon strukturën e saj organike dhe mirëkuptimin e saj. Pushteti më i lartë që ky kolegj ka mbi të gjithë Kishën, ushtrohet në mënyrë solemne në Koncilin ekumenik. Kurrë nuk mund të ketë një Koncil ekumenik nëse nuk është pohuar ose të paktën pranuar si i tillë prej pasardhësve të Pjetrit; është privilegj i Papës së Romës t'i thërrasë këta Koncile, t'i udhëheqë dhe t'i konfirmojë ato[107]. I njëjti pushtet kolegjial së bashku me papën mund të ushtrohet prej ipeshkvijve të shpërndarë nëpër botë, mjafton që kreu i kolegjiumit t'i thërrasë për të vepruar kolegjialisht, ose të paktën të miratojë apo lirisht ta pranojë veprimin e përbashkët të ipeshkvijve të shpërndarë, që të rezultojë një akt i vërtetë kolegjial.

Marrëdhëniet brenda kolegjiumit ipeshkvnor

23. Njësia kolegjiale duket edhe në marrëdhëniet e ndërsjella të secilit ipeshkëv me Kishat e veçanta dhe me Kishën e gjithëmbarshme. Papa i Romës, si pasardhës i Pjetrit, është parimi dhe themeli i përhershëm dhe i dukshëm i njësisë qoftë të ipeshkvijve, qoftë të masës së besimtarëve[108]. Ndërsa, secili ipeshkëv është parim dhe themel i dukshëm i njësisë në Kishën e vet të veçantë[109]; këto Kisha janë formuar në shëmbëlltyrë të Kishës së gjithëmbarshme dhe në to e duke u nisur prej tyre ekziston Kisha katolike një dhe e vetme[110]. Prandaj, secili ipeshkëv përfaqëson Kishën e vet, dhe të gjithë së bashku me Papën përfaqësojnë Kishën e gjithëmbarshme në një lidhje paqeje, dashurie dhe njësie. Secili ipeshkëv, i caktuar në një Kishë të veçantë, e ushtron udhëheqjen e vet baritore mbi pjesën e vet të popullit të Hyjit që i është besuar atij, jo mbi Kishat e tjera dhe as mbi Kishën e gjithëmbarshme. Por, si anëtar i kolegjiumit ipeshkvnor dhe pasardhës i ligjshëm i apostujve, me vendim dhe ligj të Krishtit e ka për detyrë të ketë për gjithë Kishën një kujdes[111] që, megjithëse nuk ushtrohet me akte juridiksioni, kontribuon së tepërmi në të mirën e Kishës së gjithëmbarshme. Në të vërtetë, të gjithë ipeshkvijtë duhet të nxisin dhe të mbrojnë njësinë e fesë dhe disiplinën e përbashkët për tërësinë e Kishës, të formojnë besimtarët në dashurinë për të gjithë trupin mistik të Krishtit, veçanërisht të gjymtyrëve të varfra, të atyre që vuajnë dhe të atyre që janë të përndjekura për shkak të drejtësisë (krh. Mt 5,10) dhe, në fund, të nxisin çdo veprimtari të përbashkët në Kishë, veçanërisht në përpjekjen për të bërë që të rritet feja dhe të lindë për të gjithë njerëzit drita e të vërtetës së plotë. Në fund të fundit, është e sigurt se, duke e mbajtur mirë Kishën e vet si një pjesë të Kishës së gjithëmbarshme, kontribuojnë ata vetë me frytshmëri në të mirën e të gjithë trupit mistik, që është edhe trupi i Kishave[112].

Kujdesi për ta shpallur Ungjillin anë e kënd botës i përket trupit të barinjve, të gjithë të cilëve, bashkërisht, Krishti ua dha mandatin, duke u dhënë një detyrë të përbashkët, ashtu si papa Çelestini

---

106 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Skema e Kushtetutës II dogmatike *De Ecclesia Christi*, kap. 4: [176] [176] NSI 53, 310. Krh. Relacioni i KLEUTGEN-it mbi Skemën e reformuar: MANSI 53,321B-322B dhe deklarata ZINELI: MANSI 52, 1110A. Shih edhe SHËN LUANI I MADH, *Serm.* 4,3: PL 54, 151A.

107 Krh. CIC (Kodi i të Drejtës Kanonike), kan. 222 e 227 [në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike kan. 338].

108 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike e Kishës së Krishtit *Pastor aeternus*: Dz 1821 (3050 e vijim) [Collantes 7.176].

109 Krh. SHËN CIPRIANI, *Epist.* 66, 8: HARTEL III, 2, fq. 733: "Ipeshk-vi në Kishë dhe Kisha në Ipeshkvin".

110 Krh. SHËN CIPRIANI, *Epist* 55,24: HARTEL, fq. 642, lin. 13: "Një Kishë e vetme në mbarë botën e ndarë në shumë gjymtyrë". *Epist.* 36, 4: HARTEL, fq. 575, lin. 20-21.

111 Krh. PIU XII, Enciklika *Fidei Donum*, 21.04.1957: AAS 49 (1957), fq. 237.

112 Krh. SHËN ILARI I PUATJERIT, *In Ps.* 14,3: PL 9, 206; CSEL 22, fq. 86. SHËN GREGORI I MADH, *Moral.* IV, 7, 12: PL 75, 643C. PSEUDO BAZILI, *In Is.* 15, 296: PG 30, 637C.

ua kujtonte Etërve të Koncilit të Efesit[113]. Pra, secili ipeshkëv, për sa e lejon ushtrimi i detyrës së vet të veçantë, duhet të bashkëpunojë me ipeshkvijtë e tjerë dhe me pasardhësin e Pjetrit, të cilit, në mënyrë të veçantë i qe besuar detyra shumë e lartë e përhapjes së emrit të krishterë[114]. Me të gjitha forcat duhet t'i pajisin misionet jo vetëm me punëtorë, por edhe me ndihma shpirtërore e materiale, qoftë drejtpërdrejt prej vetes, qoftë duke nxitur bashkëpunimin e zellshëm të besimtarëve. Në fund, ipeshkvijtë, në bashkësinë e gjithëmbarshme të dashurisë, duhet t'ua ofrojnë me gjithë qejf ndihmën e tyre vëllazërore Kishave të tjera, veçanërisht atyre më të afërta dhe më të varfra, duke ndjekur në këtë gjë shembullin e shkëlqyer të Kishës së parë.

Me veprën e Provanisë hyjnore ka ndodhur që Kisha të ndryshme, të caktuara në vende të ndryshme prej apostujve dhe pasardhësve të tyre, gjatë shekujve janë themeluar në grupime të ndryshme, të lidhura organikisht, të cilët, duke e ruajtur njësinë e fesë dhe themelimin e vetëm hyjnor të Kishës së gjithëmbarshme, gëzojnë një disiplinë të vetën, një përdorim të vetin liturgjik, një trashëgimi të vetën teologjike dhe shpirtërore. Ndërmjet tyre, disa, sidomos Kishat e lashta patriarkale, pothuajse zanafillë e fesë, kanë lindur të tjera në mënyrën e bijave, me të cilat mbeten të lidhura deri në ditët tona nga një lidhje më e ngushtë dashurie në jetën sakramentale dhe në respektimin e ndërsjellë të të drejtave dhe të detyrave[115]. Kjo shumëllojshmëri e Kishave lokale që priren nga njësia dëshmon qartë katolicitetin e Kishës së pandarë. Në mënyrë të ngjashme, Konfe-rencat ipeshkvnore sot mund të sjellin një kontribut të shumëfishtë dhe të frytshëm që kuptimi i kolegjialitetit të realizohet konkretisht.

Mbarështimi ipeshkvnor

24. Ipeshkvijtë, si pasardhës të apostujve, prej Zotit, të cilit i është dhënë çdo pushtet në qiell e në tokë, marrin misionin për t'i mësuar të gjithë popujt dhe për t'ia predikuar Ungjillin çdo krijese, në mënyrë që të gjithë njerëzit, nëpërmjet fesë, pagëzimit dhe mbajtjes së urdhërimeve, të fitojnë shpëtimin (krh. Mt 28,18-20; Mk 16,15-16; Vap 26,11 e vijim). Për të kryer këtë mision, Krishti Zot u premtoi apostujve Shpirtin Shenjt dhe ditën e Rrëshajës e dërgoi atë prej qiellit, që me forcën e tij ata të ishin dëshmitarët e Tij deri në skajin e tokës, para kombeve, popujve dhe mbretërve (krh. Vap 1,8; 2,1 e vijim; 9,15). Pastaj, detyra që Zoti ua besoi barinjve të popullit të vet, është një shërbim i vërtetë, që në Shkrimin e shenjtë quhet me të drejtë "diakoni", domethënë mbarështim (krh. Vap 1, 17.25; 21,19; Rom 11,13; 1 Tim 1,12).

Misioni kanonik i ipeshkvijve mund të jepet nëpërmjet zakoneve të ligjshme jo të shfuqizuara prej pushtetit suprem dhe të gjithëmbarshëm të Kishës, apo nëpërmjet ligjeve të bëra nga i njëjti autoritet apo të njohura nga ai vetë, apo drejtpërdrejt nga vetë pasardhësi i Pjetrit; nëse ky nuk pranon ose mohon bashkësinë apostolike, ipeshkvijtë nuk mund ta marrin këtë detyrë[116].

Funksioni i mësimit

25. Ndër detyrat kryesore të ipeshkvijve dallon predikimi i Ungjillit[117]. Në fakt, ipeshkvijtë janë kumtuesit e fesë që i sjellin Krishtit nxënës të rinj; janë mësues të vërtetë, domethënë të veshur me autoritetin e Krishtit, të cilët i predikojnë popullit që atyre u është besuar fenë që duhet të besojnë dhe të zbatojnë në praktikën e jetës, e paraqesin në dritën e Shpirtit Shenjt, duke nxjerrë prej thesarit të

113 Krh. SHËN ÇELESTINI, *Epist.* 18, 1-2, në Koncilin e Efesit: PL 50, 505AB; SCHWARTZ, *Acta Conc. Oec.* I, 1, 1, fq. 22. Krh. BENEDIKTI XV, Letra Apostolike *Maximum illud*: AAS 11 (1919), fq. 440. PIU XI, Enciklika *Rerum Ecclesiae*, 28.02.1926: AAS 18 (1926), fq. 69. PIU XII, Enciklika *Fidei Donum*, l.c. [shënimi 33].

114 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Grande munus*, 30.09.1880: ASS 13 (1880), fq. 145. Krh. CIC (Kodi i të Drejtës Kanonike), kan. 1327; kan. 1350 § 2 [në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike: krh. kan. 762].

115 Mbi të drejtat e Selive patriarkane krh. KONCILI i NIKESË, kan. 6 për Aleksandrinë e Antiokisë, e kan. 7 për Jerusalemin: *Conc. Oec. Decr.,* fq. 8 KONCILI IV i LATERANIT i vitit 1215, Kushtetuta V: *De dignitate Patriarcharum*: po aty, fq. 212 [Dz 811]. KONCILI i FERRARA-FIRENCES: po aty, fq. 504 [Dz 1307-08; Collantes 7.159-60].

116 Krh. *Cod. Iuris Can., pro Eccl. Orient.*: kap. 216-314 mbi Patriarkët; kap. 324-339 mbi Arqipeshkvijtë më të mëdhenj; kap. 362-391 mbi drej-tuesit e tjerë; në veçanti kap. 238 § 3; 216; 240; 251; 255: mbi emërimin e Ipeshkvijve prej anës së Patriarkut.

117 Krh. KONCILI i TRENTOS, Dekreti *De reform.*, Sek. V, kap. 2, nr. 9 e Sek. XXIV, kan. 4: *Conc. Oec. Decr.*, fq. 645 e 739.

Zbulimit gjëra të reja dhe të vjetra (krh. Mt 13,52), e bëjnë të japë fryte dhe ruajnë për t'i mbajtur larg grigjës së tyre gabimet që e kërcënojnë (krh. 2 Tim 4,1-4). Ipeshkvijtë që mësojnë në bashkësi me Papën e Romës duhet të dëgjohen prej të gjithëve me nderim si dëshmitarë të së vërtetës hyjnore dhe katolike; besimtarët duhet ta pranojnë gjykimin e dhënë prej ipeshkvit të tyre në emër të Krishtit, në gjërat e fesë e të moralit dhe t'i japin miratimin fetar të shpirtit të tyre. Por ky miratim fetar i vullnetit dhe i inteligjencës duhet t'i jepet në mënyrë të veçantë magjisterit autentik të Papës së Romës, edhe kur nuk flet "ex cathedra". Kjo bën që magjisteri i tij suprem të pranohet me nderim dhe që me sinqeritet të pranohen në pohimet e tij sipas mendimit dhe vullnesës së shfaqur të tij që mund të kuptohen veçanërisht nga karakteri i dokumenteve, ose nga këmbëngulja për të propozuar një doktrinë të caktuar, ose nga mënyra e të shprehurit.

Megjithëse ipeshkvijtë, të marrë një nga një, nuk e gëzojnë privilegjin e pagabueshmërisë, kur, edhe pse të përhapur nëpër botë, duke e ruajtur lidhjen e bashkimit ndërmjet tyre dhe me pasardhësin e Pjetrit, ata bëjnë marrëveshje për të mësuar autentikisht se një doktrinë që i përket fesë dhe dokeve diktohen në mënyrë absolute, atëherë shprehin në mënyrë të pagabueshme doktrinën e Krishtit[118]. Kjo gjë është edhe më e dukshme kur, të bashkuar në Koncilin ekumenik, për të gjithë Kishën janë mësues dhe gjykatës të fesë dhe të moralit; atëherë duhet të bashkohemi me përkufizimet e tyre me nderimin e fesë[119].

Kjo pagabueshmëri, me të cilën Shëlbuesi hyjnor deshi që Kisha e tij të jetë e pajisur në përkufizimin e doktrinës së fesë dhe të moralit, shtrihet aq sa edhe visari i Zbulimit hyjnor, që duhet të ruhet me xhelozi dhe të paraqitet besnikërisht. Papa i Romës, si kreu i kolegjiumit të ipeshkvijve, e gëzon këtë pagabueshmëri për virtyt të detyrës së tij, kur, si bariu më i lartë dhe mësuesi i të gjithë besimtarëve që i përforcon në fe vëllezërit e vet (krh. Lk 22,32), dekreton me akt përfundimtar një doktrinë që i përket fesë dhe moralit[120]. Prandaj, përkufizimet e tij, me të drejtë quhen të pareformueshme për vetveten dhe jo për virtyt të pranimit të Kishës, pasi ato shprehen me ndihmën e Shpirtit Shenjt që atij i është premtuar në personin e Shën Pjetrit, prandaj nuk kanë nevojë për miratimin e të tjerëve dhe as nuk pranojnë asnjë apel për një tjetër gjykim. Në fakt, në këtë rast Papa i Romës shpall një vendim jo si person privat, por paraqet apo mbron doktrinën e fesë katolike si mësuesi më i lartë i Kishës së gjithëmbarshme, i pajisur veçanërisht me karizmën e pagabueshmërisë së vetë Kishës[121]. Pagabueshmëria që i është premtuar Kishës gjendet edhe në trupin ipeshkvnor kur ai ushtron magjisterin suprem së bashku me pasardhësin e Pjetrit. Në këto përkufizime nuk mund të mungojë kurrë miratimi i Kishës, për arsye të veprimit të vetë Shpirtit Shenjt që ruan dhe e bën të përparojë në njësinë e fesë gjithë grigjën e Krishtit[122].

Pastaj, kur Papa i Romës apo trupi ipeshkvnor, së bashku me të shprehin një vendim, e nxjerrin sipas vetë Zbulimit, të cilit të gjithë duhet t'i përmbahen dhe t'i përshtaten, Zbulim që përçohet në mënyrë të plotë me shkrim ose me traditë prej pasardhësisë së ligjshme të ipeshkvijve e sidomos nën kujdesin e vetë Papës së Romës, dhe në Kishë ruhet me xhelozi e paraqitet me besnikëri nën dritën e Shpirtit të së vërtetës[123]. Pastaj, që të hetohet siç duhet dhe të shpallet në mënyrën e përshtatshme, Papa dhe ipeshkvijtë, me ndërgjegje për detyrën e tyre dhe për rëndësinë e asaj gjëje, veprojnë në mënyrë të kujdesshme duke përdorur mjetet e dobishme[124]; por, nuk marrin asnjë zbulim të ri publik si përkatës të visarit hyjnor të fesë[125].

---

118 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike *Dei Filius*, 3: Dz 1792 (3011) [Collantes 1.070]. Krh. shënimin e shtuar në Skemën I *De Eccl.* (nxjerrë prej SHËN ROBERT BELARMINIT): MANSI 51, 579C; dhe Skemën e reformuar të Kushtetutës II *De Ecclesia Christi*, me komentin KLEUTGEN: MANSI 53, 313AB. PIU IX, Letra *Tuas libenter*: Dz 1683 (2879) [Collantes 7.174].

119 Krh. CIC (Kodi i të Drejtës Kanonike), kan. 1322-1323 [në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike: kan. 747-750].

120 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike e Kishës së Krishtit *Pastor aeternus*: Dz 1839 (3074) [Collantes 7.198].

121 Krh. shpjegimi GASSER në KONCILIN I të VATIKANIT: MANSI 52, 1213AC.

122 Krh. shpjegimi GASSER në KONCILIN I të VATIKANIT: MANSI 1214A.

123 Krh. shpjegimi GASSER në KONCILIN I të VATIKANIT: MANSI 1215CD, 1216-1217A.

124 Krh. shpjegimi GASSER në KONCILIN I të VATIKANIT: MANSI 1213.

125 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike e Kishës së Krishtit *Pastor aeternus*, 4: Dz 1836 (3070).

Funksioni i shenjtërimit

26. Ipeshkvi, i pajisur me plotësinë e sakramentit të urdhrit të shenjtë, është "mbarështuesi i hirit të meshtarisë më të lartë"[126], veçanërisht në eukaristinë, që e ofron ai vetë ose bën që të ofrohet[127], dhe prej së cilës Kisha vazhdimisht jeton dhe rritet. Kjo Kishë e Krishtit është me të vërtetë e pranishme në bashkësitë e ligjshme lokale të besimtarëve, të cilat, të bashkuara me barinjtë e tyre, quhen edhe ato Kisha të Besëlidhjes së Re[128]. Në të vërtetë, ato, secila në territorin e vet, janë populli i ri i thirrur prej Hyjit në Shpirtin Shenjt dhe në një besim të madh (krh. 1 Sel 1,5). Në to, me predikimin e Ungjillit të Krishtit, bashkohen besimtarët dhe kremtohet misteri i Darkës së Zotit, "që nëpërmjet mishit dhe gjakut të Zotit, vëllezërit e bashkësisë të bashkohen ngushtë me të"[129]. Në çdo bashkësi që merr pjesë në altar, në praninë e shenjtë të ipeshkvit[130], ofrohet simboli i asaj dashurie dhe "njësie të trupit mistik, pa të cilin nuk mund të ketë shpëtim"[131]. Në këto bashkësi, megjithëse shpesh të vogla, të varfra dhe të shpërndara, është i pranishëm Krishti, me virtyt të të cilit përbëhet Kisha, një, e shenjtë, katolike dhe apostolike[132]. Në të vërtetë, "pjesëmarrja në trupin dhe gjakun e Krishtit nuk bën gjë tjetër veçse na shndërron në atë që marrim"[133].

Çdo kremtim i ligjshëm i eukaristisë drejtohet prej ipeshkvit, të cilit i është besuar detyra të kryejë dhe të rregullojë kultin e fesë së krishterë në madhështinë hyjnore, sipas ligjeve të Zotit dhe ligjeve të Kishës, dhe prej gjykimit të tij, të përcaktuara në mënyrë të mëtejshme për dioqezën e vet.

Në këtë mënyrë, ipeshkvijtë, me lutjen dhe punën për popullin, në forma të ndryshme e derdhin me begati plotësinë e shenjtërisë së Krishtit. Me mbarështimin e fjalës komunikojnë forcën e Hyjit për shpëtimin e besimtarëve (krh. Rom 1,16), dhe me sakramentet, ndarjen[134] e rregullt dhe të frytshme të të cilëve ata e organizojnë me anë të autoritetit të tyre, shenjtërojnë besimtarët. Rregullojnë ndarjen e pagëzimit, me të cilin lejohet pjesëmarrja në meshtarinë mbretërore të Krishtit. Janë mbarështuesit e parë të përforcimit, mbarështuesit e urdhrave të shenjtë dhe drejtues të disiplinës pendestare, si edhe me përkujdesje nxisin e udhëzojnë popullsitë e tyre, që në liturgji dhe sidomos në flinë e shenjtë të meshës ta kryejnë pjesën e tyre me fe dhe devotshmëri. Në fund, duhet që me shembullin e jetës së tyre t'i ndihmojnë ata të cilët i udhëheqin, duke i ruajtur zakonet e tyre të pastra prej çdo të keqeje, kështu që, së bashku me grigjën besuar atyre, të mund t'ia arrijnë jetës së amshuar[135].

Funksioni i udhëheqjes

27. Ipeshkvijtë i mbajnë Kishat që u janë besuar atyre si mëkëmbës dhe të dërguar të Krishtit[136], me këshillën, bindjen, shembullin, por edhe me autoritetin dhe pushtetin e shenjtë, të cilin, ama, nuk e përdorin për tjetër gjë, veçse për ta çuar grigjën e tyre tek e vërteta dhe tek shenjtëria, duke kujtuar se ai që është më i madh duhet të bëhet si më i vogli, dhe ai që është në krye, si ai që shërben (krh. Lk 22,26-27). Ky pushtet, që personalisht e ushtrojnë në emër të Krishtit, është i tyre, i zakonshëm dhe i drejtpërdrejtë, megjithëse ushtrimi i tij, në instancë të fundit, i nënshtrohet autoritetit më të lartë të Kishës dhe, brenda disa kufijve, në të mirë të Kishës apo të besimtarëve, mund të ngushtohet. Me anë të këtij pushteti, ipeshkvijtë kanë të drejtën e shenjtë, dhe përpara Zotit detyrën, t'u japin ligje vartësve të tyre, të gjykojnë dhe të rregullojnë gjithçka që i përket kultit dhe apostullimit.

---

126 Lutja e shugurimit ipeshkvnor në ritin bizantin: *Euchologion to mega*, Romae 1873, fq. 139.

127 Krh. SHËN INJACI MARTIR, *Smyrn. 8, 1*: bot. FUNK I, fq. 282.

128 Krh. Vap 8,1; 14,22-23; 20,17 e vijiim.

129 Lutja mozarabike: PL 96, 759B.

130 Krh. SHËN INJACI MARTIR, *Smyrn*. 8, 1: bot. FUNK I, fq. 282.

131 SHËN TOMA, *Summa Theol.*, III, q. 73, a. 3.

132 Krh. SHËN AGUSTINI, *C. Faustum*, 12, 20: PL 42, 265; *Serm.* 57, 7: PL 38, 389, etj.

133 SHËN LUANI I MADH, *Serm.* 63, 7: PL 54, 357C.

134 *Traditio Apostolica* i Hipolitit, 2-3: bot. BOTTE, fq. 26-30.

135 Krh. teksti i pyetjeve në fillim të shugurimit ipeshkvnor, dhe Lutja në fund të Meshës së këtij shugurimi, pas lutjes *Te Deum*.

136 BENEDIKTI XIV, Br. *Romana Ecclesia*, 05.10.1752, § 1: *Bullarium Benedicti XIV*, t. IV, Romae 1758, 21: "Ipeshkvi i përngjan Krishtit dhe përmbush misionin e tij". PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*, l.c. [shënimi 15], fq. 211: "Ipeshkvijtë ushqejnë dhe mbajnë secilën prej grigjave të Krishtit caktuar atyre" [Dz 3804; Collantes 7.200].

Atyre u është besuar plotësisht detyra baritore apo kujdesi i zakonshëm dhe i përditshëm për grigjën e tyre; duhet të quhen mëkëmbësit e Papëve të Romës, sepse janë të veshur me autoritetin e duhur dhe me të drejtë quhen "drejtues të popullsive" që udhëheqin[137]. Pra, pushteti i tyre nuk asgjësohet nga pushteti suprem dhe i gjithëmbarshëm[138], por madje pohohet, përforcohet dhe kërkohet prej tij, pasi është Shpirti Shenjt ai që e ruan të pandryshuar formën e udhëheqjes të caktuar prej Jezu Krishtit në Kishën e tij.

Ipeshkvi, i dërguar prej atit të familjes për ta udhëhequr familjen e tij, të mbajë parasysh shembullin e Bariut të mirë, që ka ardhur jo për të qenë i shërbyer, por për të shërbyer (krh. Mt 20,28; Mk 10,45) dhe për të dhënë jetën e vet për delet (krh. Gjn 10,11). I zgjedhur në mes të njerëzve e i nënshtruar dobësisë, me mirësi mund të ketë dhembshuri për të paditurit apo për ata që kanë hyrë në rrugë të gabuar (krh. Heb 5,1-2). Të mos i largohet dëgjimit të atyre që varen prej tij, duke u kujdesur për ta si për bijtë e vet të vërtetë dhe duke i nxitur të bashkëpunojnë gjallërisht me të. Pasi duhet t'i japë llogari Hyjit për shpirtrat e tyre (krh. Heb 13,17), të ketë kujdes për ta me lutje, predikim dhe çdo vepër dashurie; kujdesi i tij të shtrihet edhe tek ata që nuk bëjnë ende pjesë në të vetmen grigjë dhe t'i konsiderojë se i janë besuar atij prej Zotit. Meqenëse ai është si Pali apostull, i detyruar ndaj të gjithëve, të jetë i gatshëm t'ua shpallë Ungjillin të gjithëve (krh. Rom 1,14-15) dhe t'i nxisë besimtarët e vet për veprimtari apostolike dhe misionare. Pastaj, besimtarët duhet të bashkohen me ipeshkvin ashtu si Kisha me Jezu Krishtin dhe si Jezu Krishti me Atin, që të gjitha gjërat të jenë të një zëri, të bashkuara[139] dhe të jenë të frytshme për lavdinë e Hyjit (krh. 2 Kor 4,15).

Meshtarët dhe marrëdhëniet e tyre me Krishtin,
me ipeshkvijtë, me sivëllezërit dhe me popullin e krishterë

28. Krishti, i shenjtëruar dhe i dërguar në botë prej Atit (krh. Gjn 10,36), nëpërmjet apostujve i ka bërë pjesëmarrës në shugurimin e tij dhe në misionin e tij pasardhësit e tyre, domethënë ipeshkvijtë[140]; nga ana e tyre, ipeshkvijtë ligjshmërisht ua kanë besuar gjymtyrëve të ndryshme të Kishës, në shkallë të ndryshme, detyrën e mbarështimit të tyre. Kështu, mbarështimi kishtar me caktim hyjnor ushtrohet në urdhra të ndryshëm, prej atyre që prej lashtësisë janë quajtur ipeshkvij, presbiterë, diakonë[141]. Presbiterët, megjithëse nuk e kanë shkallën më të lartë të meshtarisë dhe varen prej ipeshkvijve në ushtrimin e pushtetit të tyre, prapëseprapë, janë të bashkuar me ta në dinjitetin meshtarak[142], dhe me fuqi të sakramentit të urdhrit[143], në shëmbëlltyrë të Krishtit, kryepriftit të amshuar (krh. Heb 5,1-10; 7,24; 9,11-28), janë të shuguruar për të predikuar Ungjillin, për të qenë barinjtë e besimtarëve dhe për të kremtuar kultin hyjnor[144], si meshtarë të vërtetë të Besëlidhjes së Re. Pjesëmarrës, në shkallën e tyre të mbarështimit, të detyrës së të vetmit ndërmjetës që është Krishti (krh. 1 Tim 2,5), ua shpallin të gjithëve fjalën e Hyjit. E ushtrojnë mbarështimin e tyre të shenjtë sidomos në kultin eukaristik apo *sinassi*, ku, duke vepruar në personin e Krishtit[145] dhe duke shpallur misterin e tij, i bashkojnë lutjet

137 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Satis cognitum*, 29.06.1896: ASS 28 (1895-96), fq. 732. Po ai, Letra *Officio sanctissimo*, 22.12.1887: ASS 20 (1887), fq. 264. PIU IX, Letra Apostolike drejtuar Ipeshkvijve të Gjermanisë, 12.03.1875, dhe Fjalimi *Concist.*, 15.03.1875: Dz 3112-3117, vetëm në botimin e ri.

138 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike e Kishës së Krishtit *Pastor aeternus*, 3: Dz 1828 (3061) [Collantes 7.186]. Krh. Relacioni ZINELI: MANSI 52, 1114D.

139 Krh. SHËN INJACI MARTIR, *Ad Ephes.* 5, 1: bot. FUNK I, fq. 216.

140 Krh. SHËN INJACI MARTIR, *Ad Ephes.* 6, 1: bot. FUNK I, fq. 218.

141 Krh. KONCILI i TRENTOS, *De sacr. Ordinis*, kap. 2: Dz 958 (1765) [Collantes 9.289], e kan. 6: Dz 966 (1776) [Collantes 9.301].

142 Krh. INOÇENCI I, *Epist. ad Decentium*: PL 20, 554A: MANSI 3, 1029: Dz 98 (215) [Collantes 9.075]: "Priftërinjtë edhe pse janë të dytët në meshtari, nuk e kanë plotësinë e ipeshkvnisë". SHËN CIPRIANI, *Epist.* 61,3: bot. HARTEL, fq. 696.

143 Krh. KONCILI i TRENTOS, l.c. [shënimi 63]: Dz 956a-968 (1763-1778) [Collantes 9.2889.303] dhe në veçanti kan. 7: Dz 967 (1777) [Collantes 9.300]. PIU XII, Kushtetuta Apostolike *Sacramentum Ordinis*: Dz 2301 (3857-61) [Collantes 9.314-17].

144 Krh. INOÇENCI I, l.c. [shënimi 64]. SHËN GREGOR NAZIANZENASI, *Apol.* II, 22: PG 35,432B. PS. DIONIGI, *Eccl. Hier.*, 1, 2: PG 3, 372D.

145 Krh. KONCILI i TRENTOS, Sek. 22: Dz 940 (1743) [Collantes 9.175]. PIU XII, Enciklika *Mediator Dei*, 20.11.1947: AAS 39 (1947), fq. 553: Dz 2300 (3850) [Collantes 9.308].

e besimtarëve me flinë e kreut të tyre dhe në flinë e meshës e bëjnë të pranishme dhe e zbatojnë[146], deri në ardhjen e Zotit (krh. 1 Kor 11,26), të vetmen fli të Besëlidhjes së Re, pra atë të Krishtit, i cili një herë e përgjithmonë ia dhuroi veten Atit si fli të panjollë (krh. Heb 9,11-28). Veç kësaj, ushtrojnë mbarështimin e ripajtimit dhe të ngushëllimit në dobi të besimtarëve pendestarë apo të sëmurë dhe ia paraqesin Hyjit Atë nevojat dhe lutjet e besimtarëve (krh. Heb 5,1-4). Duke ushtruar, sipas pjesës së tyre të autoritetit, detyrën e Krishtit, bari e krye[147], e mbledhin familjen e Hyjit, si tërësi vëllezërish të frymëzuar nga një shpirt i vetëm[148], nëpërmjet Krishtit në Shpirtin Shenjt ia sjellin Atit dhe në mes të grigjës së tyre e adhurojnë në shpirt e në të vërtetë (krh. Gjn 4,24). Veç kësaj, punojnë për predikimin dhe mësimin (krh. 1 Tim 5,17), duke besuar atë që kanë lexuar dhe menduar në ligjin e Zotit, duke ua mësuar të tjerëve atë që besojnë, duke jetuar atë që ua mësojnë të tjerëve[149].

Meshtarët, bashkëpunëtorë të mençur të urdhrit ipeshkvnor[150] dhe ndihmë e mjet të tij, të thirrur për t'i shërbyer popullit të Zotit, së bashku me ipeshkvin e tyre, përbëjnë një presbiter të vetëm[151], megjithëse janë të caktuar në detyra të ndryshme. Në bashkësitë e veçanta lokale të besimtarëve, në njëfarë mënyre e bëjnë të pranishëm ipeshkvin, me të cilin janë të lidhur me zemër mirëbesuese dhe bujare, marrin prej tij, sipas shkallës së tyre, detyrat dhe përkujdesjet dhe i ushtrojnë me përkushtim të përditshëm. Ata, nën autoritetin e ipeshkvit, e shenjtërojnë dhe e udhëheqin atë pjesë të grigjës së Zotit që u është besuar, në selinë e tyre e bëjnë të dukshme Kishën e gjithëmbarshme dhe i sjellin një kontribut të madh ndërtimit të të gjithë trupit mistik të Krishtit (krh. Ef 4,12). Gjithmonë të vëmendshëm për të mirën e bijve të Hyjit, duhet të kontribuojnë me zell në punën baritore të krejt dioqezës, madje të krejt Kishës. Për arsye të kësaj pjesëmarrjeje në meshtarinë dhe në punën apostolike të ipeshkvit, meshtarët duhet të njohin në të atin e tyre dhe t'i binden me dashuri respektuese. Pastaj, ipeshkvi duhet t'i konsiderojë bashkëpunëtorët e vet, meshtarët, si bij dhe miq ashtu sikurse Krishti i quan nxënësit e vet jo shërbëtorë, por miq (krh. Gjn 15,15). Pra, për arsye të urdhrit dhe të mbarështimit, të gjithë meshtarët, qoftë dioqezanë, qoftë rregulltarë, janë të lidhur me trupin ipeshkvnor dhe, sipas thirrjes dhe hirit të tyre, i shërbejnë të mirës së mbarë Kishës.

Falë bashkësisë së shugurimit dhe misionit, të gjithë meshtarët duhet të jenë të lidhur ndërmjet tyre nga një vëllazëri e brendshme, që duhet të shfaqet vetvetiu dhe me gjithë qejf në ndihmën e ndërsjellë, shpirtërore dhe materiale, baritore dhe personale, në mbledhjet dhe në bashkësinë e jetës, të punës dhe të dashurisë.

Pastaj, duhet të kenë kujdes, si etër në Krishtin, për besimtarët që i kanë lindur shpirtërisht me pagëzim dhe mësim (krh. 1 Kor 4,15; 1 Pjt 1,23). Të bërë vetvetiu modele të grigjës (krh. 1 Pjt 5,3) të udhëheqin dhe t'i shërbejnë bashkësisë së tyre lokale, në mënyrë që kjo të mund të quhet denjësisht me emrin që e ka marrë i vetmi popull i Hyjit në tërësinë e tij, domethënë Kisha e Hyjit (krh. 1 Kor 1,2; 2 Kor 1,1). Të mos harrojnë që, me jetën e tyre të përditshme dhe me kujdesin e tyre, duhet t'ua paraqesin besimtarëve dhe jo besimtarëve, katolikëve dhe jo katolikëve, shëmbëlltyrën e një mbarështimi me të vërtetë meshtarak e baritor dhe t'u japin të gjithëve dëshminë e të vërtetës dhe të jetës; si barinj të mirë të kërkojnë edhe ata (krh. Lk 15,4-7) që, megjithëse të pagëzuar në Kishën katolike, e kanë braktisur praktikën e sakramenteve ose madje edhe fenë.

Meqenëse sot njerëzimi organizohet gjithnjë e më tepër në një njësi civile, ekonomike dhe shoqërore, aq më tepër duhet që meshtarët, duke e bashkuar zellin dhe punën e tyre nën udhëheqjen e ipeshkvijve dhe të Papës, të shmangin çdo shkak përçarjeje, që e gjithë gjinia njerëzore të drejtohet nga njësia e familjes së Hyjit.

---

146 Krh. KONCILI i TRENTOS, Sek. 22: Dz 938 (1739-40) [Collantes 9.171-72]; KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 7 e nr. 47: AAS 56 (1964), fq. 100-113.

147 Krh. PIU XII, Enciklika *Mediator Dei*, l.c. në shënimin 67.

148 Krh. SHËN CIPRIANI, *Epist.* 11, 3: PL 4, 242B; HARTEL II, 2, fq. 497.

149 Krh. *Pontificale Romanum*, Urdhërimi i Priftërinjve, në vendosjen e veshjeve.

150 Krh. *Pontificale Romanum*, Urdhërimi i Priftërinjve, Parathënie.

151 Krh. SHËN INJACI MARTIR, *Philad.* 4: bot. FUNK I, fq. 266. SHËN KORNELI I, te SHËN CIPRIANI, *Epist.* 48, 2; HARTEL III, 2, fq. 610.

Diakonët

29. Në një shkallë më të ulët të hierarkisë qëndrojnë diakonët, mbi të cilët janë shtrirë duart "jo për meshtari, por për shërbim"[152]. Në të vërtetë, të mbështetur prej hirit sakramental, në "diakoninë" e liturgjisë, të predikimit e të dashurisë, ata i shërbejnë popullit të Hyjit, në bashkim me ipeshkvin dhe me presbiterin e tij. Është detyrë e diakonit, sipas dispozitave të autoritetit kompetent, të bashkëndajë solemnisht pagëzimin, të ruajë dhe të ndajë Eukaristinë, të asistojë dhe të bekojë kurorën e shenjtë në emër të Kishës, t'u çojë kungimin atyre që janë në fill të vdekjes, t'ua lexojë Shkrimin e shenjtë besimtarëve, të mësojë dhe të nxisë popullin, të udhëheqë kultin dhe lutjen e besimtarëve, të ndajë sakramendoret, të udhëheqë ritin e përmortshëm dhe varrimin. Meqenëse janë të kushtuar detyrës së veprave të mëshirës dhe të asistencës, diakonët duhet të kujtojnë porosinë e Shën Polikarpit: "Të jeni të mëshirshëm, punëtorë, të ecni sipas së vërtetës së Zotit, i cili është bërë shërbëtor i të gjithëve"[153].

Dhe meqenëse këto detyra, shumë të nevojshme për jetën e Kishës, në disiplinën që është sot në fuqi në Kishën latine, në shumë krahina mund të ushtrohen me shumë vështirësi, diakonati do të mundet në të ardhmen të përcaktohet si shkallë përkatëse dhe e vazhdueshme e hierarkisë. Do t'i përkasë pastaj kompetencës së grupimeve territoriale të ipeshkvijve, në format e tyre të ndryshme, të vendosin, me miratimin e vetë Papës, nëse dhe ku është e përshtatshme që këta diakonë të vendosen për kujdesin e shpirtrave. Me lejen e Papës së Romës ky diakonat mund t'u jepet njerëzve në moshë të pjekur edhe të martuar, dhe po kështu edhe të rinjve të përshtatshëm, për të cilët, ama, duhet të mbetet i pandryshuar ligji i celibatit.

Kapitulli IV

LAIKËT

Laikët në Kishë

30. Koncili i shenjtë, pasi ka paraqitur detyrat e hierarkisë, me kënaqësi e drejton mendimin e vet nga gjendja e atyre besimtarëve që quhen laikë. Megjithëse gjithë sa u tha për popullin e Hyjit vlen edhe për laikët, rregulltarët e klerin, laikëve gjithsesi, qofshin burra apo gra, prej gjendjes dhe misionit të tyre, u përkasin veçanërisht disa gjëra, themelet e të cilave, për shkak të rrethanave të veçanta të kohës sonë, duhet të vlerësohen më me kujdes. Në të vërtetë, barinjtë e shenjtë e dinë shumë mirë se sa kontribuojnë laikët në të mirën e mbarë Kishës. E dinë se nuk janë vendosur prej Krishtit për ta marrë përsipër të vetëm të gjithë peshën e misionit shpëtimtar të Kishës ndaj botës, por që detyra e tyre e lartë përbëhet në kuptimin e misionit të tyre si barinj përballë besimtarëve dhe në njohjen e mbarështimeve e të karizmave të këtyre të fundit, në mënyrë të tillë që të gjithë, një zemre të bashkëpunojnë, në masën e tyre, për të mirën e përbashkët. Në fakt, duhet që të gjithë "duke e dëshmuar me dashuri të vërtetën, të rritemi në çdo pikëpamje drejt Atij që është Kryet-Krisht. Prej tij, Trupi i tërë, si një cope, i lidhur mirë në një, në mënyrë që çdo gjymtyrë ndihmon simbas funksionit që iu dha veçanërisht secilës pjesë dhe e mundëson rritjen e Trupit në ndërtimin e vetvetes në dashuri" (Ef 4,15-16).

Natyra dhe misioni i laikëve

31. Me emrin "laikë" këtu kuptohet tërësia e të krishterëve me përjashtim të anëtarëve të urdhrit të shenjtë dhe të gjendjes rregulltare të vendosur në Kishë, domethënë besimtarët që, pasi janë bashkuar me Krishtin me pagëzim dhe kanë hyrë në popullin e Hyjit dhe, në masën e tyre, janë bërë pjesëmarrës

152 *Constitutiones Ecclesiae Aegyptiacae*, III, 2: bot. FUNK, *Didascalia, II*, fq. 103; *Statuta Eccl. Ant.* 37-41: MANSI 3, 954.

153 SHËN POLIKARPI, *Ad Phil.* 5, 2: bot. FUNK I, fq. 300: Krishti është "bërë diakon i të gjithëve". Krh. *Didach.*15, 1: po ai, fq. 32. SHËN INJACI MARTIR, *Trall.* 2,3: po ai, fq. 242; *Constitutiones Apostolorum*, 8, 28, 4: bot. FUNK, *Didascalia*, I, fq. 530.

të detyrës meshtarake, profetike dhe mbretërore të Krishtit, në pjesën e tyre kryejnë, në Kishë dhe në botë, misionin e tërë popullit të krishterë.

Karakteri shekullar është përkatësi dhe veçanti e laikëve. Në fakt, anëtarët e urdhrit të shenjtë, megjithëse nganjëherë mund të jenë të angazhuar në gjërat e shekullit, duke ushtruar edhe një profesion shekullar, prapëseprapë, prej thirrjes së tyre të veçantë janë të paracaktuar kryesisht e përkatësisht në mbarështimin e shenjtë, ndërsa rregulltarët me gjendjen e tyre të jetës dëshmojnë në mënyrë të shkëlqyer dhe fisnike se bota nuk mund të shndërrohet dhe t'i ofrohet Hyjit pa shpirtin e lumturive. Prej thirrjes së tyre, u përket laikëve ta kërkojnë mbretërinë e Hyjit duke u marrë me gjërat e botës dhe duke i rregulluar sipas Hyjit. Laikët jetojnë në botë, domethënë të përfshirë në të gjitha detyrat dhe punët e ndryshme të botës dhe në kushtet e zakonshme të jetës familjare dhe shoqërore, me të cilat jeta e tyre është si e gërshetuar. Aty janë të thirrur prej Hyjit për të kontribuar, gati nga brenda në mënyrën e tharmit, në shenjtërimin e botës duke e ushtruar detyrën e tyre nën udhëheqjen e shpirtit ungjillor, dhe për t'ua shfaqur në këtë mënyrë Krishtin të tjerëve kryesisht me dëshminë e vetë jetës së tyre dhe me shkëlqimin e fesë, të shpresës dhe të dashurisë së tyre. Pra, atyre veçanërisht u përket që t'i ndriçojnë dhe t'i rregullojnë të gjitha gjërat e botës, me të cilat janë të lidhur ngushtë, në mënyrë që të bëhen dhe të rriten vazhdimisht sipas Krishtit dhe të jenë lavdi i Krijuesit dhe i Shëlbuesit.

Dinjiteti i laikëve në popullin e Hyjit

32. Kisha e shenjtë, për caktim hyjnor, është e organizuar me një shumëllojshmëri të mrekullueshme. "Sepse, sikurse në një trup kemi shumë gjymtyrë dhe të gjitha gjymtyrët nuk kanë të njëjtin funksion, kështu edhe ne, edhe pse shumë, jemi një trup i vetëm në Krishtin e, secili prej nesh, gjymtyrë e njëri-tjetrit" (Rom 12,4-5).

Pra, nuk ka tjetër veçse një popull të Hyjit të zgjedhur prej tij: "një Zot, një fe, një pagëzim" (Ef 4,5); i përbashkët është dinjiteti i gjymtyrëve prej rilindjes së tyre në Krishtin, i përbashkët hiri i adoptimit birnor, e përbashkët thirrja në përsosmëri; nuk ka tjetër veçse një shpëtim të vetëm, një shpresë të vetme dhe një dashuri pa ndarje. Pra, asnjë pabarazi në Krishtin dhe në Kishë për sa i përket prejardhjes apo kombit, kushteve shoqërore apo gjinisë, sepse "nuk ka më: hebre - grek! Nuk ka më: skllav - i lirë! Nuk ka më: mashkull femër! Të gjithë ju jeni një në Krishtin Jezus" (Gal 3,28; krh. Kol 3,11).

Nëse, pra, në Kishë jo të gjithë ecim në të njëjtën rrugë, përsëri, të gjithë janë të thirrur në shenjtëri dhe njësoj e kanë marrë fenë që të shtie në drejtësinë e Hyjit (krh. 2 Pjt 1,1). Megjithëse disa njerëz, për vullnesë të Krishtit janë bërë mësues, shpërndarës të mistereve dhe barinj për të tjerët, gjithsesi, ndër të gjithë ka një barazi të vërtetë për sa i përket dinjitetit dhe veprimit të përbashkët për të gjithë besimtarët në ndërtimin e trupit të Krishtit. Në të vërtetë, dallimi i bërë prej Zotit ndërmjet mbarështuesve të shenjtë dhe pjesës tjetër të popullit të Hyjit, sjell në vetvete bashkim, meqenëse barinjtë dhe besimtarët e tjerë janë të lidhur ndërmjet tyre nga një bashkësi ma-rrëdhënieje: që barinjtë e Kishës sipas shembullit të Krishtit janë në shërbim të njëri-tjetrit dhe në shërbim të besimtarëve të tjerë, dhe këta të fundit ua ofrojnë me plot dëshirë bashkëpunimin e tyre barinjve dhe mësuesve. Kështu, në vetë këtë ndryshueshmëri, të gjithë japin dëshmi të njësisë së mrekullueshme në trupin e Krishtit: pasi e njëjta ndryshueshmëri hiresh, mbarështimesh dhe veprimesh i bashkon në një të gjithë bijtë e Hyjit, meqë "të gjitha këto gjëra i bën një i vetmi Shpirt Shenjt" (1 Kor 12,11).

Laikët, ashtu sikurse për mirësi hyjnore kanë vëlla Krishtin, i cili, megjithëse duke qenë Zoti i të gjitha gjërave, nuk ka ardhur për të qenë i shërbyer, por për të shërbyer (krh. Mt 20,28), po kështu edhe kanë vëllezër ata që, të vënë në mbarështimin e shenjtë, duke mësuar e duke shenjtëruar e duke mbajtur me autoritetin e Krishtit, kryejnë pranë familjes së Hyjit detyrën e barinjve, në mënyrë që prej të gjithëve të plotësohet ligji i ri i dashurisë. Në lidhje me këtë shumë mirë shprehet Shën Agustini: "Nëse më tremb të qenit për ju, më siguron të qenit me ju. Sepse për ju jam ipeshkëv, me ju jam i krishterë. Ai është emër detyre, ky emër hiri; ai është emër rreziku, ky emër shpëtimi"[154].

154 SHËN AGUSTINI, *Serm.* 340, 1: PL 38, 1483.

Apostullimi i laikëve

33. Laikët, të bashkuar në popullin e Hyjit dhe të vendosur në të vetmin trup të Krishtit, nën një krye të vetëm, janë të thirrur, kushdo qofshin ata, të kontribuojnë si gjymtyrë të gjalla, me të gjitha forcat e marra prej mirësisë së Krijuesit dhe prej hirit të Shëlbuesit, në rritjen e Kishës dhe në shenjtërimin e saj të vazhdueshëm.

Pra, apostullimi i laikëve është pjesëmarrje në misionin shpëtimtar të Kishës; në këtë apostullim janë të caktuar të gjithë prej vetë Zotit, nëpërmjet pagëzimit dhe përforcimit. Pastaj, prej sakramenteve dhe veçanërisht prej eukaristisë së shenjtë, komunikohet dhe ushqehet ajo dashuri ndaj Hyjit dhe ndaj njerëzve që është shpirti i krejt apostullimit. Por laikët janë sidomos të thirrur ta bëjnë të pranishme dhe vepruese Kishën në ato vende dhe në ato rrethana, në të cilat ajo nuk mund të bëhet kripë e tokës veçse nëpërmjet tyre[155]. Kështu, çdo laik, me fuqi të dhuratave që i janë bërë, është dëshmitar dhe njëkohësisht mjet i vetë misionit të Kishës "me atë masë me të cilën Krishti deshi të na e dhurojë" (Ef 4,7).

Veç këtij apostullimi, që u takon të gjithë besimtarëve pa përjashtim, laikët mund të jenë të thirrur edhe në mënyra të tjera për të bashkëpunuar më drejtpërdrejt me apostullimin e hierarkisë[156], në përngjasim të atyre burrave dhe grave që ndihmonin Palin apostull në ungjillizim, duke u lodhur shumë për Zotin (krh. Fil 4,3; Rom 16,3 e vijim). Veç kësaj, kanë aftësinë të merren prej hierarkisë që të ushtrojnë, për një qëllim shpirtëror, disa detyra kishtare.

Pra, mbi të gjithë laikët bie pesha e lavdishme për të punuar, që plani hyjnor i shpëtimit të arrijë çdo ditë e më shumë tek të gjithë njerëzit e të gjitha kohëve dhe të mbarë tokës. Pra, të jetë e hapur për ta çfarëdo rruge, që sipas forcave të tyre dhe nevojave të kohëve, edhe ata të marrin pjesë në mënyrë aktive në veprën shpëtimtare të Kishës.

Pjesëmarrja e laikëve në meshtarinë e përbashkët

34. Meshtari më i lartë dhe i amshuar, Jezu Krishti, duke dashur ta vazhdojë dëshminë dhe mbarështimin e tij edhe nëpërmjet laikëve, i gjallëron ata me Shpirtin e vet dhe pareshtur i shtyn në çdo vepër të mirë dhe të përsosur.

Në të vërtetë, atyre që më ngushtë i lidh me jetën dhe me misionin e vet, u lejon edhe që të kenë pjesë në detyrën e vet meshtarake për të ushtruar një kult shpirtëror, në pritje të lavdërimit të Hyjit dhe të shpëtimit të njerëzve. Prandaj laikët, duke qenë të kushtuar Krishtit dhe të lyer prej Shpirtit Shenjt, në mënyrë të mrekullueshme janë të thirrur dhe të formuar për të prodhuar fryte gjithnjë e më të begatshme të Shpirtit Shenjt. Në fakt, të gjitha veprimtaritë e tyre, lutjet dhe nismat apostolike, jeta bashkëshortore dhe familjare, puna e ditës, pushimi shpirtëror dhe trupor, nëse kryhen në Shpirt, dhe mërzitjet e jetës, nëse përballohen me durim, bëhen oferta shpirtërore të pëlqyeshme për Hyjin nëpërmjet Jezu Krishtit (krh. 1 Pjt 2,5); në kremtimin e eukaristisë me plot mëshirë i paraqiten Atit së bashku me flinë e Trupit të Zotit Jezu Krisht. Kështu, edhe laikët, si adhurues kudo veprues në mënyrë të shenjtë, ia kushtojnë Hyjit vetë botën.

Pjesëmarrja e laikëve në funksionin profetik të Krishtit

35. Krishti, profeti i madh, i cili me dëshminë e jetës dhe me fuqinë e fjalës së vet ka shpallur mbretërinë e Atit, e kryen detyrën e vet profetike deri në shfaqjen e plotë të lavdisë, jo vetëm nëpërmjet hierarkisë, që jep mësim në emër dhe me pushtet të tij, por edhe nëpërmjet laikëve, që për këtë arsye i bën dëshmitarë të vet duke i pajisur me kuptimin e fesë dhe të hirit të fjalës (krh. Vap 2,17-18; Zb 19,10), që forca e Ungjillit të shndrisë në jetën e përditshme, familjare dhe shoqërore. Ata tregohen bij të premtimit kur, të fortë në fe dhe në shpresë, e shfrytëzojnë kohën e tashme (krh. Ef 5,16; Kol 4, 5) dhe me durim presin lavdinë e ardhshme (krh. Rom 8,25). Dhe këtë shpresë nuk duhet ta fshehin në brendësi të zemrës së tyre, por me një kthim dhe luftë të vazhdueshme "kundër

155 Krh. PIU XI, Enciklika *Quadragesimo anno*, 15.05.1931: AAS 23 (1931), fq. 221 e vijim. PIU XII, Fjalimi *De quelle consolation*, 14.10.1951: AAS 43 (1951), fq. 790 e vijim.

156 Krh. PIU XII, Fjalimi *Six ans se sont écoulés*, 05.10.1957: AAS 49 (1957), fq. 927.

sunduesve të kësaj bote të errët, kundër shpirtrave të këqinj" (Ef 6,12), duhet ta shprehin edhe nëpërmjet strukturave të jetës shekullare.

Ashtu sikurse sakramentet e ligjit të ri, ushqim i jetës e i apostullimit të besimtarëve, pasqyrojnë qiellin e ri dhe tokën e re (krh. Zb 21,1), po kështu edhe laikët bëhen lajmëtarët e frytshëm të fesë në atë që shpresohet (krh. Heb 11,1), nëse me siguri të plotë ia bashkojnë jetës së fesë dëshmimin e po kësaj feje. Ky ungjillizim apo lajmërim i Krishtit i bërë me dëshminë e jetës dhe me fjalën fiton njëfarë ngjyre specifike dhe në veçanti të frytshme prej faktit se zhvillohet në jetën e përditshme të botës.

Në këtë rend funksionesh shfaqet me vlerë të madhe ajo gjendje jete që është e shenjtëruar nga një sakrament i veçantë: jeta martesore dhe familjare. Ushtrimin dhe shkollën në mënyrë të shkëlqyer të apostullimit të laikëve e kemi aty ku feja e krishterë depërton në tërë organizimin e jetës dhe çdo ditë e më tepër e shndërron atë. Aty bashkëshortët kanë thirrjen e vet: të jenë për njëri-tjetrin dhe për bijtë e tyre dëshmitarë të fesë dhe të dashurisë së Krishtit. Familja e krishterë shpall me zë të lartë në të njëjtën kohë virtytet e pranishme të mbretërisë së Hyjit dhe shpresën e jetës së lume. Kështu, me shembullin dhe me dëshminë e vet, padit botën e mëkatit dhe i ndriçon ata që kërkojnë të vërtetën.

Pra, laikët edhe kur janë të zënë me kujdesjet e botës, mund dhe duhet të ushtrojnë një veprim të çmueshëm për ungjillizimin e botës. Disa prej tyre, në mungesë të mbarështuesve të shenjtë ose nëse këta janë të penguar në një regjim përndjekjeje, mbulojnë disa detyra të shenjta sipas mundësive të veta; të tjerë, më të shumtë në numër, i shpenzojnë të gjitha forcat e veta në punën apostolike: megjithatë, duhet që të gjithë të bashkëpunojnë në shtrirjen dhe në përparimin e mbretërisë së Krishtit në botë. Prandaj, laikët të punojnë me zell në thellimin e së vërtetës së zbuluar dhe t'ia kërkojnë me këmbëngulje Hyjit dhuratën e dijes.

Pjesëmarrja e laikëve në shërbimin mbretëror

36. Krishti, duke u bërë i dëgjueshëm deri në vdekje dhe prandaj edhe i lartësuar prej Atit (krh. Fil 2,8-9), ka hyrë në lavdinë e mbretërisë së vet; atij i nënshtrohen të gjitha gjërat, derisa ai t'ia nënshtrojë Atit vetveten dhe të gjitha krijesat, me qëllim që Hyji të jetë gjithçka në të gjithë (krh. 1 Kor 15,27-28). Këtë pushtet ai ua ka komunikuar nxënësve, që edhe ata të vendosen në lirinë mbretërore dhe, me vetëmohim dhe me një jetë të shenjtë, ta mundin në vetvete mbretërinë e mëkatit; madje, duke i shërbyer Krishtit edhe në të tjerët, me përvujtëri dhe durim t'i drejtojnë vëllezërit e tyre nga Mbreti, pasi t'i shërbesh Atij do të thotë të mbretërosh. Në të vërtetë, Zoti dëshiron ta shtrijë mbretërinë e vet edhe nëpërmjet besimtarëve laikë: mbretëria e tij është mbretëri "të së vërtete e jete, mbretëri shenjtërie e hiri, mbretëri drejtësie, dashurie dhe paqeje"[157]; në këtë mbretëri edhe vetë krijesat do të lirohen nga skllavëria e shkatërrimit për të marrë pjesë në lirinë e lavdishme të bijve të Hyjit (krh. Rom 8,21). Vërtet i madh është premtimi, i madh është urdhri i dhënë nxënësve: "Gjithçka është e juaja, ju jeni të Krishtit e Krishti është i Hyjit" (1 Kor 3,23).

Prandaj, besimtarët duhet ta njohin natyrën e thellë të mbarë krijimit, vlerën dhe rregullimin e tij në lavdi të Hyjit dhe ta ndihmojnë njëri-tjetrin në një jetë më të shenjtë edhe me veprat përkatësisht shekullare, që bota të mbushet plot me shpirtin e Krishtit dhe të arrijë në mënyrë më të frytshme qëllimin e vet në drejtësi, në dashuri dhe në paqe. Në kryerjen e gjithëmbarshme të kësaj detyre laikët zënë një vend të veçantë. Pra, me kompetencën e tyre, në disiplinat profane dhe me veprimtarinë e tyre, të ngritur thellësisht prej hirit të Krishtit, ta mbajnë me fryt veprën e tyre, që të mirat e krijuara, sipas qëllimeve të Krijuesit dhe dritës së Fjalës së tij, të përparojnë prej punës njerëzore, prej teknikës e prej kulturës civile për dobinë e të gjithë njerëzve pa përjashtim dhe të jenë ndërmjet tyre të shpërndara në mënyrë më të përshtatshme e, sipas natyrës së tyre, të çojnë në përparimin e gjithëmbarshëm në lirinë njerëzore dhe të krishterë. Kështu, Krishti, nëpërmjet anëtarëve të Kishës, do ta ndriçojë gjithnjë e më shumë krejt shoqërinë njerëzore me dritën e vet që shpëton.

Veç kësaj, laikët, edhe duke i bashkuar forcat, t'i shërojnë institucionet dhe kushtet e botës, nëse ka prej atyre që çojnë në mëkat, kështu që të gjitha të bëhen sipas normave të drejtësisë dhe, në vend

157 *Meshari romak*, prej prefacionit së festës së Krishtit Mbret.

që ta pengojnë, ta nxisin ushtrimin e virtyteve. Duke vepruar kështu, do t'i mbushin me vlerë morale kulturën dhe veprat njerëzore. Në këtë mënyrë, ara e botës gjendet e përgatitur më mirë për ta pranuar farën e fjalës hyjnore dhe njëkohësisht edhe dyert e Kishës hapen më shumë për të lejuar që lajmi i paqes të hyjë në botë.

Për vetë ekonominë e shpëtimit, besimtarët të mësojnë për t'i dalluar mirë të drejtat e detyrat që bien mbi ta si anëtarë të Kishës dhe ato që u përkasin atyre si anëtarë të shoqërisë njerëzore. Të mundohen t'i vënë në harmoni mes tyre, duke mos harruar se në çdo gjë të botës duhet të udhëhiqen nga ndërgjegjja e krishterë, pasi asnjë veprimtari njerëzore, as në gjërat e botës, nuk mund të jetë jashtë urdhrit të Hyjit. Në kohën tonë është shumë e nevojshme që ky dallim dhe kjo harmoni të shkëlqejnë në mënyrën më të qartë të mundshme në sjelljen e besimtarëve, me qëllim që misioni i Kishës të mund t'u përgjigjet më plotësisht kushteve të veçanta të botës së sotme. Ashtu si në të vërtetë duhet të pranohet që qyteti tokësor, ligjshmërisht i kushtuar kujdesjeve shekullare, mbahet prej parimeve të veta, po ashtu, me të drejtë hidhet poshtë doktrina e mjerë që pretendon ta ndërtojë shoqërinë pa marrë parasysh fenë dhe kundërshton e heq lirinë fetare të qytetarëve[158].

Laikët dhe Hierarkia

37. Laikët, ashtu si të gjithë besimtarët, kanë të drejtë të marrin në mënyrë të begatshme prej barinjve të shenjtë të mirat shpirtërore të Kishës, sidomos ndihmat e fjalës së Hyjit dhe të sakramenteve[159]; pra, atyre t'ua shfaqin nevojat dhe dëshirat e tyre me atë liri dhe besim që u ka hije bijve të Hyjit dhe vëllezërve të Krishtit. Sipas dijes, kompetencës dhe prestigjit që gëzojnë, kanë mundësinë, madje nganjëherë edhe detyrën, ta bëjnë të ditur mendimin e tyre mbi gjëra që i përkasin të mirës së Kishës[160]. Nëse është nevoja ta bëjnë këtë nëpërmjet organeve të caktuara për këtë qëllim nga Kisha dhe gjithmonë me vërtetësi, qëndresë dhe maturi, me respekt dhe dashuri ndaj atyre që, për arsye të detyrës së tyre të shenjtë, përfaqësojnë Krishtin.

Laikët, së bashku me të gjithë besimtarët, me dëgjesë të krishterë e me gatishmëri të përqafojnë atë që barinjtë, si përfaqësues të Krishtit, caktojnë në emër të magjisterit dhe të autoritetit të tyre në Kishë, duke ndjekur në këtë shembullin e Krishtit, i cili, me dëgjesën e vet deri në vdekje, ua ka hapur të gjithë njerëzve rrugën e lume të lirisë së bijve të Hyjit. Të mos lënë pa ua porositur Hyjit me lutje eprorët e tyre, në mënyrë që, pasi këtyre u duhet të kujdesen për shpirtrat tanë si persona të cilët do të japin llogari për to, ta bëjnë një gjë të tillë me gëzim dhe jo duke u ankuar (krh. Heb 13,17).

Barinjtë, nga ana e tyre, duheta ta njohin dhe duhet ta nxisin dinjitetin dhe përgjegjësinë e laikëve në Kishë; ta përdorin me kënaqësi këshillën e tyre të urtë, me besim t'u besojnë atyre disa detyra në shërbim të Kishës dhe t'u lënë atyre liri dhe hapësirë veprimi, madje t'i nxisin që të ndërmarrin disa vepra edhe me nismën e tyre. T'i vlerësojnë me vëmendje dhe me dashuri atërore në Krishtin nismat, kërkesat dhe dëshirat e propozuara prej laikëve dhe, në fund, ta respektojnë e ta njohin atë liri të drejtë që u takon të gjithëve në qytetin tokësor.

Prej këtyre marrëdhënieve familjare ndërmjet laikëve dhe barinjve duhet të priten shumë dobi për Kishën: në të vërtetë, në këtë mënyrë përforcohet tek laikët ndjenja e përgjegjësisë së tyre, nxitet hovi i tyre dhe forcat e tyre bashkohen më me lehtësi me veprën e barinjve. Dhe këta, të ndihmuar nga përvoja e laikëve[161], mund të gjykojnë më me qartësi dhe dobi qoftë në gjërat shpirtërore, qoftë në gjërat e botës; dhe kështu tërë Kisha, e fortë me të gjithë anëtarët e vet, e kryen me më shumë frytshmëri misionin e vet për jetën e botës.

158 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Immortale Dei*, 01.11.1885: ASS 18 (1885), fq. 166 e vijim. Po ai, Enciklika *Sapientiae Christianae*, 10.01.1890: ASS 22 (1889-90), fq. 397 e vijim. PIU XII, Fjalimi *Alla vostra filiale*, 23.03.1958: AAS 50 (1958), fq. 220: "laiciteti i ligjshëm i shëndetshëm i Shtetit".

159 Krh. CIC (Kodi i të Drejtës Kanonike), kan. 682 [në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike: kan. 213].

160 Krh. PIU XII, Fjalimi *De quelle consolation*, l.c. [shënimi 2], fq. 789: "Në beteja vendimtare, ndonjëherë prej frontit zënë fill nisma më të qëlluara...". Po ai, Fjalimi *L'importance de la presse catholique*, 17.02.1950: AAS 42 (1950), fq. 256.

161 Krh. 1 Sel 5,19 e 1 Gjn 4,1.

Laikët, shpirti i botës

38. Çdo laik duhet të jetë para botës një dëshmitar i ngjalljes dhe i jetës së Zotit Jezus dhe një shenjë e Hyjit të gjallë. Të gjithë së bashku dhe secili me pjesën e vet, duhet ta ushqejnë botën me frytet shpirtërore (krh. Gal 5,22) dhe në të ta përhapin shpirtin që frymëzon të varfrit, të butët dhe paqedashësit, të cilët Zoti në Ungjill i ka shpallur të lumë (krh. Mt 5,3-9). Me një fjalë: "ajo që shpirti është për trupin, ajo të jenë edhe të krishterët për botën"[162].

Kapitulli V

THIRRJA E GJITHËMBARSHME PËR SHENJTËRI NË KISHË

Shenjtëria në Kishë

39. Kisha, misteri i së cilës paraqitet prej Koncilit të shenjtë, është e shenjtë në mënyrë të patëmetë në sytë e fesë. Në të vërtetë, Krishti, Biri i Hyjit, i cili me Atin dhe me Shpirtin Shenjt shpallet "Ti vetëm je Shenjti"[163], e deshi Kishën si nuse të vetën dhe dha vetveten për të, me qëllim që ta shenjtërojë (krh. Ef 5,25-26), e ka bashkuar me veten si trup të vetin dhe e ka mbushur me dhuratën e Shpirtit Shenjt, për lavdinë e Hyjit. Prandaj, të gjithë në Kishë, qoftë ata që i përkasin hierarkisë, qoftë ata që mbahen prej saj, janë të thirrur për shenjtëri, sipas fjalëve të Apostullit: "Vullneti i Hyjit është ky: shenjtërimi juaj" (1 Sel 4,3; krh. Ef 1,4). Kështu, kjo shenjtëri e Kishës vazhdimisht shfaqet dhe duhet të shfaqet në frytet e hirit që Shpirti Shenjt prodhon te besimtarët; shprehet në forma të ndryshme tek secili prej atyre që priren nga dashuria e përsosur në jetën e vet dhe ndërtojnë të tjerët; në një mënyrë krejt të vetën shfaqet në praktikimin e këshillave që zakonisht quhen ungjillore. Ky praktikim i këshillave, i përqafuar nga shumë të krishterë me nxitjen e Shpirtit Shenjt, qoftë privatisht, qoftë në një gjendje jete të vendosur prej Kishës, sjell dhe duhet të sjellë në botë një dëshmi të shkëlqyer dhe një shembull të kësaj shenjtërie.

Thirrja e gjithëmbarshme për shenjtëri

40. Zoti Jezus, mësues dhe model hyjnor i çdo përsosmërie, të gjithëve dhe secilit prej nxënësve të vet të çfarëdo gjendjeje jete u ka predikuar atë shenjtëri jete, autor dhe përsosës i së cilës është ai vetë: "Jini, pra të përkryer siç është i përkryer edhe Ati juaj që është në qiell" (Mt 5,48)[164]. Në të vërtetë, ua dërgoi të gjithëve Shpirtin Shenjt, që t'i nxisë nga brenda për të dashur Hyjin me gjithë zemër, me gjithë shpirt, me gjithë mendjen dhe me gjithë fuqinë (krh. Mk 12,30), dhe për të dashur njëri-tjetrin ashtu si Krishti i ka dashur ata (krh. Gjn 13,34; 15,12). Ndjekësit e Krishtit, të thirrur prej Hyjit, jo për shkak të veprave të tyre, por për arsye të planit dhe të hirit, të shfajësuar në Zotin tonë Jezu Krishtin, në pagëzimin e fesë janë bërë me të vërtetë bijtë e Hyjit dhe bashkëpjesëmarrës të natyrës hyjnore, dhe prandaj edhe vërtet të shenjtë. Pra, ata duhet që, me ndihmën e Hyjit, ta mbajnë dhe ta përsosin me jetën e tyre shenjtërinë që kanë marrë. Apostulli i nxit që të jetojnë "siç u ka hije shenjtërve" (Ef 5,3), dhe "Vishuni, pra, mbasi jeni të zgjedhurit e Hyjit, shenjtër e të dashur, me zemër të dhimbshme, me mirësi, me përvujtëri, me butësi, me duresë" (Kol 3,12) dhe të mbajnë frytet e Shpirtit Shenjt për shenjtërimin e vet (krh. Gal 4,22; Rom 6,22). Dhe, meqenëse të gjithë bëjmë shumë

162 *Epist. ad Diognetum*, 6: bot. FUNK I, fq. 400. Krh. SHËN GJON GOJARTI, *In Mt*, Hom. 46 (47), 2: PG 58, 478, mbi tharmin në brumë.

163 *Meshari romak*, Lavdi Hyjit. Krh. Lk 1,35; Mk 1,24; Lk 4,34; Gjn 6,69 (*ho hagios tou Theou*); Vap 3,14; 4,27.30; Heb 7,26; 1 Gjn 2,20; Vap 3,7.

164 Krh. ORIGJENI, *Comm. Rom.* 7,7: PG 14, 1122B. PS. MAKARI, *De Oratione*, 11: PG 34, 861AB. SHËN TOMA, *Summa Theol.*, II-II, q. 184, a. 3.

gabime (krh. Jak 3,2), kemi vazhdimisht nevojë për mëshirën e Hyjit dhe çdo ditë duhet të lutemi "Na i fal fajet tona" (Mt 6,12)[165].

Pra, është e dukshme për të gjithë, se të gjithë ata që besojnë në Krishtin, të çfarëdo gjendjeje apo rangu qofshin, janë të thirrur në plotësinë e jetës së krishterë e në përsosmërinë e dashurisë[166] dhe se një shenjtëri e tillë nxit në shoqërinë tokësore një jetë më njerëzore. Për ta arritur këtë përsosmëri besimtarët duhet t'i përdorin forcat e marra sipas masës me të cilën vetë Krishti deshi t'ua dhurojë, që, duke ndjekur shembullin e tij dhe të bërë të ngjashëm me shëmbëlltyrën e tij, në gjithçka të dëgjueshëm ndaj vullnesës së Atit, me bujari të plotë, t'i përkushtohen lavdisë së Hyjit dhe shërbimit të të afërmit. Kështu, shenjtëria e popullit të Hyjit do të rritet me fryte të begatshme, siç tregohet në mënyrë të shkëlqyer në historinë e Kishës prej jetës së shumë shenjtërve.

Ushtrimi shumëformësh i shenjtërisë

41. Në llojet e ndryshme të jetës dhe në detyrat e ndryshme kultivohet një shenjtëri e vetme prej atyre që janë të nxitur prej Shpirtit të Hyjit dhe, të dëgjueshëm ndaj zërit të Atit e duke adhuruar në shpirt e të vërtetë Hyjin Atë, ecin në ndjekje të Krishtit të varfër, të përvuajtur dhe të ngarkuar me kryq, për të meritur që të jenë pjesëmarrës të lavdisë së tij. Çdokush, sipas dhuratave dhe detyrave të veta, duhet të përparojë pa ngurrim nëpër rrugën e fesë së gjallë, e cila ndez shpresën dhe vepron nëpërmjet dashurisë. Në vend të parë barinjtë e grigjës së Krishtit, në përngjasim të meshtarit më të lartë dhe të amshuar, bariut dhe ipeshkvit të shpirtrave tanë, duhet ta kryejnë me shenjtëri dhe hov, përvujtëri e forcë mbarështimin e tyre: mbarështimi i kryer kështu do të jetë edhe për ta një mjet i shkëlqyer shenjtërimi. Të thirrur për të marrë plotësinë e meshtarisë, atyre u është dhënë hiri sakramental që, nëpërmjet lutjes, flisë dhe predikimit, nëpërmjet çdo forme të kujdesit dhe të shërbimit ipeshkvnor, të ushtrojnë një detyrë të përsosur dashurie baritore[167], të mos druajnë që të japin jetën e tyre për delet, dhe, pasi të bëhen model i grigjës (krh. 1 Pjt 5,3), të ndihmojnë në fund, me shembullin e vet Kishën për të përparuar drejt një shenjtërie çdo ditë e më të madhe.

Meshtarët, në përngjasim të urdhrit të ipeshkvijve, kurorën shpirtërore[168] të të cilëve formojnë, duke marrë pjesë në hirin e detyrës së tyre nëpërmjet Krishtit, ndërmjetësit të vetëm dhe të amshuar, nëpërmjet ushtrimit të përditshëm të detyrës së tyre, të rriten në dashurinë e Hyjit dhe të të afërmit, të ruajnë lidhjen e bashkimit meshtarak, të begatojnë në çdo të mirë shpirtërore dhe t'ua japin të gjithëve dëshminë e gjallë të Hyjit[169], imitues të atyre meshtarëve që gjatë shekujve, në një shërbim shpesh të përvuajtur dhe të fshehur, kanë lënë një shembull të mrekullueshëm shenjtërie. Lavdi i tyre jehon në Kishën e Hyjit. Duke u lutur dhe duke ofruar flinë, ashtu siç e kanë për detyrë, për popullin e tyre dhe për mbarë popullin e Hyjit, të jenë të ndërgjegjshëm për atë që bëjnë e duke u bërë sipas mistereve që kryejnë[170] në vend që të jenë të penguar nga punët apostolike, nga rreziqet dhe nga mundimet, pikërisht nëpërmjet tyre të ngjiten në një shenjtëri më të madhe, duke ushqyer dhe duke i dhënë hov me begatinë e soditjes veprimtarisë së tyre, për dobinë e të gjithë Kishës së Hyjit. Të gjithë meshtarët dhe sidomos ata që, sipas veçantisë së shugurimit të tyre, mbajnë emrin e meshtarëve dioqezanë, të mos harrojnë se sa shumë i ndihmon për shenjtërimin e tyre bashkimi besnik dhe bashkëpunimi bujar me ipeshkvin e tyre.

Në misionin dhe hirin e Meshtarit më të lartë marrin pjesë në mënyrën e tyre edhe mbarështuesit e urdhrit më të ulët; para së gjithash diakonët, të cilët, duke shërbyer misteret e Hyjit dhe të Kishës[171],

---

165 Krh. SHËN AGUSTINI, *Retract.* II, 18: PL 32, 637 e vijim. PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*, 29.06.1943: AAS 35 (1943), fq. 225.

166 Krh. PIU XI, Enciklika *Rerum omnium*, 26.01.1923: AAS 15 (1923), fq. 50 e 59-60 [Collantes 7.319-20]; Enciklika *Casti Connubii*, 31.12.1930: AAS 22 (1930), fq. 548. PIU XII, Kushtetuta Apostolike *Provida Mater*, 02.02.1947: AAS 39 (1947), fq. 117. Fjalimi *Annus sacer*, 08.12.1950: AAS 43 (1951), fq. 27-28. Fjalimi *Nel darvi*, 01.07.1956: AAS 48 (1956), fq. 574 e vijim.

167 Krh. SHËN TOMA, *Summa Theol.,* II-II, q. 184, a. 5 e 6; *De perf. vitae spir.*, kap. 18. ORIGJENI, *In Is,* Hom. 6, 1: PG 13, 239.

168 Krh. SHËN INJACI MARTIR, *Magn.* 13, 1: bot. FUNK I, fq. 241.

169 Krh. SHËN PIU X, Nxitja *Haerent animo*, 04.08.1908: ASS 41 (1908), fq. 560 e vijim. CIC (Kodi i të Drejtës Kanonike), kan. 124 [në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike kan. 276].

170 Krh. *Pontificale Romanum*, Urdhërimi i Priftërinjve, Nxitje filles-tare.

171 Krh. SHËN INJACI MARTIR, *Trall.* 2, 3: bot. FUNK I, fq. 244.

duhet të mbeten të pastër nga çdo ves, t'i pëlqejnë Hyjit dhe të mësojnë të bëjnë çdo lloj veprash të mira përpara njerëzve (krh. 1 Tim 3,8-10.12-13). Klerikët që, të thirrur prej Zotit dhe të caktuar për të pasur pjesë me të, nën mbikëqyrjen e barinjve përgatiten për funksionet e mbarështuesve të shenjtë, duhet t'i bëjnë mendjet dhe zemrat e tyre sipas një thirrjeje kaq të mrekullueshme; të zellshëm në lutje, të zjarrtë në dashuri, të vëmendshëm ndaj asaj që është e vërtetë, e drejtë dhe e nderueshme, duke bërë gjithçka për lavdinë dhe nderin e Hyjit. Këtyre duhet t'u shtojmë ata laikë të zgjedhur prej Hyjit, të cilët janë të thirrur prej ipeshkvit, që t'u kushtohen në mënyrë më të plotë veprave apostolike dhe punojnë me shumë fryt në arën e Zotit[172].

Bashkëshortët dhe prindërit e krishterë, duke ndjekur rrugën e tyre, për gjithë jetën, duhet ta mbështesin njëri-tjetrin në besnikërinë e dashurisë me ndihmën e hirit dhe t'i udhëzojnë në doktrinën e krishterë dhe në virtytet ungjillore fëmijët të cilët i kanë pritur me dashuri prej Hyjit. Kështu, në fakt, u japin të gjithëve shembullin e një dashurie të palodhshme dhe zemërgjerë, duke ndërtuar dashurinë vëllazërore dhe bëhen dëshmitarë e bashkëpunues të frytshmërisë së Nënës Kishë, në shenjë dhe pjesëmarrje të asaj dashurie, me të cilën Krishti e deshi Nusen e vet dhe u flijua për të[173]. Një shembull i tillë jepet në një mënyrë tjetër nga personat e vejë dhe beqarë, të cilët edhe ata mund të ndihmojnë jo pak në shenjtërinë dhe në zellin e Kishës. Pastaj ata që bëjnë punë shpesh të mundimshme, duhet që me veprat e tyre njerëzore ta përsosin vetveten, të ndihmojnë bashkëqytetarët dhe të bëjnë që të përparojë e gjithë shoqëria dhe krijimi drejt një gjendjeje më të mirë; në fund, me dashuri të zellshme, duhet të imitojnë Krishtin, duart e të cilit u ushtruan në punë dore dhe i cili vepron gjithmonë me Atin për shpëtimin e të gjithëve, të frymëzuar në këtë nga një shpresë e gëzueshme, duke e ndihmuar njëri-tjetrin për të mbajtur secili peshat e veta, duke u lartësuar nëpërmjet një pune të përditshme në një shenjtëri gjithnjë e më të lartë, në një shenjtëri që do të jetë edhe apostolike.

Ata që janë të shtypur prej varfërisë, paaftësisë, sëmundjes dhe mundimeve të ndryshme apo pësojnë përndjekje për drejtësinë duhet ta dinë se janë edhe të bashkuar në mënyrë të veçantë me Krishtin që vuan për shëndetin e botës: Zoti i Ungjillit i ka shpallur të lumë dhe "Hyji... i çdo hiri, i cili ju grishi në lumturinë e vet të amshuar në Jezu Krishtin, Ai, mbasi të vuani për pak kohë, do t'ju përsosë, do t'ju përforcojë, do t'ju japë fuqi dhe do t'ju bëjë të patrandshëm" (1 Pjt 5,10).

Pra, të gjithë ata që besojnë në Krishtin, çdo ditë do të jenë më të shenjtëruar në kushtet, në detyrat apo në rrethanat e jetës së tyre dhe nëpërmjet gjithë këtyre gjërave, nëse i marrin me fe prej dorës së Atit qiellor dhe bashkëpunojnë me vullnesën hyjnore, duke ua shfaqur të gjithëve, në vetë shërbimin tokësor, dashurinë me të cilën Hyji e ka dashur botën.

Rrugë dhe mjete të shenjtërisë

42. "Hyji është Dashuri, dhe, kush mbetet në dashuri, mbetet në Hyjin dhe Hyji mbetet në të" (1 Gjn 4,16). Hyji e ka derdhur dashurinë e vet në zemrat tona nëpërmjet Shpirtit Shenjt që I qe dhënë (krh. Rom 5,5); prandaj dhurata e 58eli dhe më e nevojshme është dashuria, me të cilën e duam Hyjin mbi çdo gjë dhe të afërmin për dashuri të tij. Por, që dashuria, si 58eli e 58eli, të rritet dhe të 58eli fryte, çdo besimtar duhet ta dëgjojë me kënaqësi fjalën e Hyjit dhe me ndihmën e hirit të tij ta kryejë me vepra vullnesën e tij, të marrë pjesë shpesh në sakramente, sidomos në eukaristi, dhe në veprimet liturgjike; t'I kushtohet vazhdimisht lutjes, mohimit të vetvetes, shërbimit aktiv të vëllezërve dhe ushtrimit të të gjitha virtyteve. Në të vërtetë, dashuria si kusht I përsosmërisë dhe plotësim I ligjit (krh. Kol 3,14; Rom 13,10), I rregullon të gjitha mjetet e shenjtërimit, u jep atyre formë dhe I drejton kah qëllimi I tyre[174]. Prandaj, nxënësi I vërtetë I Krishtit dallohet për dashurinë ndaj Hyjit dhe ndaj të afërmit.

Meqenëse Jezusi, Biri I Hyjit, e ka shfaqur dashurinë e vet duke dhënë jetën për ne, askush nuk ka dashuri më të madhe se sa ai që jep jetën për të dhe për vëllezërit (krh. 1 Gjn 3,16; Gjn 15,13). Që

172 Krh. PIU XII, Fjalimi *Sous la maternelle protection*, 09.12.1957: AAS 50 (1958), fq. 36.

173 Krh. PIU XI, Enciklika *Casti Connubii*, 31.12.1930: AAS 22 (1930), fq. 548 e vijim. SHËN GJON GOJARTI, *In Ephes.,* Hom. 20, 2: PG 62, 136 e vijim.

174 Krh. SHËN AGUSTINI, *Enchir.* 121, 32: PL 40, 288. SHËN TOMA, *Summa Theol.,* II-II, q. 184 a. 1. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti nostrae*, 23.09.1950: AAS 42 (1950), fq. 660 [Collantes 7.321].

prej kohëve të para, pra, disa të krishterë janë thirrur, dhe të tjerë do të thirren gjithmonë, për të dhënë këtë dëshmi maksimale të dashurisë përpara njerëzve, e veçanërisht përpara përndjekësve. Prandaj, martirizimi, me të cilin nxënësi bëhet I ngjashëm me mësuesin e vet që lirisht e pranon vdekjen për shpëtimin e botës dhe me të cilin bëhet I ngjashëm me të në derdhjen e gjakut, çmohet nga Kisha si dhuratë e shkëlqyer dhe prova më e lartë e dashurisë. Edhe pse pak njerëzve u është dhënë, të gjithë duhet të jenë të gatshëm ta dëshmojnë Krishtin përpara njerëzve dhe ta ndjekin në rrugën e kryqit gjatë përndjekjeve, që nuk mungojnë kurrë në Kishë.

Gjithashtu, shenjtëria në Kishë favorizohet në mënyrë të veçantë prej këshillave të shumta që Zoti ua propozon në Ungjill nxënësve të vet[175]. Ndër ta dallon dhurata e çmuar e hirit hyjnor, dhënë prej Atit 59elibat (krh. Mt 19,11; 1 Kor 7,7), për t'iu përkushtuar më lehtë dhe pa zemër të ndarë (krh. 1 Kor 7,7) vetëm Hyjit në virgjëri apo 59elibate[176]. Kjo përkore e përsosur për mbretërinë e qiellit është nderuar gjithmonë në një mënyrë të veçantë prej Kishës si shenjë dhe nxitje e dashurisë dhe burim I posaçëm I frytshmërisë shpirtërore në botë.

Kisha kujton edhe qortimin e Apostullit, I cili, duke I nxitur besimtarët për dashuri, I fton të kenë në vetvete të njëjtat ndjenja që ka pasur Jezu Krishti, I cili "ia mohoi vetvetes e mori natyrën e shërbëtorit... duke u bërë I dëgjueshëm deri në vdekje" (Fil 2,7-8), dhe për ne "duke qenë I pasur, u bë I varfër" (2 Kor 8,9). Imitimi dhe dëshmimi I kësaj dashurie dhe përvujtërie të Krishtit u diktohet nxënësve në vazhdimësi; prandaj Kisha, Nëna jonë, gëzohet kur gjen në gjirin e vet shumë burra dhe gra që e ndjekin më nga afër këtë asgjësim të Shpëtimtarit dhe më qartë e shfaqin, duke e përqafuar varfërinë në lirinë e bijve të Hyjit dhe duke hequr dorë nga vullnesa e tyre: pra, ata, për dashuri të Hyjit, në atë që I përket përsosmërisë, I nënshtrohen një krijese njerëzore përtej masës së ngushtë të ligjit, me qëllim që t'I përngjasojnë më plotësisht Krishtit të dëgjueshëm[177].

Të gjithë besimtarët e Krishtit, pra, janë të ftuar dhe të detyruar ta ndjekin shenjtërinë dhe përsosmërinë e gjendjes së vet. Prandaj, të gjithë të përpiqen t'I udhëheqin drejt ndjenjat e tyre, me qëllim që, prej përdorimit të gjërave të kësaj bote dhe prej një lidhjeje me pasuritë, të kundërt me shpirtin e varfërisë ungjillore, të mos pengohen në rrugën drejt dashurisë së përsosur; në të vërtetë, Apostulli paralajmëron: Ata që e përdorin këtë botë, të mos ndalen me kaq, sepse skena e kësaj bote kalon (krh. 1 Kor 7,31)[178].

Kapitulli VI

RREGULLTARËT

Këshillat ungjillore në Kishë

43. Këshillat ungjillore të dëlirësisë së kushtuar Hyjit, të varfërisë dhe të dëgjesës, meqenëse janë themeluar në fjalët dhe shembujt e Zotit dhe janë porositur prej apostujve, prej Etërve dhe prej mësuesve dhe barinjve të Kishës, janë një dhuratë hyjnore që Kisha e ka marrë prej Zotit të vet dhe me hirin e tij e ruan gjithmonë. Vetë autoriteti i Kishës, nën udhëheqjen e Shpirtit Shenjt, është kujdesur për t'i interpretuar, për ta rregulluar praktikimin e tyre si dhe për të caktuar në bazën e tyre disa forma të qëndrueshme jete. Kështu, ndodhi që, si një pemë që lëshon rrënjë në shumë mënyra të mrekullueshme dhe të shumta, në fushën e Zotit duke u nisur prej një fare të mbjellë prej Hyjit, të

175 Mbi këshillat në përgjithësi krh. ORIGJENI, *Comm. Rom.* X, 14: PG 14, 1275B. SHËN AGUSTINI, *De S. Virginitate* 15,15: PL 40, 403. SHËN TOMA, *Summa Theol.,* I-II, q. 100, a. 2c (në fund); II-II, q. 44, a. 4, ad 3.

176 Mbi të shkëlqyerit e virgjërisë së kushtuar krh. TERTULIANI, *Exhort. Cast.* 10: PL 2, 925C. SHËN CIPRIANI, *Hab. Virg.* 3 e 22: PL 4, 443B e 461A e vijim. SHËN ATANAZI, *De Virg.*: PG 28, 252 e vijim. SHËN GJON GOJARTI, *De Virg.*: PG 48, 533 e vijim.

177 Mbi varfërinë shpirtërore krh. Mt 5,3 e 19,21; Mk 10,21; Lk 18,22; mbi dëgjesën propozohet shembulli i Krishtit; Gjn 4,34 e 6,38; Fil 2,8-10; Heb 10,5-7. Për këtë gjë flasin shumë Etërit dhe themeluesit e urdhrave rregulltarë.

178 Mbi praktikën efektive të këshillave, që nuk u diktohet të gjithëve, krh. SHËN GJON GOJARTI, *In Mt.*, Hom. 7,7: PG 57, 81 e vijim. SHËN AMBROZI, *De Viduis* 4,23: PL 16, 241 e vijim.

zhvilloheshin forma të ndryshme të jetës vetmitare apo në bashkësi dhe familje të ndryshme, kapitali shpirtëror i të cilave kontribuon në të mirën qoftë të anëtarëve të atyre familjeve, qoftë të krejt trupit të Krishtit[179]. Në të vërtetë, ato familje, i pajisin anëtarët e tyre me ndihmat e një qëndrueshmërie më të madhe në formën e tyre të jetës, me një doktrinë të provuar për ndjekjen e përsosmërisë, të bashkësisë vëllazërore në ushtrinë e Krishtit, me një liri të përforcuar prej dëgjesës, kështu që të mund ta kryejnë me siguri dhe ta ruajnë me besnikëri dëshmimin e tyre rregullтar, duke përparuar në gëzimin shpirtëror nëpër rrugën e dashurisë[180].

Një gjendje e ngjashme, nëse bëhet fjalë për përbërjen hyjnore dhe hierarkike të Kishës, nuk është e ndërmjetme mes gjendjes klerikale dhe laikale, por prej të dyja anëve disa besimtarë janë të thirrur nga Hyji për ta përdorur këtë dhuratë të veçantë në jetën e Kishës dhe për të ndihmuar, secili në mënyrën e vet, misionin e saj shpëtimtar[181].

Natyra dhe rëndësia e gjendjes rregullтare

44. Me kushtet apo angazhime të tjera të shenjta, të ngjashme me kushtet sipas mënyrës së tyre përkatëse, besimtari detyrohet për mbajtjen e tri këshillave ungjillore të lartpërmendura; ai i dhurohet tërësisht Hyjit të dashur mbi gjithçka, në mënyrë që të jetë me një titull të ri dhe të veçantë, i caktuar në shërbimin dhe nderimin e Hyjit. Që me pagëzim ka vdekur kah mëkati dhe i është kushtuar Hyjit; por, që të mund të korrë me më shumë begati frytet e hirit pagëzimor, me ushtrimin e këshillave ungjillore në Kishë, synon të lirohet prej pengesave që do të mund ta shkëpusnin prej zellit të dashurisë e prej përsosmërisë së kultit hyjnor dhe i kushtohet më thellësisht shërbimit të Hyjit[182]. Pastaj, kushtimi do të jetë më i përsosur, pasi lidhjet më të forta dhe më të qëndrueshme, e riprodhojnë më shumë shëmbëlltyrën e Krishtit të bashkuar me Kishën, nusen e vet, nga një lidhje e pazgjidhshme.

Pra, meqë këshillat ungjillore, nëpërmjet dashurisë drejt së cilës çojnë[183], i bashkojnë në mënyrë të veçantë me Kishën dhe me misterin e saj ata të cilët i praktikojnë, jeta e tyre shpirtërore duhet edhe t'i kushtohet të mirës së mbarë Kishës. Prej këtu rrjedh detyra për të punuar, sipas forcave dhe formës së thirrjes së secilit, qoftë me lutjen, qoftë edhe me veprimtarinë efektive, për ta rrënjosur dhe përforcuar në shpirtra mbretërinë e Krishtit dhe për ta përhapur atë në çdo kënd të tokës. Për këtë arsye, Kisha mbron dhe mbështet karakterin e veçantë të instituteve të ndryshme rregullтare.

Prandaj, ushtrimi i këshillave ungjillore duket si një shenjë, e cila mund dhe duhet të tërheqë me frytshmëri të gjithë anëtarët e Kishës për të kryer me zell detyrat e thirrjes së krishterë. Meqenëse, në të vërtetë, populli i Hyjit nuk ka këtu një qytet të përhershëm, por është në kërkim të qytetit të ardhshëm, gjendja rregullтare, e cila i bën më të lirë ndjekësit e saj prej punëve tokësore, edhe ua shfaq më mirë besimtarëve të mirat qiellore tashmë të pranishme në këtë kohë, e dëshmon më mirë ekzistencën e një jete të re dhe të amshuar, të fituar prej shëlbimit të Krishtit, dhe e paralajmëron më mirë ngjalljen e ardhshme dhe lavdinë e mbretërisë qiellore. Po kështu, gjendja rregullтare imiton më besnikërisht dhe paraqet vazhdimisht në Kishë formën e jetës që Biri i Hyjit përqafoi duke ardhur në botë për të kryer vullnesën e Atit dhe që ua propozoi nxënësve të cilët e ndiqnin. Në fund, në mënyrë të veçantë shfaq lartësimin e mbretërisë qiellore të Hyjit mbi të gjitha gjërat tokësore dhe nevojat e saj të larta; gjithashtu, ua tregon të gjithë njerëzve madhështinë e epërme të fuqisë së Krishtit-Mbret dhe fuqinë e pafund të Shpirtit Shenjt, i cili vepron në mënyrë të mrekullueshme në Kishë.

---

179 Krh. ROSWEYDE, *Vitae Patrum*, Antverpiae 1628. *Apophtegmata Patrum*: PG 65. PALLADIO, *Historia Lausiaca*: PG 34, 995 e vijim: bot. C. BUTLER, Cambridge 1898 (1904). PIU XI, Kushtetuta Apostolike *Umbratilem*, 08.07.1924: AAS 16 (1924), fq. 386-387. PIU XII, Fjalimi *Nous sommes heureux*, 11.04.1958: AAS 50 (1958), fq. 283.

180 Krh. PALI VI, Fjalimi *Magno gaudio*, 23.05.1964: AAS 56 (1964), fq. 566.

181 Krh. CIC (Kodi i të Drejtës Kanonike), kan. 487 e 488, 4 [në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike: kan. 573 e 588]. PIU XII, Fjalimi *Annus sacer*, 08.12.1950: AAS 43 (1951), fq. 27 e vijim. PIU XII, Kushtetuta Apostolike *Provida Mater*, 02.02.1947: AAS 39 (1947), fq. 120 e vijim.

182 Krh. PALI VI, l.c. [shënimi 2], fq. 567.

183 Krh. SHËN TOMA, *Summa Theol.*, II-II, q. 184, a. 3 e q. 188, a. 2. SHËN BONAVENTURA, Broshura XI, *Apologia Pauperum*, kap. 3, 3: bot. Opera, Quaracchi, t. 8, 1898, fq. 245a.

Pra, gjendja e jetës që ka të bëjë me ushtrimin e këshillave ungjillore, megjithëse s'i përket strukturës hierarkike të Kishës, gjithsesi bën pjesë në mënyrë të pandashme në jetën dhe në shenjtërinë e saj.

Hierarkia dhe gjendja rregulltare

45. Meqenëse është detyrë e hierarkisë kishtare të kullotë popullin e Hyjit dhe ta drejtojë atë në kullota të shijshme (krh. Ez 34,14), asaj i takon ta rregullojë në mënyrë të mençur me ligjet e veta praktikimin e këshillave ungjillore, mjet i veçantë në shërbim të dashurisë së përsosur ndaj Hyjit dhe ndaj të afërmit[184].

Veç kësaj, ajo, duke ndjekur në mënyrë të dëgjueshme nxitjet e Shpirtit Shenjt, i pranon rregullat e propozuara prej burrave të shquar dhe grave të rralla, dhe, në fund, pasi i harton në mënyrë më të përsosur, u jep atyre një miratim autentik; me autoritetin e vet mbikëqyrës dhe mbrojtës, u shkon edhe në ndihmë instituteve të ngritura kudo për ndërtimin e trupit të Krishtit, që të rriten dhe të lulëzojnë sipas shpirtit të themeluesve.

Pastaj, për t'iu përgjigjur sa më mirë që është e mundur nevojave të krejt grigjës së Zotit, Papa, nëpërmjet parësisë së tij mbi Kishën e gjithëmbarshme dhe për interesin e përbashkët, mund ta lirojë çdo institut përsosjeje dhe secilin prej anëtarëve të tij prej juridiksionit të Ordinarit të vendit dhe t'ia nënshtrojë vetëm vetvetes[185]. Në të njëjtën mënyrë, ata mund t'i lihen ose t'u besohen autoriteteve të veta patriarkale. Anëtarët, nga ana e tyre, në kryerjen e detyrave të veta ndaj Kishës, sipas formës së tyre të veçantë të jetës, duhet që, sipas ligjeve kanonike, t'i nderojnë dhe t'u binden ipeshkvijve, për shkak të autoritetit të tyre baritor në Kishat e veçanta dhe për njësinë dhe mirëkuptimin e nevojshëm në punën apostolike[186].

Kisha jo vetëm e lartëson me vendimin e vet kushtimin rregulltar në dinjitetin e gjendjes kanonike, por me veprimin e vet liturgjik e paraqet edhe si gjendje kushtimi bërë Hyjit. Vetë Kisha, në fakt, në emër të autoritetit që i është besuar prej Hyjit, i pranon kushtet e atyre që bëjnë kushtimin, për ta i kërkon Hyjit ndihmat dhe hirin me lutjen e vet publike, ua porosit Hyjit dhe u jep atyre një bekim shpirtëror, duke e bashkuar ofertën e tyre me flinë eukaristike.

Madhështia e kushtimit rregulltar

46. Rregulltarët të bëjnë kujdes në mënyrë që, nëpërmjet tyre, Kisha të ketë çdo ditë mundësi t'ua paraqesë Krishtin besimtarëve dhe jo besimtarëve: qoftë në soditjen e tij në mal, qoftë në lajmërimin e tij të mbretërisë së Hyjit turmave, i shëron të sëmurët dhe i kthen në jetë më të mirë mëkatarët, qoftë kur bekon fëmijët dhe u bën mirë të gjithëve, gjithmonë i dëgjueshëm ndaj vullnetit të Atit që e ka dashur[187].

Në fund, të gjithë ta kenë të qartë se ushtrimi i këshillave ungjillore, megjithëse sjell me vete heqjen dorë prej të mirave, sigurisht shumë të çmueshme, nuk i kundërvihet përparimit të vërtetë të personit njerëzor, por përkundrazi, për natyrë të vetën, është me dobi shumë të madhe për të. Në të vërtetë, këshillat, të përqafuara vullnetarisht sipas thirrjes personale të çdokujt, kontribuojnë në mënyrë të konsiderueshme për pastrimin e zemrës dhe për lirinë shpirtërore, nxisin vazhdimisht zellin e dashurisë dhe sidomos, siç është provuar prej shembullit të shumë themeluesve shenjtër, janë të aftë t'i sigurojnë të krishterit një ngjashmëri më të madhe me llojin e jetës virgjërore dhe të varfër që Krishti Zot zgjodhi për vete dhe që edhe virgjëra Nëna e tij e përqafoi. Askush të mos mendojë se rregulltarët me kushtimin e tyre bëhen të huaj për njerëzit apo të padobishëm në qytetin tokësor. Pasi, edhe pse nganjëherë nuk

184 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Skema *De Ecclesia Christi*, kap. XV, e Shënimi 48: MANSI 51, 549 e vijim e 619 e vijim. LUANI XIII, Letra *Au milieu des consolations*, 23.12.1900: ASS 33 (1900-01), fq. 361. PIU XII, Kushtetuta Apostolike *Provida Mater*, l.c. [shënimi 3], fq. 114 e vijim.

185 Krh. LUANI XIII, Kushtetuta *Romanos Pontifices*, 08.05.1881: ASS 13 (1880-81), fq. 483. PIU XII, Fjalimi *Annus sacer*, 08.12.1950: AAS 43 (1951), fq. 28 e vijim.

186 Krh. PIU XII, Fjalimi *Annus sacer,* l.c. [shënimi i mëparshëm], fq. 28. PIU XII, Kushtetuta Apostolike *Sedes Sapientiae*, 31.05.1956: AAS 48 (1956), fq. 355. PALI VI, Fjalimi *Magno gaudio*, 23.05.1964: AAS 56 (1964), fq. 570-571.

187 Krh. PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*, 29.06.1943: AAS 35 (1943), fq. 214 e vijim.

janë drejtpërdrejt të pranishëm përkrah bashkëkohësve të tyre, prapëseprapë i mbajnë të pranishëm në mënyrë më të thellë me dashurinë e Krishtit, dhe me ta bashkëpunojnë shpirtërisht, në mënyrë që ndërtimi i qytetit tokësor të bazohet gjithmonë në Zotin dhe nga ai të jetë i drejtuar, dhe as të mos ndodhë që të punojnë më kot ata që janë duke e ndërtuar atë[188].

Prandaj, Koncili i shenjtë i lavdëron ata burra dhe ato gra, ata vëllezër dhe ato motra, të cilët, në manastire, në shkolla, në spitale dhe në misione, me besnikëri të patundur dhe të përvuajtur ndaj kushtimit të tyre, nderojnë Nusen e Krishtit dhe për të gjithë njerëzit kryejnë shërbime të shumta dhe zemërgjera.

Grishje për qëndrueshmëri

47. Pastaj, ai që është i thirrur në ushtrimin e kushteve, të bëjë çdo kujdes që të qëndrojë dhe të dallohet sa më shumë në thirrjen që i ka drejtuar Hyji, për një shenjtëri më të madhe të Kishës dhe për një lavdi më të madhe të Trinisë, një dhe e pandarë, e cila në Krishtin dhe nëpërmjet Krishtit është burimi dhe fillesa e çdo shenjtërie.

Kapitulli VII

KARAKTERI ESKATOLOGJIK I KISHËS SHTEGTARE DHE NJËSIA E SAJ ME KISHËN QIELLORE

Natyra eskatologjike e thirrjes sonë

48. Kisha, në të cilën të gjithë jemi të thirrur në Jezu Krishtin dhe në të cilën, nëpërmjet hirit të Hyjit, fitojmë shenjtërinë, do ta ketë plotësinë e vet veçse në lavdinë qiellore, kur do të vijë koha në të cilën të gjitha gjërat do të përtërihen (krh. Zb 3,21) dhe së bashku me gjininë njerëzore edhe gjithësia, e cila është e lidhur ngushtë me njeriun dhe nëpërmjet tij e arrin qëllimin e vet, do të gjejë në Krishtin përsosmërinë e vet përfundimtare (krh. Ef 1,10; Kol 1,20).

Dhe vërtet, Krishti, kur u lartësua prej tokës, i tërhoqi të gjithë pas vetes (krh. Gjn 12, 32); duke u ngjallur prej së vdekuri (krh. Rom 6,9) derdhi mbi apostujt Shpirtin e vet gjallërues dhe nëpërmjet tij themeloi trupin e vet, që është Kisha, si sakrament të gjithëmbarshëm të shpëtimit; i ngjitur në të djathtën e Atit, vepron vazhdimisht në botë që t'i afrojë njerëzit në Kishë dhe nëpërmjet saj t'i bashkojë më ngushtë me veten dhe t'i bëjë pjesëmarrës të jetës së tij të lavdishme duke i ushqyer me trupin dhe gjakun e vet. Pra, gjendja e re, e premtuar dhe e shpresuar tashmë, ka filluar me Krishtin; dërgimi i Shpirtit Shenjt i ka dhënë hov dhe nëpërmjet tij ajo vazhdon në Kishë, në të cilën mësojmë prej fesë edhe mbi kuptimin e jetës sonë tokësore, ndërsa kryejmë, në shpresën e të mirave të ardhshme, veprën që na është besuar në botë prej Atit dhe përmbushim kështu shpëtimin tonë (krh. Fil 2,12).

Pra, tashmë ka arritur tek ne faza e fundit e kohëve (krh. 1 Kor 10,11). Ripërtëritja e botës është fituar në mënyrë të pakthyeshme dhe në njëfarë mënyre reale hershohet në këtë botë: faktikisht, Kisha edhe tani në tokë është e zbukuruar me shenjtëri të vërtetë, edhe pse të papërsosur. Megjithatë, derisa të mos jetë qielli i ri dhe toka e re, në të cilët drejtësia ka banesën e vet (krh. 2 Pjt 3,13), Kisha shtegtare në sakramentet dhe në institucionet e veta, që i përkasin kohës së tashme, mban pamjen kalimtare të kësaj bote; ajo jeton në mes të krijesave, të cilat ende gjëmojnë, janë në vuajtjet e lindjes dhe dëshirojnë me zjarr shfaqjen e bijve të Hyjit (krh. Rom 8,19-22).

188 Krh. PIU XII, Fjalimi *Annus sacer,* l.c. [shënimi 7], fq. 30. Fjalimi *Sous la maternelle protection*, 09.12.1957: AAS 50 (1958), fq. 39 e vijim.

Pra, të bashkuar me Krishtin në Kishë dhe të shënuar prej Shpirtit Shenjt "pengu i trashëgimit tonë" (Ef 1,14), me vërtetësi quhemi bijtë e Hyjit, dhe të tillë jemi vërtet (krh. 1 Gjn 3,1), por nuk jemi shfaqur ende me Krishtin në lavdi (krh. Kol 3,4), në të cilën do të jemi të ngjashëm me Hyjin, sepse do ta shohim ashtu siç është (krh. 1 Gjn 3,2). Ndërkaq, "derisa të banojmë në këtë trup, jemi të mërguar, larg Zotit" (2 Kor 5,6); duke pasur frytet e para të Shpirtit, gjëmojmë në vetvete (Rom 8,23) dhe dëshirojmë të jemi me Krishtin (krh. Fil 1,23). Prej të njëjtës dashuri jemi të nxitur të jetojmë në mënyrë më intensive me atë, i cili për ne ka vdekur dhe është ngjallur (krh. 2 Kor 5,15). Dhe për këtë përpiqemi t'i pëlqejmë Zotit në gjithçka (krh. 2 Kor 5,9) dhe ngjeshemi me armët e Hyjit që të mund të jemi të fortë kundër grackave të djallit dhe t'i bëjmë ballë në ditën e keqe (krh. Ef 6,11-13). Pastaj, meqenëse nuk dimë as ditën e as orën, duhet që, duke ndjekur paralajmërimin e Zotit, të rrimë zgjuar në mënyrë që, pasi ta kemi kryer rrjedhën e papërsëritshme të jetës sonë tokësore (krh. Heb 9,27), të meritojmë të hyjmë me të në gosti dhe të numërohemi ndër të lumët (krh. Mt 25,31-46), dhe të mos na urdhërohet, ashtu si shërbëtorëve të këqij dhe dembelë (krh. Mt 25,26), të shkojmë në zjarrin e amshuar (krh. Mt 25,41), në errësirat e jashtme ku "do të jetë vaj dhe kërcëllim dhëmbësh" (Mt 22, 13; 25,30). Në të vërtetë, para se të mbretërojmë me Krishtin në lavdi, ne të gjithë do të dalim "në gjyq para Krishtit, që secili të marrë shpërblimin për veprat që ka bërë gjatë jetës së vet në trup, qoftë për të mira, qoftë për të këqija" (2 Kor 5,10), dhe në fund të botës "të gjithë ata që pushojnë në varre, do ta dëgjojnë zërin e tij dhe do të dalin: ata që bënë mirë - do të ngjallen për të jetuar, ata që bënë keq - do të ngjallen për t'u dënuar" (Gjn 5,29; krh. Mt 25,46). Pra, duke menduar se "vuajtjet e tanishme nuk janë të denja të krahasohen me lumturinë e ardhshme që do të zbulohet në ne" (Rom 8,18; krh. 2 Tim 2,11-12), të fortë në fe presim "shpresën e lume dhe Ardhjen e lavdisë së të madhit Hyj dhe Shëlbuesit tonë, Jezu Krishtit" (Tit 2,13), i cili "do ta shndërrojë trupin tonë të mjerë në një trup të ngjashëm me trupin e tij të lavdishëm" (Fil 3,21) dhe do të vijë "për të qenë lavdëruar në shenjtërit e vet dhe për t'u dëftuar i mrekullueshëm në të gjithë ata që kanë besuar" (2 Sel 1,10).

Kisha qiellore dhe Kisha shtegtare

49. Pra, deri kur të vijë Zoti Jezus në lavdinë e vet, i shoqëruar prej të gjithë engjëjve të vet (krh. Mt 25,31) dhe pasi vdekja të jetë shkatërruar, do t'i nënshtrohen të gjitha gjërat (krh. 1 Kor 15,26-27), disa prej nxënësve janë shtegtarë në tokë, të tjerë, pasi e kanë kryer këtë jetë, pastrohen ende, dhe, në fund, të tjerët gëzojnë në lavdi duke soditur "qartë Hyjin njini dhe trini, ashtu siç është"[189]. Por të gjithë, edhe pse në shkallë e mënyra të ndryshme, komunikojmë në të njëjtën dashuri ndaj Hyjit dhe ndaj të afërmit dhe i këndojmë Hyjit tonë të njëjtin himn lavdie. Në të vërtetë, të gjithë ata që janë të Krishtit, duke pasur Shpirtin Shenjt, formojnë një Kishë të vetme dhe janë të bashkuar ndërmjet tyre në të (krh. Ef 4,16). Pra, njësia e atyre që janë ende në ecje me vëllezërit e vdekur në paqen e Krishtit nuk është aspak e copëtuar; madje, sipas fesë së përhershme të Kishës, përforcohet nga këmbimi i të mirave shpirtërore[190]. Në fakt, për shkak të bashkimit të tyre më të madh me Krishtin, banorët e qiellit e forcojnë mbarë Kishën në shenjtëri, e fisnikërojnë kultin që ajo i bën Hyjit këtu në tokë dhe në shumë mënyra kontribuojnë në një ndërtim më të madh (krh. 1 Kor 12,12-27)[191]. Të pranuar në atdhe dhe të pranishëm tek Zoti (krh. 2 Kor 5,8), nëpërmjet tij, me të dhe në të nuk reshtin së ndërmjetësuari për ne pranë Atit[192], duke ofruar meritat e fituara në tokë nëpërmjet Jezu Krishtit, të vetmit ndërmjetës mes Hyjit dhe njerëzve (krh. 1 Tim 2,5), duke i shërbyer Zotit në çdo gjë dhe duke e kryer në trupin e vet atë që i mungon mundimeve të Krishtit në dobi të trupit të tij, që është Kisha (krh. Kol 1,24)[193]. Dobësia jonë, pra, ndihmohet shumë prej kujdesit vëllazëror.

---

189 KONCILI i FIRENCES, *Decretum pro Graecis*: Dz 693 (1305) [Collantes 0.023].

190 Përveç dokumenteve më të lashta kundër çfarëdo forme të thirrjes së shpirtrave prej Aleksandrit IV (27.09.1258) e më pas, krh. Enciklika e KONGREGATËS SË UFICIT TË SHENJTË *De magnetismi abusu*, 04.08.1856: ASS 1 (1865), fq. 177-178; Dz 1653-54 (2823-25); përgjigje prej KONGREGATËS SË UFICIT TË SHENJTË e datës 24.04.1917: AAS 9 (1917), fq. 268; Dz 2182 (3642).

191 Të shihet shtjellimi sintetik i kësaj doktrine pauline te: PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*: AAS 35 (1943), fq. 200 e vijim.

192 Krh. p.sh. SHËN AGUSTINI, *Enarr. in Ps.* 85, 24: PL 37, 1099. SHËN JERONIMI, *Liber contra Vigilantium*, 6: PL 23, 344. SHËN TOMA, *In IV Sent.*, d. 45, q. 3, a. 2. SHËN BONAVENTURA, *In IV Sent*. d. 45, a. 3, q. 2; etj.

193 Krh. PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis* AAS 35 (1943), fq. 245.

Marrëdhëniet e Kishës qiellore me Kishën shtegtare

50. Kisha e atyre që ecin në tokë, duke e njohur shumë mirë këtë bashkësi të të gjithë trupit mistik të Jezu Krishtit, që prej kohëve të para të fesë së krishterë ka kultivuar me përshpirtëri të madhe përkujtimin e të vdekurve[194] dhe është lutur për ta "mendim ky i shenjtë e i përshpirtshëm... që të çlirohen nga mëkati" (2 Mak 12,46), ka ofruar për ta edhe fli. Kisha ka besuar gjithmonë që apostujt dhe martirët e Krishtit, të cilët me derdhjen e gjakut të tyre dhanë dëshminë më të lartë të fesë dhe të dashurisë, janë të lidhur ngushtë me ne në Krishtin; i ka nderuar me dashuri të veçantë së bashku me Virgjërën e lume Mari e engjëjt e shenjtë[195], dhe devotshmërisht ka kërkuar ndihmën e ndërmjetësisë së tyre. Shpejt këtyre iu shtuan edhe të tjerë që e kishin imituar më nga afër pastërtinë dhe varfërinë e Krishtit[196], dhe, në fund, të tjerë, ushtrimi i veçantë i virtyteve të krishtera[197] i të cilëve, si dhe hiret e dhëna prej Hyjit porositnin për një devotshmëri dhe imitim të tyre nga ana e besimtarëve[198].

Në të vërtetë, soditja e jetës së atyre që e kanë ndjekur besnikërisht Krishtin, është një arsye më tepër për t'u ndier të nxitur për ta kërkuar Qytetin e ardhshëm (krh. Heb 13,14; 11,10); në të njëjtën kohë mësojmë rrugën shumë të sigurt nëpërmjet së cilës, mes gjërave të ndryshueshme të botës dhe sipas gjendjes e kushteve të secilit[199], do të mund të arrijmë në bashkimin e përsosur me Krishtin, domethënë në shenjtëri. Në jetën e atyre që, megjithëse pjesëmarrës të jetës sonë njerëzore, gjithsesi janë më përsosmërisht të shndërruar në shëmbëlltyrën e Krishtit (krh. 2 Kor 3,18), Hyji ua shfaq njerëzve në dritë të gjallë praninë dhe fytyrën e vet. Në ta është ai vetë që na flet dhe na jep një shenjë të Mbretërisë së tij[200], drejt së cilës, meqenëse kemi rreth nesh një aradhë kaq të madhe dëshmitarësh (krh. Heb 12,1) dhe një pohim të tillë të së vërtetës së Ungjillit, jemi të tërhequr fuqimisht.

Kujtimin e banorëve të qiellit nuk e nderojmë vetëm për shembullin e tyre, por edhe më shumë që bashkimi i Kishës në Shpirt të përforcohet prej ushtrimit të dashurisë vëllazërore (krh. Ef 4,1-6). Meqenëse, sikurse bashkësia e krishterë ndërmjet të krishterëve të tokës na çon më afër Krishtit, po ashtu bashkimi me shenjtërit na bashkon me të, prej të cilit, si prej burimit dhe kreut të tyre, rrezaton çdo hir dhe jeta e vetë popullit të Hyjit[201]. Pra, është shumë e drejtë që t'i duam këta miq dhe bashkëtrashëgimtarë të Jezu Krishtit, që janë edhe vëllezërit tanë dhe bamirës të dalluar, dhe që për ta e falënderojmë siç duhet Hyjin[202], "u drejtojmë atyre përgjërime dhe kemi nevojë për lutjet dhe për ndihmën e tyre të fuqishme për të marrë hire prej Hyjit nëpërmjet Birit të tij Jezu Krishtit, Zotit tonë, i cili është i vetmi Shëlbues dhe Shpëtimtar"[203]. Në fakt, çdo dëshmi e jona e vërtetë e dashurisë ndaj shenjtërve, për nga natyra e vet priret dhe përfundon në Krishtin, që është "kurora e të gjithë Shenjtërve"[204], dhe nëpër të në Hyjin, që është i mrekullueshëm në shenjtërit e vet dhe në ta i lavdëruar[205].

Pastaj, bashkimi ynë me Kishën qiellore aktualizohet, në mënyrë shumë fisnike, pasi veçanërisht në liturgjinë e shenjtë, në të cilën virtyti i Shpirtit Shenjt vepron mbi ne nëpërmjet shenjave

194. Krh. shumë mbishkrime në Katakombet romake.

195 Krh. GELAZI I, Dekretali *De libris recipiendis*, 3: PL 59, 160; Dz 165 (353).

196 Krh. SHËN METODI, *Symposion*, VII, 3: GCS (BONWETSCH), fq. 74.

197 Krh. BENEDIKTI XV, *Decretum approbationis virtutum in Causa beatificationis et canonizationis Servi Dei Ioannis Nepomuceni Neumann*: AAS 14 (1922), fq. 23; Fjalime të ndryshme të Papa Piut XI mbi Shenjtërit: *Inviti all'eroismo,* te *Discorsi e Radiomessaggi*, t. I-III, Roma 1941-1942, vijim; PIU XII, *Discorsi e Radiomessaggi*, t. X, 1949, 37-43.

198 Krh. PIU XII, Enciklika *Mediator Dei*: AAS 39 (1947), fq. 581.

199 Krh. Heb 13,7; Sir 44-50; Heb 11,3-40. Krh. edhe PIU XII, Enciklika *Mediator Dei*: AAS 39 (1947), fq. 582-583.

200 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*, kap. 3: Dz 1794 (3013) [Collantes 1.072].

201 Krh. PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*: AAS 35 (1943), fq. 216 [Collantes 8.161].

202 Rreth mirënjohjes ndaj Shenjtërve, krh. E. DIEHL, *Inscriptiones latinae christianae veteres*, I, Berolini 1925, nr. 2008, 2382 e gjetiu.

203 KONCILI i TRENTOS, Dekreti *De invocatione... Sanctorum*: Dz 984 (1821) [Collantes 7.343].

204 *Breviari romak*, Ftesa në festën e të Shenjtërve.

205 Krh. p.sh. 2 Sel 1,10.

sakramentale, me ngazëllim vëllazëror këndojmë lavdet e madhështisë hyjnore[206]; të gjithë njerëzit, të çdo fisi e gjuhe, të çdo populli e kombi, të shpërblyer me gjakun e Krishtit (krh. Zb 5,9) dhe të mbledhur në një Kishë të vetme, me një këngë të vetme e lavdërojmë Hyjin e vetëm në tri Veta. Prandaj, kur kremtojmë flinë eukaristike, bashkohemi në shkallën më të lartë të kultit të Kishës qiellore, duke komunikuar me të dhe duke nderuar sidomos kujtimin e të lavdishmes Mari, gjithmonë virgjër, të Jozefit, të apostujve të lumë dhe të martirëve e të gjithë shenjtërve[207].

Dispozita baritore të Koncilit

51. Këtë fe të lavdishme të etërve tanë, në bashkësinë e jetës që ekziston me vëllezërit, të cilët janë në lavdinë qiellore ose që pas vdekjes janë ende duke u pastruar, ky Koncil i shenjtë, e merr me përshpirtëri të madhe dhe përsëri paraqet dekretet e Koncilit të dytë të Nikesë[208], të Koncilit të Firences[209] dhe të Koncilit të Trentos[210]. Dhe në të njëjtën kohë, me përkujdesje baritore, i nxit të gjithë përgjegjësit, që, nëse janë bërë andej-këndej abuzime, teprime apo të meta, të punojnë për t'i hequr apo për t'i ndrequr dhe gjithçka ta ripërcaktojnë për një lavd më të madh të Krishtit dhe të Hyjit. Pra, t'u mësojnë besimtarëve që kulti i vërtetë i shenjtërve nuk përbëhet aq në shumimin e veprave të jashtme, por sidomos në intensitetin e dashurisë sonë vepruese, me të cilën, për të mirën më të madhe, tonën dhe të Kishës, kërkojmë "prej jetës së shenjtërve shembullin, prej bashkësisë me ta, pjesëmarrjen në fatin e tyre dhe prej ndërhyrjeve të tyre, ndihmën"[211]. Dhe, nga ana tjetër, t'u mësojnë besimtarëve se marrëdhënia jonë me banorët e qiellit, me qëllim që të konceptohet në dritën e plotë të fesë, të mos e zvogëlojë aspak kultin e adhurimit që ia drejtojmë Hyjit Atë, nëpër Krishtin, në Shpirtin Shenjt, por madje ta pasurojë atë[212].

Në të vërtetë, të gjithë ne jemi bijtë e Hyjit dhe përbëjmë në Krishtin një familje të vetme (krh. Heb 3,6), ndërsa komunikojmë mes nesh në dashurinë e ndërsjellë dhe në lavdin e vetëm të së Shenjtërueshmes Trini, i përgjigjemi thirrjes së brendshme të Kishës dhe duke parashijuar, marrim pjesë në liturgjinë e lavdisë së përsosur[213]. Meqenëse, kur Krishti do të shfaqet dhe të ndodhë ngjallja e lavdishme e të vdekurve, shkëlqimi i Hyjit do ta ndriçojë Qytetin qiellor dhe drita e tij do të jetë Qengji (krh. Zb 21,24). Atëherë e tërë Kisha e shenjtërve, me lumturi të papërshkruar dashurie, do ta adhurojë Hyjin dhe "Qengjin që është prerë" (Zb 5,12), duke brohoritur njëzëri: "Atij që rri në fron dhe Qengjit: bekim, nder e pushtet në shekuj të shekujve" (Zb 5,13-14).

206 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), kap. 5, nr. 104: AAS 56 (1964), fq. 125-126.

207 *Meshari romak*, Kanoni [Lutja I Eukaristike] i Meshës.

208 KONCILI II i NIKESË, Sek. VII: Dz 302 (600) [Collantes 7.336].

209 KONCILI i FIRENCES, *Decretum pro Graecis*: Dz 693 (1304) [Collantes 0.022].

210 KONCILI i TRENTOS, Dekreti *de invocatione, veneratione et re-liquiis Sanctorum et sacris imaginibus*: Dz 984-88 (1821-24) [Collantes 7.343-47]; Dekreti *de Purgatorio*; Dz 983 (1820) [Collantes 0.029]; Dekreti *De iustificatione*, kan. 30: Dz 840 (1580) [Collantes 8.113].

211 *Meshari romak*, prej prefacionit të Shenjtërve lejuar dioqezave të Francës.

212 Krh. SHËN PJETËR KANIZI, *Catechismus Maior seu Summa Doctrinae christianae*, kap. III (bot. krit. F. STREICHER), Pars I, fq. 15-16, nr. 44 e fq. 100-101, nr. 49.

213 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenj-të *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), kap. I, nr. 8: AAS 56 (1964), fq. 401.

Kapitulli VIII

VIRGJËRA E LUME MARI, NËNA E HYJIT, NË MISTERIN E KRISHTIT DHE TË KISHËS

I. PARATHËNIE

52. Pasi Hyji shumë i mëshirshëm dhe shumë i ditur ka dashur ta kryejë shëlbimin e botës, "kur erdhi koha e caktuar... dërgoi Birin e vet, të lindur prej gruaje... që ne ta fitonim bijësinë në shpirt" (Gal 4,4-5), "Ai për ne njerëzit dhe për shëlbimin tonë zbriti prej qiellit dhe u mishërua për virtyt të Shpirtit Shenjt, lindi prej Virgjërës së lume Mari"[214]. Ky mister hyjnor i shpëtimit na është zbuluar dhe vazhdon në Kishë, të cilën Zoti e ka themeluar si trup të vetin dhe në të cilën besimtarët, duke u bashkuar me Krishtin krye dhe në bashkim me të gjithë shenjtërit e tij, duhet të nderojnë edhe kujtimin "para së gjithash të së lavdishmes Mari, gjithmonë virgjër, nënës së Hyjit dhe Zotit tonë Jezu Krishtit"[215].

Maria dhe Kisha

53. Në të vërtetë, Virgjëra e lume Mari, e cila pas lajmërimit të engjëllit pranoi në zemër dhe në trup Fjalën e Hyjit dhe i solli jetën botës, njihet dhe nderohet si nënë e vërtetë e Hyjit dhe e Shëlbuesit. E shëlbuar në mënyrë të shkëlqyer, për arsye të meritave të Birit të vet dhe e bashkuar me të nga një lidhje e ngushtë dhe e pazgjidhshme, ka fituar nderimin dhe dinjitetin e nënës së Birit të Hyjit, dhe prandaj është bijë e zgjedhur e Atit dhe tempull i Shpirtit Shenjt; me dhuratën e hirit të tij të jashtëzakonshëm, është para të gjitha krijesave të tjera, qiellore dhe tokësore. Por, gjithashtu, si pasardhëse e Adamit, është e lidhur me të gjithë njerëzit, të cilët kanë nevojë për shpëtim; madje, është "me të vërtetë nëna e gjymtyrëve (të Krishtit) ... sepse bashkëpunoi me dashuri në lindjen e besimtarëve të Kishës, të cilët janë gjymtyrët e atij kreu"[216]. Për këtë njihet edhe si gjymtyra më e lartë dhe e veçantë e Kishës, figurë dhe model i mrekullueshëm për të në fe dhe në dashuri; Kisha katolike, e udhëzuar prej Shpirtit Shenjt, me dashuri përshpirtërie bijësore, e nderon si nënë shumë të dashur.

Synimi i Koncilit

54. Prandaj, Koncili i shenjtë, ndërsa paraqet doktrinën që ka të bëjë me Kishën, në të cilën Shëlbuesi i shenjtë kryen shpëtimin, synon të paraqesë me kujdes nga njëra anë, funksionin e Virgjërës së lume në misterin e Fjalës së mishëruar dhe të trupit mistik, nga ana tjetër, detyrat e njerëzve dhe detyrat e besimtarëve në radhë të parë. Koncili, gjithashtu, nuk ka ndërmend të propozojë një doktrinë të thelluar mbi Marinë dhe as të zgjidhë çështjet që teologët nuk i kanë nxjerrë në dritë krejtësisht. Pra, mbeten në të drejtën e tyre vendimet, që në shkollat katolike propozohen lirisht rreth asaj që në Kishën e shenjtë, pas Krishtit, zë vendin më të lartë dhe më të afërt me të[217].

II. FUNKSIONI I VIRGJËRËS MARI NË EKONOMINË E SHPËTIMIT

Nëna e Mesisë në Besëlidhjen e Vjetër

55. Librat e Besëlidhjes së Vjetër e të Besëlidhjes së Re dhe tradita e shkëlqyer, tregojnë në mënyrë gjithnjë e më të qartë funksionin e nënës së Shpëtimtarit në ekonominë e shpëtimit dhe, mund të themi, na e propozojnë për soditje. Librat e Besëlidhjes së Vjetër përshkruajnë historinë e shpëtimit,

214 *Besojma Konstandinopolitane*: MANSI 3, 566. Krh. KONCILI i EFESIT, po aty, 4, 1130 (edhe po aty, 2, 665 e 4, 1071); KONCILI i KALCEDONISË, po aty, 7, 111-116; KONCILI II i KONSTANDINOPOJËS, po aty, 9, 375-396 [Dz 150, 301, 422; Collantes 4.012, 4.020, 0.509]; *Meshari romak*, te Besojma.

215 *Meshari romak*, Kanoni [Lutja I Eukaristike] i Meshës.

216 SHËN AGUSTINI, *De S. Virginitate*, 6: PL 40, 399.

217 Krh. PALI VI, *Discorso in Concilio*, 04.12.1963: AAS 56 (1964), fq. 37.

në të cilën dalëngadalë përgatitet ardhja e Krishtit në botë. Këto dokumente të lashtë, siç lexohen në Kishë dhe kuptohen në dritën e zbulimit të mëtejshëm dhe të plotë, hap pas hapi nxjerrin në dritë gjithnjë e më qartë figurën e një gruaje: nënës së Shëlbuesit. Nën këtë dritë, ajo, në mënyrë profetike zbukurohet, në premtimin bërë prindërve të parë të rënë në mëkat, rreth fitores mbi gjarprin (krh. Zan 3,15). Gjithashtu, është ajo, Virgjëra, që do të ngjizë dhe do të lindë një Bir, emri i të cilit do të jetë Emanuel (krh. Is 7,14; krh. Mik 5,2-3; Mt 1,22-23). Ajo është e para ndër ata njerëz të përvuajtur dhe ata të varfër të Zotit që me besim presin dhe marrin prej tij shpëtimin. Në fund, me të, bijën e Sionit në mënyrë të veçantë, pas pritjes së gjatë të premtimit, plotësohen kohët dhe vendoset "ekonomia" e re, kur Biri i Hyjit mori prej saj natyrën njerëzore për ta liruar njeriun prej mëkatit me misteret e mishit të vet.

Maria në lajmërim

56. Ati i mëshirshëm ka dashur që pranimi nga ana e nënës së paracaktuar t'i paraprinte mishërimit, në mënyrë që, sikurse një grua kishte ndihmuar në dhënien e vdekjes, një grua të ndihmonte në dhënien e jetës. Kjo vlen në mënyrë të jashtëzakonshme për nënën e Jezusit, e cila i ka dhënë botës jetën që gjithçka përtërin dhe që prej Hyjit është pasuruar me dhuratat që i kanë hije një nderimi të tillë. Pra, s'duhet të habitemi nëse tek Etërit e shenjtë mbizotëroi zakoni për ta quajtur Nënën e Hyjit krejt të shenjtë dhe të paprekur nga asnjë njollë mëkati, pothuajse e formuar prej Shpirtit Shenjt dhe e bërë krijesë e re[218]. E zbukuruar që në çastin e parë të të ngjizurit të saj prej shkëlqimeve të një shenjtërie krejt të veçantë, Virgjëra e Nazaretit prej engjëllit të Lajmërimit, i cili flet me urdhrin e Hyjit, përshëndetet si "Hirplote" (krh. Lk 1,28) dhe lajmëtarit qiellor ajo i përgjigjet: "Unë jam shërbëtorja e Zotit: Më ndodhtë siç the ti" (Lk 1,38). Kështu Maria, bija e Adamit, duke e pranuar fjalën hyjnore, u bë nënë e Jezusit, dhe, duke e përqafuar vullnesën hyjnore të shpëtimit me gjithë shpirt, pa e penguar asnjë mëkat, ia kushtoi tërësisht vetveten si shërbëtore e Zotit, personit dhe veprës së Birit të vet, duke i shërbyer misterit të shpërblimit në varësi të tij dhe me të, me hirin e Hyjit të gjithëpushtetshëm. Pra, me të drejtë, Etërit e shenjtë besojnë se Maria nuk qe një mjet thjesht pasiv në duart e Hyjit, por që bashkëpunoi në shëlbimin e njeriut me fe të lirë dhe dëgjesë. Në fakt, siç thotë Shën Ireneu, ajo, "me dëgjesën e vet u bë shkak i shpëtimit për veten dhe për krejt gjininë njerëzore"[219]. Prandaj, jo pak Etër të lashtë, në predikimin e tyre, me kënaqësi pohojnë së bashku me Ireneun se "nyja e padëgjesës së Evës është zgjidhur me dëgjesën e Marisë; atë që virgjëra Evë e lidhi me mosbesimin e saj, virgjëra Mari e zgjidhi me fenë e saj"[220]; dhe, duke e krahasur me Evën, e quajnë Marinë "nëna e të gjallëve"[221] dhe pohojnë shpesh: "vdekja nëpërmjet Evës, jeta nëpërmjet Marisë"[222].

Maria dhe fëmijëria e Jezusit

57. Ky bashkim i nënës me birin, në veprën e shëlbimit, shfaqet në momentin e ngjizjes virgjërore të Krishtit e deri në vdekjen e tij; dhe para së gjithash kur Maria, duke u nisur me ngut për të vizituar Elizabetën, shpallet e lume për fenë e vet në shpëtimin e premtuar, ndërsa fëmija i saj kërcente në kraharorin e së ëmës (krh. Lk 1,41-45); pastaj, në lindje, kur Nëna e Hyjit ua tregoi e gëzuar barinjve dhe mbretërve Birin e vet të parëlindur, i cili nuk e zvogëloi tërësinë e saj virgjërore, por e shuguroi

218 Krh. SHËN GERMANI, Kushtetuta *Hom. in Annunt. Deiparae*: PG 98, 328 A; *In Dorm.* 2: 357. ANASTAZI i ANTIOKISË, *Serm.* 2 *de Annunt.*, 2: PG 89, 1377 AB; *Serm.* 3, 2; 1388 SHËN ANDREA i KRETËS, *Can. in B. V. Nat.* 4: PG 97, 1321B. *In B. V. Nat.,* 1: 812A. *Hom. in dorm.* 1: kol. 1068C. SHËN SOFRONI, *Or. 2 in Annunt.* 18: PG 87 (3), 3237 BD.

219 SHËN IRENEU, *Adv. Haer.* III, 22, 4: PG 7, 959A; HARVEY, 2, 123.

220 SHËN IRENEU, *Adv. Haer.* III, 22, 4: PG 7, 959A; HARVEY, 2, 124.

221 SHËN EPIFANI, *Haer.* 78, 18: PG 42, 728CD-729AB.

222 SHËN JERONIMI, *Epist.* 22, 21: PL 22, 408. Krh. SHËN AGUSTINI, *Serm.* 51, 2, 3: PL 38, 335; *Serm.* 232, 2: 1108. SHËN CIRILI I JERUSALEMIT, *Catech.* 12, 15: PG 33, 741AB. SHËN GJON GOJARTI, *In Ps.* 44, 7: PG 55, 193. SHËN GJON DAMASHENI, *Hom.* 2 *in dorm. B.M.V.*, 3: PG 96, 728.

atë[223]. Pastaj, kur ia paraqiti Zotit në tempull me ofertën e dhuratës tipike të të varfërve, dëgjoi Simonin të profetizonte se Biri do të bëhej shenjë kundërshtie dhe se një shpatë do ta shponte shpirtin e nënës, që të zbuloheshin mendimet e shumë zemrave (krh. Lk 2,34-35). Në fund, kur e humbën Jezusin e vogël dhe e kërkuan me ankth, prindërit e tij e gjetën në tempull të zënë me gjërat e Atit të vet dhe nuk i kuptuan fjalët e tij. Dhe nëna e tij i ruante të gjitha këto gjëra në zemrën e vet dhe i meditonte ato (krh. Lk 2,41-51).

Maria dhe jeta publike e Jezusit

58. Në jetën publike të Jezusit, nëna e tij duket dallueshëm që prej fillimit, kur në dasmën në Kanë të Galilesë, prej dhembshurisë, bëri që me ndërhyrjen e vet Jezusi Mesi t'u jepte fillesë mrekullive (krh. Gjn 2,1-11). Gjatë predikimit të tij mblodhi fjalët me të cilat ai, duke e vënë Mbretërinë mbi përfilljet dhe lidhjet e mishit e të gjakut, i shpalli të lumë ata që e dëgjojnë dhe e ruajnë fjalën e Hyjit (krh. Mk 3,35; Lk 11,27-28), ashtu si bënte edhe ajo vetë (krh. Lk 2, 19.51). Kështu edhe Virgjëra e lume përparoi në shtegtimin e fesë dhe e ruajti besnikërisht bashkimin e vet me të birin deri në kryq, ku, jo pa një plan hyjnor, ajo qëndroi (krh. Gjn 19,25), duke vuajtur thellësisht me të Njëlindurin e vet dhe duke u bashkuar me shpirt amënor me flinë e tij, duke e pranuar me dashuri flijimin e viktimës së lindur prej saj; dhe më në fund, prej vetë Jezusit që po vdiste në kryq iu dha si nënë nxënësit me këto fjalë: Grua, ja yt bir (krh. Gjn 19,26-27)[224].

Maria pas ngjitjes në qiell

59. Pasi Hyjit i pëlqeu të mos e shfaqte hapur misterin e shpëtimit njerëzor, para se ta derdhte Shpirtin e premtuar prej Krishtit, apostujt, para ditës së Rrëshajës, i shohim "të përqendruar prore së bashku në uratë me disa gra, me Marinë, Nënën e Jezusit, dhe me vëllezërit e tij" (Vap 1,14); shohim edhe Marinë duke e kërkuar me lutjet e saj dhuratën e Shpirtit që në Lajmërim e kishte marrë nën hijen e vet. Në fund, Virgjëra e papërlyer, e ruajtur e paprekur nga çdo lloj njolle të mëkatit origjinal[225], pasi përfundoi rrjedha e jetës së saj tokësore, qe ngjitur në lavdinë qiellore me shpirt e trup[226], dhe prej Zotit qe lartësuar si mbretëreshë e gjithësisë për të qenë kështu e ngjashme në mënyrë më të plotë me birin e vet, Zotëruesin e zotëruesve (krh. Zb 19,16) dhe fitimtarin mbi mëkatin e vdekjen[227].

III. VIRGJËRA E LUME MARI DHE KISHA

Maria dhe Krishti i vetmi ndërmjetës

60. Një i vetëm është ndërmjetësi ynë, sipas fjalëve të Apostullit: "Hyji është një i vetëm, një i vetëm është edhe Ndërmjetësi midis Hyjit e njerëzve: Njeriu - Jezu Krishti, i cili e flijoi vetveten si shëlbim për të gjithë njerëzit" (1 Tim 2,5-6). Funksioni amënor i Marisë ndaj njerëzve në asnjë mënyrë nuk e errëson apo zvogëlon këtë ndërmjetësim të vetëm të Krishtit, por tregon frytshmërinë e tij. Çdo ndikim i dobishëm i Virgjërës së lume ndaj njerëzve nuk lind nga një nevojë objektive, por nga një vendosje krejtësisht falas e Hyjit dhe buron nga begatia e meritave të Krishtit; ndërkaq,

223 Krh. KONCILI i LATERANIT i vitit 649, kan. 3: MANSI 10, 1151 [Dz 503; Collantes 4.044]. SHËN LUANI I MADH, *Epist. ad Flav.*: PL 54, 759 [Dz 291; Collantes 4.007]. KONCILI i KALCEDONISË: MANSI, 7, 462. SHËN AMBROZI, *De instit. virg.*: PL 16, 320.

224 Krh. PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*, 29.06.1943: AAS 35 (1943), fq. 247-248 [Collantes 5.034-35].

225 Krh. PIU IX, Bulla *Ineffabilis*, 08.12.1854: Acta Pii IX, 1, I, fq. 616; Dz 1641 (2803) [Collantes 5.026].

226 Krh. PIU XII, Kushtetuta Apostolike *Munificentissimus*, 01.11.1950: AAS 42 (1950); Dz 2333 (3903) [Collantes 5.030]. Krh. SHËN GJON DAMASHENI, Enciklika *in dorm. Dei genetricis*, Hom. 2 e 3: PG 96, 721-761, sidomos 728B. SHËN GERMANI I KONSTANDINOPOJËS, *In S. Dei gen. dorm., Serm.* 1: PG 98(6), 340-348; *Serm.* 3: 361. SHËN MODESTI I JERUSALEMIT, *In dorm. SS. Deiparae*: PG 86 (2), 3277-3312.

227 Krh. PIU XII, Enciklika *Ad coeli Reginam*, 11.10.1954: AAS 46 (1954), fq. 633-636: Dz 3913 e vijim. Krh. SHËN ANDREA I KRETËS, *Hom. 3 in dorm. SS. Deiparae*: PG 97, 1089-1109. SHËN GJON DAMASHENI, *De fide orth.*, IV, 14: PG 94, 1153-1161.

bazohet në ndërmjetësinë e tij, prej saj varet absolutisht dhe e merr gjithë frytshmërinë e vet dhe nuk e pengon aspak bashkimin e drejtpërdrejtë të besimtarëve me Krishtin, madje e lehtëson këtë.

Bashkëpunimi në shëlbim

61. Virgjëra e lume, e paracaktuar që prej amshimit, brenda planit të mishërimit të Fjalës, për të qenë Nëna e Hyjit, me vendimin e Provanisë hyjnore qe në këtë tokë nëna e ëmbël e Shëlbuesit hyjnor, e bashkuar zemërgjerësisht me veprën e tij në një mënyrë absolutisht të vetme, dhe shërbëtore e përvuajtur e Zotit. Duke e ngjizur Krishtin në kraharor e vet, duke e lindur, duke e ushqyer, duke ia paraqitur Atit në tempull, duke vuajtur me Birin që po vdiste në kryq, ajo bashkëpunoi në mënyrë krejt të veçantë në veprën e Shpëtimtarit, me dëgjesën, fenë, shpresën dhe dashurinë e zjarrtë, për t'ua rikthyer shpirtrave jetën mbinatyrore. Për këtë arsye ajo është bërë për ne nënë në rendin e hirit.

Funksioni shpëtimtar i nënrenditur

62. Dhe kjo amësi e Marisë në ekonominë e hirit vazhdon pareshtur që prej momentit të miratimit bërë besnikërisht në Lajmërim dhe mbajtur pa ngurrim nën kryq, deri në kurorëzimin e përhershëm të të gjithë të zgjedhurve. Në fakt, edhe pas Ngjitjes së saj në qiell nuk e ka ndërprerë këtë funksion shpëtimtar, por, me ndërhyrjen e vet të shumëfishtë, vazhdon t'i fitojë për ne dhuratat që na sigurojnë shpëtimin tonë të amshuar[228]. Me dashurinë e vet amënore kujdeset për vëllezërit e Birit të vet ende shtegtarë dhe të vendosur në mes rreziqeve dhe ngushticave, derisa të shkojnë në atdheun e lumë. Për këtë, Virgjëra e lume thirret në Kishë me titujt e pajtores, ndihmëtares, mbrojtëses, ndërmjetëses[229]. Por kjo duhet kuptuar në mënyrë të tillë që asgjë nuk i hiqet apo shtohet dinjitetit dhe frytshmërisë së Krishtit, Ndërmjetësit të vetëm[230].

Asnjë krijesë, në të vërtetë, nuk mund të krahasohet me Fjalën e mishëruar dhe shëlbuese. Sikurse në mënyra të ndryshme merret pjesë në meshtarinë e Krishtit, si nga mbarështuesit e shenjtë ashtu edhe nga populli besimtar, dhe sikurse e vetmja mirësi e Hyjit në mënyra të ndryshme përhapet realisht te krijesat, po kështu edhe ndërmjetësia e vetme e shëlbuesit nuk përjashton, por përkundrazi, nxit në krijesat bashkëpunime të ndryshme që rrjedhin prej të njëjtit burim.

Kisha nuk ngurron ta pranojë haptazi këtë funksion të nënrenditur të Marisë; ajo nuk resht së bëri këtë përjetim dhe ia porosit dashurisë së besimtarëve, që, të mbështetur prej kësaj ndihme amënore, të jenë të lidhur më ngushtë me Ndërmjetësuesin dhe Shpëtimtarit.

Maria Virgjër dhe Nënë, model i Kishës

63. Virgjëra e lume, me dhuratën dhe misionin e amësisë hyjnore që e bashkon me Birin shëlbues dhe prej hireve e funksioneve të saj të veçanta, është edhe e lidhur ngushtë me Kishën: Nëna e Hyjit është shëmbëlltyrë e Kishës, ashtu siç mësonte Shën Ambrozi, domethënë në rendin e fesë, të dashurisë dhe të bashkimit të përsosur me Krishtin[231]. Në të vërtetë, në misterin e Kishës, e cila gjithashtu me të drejtë quhet nënë dhe virgjër, Virgjëra e lume Mari zë vendin e parë, duke u paraqitur në mënyrë të shkëlqyer dhe të veçantë si virgjër dhe si nënë[232]. Kjo sepse prej fesë dhe dëgjesës së saj lindi në tokë vetë Birin e Hyjit, pa njohur burrë, por e mbuluar prej Shpirtit Shenjt, si një Evë e re duke i besuar jo gjarprit të lashtë, por, pa asnjë ngurrim, lajmëtarit të Hyjit. Pastaj nxori në dritë Birin,

---

228 Krh. KLEUTGEN, tekst i reformuar *De mysterio Verbi incarnati*, kap. IV: MANSI 53, 290. Krh. SHËN ANDREA I KRETËS, *In nat. Mariae*, *Sermo* 4: PG 97, 865A. SHËN GERMANI I KONSTANDINOPOJËS, *In annunt. Deiparae*: PG 98, 321BC. *In dorm. Deiparae*, III: 361D. SHËN GJON DAMASHENI, *In dorm. B. V. Mariae*, Hom. I, 8: PG 96, 712BC-713A.

229 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Adiutricem populi*, 05.09.1895: ASS 28 (1895-96), fq. 129. SHËN PIU X, Enciklika *Ad diem illum*, 02.02.1904: Acta I, fq. 154; Dz 1978a (3370) [Collantes 5.032-33]. PIU XI, Enciklika *Miserentissimus*, 08.05.1928: AAS 20 (1928), fq. 178. PIU XII, *Messaggio radiofonico*, 13.05.1946: AAS 38 (1946), fq. 266.

230 Krh. SHËN AMBROZI, *Epist.* 63: PL 16, 1218.

231 Krh. SHËN AMBROZI, *Expos. Lc.* II, 7: PL 15, 1555.

232 Krh. Ps. PJETËR DAMASHENI, *Serm.* 63: PL 144, 861AB. GOFREDI I SHËN VIKTORIT, *In nat. B. M.*, Ms. Paris, Mazarine, 1002, fol. 109r. GERHOHI I RAIKERSBERGUT, *De gloria et honore Filii hominis*, 10: PL 194, 1105AB.

që Hyji e ka vendosur si të parëlindur ndër shumë vëllezër (krh. Rom 8,29), domethënë ndër besimtarët, në rilindjen dhe formimin e të cilëve ajo bashkëpunon me dashuri nëne.

Kisha virgjër dhe nënë

64. Kështu, Kisha, duke e plotësuar shenjtërinë e mistershme të Virgjërës, duke imituar dashurinë e saj dhe duke kryer besnikërisht vullnesën e Atit, nëpërmjet fjalës së Hyjit të pranuar me besnikëri, bëhet edhe ajo nënë, pasi me predikimin dhe pagëzimin lind në një jetë të re dhe të pavdekshme bijtë e zënë për virtyt të Shpirtit Shenjt dhe të lindur prej Hyjit. Ajo është edhe virgjër, që ruan të paprekur dhe të pastër fenë ndaj Dhëndrit; duke imituar nënën e Zotit të vet, me virtyt të Shpirtit Shenjt e ruan virgjërisht të paprekur fenë, të qëndrueshme shpresën, të sinqertë dashurinë[233].

Kisha duhet të imitojë virtytin e Marisë

65. Ndërsa Kisha tashmë e ka arritur në Virgjërën e lume atë përsosmëri, e cila e bën të panjollë dhe të parrudhë (krh. Ef 5,27), besimtarët e Krishtit përpiqen ende të rriten në shenjtëri për fitoren mbi mëkatin; për këtë arsye i ngrejnë sytë nga Maria, e cila ndrit si model i virtytit përpara gjithë bashkësisë së të zgjedhurve. Kisha, duke menduar me përshpirtëri Marinë, të cilën e sodit në dritën e Fjalës së bërë njeri, me nderim depërton më thellësisht në misterin shumë të lartë të Mishërimit dhe i përngjason gjithnjë e më shumë Dhëndrit të vet. Në të vërtetë, Maria, e cila, për arsye të pjesëmarrjes së saj të ngushtë në historinë e shpëtimit, mund të themi, i bashkon dhe i riformulon kërkesat më të larta të fesë, kur bëhet objekt i predikimit dhe i nderimit, i thërret besimtarët kah Biri i vet, kah flija dhe dashuria e Atit. Nga ana e saj, Kisha, ndërsa kërkon lavdinë e Krishtit, bëhet më e ngjashme me modelin e vet, duke përparuar vazhdimisht në fe, shpresë dhe dashuri, si edhe duke kërkuar e kryer në çdo gjë vullnesën hyjnore. Kështu, edhe në veprën e vet apostolike, Kisha, me të drejtë, vështron atë që lindi Krishtin, të ngjizur pikërisht për virtyt të Shpirtit Shenjt dhe të lindur prej Virgjërës, që të lindë dhe të rritet edhe në zemrën e besimtarëve nëpërmjet saj. Në të vërtetë, Virgjëra, në jetën e saj qe model i asaj dashurie amënore prej së cilës duhet të frymëzohen të gjithë ata që në misionin apostolik të Kishës bashkëpunojnë në rilindjen e njerëzve.

IV. KULTI I VIRGJËRËS SË LUME MARI NË KISHË

Natyra dhe themeli i kultit

66. Maria, meqenëse është Nëna tejet e shenjtë e Hyjit, e pranishme në misteret e Krishtit, e lartësuar me hirin e Zotit, nën Birin e saj e mbi të gjithë engjëjt e njerëzit, prej Kishës me të drejtë nderohet me një kult të veçantë. Dhe faktikisht, që prej kohëve më të hershme, Virgjëra e lume nderohet me titullin "Nëna e Hyjit" dhe besimtarët kërkojnë mbrojtjen e saj, duke iu lutur në të gjitha rreziqet dhe nevojat e tyre[234]. Sidomos, duke filluar prej Koncilit të Efesit, kulti i popullit të Zotit ndaj Marisë u rrit në mënyrë të mrekullueshme në nderim dhe dashuri, në lutje dhe imitim, sipas vetë fjalëve të saj profetike: "Të gjitha breznitë do të më quajnë të lumtur, sepse punë të mëdha bëri për mua Hyji i gjithëpushtetshëm" (Lk 1,48). Ky kult, i cili ka ekzistuar gjithmonë në Kishë, megjithëse është krejtësisht i posaçëm, ndryshon thelbësisht prej kultit të adhurimit ndaj Fjalës së mishëruar, ashtu si edhe ndaj Atit dhe ndaj Shpirtit Shenjt, dhe është, para së gjithash, i përshtatshëm për ta nxitur këtë. Në të vërtetë, format e ndryshme të devotshmërisë ndaj Nënës së Hyjit, të cilat Kisha i ka miratuar, duke i mbajtur brenda kufijve të një doktrine të shëndoshë dhe ortodokse, si edhe duke respektuar rrethanat e kohës dhe të vendit, temperamentin dhe gjeninë e besimtarëve, bëjnë që, ndërsa nderohet Nëna, Biri, në të cilin janë krijuar të gjitha sendet (krh. Kol 1,15-16) dhe në të cilin "Hyjit i

233 Krh. SHËN AMBROZI, *Expos. Lc.* II, 7 e X, 24-25: PL 15, 1555 e 1810. SHËN AGUSTINI, *In Io.*, Tr. 13, 12: PL 35, 1499. Krh. *Serm.* 191, 2, 3: PL 38, 1010; etj. Krh. edhe BEDA I NDERUESHËM, *In Lc. Expos.* I, kap. 2: PL 92, 330. ISAKU I STELËS, *Serm.* 51: PL 194, 1863A.

234 Krh. *Breviari Romak*, ant. "Sub tuum praesidium", prej Mbrëmësores I të Uficit të Vogël të Virgjërës së lume Mari [në Liturgjinë e Orëve, antifona mariane e Pasmbrëmësores].

pëlqeu të banojë...e tërë Plotësia" (Kol 1,19), të njihet, të duhet, të lavdërohet siç duhet dhe të mbahen urdhërimet e tij.

Normat baritore

67. Koncili i shenjtë formalisht mëson këtë doktrinë katolike. Në të njëjtën kohë i fton të gjithë bijtë e Kishës të nxisin zemërgjerësisht kultin, veçanërisht atë liturgjik, ndaj Virgjërës së lume, të çmojnë shumë praktikat dhe ushtrimet e përshpirtërisë ndaj saj, të porositur gjatë shekujve prej magjisterit të Kishës; porosit të mbahet me devotshmëri gjithçka që është vendosur në të kaluarën rreth kultit të figurave të Krishtit, të Virgjërës së lume dhe të shenjtërve[235]. I fton ngrohtësisht gjithashtu edhe teologët dhe predikuesit e fjalës hyjnore t'i rrinë larg me çdo kusht çfarëdo teprimi të rremë, ashtu si edhe meskinitetit së tepruar të shpirtit, në vlerësimin e dinjitetit të posaçëm të Nënës së Hyjit[236]. Me studimin e Shkrimit të shenjtë, të Etërve të shenjtë, të mësuesve dhe të liturgjive të Kishës, bërë nën udhëheqjen e magjisterit, të paraqesin drejt detyrat dhe privilegjet e Virgjërës së lume, të cilat gjithmonë janë të orientuara kah Krishti, zanafilla e së vërtetës së plotë, e shenjtërisë dhe e përshpirtërisë. Si në fjalë, ashtu edhe në vepra të shmangin me kujdes çdo gjë që mund t'i çojë në gabim vëllezërit e ndarë ose çdo person tjetër, rreth doktrinës së vërtetë të Kishës. Besimtarët, nga ana e tyre, duhet të kujtojnë se devotshmëria e vërtetë nuk qëndron as në një sentimentalizëm të shterpët dhe kalimtar, as në njëfarë besimtarie të kotë, por rrjedh prej fesë së vërtetë, prej së cilës jemi të prirur ta njohim epërsinë e Nënës së Hyjit, dhe jemi të shtyrë për një dashuri bijësore ndaj Nënës sonë dhe për t'i imituar virtytet e saj.

V. MARIA, SHENJË E SHPRESËS SË SIGURT DHE E NGUSHËLLIMIT PËR POPULLIN SHTEGTAR TË HYJIT

Maria, shenja e popullit të Hyjit

68. Nëna e Jezusit, meqë tashmë është në qiell, e lavdëruar në trup dhe në shpirt, përbën shembëlltyrën dhe fillimin e Kishës që do ta ketë plotësinë e vet në kohën e ardhshme, po kështu edhe tani në tokë shkëlqen përpara popullit shtegtar të Hyjit si shenjë e shpresës së sigurt dhe e ngushëllimit, deri kur të vijë dita e Zotit (krh. 2 Pjt 3,10).

Maria ndërmjetësoftë për bashkimin e të krishterëve

69. Këtë Koncil të shenjtë e gëzon pa masë dhe e ngushëllon fakti se ka edhe ndër vëllezërit e ndarë prej atyre që i japin nderimin e duhur Nënës së Zotit dhe Shpëtimtarit, veçanërisht pranë lindorëve, të cilët, me hov të zjarrtë dhe shpirt të devotshëm, ia drejtojnë asaj kultin e tyre[237] Nënës së Hyjit gjithmonë virgjër. Të gjithë besimtarët t'ia drejtojnë lutjet e tyre këmbëngulëse Nënës së Hyjit dhe Nënës së njerëzve, në mënyrë që, pasi ka qenë e pranishme me lutjet e veta në Kishën që po lindte, edhe tani, e lartësuar në qiell mbi të gjithë të lumët dhe engjëjt, në bashkësinë e shenjtërve, të ndërmjetësojë pranë Birit të vet, me qëllim që të gjitha familjet e popujve, qoftë ato me emrin e krishterë, qoftë ato që ende nuk e njohin Shpëtimtarin e tyre, në paqe dhe mirëkuptim të bashkohen lumturisht në një popull të vetëm të Hyjit, në lavdi të Trinisë së shenjtë dhe të pandashme.

---

235 Krh. KONCILI II i NIKESË i vitit 787: MANSI 13, 378-279; Dz 302 (600-01) [Collantes 7.336-37]; KONCILI i TRENTOS, Sek. 25: MANSI 33, 171-172 [Dz 1821-25; Collantes 7.343-47].

236 Krh. PIU XII, *Messaggio radiofonico*, 24.10.1954: AAS 46 (1954), fq. 679; Enciklika *Ad caeli Reginam*, 11.10.1954: AAS 46 (1954), fq. 637.

237 Krh. PIU XI, Enciklika *Ecclesiam Dei*, 12.11.1923: AAS 15 (1923), fq. 581. PIU XII, Enciklika *Fulgens corona*, 08.09.1953: AAS 45 (1953), fq. 590-591.

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 21 të muajit nëntor të vitit 1964.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

KUSHTETUTA DOGMATIKE MBI ZBULIMIN HYJNOR

DEI VERBUM

(Fjala e Hyjit)

PARATHËNIE

1. Në një dëgjim fetar të fjalës së Hyjit dhe duke e shpallur atë me besim të patundur, Koncili i shenjtë i bën të vetat këto fjalë të Shën Gjonit: "Ju kumtojmë Jetën e pasosur, që ishte te Ati dhe na u shfaq neve - çka pamë e dëgjuam po jua kumtojmë edhe juve që edhe ju të keni bashkësi me ne. E bashkësia jonë është me Atin dhe me Birin e tij, Jezu Krishtin" (1 Gjn 1,2-3). Prandaj, duke ndjekur gjurmët e Koncileve të Trentos dhe të Dytë të Vatikanit, synon të propozojë doktrinën e pastër mbi zbulimin hyjnor dhe përçimin e tij, me qëllim që prej kumtimit të shpëtimit, e tërë bota duke dëgjuar të besojë, duke besuar të shpresojë, duke shpresuar të dojë[238].

Kapitulli I

ZBULIMI

Natyra dhe objekti i Zbulimit

2. I pëlqeu Hyjit, në mirësinë dhe dijen e tij, të zbulojë vetveten dhe të shfaqë misterin e vullnetit të vet (krh. Ef 1,9), nëpërmjet të cilit njerëzit, nëpër Krishtin, Fjalën e mishëruar, dalin para Atit në Shpirtin Shenjt dhe bëhen pjesëmarrës të natyrës hyjnore (krh. Ef 2,18; 2 Pjt 1,4). Në të vërtetë, me këtë zbulim Hyji i padukshëm (krh. Kol 1,15; 1 Tim 1,17), në dashurinë e vet të madhe u flet njerëzve si miqve të vet (krh. Dal 33,11; Gjn 15,14-15) dhe rri me ta (krh. Bar 3,38), për t'i ftuar dhe për t'i pranuar në bashkim me veten. Kjo ekonomi e Zbulimit përfshin ngjarje dhe fjalë të lidhura ngushtë ndërmjet tyre, në mënyrë që veprat, të kryera prej Hyjit në historinë e shpëtimit, shfaqin dhe përforcojnë doktrinën dhe realitetet e shprehura nga fjalët, ndërsa fjalët shpallin veprat dhe paraqesin misterin që përmbahet në to. Pastaj, e vërteta e thellë që ky zbulim tregon mbi Hyjin dhe mbi shpëtimin e të gjithë njerëzve, shkëlqen për ne në Krishtin, i cili është njëkohësisht ndërmjetësi dhe plotësia e të gjithë Zbulimit[239].

Përgatitja e Zbulimit ungjillor

3. Hyji, i cili i krijon dhe i ruan të gjitha gjërat nëpërmjet Fjalës (krh. Gjn 1,3), u ofron njerëzve në gjërat e krijuara një dëshmi të përhershme të vetvetes (krh. Rom 1,19-20); veç kësaj, duke dashur t'i hapë rrugë një shpëtimi më të lartë, që prej fillimit ua shfaqi vetveten prindërve tanë të parë. Pas

238 Krh. SHËN AGUSTINI, *De catechizandis rudibus*, 4,8: PL 40, 316.

239 Krh. Mt 11,27; Gjn 1,14.17; 14,6; 17,1-3; 2 Kor 3,16; 4,6; Ef 1,3-14.

rënies së tyre, me premtimin e shëlbimit, i ngriti përsëri në shpresën e shpëtimit (krh. Zan 3,15), dhe pati një kujdes të madh për gjininë njerëzore, për t'u dhënë jetën e amshuar të gjithë atyre të cilët e kërkojnë shpëtimin me këmbëngulje në praktikimin e të mirës (krh. Rom 2,6-7). Ai thirri Abrahamin, për të bërë prej tij një popull të madh (krh. Zan 12,2); pas patriarkëve e mësoi këtë popull nëpërmjet Moisiut dhe profetërve, me qëllim që ta njihnin si të vetmin Hyj të gjallë e të vërtetë, Atë të kujdesshëm dhe gjykatës të drejtë, dhe të rrinte në pritje të Shëlbuesit të premtuar, duke ia përgatitur në këtë mënyrë gjatë shekujve rrugën Ungjillit.

Krishti plotëson Zbulimin

4. Mbasi herë pas here dhe në mënyra të ndryshme, ka folur nëpërmjet profetëve, Hyji "së fundi, në këto ditë, na foli edhe neve me anë të Birit" (Heb 1,1-2). Në të vërtetë, dërgoi Birin e vet, domethënë Fjalën e amshuar, që i ndriçon të gjithë njerëzit, që t'u tregonte njerëzve dhe t'u shpjegonte atyre fshehtësitë e Hyjit (krh. Gjn 1,1-18). Pra, Jezu Krishti, Fjala e mishëruar, i dërguar si "njeriu tek njerëzit"[240], "flet fjalët e Hyjit" (Gjn 3,34) dhe çon në plotësi veprën e shpëtimit e cila i është besuar prej Atit (krh. Gjn 5,36; 17,4). Prandaj ai, duke parë atë shohim edhe Atin (krh. Gjn 14,9), me vetë faktin e pranisë së tij dhe me të shfaqurit e vetvetes me fjalët dhe me veprat, me shenjat dhe me mrekullitë, e veçanërisht me vdekjen dhe ngjalljen e tij prej të vdekurve, e në fund me dërgimin e Shpirtit të së vërtetës, e kryen dhe e plotëson Zbulimin si dhe e përforcon me dëshminë hyjnore, që domethënë Hyji është me ne për të na liruar nga errësira e mëkatit dhe e vdekjes si dhe për të na ngjallur për jetën e amshuar.

Pra, ekonomia e krishterë, siç është Besëlidhja e re dhe përfundimtare, nuk do të kalojë kurrë, dhe nuk duhet pritur asnjë Zbulim tjetër publik para shfaqjes së lavdishme të Zotit tonë Jezu Krishtit (krh. 1 Tim 6,14 e Tit 2,13).

Pranimi i Zbulimit me fe

5. Hyjit i cili zbulon i detyrohemi "dëgjesën e fesë" (Rom 16,26; krh. Rom 1,5; 2 Kor 10,5-6), me të cilën njeriu braktiset në të krejtësisht dhe lirisht duke i dhënë "nderimin e plotë të intelektit dhe të vullnetit"[241] dhe duke e pranuar vullnetarisht zbulimin që ai bën. Që të mund të jepet kjo fe, janë të nevojshëm hiri i Zotit që paraprin dhe mbron dhe ndihmat e brendshme të Shpirtit Shenjt, i cili e lëviz zemrën dhe e drejton atë nga Hyji, i hap sytë e shpirtit dhe u jep "të gjithëve ëmbëlsi në pranimin dhe në besimin e së vërtetës"[242]. Pastaj, që inteligjenca e Zbulimit të bëhet gjithnjë e më e thellë, vetë Shpirti Shenjt e përsos vazhdimisht fenë nëpërmjet dhuratave të veta.

Të vërtetat e zbuluara

6. Me zbulimin hyjnor Hyji deshi të shfaqte dhe të komunikonte vetveten dhe ligjet e amshuara të vullnesës së tij në lidhje me shpëtimin e njerëzve, "për t'i bërë pjesëmarrës të atyre të mirave hyjnore, që e tejkalojnë kuptimin e mendjes njerëzore"[243].

Koncili i shenjtë dëshmon se "Hyji, fillimi dhe mbarimi i të gjitha gjërave, mund të njihet me siguri me dritën natyrore të arsyes njerëzore duke u nisur prej gjërave të krijuara" (krh. Rom 1, 20); por mëson edhe se është meritë e zbulimit hyjnor që "gjithçka që në gjërat hyjnore nuk është në vetvete e pakapshme për arsyen njerëzore, mundet, edhe në gjendjen e tanishme të gjinisë njerëzore, të njihet nga të gjithë lehtësisht, me sigurinë e patundur dhe pa përzierje gabimi"[244].

---

240 *Epist. ad Diognetum,* 7,4: FUNK, *Patres Apostolici*, I, fq. 403.

241 KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*, kap. 3: Dz 1789 (3008) [Collantes 1.067].

242 SINODI II i ORANGES, kan. 7: Dz 180 (377) [Collantes 8.035]; KONCILI I i VATIKANIT, l.c.: Dz 1791 (3010) [Collantes 1.069].

243 KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*, kap. 2: Dz 1786 (3005) [Collantes 1.063].

244 KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*, kap. 2: Dz 1785 e 1786 (3004 e 3005) [Collantes 1.061-63].

Kapitulli II

PËRÇIMI I ZBULIMIT HYJNOR

Apostujt dhe pasardhësit e tyre, misionarët e ungjillit

7. Hyji, me dashamirësinë më të madhe, vendosi që gjithçka që ai kishte zbuluar për shpëtimin e të gjithë njerëzve, të mbetej përgjithmonë e paprekur dhe t'u përçohej të gjithë brezave. Prandaj Krishti Zot, në të cilin gjen plotësim i gjithë zbulimi i Hyjit të Tejetlartë (krh. 2 Kor 1,30; 3,16-4,6), u urdhëroi Apostujve që Ungjilli, më parë i premtuar nëpërmjet profetëve dhe prej tij i plotësuar dhe i përhapur personalisht, prej tyre t'u predikohej të gjithëve si burimi i çdo të vërtete të dobishme dhe të çdo rregulle morale[245], duke u komunikuar atyre kështu dhuratat hyjnore. Kjo u ndoq me besnikëri, qoftë nga Apostujt, të cilët në predikimin gojor, me shembujt dhe me institucionet përçuan atë që kishin marrë prej gojës së Krishtit duke jetuar me të dhe duke e parë të vepronte, dhe atë çfarë kishin mësuar prej sugjerimeve të Shpirtit Shenjt, qoftë edhe nga ata Apostuj dhe nga njerëzit e rrethit të tyre, të cilët, me frymëzim të Shpirtit Shenjt, e shkruan porosinë e shpëtimit[246].

Apostujt pastaj, me qëllim që Ungjilli të ruhej gjithmonë i paprekur dhe i gjallë në Kishë, lanë si pasardhës të tyre ipeshkvijtë, "duke ua besuar atyre vendin e vet të mësuesve"[247]. Kjo traditë e shenjtë dhe Shkrimi i shenjtë i njërës dhe i tjetrës Besëlidhje, janë pra, si një pasqyrë në të cilin Kisha shtegtare në tokë sodit Hyjin, prej të cilit merr gjithçka, derisa të arrijë ta shohë faqe-faqas, ashtu siç është (krh. 1 Gjn 3,2).

Tradita e shenjtë

8. Ndërkaq, predikimi apostolik, që shprehet në mënyrë të veçantë në librat e frymëzuar, duhej të ruhej me një pasardhësi të pandërprerë deri në fund të kohëve. Prandaj, Apostujt, duke përçuar atë që ata vetë kishin marrë, i porosisin besimtarët që t'u përmbahen traditave që u ishin kaluar qoftë me zë qoftë me shkrim (krh. 2 Sel 2,15), dhe të luftojnë për atë fe që u ishte përçuar atyre një herë e përgjithmonë (krh. Jud 3)[248]. Ajo që qe përçuar prej Apostujve, pastaj, përfshin gjithçka që ndihmon për jetën e shenjtë të popullit të Hyjit dhe për shtimin e fesë; kështu Kisha në doktrinën e vet, në jetën e vet dhe në kultin e vet, përjetëson dhe ua përçon të gjithë brezave gjithçka që ajo është, gjithçka që ajo beson.

Kjo traditë me origjinë apostolike përparon në Kishë me ndihmën e Shpirtit Shenjt[249]: në të vërtetë, rritet të kuptuarit, e gjërave si dhe e fjalëve të përçuara, qoftë me soditjen dhe me studimin e besimtarëve që i meditojnë në zemrat e tyre (krh. Lk 2,19 e 51), qoftë me inteligjencën e dhënë nga një përvojë më e thellë e gjërave shpirtërore, qoftë prej predikimit të atyre të cilët me pasardhësinë ipeshkvnore kanë marrë një karizmë të sigurt të së vërtetës. Kështu Kisha gjatë shekujve priret pareshtur drejt plotësisë së të vërtetës hyjnore, derisa në të të plotësohen fjalët e Hyjit.

Pohimet e Etërve të shenjtë vërtetojnë praninë gjallëruese të kësaj tradite, pasuritë e së cilës janë të futura në praktikën dhe në jetën e Kishës që beson dhe që lutet. Është kjo traditë ajo që e bën Kishën të njohë tërë kanonin e librave të shenjtë dhe që në Kishë bën që të kuptohen më thellësisht e i bën vepruese në mënyrë të pandërprerë vetë Shkrimet e shenjta. Kështu Hyji, i cili ka folur në të kaluarën, nuk resht së foluri me Nusen e Birit të vet të zgjedhur, dhe me Shpirtin Shenjt, nëpërmjet të cilit zëri i gjallë i Ungjillit tingëllon në Kishë dhe nëpërmjet saj në botë, i udhëheq besimtarët drejt së vërtetës së plotë dhe në ta bën që të banojë fjala e Krishtit me gjithë pasurinë e vet (krh. Kol 3,16).

Marrëdhëniet mes Shkrimit dhe traditës

---

245 Krh. Mt 28,19-20 e Mk 16,15. KONCILI i TRENTOS, Dekreti *De canonicis Scripturis*: Dz 783 (1501) [Collantes 2.006].

246 Krh. KONCILI i TRENTOS, l.c.; KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*, kap. 2: Dz 1787 (3006).

247 SHËN IRENEU, *Adv. Haer.*, III, 3, 1: PG 7, 848; HARVEY, 2, fq. 9.

248 Krh. KONCILI II i NIKESË: DZ 303 (602). KONCILI I KONSTANDINOPOJËS IV, Sek. X, kan. 1: Dz 336 (650-52).

249 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*, kap. 4: Dz 1800 (3020) [Collantes 1.085].

9. Pra, tradita e shenjtë dhe Shkrimi i shenjtë janë të lidhur ngushtë dhe komunikues ndërmjet tyre. Pasi të dy dalin prej të njëjtit burim të shenjtë, ata formojnë në njëfarë mënyre një tërësi dhe priren drejt të njëjtit qëllim. Në të vërtetë, Shkrimi i shenjtë është fjala e Zotit e shkruar me frymëzimin e Shpirtit hyjnor; për sa i përket traditës së shenjtë, ajo përçon në mënyrë të plotë fjalën e Zotit, e besuar prej Krishtit Zot dhe prej Shpirtit Shenjt Apostujve, pasardhësve të tyre, me qëllim që, të ndriçuar prej Shpirtit të së vërtetës, me predikimin e tyre ta ruajnë, ta paraqesin dhe ta përhapin besnikërisht; prej kësaj del se Kisha mbështetet me siguri mbi të gjitha gjërat e zbuluara jo vetëm prej Shkrimit dhe se si pasojë, si njëri si tjetra duhet të pranohen dhe të nderohen me të njëjtën ndjenjë përshpirtërie dhe nderimi[250].

Marrëdhëniet e traditës dhe të Shkrimit
me Kishën dhe magjisterin

10. Tradita e shenjtë dhe Shkrimi i shenjtë përbëjnë një visar të vetëm të shenjtë të fjalës së Zotit të besuar Kishës; në bashkim me të, i gjithë populli i shenjtë, i bashkuar me Barinjtë e vet, qëndron përherë në mësimin e Apostujve dhe në bashkimin vëllazëror, në thyerjen e bukës dhe në uratë (krh. Vap 2,42), në mënyrë që, mbajtja, zbatimi dhe dëshmimi i fesë së përçuar, të vendoset mes barinjve dhe besimtarëve një njësi shpirti e posaçme[251].

Pastaj, detyra e shpjegimit në mënyrë autentike e fjalës së Zotit, e shkruar apo e përçuar[252], i besohet vetëm magjisterit të gjallë të Kishës[253], autoriteti i së cilës ushtrohet në emër të Jezu Krishtit. Megithatë, magjisteri nuk është më lart se fjala e Hyjit, por i shërben asaj, duke mësuar vetëm atë që ka qenë përçuar, pasi me mandat hyjnor dhe me ndihmën e Shpirtit Shenjt, devotshmërisht e dëgjon, shenjtërisht e ruan dhe besnikërisht e paraqet atë fjalë, dhe prej këtij visari të vetëm të fesë merr gjithçka që propozon të besohet si e zbuluar prej Hyjit.

Është e qartë, pra, se tradita e shenjtë, Shkrimi i shenjtë dhe magjisteri i Kishës, me vendimin tejet të urtë të Hyjit, janë mes tyre kaq shumë të lidhur dhe të bashkuar sa asnjëri prej këtyre realiteteve nuk qëndron pa të tjerët, dhe të gjithë së bashku, e asnjëri sipas mënyrës së vet, nën veprimin e një të vetmit Shpirt Shenjt, ndihmojnë frytshmërisht për shpëtimin e shpirtrave.

Kapitulli III

FRYMËZIMI HYJNOR DHE INTERPRETIMI I SHKRIMIT TË SHENJTË

Frymëzimi dhe e vërteta e Shkrimit

11. Të vërtetat e zbuluara në mënyrë hyjnore, që përmbahen dhe shprehen në librat e Shkrimit të shenjtë, qenë shkruar me frymëzimin e Shpirtit Shenjt. Nëna e shenjtë Kishë, sipas fesë apostolike, i mban të shenjta dhe kanonike të gjitha librat qoftë të Besëlidhjes së Vjetër, qoftë të Besëlidhjes së Re, me të gjitha pjesët e tyre, sepse janë shkruar me frymëzim të Shpirtit Shenjt (krh. Gjn 20,31; 2 Tim 3,16; 2 Pjt 1,19-21; 3,15-16), kanë si autor Hyjin dhe si të tillë i janë dorëzuar Kishës[254]. Për

250 Krh. KONCILI i TRENTOS, Dekreti *De canonicis Scripturis*: Dz 783 (1501) [Collantes 2.006].

251 Krh. PIU XII, Kushtetuta Apostolike *Munificentissimus Deus*, 01.11.1950: AAS 42 (1950), fq. 756, që risjell fjalët e SHËN CIPRIANIT, *Epist.* 66, 8: CSEL 3, 2, 733: "Kisha është një popull i mbledhur rreth Priftit dhe një grigjë e bashkuar me Bariun e vet".

252 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*, kap. 3: Dz 1792 (3011) [Collantes 1.070].

253 Krh. PIU XII, Enciklika *Humani Generis*, 12.08.1950: AAS 42 (1950), fq. 568-569: Dz 2314 (3886) [Collantes 7.203-04].

254 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*, kap. 2: Dz 1787 (3006) [Collantes 2.015]. KOMITETI PAPNOR BIBLIK, Dekreti 18.06.1915: Dz 2180 (3629); EB 420. KONGREGATA E UFICIT TË SHENJTË, Letra e datës 22.12.1923: EB 499.

redaktimin e librave të shenjtë, Hyji zgjodhi dhe përdori njerëz që kishin aftësitë e veta[255], me qëllim që, duke vepruar ai vetë në ta dhe nëpërmjet tyre[256], të shkruanin si autorë të vërtetë, të gjitha dhe vetëm ato gjëra që ai donte që të shkruheshin[257].

Pra, meqenëse gjithçka që autorët e frymëzuar apo hagjiografët pohojnë duhet pranuar si e pohuar prej Shpirtit Shenjt, si pasojë, duhet mbajtur se librat e Shkrimit mësojnë me siguri, besnikërisht dhe pa gabim të vërtetën që Hyji, për shpëtimin tonë, dëshiroi që të dorëzohej në Shkrimet e shenjta[258]. Ndërkaq, "i tërë Shkrimi shenjt, hyjnisht i frymëzuar, është i dobishëm për të mësuar, për të bindur, për të ndrequr, për të edukuar në drejtësi, që njeriu i Hyjit të jetë i përsosur, i përshtatur për të kryer çdo vepër të mirë" (2 Tim 3,16-17).

Si duhet të shpjegohet Shkrimi i shenjtë

12. Meqenëse Hyji në Shkrimin e shenjtë ka folur nëpërmjet njerëzve në mënyrë njerëzore[259], shpjeguesi i Shkrimit të shenjtë, për të kuptuar më mirë atë që ai ka dashur të komunikojë, duhet të kërkojë me vëmendje se çfarë kanë dashur me të vërtetë hagjiografët të thonë dhe çfarë i ka pëlqyer Hyjit të shfaqë me fjalët e tyre.

Për të kuptuar synimin e hagjiografëve, duhet të kemi parasysh ndër të tjera edhe gjinitë letrare. Në fakt, e vërteta ndryshe propozohet dhe shprehet në tekste në mënyrë historike, profetike, poetike, ose edhe në gjini të tjera të shprehjes. Pra, është e nevojshme që shpjeguesi të kërkojë kuptimin që hagjiografi në rrethana të caktuara, sipas kushteve të kohës së tij dhe të kulturës së tij, nëpërmjet disa gjinive letrare që në atë kohë ishin në përdorim, synonte të shprehte dhe faktikisht ka shprehur[260]. Në të vërtetë, për të kuptuar në mënyrë të saktë atë që autori i shenjtë dëshironte të pohonte në shkrim, duhet t'i kushtohet vëmendja e duhur qoftë mënyrave të zakonshme dhe origjinale të të ndierit, të të shprehurit dhe të të treguarit të kohës së hagjiografit, qoftë atyre gjërave që në vendet e ndryshme, në atë kohë, ishin në përdorim në marrëdhëniet njerëzore[261].

Por, meqenëse Shkrimi i shenjtë duhet të lexohet dhe të shpjegohet në dritën e të njëjtit Shpirt nëpërmjet të cilit ka qenë shkruar[262], për të nxjerrë me saktësi kuptimin e Shkrimeve të shenjta, duhet të kemi kujdes njëlloj edhe për përmbajtjen dhe njësinë e të gjithë Shkrimit, duke mbajtur parasysh siç duhet traditën e gjallë të të gjithë Kishës dhe analogjinë e fesë. Është detyrë e egzegjetëve të kontribuojnë, duke ndjekur këto norma, për kuptimin më të thellë dhe paraqitjen e kuptimit të Shkrimit të shenjtë, me qëllim që, nëpërmjet studimit të tyre, në ndonjë mënyrë përgatitore, të piqet gjykimi i Kishës. Në të vërtetë, gjithçka që është thënë këtu mbi mënyrën e shpjegimit të Shkrimit, është e nënshtruar në instancë të fundit gjykimit të Kishës, e cila kryen mandatin hyjnor dhe mbarështimin e ruajtjes dhe shpjegimit të fjalës së Zotit[263].

"Denjimi" i Dijes hyjnore

13. Pra, në Shkrimin e shenjtë, duke mbetur gjithmonë e paprekur e vërteta dhe shenjtëria e Hyjit, shfaqet denjimi i admirueshëm e Dijes hyjnore, "me qëllim që të mund të kuptojmë mirësinë e paarritshme të Hyjit dhe se në ç'pikë ai, i gatshëm dhe i kujdesshëm ndaj natyrës sonë, e ka

255 Krh. PIU XII, Enciklika *Divino afflante Spiritu*, 30.09.1943: AAS 35 (1943), fq. 314; EB 556.

256 *In e per l'uomo*: krh. Heb 1,1 e 4,7 (*in*); 2 Sam 23,2; Mt 1,22 e gjetiu (*per*); KONCILI I i VATIKANIT, *Schema de doctr. cath.*, shënimi 9: Coll. Lac., VII, 522.

257 LUANI XIII, Enciklika *Providentissimus Deus*, 18.11.1893: Dz 1952 (3293); EB 556 [Collantes 2.028-30].

258 Krh. SHËN AGUSTINI, *De Gen. ad litt.*, 2, 9, 20: PL 34, 270-271; CSEL 28, 1, 46-47, e *Epist.* 82, 3: PL 33, 277: CSEL 34, 2, 354. SHËN TOMA, *De Ver.*, q. 12, a. 2, C. KONCILI i TRENTOS, Dekreti *De canonicis Scripturis*: Dz 783 (1501) [Collantes 2.006]. LUANI XIII, Enciklika *Providentissimus Deus*: EB 121, 124, 126-127 [Dz 3291 e vijim; Collantes 2.026 e vijim]. PIU XII, Enciklika *Divino afflante Spiritu*: EB 539.

259 Krh. SHËN AGUSTINI, *De Civ. Dei*, XVII, 6, 2: PL 41, 537; CSEL 40, 2,228.

260 Krh. SHËN AGUSTINI, *De Doctr. Christ.*, III, 18, 26: PL 34, 75-76; CSEL 80, 95.

261 Krh. PIU XII, l.c. [shënimi 5]: Dz 2294 (3829-3830); EB 557-562 [pjesërisht Collantes 2.069-71].

262 Krh. BENEDIKTI XV, Enciklika *Spiritus Paraclitus*, 15.09.1920: EB 469. SHËN JERONIMI, *In Gal* 5,19-21: PL 26, 417A.

263 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*, kap. 2: Dz 1788 (3007) [Collantes 2.016].

përshtatur gjuhën e vet"[264]. Në të vërtetë, fjalët e Hyjit, të shprehura me gjuhët njerëzore, janë bërë të ngjashme me të folurën e njeriut, ashtu si Fjala e Atit të amshuar, duke pasë marrë mbi vete dobësitë e natyrës njerëzore, u bë e ngjashme me njeriun.

Kapitulli IV

BESËLIDHJA E VJETËR

Historia e shpëtimit në librat e Besëlidhjes së Vjetër

14. Hyji, duke projektuar dhe përgatitur me kujdesin e dashurisë së vet të madhe shpëtimin e gjinisë njerëzore, zgjodhi me një plan të posaçëm një popull të cilit do t'ia besonte premtimet. Në të vërtetë, nëpërmjet besëlidhjes së bërë me Abrahamin (krh. Zan 15,18), dhe nëpërmjet Moisiut me popullin e Izraelit (krh. Dal 24,8), ai iu zbulua, me fjalë dhe me vepra, popullit të cilin e fitoi, si i vetmi Hyj i gjallë dhe i vërtetë, në mënyrë të tillë që Izraeli të eksperimentonte se cili ishte plani i Hyjit me njerëzit dhe, duke folur vetë Hyji me gojën e profetëve, ta kuptonte me një thellësi dhe qartësi gjithnjë e më të madhe dhe ta bënte të njihej më gjerësisht mes njerëzve (krh. Ps 21,28-29; 95,1-3; Is 2,1-4; Jer 3,17). Ekonomia e shpëtimit, e paralajmëruar, e kallëzuar dhe e shpjeguar nga autorët e shenjtë, gjendet në cilësinë e fjalës së vërtetë të Hyjit në librat e Besëlidhjes së Vjetër; pra-ndaj këta libra të frymëzuar hyjnisht ruajnë një vlerë të përhershme: "Gjithaçka që dikur u shkrua, u shkrua për mësimin tonë, në mënyrë që, me anë të qëndresës e të ngushëllimit që vjen nga Shkrimi i shenjtë, të kemi shpresë" (Rom 15,4).

Rëndësia e Besëlidhjes së Vjetër për të krishterët

15. Ekonomia e Besëlidhjes së Vjetër kishte si qëllim sidomos të përgatiste, të shpallte profetikisht (krh. Lk 24,44; Gjn 5,39; 1 Pjt 1,10) dhe të tregonte me figura të ndryshme (krh. 1 Kor 10,11) ardhjen e Krishtit shëlbues të gjithësisë dhe të Mbretërisë mesianike. Pastaj, librat e Besëlidhjes së Vjetër, duke mbajtur parasysh kushtet e gjinisë njerëzore para kohëve të shpëtimit të vendosur prej Krishtit, ua paraqesin të gjithëve se kush është Hyji dhe kush është njeriu dhe mënyrën me të cilën Hyji i drejtë dhe i mëshirshëm vepron me njerëzit. Këta libra, megjithëse përmbajnë gjëra të papërsosura dhe kalimtare, gjithsesi shfaqin një pedagogji të vërtetë hyjnore[265]. Pra, të krishterët duhet t'i marrin me devocion këta libra: në ta shprehet një kuptim i gjallë i Hyjit; në ta gjenden mësime shumë të mëdha mbi Hyjin, një dije e vlefshme për jetën e njeriut dhe thesare të mrekullueshme lutjeje; në ta, në fund, fshihet misteri i shpëtimit tonë.

Njësia e dy Besëlidhjeve

16. Pra, Hyji i cili i ka frymëzuar librat e të dyja Besëlidhjeve dhe është autori i tyre, me urti ka vendosur që Besëlidhja e Re të fshihej në të Vjetrën dhe e Vjetra të zbulohej në të Renë[266]. Sepse, edhe pse Krishti e ka themeluar Besëlidhjen e Re në gjakun e vet (krh. Lk 22,10; 1 Kor 11,25), gjithsesi librat e Besëlidhjes së Vjetër, të marrë tërësisht në predikimin ungjillor[267], fitojnë dhe shfaqin domethënien e tyre të plotë në Besëlidhjen e Re (krh. Mt 5,17; Lk 24,27; Rom 16,25-26; 2 Kor 3,14-16), që ata nga ana e tyre ndriçojnë dhe shpjegojnë.

---

264 SHËN GJON GOJARTI, *In Gen* 3,8 (Hom. 17,1): PG 53,134. "*Attemperatio*", në greqisht *synkatábasis*.

265 Krh. PIU XI, Enciklika *Mit brennender Sorge*, 14.03.1937: AAS 29 (1937), fq. 151.

266 Krh. SHËN AGUSTINI, *Quaest. in Hept.*, 2, 73: PL 34, 623.

267 Krh. SHËN IRENEU, *Adv. Haer.*, III, 21, 3: PG 7, 950 (= 25,1: HARVEY, 2, fq. 115). SHËN CIRILI I JERUSALEMIT, *Catech.*, 4,35: PG 33, 497, TEODORI I MOPSUESTISË, *In Soph.*, I, 4-6: PG 66, 452D-453A.

Kapitulli V

BESËLIDHJA E RE

Përsosmëria e Besëlidhjes së Re

17. Fjala e Zotit, që është fuqi hyjnore për shpëtimin e çdokujt që beson (krh. Rom 1,16), paraqitet e shfaq forcën e vet në mënyrë të dukshme në shkrimet e Besëlidhjes së Re. Në të vërtetë, kur erdhi plotësia e Kohëve (krh. Gal 4,4), Fjala u bë njeri dhe banoi ndër ne plot hir dhe të vërtetë (krh. Gjn 1,14). Krishti vendosi Mbretërinë e Hyjit në tokë, e shfaqi me vepra dhe fjalë Atin e vet dhe vetveten dhe e çoi në plotësi veprën e vet me vdekjen, ngjalljen dhe të ngjiturit e lavdishëm, ashtu si edhe me dërgimin e Shpirtit Shenjt. I lartësuar prej tokës, i tërheq të gjithë nga vetja (krh. Gjn 12,32), ai që është i vetmi që i ka fjalët e jetës së amshuar (krh. Gjn 6,68). Ky mister nuk qe bërë i dukshëm për brezat e tjerë, ashtu siç u është zbuluar tani apostujve të shenjtë të tij e profetëve në Shpirtin Shenjt (krh. Ef 3,4-6), me qëllim që të predikonin Ungjillin, të nxisnin fenë në Krishtin Zot e të mblidhnin Kishën. Për gjithë këtë, shkrimet e Besëlidhjes së Re paraqesin një dëshmi të përhershme e hyjnore.

Prejardhja apostolike e Ungjijve

18. Kushdo e vëren se ndër të gjitha Shkrimet, edhe ndër ato të Besëlidhjes së Re, Ungjijtë kanë një epërsi të merituar, pasi përbëjnë dëshminë kryesore në lidhje me jetën dhe me mësimin e Fjalës së mishëruar, Shëlbuesit tonë.

Kisha gjithmonë dhe në çdo vend ka besuar dhe beson se katër Ungjijtë janë me prejardhje apostolike. Në të vërtetë, atë që Apostujt me mandatin e Krishtit predikuan, më pas, me frymëzimin e Shpirtit Shenjt, ata dhe njerëz të rrethit të tyre e përçuan në shkrime që janë themeli i fesë, domethënë Lajmi i Mirë katërformësh sipas Mateut, Markut, Lukës dhe Gjonit[268].

Karakteri historik i Ungjijve

19. Nëna e shenjtë Kishë ka besuar e beson vendosmërisht dhe në mënyrë të patundur se katër Ungjijtë e lartpërmendur, karakterin historik të të cilëve e pohon pa ngurrim, përçojnë besnikërisht gjithçka që Jezusi, Biri i Hyjit, gjatë jetës së vet mes njerëzve, efektivisht ka vepruar dhe mësuar për shpëtimin e tyre të amshuar, deri ditën në të cilën u ngjit në qiell (krh. Vap 1,1-2). Pastaj Apostujt, pas ngjitjes së Zotit Jezus, ua përçuan dëgjuesve të tyre atë që ai kishte thënë e kishte bërë, me atë njohje më të plotë të gjërave, të cilën ata e gëzonin[269] për arsye të përjetimit të ngjarjeve të lavdishme të Krishtit dhe ndriçimit prej Shpirtit të së vërtetës[270]. Autorët e shenjtë i shkruan katër Ungjijtë, duke zgjedhur disa ndër shumë gjëra që ishin përçuar me zë ose edhe me shkrim, duke hartuar një përmbledhje të të tjerave, ose duke i shpjeguar ato në lidhje me gjendjen në Kishat, duke ruajtur në fund karakterin e predikimit, por gjithmonë në mënyrë të tillë që të kumtojnë për Jezusin gjëra të vërteta dhe të sinqerta[271]. Në të vërtetë, ata, duke u bazuar qoftë në kujtimet e veta, qoftë në dëshminë e atyre të cilët "që në fillim i panë me sytë e tyre dhe u bënë mbarështues të Fjalës", shkruan me synimin që të na bëjnë ta njohim "të vërtetën" (krh. Lk 1,2-4) e mësimeve që kemi marrë.

Shkrimet e tjera të Besëlidhjes së Re

20. Kanoni i Besëlidhjes së Re, përveç katër Ungjijve, përmban edhe letrat e shën Palit dhe shkrime të tjera apostolike, të shkruara me frymëzim të Shpirtit Shenjt; këto shkrime, me vendimin e mençur të Hyjit, përforcojnë gjithçka që i përket Krishtit Zot, shpjegojnë në mënyrë të mëtejshme mësimin e tij autentik,

268 Krh. SHËN IRENEU, *Adv. Haer.*, III, 11, 8: PG 7, 885; bot. SAGNARD, fq. 194.

269 Krh. Gjn 14,26; 16,13.

270 Krh. Gjn 2,22; 12,6; krahaso edhe 14,26; 16,12-13; 7,39.

271 Krh. Udhëzimi *Sancta Mater Ecclesia* nxjerrë prej Këshillit Papnor për nxitjen e Studimeve Biblike: AAS 56 (1964) fq. 715.

bëjnë të njihet fuqia shëlbuese e veprës hyjnore të Krishtit, tregojnë fillimet e Kishës dhe të përhapjes së saj të mrekullueshme në botë dhe paralajmërojnë ecjen e saj të lavdishme.

Në të vërtetë, Zoti Jezus u qëndron pranë apostujve të vet ashtu siç kishte premtuar (krh. Mt 28,20) dhe u dërgoi atyre Shpirtin ngushëllues, i cili duhej t'i udhëhiqte në plotësinë e së vërtetës (krh. Gjn 16,13).

Kapitulli VI

SHKRIMI I SHENJTË NË JETËN E KISHËS

Rëndësia e Shkrimit të shenjtë për Kishën

21. Kisha e ka nderuar gjithmonë Shkrimin e shenjtë ashtu siç ka bërë edhe për vetë Trupin e Krishtit, duke mos reshtur kurrë, sidomos në liturgjinë e shenjtë, së ushqyeri me bukën e jetës prej tryezës qoftë të fjalës së Hyjit qoftë të Trupit të Krishtit, dhe së dhëni besimtarëve. Së bashku me traditën e shenjtë, gjithmonë e ka konsideruar dhe e konsideron Shkrimin e shenjtë si rregullën më të lartë të fesë së vet; në të vërtetë, ai, i frymëzuar prej Hyjit dhe i shkruar një herë e përgjithmonë, komunikon në mënyrë të pandryshueshme fjalën e vetë Hyjit dhe bën që të jehojë në fjalët e profetëve dhe të Apostujve zëri i Shpirtit Shenjt. Pra, është e nevojshme që predikimi kishtar, ashtu si edhe vetë feja e krishterë, të ushqehet dhe të rregullohet prej Shkrimit të shenjtë. Në të vërtetë, në librat e shenjtë Ati që është në qiej me shumë dashamirësi u afrohet bijve të vet dhe hyn në bisedë me ta; pastaj, në fjalën e Hyjit është vendosur kaq shumë frytshmëri dhe fuqi, sa ajo është mbështetje dhe fuqi në Kishë, dhe për bijtë e Kishës forca e fesë së tyre, ushqimi i shpirtit, burimi i pasur dhe i përhershëm i jetës shpirtërore. Prandaj duhet t'ia referojmë në mënyrë të veçantë Shkrimit të shenjtë atë që është thënë: "Fjala e Hyjit është e gjallë dhe vepruese" (Heb 4,12), "e cila është e aftë t'ju edukojë e t'ju japë trashëgimin ndër të gjithë të shenjtëruarit" (Vap 20,32; krh. 1 Sel 2,13).

Nevoja e përkthimeve të përshtatshme dhe të sakta

22. Është e nevojshme që besimtarët të kenë afrimitet të madh me Shkrimin e shenjtë. Për këtë arsye, Kisha që prej fillimit e bëri të vetin përkthimin shumë të lashtë grek të Besëlidhjes së Vjetër të quajtur i të Shtatëdhjetëve, dhe i ka nderuar gjithmonë versionet e tjera lindore dhe versionet latine, veçanërisht atë që quhet Vulgata. Por, pasi fjala e Hyjit duhet të jetë në dispozicion të të gjithëve në çdo kohë, Kisha kujdeset me një zell amtar që të bëhen përkthime të përshtatshme dhe të sakta në gjuhët e ndryshme, sipas parapëlqimit duke u nisur prej teksteve origjinale të librave të shenjtë. Nëse, për arsye dobishmërie dhe me lejen e autoritetit të Kishës, këta do të bëhen në bashkëpunim me vëllezërit e ndarë, mund të përdoren nga të gjithë të krishterët.

Angazhimi apostolik i studiuesve

23. Nusja e Fjalës së Mishëruar, Kisha, e udhëzuar prej Shpirtit Shenjt, synon të arrijë një njohje gjithnjë e më të thellë të Shkrimit të shenjtë, që të mund t'i ushqejë vazhdimisht bijtë e vet me fjalët hyjnore; prandaj, me të drejtë nxit edhe studimin e Etërve të shenjtë të Lindjes dhe të Perëndimit dhe të liturgjive të shenjta. Egzegjetët katolikë pastaj, dhe amatorët e tjerë të teologjisë së shenjtë, duke punuar së bashku me zell, të angazhohen për të arritur që, nën mbikëqyrjen e magjisterit të shenjtë, të studiojnë dhe të shpjegojnë me materialet e duhura Letrat hyjnore, në mënyrë që numri më i madh i mundshëm i mbarështuesve të fjalës hyjnore të jetë në gjendje t'ia japë me frytshmëri popullit të Hyjit ushqimin e Shkrimit, që ndriçon mendjen, forcon vullnetet dhe ndez zemrat e njerëzve në dashurinë e Hyjit[272]. Koncili

272 Krh. PIU XII, Enciklika *Divino afflante Spiritu*, 30.09.1943: EB 551, 553, 567. KOMISIONI PAPNOR BIBLIK, *Instructio de S. Scriptura in Clericorum Seminariis et Religiosorum Collegiis recte docenda*, 13.05.1950: AAS 42 (1950) fq. 495-505.

i shenjtë u jep zemër bijve të Kishës që të kultivojnë shkencat biblike, me qëllim që, me energji gjithmonë të përtërira, të vazhdojnë deri në fund punën e ndërmarrë me një zell të plotë dhe sipas kuptimit të Kishës[273].

Rëndësia e Shkrimit të shenjtë për teologjinë

24. Teologjia e shenjtë bazohet, si në një themel të përhershëm, në fjalën e Hyjit të shkruar dhe të pandashme prej traditës; në të fuqimisht forcohet dhe rinohet gjithmonë, duke shqyrtuar në dritën e fesë çdo të vërtetë të fshehur në misterin e Krishtit. Shkrimi i shenjtë përmban fjalën e Hyjit dhe, pikërisht sepse është i frymëzuar, është me të vërtetë fjalë e Hyjit; pra, studimi i faqeve të shenjta qoftë shpirti i teologjisë së shenjtë[274]. Edhe mbarështimi i fjalës, domethënë predikimi baritor, katekeza dhe çdo lloj mësimi i krishterë, gjen në po këtë fjalë të Shkrimit një ushqim të shëndetshëm dhe një fuqi të shenjtë.

Porositet leximi i Shkrimit të shenjtë

25. Prandaj është e nevojshme që të gjithë klerikët, sidomos meshtarët dhe të gjithë sa janë, diakonë apo katekistë, t'i kushtohen ligjshmërisht mbarështimit të fjalës, të ruajnë një kontakt të vazhdueshëm me Shkrimin nëpërmjet një leximi shpirtëror të zellshëm dhe një studimi të kujdesshëm, me qëllim që të mos bëhet një "predikues i kotë i fjalës së Hyjit përjashta ai që nuk e dëgjon atë brenda vetes"[275], ndërsa duhet t'ua shpërndajë besimtarëve që i janë besuar atij pasuritë e begatshme të fjalës hyjnore, sidomos në liturgjinë e shenjtë. Njëlloj, Koncili i shenjtë i nxit me këmbëngulje të gjithë besimtarët, sidomos rregulltarët, që ta mësojnë "njohjen e Jezu Krishtit" (Fil 3,8) me leximin e shpeshtë të Shkrimit të shenjtë. "Në të vërtetë, mosnjohja e Shkrimit, është mosnjohje e Krishtit"[276]. Le t'i afrohen ata me dëshirë tekstit të shenjtë, qoftë për ta mjet i liturgjisë së shenjtë, që është plot me fjalë hyjnore, si nëpërmjet leximit të përshpirtshëm, ashtu edhe nëpërmjet nismave të përshtatshme për këtë qëllim dhe materialeve të tjera, që me miratimin dhe nën kujdesin e barinjve të Kishës, sot më së miri përhapen kudo. Por, le të kujtojnë se leximi i Shkrimit të shenjtë duhet të shoqërohet nga lutje, në mënyrë që të vendoset dialogu ndërmjet Hyjit dhe njeriut; pasi "kur lutemi, flasim me të; kur lexojmë shkrimet hyjnore, atë dëgjojmë"[277].

U takon ipeshkvijve, "rojtarëve të doktrinës apostolike"[278], t'i mësojnë siç duhet besimtarët që u janë besuar atyre mbi përdorimin e drejtë të librave hyjnorë, në mënyrë të veçantë të Besëlidhjes së Re dhe në radhë të parë të Ungjijve, falë përkthimeve të teksteve të shenjta; këta duhet të pajisen me shënimet e nevojshme dhe me të vërtetë të mjaftueshme, që bijtë e Kishës të familjarizohen me siguri e dobi me Shkrimin e shenjtë dhe të mbushen me shpirtin e tyre.

Veç kësaj, të përgatiten botime të Shkrimit të shenjtë të pajisura me shënimet e duhura, që të mund t'i përdorin edhe jo të krishterët dhe të përshtatshme me situatën e tyre; qoftë barinjtë e shpirtrave, qoftë të krishterët e çfarëdo gjendjeje të jetës do të kenë kujdes t'i përhapin me zell dhe maturi.

PËRFUNDIM

26. Pra, në këtë mënyrë, me leximin dhe studimin e librave të shenjtë "fjala e Zotit të vrapojë e të nderohet" (2 Sel 3,1), e thesari i zbulimit, që i është besuar Kishës, ta mbushë gjithnjë e më tepër zemrën e njerëzve. Ashtu si nga pjesëmarrja e zellshme dhe e shpeshtë në misterin eukaristik rritet jeta e Kishës,

273 Krh. PIU XII, Enciklika *Divino afflante Spiritu*, 30.09.1943: EB 569.

274 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Providentissimus Deus*: EB 114; BENEDIKTI XV, Enciklika *Spiritus Paraclitus*, 15.09.1920: EB 483.

275 SHËN AGUSTINI, *Serm.* 179, 1: PL 38, 966.

276 SHËN JERONIMI, *Comm. in Is.*, Prol.: PL 24, 17. - Krh. BENEDIKTI XV, Enciklika *Spiritus Paraclitus*: EB 475-480. PIU XII, Enciklika *Divino afflante Spiritu*: EB 544.

277 SHËN AMBROZI, *De officiis ministrorum*, I, 20, 88: PL 16, 50.

278 SHËN IRENEU, *Adv. Haer.*, IV, 32, 1: PG 7, 1071; (= 49,2: HARVEY, 2, fq. 255).

ashtu është e ligjshme të shpresohet edhe një nxitje e re për jetën shpirtërore nga nderimi i rritur për fjalën e Zotit, që "qëndron për amshim" (Is 40,8; krh. 1 Pjt 1,23-25).

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 18 të muajit nëntor të vitit 1965.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

KUSHTETUTA BARITORE[279] MBI KISHËN NË BOTËN BASHKËKOHORE

GAUDIUM ET SPES
(Gëzimi dhe Shpresa)

PARATHËNIE

Bashkimi i ngushtë i Kishës me krejt familjen njerëzore

1. Gëzimet dhe shpresat, trishtimet dhe ankthet e njerëzve të sotëm, sidomos të të varfërve dhe të të gjithë atyre që vuajnë, janë edhe gëzimet dhe shpresat, trishtimet dhe ankthet e nxënësve të Krishtit, dhe nuk ka gjë përnjëmend njerëzore që nuk gjen jehonë në zemrën e tyre. Bashkësia e tyre, në të vërtetë, përbëhet nga njerëz të cilët, të mbledhur së bashku në Krishtin, janë të drejtuar nga Shpirti Shenjt në shtegtimin e tyre drejt mbretërisë së Atit, dhe kanë marrë një mesazh shpëtimi për t'ua propozuar të gjithëve. Për këtë arsye bashkësia e të krishterëve ndihet realisht dhe thellësisht solidare me gjininë njerëzore dhe historinë e saj.

Kujt i drejtohet Koncili

2. Për këtë Koncili II i Vatikanit, pasi ka depërtuar më thellësisht në misterin e Kishës, nuk ngurron tani t'ua drejtojë fjalën e vet jo më vetëm bijve të Kishës dhe të gjithë atyre që thërrasin emrin e Krishtit, por edhe të gjithë njerëzve. Të gjithëve dëshiron t'u paraqesë se si ai e kupton praninë dhe veprimin e Kishës në botën bashkëkohore.

Bota që ai ka parasysh, pra, është ajo e njerëzve, pra krejt familja njerëzore në kontekstin e të gjitha atyre realiteteve brenda të cilave ajo jeton; bota që është teatër i historisë së njerëzimit dhe mban shenjat e përpjekjeve të njeriut, të humbjeve dhe të fitoreve të tij; bota që të krishterët besojnë se është krijuar dhe mbahet në ekzistencë prej dashurisë së Krijuesit: ajo ka rënë, sigurisht, nën skllavërinë e mëkatit, por Krishti, me kryqin dhe ngjalljen e ka mposhtur pushtetin e të Keqit dhe e ka liruar dhe e ka caktuar, sipas qëllimit hyjnor, për t'u shndërruar dhe për të arritur në përmbushjen e vet.

Në shërbim të njeriut

3. Në ditët tona njerëzimi, i përhumbur në admirimin e zbulimeve të veta dhe të fuqisë së vet, shpesh shtron pyetje të ankthshme mbi evolucionin aktual të botës, mbi vendin dhe detyrën e njeriut në përgjithësi, mbi domethënien e përpjekjeve të tij individuale e kolektive dhe në fund mbi fatin e fundit të gjërave e të njeriut.

[279] Kushtetuta Baritore mbi Kishën në botën bashkëkohore është e ndarë në dy pjesë, por është një e tërë. Kushtetuta quhet Baritore, sepse, e bazuar në parime doktrinore, dëshiron të paraqesë qëndrimin e Kishës ndaj botës dhe njerëzve të sotëm. Pra, nuk mungon as qëllimi baritor në pjesën e parë dhe as qëllimi doktrinor në të dytën. Në pjesën e parë Kisha zhvillon doktrinën e vet mbi njeriun, mbi botën në të cilën njeriu është i përfshirë dhe mbi marrëdhënien e tij me këto realitete. Në të dytën shqyrton më nga afër aspektet e ndryshme të jetës së sotme e të shoqërisë njerëzore dhe më saktë në mënyrë të veçantë çështjet e problemet që në kohët tona duken më urgjente në këtë fushë. Për këtë arsye në këtë pjesë të dytë lënda, e lidhur me parimet doktrinore, përbëhet nga elemente jo vetëm të pandryshueshme, por edhe kalimtare. Për këtë arsye Kushtetuta duhet të interpretohet sipas normave të përgjithshme të interpretimit teologjik dhe kjo duke pasur parasysh, sidomos në pjesën e saj të dytë, rrethanat e ndryshueshme me të cilat janë të lidhura, për shkak të natyrës së tyre, argumentet që trajton.

Për këtë arsye Koncili, duke dëshmuar dhe duke propozuar besimin e krejt popullit të Hyjit të bashkuar nga Krishti, nuk do të mund të bënte një shfaqje më kuptimplote solidariteti, respekti dhe dashurie ndaj krejt familjes njerëzore, brenda të cilës ndodhet, sesa duke vendosur me këtë familje një dialog mbi problemet e ndryshme të lartpërmendura, duke sjellë dritën që vjen prej Ungjillit dhe duke vënë në dispozicion të njerëzve energjitë e shpëtimit që Kisha, nën drejtimin e Shpirtit Shenjt, merr prej Themeluesit të saj. Bëhet fjalë për të shpëtuar njeriun, bëhet fjalë për të ndërtuar shoqërinë njerëzore. Pra, merr parasysh njeriun e tërësishëm, me trup e shpirt, me zemër e ndërgjegje, me intelekt e vullnet, që do të jetë boshti i krejt paraqitjes sonë.

Prandaj Koncili i shenjtë, duke shpallur madhështinë e thirrjes së njeriut dhe praninë e një sythi hyjnor në të, i ofron njerëzimit bashkëpunimin e sinqertë të Kishës, me qëllim që të krijohet ajo vëllazëri e gjithëmbarshme që i përgjigjet kësaj thirrjeje.

Kisha s'është e shtyrë nga asnjë ambicie tokësore, por synon një gjë të vetme: të vazhdojë, nën udhëheqjen e Shpirtit Ngushëllues, veprën e Krishtit, që ka ardhur në botë për të dëshmuar të vërtetën[280], për të shpëtuar e jo për të gjykuar, për të shërbyer dhe jo për të qenë i shërbyer[281].

Paraqitje hyrëse

GJENDJA E NJERIUT NË BOTËN BASHKËKOHORE

Shpresa dhe ankthe

4. Për ta përmbushur këtë funksion, është detyrë e përhershme e Kishës të shqyrtojë shenjat e kohëve dhe t'i interpretojë ato në dritën e Ungjillit, kështu që, në mënyrë të përshtatshme për secilin brez, të mund t'u përgjigjet pikëpyetjeve të përhershme të njerëzve mbi kuptimin e jetës së tashme e të ardhshme dhe mbi marrëdhëniet e tyre të ndërsjella. Në të vërtetë, duhet të njohim dhe të kuptojmë botën në të cilën jetojmë, pritjet e saj, aspiratat e saj dhe karakterin e saj shpesh dramatik.

Ja se si mund të përvijohen karakteristikat më të rëndësishme të botës bashkëkohore.

Njerëzimi jeton sot një periudhë të re të historisë së tij, të karakterizuar prej ndryshimeve të thella e të shpejta që progresivisht përhapen në mbarë globin. Të shkaktuara prej inteligjencës dhe prej veprimtarisë krijuese të njeriut, reflektohen në vetë njeriun, në gjykimet e tij dhe në dëshirat individuale e kolektive, në mënyrën e tij të të menduarit e të të vepruarit, si ndaj gjërave, ashtu edhe ndaj njerëzve. Kështu mund të flasim për një shndërrim të vërtetë shoqëror e kulturor, reflekset e të cilit ndihen edhe në jetën fetare.

Siç ndodh në çdo krizë rritjeje, ky shndërrim sjell me vete vështirësi jo të vogla. Kështu, ndërsa njeriu e shtrin aq shumë fuqinë e vet, nga ana tjetër jo gjithmonë arrin ta vërë atë në shërbimin e vet. Përpiqet të depërtojë në thellësinë më të madhe të qenies së vet, por shpesh duket më i pasigurt për vetveten. Pak nga pak i zbulon më qartë ligjet e jetës shoqërore, por pastaj ngurron në lidhje me drejtimin që duhet t'i japë. Por gjinia njerëzore pati në dispozicion shumë pasuri, mundësi dhe fuqi ekonomike; e megjithatë, një pjesë e madhe e banorëve të globit vuan ende prej urisë dhe mjerimit, popullata të tëra s'dinë as të lexojnë e as të shkruajnë.

Kurrë si sot njerëzit nuk kanë pasur një ndjenjë kaq të mprehtë të lirisë dhe ndërkaq lindin forma të reja të skllavërisë shoqërore e psikike. Dhe ndërsa bota e ndien kaq qartë njësinë e vet dhe varësinë e ndërsjellë të individëve në një solidaritet të nevojshëm, dhunshëm shtyhet në drejtime të kundërta prej forcave që luftojnë njëra-tjetrën; në të vërtetë, vazhdojnë ende konflikte të rënda politike, shoqërore, ekonomike, raciale e ideologjike dhe nuk është zhdukur as rreziku i një lufte që mund të

280 Krh. Gjn 18,37.

281 Krh. Gjn 3,17; Mt 20,28; Mk 10,45.

shkatërrojë gjithçka. Shtohet shkëmbimi i ideve, por të njëjtat fjalë me të cilat shprehen konceptet më të rëndësishme, në ideologji të ndryshme marrin domethënie shumë të ndryshme. Më në fund me çdo përpjekje kërkohet në mënyrë të palodhur një rend tokësor më i përsosur, pa ecur me të njëjtin hap edhe përparimi shpirtëror.

Të zhytur në kushte kaq të ndryshme, shumë bashkëkohës tanë nuk janë në gjendje t'i identifikojnë realisht vlerat e përhershme dhe t'i harmonizojnë ato siç duhet me zbulimet e fundit.

Prandaj ndiejnë peshën e shqetësimit, të munduar mes shpresës dhe ankthit, ndërsa pyesin veten mbi ecurinë aktuale të botës. Kjo e sfidon njeriun, madje e detyron atë t'i japë vetes një përgjigje.

Ndryshime të thella

5. Turbullimi i tashëm i shpirtrave dhe shndërrimi i kushteve të jetesës lidhen me një modifikim më rrënjësor, që priret nga mbizotërimi i shkencave matematikore, natyrore e njerëzore, në formimin e shpirtit, ndërsa në planin e veprimit i besohet teknikës, që ka zënë fill prej atyre shkencave.

Kjo mendësi shkencore i modelon në mënyrë të ndryshme nga më parë kulturën dhe mënyrën e të menduarit. Pastaj teknika ka përparuar aq shumë, sa ka shndërruar fytyrën e tokës dhe tani kërkon edhe pushtimin e hapësirës jashtëtokësore.

Edhe mbi kohën inteligjenca njerëzore e rrit në njëfarë mënyre zotërimin e vet: mbi të kaluarën nëpërmjet kërkimit historik, mbi të ardhmen me perspektivën dhe planifikimin.

Jo vetëm përparimi i shkencave biologjike, psikologjike e shoqërore i jep njeriut mundësinë për një njohje më të mirë të vetvetes, por edhe e vë në gjendje që të ndikojë drejtpërdrejt mbi jetën e shoqërive, nëpërmjet përdorimit të teknikave të përshtatshme.

Po ashtu, njerëzimi shqetësohet gjithnjë e më shumë për të siguruar dhe për të kontrolluar shtimin e vet demografik.

Vetë lëvizja e historisë bëhet aq e shpejtë, sa është e vështirë të ndiqet prej individëve. Fati i shoqërisë njerëzore bëhet një i vetëm apo nuk është më i larmishëm.

Kështu njerëzimi kalon nga një konceptim mjaft statik i rendit të gjërave, në një konceptim më dinamik dhe evolutiv. Kjo favorizon lindjen e një kompleksi të jashtëzakonshëm problemesh të reja, që nxit analiza dhe sinteza të reja.

Ndryshimet në rendin shoqëror

6. Si pasojë e gjithë kësaj, ndryshime gjithnjë e më të thella ndodhin në bashkësitë lokale tradicionale, familjet patriarkale, fiset, fshatrat, në grupet e ndryshme dhe në marrëdhëniet e jetës shoqërore.

Pak nga pak përhapet lloji i shoqërisë industriale, që favorizon në disa kombe një ekonomi të mirëqenies dhe i shndërron rrënjësisht konceptet e kushtet shekullore të jetesës shoqërore. Po ashtu, civilizimi urban dhe tërheqja që ai shkakton forcohen, qoftë prej shumimit të qyteteve dhe të banorëve të tyre, qoftë prej përhapjes mes ruralëve të modeleve të jetës qytetare.

Mjete të reja e më të mira komunikimi shoqëror favorizojnë në mënyrë më të gjerë e më të shpejtë njohjen e ngjarjeve dhe përhapjen e ideve e të ndjenjave, duke ngjallur kështu reagime të shumta zinxhir.

Nuk duhet nënvleftësuar as fakti se shumë njerëz, të nxitur prej arsyesh të ndryshme për të emigruar, e ndryshojnë mënyrën e tyre të jetesës.

Në këtë mënyrë, pandërprerë shumohen marrëdhëniet e njeriut me njerëzit e tjerë, ndërsa nga ana e vet ky "socializim" krijon lidhje të reja, por pa ndihmuar gjithmonë një pjekuri përkatëse të personave dhe marrëdhënieve me të vërtetë personale, pra "personalizimin".

Një evolucion i tillë duket më qartë në kombet që tashmë e gëzojnë përparimin ekonomik dhe teknik; por ai vë në lëvizje edhe ata popuj ende në rrugë zhvillimi, që dëshirojnë të arrijnë për vendet e tyre të mirat e industrializimit dhe të urbanizimit. Këto popuj, veçanërisht nëse janë të lidhur me traditat më të hershme, në të njëjtën kohë ndiejnë nevojën për ta ushtruar lirinë e tyre në mënyrë më të pjekur dhe më personale.

Ndryshime psikologjike, morale dhe fetare

7. Ndryshimi i mendësisë dhe i strukturave shpesh implikon vlerat tradicionale, sidomos mes të rinjve: ata, shpesh të padurueshëm, bëhen kryengritës prej paqetësisë; të vetëdijshëm për rëndësinë e

tyre në jetën shoqërore, dëshirojnë që sa më shpejt të marrin përsipër përgjegjësitë e tyre. Prandaj shpesh prindërit dhe edukatorët gjenden në vështirësi përditë e më të mëdha në përmbushjen e detyrës së tyre.

Institucionet, ligjet, mënyrat e të menduarit dhe të të ndierit të trashëguara prej të kaluarës jo gjithmonë i përshtaten mirë situatës aktuale; prej kësaj rrjedh një vështirësi e thellë në sjelljen dhe në vetë normat e sjelljes.

Në fund, edhe vetë jeta fetare është nën ndikimin e situatave të reja. Nga njëra anë, një ndjenjë më e mprehtë kritike e pastron atë prej çdo koncepti magjik në botë e prej bestytnive të mbetura dhe kërkon një bashkim më personal e aktiv me fenë; prandaj janë të shumtë ata që arrijnë në një kuptim më të gjallë të Hyjit. Por nga ana tjetër popullata gjithnjë e më të mëdha praktikisht shkëputen nga feja. Në ndryshim prej kohëve të kaluara, mohimi i Hyjit apo i fesë ose jeta praktikisht pa ta, nuk është më një fakt i pazakontë dhe individual. Në të vërtetë, sot jo rrallë një sjellje e tillë paraqitet si kërkesë e përparimit shkencor apo i një lloji të ri të humanizmit. E gjithë kjo në shumë vende nuk shfaqet vetëm në nivel filozofik, por pushton në masë shumë të ndjeshme edhe fushën e letërsisë, të arteve, të interpretimit të shkencave njerëzore dhe të historisë, madje edhe vetë legjislacionin: prej këtu buron çorientimi i shumë njerëzve.

Çekuilibrime në botën bashkëkohore

8. Një evolucion kaq i shpejtë, shpesh i realizuar në mënyrë të çrregullt, dhe vetë vetëdijësimi gjithnjë e më i mprehtë për ndryshimet ekzistuese në botë, krijojnë ose shtojnë kundërshti dhe çekuilibrime.

Para së gjithash në nivelin e personit shumë shpesh vërehet çekuilibrimi mes një inteligjence moderne praktike dhe mënyrës së të menduarit spekullativ, që nuk arrin as ta sundojë dhe as ta sintezojë në mënyrë të kënaqshme tërësinë e njohurive të veta. Një çekuilibrim krijohet edhe mes shqetësimit për efiçencë praktike e kërkesave të ndërgjegjes morale, si edhe shumë herë mes kushteve të jetesës kolektive dhe kërkesave të një mendimi personal dhe të vetë soditjes. Prej këtu vjen çekuilibrimi mes specializimeve të veprimtarisë njerëzore dhe një këndvështrimi universal të realitetit.

Pastaj tensionet lindin në familje prej peshës së kushteve demografike, ekonomike e shoqërore, prej konfliktit mes brezave, prej llojit të ri të marrëdhënieve shoqërore mes burrit e gruas.

Përplasje të mëdha lindin edhe mes racave dhe kategorive të ndryshme shoqërore; mes kombeve të pasura dhe të varfra; në fund, mes institucioneve ndërkombëtare të lindura prej aspiratës së popujve për paqe dhe ambicies për të imponuar ideologjinë e tyre, si dhe egoizmave kolektive që ekzistojnë në shtetet apo në grupet e tjera.

Prej këtu burojnë mosbesimet dhe armiqësitë, konfliktet dhe hidhërimet e të cilëve njeriu është njëkohësisht shkak dhe viktimë.

Aspiratat gjithnjë e më universale të njerëzimit

9. Ndërkohë rritet bindja se njerëzimi jo vetëm mund dhe duhet që gjithnjë e më shumë ta forcojë sundimin e vet mbi botën e krijuar, por edhe se i takon gjithashtu të vendosë një rend politik, shoqëror dhe ekonomik që gjithnjë e më shumë dhe më mirë i shërben njeriut dhe i ndihmon individët e grupet të pohojnë e të zhvillojnë dinjitetin e tyre.

Prej këtu lindin pretendimet e forta të shumë vetave që, duke u vetëdijësuar krejtësisht, mendojnë se janë privuar prej atyre të mirave për shkak të padrejtësisë apo të një shpërndarjeje jo të drejtë. Vendet në zhvillim apo që sapo kanë fituar pavarësinë, dëshirojnë të marrin pjesë në të mirat e qytetërimit modern jo vetëm në planin politik, por edhe në atë ekonomik, dhe të luajnë lirisht rolin e tyre në botë; përkundrazi, çdo ditë rritet largësia e tyre dhe shpesh varësia edhe ekonomike prej kombeve të tjera më të pasura, të cilat përparojnë më shpejt. Popujt e mbërthyer prej urisë implikojnë popujt më të pasur. Gratë kërkojnë, aty ku ende nuk e kanë arritur, barazinë me burrat, jo vetëm me ligj, por edhe me fakte. Punëtorët dhe fshatarët nuk duan vetëm të fitojnë çka u nevojitet për jetesë, por edhe të zhvillojnë personalitetin e tyre, madje të marrin pjesë në organizimin e jetës ekonomike, shoqërore, politike e kulturore. Për herë të parë në historinë njerëzore, popujt sot janë të bindur se të mirat e qytetërimit mund dhe duhet realisht t'u shtrihen të gjithëve.

Nën të gjitha këto kërkesa fshihet një aspiratë më e thellë dhe e gjithëmbarshme. Individët dhe grupet e organizuara dëshirojnë në të vërtetë një jetë të plotë dhe të lirë, të denjë për njeriun, që vë në shërbimin e vet gjithçka që bota e sotme u ofron atyre kaq begatshëm. Edhe kombet përpiqen gjithnjë e më shumë të arrijnë njëfarë bashkësie të gjithëmbarshme.

Meqenëse gjërat janë kështu, bota sot paraqitet njëkohësisht e fuqishme dhe e dobët, e aftë të bëjë më të mirën dhe më të keqen, ndërsa përpara hapet rruga e lirisë apo e skllavërisë, e përparimit apo e rënies, e vëllazërisë apo e urrejtjes. Gjithashtu, njeriu vetëdijësohet se varet prej tij që t'i orientojë mirë forcat e ngjallura prej tij dhe që mund ta shtypin apo t'i shërbejnë atij.

Prandaj i shtron vetes disa pyetje.

Pikëpyetjet më të thella të gjinisë njerëzore

10. Në të vërtetë, çekuilibrimet prej të cilave vuan bota bashkëkohore kanë lidhje me atë çekuilibrim më të thellë që është i rrënjosur në zemrën e njeriut. Pikërisht në brendësinë e njeriut shumë elemente luftojnë njëri-tjetrin. Në të vërtetë, nga njëra anë, si krijesë, përjeton në njëmijë mënyra kufizimet e veta; nga ana tjetër ndien se është pa kufij në aspiratat e veta dhe i thirrur në një jetë më të lartë. I nxitur prej shumë tërheqjeve, është gjithmonë i detyruar të zgjedhë njërën dhe të heqë dorë prej të tjerave. Gjithashtu, duke qenë i dobët dhe mëkatar, jo rrallë bën atë që nuk do të donte dhe nuk bën atë që do të donte[282]. Prandaj vuan në vetvete prej një ndarjeje, prej të cilës vijnë edhe mosmarrëveshje të shumta e aq të rënda në shoqëri. Është e vërtetë, shumë veta, jeta e të cilëve është e mbushur me materializëm praktik, nuk kanë një perceptim të qartë të kësaj drame; ose, të shtypur prej mjerimit, nuk kanë rast të reflektojnë mbi këtë gjë. Të tjerë, në numër të madh, besojnë se e gjejnë qetësinë e tyre në shpjegimet e ndryshme që bota u paraqit atyre. Disa të tjerë, një lirim të vërtetë e të plotë të njerëzimit e presin vetëm prej përpjekjeve njerëzore dhe janë të bindur se mbretëria e ardhshme e njeriut mbi tokë do t'i plotësojë të gjitha dëshirat e zemrës së tij. Nuk mungojnë as ata që, duke mos shpresuar t'i japin një qëllim jetës, lavdërojnë guximin e atyre që, duke e vlerësuar ekzistencën njerëzore si pa kuptim në vetvete, përpiqen t'i japin asaj një shpjegim të plotë vetëm nëpërmjet frymëzimit të tyre.

Me gjithë këtë, përballë evolucionit aktual të botës, bëhen gjithnjë e më të shumtë ata që i shtrojnë vetes ose ndiejnë me mprehtësi të re pikëpyetjet më themelore: çfarë është njeriu? Cila është domethënia e dhimbjes, e të keqes, e vdekjes, që vazhdojnë të ekzistojnë pavarësisht prej çdo përparimi? Çfarë duhen ato arritje kur paguhen me një çmim kaq të shtrenjtë? Çfarë i jep njeriu shoqërisë dhe çfarë mund të presë ai prej saj? Çfarë do të ketë pas kësaj jete?

Ja: Kisha beson se Krishti, që ka vdekur e është ngjallur[283] për të gjithë, nëpërmjet Shpirtit të vet, i jep njeriut dritë e forcë që të mund t'i përgjigjet thirrjes së tij më të lartë; s'ka asnjë person tjetër nën këtë kupë qiellore që Hyji ua dha njerëzve me anën e të cilit do të mund të shpëtohemi[284]. Ajo beson se gjen në Zotin e Mësuesin e vet çelësin, qendrën e qëllimin e krejt historisë së njeriut. Kisha pohon se nën të gjitha ndryshimet gjenden shumë gjëra që nuk ndryshojnë; ato e gjejnë themelin e tyre të fundit në Krishtin, që është gjithmonë i njëjti: dje, sot e në shekuj të shekujve[285]. Kështu, në dritën e Krishtit, shëmbëlltyrë e Hyjit të padukshëm, i parëlinduri i të gjitha krijesave[286] Koncili ka qëllimin t'u drejtohet të gjithëve për të shpjeguar misterin e njeriut e për të bashkëpunuar në kërkimin e një zgjidhjeje për problemet kryesore të kohës sonë.

282 Krh. Rom 7,14 e vijim.

283 Krh. 2 Kor 5,15.

284 Krh. Vap 4,12.

285 Krh. Heb 13,8.

286 Krh. Kol 1,15.

PJESA I

KISHA DHE THIRRJA E NJERIUT

T'u përgjigjemi shtytjeve të Shpirtit

11. Populli i Hyjit, i nxitur prej fesë me të cilën beson se drejtohet prej Shpirtit të Zotit që e mbush gjithësinë, mundohet të dallojë në ngjarjet, në kërkesat dhe në aspiratat, në të cilat merr pjesë së bashku me njerëzit e tjerë të kohës sonë, se cilat janë shenjat e vërteta të pranisë apo të planit të Hyjit. Në fakt, feja ndriçon gjithçka me një dritë të re dhe zbulon qëllimet e Hyjit mbi thirrjen e tërësishme të njeriut, duke e orientuar kështu shpirtin drejt zgjidhjeve plotësisht njerëzore.

Në këtë dritë, Koncili ka qëllimin para së gjithash të shprehë një gjykim mbi ato vlera që sot vlerësohen më shumë dhe t'i rikthejë ato në burimin e tyre hyjnor. Në të vërtetë, këto vlera, meqenëse vijnë prej mençurisë njerëzore që njeriut ia ka dhënë Hyji, janë në vetvete shumë të mira, por për efekt të prishjes së zemrës njerëzore jo rrallë shtrembërohen prej rendit të kërkuar, prandaj kanë nevojë të pastrohen.

Çfarë mendon Kisha për njeriun? Çfarë orientimesh duket se duhet të parashtrohen për ndërtimin e shoqërisë së sotme? Cila është domethënia e fundit e veprimtarisë njerëzore në gjithësi? Këto pyetje kërkojnë një përgjigje. Më pas, do të dalë edhe më qartë se populli i Hyjit dhe njerëzimi, brenda të cilit ai është i përfshirë, i shërbejnë njëri-tjetrit në mënyrë të ndërsjellë, kështu që misioni i Kishës shfaqet me natyrë fetare dhe pikërisht për këtë thellësisht njerëzore.

Kapitulli I

DINJITETI I PERSONIT NJERËZOR

Njeriu në shëmbëlltyrë të Hyjit

12. Besimtarët dhe jo besimtarët janë përgjithësisht të një mendjeje kur konsiderojnë se gjithçka që ekziston në tokë duhet t'i referohet njeriut, si qendrës së vet dhe kulmit të vet.

Por çfarë është njeriu? Shumë opinione ai i ka shprehur dhe i shpreh mbi vetveten, opinione të ndryshme si dhe të kundërta, sipas të cilave shpesh ose lartësohet në mënyrë të tillë që ta kthejë veten në një rregull absolut, ose përulet deri në dëshpërim, duke përfunduar kështu në dyshim e në ankth. Këto vështirësi Kisha i ndien thellësisht dhe atyre mund t'u japë një përgjigje që i vjen prej mësimit të Zbulesës hyjnore, përgjigje që përshkruan gjendjen e vërtetë të njeriut, jep një arsye për mjerimet e tij, por në të cilat, në të njëjtën kohë, me të drejtë mund të njihen dinjiteti dhe thirrja e tij.

Në fakt, Shkrimi i shenjtë mëson se njeriu është krijuar "në shëmbëlltyrë të Hyjit" i aftë ta njohë dhe ta dojë Krijuesin e vet, dhe se prej Tij qe vendosur mbi të gjitha krijesat tokësore si zotëri i tyre[287], për t'i drejtuar dhe për t'i përdorur në lavdi të Hyjit[288]. "Çka është atëherë njeriu që ta kujtosh, biri i Adamit që të përkujdesesh për të? E pra, e bëre pak më të vogël se engjëjt, e kurorëzove me lavdi e shkëlqim, i dhe pushtet mbi veprat e duarve të tua. Gjithçka vure nën këmbët e tija" (Ps 8,5).

Por Hyji nuk e krijoi njeriun duke e lënë atë vetëm: qysh prej fillimit "i krijoi mashkull e femër" (Zan 1,27) dhe bashkimi i tyre përbën formën e parë të bashkësisë së personave. Në fakt, njeriu për nga natyra e vet e brendshme është një qenie shoqërore dhe nuk mund të jetojë e as t'i shprehë dhuntitë e veta pa marrëdhënie me të tjerët.

Prandaj Hyji, përsëri siç lexohet në Bibël, shikoi "gjithçka kishte bërë dhe, ja, ishin shumë të mira" (Zan 1,31).

287 Krh. Zan 1,26; Ur 2,23.

288 Krh. Sir 17,3-10.

Mëkati

13. I vënë prej Hyjit në një gjendje drejtësie, njeriu, i tunduar prej të Keqit, që prej fillimeve të historisë e keqpërdori lirinë e vet, duke u ngritur kundër Hyjit dhe duke dëshiruar që ta arrinte qëllimin e vet jashtë Hyjit. Edhe pse e njohën Hyjin, njerëzit "nuk ia dhanë nderimin e duhur... por u errësua zemra e tyre e pakuptim"... dhe parapëlqyen t'i shërbenin krijesës e jo Krijuesit[289]. Ajo që na dëftohet prej zbulesës hyjnore përputhet edhe me vetë përvojën. Në të vërtetë, njeriu, nëse vështron brenda zemrës së vet, zbulon se është i prirur edhe nga e keqja dhe është i zhytur në shumë mjerime, që sigurisht nuk mund të vijnë prej Krijuesit, i cili është i mirë. Shpesh, duke mos pranuar ta njohë Hyjin si fillimin e vet, njeriu e ka prishur rendin e duhur në marrëdhënie me qëllimin e vet të fundit, dhe në të njëjtën kohë gjithë harmoninë, si në marrëdhënie me vetveten, ashtu edhe në marrëdhënie me njerëzit e tjerë dhe me gjithë krijimin.

Kështu njeriu gjendet i ndarë në vetvete. Prandaj e gjithë jeta njerëzore, si individuale ashtu edhe kolektive, paraqet karakteristikat e një lufte dramatike mes të mirës dhe të keqes, mes dritës dhe errësirës. Madje njeriu sheh se është i paaftë t'i kapërcejë siç duhet ai vetëm sulmet e të keqes, kështu që secili ndihet si i lidhur. Por Zoti vetë ka ardhur për ta liruar njeriun dhe për t'i dhënë forcë, duke e përtërirë në brendësi dhe duke përzënë "princin e kësaj bote" (Gjn 12,31), që e mbante skllav të mëkatit[290]. Në fund të fundit, mëkati është një pakësim për vetë njeriun, pasi e pengon të arrijë plotësinë e tij.

Në dritën e kësaj Zbulese e gjejnë arsyen e tyre të fundit qoftë thirrja më e lartë, qoftë mjerimi i thellë, të cilët njeriu i përjeton.

Përbërja e njeriut

14. Njësi shpirti dhe trupi, njeriu përmbledh në vetvete, për arsye të gjendjes së tij trupore, elementet e botës lëndore, kështu që këto nëpërmjet tij arrijnë kulmin e tyre dhe marrin zë për ta lëvduar në liri Krijuesin[291].

Pra, nuk është e lejueshme të përçmohet jeta trupore e njeriut. Përkundrazi, ai ka detyrën ta konsiderojë të mirë dhe të denjë për nderim trupin e vet, pikërisht sepse është krijuar prej Hyjit dhe është paracaktuar për ngjalljen në ditën e fundit. E megjithatë, i plagosur prej mëkatit, njeriu përjeton kundërshtimet e trupit. Prandaj vetë dinjiteti i njeriut kërkon që ai ta lavdërojë Hyjin në trupin e vet[292] dhe të mos lejojë që ai të bëhet skllav i prirjeve të mbrapshta të zemrës.

Në të vërtetë, njeriu nuk gabon kur e mban veten më lart se gjërat trupore dhe e konsideron veten më shumë se vetëm një pjesëz e natyrës apo një element anonim i qytetit njerëzor. Në të vërtetë, në brendësinë e tij, ai e tejkalon gjithësinë e gjërave: në ato thellësi ai kthehet, kur kthehet në vetvete, aty ku e pret ai Hyj që vëren zemrën[293], aty ku nën vështrimin e Hyjit ai vendos për fatin e vet. Prandaj, duke e pranuar se ka një psikë shpirtërore dhe të pavdekshme, nuk e lë veten të mashtrohet prej një krijimi imagjinar që shpjegohet vetëm nëpërmjet kushteve fizike e shoqërore, por në të vërtetë shkon e prek në thellësi vetë të vërtetën e gjërave.

Dinjiteti i inteligjencës, e vërteta dhe urtia

15. Njeriu ka të drejtë ta mbajë veten më të lartë se e tërë gjithësia e gjërave, për arsye të inteligjencës së vet, me të cilën merr pjesë në dritën e mendjes së Hyjit. Me ushtrimin e apasionuar të mendjes përgjatë shekujve ai me siguri ka bërë disa përparime në shkencat empirike, në teknikat dhe në disiplinat liberale.

Në epokën tonë, pastaj, ka arritur suksese të ndjeshme veçanërisht në hetimin dhe në sundimin e botës materiale. E megjithatë, ai gjithmonë ka kërkuar e gjetur një të vërtetë më të thellë. Në të vërtetë,

289 Krh. Rom 1,21-25.

290 Krh. Gjn 8,34.

291 Krh. Dan 3,57-90.

292 Krh. 1 Kor 6,13-20.

293 Krh. 1 Sam 16,7; Jer 17,10.

inteligjenca nuk kufizohet vetëm në fushën e dukurive, por mund të pushtojë me siguri të vërtetë realitetin e ndjeshëm, edhe pse, si pasojë e mëkatit, gjendet pjesërisht e errësuar dhe e dobësuar.

Në fund, natyra inteligjente e personit njerëzor mund dhe duhet të arrijë përsosmërinë. Kjo, nëpërmjet dijes e tërheq me ëmbëlsi mendjen për të kërkuar dhe për të dashur të vërtetën dhe të mirën; njeriu që ushqehet me të nëpërmjet të dukshmes shkon te e padukshmja.

Epoka jonë, edhe më shumë se në shekujt e kaluar, ka nevojë për këtë dije, në mënyrë që të gjitha zbulimet e reja të bëhen më njerëzore. Në fakt, është në rrezik e ardhmja e botës, nëse nuk nxiten njerëz më të urtë. Gjithashtu, duhet vënë në dukje se shumë kombe, ekonomikisht më të varfra në krahasim me të tjera, por më të pasura me urti, do të mund t'i ndihmojnë fuqimisht të tjerat.

Pastaj, me dhuratën e Shpirtit Shenjt, njeriu mund të arrijë në fe të sodisë dhe të shijojë misterin e planit hyjnor[294].

Dinjiteti i ndërgjegjes morale

16. Në thellësinë e ndërgjegjes njeriu zbulon një ligj që nuk ia jep ai vetes, por të cilit duhet t'i bindet. Ky zë, që e thërret gjithmonë për të dashur, për të bërë të mirën dhe për t'iu shmangur të keqes, në momentin e duhur jehon në thellësinë e zemrës: bëj këtë, shmang këtë tjetrën. Njeriu në të vërtetë ka një ligj të shkruar prej Hyjit brenda zemrës; të bindet është vetë dinjiteti i njeriut, dhe sipas kësaj ai do të gjykohet[295].

Ndërgjegjja është thelbi më i fshehtë dhe shenjtërorja e njeriut, ku ai është vetëm me Hyjin, zëri i të cilit jehon në thellësi të tij[296]. Nëpërmjet ndërgjegjes bëhet e njohur në mënyrë të mrekullueshme ai ligj që e gjen plotësimin e vet në dashurinë ndaj Hyjit dhe ndaj të afërmit[297]. Në besnikërinë ndaj ndërgjegjes të krishterët u bashkohen njerëzve të tjerë për të kërkuar të vërtetën dhe për të zgjidhur sipas të vërtetës probleme të shumta morale, që lindin si në jetën private ashtu edhe në atë shoqërore. Pra, sa më shumë që mbizotëron ndërgjegjja e drejtë, aq më shumë personat dhe grupet largohen prej gjykimit të verbër dhe përpiqen të përputhen me normat objektive të moralitetit. Megjithatë, ndodh jo rrallë që ndërgjegjja të jetë e gabuar prej padijes së pakapërcyeshme, pa e humbur për këtë arsye dinjitetin e vet. Por kjo nuk mund të thuhet kur njeriu nuk kujdeset për ta kërkuar të vërtetën dhe të mirën, dhe kur ndërgjegjja bëhet gati e verbër si pasojë e zakonit të mëkatit.

Madhështia e lirisë

17. Njeriu mund të drejtohet nga e mira vetëm në liri. Bashkëkohësit tanë e vlerësojnë së tepërmi dhe e kërkojnë me afsh atë, e me të drejtë. Por shpesh e kultivojnë atë në mënyrë të gabuar, sikur të ishte e lejueshme gjithçka që na pëlqen, përfshirë këtu edhe të keqen. Liria është te njeriu një shenjë e privilegjuar e shëmbëlltyrës hyjnore. Në fakt, Hyji deshi ta linte njeriun "në dorë të dëshirimit të vet"[298] që ta kërkojë vetvetiu Krijuesin e vet dhe, duke u bashkuar me të, të arrijë lirisht në përsosmërinë e plotë dhe të lume. Prandaj dinjiteti i njeriut kërkon që ai të veprojë sipas zgjedhjeve të vetëdijshme e të lira, pra i nxitur dhe i përcaktuar prej bindjeve personale, dhe jo prej një shtytjeje të verbër instinktive apo thjesht prej imponimit të jashtëm. Njeriu arrin në këtë dinjitet kur, duke u liruar prej çdo skllavërie pasionesh, priret nga qëllimi i vet nëpërmjet zgjedhjes së lirë të të mirës dhe me nismën e vet të zellshme gjen mjetet e përshtatshme për këtë. Këtë drejtim nga Hyji, liria e njeriut, realisht e plagosur prej mëkatit, nuk mund ta bëjë plotësisht efektiv përveçse nëpërmjet ndihmës së hirit hyjnor. Pastaj, secilit njeri do t'i duhet të japë llogari për jetën e vet para gjyqit të Hyjit, për gjithçka që do të ketë bërë të mirë dhe të keqe[299].

---

294 Krh. Sir 17,7-8.

295 Krh. Rom 2,14-16.

296 Krh. PIU XII, Mesazhi radiofonik mbi formimin e drejtë të ndërgjegjes së krishterë të të rinjve, *La famiglia è la culla*, 23.03.1952: AAS 44 (1952), fq. 271.

297 Krh. Mt 22,37-40; Gal 5,14.

298 Krh. Sir 15,14.

299 Krh. 2 Kor 5,10.

Misteri i vdekjes

18. Përpara vdekjes enigma e gjendjes njerëzore arrin kulmin. Njeriu nuk është i munduar vetëm prej vuajtjes dhe përkeqësimit progresiv të trupit, por edhe, e madje, edhe më shumë, prej frikës së një shkatërrimi përfundimtar. Por instinkti i zemrës e bën të gjykojë drejt, kur e urren dhe nuk e pranon idenë e një shkatërrimi të plotë dhe të një asgjësimi përfundimtar të personit të tij. Fara e përjetësisë që mban në vetvete, i cili nuk mund të kufizohet vetëm në lëndën, ngre krye kundër vdekjes. Të gjitha përpjekjet e teknikës, edhe pse shumë të dobishme, nuk arrijnë t'i qetësojnë ankthet e njeriut: zgjatja e jetës që sjell biologjia nuk mund ta plotësojë atë dëshirë për jetë të mëtejshme, që nuk shkulet prej zemrës së tij.

Nëse çfarëdo përfytyrimi mungon përballë vdekjes, Kisha në të vërtetë, e themeluar sipas mësimit të Zbulimit hyjnor, pohon se njeriu është krijuar prej Hyjit për një qëllim lumturie përtej kufijve të mjerimeve tokësore. Gjithashtu, feja e krishterë mëson se vdekja trupore, prej të cilës njeriu do të kishte qenë i liruar po të mos kishte mëkatuar[300], do të mposhtet një ditë, kur gjithëpushtetësia dhe mëshira e Shpëtimtarit do t'i kthejnë njeriut shpëtimin e humbur për fajin e vet. Në të vërtetë, Hyji e ka thirrur dhe e thërret njeriun për t'u bashkuar me të me të gjithë qenien e vet, në një bashkësi të përhershme me jetën e pashkatërrueshme hyjnore. Këtë fitore e ka arritur Krishti duke u ngjallur në jetë, duke e liruar njeriun prej vdekjes nëpërmjet vdekjes së vet[301]. Prandaj feja, duke iu ofruar me argumente të forta kujtdo që dëshiron të reflektojë, u jep një përgjigje anktheve të tij në lidhje me fatin e ardhshëm; dhe në të njëjtën kohë jep mundësinë për një bashkim në Krishtin me të dashurit e tij tashmë të vdekur, duke na dhënë shpresën se ata e kanë arritur tashmë jetën e vërtetë pranë Hyjit.

Format dhe rrënjët e ateizmit

19. Aspekti më i lartë i dinjitetit të njeriut përbëhet në thirrjen e tij në bashkësinë me Hyjin. Që prej lindjes së vet njeriu është i ftuar në dialogun me Hyjin. Në të vërtetë, njeriu ekziston sepse Hyji e ka krijuar për dashuri dhe, për dashuri, nuk resht së dhëni atij ekzistencën; dhe njeriu nuk jeton plotësisht sipas të vërtetës nëse nuk e pranon lirisht atë dashuri dhe nëse nuk lëshohet në duart e Krijuesit të vet. Megjithatë, shumë bashkëkohës tanë nuk e perceptojnë aspak ose haptazi e mohojnë këtë lidhje të brendshme dhe jetësore me Hyjin: deri në atë pikë sa ateizmi radhitet mes realiteteve më të rënda të kohës sonë dhe duhet shqyrtuar me zell edhe më të madh.

Me termin "ateizëm" përcaktohen dukuri shumë të ndryshme mes tyre. Në të vërtetë, disa ateistë e mohojnë haptazi Hyjin; të tjerë mendojnë se njeriu nuk mund të thotë asgjë për të; të tjerë pastaj i marrin në shqyrtim problemet në lidhje me Hyjin me një metodë të tillë sa ato duket se nuk kanë kuptim. Shumë njerëz, duke i kapërcyer në mënyrë të papërshtatshme kufijtë e shkencave pozitive, ose pretendojnë të shpjegojnë gjithçka vetëm nga ky këndvështrim shkencor, ose, përkundrazi, nuk pranojnë tashmë asnjë të vërtetë absolute. Disa e lartësojnë aq shumë njeriun, sa feja në Hyjin duket gati si e flashkur, pasi janë të prirur, me sa duket, të pohojnë njeriun më shumë se sa të mohojnë Hyjin. Të tjerë krijojnë një paraqitje të tillë të Hyjit që, duke mos e pranuar atë, refuzojnë një Hyj që nuk është aspak ai i Ungjillit. Të tjerë as që ia shtrojnë vetes problemin e Hyjit: duket se nuk ndiejnë asnjë shqetësim fetar, as nuk arrijnë të kuptojnë se përse duhet të interesohen për besimin. Gjithashtu, ateizmi shpesh e ka zanafillën ose prej kundërshtimit të fortë ndaj të keqes në botë, ose prej faktit se karakteristikat e posaçme të absolutes i janë dhënë ndonjë vlere njerëzore, kështu që kjo merr vendin e Hyjit. Madje edhe qytetërimi modern, sigurisht jo për natyrën e vet të brendshme, por sepse gjendet tej mase i përfshirë në realitetet tokësore, shpesh mund ta bëjë më të vështirë afrimin me Hyjin.

Pa dyshim, ata që me dashje mundohen ta mbajnë larg Hyjin prej zemrës së tyre dhe t'i shmangin problemet fetare, duke mos ndjekur kërkesën e ndërgjegjes së tyre, nuk janë pa faj; megjithatë, në këtë fushë edhe besimtarët shpesh kanë njëfarë përgjegjësie. Në të vërtetë, ateizmi, i konsideruar në tërësinë e vet, nuk është diçka zanafillore, por buron prej shkaqeve të ndryshme, dhe mes këtyre duhet radhitur edhe një reagim kritik kundër besimeve, madje në disa zona, sidomos kundër besimit të krishterë.

300 Krh. Ur 1,13; 2,23-24; Rom 5,21; 6,23; Jak 1,15.

301 Krh. 1 Kor 15,56-57.

Prandaj në zanafillën e ateizmit mund të ndihmojnë jo pak besimtarë, në masën në të cilën, pasi kanë lënë pa e edukuar fenë e tyre, ose për arsye të një paraqitjeje mashtruese të doktrinës, ose edhe për arsye të të metave të jetës së tyre fetare, morale e shoqërore, duhet të thuhet se e fshehin dhe nuk e shfaqin fytyrën e vërtetë të Hyjit dhe të besimit.

Ateizmi sistematik

20. Ateizmi modern paraqitet shpesh edhe në një formë sistematike, sipas të cilës, përveç shkaqeve të tjera, aspirata për autonomi e njeriut shtyhet deri në atë pikë, sa të pengojë çdo varësi prej Hyjit. Ata që dëshmojnë një ateizëm të tillë thonë se liria qëndron në faktin se njeriu është qëllim në vetvete, autor dhe krijues i vetëm i historisë së vet; gjë që nuk mund të përputhet, mendojnë ata, me njohjen e një Zoti, autor dhe qëllim i të gjitha gjërave, ose që të paktën e bën thjesht të kotë këtë pohim.

Një doktrinë e tillë mund të përkrahet prej asaj ndjenje të fuqisë që përparimi i sotëm teknik i frymëzon njeriut. Mes formave të ateizmit modern nuk duhet lënë pas dore ajo që e pret lirimin e njeriut sidomos prej lirimit të tij ekonomik dhe shoqëror. Sipas kësaj forme, besimi është pengesë, nga natyra e vet, ndaj këtij lirimi, sepse, duke e lartësuar shpresën e njeriut drejt mirazhit të një jete të ardhshme, e largon atë prej ndërtimit të qytetit tokësor.

Prandaj mbështetësit e kësaj doktrine, aty ku vijnë në pushtet, e luftojnë me dhunë besimin dhe e përhapin ateizmin edhe duke përdorur mjetet e shtypjes që ka në dorë pushteti publik, sidomos në fushën e edukimit të të rinjve.

Qëndrimi i Kishës përballë ateizmit

21. Kisha, besnike e detyrave të saj ndaj Hyjit dhe ndaj njerëzve, nuk mund të mos i dënojë, siç ka bërë në të kaluarën[302], me vendosmëri e me dhimbje, ato doktrina dhe ato veprime fatale që bien në kundërshtim me arsyen e me përvojën e përbashkët të njerëzve dhe që e ulin njeriun prej madhështisë së tij të natyrshme.

Megjithatë, përpiqet të zbulojë arsyet e mohimit të Hyjit që fshihen në mendjen e ateistëve dhe, e vetëdijshme për rëndësinë e çështjeve të nxitura prej ateizmit, e shtyrë prej dashurisë së vet ndaj të gjithë njerëzve, mendon se ato duhet të meritojnë një shqyrtim më serioz e më të thellë.

Kisha beson se njohja e Hyjit nuk i kundërvihet në asnjë mënyrë dinjitetit të njeriut, meqenëse ky dinjitet e gjen pikërisht në Hyjin themelin e vet dhe përsosmërinë e vet. Në të vërtetë, njeriu merr prej Hyjit Krijues dhuntitë e inteligjencës e të lirisë dhe është caktuar në shoqëri; por sidomos është i thirrur në bashkësi me Hyjin vetë në cilësinë e birit dhe është i thirrur të marrë pjesë në vetë lumturinë e tij. Gjithashtu, Kisha mëson se shpresa eskatologjike nuk e zvogëlon rëndësinë e angazhimeve tokësore, por madje jep arsye të reja në mbështetje të zbatimit të tyre. Ndërsa, përkundrazi, nëse mungon baza fetare dhe shpresa e jetës së pasosur, dinjiteti njerëzor cenohet në mënyrë shumë të rëndë, siç vërehet shpesh në ditët e sotme, dhe enigmat e jetës e të vdekjes, të fajit e të dhimbjes mbeten pa zgjidhje, aq sa jo rrallë njerëzit bien në dëshpërim.

E ndërkaq secili njeri mbetet në sytë e vet një problem i pazgjidhur, që perceptohet vagëllimthi. Në të vërtetë, askush, në disa orë dhe veçanërisht në rastet e ngjarjeve të mëdha të jetës së vet nuk mund ta shmangë plotësisht atë lloj pikëpyetjesh të kujtuar më sipër. Këtyre problemeve vetëm Hyji u jep një përgjigje të plotë dhe të sigurt, ai që e thërret njeriun në një reflektim më të thellë dhe në një kërkim më të përvujtë.

Për sa i përket rrugëzgjidhjes për ateizmin, kjo duhet pritur si nga paraqitja e përshtatshme e doktrinës së Kishës, ashtu edhe nga pastërtia e jetës së saj dhe e anëtarëve të saj. Në të vërtetë, Kisha ka detyrë t'i bëjë të pranishëm e gati të dukshëm Hyjin Atë dhe Birin e tij të mishëruar, duke përtërirë vetveten dhe duke u pastruar[303] pa pushim nën udhëheqjen e Shpirtit Shenjt. Kjo do të arrihet para së

---

302 Krh. PIU XI, Enciklika *Divini Redemptoris*, 19.03.1937: AAS 29 (1937), fq. 65-106 [pjesërisht Dz 3771-74]; PIU XII, Enciklika *Ad Apostolorum Principis*, 29.06.1958: AAS 50 (1958), fq. 601-614; GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 451-453; PALI VI, Enciklika *Ecclesiam Suam*, 06.08.1964: AAS 56 (1964), fq. 651-653.

303 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. I, nr. 8: AAS 57 (1965), fq. 12.

gjithash me dëshminë e një feje të gjallë e të pjekur, domethënë të formuar siç duhet për t'i njohur në mënyrë të kthjellët vështirësitë dhe e aftë për t'i kapërcyer ato.

Për një fe të tillë kanë dhënë e japin dëshmi të lartë shumë martirë. Kjo fe duhet ta shfaqë frytshmërinë e vet duke depërtuar në tërë jetën e besimtarëve, përfshirë edhe jetën e botës, dhe duke i nxitur ata në drejtësi e dashuri, sidomos ndaj nevojtarëve. Në fund, ajo që ndihmon më shumë në zbulimin e pranisë së Hyjit është dashuria vëllazërore e besimtarëve që të një shpirti punojnë së bashku për fenë e Ungjillit[304] dhe paraqiten si shenjë e njësisë.

Kisha, pastaj, megjithëse duke mos e pranuar në mënyrë absolute ateizmin, pranon sinqerisht se të gjithë njerëzit, besimtarë dhe jo besimtarë, duhet të ndihmojnë në ndërtimin e drejtë të kësaj bote, brenda së cilës jetojnë së bashku: kjo, sigurisht, nuk mund të ndodhë pa një dialog të çiltër dhe të matur. Prandaj ajo e dënon diskriminimin mes besimtarëve dhe jo besimtarëve që disa autoritete civile bëjnë padrejtësisht, në dëm të të drejtave themelore të personit njerëzor. Pastaj, në dobi të besimtarëve kërkon një liri të vërtetë, që atyre t'u lejohet të ndërtojnë në këtë botë edhe tempullin e Hyjit.

Për sa u përket ateistëve, ata i fton me mirësjellje që ta marrin në konsideratë Ungjillin e Krishtit me shpirt të hapur.

Kisha e di shumë mirë se mesazhi i saj është në harmoni me dëshirat më të fshehta të zemrës njerëzore kur ajo mbron dinjitetin e thirrjes njerëzore, dhe kështu u jep përsëri shpresën atyre që tashmë nuk guxojnë më t'i besojnë madhështisë së fatit të tyre. Mesazhi i saj nuk i heq asgjë njeriut, përkundrazi, sjell dritë, jetë e liri për përparimin e tij, dhe jashtë këtij mesazhi asgjë nuk mund ta kënaqë zemrën e njeriut: "Na ke bërë për vete", o Zot, "dhe zemra jonë nuk ka paqe derisa të mos pushojë në ty"[305].

Krishti, njeriu i ri

22. Në të vërtetë, vetëm në misterin e Fjalës së mishëruar gjen dritën e vërtetë misteri i njeriut. Faktikisht, Adami, njeriu i parë, ishte prototipi i atij të ardhshëm (Rom 5,14)[306], pra i Krishtit Zot. Krishti, që është Adami i ri, pikërisht duke zbuluar misterin e Atit dhe të dashurisë së tij, ia zbulon plotësisht edhe njeriun vetë njeriut dhe i tregon thirrjen e tij tejet të lartë. Pra, nuk duhet të çuditemi që të gjitha të vërtetat e paraqitura më lart gjejnë në të burimin dhe prekin kulmin e tyre.

Ai është "shëmbëllesa e Hyjit të papashëm" (Kol 1,15)[307], është njeriu i përsosur që u ka kthyer bijve të Adamit përngjasimin me Hyjin, që ishte deformuar që në fillim për shkak të mëkatit. Meqenëse në të është marrë natyra njerëzore, por pa u asgjësuar[308], pikërisht për këtë ajo është ngritur edhe në ne në një dinjitet të lartë. Me mishërimin, Biri i Hyjit është bashkuar në njëfarë mënyre me çdo njeri. Ka punuar me duar njeriu, ka menduar me inteligjencë njeriu, ka vepruar me vullnet njeriu[309], ka dashur me zemër njeriu. Duke lindur prej Virgjërës së lume Mari, ai është bërë me të vërtetë njëri prej nesh, në gjithçka i ngjashëm me ne përveçse në mëkat[310].

Qengj i pafajshëm, me gjakun e vet të derdhur lirisht ka merituar për ne jetën; në të Hyji na ka pajtuar me veten e mes nesh[311] dhe na ka shkëputur prej skllavërisë së djallit e të mëkatit; kështu që

304 Krh. Fil 1,27.

305 SHËN AGUSTINI, *Confess.,* I,1: PL 32, 661.

306 Krh. Rom 5,14. Krh. TERTULIANI, *De carnis resurr.*, 6: "Gjithçka që balta donte të thoshte, i referohej Krishtit, njeriut të ardhshëm": PL 2, 802 (848); CSEL 47, fq. 33, l. 12-13.

307 Krh. 2 Kor 4,4.

308 Krh. KONCILI II i KONSTANDINOPOJËS, kan. 7: "As Fjala e Hyjit nuk ka kaluar në natyrën e mishit, as mishi nuk është shndërruar në natyrën e Fjalës": Dz 219 (428) [Collantes 4.026]. Krh. edhe KONCILI III i KONSTANDINOPOJËS: "Ashtu si shumë e shenjta, e papërlyera, e gjallëruar prej mishit të hyjnizuar nuk u shkatërrua (theótheisa ouk anèrethè), por qëndroi në gjendjen e vet dhe mënyrën e të qenit": Dz 291 (556) [Collantes 4.071]. Krh. KONCILI i KALQEDONISË: "Duhet të pranohet në mënyrë të papërzier, të pandryshuar, pa ndarje, e pandashme në dy natyra": Dz 148 (302) [Collantes 4.012].

309 Krh. KONCILI III i KONSTANDINOPOJËS: "Kështu nuk është shkatërruar vullnesa e tij njerëzore": Dz 291 (556) [Collantes 4.071].

310 Krh. Heb 4,15.

311 Krh. 2 Kor 5,18-19; Kol 1,20-22.

secili prej nesh mund të thotë bashkë me Apostullin: Biri i Hyjit "më deshi dhe e flijoi vetveten për mua" (Gal 2,20). Duke vuajtur për ne, jo vetëm na ka dhënë shembullin për të ndjekur gjurmët e tij[312], por edhe na ka hapur rrugën: nëse e ndjekim, jeta dhe vdekja shenjtërohen dhe fitojnë një domethënie të re. I krishteri pastaj, i bërë i ngjashëm me shëmbëlltyrën e Birit, që është i parëlinduri mes shumë vëllezërve[313], merr "frytet e para të Shpirtit Shenjt" (Rom 8,23), prandaj bëhet i aftë ta zbatojë ligjin e ri të dashurisë[314]. Për virtyt të këtij Shpirti, që është "pengu i trashëgimit" (Ef 1,14), i gjithë njeriu përtërihet përbrenda, në pritje të "shpërblimit të trupit tonë" (Rom 8, 23): "Nëse Shpirti i Atij që e ngjalli nga të vdekurit Jezusin banon në ju, atëherë Ai që ngjalli Krishtin prej të vdekurve, do t'i japë jetë edhe trupit tuaj të vdekshëm me anë të Shpirtit të vet që banon në ju" (Rom 8,11)[315]. I krishteri me siguri është i shtyrë prej nevojës dhe prej detyrës të luftojë kundër të keqes nëpërmjet shumë mundimeve, dhe të pësojë vdekjen; por, i bashkuar me misterin e Pashkës, duke u bërë i ngjashëm me Krishtin në vdekje, do t'i dalë përpara edhe ngjalljes, i forcuar prej shpresës[316].

Dhe kjo vlen jo vetëm për të krishterët, por edhe për të gjithë njerëzit vullnetmirë, në zemrën e të cilëve vepron në mënyrë të padukshme hiri[317]. Në të vërtetë, Krishti ka vdekur për të gjithë[318] dhe thirrja e fundit e njeriut është efektivisht një e vetme, ajo hyjnore; prandaj duhet të mendojmë se Shpirti Shenjt u jep të gjithëve mundësinë të bashkohen, në mënyrën që Hyji di, me misterin e Pashkës. I tillë dhe kaq i madh është misteri i njeriut, ky mister që Zbulesa e krishterë bën që të shndrisë në sytë e besimtarëve. Nëpër Krishtin e në Krishtin merr dritë ajo enigmë e dhimbjes dhe e vdekjes, që jashtë Ungjillit të tij na ndrydh. Me vdekjen e vet ai e ka shkatërruar vdekjen, me ngjalljen e vet na ka dhuruar jetën[319], që edhe ne, duke u bërë bij me Birin, të mund të lutemi duke thirrur në Shpirtin Shenjt: Abba, o Atë![320].

Kapitulli II

BASHKËSIA E NJERËZVE

Çfarë synon Koncili

23. Shumimi i marrëdhënieve mes njerëzve përbën njërin prej aspekteve më të rëndësishëm të botës së sotme, në zhvillimin e të cilës ndihmon shumë përparimi teknik bashkëkohor.

Megjithatë, dialogu vëllazëror mes njerëzve nuk e gjen plotësimin e vet në këtë përparim, por më thellësisht në bashkësinë e personave, dhe kjo kërkon një respekt të ndërsjellë të dinjitetit të tyre të plotë shpirtëror.

Zbulimi i krishterë i jep ndihmë të madhe nxitjes së kësaj bashkësie mes personave; në të njëjtën kohë na udhëheq në një thellim të ligjeve që rregullojnë jetën shoqërore, të shkruara prej Krijuesit në natyrën shpirtërore e morale të njeriut.

---

312 Krh. 1 Pjt 2,21; Mt 16,24; Lk 14,27

313 Krh. Rom 8,29; Kol 1,18.

314 Krh. Rom 8,1-11.

315 Krh. 2 Kor 4,14.

316 Krh. Fil 3,10; Rom 8,17.

317 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. II, nr. 16: AAS 57 (1965), fq. 20.

318 Krh. Rom 8,32.

319 Krh. *Liturgia Paschalis Bizantina*.

320[42] Krh. Rom 8,15; Gal 4,6; Gjn 1,12 dhe 1 Gjn 3,1-2.

Meqenëse dokumentet e fundit të magjisterit të Kishës e kanë paraqitur gjerësisht doktrinën e krishterë mbi shoqërinë njerëzore[321], Koncili kujton vetëm disa të vërteta më të rëndësishme dhe i paraqet themelet e tyre në dritën e Zbulesës hyjnore. Pastaj këmbëngul në disa rrjedhoja që janë veçanërisht të rëndësishme për kohën tonë.

Karakteri bashkësior i thirrjes njerëzore në planin e Hyjit

24. Hyji, që ka një përkujdesje atërore për të gjithë, ka dashur që të gjithë njerëzit të formonin një familje të vetme dhe ta trajtonin njëri-tjetrin si vëllezër. Në të vërtetë, të gjithë, të krijuar në shëmbëlltyrë të Hyjit i cili "prej një njeriu krijoi mbarë gjininë njerëzore, që ta banonte mbarë sipërfaqen e dheut" (Vap 17,26), janë të thirrur në të njëjtin qëllim, që është vetë Hyji. Prandaj dashuria e Hyjit dhe e të afërmit është urdhri i parë dhe më i madhi. Shkrimi i shenjtë, nga ana e vet, mëson se dashuria e Hyjit nuk mund të shkëputet prej dashurisë së të afërmit, "e nëse ka edhe ndonjë tjetër urdhër – është i përfshirë në këto fjalë: 'Duaje të afërmin tënd porsi vetveten!'. Dashuria, pra, është zbatimi i përsosur i Ligjit" (Rom 13,9); (1 Gjn 4,20).

Është e qartë se kjo ka rëndësi të madhe për disa njerëz gjithnjë e më të varur prej njëri-tjetrit dhe për një botë që shkon gjithnjë e më shumë drejt njësimit.

Madje, Jezusi Zot, kur i lutet Atit që "të gjithë të jenë një. Sikurse ti, Atë, që je në mua dhe unë në ty" (Gjn 17,21), duke na hapur horizonte të paarritshme për arsyen njerëzore, na ka sugjeruar njëfarë përngjasimi mes bashkimit të Vetave hyjnore dhe bashkimit të bijve të Hyjit në të vërtetën dhe në dashurinë. Ky përngjasim tregon se njeriu, i cili në tokë është e vetmja krijesë të cilën Hyji e ka dashur për vetveten, nuk mund ta rigjejë veten plotësisht përveçse nëpërmjet një dhurimi të sinqertë të vetvetes"[322].

Ndërvartësia e personit dhe e shoqërisë njerëzore

25. Prej karakterit shoqëror të njeriut duket qartë se përsosja e personit njerëzor dhe zhvillimi i vetë shoqërisë varen prej njëri-tjetrit. Në të vërtetë, personi njerëzor, që prej natyrës së vet ka absolutisht nevojë për një jetë shoqërore, është dhe duhet të jetë fillimi, subjekti dhe qëllimi i të gjitha institucioneve shoqërore[323]. Meqë jeta shoqërore s'është diçka jashtë njeriut, njeriu rritet në të gjitha aftësitë e veta dhe mund t'i përgjigjet thirrjes së vet nëpërmjet marrëdhënieve me të tjerët, ndërsjellshmërisë së shërbimeve dhe dialogut me vëllezërit.

Mes lidhjeve shoqërore që janë të nevojshme për përsosjen e njeriut, disa, sikurse familja dhe bashkësia politike, i përgjigjen drejtpërdrejt natyrës së tij të brendshme; kurse të tjerat vijnë prej vullnetit të tij të lirë.

Në kohën tonë, për shkaqe të ndryshme, shumohen marrëdhëniet dhe ndërvartësitë, prej të cilave lindin asocime dhe institucione të ndryshme me të drejtë publike apo private. Ky fakt, që quhet shoqërizim, megjithëse nuk është pa rreziqe, sjell me vete shumë dobi në forcimin dhe rritjen e cilësive të personit njerëzor si dhe në mbrojtjen e të drejtave të tij[324].

Por nëse personat njerëzorë marrin shumë prej kësaj jete shoqërore për t'iu përgjigjur thirrjes së tyre, edhe fetare, gjithsesi nuk mund të mohohet se njerëzit shpesh devijohen prej të mirës dhe shtyhen drejt të keqes prej kontekstit shoqëror në të cilin jetojnë dhe janë të zhytur që në fëmijëri.

Sigurisht që turbullirat, kaq të shpeshta në rendin shoqëror, vijnë pjesërisht prej tensionit që ekziston në gjirin e strukturave ekonomike, politike dhe shoqërore. Por, më rrënjësisht, lindin prej krenarisë dhe prej egoizmit njerëzor, që prishin edhe mjedisin shoqëror. Aty ku rendi i gjërave është i trazuar prej pasojave të mëkatit, njeriu që prej lindjes i prirur nga e keqja, gjen nxitje të reja ndaj mëkatit, që nuk mund të mposhten pa përpjekje të mëdha dhe pa ndihmën e hirit.

---

321 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 401-464 [pjesërisht Dz 3931-53], Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 257-304 [pjesërisht Dz 3955-97]; PALI VI, Enciklika *Ecclesiam Suam*, 06.08.1964: AAS 56 (1964), fq. 609-659.

322 Krh. Lk 17,33

323 Krh. SHËN TOMA, 1 *Ethic.*, Lect. 1.

324 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 418; PIU XI, Enciklika *Quadragesimo anno*, 15.05.1931: AAS 23 (1931), fq. 222 e vijim.

Nxitja e të mirës së përbashkët

26. Prej ndërvarësisë gjithnjë e më të ngushtë dhe pak nga pak të shtrirë në të gjithë botën rrjedh që e mira e përbashkët, pra tërësia e atyre kushteve të jetës shoqërore që u lejojnë si grupeve ashtu edhe anëtarëve individë ta arrijnë përsosmërinë e tyre më plotësisht dhe më shpejt, sot aq më tepër bëhet e gjithëmbarshme, duke përfshirë të drejtat e detyrat që i përkasin tërë gjinisë njerëzore. Prandaj çdo grup duhet të mbajë parasysh nevojat dhe aspiratat e ligjshme të grupeve të tjera, madje të mirën e përbashkët të të gjithë familjes njerëzore[325].

Njëkohësisht rritet vetëdija për dinjitetin e lartë të personit njerëzor, që qëndron më lart se të gjitha gjërat dhe të drejtat e detyrat e të cilit janë të gjithëmbarshme dhe të pacenueshme. Prandaj duhet që për njeriun të bëhet e arritshme gjithçka për të cilën ka nevojë që të bëjë një jetë me të vërtetë njerëzore, si ushqimi, veshja, banesa, e drejta për ta zgjedhur lirisht gjendjen e jetës dhe për të krijuar familje, e drejta për edukim, për punë, për nam të mirë, për respekt, për informimin e nevojshëm, për mundësinë të veprojë sipas diktimit të drejtë të ndërgjegjes së vet, për ruajtjen e jetës private dhe për lirinë e drejtë edhe në fushën fetare.

Prandaj rendi shoqëror dhe përparimi i tij duhet të lejojnë gjithmonë që të mbizotërojë e mira e personave, sepse rendi i gjërave duhet t'i përshtatet rendit të personave dhe jo anasjelltas, sipas asaj që sugjeron vetë Zoti kur thotë se e shtuna është bërë për njeriun dhe jo njeriu për të shtunën[326].

Ai rend duhet zhvilluar gjithnjë e më shumë, duhet të ketë si bazë të vërtetën, të realizohet në drejtësi, të gjallërohet në dashuri, duhet të gjejë një baraspeshë gjithnjë e më njerëzore në liri[327]. Për ta arritur këtë qëllim duhet të punojmë për përtëritjen e mendësisë dhe të ndërmarrim ndryshime të thella në shoqëri.

Shpirti i Hyjit, që me provani të mrekullueshme e drejton rrjedhën e kohëve dhe e përtërin fytyrën e tokës, është i pranishëm në këtë evolucion. Tharmi ungjillor ka ngjallur e ngjall në zemrën e njeriut këtë nevojë të pandalshme për dinjitet.

Respekti për personin njerëzor

27. Duke u marrë me pasojat praktike me urgjencë më të madhe, Koncili nxit respektin ndaj njeriut: secili duhet ta konsiderojë të afërmin, pa përjashtuar askënd, si një tjetër "vetvete", duke mbajtur parasysh ekzistencën e tij dhe mjetet e nevojshme për ta jetuar atë denjësisht[328], për të mos imituar atë të pasurin që nuk pati asnjë kujdes për Lazrin e varfër[329].

Sidomos sot, ne na nxit detyrimi që të bëhemi të afërm të çdo njeriu dhe t'i shërbejmë me vepra atij që na kalon pranë: të moshuarit të braktisur nga të gjithë, apo punëtorit të huaj të përbuzur padrejtësisht, apo të mërguarit, apo fëmijës së lindur nga një bashkim i paligjshëm, që pëson pa e merituar për një mëkat që nuk e ka bërë, apo të uriturit që i bën thirrje ndërgjegjes duke kujtuar zërin e Zotit: "Çkado bëtë për njërin ndër këta vëllezërit e mi më të vegjël, e bëtë për mua" (Mt 25,40).

Gjithashtu, gjithçka që është kundër vetë jetës, si çdo lloj vrasjeje, genocidi, aborti, eutanazia, si dhe vetë vetëvrasja e vullnetshme; gjithçka që dhunon integritetin e personit njerëzor, të gjitha gjymtimet, torturat në trup dhe në mendje, përpjekjet për të dhunuar intimitetin e shpirtit; gjithçka që fyen dinjitetin njerëzor, si dhe kushtet çnjerëzore të jetës, burgimet arbitrare, internimet, skllavëria, prostitucioni, tregtimi i grave dhe i të rinjve, apo edhe kushtet poshtëruese të punës ku punëtorët trajtohen thjesht si vegla fitimi e jo si persona të lirë dhe përgjegjës; të gjitha këto gjëra, dhe të tjera si këto, me siguri janë të turpshme dhe, ndërsa prishin qytetërimin njerëzor, më shumë i ndotin ata që sillen kështu, sesa ata që i pësojnë ato; dhe cenojnë rëndë nderin e Krijuesit.

---

325 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 417.

326 Krh. Mk 2,27.

327 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*: AAS 55 (1963), fq. 266.

328 Krh. Jak 2,15-16.

329 Krh. Lk 16,19-31.

Respekti dhe dashuria për kundërshtarët

28. Respekti dhe dashuria duhet të shtrihen edhe te ata që mendojnë apo veprojnë ndryshe prej nesh në gjërat shoqërore, politike e madje edhe fetare, pasi me sa më shumë ndershmëri e dashuri do t'i kuptojmë së brendshmi mënyrat e tyre të të menduarit, aq më lehtë do të mund të vendosim dialogun me ta.

Sigurisht, kjo dashuri dhe mirësjellje nuk duhet në asnjë mënyrë të na bëjnë mospërfillës ndaj të vërtetës dhe të mirës.

Madje, është vetë dashuria ajo që i shtyn nxënësit e Krishtit t'u kumtojnë të gjithë njerëzve të vërtetën që shpëton. Por duhet të bëhet dallim mes gabimit, që duhet refuzuar gjithmonë, dhe atij që gabon, i cili e ruan gjithmonë dinjitetin e personit, edhe kur është i njollosur prej nocioneve të rreme apo të pamjaftueshme fetare[330]. Vetëm Hyji është gjykatës dhe shqyrtues i zemrave; prandaj na ndalon të gjykojmë fajësinë e brendshme të kujtdo[331].

Doktrina e Krishtit kërkon që t'i falim edhe fyerjet[332] dhe ligji i dashurisë shtrihet te të gjithë armiqtë; ky është urdhri i ligjit të ri: "Keni dëgjuar se qe thënë: 'Duaje të afërmin tënd' e urreje armikun tënd. E unë po ju them: Duajini armiqtë tuaj, lutuni për ata që ju salvojnë" (Mt 5,43-44).

Barazia themelore e të gjithë njerëzve dhe drejtësia shoqërore

29. Të gjithë njerëzit, të pajisur me një shpirt racional dhe të krijuar në shëmbëlltyrë të Hyjit, kanë të njëjtën natyrë dhe të njëjtën prejardhje; të gjithë, të shëlbuar prej Krishtit, gëzojnë të njëjtën thirrje dhe të njëjtin fat hyjnor: prandaj është e nevojshme të pranohet gjithmonë barazia themelore mes të gjithëve. Sigurisht, jo të gjithë njerëzit janë të barabartë për arsye të aftësive të ndryshme fizike dhe prej larmisë së forcave intelektuale e morale.

Por çdo lloj diskriminimi në lidhje me të drejtat themelore të personit, si në fushën shoqërore ashtu edhe në atë kulturore, për arsye të gjinisë, të racës, të ngjyrës, të gjendjes shoqërore, të gjuhës apo të besimit, duhet të kapërcehet dhe të zhduket, si diçka që i kundërshton planit të Hyjit.

Në të vërtetë, është e dhimbshme të vërejmë se ato të drejta themelore të personit nuk janë ende dhe kudo të garantuara plotësisht. Ndodh kështu kur gruas i mohohet e drejta për ta zgjedhur lirisht burrin dhe për të përqafuar një gjendje të caktuar jete, ose për të pasur një edukim e një kulturë të barabartë me ato që pranohen për burrin.

Për më tepër, megjithëse mes njerëzve ka ndryshueshmëri të drejta, dinjiteti i barabartë i personave kërkon që të arrihet në kushte jete më njerëzore e të drejta. Në të vërtetë, pabarazitë ekonomike e shoqërore të tepruara mes anëtarëve dhe mes popujve të të njëjtës familje njerëzore, ngjallin skandal dhe janë kundër drejtësisë shoqërore, paanësisë, dinjitetit të personit njerëzor, si edhe ndaj paqes shoqërore e ndërkombëtare.

Institucionet njerëzore, private dhe publike, duhet të përpiqen të vihen në shërbim të dinjitetit dhe të qëllimit të njeriut. Në të njëjtën kohë duhet të luftojnë me këmbëngulje kundër çdo forme skllavërie shoqërore e politike, dhe të garantojnë të drejtat themelore të njerëzve nën çfarëdo regjimi politik.

Madje, këto institucione pak nga pak duhet të harmonizohen me realitetet shpirtërore, më të lartat nga të gjitha, edhe pse nganjëherë nevojitet një kohë mjaft e gjatë për të arritur qëllimin e dëshiruar.

Duhet të kapërcehet etika individualiste

30. Shndërrimi i thellë dhe i shpejtë i gjërave kërkon, me më shumë ngutshmëri, të mos ketë asnjë që, duke mos i kushtuar vëmendje rrjedhës së gjërave dhe i mpirë nga plogështia, të kënaqet me një etikë thjesht individualiste.

Detyra e drejtësisë dhe e dashurisë gjithmonë përmbushet më shumë për faktin se secili, duke u interesuar për të mirën e përbashkët sipas aftësive të veta dhe nevojave të të tjerëve, nxit dhe ndihmon edhe institucionet publike e private që shërbejnë për t'i përmirësuar kushtet e jetës së

330 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*: AAS 55 (1963), fq. 299-300 [pjesërisht Dz 3996-97].

331 Krh. Lk 6,37-38; Mt 7,1-2; Rom 2,1-11; 14,10-12.

332 Krh. Mt 5,45-47.

njerëzve. Ka prej atyre që, megjithëse duke dëshmuar opinione të gjera e bujare, gjithësesi vazhdojnë të jetojnë praktikisht sikur të mos kenë asnjë kujdes për nevojat e shoqërisë. Madje shumë vetë, në disa vende, nuk u japin shumë rëndësi ligjeve dhe rregullave shoqërore. Jo pak persona nuk kanë turp t'u shmangen, me dredhi e mashtrime, taksave të drejta apo detyrimeve shoqërore. Të tjerë i lënë pas dore disa norma të jetës shoqërore, për shembull atë që ka të bëjë me mbrojtjen e shëndetin, ose normat e caktuara për drejtimin e automjeteve, duke mos kuptuar se vënë në rrezik, me pakujdesinë e tyre, jetën e vet dhe atë të të tjerëve.

Të gjithë duhet të kenë shumë përzemër që t'i përfshijnë solidaritetet shoqërore mes detyrave kryesore të njeriut të sotëm, dhe t'i respektojnë ato. Në të vërtetë, sa më shumë që bota njësohet, aq më haptazi detyrimet e njerëzve i kapërcejnë grupet e veçanta dhe shtrihen pak nga pak në të gjithë botën.

Dhe kjo nuk mund të ndodhë nëse individët dhe grupet nuk ushqejnë virtytet morale e shoqërore dhe nuk i përhapin në shoqëri, kështu që të ketë njerëz të rinj dhe autorë të një njerëzimi të ri, me ndihmën e hirit hyjnor.

Përgjegjësia dhe pjesëmarrja

31. Që individët ta përmbushin me kujdes më të madh detyrën e tyre të ndërgjegjes ndaj vetvetes dhe ndaj grupeve të ndryshme anëtarë të të cilëve janë, duhet të edukohen me zell që të marrin një kulturë më të gjerë shpirtërore, duke përdorur mjetet e mëdha që sot janë në dispozicion të gjinisë njerëzore.

Para së gjithash edukimi i të rinjve, të çfarëdo prejardhjeje shoqërore, duhet të organizohet në mënyrë që të nxisë burra e gra, jo aq të përgatitur nga ana intelektuale, por me personalitet të fortë, siç kërkohet së tepërmi prej kohës sonë.

Por në këtë ndjenjë përgjegjësie njeriu arrin me vështirësi nëse kushtet e jetës nuk i lejojnë të ndërgjegjësohet për dinjitetin e vet dhe t'i përgjigjet thirrjes së vet, duke punuar për Hyjin dhe për të tjerët.

Në të vërtetë, liria njerëzore shpesh dobësohet kur njeriu bie në mjerim të skajshëm, ashtu siç degradohet kur ai vetë, duke e lënë veten pre të një jete tepër të lehtë, mbyllet në njëfarë vetmie të artë. Përkundrazi, ajo forcohet kur njeriu i pranon vështirësitë e pashmangshme të jetës shoqërore, merr përsipër kërkesat e shumta të bashkëjetesës njerëzore dhe angazhohet në shërbimin e bashkësisë njerëzore.

Prandaj duhet të nxitet vullneti i të gjithëve për të marrë përsipër rolin e tyre në sipërmarrjet e përbashkëta. Pastaj, është për t'u lavdëruar mënyra e të vepruarit të atyre kombeve në të cilat shumica e shtetasve është bërë pjesëmarrëse e punëve publike, në një liri të përnjëmendtë.

Megjithatë, duhen mbajtur parasysh kushtet konkrete të secilit popull dhe qëndrueshmëria e nevojshme e pushteteve publike. Pastaj, në mënyrë që të gjithë të krishterët të jenë të nxitur të marrin pjesë në jetën e grupeve të ndryshme prej të cilëve përbëhet trupi shoqëror, është e nevojshme që në ta të gjejnë disa vlera të afta t'i tërheqin dhe t'i vënë në shërbim të të tjerëve. Me të drejtë mund të mendohet se e ardhmja e njerëzimit është në duart e atyre që janë të aftë t'u përçojnë brezave të ardhshëm arsye jete dhe shprese.

Fjala e mishëruar dhe solidariteti njerëzor

32. Ashtu si Hyji e krijoi njeriun jo që të jetonte në mënyrë individualiste, por që të bashkoheshin në shoqëri, po ashtu Ai "... deshi që t'i shenjtërojë dhe t'i shpëtojë njerëzit jo individualisht dhr pa asnjëfarë lidhjeje mes tyre, por deshi të formonte prej tyre një popull, që ta njihte Hyjin sipas të vërtetës dhe t'i shërbente atij në shenjtëri"[333].

Që prej fillimit të historisë së shpëtimit, ai vetë ka zgjedhur disa njerëz, jo vetëm si individë por si anëtarë të njëfarë bashkësie. Në të vërtetë, këta të zgjedhur Hyji, duke shfaqur planin e vet, i thirri në popullin e vet" (Dal 3,7). Pastaj me këtë popull bëri besëlidhjen në Sinai[334].

Ky karakter bashkësior përsoset dhe përmbushet prej veprës së Jezu Krishtit. Vetë Fjala e mishëruar deshi të ishte pjesëmarrëse në solidaritetin njerëzor. Mori pjesë në dasmën e Kanës, hyri në shtëpinë

333 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. II, nr. 9: AAS 57 (1965), fq. 12-13.

334 Krh. Dal 24,1-8.

e Zakeut, hëngri me tagërmbledhësit dhe me mëkatarët. Ka zbuluar dashurinë e Atit dhe thirrjen e shkëlqyer të njerëzve duke kujtuar aspektet më të zakonshme të jetës shoqërore dhe duke përdorur gjuhën e shëmbëlltyrat e jetës së përditshme.

Shenjtëroi marrëdhëniet njerëzore, sidomos ato familjare, nga të cilat zënë fill marrëdhëniet shoqërore. Deshi të bënte jetën e një punëtori të kohës së vet dhe të krahinës së vet.

Në predikimin e tij ka pohuar qartë se bijtë e Hyjit kanë detyrën ta trajtojnë njëri-tjetrin si vëllezër. Në lutjen e tij kërkoi që të gjithë nxënësit e tij të ishin "një gjë e vetme". Madje ai vetë u dhurua për të gjithë deri në vdekje, ai, shëlbuesi i të gjithëve. "Dashuria më e madhe që ndokush mund të tregojë është: të japë jetën e vet për miqtë e vet" (Gjn 15,13).

Gjithashtu, i urdhëroi apostujt t'ua kumtonin mesazhin ungjillor të gjithë popujve, që gjinia njerëzore të bëhej familja e Hyjit, në të cilën plotësia e ligjit të ishte dashuria.

I parëlindur mes shumë vëllezërve, pas vdekjes e ngjalljes së vet themeloi, nëpërmjet dhuratës së Shpirtit të vet, një bashkësi të re vëllazërore mes të gjithë atyre që e pranojnë me fe e dashuri: ajo realizohet në trupin e vet, që është Kisha. Në këtë trup të gjithë, anëtarë mes tyre, duhet t'i shërbejnë njëri-tjetrit, sipas dhuratave të ndryshme që u janë dhënë.

Ky solidaritet duhet të rritet gjithmonë, deri atë ditë në të cilën do të mbarojë; atë ditë njerëzit, të shpëtuar prej hirit, do t'i japin lavdi të përsosur Hyjit, si familje e dashur prej Hyjit dhe prej Krishtit, vëllait të tyre.

Kapitulli III

VEPRIMTARIA NJERËZORE NË GJITHËSI

Problemi

33. Me punën e vet dhe me krijimtarinë e vet njeriu është munduar gjithmonë ta zhvillojë jetën e vet; por sot, sidomos me ndihmën e shkencës e të teknikës, e ka shtrirë dhe vazhdon ta shtrijë zotërimin e vet gati mbi krejt natyrën dhe, sidomos falë shumimit të mjeteve të shkëmbimit mes kombeve, familja njerëzore pak nga pak ka shkuar duke e parë veten dhe duke u formuar si një bashkësi unitare në tërë botën. Prej kësaj rrjedh që shumë të mira, që dikur njeriu i priste prej forcave më të larta, sot t'i sigurojë me nismën e vet dhe me forcat e veta.

Përballë kësaj përpjekjeje tejet të madhe, që tashmë pushton gjithë gjininë njerëzore, shumë pikëpyetje lindin mes njerëzve: cili është kuptimi dhe cila është vlera e veprimtarisë njerëzore? Si duhet të përdoren këto realitete? Drejt çfarë qëllimi priren përpjekjet si individuale ashtu edhe kolektive?

Kisha, rojtare e visarit të fjalës së Hyjit, prej të cilit merren parimet për rendin moral e fetar, edhe pse nuk e ka gjithmonë të gatshme zgjidhjen për secilën çështje, dëshiron ta bashkojë dritën e Zbulesës hyjnore me kompetencën e të gjithëve me qëllim që ta ndriçojë rrugën të cilën e ka filluar para pak kohësh njerëzimi.

Vlera e veprimtarisë njerëzore

34. Për besimtarët një gjë është e sigurt: e konsideruar në vetvete, veprimtaria njerëzore individuale dhe kolektive, apo ajo përpjekje shumë e madhe me të cilën njerëzit përgjatë shekujve kërkojnë t'i përmirësojnë kushtet e tyre të jetës, u përgjigjet qëllimeve të Hyjit. Në të vërtetë, njeriu, i krijuar në shëmbëlltyrë të Hyjit, ka marrë urdhrin që ta sundojë tokën me gjithçka që ajo përmban, dhe ta drejtojë botën në drejtësi e në shenjtëri[335], ashtu si edhe t'ia referojë Hyjit qenien e vet dhe krejt gjithësinë, duke parë në të Krijuesin e të gjitha gjërave; në mënyrë që, në nënshtrimin e të gjithë realitetit ndaj njeriut, të lavdërohet emri i Hyjit mbi të gjithë tokën[336].

335 Krh. Zan 1,26-27; 9,2-3; Ur 9,2-3.

336 Krh. Ps 8,7 e 10.

Kjo vlen edhe për punët e zakonshme të përditshme. Në të vërtetë, burrat e gratë, që për të siguruar jetesën për vete e për familjen ushtrojnë punën e vet në mënyrë të tillë që i japin edhe një shërbim të volitshëm shoqërisë, me të drejtë mund të konsiderojnë se me punën e tyre ata e zgjasin veprën e Krijuesit, bëhen të dobishëm për vëllezërit e tyre dhe i japin një ndihmesë personale realizimit të planit provanor të Hyjit në histori[337].

Pra, të krishterët as që e mendojnë t'ia kundërvënë prodhimet e krijimtarisë së tyre dhe të guximit të njeriut fuqisë së Hyjit, a thua se krijesa racionale është rivale e Krijuesit; përkundrazi, janë të bindur se fitoret e njerëzimit janë shenjë e madhështisë së Hyjit dhe fryt i planit të tij të patregueshëm. Por sa më shumë që rritet fuqia e njerëzve, aq më shumë shtrihet e zgjerohet përgjegjësia e tyre, si individuale ashtu edhe kolektive. Nga kjo shihet se si mesazhi i krishterë, jo vetëm që nuk i shkëput njerëzit prej detyrës për të ndërtuar botën dhe nuk i nxit për të mos u interesuar për të mirën e njerëzve të tjerë të tyre, por edhe i angazhon në gjithë këtë me një detyrim edhe më shtytës[338].

Normat e veprimtarisë njerëzore

35. Veprimtaria njerëzore siç buron prej njeriut është edhe për njeriun. Në të vërtetë, njeriu kur punon, nuk i shndërron vetëm gjërat dhe shoqërinë, por edhe përsos vetveten. Mëson shumë gjëra, zhvillon aftësitë e veta, del prej vetvetes dhe tejkalon vetveten. Ky zhvillim, nëse kuptohet, vlen më shumë se pasuritë e jashtme që mund të grumbullohen.

Njeriu vlen më shumë për atë që "është" se për atë që "ka"[339]. Po ashtu, gjithçka që njerëzit bëjnë me qëllim që të arrijnë një drejtësi më të madhe, një vëllazëri më të gjerë dhe një rend më njerëzor në marrëdhëniet shoqërore, ka më shumë vlerë se sa përparimet në fushën teknike. Në fakt, këto mund të japin, le të themi kështu, bazën materiale të nxitjes njerëzore, por vetëm nuk vlejnë në asnjë mënyrë për ta realizuar atë.

Prandaj kjo është norma e veprimtarisë njerëzore: që sipas planit të Hyjit dhe vullnetit të tij t'i përgjigjet të mirës së vërtetë të njeriut, dhe që t'i lejojë njeriut, të konsideruar si individ apo si anëtar i shoqërisë, të kultivojë e të zbatojë thirrjen e vet të tërësishme.

Autonomia e ligjshme e realiteteve tokësore

36. Por, shumë bashkëkohës tanë duket të druajnë se, nëse lidhjet mes veprimtarisë njerëzore dhe besimit bëhen tepër të ngushta, pengohet autonomia e njerëzve, e shoqërive, e shkencave.

Nëse me autonomi të realiteteve tokësore kuptojmë se gjërat e krijuara dhe shoqëritë gëzojnë ligje e vlera të vetat, që njeriu në mënyrë graduale duhet t'i zbulojë, t'i përdorë e bashkërendisë, atëherë bëhet fjalë për një kërkesë autonomie të ligjshme: jo vetëm ajo pretendohet prej njerëzve të kohës sonë, por është edhe në përputhje me vullnetin e Krijuesit. Në të vërtetë, pikërisht prej vetë gjendjes së tyre si krijesa të gjitha gjërat marrin konsistencën e tyre, të vërtetën, mirësinë, ligjet e veta dhe rendin e vet; dhe të gjitha këto njeriu e ka për detyrë t'i respektojë, duke i pranuar kërkesat e metodës karakteristike të çdo shkence apo teknike. Prandaj kërkimi metodik i çdo disipline, nëse bëhet në mënyrë me të vërtetë shkencore dhe sipas normave morale, nuk do të jetë kurrë në kundërshtim real me fenë, sepse realitetet profane dhe realitetet e fesë e kanë prejardhjen nga i njëjti Hyj[340]. Madje, ai që përpiqet me përvujtëri e me qëndresë të zbulojë fshehtësitë e realitetit, edhe pa u ndërgjegjësuar për to, është si i shoqëruar prej dorës së Hyjit, i cili, duke i mbajtur në jetë të gjitha gjërat, bën që të jenë ajo që janë. Në lidhje me këtë, na lejoni t'i qortojmë disa qëndrime mendore, që nganjëherë nuk kanë munguar as mes të krishterëve, që rrjedhin prej faktit se nuk është perceptuar mjaftueshëm autonomia e

337 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*: AAS 55 (1963), fq. 297.

338 Krh. *Messaggio a tutti gli uomini* drejtuar Etërve në fillim të Koncilit II të Vatikanit, 20.10.1962: AAS 54 (1962), fq. 822-823.

339 Krh. PALI VI, *Discorso al Corpo diplomatico*, 07.01.1965: AAS 57 (1965), fq. 232.

340 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*, kap. III. Dz 1785-86 (3004-05) [Collantes 1.061-63].

ligjshme e shkencave, duke ngjallur grindje e mosmarrëveshje, dhe që tërhoqën pas vetes shumë shpirtra deri në atë pikë sa të mësojnë se shkenca dhe feja i kundërvihen njëra-tjetrës[341].

Nëse me shprehjen "autonomi e realiteteve tokësore" kuptohet se gjërat e krijuara nuk varen prej Hyjit dhe se njeriu mund t'i përdorë ato pa ia referuar Krijuesit, atëherë askush që beson në Hyjin nuk mund të mos e shohë se sa të rreme janë këto opinione. Në të vërtetë, krijesa pa Krijuesin zhduket. Në fund të fundit, të gjithë ata që besojnë, cilitdo besim t'i përkasin, e kanë kuptuar gjithmonë zërin dhe shfaqjen e Hyjit në gjuhën e krijesave. Madje, harresa e Hyjit e bën të errët vetë krijesën.

Veprimtaria njerëzore e prishur prej mëkatit

37. Por, Shkrimi i shenjtë, me të cilin përputhet përvoja e shekujve, u mëson njerëzve se përparimi njerëzor, që gjithsesi është një e mirë e madhe e njeriut, bart me vete një sërë tundimesh. Në të vërtetë, pasi rendi i vlerave është tronditur dhe duke e përzier të keqen me të mirën, individët e grupet shohin vetëm interesat e veta dhe jo ato të të tjerëve: kështu bota resht së qeni mjedisi i një vëllazërie të vërtetë, ndërsa shtimi i fuqisë njerëzore kërcënon ta shkatërrojë tashmë vetë gjininë njerëzore.

E gjithë historia njerëzore, në të vërtetë, është e mbushur me një luftë të tmerrshme kundër fuqive të errësirës; luftë e filluar që prej zanafillës së botës, e adresuar të zgjasë, siç thotë Zoti[342], deri ditën e fundit. I përfshirë në këtë betejë, njeriu duhet të luftojë papushim që të mund të rrijë i bashkuar me të mirën, as nuk mund ta arrijë njësinë e vet të brendshme përveçse me mundime të mëdha, me ndihmën e hirit të Hyjit.

Prandaj Kisha e Krishtit, plot besim në planin provanor të Krijuesit, ndërsa pranon se përparimi njerëzor mund t'i shërbejë lumturisë së vërtetë të njerëzve, megjithatë, nuk mund të mos bëjë të jehojë thënia e Apostullit: "Mos iu përshtatni parimeve të shekullit" (Rom 12,2), pra atij shpirti kotësie dhe dashakeqësie që e kthen në mjet mëkati veprimtarinë njerëzore, të caktuar për shërbimin e Hyjit dhe të njeriut.

Pra, nëse pyesim se si mund të mposhtet kjo situatë e mjerueshme, të krishterët si përgjigje pohojnë se të gjitha veprimtaritë njerëzore, nëse rrezikohen përditë prej krenarisë dhe prej dashurisë së çrregullt për vetveten, duhet të pastrohen e të përsosen nëpërmjet kryqit dhe ngjalljes së Krishtit. Në të vërtetë, i shëlbuar prej Krishtit dhe i bërë krijesë e re në Shpirtin Shenjt, njeriu mund dhe duhet t'i dojë edhe gjërat që Hyji i ka krijuar. Prej Hyjit i merr: i sheh si duke dalë prej duarve të tij dhe i respekton ato. Për to falënderon bamirësin hyjnor dhe, duke i përdorur e gëzuar krijesat në një shpirt varfërie e lirie, hyn në zotërimin e vërtetë të botës, si dikush që nuk ka asgjë dhe ka gjithçka[343]: "Gjithçka është juaja, ju jeni të Krishtit e Krishti është i Hyjit" (1 Kor 3, 21.23).

Veprimtaria njerëzore e lartësuar në përsosmëri
në misterin e Pashkës

38. Fjala e Hyjit, nëpërmjet të cilës gjithçka është krijuar, duke u bërë vetë njeri dhe duke ardhur të banojë në tokën e njerëzve[344], hyri në historinë e botës si njeri i përsosur, duke e marrë këtë dhe duke e vënë nën kryesinë e vet[345]. Ai na zbulon se "Hyji është dashuri" (1 Gjn 4,8) dhe njëkohësisht na mëson se ligji themelor i përsosmërisë njerëzore, dhe pra edhe i shndërrimit të botës, është urdhri i ri i dashurisë. Prandaj ata që besojnë në dashurinë hyjnore, prej tij sigurohen se rruga e dashurisë është e hapur për të gjithë njerëzit dhe se përpjekjet që kanë qëllimin të realizojnë vëllazërinë e gjithëmbarshme nuk janë të kota. Po ashtu ai paralajmëron që të mos ecim në rrugën e dashurisë vetëm në gjërat e mëdha, por dhe sidomos në rrethanat e zakonshme të jetës. Duke pranuar të vdesë për të gjithë mëkatarët[346], ai na mëson me shembullin e vet se është e nevojshme të bartim atë kryq

341 Krh. PIO PASCHINI, *Vita e opere di Galileo Galilei*, vëll. II, Pont. Accademia delle Scienze, Città del Vaticano 1964.

342 Krh. Mt 24,13; 13,24-30 e 36-43.

343 Krh. 2 Kor 6,10.

344 Krh. Gjn 1,3 e 14.

345 Krh. Ef 1,10.

346 Krh. Gjn 3,14-16; Rom 5,8-10.

që prej mishit dhe prej botës vihet mbi shpatullat e atyre që kërkojnë paqen e drejtësinë. I caktuar Zot me ngjalljen e vet, ai, Krishti të cilit i është dhënë çdo pushtet në qiell e në tokë[347], vepron tani në zemrën e njerëzve me virtytin e Shpirtit të vet; jo vetëm ngjall dëshirën për botën e ardhshme, por bashkë me këtë edhe frymëzon, pastron e forcon ato qëllime bujare me të cilat familja e njerëzve mundohet ta bëjë më njerëzore jetën e vet dhe t'ia nënshtrojë këtij qëllimi gjithë tokën.

Dhuratat e Shpirtit janë të ndryshme: disa i thërret ta dëshmojnë haptazi dëshirën për banesën qiellore, duke ndihmuar kështu që ajo të mbahet e gjallë te njerëzimi; të tjerë i thërret të kushtohen në shërbimin tokësor të njerëzve, që të përgatisin, nëpërmjet këtij mbarështimi, pothuajse lëndën për mbretërinë qiellore. Por, të gjithë i bën njerëz të lirë, pasi në mohimin e egoizmit dhe duke bashkuar të gjitha forcat tokësore drejt jetës njerëzore, ata të projektohen në të ardhmen, kur vetë njerëzimi do të bëhet kusht i pëlqyeshëm për Hyjin[348]. Një peng i kësaj shprese dhe një ushqim për ecjen Zoti ua ka lënë të vetëve në atë sakrament të fesë në të cilin elementet natyrore të kultivuara prej njeriut shndërrohen në Trupin e në Gjakun e lavdishëm të tij, në një sofër bashkimi vëllazëror që është parashijim i sofrës qiellore.

Toka e re dhe qielli i ri

39. Nuk e dimë kohën në të cilën do të mbarojë toka e njerëzimi[349] dhe nuk e dimë se në çfarë mënyre do të shndërrohet gjithësia. Sigurisht që kalon pamja e kësaj bote, e deformuar prej mëkatit[350]. Por e dimë prej Zbulesës se Hyji përgatit një banesë të re dhe një tokë të re, në të cilën banon drejtësia[351], dhe lumturia e të cilës do t'i plotësojë krejtësisht të gjitha dëshirat për paqe që gjenden në zemrën e njerëzve[352]. Atëherë, pasi të mposhtet vdekja bijtë e Hyjit do të ngjallen në Krishtin, dhe ajo që qe mbjellë e dobët dhe e shkatërrueshme do të marrë pashkatërrueshmërinë[353]; dhe do të mbetet dashuria me frytet e veta[354], e do të lirohet prej skllavërisë së kotësisë[355] i gjithë ai realitet që Hyji e ka krijuar pikërisht për njeriun.

Sigurisht, jemi të paralajmëruar se asgjë nuk i vlen njeriut nëse fiton krejt botën por bjerr vetveten[356]. Megjithatë, pritja e një toke të re nuk duhet ta dobësojë, por duhet ta nxisë kujdesin në punën për tokën e tashme, ku rritet ai trup i njerëzimit të ri që tashmë arrin të japë njëfarë hershimi, që zbukuron botën e re. Prandaj, megjithëse duhet të bëhet një dallim i kujdesshëm mes përparimit tokësor dhe zhvillimit të mbretërisë së Krishtit, ky përparim, në masën në të cilën mund të ndihmojë për ta organizuar më mirë shoqërinë njerëzore, ka rëndësi të madhe për mbretërinë e Hyjit[357].

Dhe në të vërtetë, ato vlera, si dinjiteti i njeriut, bashkimi vëllazëror dhe liria, pra të gjitha frytet e mira të natyrës dhe të veprimtarisë sonë, pasi t'i kemi shpërndarë mbi tokë në Shpirtin e Zotit dhe sipas ligjit të tij, do t'i gjejmë pastaj përsëri, por të pastruar prej çdo njolle, të ndriçuar e të shndërruar, kur Krishti do t'i dorëzojë Atit "mbretërinë e amshuar dhe të gjithëmbarshme: që është mbretëria e të vërtetës dhe e jetës, mbretëria e shenjtërisë dhe e hirit, mbretëria e drejtësisë, e dashurisë dhe e paqes"[358]. Këtu në tokë mbretëria tashmë është e pranishme, në mister; por me ardhjen e Zotit Jezus, do të arrijë në përsosmëri.

---

347 Krh. Vap 2,36; Mt 28,18.

348 Krh. Rom 15,16.

349 Krh. Vap 1,7.

350 Krh. 1 Kor 7,31; SHËN IRENEU, *Adversus Haereses*, V, 36, 1: PG 7, 1222.

351 Krh. 2 Kor 5,2; 2 Pjt 3,13.

352 Krh. 1 Kor 2,9; Zb 21,4-5.

353 Krh. 1 Kor 15,42 e 53.

354 Krh. 1 Kor 13,8; 3,14.

355 Krh. Rom 8,19-21.

356 Krh. Lk 9,25.

357 Krh. PIU XI, Enciklika *Quadragesimo anno*: AAS 23 (1931), fq. 207.

358 *Meshari romak*, prefacioni i festës së Krishtit Mbret.

Kapitulli IV

MISIONI I KISHËS
NË BOTËN BASHKËKOHORE

Marrëdhënia e ndërsjellë mes Kishës dhe botës

40. Gjithçka që kemi thënë në lidhje me dinjitetin e personit njerëzor, me bashkësinë e njerëzve, me domethënien e thellë të veprimtarisë njerëzore, përbën themelin e marrëdhënies mes Kishës dhe botës, ashtu si edhe bazën e dialogut mes tyre[359]. Prandaj, në këtë kapitull, duke presupozuar gjithçka që Koncili ka mësuar tashmë në lidhje me misterin e Kishës, merret në shqyrtim po kjo Kishë që gjendet në botë dhe së bashku me të jeton e vepron.

Kisha, duke rrjedhur prej dashurisë së Atit të amshuar[360], e themeluar në kohë prej Krishtit Shëlbues, e bashkuar në Shpirtin Shenjt[361], ka një pikësynim shpëtimtar dhe eskatologjik që nuk mund të arrihet plotësisht përveçse në botën e ardhshme. Por ajo është tashmë e pranishme këtu në tokë, dhe është e përbërë prej njerëzve, të cilët pikërisht janë anëtarët e qytetit tokësor të thirrur të formojnë tashmë në historinë e njerëzimit familjen e bijve të Hyjit, që duhet të rritet vazhdimisht deri në ardhjen e Zotit. E bashkuar në pritje të të mirave qiellore dhe e pasuruar prej tyre, kjo familje prej Krishtit "e themeluar në këtë mënyrë dhe e organizuar si shoqëri"[362], u pajis me "mjetet e përshtatshme për bashkimin e dukshëm dhe shoqëror"[363]. Prandaj Kisha, që është njëkohësisht "asambleja e dukshme dhe bashkësia shpirtërore"[364] ecën së bashku me gjithë njerëzimin dhe përjeton bashkë me botën të njëjtin fat tokësor; ajo është si tharmi dhe pothuajse shpirti i shoqërisë njerëzore[365], e caktuar të përtërihet në Krishtin dhe të shndërrohet në familje të Hyjit.

Ky bashkëdepërtim i qytetit tokësor dhe i qytetit qiellor sigurisht që nuk mund të perceptohet përveçse me anë të fesë; madje, mbetet misteri i historisë njerëzore, që është i turbulluar prej mëkatit deri në shfaqjen e plotë të shkëlqimit të bijve të Hyjit. Por Kisha, duke ndjekur qëllimin e vet të shpëtimit, jo vetëm i komunikon njeriut jetën hyjnore; ajo edhe përhap në njëfarë mënyre mbi të gjithë botën dritën që kjo jetë hyjnore rrezaton, dhe e bën këtë sidomos për faktin se shëron dhe lartëson dinjitetin e personit njerëzor, përforcon njësinë e shoqërisë njerëzore dhe i jep punës së përditshme të njerëzve një ndjenjë e kuptim më të thellë. Kështu Kisha, me çdo anëtar të saj dhe me krejt bashkësinë e saj, beson se mund të ndihmojë shumë për ta bërë më njerëzore familjen njerëzore dhe historinë e saj.

Gjithashtu, Kisha katolike me gjithë qejf e vlerëson shumë ndihmesën që, për të realizuar të njëjtën detyrë, kanë dhënë e japin, duke vepruar së bashku, Kishat apo bashkësitë e tjera kishtare. Në të njëjtën kohë ajo është e bindur se, për të përgatitur udhët e Ungjillit, bota mund t'i japë në mënyra të ndryshme një ndihmë të çmuar nëpërmjet cilësive dhe veprimtarisë së individëve apo të shoqërive që e përbëjnë. Me qëllim që të nxiten siç duhet ky shkëmbim dhe kjo ndihmë, në fushat që në njëfarë mënyre janë të përbashkëta për Kishën dhe për botën, këtu paraqiten disa parime të përgjithshme.

Ndihma që Kisha synon t'u japë individëve

41. Njeriu i sotëm ecën në rrugën e një zhvillimi më të plotë të personalitetit të vet dhe të një zbulimi e pohimi progresiv të të drejtave të veta. Meqenëse Kisha ka marrë misionin të shfaqë misterin e Hyjit, i cili është qëllimi i fundit i njeriut, ajo në të njëjtën kohë i zbulon njeriut kuptimin

359 Krh. PALI VI, Enciklika *Ecclesiam suam*, III: AAS 56 (1964), fq. 637-659.

360 Krh. Tit 3,4: "*philanthropia*".

361 Krh. Ef 1,3.5-6.13-14.23.

362 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. I, nr. 8: AAS 57 (1965), fq. 12.

363 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. II, nr. 9: AAS 57 (1965), fq. 14; krh. nr. 8: AAS, l.c., fq. 11.

364 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. I, nr. 8: AAS 57 (1965), fq. 11.

365 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. IV, nr. 38: AAS 57 (1965), fq. 43 me shënimin 120.

e ekzistencës së vet, do të thotë të vërtetën e thellë mbi njeriun. Ajo e di mirë se vetëm Hyji, në shërbim të të cilit është kushtuar, u jep përgjigje dëshirave më të thella të zemrës njerëzore, që kurrë nuk mund të ngihen plotësisht prej elementeve tokësore. Di edhe se njeriu, i nxitur pareshtur prej Shpirtit të Hyjit, nuk do të mundet kurrë të jetë krejtësisht mospërfillës para problemit fetar, siç tregojnë jo vetëm përvoja e shekujve të kaluar, por edhe dëshmitë e shumta të kohëve tona. Në të vërtetë, njeriu do të ketë gjithmonë dëshi rën të dijë, të paktën në mënyrë të turbullt, se cila është domethënia e jetës së vet, e veprimtarisë së vet, e vdekjes së vet. Dhe Kisha, edhe vetëm me praninë e saj në botë, i sjell ndërmend këto probleme. Por vetëm Hyji, që e ka krijuar njeriun në shëmbëlltyrën e vet dhe që e ka liruar prej mëkatit, mund t'u japë këtyre problemeve një përgjigje plotësisht të përshtatshme; gjëra që ai i bën nëpërmjet zbulesës të bërë në Krishtin, Birin e vet, që është bërë njeri. Kushdo që ndjek Krishtin, njeriun e përsosur, bëhet edhe vetë më njeri.

Duke nisur prej kësaj feje, Kisha mund ta shkëpusë dinjitetin e natyrës njerëzore prej dallgëzimeve të të gjitha opinioneve që, për shembull, e përulin tepër trupin njerëzor, ose e lartësojnë tepër atë. Asnjë ligj njerëzor nuk është në gjendje të sigurojë dinjitetin personal dhe lirinë e njeriut sa Ungjilli i Krishtit, i besuar Kishës. Në të vërtetë, ky Ungjill kumton dhe shpall lirinë e bijve të Hyjit, nuk pranon asnjë skllavëri që rrjedh në fund të fundit prej mëkatit[366], e nderon si të shenjtë dinjitetin e ndërgjegjes dhe vendimin e saj të lirë, fton pareshtur për t'i dyfishuar të gjitha talentet njerëzore në shërbim të Hyjit dhe për të mirën e njerëzve, në fund, i porosit të gjithë dashurisë së të gjithëve[367]. Kjo i përgjigjet ligjit themelor të ekonomisë së krishterë. Në të vërtetë, megjithëse Hyji Shpëtimtar dhe Hyji Krijues janë gjithnjë i njëjti Hyj, dhe po kështu identifikohen Zoti i historisë njerëzore dhe Zoti i historisë së shpëtimit, po në këtë rend hyjnor autonomia e drejtë e krijesës, veçanërisht e njeriut, jo vetëm që nuk zhduket, por i kthehet dinjitetit të saj dhe përforcohet në të.

Prandaj Kisha, duke u mbështetur në Ungjillin që i është besuar, shpall të drejtat njerëzore dhe njeh e vlerëson shumë dinamizmin me të cilin në ditët tona këto të drejta nxiten kudo. Megjithatë, kjo lëvizje duhet të jetë e mbushur me shpirtin e Ungjillit dhe duhet të jetë e mbrojtur kundër çdo lloj autonomie të rremë. Në të vërtetë, jemi të tunduar të mendojmë se të drejtat tona personale janë plotësisht të shpëtuara vetëm kur lirohemi prej çdo norme të ligjit hyjnor. Por nëpër këtë rrugë dinjiteti i personit njerëzor nuk shpëton dhe madje humbet.

Ndihma që Kisha synon t'i japë shoqërisë njerëzore

42. Bashkësia e familjes njerëzore forcohet shumë dhe plotësohet prej njësisë së familjes së bijve të Hyjit, e themeluar në Krishtin[368].

Sigurisht, misioni përkatës që Krishti ia ka besuar Kishës së vet nuk është i rendit politik, ekonomik apo shoqëror: në të vërtetë, qëllimi që i ka caktuar është i rendit fetar[369]. E megjithatë, pikërisht prej këtij misioni fetar rrjedhin detyrat, drita dhe forcat, që mund të shërbejnë për ta ndërtuar e për ta përforcuar bashkësinë e njerëzve sipas ligjit hyjnor. Po ashtu, aty ku është e nevojshme, sipas rrethanave të kohës dhe të vendit, edhe ai mund, madje duhet të nxisë vepra të caktuara për shërbimin e të gjithëve, por sidomos të nevojtarëve, për shembull, vepra të bamirësisë dhe të tjera të ngjashme.

Gjithashtu, Kisha pranon gjithçka të mirë që gjendet në dinamizmin shoqëror të sotëm, sidomos lëvizjen drejt njësisë, përparimin e një shoqërizimi të shëndoshë dhe të solidaritetit civil e ekonomik. Në të vërtetë, nxitja e njësisë i përgjigjet misionit të brendshëm të Kishës, i cili pikërisht "në Krishtin është në njëfarë mënyre sakramenti apo shenja dhe mjeti i bashkimit intim me Hyjin dhe i njësisë së

366 Krh. Rom 8,14-17.

367 Krh. Mt 22,39.

368 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. II, nr. 9: AAS 57 (1965), fq. 12-14.

369 Krh. PIU XII, *Discorso a cultori di storia e di arte*, 09.03.1956: AAS 48 (1956), fq. 212: "Themeluesi i saj hyjnor, Jezu Krishti, nuk i ka dhënë asnjë mandat e nuk ka caktuar asnjë qëllim të rendit kulturor. Qëllimi që Krishti i cakton është vetëm fetar (...). Kisha duhet t'i çojë njerëzit drejt Hyjit, që t'ia dhurojnë veten atij pa rezerva (...). Kisha nuk mund ta humbë kurrë prej syve këtë qëllim vetëm fetar, mbinatyror. Kuptimi i çdo veprimtarie të saj, deri në kanonin e fundit të Kodit të vet, mund t'i referohet vetëm atij drejtpërdrejt ose tërthorazi".

krejt gjinisë njerëzore"[370]. Kështu ajo i tregon botës se një bashkim i vërtetë shoqëror i jashtëm rrjedh prej bashkimit të mendjeve dhe të zemrave, pra prej asaj feje e prej asaj dashurie, me të cilat njësia e saj është themeluar në mënyrë të pandashme në Shpirtin Shenjt. Në të vërtetë, forca që Kisha arrin t'i japë shoqërisë njerëzore bashkëkohore përbëhet në atë fe e dashuri të jetuara efektivisht, dhe jo në ndonjë sovranitet të jashtëm të ushtruar me mjete thjesht njerëzore. Gjithashtu, meqenëse për arsye të misionit të vet dhe të natyrës së vet nuk është e lidhur me asnjë formë të veçantë kulture njerëzore apo sistemi politik, ekonomik, apo shoqëror, Kisha, për këtë gjithëmbarshmëri të vetin mund të përbëjë një lidhje shumë të ngushtë mes bashkësive të ndryshme njerëzore dhe kombeve, mjafton që këto të kenë besim në të dhe t'i njohin faktikisht një liri të vërtetë për kryerjen e misionit të saj.

Për këtë arsye Kisha i nxit bijtë e saj, ashtu sikurse të gjithë njerëzit, që në këtë shpirt të familjes së bijve të Hyjit, të kapërcejnë çdo kundërshti mes kombeve e racave, dhe të përforcojnë përbrenda shoqatat e ligjshme njerëzore. Pra, Koncili e konsideron me respekt të madh gjithçka të vërtetë, të mirë e të drejtë që gjendet në institucionet, megjithëse kaq të ndryshme, që njerëzimi ka krijuar dhe vazhdon të krijojë. Gjithashtu, deklaron se Kisha dëshiron t'i ndihmojë e t'i nxisë të gjitha këto institucione, për aq sa kjo varet prej saj dhe është në përputhje me misionin e saj. Asgjë nuk ka më shumë përzemër se sa t'i shërbejë të mirës së të gjithëve dhe të mund të zhvillohet lirisht nën çfarëdo regjimi që i respekton të drejtat themelore të personit e të familjes dhe i njeh kërkesat e të mirës së përbashkët.

Ndihma që Kisha synon t'i japë veprimtarisë njerëzore nëpërmjet të krishterëve

43. Koncili i nxit të krishterët, qytetarë të njërit dhe tjetrit qytet, që të përpiqen t'i përmbushin besnikërisht detyrat e veta tokësore, duke e lënë veten të drejtohen nga shpirti i Ungjillit. Gabojnë ata që, duke e ditur se këtu ne nuk kemi një shtetësi të qëndrueshme por që kërkojmë atë të ardhshme[371], mendojnë se për këtë arsye mund t'i lënë pas dore detyrat e tyre tokësore, dhe nuk reflektojnë se pikërisht feja i detyron edhe më shumë t'i përmbushin ato, sipas thirrjes së secilit[372]. Nuk e kanë më pak gabim as ata që mendojnë se mund të zhyten aq shumë në veprimtaritë tokësore, a thua se këto janë krejtësisht të huaja për jetën fetare, e cila, sipas tyre, përbëhet ekskluzivisht në akte kulti dhe në disa detyra morale. Shkëputja, që vihet re tek shumë veta, mes fesë që shpallin dhe jetës së tyre të përditshme, duhet të numërohet mes gabimeve më të rënda të kohës sonë. Kundër këtij skandali[373] që në Besëlidhjen e Vjetër i ngrinin me forcë qortimet e tyre profetët dhe aq më shumë vetë Jezu Krishti, në Besëlidhjen e Re, kërcënonte me ndëshkime të rënda[374]. Prandaj të mos krijohet një kundërshti artificiale mes veprimtarive profesionale e shoqërore nga njëra anë, dhe jetës fetare nga ana tjetër. I krishteri që i lë pas dore angazhimet e veta tokësore, lë pas dore detyrat e veta ndaj të afërmit, madje ndaj vetë Hyjit, dhe vë në rrezik shpëtimin e vet të amshuar. Kurse le të gëzohen të krishterët, duke ndjekur shembullin e Krishtit që qe një zejtar, që mund t'i kryejnë të gjitha veprimtaritë e veta tokësore duke njësuar përpjekjet njerëzore, shtëpiake, profesionale, shkencore e teknike në një përmbledhje të vetme jetësore së bashku me të mirat fetare, nën drejtimin tejet të lartë të të cilave gjithçka koordinohet për lavdinë e Hyjit.

Laikëve u përkasin pikërisht, edhe pse jo ekskluzivisht, angazhimet dhe veprimtaritë tokësore. Pra, kur ata veprojnë si qytetarë të botës, si në mënyrë individuale ashtu edhe të bashkuar, jo vetëm respektojnë ligjet përkatëse të secilës disiplinë, por edhe do të përpiqen të fitojnë një kompetencë të vërtetë në ato fusha. Do t'u japin me gjithë qejf bashkëpunimin e vet atyre që synojnë të njëjtat qëllime. Në respekt ndaj kërkesave të fesë dhe të mbushur me forcën e saj, le të gjejnë pareshtur nisma të reja, aty ku duhet, dhe të sigurojnë realizimin e tyre. I takon ndërgjegjes së tyre, tashmë të formuar siç duhet, ta shtiejnë ligjin hyjnor në jetën e qytetit tokësor. Prej meshtarëve laikët duhet të presin dritën dhe forcën shpirtërore. Por të mos mendojnë se barinjtë e tyre janë gjithmonë ekspertë

370 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. I, nr. 1: AAS 57 (1965), fq. 5.

371 Krh. Heb 13,14.

372 Krh. 2 Sel 3,6-13; Ef 4,28.

373 Krh. Is 58,1-12.

374 Krh. Mt 23,3-33; Mk 7,10-13.

deri në atë pikë sa, për çdo problem të ri që krijohet, edhe për ato të rënda, ata mund të kenë të gatshme një zgjidhje konkrete, ose se pikërisht në këtë i thërret misioni i tyre; duhet që ata vetë të marrin përsipër përgjegjësinë e tyre, në dritën e dijes së krishterë dhe duke pasur shumë kujdes e respekt ndaj doktrinës së Magjisterit[375].

Për më tepër do të jetë vetë këndvështrimi i krishterë i realitetit ai që do t'i orientojë, në disa rrethana, në një zgjidhje të caktuar. Megjithatë, besimtarë të tjerë po aq sinqerisht do të mund të shprehin një gjykim të ndryshëm mbi të njëjtën çështje, siç ndodh mjaft shpesh dhe në mënyrë të ligjshme. Nëse zgjidhjet e propozuara nga njëra anë apo nga tjetra, edhe përtej qëllimeve të palëve, shumë vetë i lidhin lehtë me mesazhin ungjillor, në këto raste të mos harrojnë se askush nuk ka të drejtën të pretendojë ekskluzivisht në dobi të opinionit të vet autoritetin e Kishës. Përkundrazi, le të kërkojnë gjithmonë ta ndriçojnë njëri-tjetrin nëpërmjet një dialogu të sinqertë, duke ruajtur gjithmonë dashurinë e ndërsjellë dhe duke pasur kujdes në radhë të parë për të mirën e përbashkët.

Laikët, që kanë përgjegjësi aktive brenda gjithë jetës së Kishës, jo vetëm duhet ta frymëzojnë botën me shpirtin e krishterë, por edhe janë të thirrur të jenë dëshmitarë të Krishtit në çdo rrethanë si edhe në mes të bashkësisë njerëzore.

Ipeshkvijtë, pastaj, të cilëve u është besuar detyra ta udhëheqin Kishën e Hyjit, duhet që së bashku me priftërinjtë e tyre ta predikojnë mesazhin e Krishtit në mënyrë të tillë që të gjitha veprimtaritë tokësore të besimtarëve të jenë të depërtuara prej dritës së Ungjillit. Gjithashtu, të gjithë barinjtë le të kujtojnë se ata me drejtimin e tyre të përditshëm dhe me kujdesin e tyre[376] i tregojnë botës një fytyrë të Kishës, në bazë të të cilës njerëzit krijojnë një gjykim mbi efikasitetin dhe mbi të vërtetën e mesazhit të krishterë. Me jetën dhe me fjalën, të bashkuar me rregulltarët dhe me besimtarët e tyre, duhet të tregojnë se Kisha, edhe vetëm me praninë e vet, me të gjitha dhuratat që ka, është burim i pashtershëm i atyre forcave për të cilat ka nevojë absolute bota moderne. Me studimin e zellshëm duhet të bëhen të aftë të marrin përsipër përgjegjësinë e tyre në dialogun me botën dhe me njerëzit që kanë çfarëdo opinioni. Por, sidomos duhet të kenë në mend fjalët e këtij Koncili: "Meqenëse sot njerëzimi organizohet gjithnjë e më tepër në një njësi civile, ekonomike dhe shoqërore, aq më tepër duhet që meshtarët, duke e bashkuar zellin dhe punën e tyre nën udhëheqjen e ipeshkvijve dhe të Papës, të shmangin çdo shkak përçarjeje, që e gjithë gjinia njerëzore të drejtohet nga njësia e familjes së Hyjit"[377].

Megjithëse Kisha, për virtyt të Shpirtit Shenjt, ka mbetur nuse besnike e Zotit të vet dhe nuk ka reshtur kurrë së qeni shenjë e shpëtimit në botë, ajo e di shumë mirë se mes anëtarëve të vet si klerikë, ashtu edhe laikë[378], në rrjedhën e historisë së saj të gjatë, nuk kanë munguar ata që nuk i kanë qenë besnikë Shpirtit të Hyjit. Edhe në ditët tona e di mirë Kisha se sa larg njëri-tjetrit janë mesazhi që ajo sjell dhe dobësia njerëzore e atyre të cilëve u është besuar Ungjilli. Cilido të jetë gjykimi që historia jep për këto të meta, ne duhet të jemi të vetëdijshëm për to dhe t'i luftojmë me forcë, në mënyrë që prej tyre të mos dëmtohet përhapja e Ungjillit. Po ashtu, Kisha e di mirë se duhet të vazhdojë të piqet duke mësuar prej përvojës së shekujve, në mënyrën e realizimit të marrëdhënieve të saj me botën. E udhëhequr prej Shpirtit Shenjt, nëna Kishë nuk do të lodhet "duke i nxitur bijtë e vet për t'u pastruar dhe për t'u përtërirë, që shëmbëlltyra e Krishtit të shkëlqejë edhe më e qartë në fytyrën e Kishës"[379].

Ndihma që Kisha merr prej botës bashkëkohore

44. Siç është e rëndësishme për botën që ajo ta njohë Kishën si realitet shoqëror të historisë dhe tharm të sajin, ashtu edhe Kisha nuk e shpërfill atë që ajo ka marrë prej historisë dhe prej evolucionit të gjinisë njerëzore.

375 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, IV: AAS 53 (1961), fq. 456-457 e I: l.c., fq. 407, 410-411.

376 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. III, nr. 28: AAS 57 (1965), fq. 34-35.

377 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. III, nr. 28: AAS, l.c., fq. 35-36.

378 Krh. SHËN AMBROZI, *De virginitate*, kap. VIII, nr. 48: PL 16, 278.

379 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. II, nr. 15: AAS 57 (1965), fq. 20.

Përvoja e shekujve të kaluar, përparimi i shkencës, thesaret e fshehura në format e ndryshme të kulturës njerëzore, nëpërmjet të cilave zbulohet më plotësisht vetë natyra e njeriut dhe hapen udhë të reja drejt të vërtetës, e gjithë kjo është e dobishme edhe për Kishën. Në fund, ajo që prej fillimeve të historisë së vet ka mësuar ta shprehë mesazhin e Krishtit duke përdorur konceptet dhe gjuhët e popujve të ndryshëm; gjithashtu, është përpjekur ta shpjegojë atë me dijen e filozofëve: dhe këtë me qëllim që t'ia përshtatë Ungjillin, në kufijtë e përshtatshëm, si kuptimit të të gjithëve, ashtu edhe kërkesave të të diturve. Dhe kjo përshtatje e predikimit të fjalës së zbuluar duhet të mbetet ligji i çdo ungjillëzimi. Në të vërtetë, kështu nxitet në çdo popull aftësia për ta shprehur sipas mënyrës së vet mesazhin e Krishtit, dhe në të njëjtën kohë nxitet një shkëmbim jetësor mes Kishës dhe kulturave të ndryshme të popujve[380]. Me qëllim që ta rrisë këtë shkëmbim, sidomos sot, që ndryshimet janë kaq të shpejta dhe mënyrat e të menduarit janë kaq të ndryshme, Kisha ka nevojë të veçantë për ndihmesën e atyre që, duke jetuar në botë, njohin institucionet dhe disiplinat e saj të ndryshme dhe kuptojnë mendësinë e saj, qoftë nëse bëhet fjalë për besimtarë, qoftë për jo besimtarë. Është detyrë e gjithë popullit të Hyjit, sidomos e barinjve dhe e teologëve, me ndihmën e Shpirtit Shenjt, të dëgjojnë me vëmendje, të shoshisin e të interpretojnë gjuhët e ndryshme të kohës sonë, dhe të dinë t'i gjykojnë ato në dritën e fjalës së Hyjit, që e vërteta e zbuluar të kuptohet gjithnjë e më thellë, të perceptohet më mirë dhe të mund të paraqitet në formë më të përshtatshme.

Kisha, duke pasur një strukturë shoqërore të dukshme, që është pikërisht shenjë e njësisë së saj në Krishtin, mund të pasurohet, dhe pasurohet efektivisht, prej zhvillimit të jetës shoqërore njerëzore jo sepse i mungon diçka përbërjes që i ka dhënë Krishti, por për ta njohur këtë më thellë, për ta shprehur më mirë dhe për t'ua përshtatur me më shumë sukses kohëve tona. Ajo ndien me mirënjohje se merr, në bashkësinë e saj jo më pak se në secilin bir të saj, ndihma të ndryshme prej njerëzve të çfarëdo shkalle a gjendjeje. Kushdo që nxit bashkësinë njerëzore në rendin e familjes, të kulturës, të jetës ekonomike e shoqërore, ashtu si edhe në atë të politikës, si kombëtare ashtu edhe ndërkombëtare, i jep jo pak ndihmë, sipas planit të Hyjit, edhe bashkësisë së Kishës, në masën në të cilën kjo varet prej faktorëve të jashtëm. Madje, Kisha pohon se shumë dobi i ka ardhur dhe mund t'i vijë edhe prej kundërshtimit të atyre që e luftojnë apo e përndjekin[381].

Krishti, alfa dhe omega

45. Kisha, kur merr prej botës ashtu sikurse edhe kur merr shumë prej saj, synon vetëm një qëllim: që të vijë mbretëria e Hyjit dhe të realizohet shpëtimi i mbarë njerëzimit. E gjithë e mira që populli i Hyjit mund t'i japë familjes njerëzore, në kohën e shtegtimit të saj tokësor, buron prej faktit se Kisha është "sakramenti i gjithëmbarshëm i shpëtimit"[382] që zbulon dhe njëkohësisht realizon misterin e dashurisë së Hyjit për çdo njeri.

Në të vërtetë, Fjala e Hyjit, nëpërmjet të cilës gjithçka është krijuar, është bërë edhe vetë njeri, për të kryer, ai, njeriu i përsosur, shpëtimin e të gjithëve dhe përmbledhjen e gjithëmbarshme. Zoti është qëllimi i historisë njerëzore, "pika qendrore e dëshirave të historisë dhe të qytetërimit", qendra e gjinisë njerëzore, gëzimi i çdo zemre, plotësia e aspiratave të tyre[383]. Ai është ai që Ati e ka ngjallur prej të vdekurve, e ka lartësuar dhe e ka vënë në të djathtën e vet, duke e bërë gjykatës të të gjallëve dhe të të vdekurve. Të gjallëruar e të bashkuar në Shpirtin e tij, si shtegtarë shkojmë drejt përsosjes përfundimtare të historisë njerëzore, që i përgjigjet plotësisht planit të dashurisë së tij: "Të vërë çdo gjë nën kryesinë e Krishtit, të gjitha qeniet që janë në qiell e në tokë" (Ef 1,10). Vetë Zoti thotë: "Ja, unë po vij së shpejti! Edhe shpërblimi im me mua, për të shpërblyer gjithkënd sipas veprave të tij! Unë jam Alfa dhe Omega, i Pari dhe i Fundit, Fillimi dhe Mbarimi!" (Zb 22,12-13).

---

380 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. II, nr. 13: AAS 57 (1965), fq. 17.

381 Krh. JUSTINI, *Dialogus cum Tryphone*, kap. 110: PG 6, 729; bot. Otto, 1897, fq. 391-393: "...por sa më shumë që të na jepen këto dënime, aq më shumë të tjerët bëhen besimtarë dhe të devotshëm për emrin e Jezusit". Krh. TERTULIANI, *Apologeticus*, kap. L, 13: PL 1, 534; Corpus Christ., ser. lat. I, fq. 171: "Madje bëhemi gjithnjë e më shumë sa herë që korremi prej jush: gjaku i të Krishterëve është farë!"). Krh. KONCILI II I VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. II, nr. 9: AAS 57 (1965), fq. 14.

382 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. VII, nr. 48: AAS 57 (1965), fq. 53.

383 Krh. PALI VI, *Discorso*, 03.02.1965: L'Osservatore Romano, 04.02.1965.

PJESA II

DISA PROBLEME MË TË NGUTSHME

Hyrje

46. Pasi ka thënë se me çfarë dinjiteti është i pajisur personi i njeriut dhe në çfarë detyre, individuale e shoqërore, ai është i thirrur të përmbushë në tokë, Koncili, në dritën e Ungjillit dhe të përvojës njerëzore, tani tërheq vëmendjen e të gjithëve mbi disa probleme bashkëkohore veçanërisht të ngutshme, që i përkasin në mënyrë tejet të veçantë gjinisë njerëzore.

Mes çështjeve të shumta që sot ngjallin interesin e përgjithshëm, këto meritojnë të përmenden në mënyrë të posaçme: martesa dhe familja, kultura njerëzore, jeta ekonomiko-shoqërore, jeta politike, solidariteti mes kombeve dhe paqja.

Mbi secilën prej tyre shkëlqejnë parimet dhe drita që vijnë prej Krishtit; kështu të krishterët do të kenë një udhërrëfyes dhe të gjithë njerëzit do të mund të ndriçohen në kërkimin e zgjidhjeve të problemeve aq të shumta e komplekse.

Kapitulli I

DINJITETI I MARTESËS E I FAMILJES DHE VLERËSIMI I TIJ

Martesa dhe familja në botën e sotme

47. E mira e personit dhe e shoqërisë njerëzore e të krishterë është e lidhur ngushtë me një situatë të lumtur të bashkësisë bashkëshortore e familjare. Prandaj të krishterët, së bashku me ata që kanë vlerësim të lartë për këtë bashkësi, gëzohen sinqerisht për mbështetjet e ndryshme, me të cilat njerëzit e përkrahin sot formimin e kësaj bashkësi dashurie dhe vlerësimin e respektimin e jetës: mbështetje që i ndihmojnë bashkëshortët dhe prindërit në misionin e tyre të rëndësishëm; prej tyre të krishterët presin gjithmonë dobitë më të mira dhe përpiqen t'i nxisin.

Por dinjiteti i këtij institucioni nuk shkëlqen kudo me qartësi të njëjtë sepse errësohet prej poligamisë, prej plagës së divorcit, prej të ashtuquajturës dashuri e lirë dhe prej deformimeve të tjera. Aq më tepër dashuria bashkëshortore shpesh përdhoset prej egoizmit, prej hedonizmit dhe prej praktikave të paligjshme kundër pjellorisë. Gjithashtu, kushtet e sotme ekonomike, socio-psikologjike dhe civile sjellin turbullira jo të lehta në jetën familjare. Dhe në fund, në vende të caktuara të botës ndihen jo pa shqetësim problemet e krijuara prej shtimit demografik. Nga e gjithë kjo lindin vështirësi që e vënë në ankth ndërgjegjen. Megjithatë, vlera dhe qëndrueshmëria e institucionit martesor e familjar dalin në pah prej faktit se ndryshimet e thella të shoqërisë së sotme, pavarësisht prej vështirësive që rrjedhin prej saj, shumë shpesh e bëjnë të dukshme në mënyra të ndryshme natyrën e vërtetë të këtyre institucioneve.

Prandaj Koncili, duke vënë mirë në dritë disa pika kryesore të doktrinës së Kishës, ka qëllimin t'i ndriçojë e t'i nxisë të krishterët dhe të gjithë njerëzit që përpiqen ta mbrojnë e ta nxisin dinjitetin natyror dhe vlerën tejet të shenjtë të gjendjes martesore.

Shenjtëria e martesës dhe e familjes

48. Bashkësia intime e jetës dhe e dashurisë bashkëshortore, e themeluar prej Krijuesit dhe e strukturuar me ligje të vetat, caktohet prej besëlidhjes së bashkëshortëve, pra prej pëlqimit të pakthyeshëm personal. Dhe kështu, prej aktit njerëzor me të cilin bashkëshortët i jepen njëri-tjetrin dhe marrin njëri-tjetrin, lind, edhe para shoqërisë, institucioni i martesës, që ka qëndrueshmëri me urdhër hyjnor. Për të mirën e bashkëshortëve, të fëmijëve si dhe të shoqërisë, kjo lidhje e shenjtë nuk

varet prej vullnetit të njeriut. Sepse është vetë Hyji autori i martesës, e cila është e pajisur me vlera e qëllime të shumta[384]: e gjithë kjo ka rëndësi shumë të madhe për vazhdimësinë e gjinisë njerëzore, përparimin personal dhe fatin e amshuar të secilit prej anëtarëve të familjes, për dinjitetin, qëndrueshmërinë, paqen dhe begatinë e vetë familjes dhe të të gjithë shoqërisë njerëzore.

Për vetë natyrën e vet institucioni i martesës dhe dashuria bashkëshortore janë të caktuar për lindjen e fëmijëve dhe edukimin e tyre, dhe në këtë e gjejnë kurorëzimin e tyre. E kështu, burri e gruaja, që prej besëlidhjes bashkëshortore "nuk janë më dy, por një trup i vetëm" (Mt 19,6), duke i dhënë njëri-tjetrit ndihmë e shërbim me bashkimin intim të personave dhe të veprimtarive, përjetojnë kuptimin e njësisë së tyre dhe gjithnjë e më plotësisht e arrijnë atë.

Ky bashkim intim, si dhurim i ndërsjellë i dy personave, ashtu si edhe e mira e fëmijve, kërkojnë besnikërinë e plotë të bashkëshortëve dhe njësinë e tyre të pandashme[385].

Krishti Zot i ka dhënë begatinë e bekimeve të veta kësaj dashurie me aspekte të ndryshme, që gurgullon prej burimit të dashurisë hyjnore dhe është e strukturuar sipas modelit të bashkimit të tij me Kishën. Në të vërtetë, ashtu si dikur Hyji ka marrë nismën e një besëlidhjeje dashurie e besnikërie[386] me popullin e vet, po ashtu tani Shpëtimtari i njerëzve dhe dhëndri i Kishës[387] u del përpara bashkëshortëve të krishterë nëpërmjet sakramentit të martesës. Gjithashtu, rri me ta që, sikurse ai vetë e ka dashur Kishën dhe është flijuar për të[388], po ashtu edhe bashkëshortët të mund ta duan njëri-tjetrin besnikërisht, përgjithmonë, me përkushtim të ndërsjellë. Dashuria e njëmendtë bashkëshortore lartësohet në dashurinë hyjnore dhe mbështetet e pasurohet prej forcës shpërblyese të Krishtit dhe prej veprimit shpëtimtar të Kishës, në mënyrë që bashkëshortët në mënyrë efikase të drejtohen nga Hyji dhe të ndihmohen e forcohen në kryerjen e misionit të lartë si baba dhe nënë[389]. Për këtë arsye bashkëshortët e krishterë forcohen dhe gati shugurohen[390] prej një sakramenti të veçantë për detyrat dhe dinjitetin e gjendjes së tyre. Dhe ata, duke e kryer me forcën e këtij sakramenti detyrën e tyre bashkëshortore e familjare, të depërtuar prej shpirtit të Krishtit, nëpërmjet të cilit e gjithë jeta e tyre është e mbushur me fe, shpresë e dashuri, priren ta arrijnë gjithnjë e më shumë përsosmërinë e tyre dhe shenjtërimin e ndërsjellë, dhe njëkohësisht i japin lavd Hyjit.

Të paraprirë prej shembullit e prej lutjes së përbashkët të prindërve, fëmijët, madje të gjithë ata që jetojnë së bashku në rrethin familjar, do ta gjejnë më lehtë rrugën e një formimi me të vërtetë njerëzor, të shpëtimit dhe të shenjtërisë.

Për sa u përket bashkëshortëve, ata, të pajisur me dinjitetin dhe përgjegjësinë e babait e nënës, do ta përmbushin me zell detyrën e edukimit, sidomos fetar, që u takon atyre më parë se kujtdo tjetër.

Fëmijët, si gjymtyrë të gjalla të familjes, kontribuojnë edhe ata sipas mënyrës së tyre në shenjtërimin e prindërve. Në të vërtetë, ata do t'u përgjigjen të mirave që kanë marrë prej prindërve me dashuri mirënjohëse, me ndjenjë bijësore e me besim; do t'i ndihmojnë, siç u ka hije fëmijëve, në kundërshtitë e jetës dhe në vetminë e pleqërisë. Vejnia, e pranuar me guxim si vazhdim i thirrjes bashkëshortore duhet të nderohet prej të gjithëve[391]. Familja me zemërgjerësi do t'i bashkëndajë me familjet e tjera pasuritë e veta shpirtërore. Atëherë familja e krishterë që lind prej martesës, si shëmbëlltyrë dhe pjesëmarrje në besëlidhjen e dashurisë së Krishtit dhe të Kishës[392] do ta bëjë të dukshme për të gjithë praninë e gjallë të Shpëtimtarit në botë dhe natyrën e pastër të Kishës, si me

384 Krh. SHËN AGUSTINI, *De bono coniugali*: PL 40, 375-376 e 394; SHËN TOMA, *Summa Theol.*, Suppl. Quaest. 49, neni 3 te 1; *Decretum pro Armenis*: Dz 702 (1327) [Collantes 9.343]; PIU XI, Enciklika *Casti Connubii*: AAS 22 (1930), fq. 543-555; Dz 2227-28 (3703-14) [pjesë-risht edhe Collantes 9.381-86].

385 Krh. PIU XI, Enciklika *Casti Connubii*: AAS 22 (1930), fq. 546-547; Dz 2231 (3706) [Collantes 9.383].

386 Krh. Os 2; Jer 3,6-13; Ez 16 e 23; Is 54.

387 Krh. Mt 9,15; Mk 2,19-20; Lk 5,34-35; Gjn 3,29; 2 Kor 11,2; Ef 5,27; Zb 19,7-8; 21,2 e 9.

388 Krh. Ef 5,25.

389 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve): AAS 57 (1965), fq. 15-16; 40-41; 47.

390 Krh. PIU XI, Enciklika *Casti Connubii*: AAS 22 (1930), fq. 583.

391 Krh. 1 Tim 5,3.

392 Krh. Ef 5,32.

dashurinë, pjellorinë bujare, njësinë dhe besnikërinë e bashkëshortëve, ashtu edhe me bashkëpunimin me dashuri të të gjithë anëtarëve të saj.

Dashuria bashkëshortore

49. Të fejuarit ftohen vazhdimisht prej fjalës së Hyjit që ta ushqejnë e fuqizojnë fejesën e tyre me një dashuri të pastër, dhe bashkëshortët bashkimin e tyre martesor me një dashuri pa përçarje[393]. Edhe shumë bashkëkohës tanë i japin një vlerë të madhe dashurisë së vërtetë mes burrit e gruas, që shfaqet në shprehje të ndryshme sipas dokeve të shëndosha të popujve dhe të kohëve. Pikërisht sepse është një akt i rëndësishëm njerëzor, duke qenë i drejtuar nga personi te personi me një ndjenjë që lind prej vullnetit, ajo dashuri përqafon të mirën e gjithë personit; prandaj ka mundësinë t'i pasurojë me dinjitet të veçantë shprehjet e trupit e të jetës psikike dhe t'i fisnikërojë ato si elemente e shenja të veçanta të miqësisë bashkëshortore.

Zoti është denjuar ta shërojë, përsosë dhe lartësojë këtë dashuri me një dhuratë të veçantë hiri e dashurie. Një dashuri e tillë, duke mbledhur së bashku vlera njerëzore e hyjnore, i çon bashkëshortët në dhurimin e lirë dhe të ndërsjellë të vetvetes, që shprehet nëpërmjet ndjenjave e gjesteve të ëmbëlsisë dhe pushton gjithë jetën e bashkëshortëve[394], madje, bëhet më e përsosur dhe rritet pikërisht nëpërmjet shërbimit bujar të vet.

Prandaj, është shumë më e lartë se sa tërheqja e thjeshtë erotike që, kur kultivohet në mënyrë egoiste, zhduket shpejt dhe në mënyrë të mjerueshme.

Kjo dashuri shprehet dhe zhvillohet në mënyrë krejt të veçantë prej ushtrimit të akteve karakteristike të martesës. Prej kësaj rrjedh se aktet me të cilat bashkëshortët bashkohen në intimitet të pastër janë të ndershme e të denja; kur kryhen në mënyrë me të vërtetë njerëzore, ndihmojnë dhurimin e ndërsjellë që ato shprehin dhe i pasurojnë vetë bashkëshortët ndërsjelltazi në gëzim e në mirënjohje. Kjo dashuri, e përforcuar prej një angazhimi të ndërsjellë e sidomos e shuguruar prej një sakramenti të Krishtit, mbetet pazgjidhshmërisht besnike në fat të mirë e të keq, në planin e trupit e të shpirtit; si rrjedhojë përjashton çdo kurorëshkelje dhe çdo divorc. Njësia e martesës e përforcuar nga Zoti shfaqet në mënyrë të qartë edhe prej dinjitetit të barabartë personal që duhet t'i njihet si burrit ashtu edhe gruas në dashurinë e ndërsjellë e të plotë.

Për t'u qëndruar vazhdimisht besnikë angazhimeve të kësaj thirrjeje të krishterë, kërkohet një virtyt jo i zakonshëm; prandaj bashkëshortët, të forcuar prej hirit për një jetë të shenjtë, do të kultivojnë vazhdimisht vendosmërinë e dashurisë, shpirtmadhësinë, shpirtin e sakrificës dhe do t'i kërkojnë këto në lutje.

Dashuria e njëmendtë bashkëshortore do të gëzojë vlerësim të lartë dhe në lidhje me të do të formohet një opinion i shëndoshë publik, nëse bashkëshortët e krishterë japin dëshmi besnikërie e harmonie në dashuri sikurse edhe kujdesi në edukimin e fëmijëve, dhe nëse marrin përsipër përgjegjësinë e tyre në përtëritjen e nevojshme kulturore, psikologjike e shoqërore në dobi të martesës dhe të familjes.

Të rinjtë duhet të mësohen siç duhet, shumë më mirë nëse kjo bëhet në gjirin e familjes së tyre, mbi dinjitetin e dashurisë bashkëshortore, mbi funksionin e saj dhe mbi shprehjet e saj; kështu që, të formuar në vlerësimin e pastërtisë, në moshën e përshtatshme të mund të kalojnë nga një fejesë e ndershme në martesë.

Frytshmëria e martesës

50. Martesa dhe dashuria bashkëshortore nga natyra e tyre janë bërë për lindjen e fëmijëve dhe edukimin e tyre. Në të vërtetë, fëmijët janë dhurata më e shkëlqyer e martesës dhe ndihmojnë së tepërmi në të mirën e vetë prindërve. Hyji që ka thënë: "nuk është mirë që njeriu të jetë vetëm" (Zan 2,18) dhe "kur i krijoi në fillim i krijoi mashkull e femër" (Mt 19,4), duke dashur t'i komunikojë njeriut një pjesëmarrje të veçantë në veprën e vet krijuese, i bekoi burrin e gruan, duke u thënë atyre:

393 Krh. Zan 2,22-24; Fu 5,18-20; 31,10-31; Tob 8,4-8; Kk 1,1-3; 2,16; 4,16-5,1; 7,8-11; 1 Kor 7,3-6; Ef 5,25-33.

394 Krh. PIU XI, Enciklika *Casti Connubii*: AAS 22 (1930), fq. 547-548; Dz 2232 (3707).

"shtohuni e shumohuni" (Zan 1,28). Si rrjedhojë, një dashuri bashkëshortore e vërtetë dhe e kuptuar mirë, si edhe krejt struktura familjare që lind prej saj, pa i lënë pas dore qëllimet e tjera të martesës, priren t'i bëjnë bashkëshortët të gatshëm për të bashkëpunuar guximshëm me dashurinë e Krijuesit dhe të Shpëtimtarit që nëpërmjet tyre vazhdimisht e zgjeron dhe e pasuron familjen e vet.

Bashkëshortët duhet ta dinë se janë bashkëpunëtorë të dashurisë së Hyjit Krijues dhe gati interpretues në detyrën për të përçuar jetën njerëzore e për ta edukuar atë; kjo duhet të konsiderohet si misioni i tyre përkatës.

Dhe prandaj do ta përmbushin detyrën e tyre me përgjegjësi njerëzore e të krishterë dhe, me respekt të bindur ndaj Hyjit, në marrëveshje e me përpjekje të përbashkët, do të formojnë një gjykim të drejtë: duke mbajtur parasysh si të mirën e vet personale ashtu edhe atë të fëmijëve, si të atyre të lindur ashtu edhe të atyre që parashikohen të lindin; duke vlerësuar kushtet si materiale ashtu edhe shpirtërore të epokës së tyre dhe të gjendjes së tyre të jetës; dhe, në fund, duke mbajtur parasysh të mirën e bashkësisë familjare, të shoqërisë tokësore dhe të vetë Kishës. Këtë gjykim, në fund të fundit, duhet ta formulojnë, para Hyjit, vetë bashkëshortet. Por në linjën e tyre të sjelljes bashkëshortët e krishterë duhet të jenë të vetëdijshëm se nuk mund të bëjnë sipas vullnetit të tyre, por duhet të jenë gjithmonë të drejtuar nga një ndërgjegje në përputhje me vetë ligjin hyjnor; dhe duhet të jenë të bindur ndaj magjisterit të Kishës, që e interpreton në mënyrë të përnjëmendtë atë ligj në dritën e Ungjillit.

Ky ligj hyjnor tregon domethënien e plotë të dashurisë bashkëshortore, e mbron dhe e drejton atë kah përsosmëria e saj me të vërtetë njerëzore.

Kështu, kur bashkëshortët e krishterë, duke u mbështetur në Provaninë hyjnore dhe duke kultivuar shpirtin e sakrificës[395], kryejnë rolin e tyre prokrijues dhe marrin përsipër bujarisht përgjegjësitë e tyre njerëzore e të krishtera, lavdërojnë Krijuesin e priren kah përsosmëria e krishterë.

Mes bashkëshortëve që në këtë mënyrë kryejnë misionin që u ka besuar Hyji, duhen kujtuar në mënyrë të veçantë atë që, me vendosmëri të matur dhe marrëveshje të përbashkët, pranojnë me shpirtmadhësi edhe një numër më të madh fëmijësh për t'i edukuar siç duhet[396].

Megjithatë, martesa nuk është themeluar vetëm për lindjen e fëmijëve; vetë karakteri i besëlidhjes së pazgjidhshme mes personave dhe e mira e fëmijëve kërkojnë që edhe dashuria e ndërsjellë e bashkëshortëve të ketë shfaqjet e veta të drejta, të zhvillohet dhe të arrijë në pjekuri. Dhe prandaj, edhe nëse fëmijët, shumë shpesh të dëshiruar me gjithë zemër, nuk lindin, martesa vazhdon si bashkësi e bashkim i gjithë jetës dhe e ruan vlerën dhe pazgjidhshmërinë e saj.

Marrëveshje e dashurisë bashkëshortore me respektimin e jetës

51. Koncili e di se shpesh bashkëshortët, që duan ta kalojnë në mënyrë të harmonishme jetën e tyre bashkëshortore, pengohen prej disa kushtesh të jetës së sotme, dhe mund të ndeshin rrethana në të cilat nuk mund të shtohet, të paktën për njëfarë kohe, numri i fëmijëve; atëherë jo pa vështirësi mund të ruhet praktika e një dashurie besnike dhe bashkimi i plotë i jetës. Në të vërtetë, aty ku ndërpritet intimiteti i jetës bashkëshortore, nuk është gjë e rrallë që besnikëria të vihet në rrezik dhe të dëmtohet e mira e fëmijëve: atëherë rrezikohen edhe edukimi i fëmijëve dhe guximi për të pranuar të tjerë.

Ka njerëz që mendojnë t'u japin këtyre problemeve zgjidhje jo të ndershme, madje nuk shmangin as vrasjen e jetëve të reja. Ndërsa Kisha kujton se nuk mund të ketë kundërshtim të vërtetë mes ligjeve hyjnore, që mbështesin përçimin e jetës, dhe atyre që nxisin dashurinë e përnjëmendtë bashkëshortore.

Në të vërtetë, Hyji, zoti i jetës, u ka besuar njerëzve misionin tejet të lartë të mbrojtjes së jetës: mision që duhet të përmbushet në mënyrë të denjë për njeriun. Prandaj jeta, kur tashmë është ngjizur, duhet të mbrohet me kujdesin më të madh; aborti dhe fëmijëvrasja janë krime të urryeshme. Seksualiteti i njeriut dhe aftësia njerëzore për të lindur fëmijë janë shumë më të lartë se sa ajo që ndodh në stadet më të ulta të jetës; prandaj edhe aktet specifike të jetës bashkëshortore, të organizuara sipas dinjitetit të vërtetë njerëzor, duhet të respektohen me vlerësim të madh. Prandaj, kur bëhet fjalë

395 Krh. 1 Kor 7,5.

396 Krh. PIU XII, Fjalimi *Tra le visite*, 20.01.1958: AAS 50 (1958), fq. 91.

për të vënë në përputhje dashurinë bashkëshortore me përçimin e përgjegjshëm të jetës, karakteri moral i sjelljes nuk varet vetëm prej qëllimit të sinqertë dhe prej vlerësimit të arsyeve, por duhet të përcaktohet sipas kritereve objektive, që e kanë themelin e tyre në vetë dinjitetin e personit njerëzor dhe të akteve të tij, kritere që respektojnë, në një kontekst dashurie të vërtetë, domethënien e plotë të dhurimit të ndërsjellë dhe të prokrijimit njerëzor; gjë që do të jetë e pamundur nëse nuk ushqehet me shpirt të sinqertë virtyti i pastërtisë bashkëshortore. Bijtë e Kishës, të mbështetur në këto parime, për të rregulluar prokrijimin, nuk do të mund të ndjekin rrugë që janë dënuar prej Magjisterit në shpjegimin e ligjit hyjnor[397].

Duhet ta kemi të qartë të gjithë se jeta e njeriut dhe detyra për ta përçuar atë nuk janë të kufizuara në horizontet e kësaj bote dhe nuk gjejnë aty as përmasën e tyre të plotë, as kuptimin e tyre të plotë, por i përkasin fatit të amshuar të njerëzve.

Angazhimi i të gjithëve për të mirën e martesës dhe të familjes

52. Familja është një shkollë e pasurimit njerëzor. Por, që të mund të marrë plotësinë e jetës së vet dhe të përmbushjes së vet, është e nevojshme një hapje shpirtërore e ndërsjellë e bashkëshortëve, këshillimi i ndërsjellë dhe një bashkëpunim i vazhdueshëm mes prindërve në edukimin e fëmijëve. Prania aktive e babait vlen shumë në formimin e tyre; por duhet t'i lejohet edhe nënës, për të cilën kanë nevojë sidomos fëmijët më të vegjël, që të kujdeset për vatrën e vet, megjithëse pa lënë pas dore nxitjen e ligjshme shoqërore të gruas. Fëmijët pastaj, nëpërmjet edukimit duhet të formohen në mënyrë të tillë që, kur të arrijnë pjekurinë, të mund ta ndjekin me ndjenjë të plotë përgjegjësie thirrjen e tyre, përfshirë edhe atë të shenjtë; dhe nëse do të zgjedhin gjendjen e jetës bashkëshortore, të mund të formojnë një familje të vetën në kushte të volitshme morale, shoqërore dhe ekonomike. Pastaj, është detyrë e prindërve apo e tutorëve t'i drejtojnë më të rinjtë në formimin e një familjeje të re me anë të këshillës së matur, të paraqitur në mënyrë të tillë që ata ta dëgjojnë me dëshirë; megjithatë, duhet të mos ushtrojnë forma të detyrimit të drejtpërdrejtë apo të tërthortë mbi ta për t'i nxitur në martesë apo në zgjedhjen e një personi të caktuar si bashkëshort.

Në këtë mënyrë familja, në të cilën brezat e ndryshëm takohen e ndihmojnë njëri-tjetrin për të arritur një urti njerëzore më të plotë dhe për të harmonizuar të drejtat e personit me kërkesat e tjera të jetës shoqërore, është me të vërtetë themeli i shoqërisë. Të gjithë ata që kanë ndikim në shoqërinë dhe në kategoritë e saj të ndryshme, pra, duhet të bashkëpunojnë me efikasitet në nxitjen e martesës dhe të familjes; dhe autoritetet civile duhet ta konsiderojnë si një detyrë të shenjtë të njohin natyrën e tyre të vërtetë, t'i mbrojnë dhe t'i bëjnë të përparojnë, të mbrojnë moralin publik e të përkrahin mirëqienien familjare. Në veçanti duhet të mbrohet e drejta e prindërve për të lindur fëmijë e për t'i edukuar ata në gjirin e familjes. Edhe një legjislacion i urtë dhe nismat e ndryshme duhet t'i mbrojnë e t'i ndihmojnë siç duhet ata që mjerisht nuk kanë një familje të vetën.

Të krishterët, duke e përdorur mirë kohën e tashme[398] dhe duke i dalluar realitetet e përhershme prej formave të ndryshueshme, duhet të punojnë për t'i zhvilluar me kujdes vlerat e martesës dhe të familjes; do ta bëjnë këtë si me dëshminë e jetës së tyre, ashtu edhe me një veprim në marrëveshje me njerëzit vullnetmirë. Kështu, duke i kapërcyer pengesat e tashme, ata do të kujdesen për nevojat dhe për interesat e familjes, në harmoni me kohët e reja. Për këtë qëllim ndihmojnë shumë ndjenja e krishterë e besimtarëve, ndërgjegjja e drejtë morale e njerëzve, ashtu si edhe urtia e kompetenca e atyre që janë kompetentë në disiplinat e shenjta.

---

397 Krh. PIU XI, Enciklika *Casti Connubii*: AAS 22 (1930), fq. 559-561; Dz 3716-18 [pjesërisht]; PIU XII, *Discorso al Convegno dell'Unione Italiana Ostetriche* 29.10.1951: AAS 43 (1951), fq. 835-854; PALI VI, *Discorso agli Em.mi Padri Cardinali*, 23.06.1964: AAS 56 (1964) fq. 581-589. Disa probleme, që kanë nevojë për një analizë të mëtejshme dhe të thellohen më shumë, me urdhrin e Papës i janë dorëzuar Komisi-onit për studimin e popullsisë, të familjes dhe të lind-shmërisë, që Papa të japë gjykimin e vet pasi ai të ketë përfunduar detyrën e vet. Duke qenë në këtë pikë doktrina e Magjisterit, Koncili i shenjtë nuk ka ndër mend të propozojë menjëherë zgjidhje konkrete.

398 Krh. Ef 5,16; Kol 4,5.

Ekspertët në shkencat, sidomos biologjike, mjekësore, shoqërore e psikologjike, mund t'i japin një ndihmesë të madhe të mirës së martesës e të familjes si dhe paqes së ndërgjegjeve nëse, me bashkëpunimin e harmonishëm të studimeve të tyre, do të përpiqen t'i sqarojnë gjithnjë e më thellë kushtet e ndryshme që favorizojnë një prokrijim njerëzor të rregullt e të ndershëm.

Është detyrë e Meshtarëve, duke marrë një kompetencë të nevojshme mbi problemet e jetës familjare, ta ndihmojnë me dashuri thirrjen e bashkëshortëve në jetën e tyre bashkëshortore e familjare me mjetet e ndryshme të baritores, me predikimin e fjalës së Hyjit, me kultin liturgjik apo ndihma të tjera shpirtërore, t'i përforcojnë me mirësi e durim në vështirësitë e tyre dhe t'i ngushëllojnë me dashuri, që të formohen familje me të vërtetë të kthjellëta.

Veprat e ndryshme të apostullimit, sidomos lëvizjet familjare, duhet të mbështesin me anë të doktrinës dhe të veprimit të rinjtë dhe vetë bashkëshortët, veçanërisht familjet e reja, si edhe t'i formojnë për jetën familjar, e shoqërore e apostolike.

Në fund, vetë bashkëshortët, të krijuar në shëmbëlltyrë të Hyjit të gjallë e të pajisur me një dinjitet të njëmendtë personal, duhet të bashkohen nga një dashuri e njëjtë e ndërsjellë, nga e njëjta mënyrë e të ndierit, nga shenjtëria e përbashkët[399], kështu që, duke ndjekur Krishtin, parimin e jetës[400] në gëzimet dhe në sakrificat e thirrjes së tyre, nëpërmjet dashurisë së tyre besnike të mund të bëhen dëshmitarë të atij misteri dashurie që Zoti i ka zbuluar botës me vdekjen e vet dhe me ngjalljen e vet[401].

Kapitulli II

NXITJA E KULTURËS

Hyrje

53. Është karakteristikë e personit njerëzor të mos mund të arrijë një nivel jete me të vërtetë dhe plotësisht njerëzor nëse jo nëpërmjet kulturës, pra duke kultivuar të mirat dhe vlerat e natyrës. Prandaj, sa herë që bëhet fjalë për jetën njerëzore, natyra dhe kultura janë të lidhura ngushtë.

Me termin e përgjithshëm "kulturë" dëshirohet të tregohen të gjitha ato mjete me të cilat njeriu i përsos dhe i zhvillon aftësitë e shumta të shpirtit të vet dhe të trupit të vet; kujdeset për të vënë nën pushtetin e tij vetë kozmosin me anë të njohjes dhe të punës; e bën më njerëzore jetën shoqërore, si në familje ashtu edhe në të gjithë shoqërinë civile, nëpërmjet përparimit të traditave e të institucioneve; Në fund, me kalimin e kohës, shpreh, komunikon dhe ruan në veprat e veta përvojat dhe aspiratat shpirtërore, me qëllim që të mund t'i shërbejë përparimit të shumë vetave, madje të krejt gjinisë njerëzore.

Si rrjedhojë, kultura paraqet patjetër një aspekt historik e shoqëror dhe fjala "kulturë" merr shpesh një domethënie sociologjike e etnologjike. Në këtë kuptim flitet për shumësi kulturash. Në të vërtetë, prej mënyrës së ndryshme për t'i përdorur gjërat, për të punuar, për t'u shprehur, për të praktikuar besimin dhe për të formuar traditat, për të bërë ligjet e për të krijuar institucionet juridike, për të zhvilluar shkencat e artet dhe për të kultivuar të mirën, e kanë prejardhjen stilet e ndryshme të jetës dhe shkallat e ndryshme të vlerave. Kështu, prej dokeve tradicionale formohet trashëgimia e secilit grup njerëzor. Po kështu formohet edhe mjedisi historikisht i përcaktuar në të cilin çdo njeri, i çfarëdo fisi dhe epoke, përfshihet, dhe prej të cilit merr të mirat që e lejojnë të nxisë qytetërimin.

399 Krh. *Sacramentarium Gregorianum*: PL 78, 262.

400 Krh. Rom 5,15 e 18; 6,5-11; Gal 2,20.

401 Krh. Ef 5,25-27.

Seksioni 1
SITUATA E KULTURËS NË BOTËN E SOTME

Stilet e reja të jetës

54. Kushtet e jetës së njeriut modern, në aspektin shoqëror e kulturor, kanë ndryshuar thellësisht, kështu që është e lejueshme të flitet për një epokë të re të historisë njerëzore[402]. Prej kësaj hapen rrugë të reja për ta përsosur e përhapur më gjerësisht kulturën. Ato janë përgatitur nga një zhvillim madhështor i shkencave natyrore e njerëzore, edhe shoqërore, nga përparimi i teknikave, nga zhvillimi dhe nga organizimi i mjeteve të komunikimit shoqëror. Prandaj kultura e sotme është e karakterizuar nga disa veçanti dalluese: shkencat e quajtura "të sakta" e përsosin në maksimum ndjenjën kritike; studimet më të vona të psikologjisë shpjegojnë në thellësi veprimtarinë njerëzore; shkencat historike na shtyjnë fort që t'i konsiderojmë gjërat në aspektin e ndryshueshmërisë dhe evolucionit të tyre; mënyrat e të jetuarit dhe doket bëhen gjithnjë e më identike; industrializimi, urbanizimi dhe shkaqet e tjera që nxisin jetën kolektive krijojnë forma të reja të kulturës (kultura e masës), prej të cilave lindin mënyra të reja të të menduarit, të të vepruarit, të përdorimit të kohës së lirë; zhvilllimi i marrëdhënieve mes kombeve të ndryshme dhe klasave shoqërore ua zbulon më gjerësisht të gjithëve dhe secilit thesaret e formave të ndryshme të kulturës, e kështu, pak nga pak përgatitet një formë kulture njerëzore më të gjithëmbarshme, e cila aq më shumë e nxit dhe e shpreh njësinë e gjinisë njerëzore, sa më mirë t'i respektojë veçantitë e kulturave të ndryshme.

Njeriu autor i kulturës

55. Është duke u rritur gjithnjë e më shumë numri i burrave dhe i grave të çdo grupi apo kombi që ndërgjegjësohen se janë autorë dhe nismëtarë të kulturës së bashkësisë së tyre. në të gjithë botën po zhvillohet gjithnjë e më shumë ndjenja e autonomisë dhe e përgjegjësisë, gjë që ka rëndësi të madhe për pjekurinë shpirtërore e morale të njerëzimit. Kjo duket edhe më qartë nëse mbajmë parasysh njësimin e botës dhe detyrën që na parashtrohet për të ndërtuar një botë më të mirë në të vërtetën dhe në drejtësinë. Në këtë mënyrë jemi dëshmitarë të lindjes së një humanizmi të ri, në të cilin njeriu përkufizohet para së gjithash për përgjegjësinë e tij ndaj vëllezërve të vet dhe ndaj historisë.

Vështirësitë dhe detyrat

56. Në këto kushte nuk na çudit fakti se njeriu, duke u ndier përgjegjës për përparimin e kulturës, ushqen shpresa të mëdha, por edhe i shqyrton me ankth kundërshtitë e shumta që ekzistojnë dhe që ai duhet t'i zgjidhë. Çfarë duhet bërë në mënyrë që marrëdhëniet e shpeshtuara kulturore, që do të duhej të çonin në një dialog të vërtetë e të frytshëm mes klasave dhe kombeve të ndryshme, të mos e turbullojnë jetën e bashkësive, as të mos e shkatërrojnë urtinë e etërve, as të mos e vënë në rrezik karakterin përkatës të secilit popull?

Në çfarë mënyre duhet nxitur dinamizmi dhe shtritja e kulturës së re pa humbur besnikëria e gjallë ndaj pasurisë së traditës? Ky problem shtrohet me ngut të veçantë aty ku kultura, që lind prej zhvillimit të madh shkencor e teknik, duhet të harmonizohet me kulturën që, sipas traditave të ndryshme, ushqehet prej studimeve klasike.

Në çfarë mënyre duhet të pajtohet një larmizim kaq i shpejtë e në rritje i shkencave të specializuara me nevojën për të bërë sintezën e tyre dhe për të ruajtur të njeriu aftësitë e soditjes dhe të admirimit që çojnë në dije?

Çfarë duhet bërë në mënyrë që turmat të bëhet pjesëmarrëse në të mirat e kulturës, pikërisht kur kultura e specialistëve bëhet gjithnjë e më e lartë dhe komplekse?

Në fund, si mund të njihet si e ligjshme autonomia që kultura kërkon për vetveten, pa arritur në një humanizëm thjesht tokësor, madje kundërshtar të besimit?

Në mes të këtyre kundërshtive, kultura njerëzore sot duhet të zhvillohet në mënyrë që ta përsosë me rendin e drejtë personin njerëzor në tërësinë e tij dhe t'i ndihmojë njerëzit në kryerjen e atyre

402 Krh. *Paraqitja hyrëse* e kësaj Kushtetute, nr. 4-10.

detyrave, në përmbushjen e të cilave të gjithë, por sidomos të krishterët e bashkuar vëllazërisht në gjirin e një familjeje të vetme njerëzore, janë të thirrur.

Seksioni 2
DISA PARIME QË I PËRKASIN NXITJES SË DREJTË TË KULTURËS

Feja dhe kultura

57. Të krishterët, në ecje drejt qytetit qiellor, duhet të kërkojnë e të shijojnë gjërat e përtejme[403]. Megjithatë, kjo nuk e zvogëlon, madje e shton rëndësinë e detyrës së tyre për të bashkëpunuar me të gjithë njerëzit për ndërtimin e një bote më njerëzore. Dhe në të vërtetë misteri i fesë së krishterë u jep atyre nxitje e ndihma të shkëlqyera për ta kryer me angazhim më të madh këtë detyrë dhe sidomos për të zbuluar domethënien e plotë të kësaj veprimtarie, nëpërmjet të cilës kultura njerëzore fiton një vend të rëndësishëm në thirrjen e tërësishme të njeriut.

Në të vërtetë, njeriu, kur kultivon tokën me punën e krahëve të vet apo me ndihmën e teknikës, që ajo të japë fryt e të bëhet një banesë e denjë e të gjithë familjes njerëzore, dhe kur me vetëdije merr pjesë në jetën e grupeve shoqërore, zbaton planin e Hyjit, të shfaqur në fillim të kohëve, për ta sunduar tokën[404] e për ta përsosur krijimin, dhe zhvillon vetveten; në të njëjtën kohë vë në jetë urdhërimin e madh të Krishtit për t'u vënë në shërbim të vëllezërve.

Gjithashtu, njeriu, duke u angazhuar në studimin e disiplinave të ndryshme, si filozofia, historia, matematika, shkencat natyrore, dhe duke kultivuar artin, mund të ndihmojë shumë për ta lartësuar familjen njerëzore në konceptet më të larta të së vërtetës, të së mirës e të së bukurës si dhe në një vizion të gjërave me vlerë të gjithëmbarshme; në këtë mënyrë ajo do të ndriçohet më fort prej asaj Urtie të mrekullueshme, që prej amshimit ishte me Hyjin, duke rregulluar me të çdo gjë, duke luajtur mbi rruzullin tokësor dhe duke i gjetur kënaqësitë e veta në qëndrimin me bijtë e njerëzve[405].

Pikërisht për këtë arsye shpirti njerëzor, më i lirë prej skllavërisë së gjërave, mund të lartësohet më shpejt në kultin dhe në soditjen e Krijuesit. Madje, nën shtytjen e hirit përgatitet ta njohë Fjalën e Hyjit që, para se të bëhej njeri për të shpëtuar gjithçka e për të përmbledhur gjithçka nën kryesinë e vet, tashmë ishte "në botë" si "drita e vërtetë që shndrit çdo njeri" (Gjn 1,9)[406].

Sigurisht, përparimi i sotëm i shkencave dhe i teknikës, që me anë të metodës së tyre nuk mund të depërtojnë në arsyet e brendshme të gjërave, mund të nxisin njëfarë fenomenizmi dhe agnosticizmi, kur metoda e hetimit që përdorin këto shkenca me të padrejtë lartësohet në nivelin e lartë të kërkimit të së vërtetës së plotë. Madje, ka rrezik që njeriu, duke i zënë besë tepër zbulimeve të sotme, të mendojë se i mjafton vetvetes dhe të mos kërkojë më vlerat më të larta. Por këto fakte të mjerueshme nuk lindin domosdoshmërisht prej kulturës së sotme, as nuk duhet të na çojnë në tundimin të mos njohim vlerat e saj pozitive. Mes tyre radhiten: shija për shkencat dhe besnikëria e rreptë ndaj të vërtetës në hetimin shkencor, nevoja për të bashkëpunuar me të tjerët në grupet teknike të specializuara, ndjenja e solidaritetit ndërkombëtar, vetëdija gjithnjë e më e gjallë për përgjegjësinë e ekspertëve në ndihmën dhe në mbrojtjen e njerëzve, vullneti për t'i bërë më të mira kushtet e jetës për të gjithë, sidomos për ata që vuajnë prej mungesës së përgjegjësisë personale apo prej varfërisë kulturore. Të gjitha këto vlera në njëfarë mënyre mund të jenë një përgatitje për ta pranuar Fjalën e Ungjillit; përgatitje që do të mund të plotësohet prej dashurisë hyjnore të atij që ka ardhur për ta shpëtuar botën.

---

403 Krh. Kol 3,1-2.

404 Krh. Zan 1,28.

405 Krh. Fu 8,30-31.

406 Krh. SHËN IRENEU, *Adv. Haer.*, III, 11, 8: bot. SAGNARD, fq. 200; krh. po ai, 16, 6: fq. 290-292; 21, 10-22: fq. 370-372; 22, 3: fq. 378; etj.

Marrëdhëniet e shumëfishta mes Ungjillit të Krishtit dhe kulturës

58. Mes mesazhit të shpëtimit dhe kulturës ekzistojnë marrëdhënie të shumëfishta. Në të vërtetë, Hyji, duke iu zbuluar popullit të vet deri në shfaqjen e plotë të vetvetes në Birin e mishëruar, ka folur sipas llojit të kulturës karakteristike të epokave të ndryshme historike.

Po ashtu Kisha, që ka njohur përgjatë shekujve kushte të ndryshme ekzistence, i ka përdorur kulturat e ndryshme për ta përhapur dhe për t'ua shpjeguar në predikimin e vet mesazhin e Krishtit të gjithë popujve, për ta studiuar e thelluar, për ta shprehur më mirë në jetën liturgjike dhe në jetën e bashkësisë shumëformëshe të besimtarëve.

Por në të njëjtën kohë, e dërguar në të gjithë popujt e çfarëdo kohe dhe të çfarëdo vendi, nuk është e lidhur në mënyrë ekskluzive e të pazgjidhshme me asnjë racë apo komb, me asnjë mënyrë të veçantë jetese, me asnjë doke të hershme apo të vonë. Besnike ndaj traditës së vet dhe në të njëjtën kohë e vetëdijshme për gjithëmbarshmërinë e misionit të vet, mund të hyjë në bashkim me format e ndryshme të kulturës; ky bashkim pasuron si vetë Kishën ashtu edhe kulturat e ndryshme.

Ungjilli i Krishtit e përtërin vazhdimisht jetën dhe kulturën e njeriut të rënë, lufton dhe zhduk gabimet e të këqijat që rrjedhin prej joshjes gjithmonë kërcënuese të mëkatit. Vazhdimisht pastron dhe ngre lart moralin e popujve. Me pasurinë mbinatyrore të frytshme nga brenda, forcon, plotëson dhe rimëkëmb në Krishtin cilësitë shpirtërore dhe dhuntitë e secilit popull[407]. Në këtë mënyrë Kisha, duke kryer misionin e vet[408] edhe vetëm me këtë fakt nxit dhe i jep ndihmesën e vet kulturës njerëzore e civile dhe, nëpërmjet veprimit të vet, edhe liturgjik, e edukon njeriun në lirinë e brendshme.

Harmonizimi i aspekteve të ndryshme të kulturës

59. Për arsyet e lartpërmendura Kisha u kujton të gjithëve se kultura duhet të synojë përsosjen e tërësishme të personit njerëzor, të mirën e bashkësisë dhe të të gjithë shoqërisë njerëzore. Prandaj është e nevojshme të kultivohet shpirti në mënyrë që të zhvillohen aftësitë e admirimit, të intuitës, të soditjes, dhe njeriu të bëhet i aftë të formojë një gjykim personal e të kultivojë ndjenjën fetare, morale dhe shoqërore.

Në të vërtetë, kultura, duke buruar drejtpërdrejt prej natyrës së arsyeshme e shoqërore të njeriut, ka një nevojë të pareshtur për lirinë e drejtë që të zhvillohet dhe asaj duhet t'i njihet mundësia e ligjshme për ushtrim autonom sipas parimeve të saj. Pra, me të drejtë ajo kërkon respekt dhe gëzon njëfarë pacenueshmërie, natyrisht, duke pasur parasysh të drejtat e personit dhe të bashkësisë, si të veçantë ashtu edhe të gjithëmbarshme, brenda kufijve të së mirës së përbashkët.

Koncili i shenjtë, duke kujtuar atë që ka mësuar Koncili I i Vatikanit, deklaron se "ekzistojnë dy rende njohjeje" të dalluar, pra ai i fesë dhe ai i arsyes, dhe se Kisha nuk ndalon që "artet dhe disiplinat njerëzore (...) përdorin, secila në fushën e vet, parimet e veta dhe një metodë të vetën"; prandaj, "duke e pranuar këtë liri të drejtë", Kisha pohon autonominë e ligjshme të kulturës dhe sidomos të shkencave[409].

E gjithë kjo kërkon edhe që njeriu, në respekt ndaj rendit moral dhe dobisë së përbashkët, të mund ta kërkojë të vërtetën lirisht, të shfaqë dhe të përhapë opinionet e veta, dhe të kultivojë çfarëdo arti; në fund, kërkon që të informohet sipas të vërtetës për ngjarjet e jetës publike[410].

Është detyrë e pushteteve publike të mos e përcaktojnë karakterin përkatës të formave të kulturës, por të sigurojnë kushtet dhe mbështetjet e përshtatshme për të nxitur jetën kulturore mes të gjithëve, edhe mes pakicave të një kombi[411]. Prandaj duhet para së gjithash të kërkojmë që kultura, e shmangur prej qëllimit të vet, të mos jetë e detyruar t'i shërbejë pushtetit politik apo pushtetit ekonomik.

---

407 Krh. Ef 1,10.

408 Krahaso fjalët e Papa PIUT XI drejtuar të Nd. Z. Roland-Gosselin: "Kurrë nuk duhet të harrojmë se objektivi i Kishës është të ungjillëzojë dhe jo të civilizojë. Nëse ajo civilizon, kjo ndodh prej ungjillëzimit" (*Semaine Sociale de France*, Versailles, 1936, fq. 461-462).

409 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi fenë katolike *Dei Filius*, kap. IV: Dz 1795, 1799 (3015, 3019) [Collantes 1.080-84]. Krh. PIU XI, Enciklika *Quadragesimo anno*: AAS 23 (1931), fq. 190 [pjesërisht Dz 3725).

410 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*: AAS 55 (1963), fq. 260 [Dz 3959].

411 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*: AAS 55 (1963), fq. 283 [Dz 3989]; PIU XII, Mesazhi radiofonik *Nell'alba e nella luce*, 24.12.1941: AAS 34 (1942), fq. 16-17.

Seksioni 3
DISA DETYRA MË TË NGUTSHME PËR TË KRISHTERËT NË LIDHJE ME KULTURËN

Njohja e të drejtës së secilit për kulturën dhe aktualizimin e saj

60. Meqenëse tani jepet mundësia për t'i liruar shumë njerëz prej dënimit të padijes, është detyrë shumë e dobishme në kohën tonë, sidomos për të krishterët, të punojnë pareshtur në mënyrë që si në fushën ekonomike ashtu edhe në fushën politike, si në planin kombëtar ashtu edhe në planin ndërkombëtar, të merren vendimet themelore, nëpërmjet të cilave të njihet dhe të zbatohet kudo e drejta e të gjithëve për një kulturë njerëzore në përputhje me dinjitetin e personit, pa dallim race, gjinie, kombi, besimi dhe gjendjeje shoqërore. Prandaj, është e nevojshme t'u sigurohet të gjithëve një sasi e mjaftueshme e të mirave kulturore, sidomos e atyre që përbëjnë të ashtuquajturën kulturë bazë, në mënyrë që shumë njerëz të mos pengohen, për shkak të analfabetizmit dhe të privimit nga një veprimtari e përgjegjshme, për t'i dhënë një bashkëpunim me të vërtetë njerëzor të mirës së përbashkët.

Duhet bërë çdo përpjekje që ata të cilët janë të aftë të mund të kryejnë shkollën e mesme; por në mënyrë të tillë që, për sa është e mundur, të mund të merren në shoqërinë njerëzore me ato funksione, detyra e shërbime që u përgjigjen prirjeve të tyre natyrore dhe kompetencave të fituara[412]. Kështu secili e grupet shoqërore të secilit popull do të mund të arrijnë zhvillimin e plotë të jetës së tyre kulturore, në përputhje me dhuntitë dhe traditat e tyre përkatëse.

Gjithashtu, duhet bërë gjithçka është e mundur që secili të ndërgjegjësohet si për të drejtën për kulturë, ashtu edhe për detyrën që ajo të kultivohet dhe t'i ndihmojë të tjerët. Nganjëherë ekzistojnë kushte jete dhe pune që e pengojnë përpjekjen kulturore dhe prandaj e shkatërrojnë interesin për kulturën. Kjo vlen në mënyrë të veçantë për bujqit dhe punëtorët, të cilëve duhet t'u sigurohen kushte pune të tilla që të mos e pengojnë, por ta nxisin jetën e tyre kulturore. Gratë punojnë tashmë në pothuajse të gjithë sektorët e jetës; por është mirë që ato të mund t'i kryejnë plotësisht detyrat e tyre sipas prirjeve karakteristike të tyre. Do të jetë detyrë e të gjithëve të bëjnë që pjesëmarrja përkatëse dhe e nevojshme e grave në jetën kulturore të pranohet dhe të nxitet.

Edukimi në një kulturë të tërësishme

61. Sot është më e vështirë se dikur për t'i përmbledhur disiplinat dhe artet e ndryshme të dijes. Në të vërtetë, ndërsa shtohet vëllimi dhe larmia e elementeve që përbëjnë kulturën, në të njëjtën kohë pakësohet aftësia e individëve për t'i perceptuar dhe për t'i harmonizuar në mënyrë organike, kështu që imazhi i "njeriut universal" bëhet gjithnjë e më i zbehtë. Megjithatë çdo njeri ka detyrën ta mbajë të patundur konceptin e personit njerëzor tërësor, në të cilin spikasin vlerat e inteligjencës, të vullnetit, të ndërgjegjes dhe të vëllazërisë, që janë të gjitha të mbështetura në Hyjin Krijues dhe janë shëruar e lartësuar në mënyrë të mrekullueshme në Krishtin.

Para së gjithash familja është si nëna dhe ushqyesja e këtij edukimi; në të fëmijët, duke jetuar në një atmosferë dashurie, e kuptojnë më lehtë hierarkinë e vlerave, ndërsa format e sprovuara kulturore pothuajse injektohen natyrshëm në shpirtin e adoleshentit, ndërkohë që zhvillohet. Për këtë edukim në shoqërinë e sotme ekzistojnë shanse që rrjedhin sidomos prej përhapjes së madhe të librit dhe prej mjeteve të reja të komunikimit kulturor e shoqëror, që mund të nxisin kulturën universale. Pakësimi pak a shumë i përgjithësuar i kohës së kushtuar punës bën që për njerëzit të shtohen ditë pas dite mundësitë për t'u kultivuar. Koha e lirë duhet të përdoret për të çlodhur shpirtin, për të forcuar shëndetin e shpirtit e të trupit; nëpërmjet veprimtarive dhe studimeve me zgjedhje të lirë; nëpërmjet udhëtimeve në vende të tjera (turizëm), me të cilët fisnikërohet shpirti i njeriut, dhe njerëzit pasurohen me njohjen e ndërsjellë; edhe nëpërmjet ushtrimeve dhe manifestimeve sportive, që vlejnë për të ruajtur ekuilibrin e shpirtit, si dhe japin një ndihmë për të krijuar marrëdhënie vëllazërore mes

412 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*: AAS 55 (1963), fq. 260 [Dz 3960].

njerëzve të rangjeve të ndryshme, të kombeve apo racave të ndryshme. Të krishterët, pra, duhet të bashkëpunojnë që manifestimet dhe veprimtaritë kulturore kolektive, karakteristike të epokës sonë, të jenë të mbushura me shpirt njerëzor dhe të krishterë.

Megjithatë, gjithë këto lehtësime nuk mund të sigurojnë formimin e plotë dhe të tërësishëm kulturor të njeriut, nëse në të njëjtën kohë nuk e pyesim veten në thellësi mbi domethënien e kulturës dhe të shkencës për personin njerëzor.

Harmonia mes kulturës njerëzore
dhe mësimit të krishterë

62. Megjithëse Kisha ka ndihmuar shumë në përparimin e kulturës, përvoja tregon se, për arsye të rastësishme, harmonia mes kulturës dhe formimit të krishterë nuk realizohet gjithmonë pa vështirësi.

Këto vështirësi s'e dëmtojnë domosdoshmërisht fenë; madje, mund ta nxisin shpirtin që të arrijë një inteligjencë më të saktë e të thellë. Në të vërtetë, studimet e kohëve të fundit dhe zbulimet e reja të shkencave, ashtu si edhe ato të historisë e të filozofisë, krijojnë probleme të reja që sjellin pasoja edhe për jetën praktike dhe kërkojnë hetime të reja edhe nga ana e teologëve. Ndër të tjera, këta janë të ftuar që, në respekt ndaj metodave dhe kërkesave të shkencës teologjike, të kërkojnë mënyra gjithnjë e më të përshtatshme për t'ua komunikuar doktrinën e krishterë njerëzve të epokës së tyre: në të vërtetë, tjetër gjë është depozita apo të vërtetat e fesë, tjetër gjë është mënyra me të cilën shprehen ato, megjithatë, me kusht që të ruhet domethënia dhe kuptimi i tyre i thellë[413]. Në kujdesin baritor duhet të njihen në mënyrë të mjaftueshme dhe të përdoren jo vetëm parimet e teologjisë, por edhe të zbulimeve të shkencave profane, në radhë të parë të psikologjisë e të sociologjisë, kështu që edhe besimtarët të drejtohet nga një jetë feje më e pastër dhe më e pjekur.

Në mënyrën e tyre, edhe letërsia e artet kanë rëndësi të madhe për jetën e Kishës. Në të vërtetë, ato përpiqen të shprehin natyrën e njeriut, problemet e tij dhe përvojën e tij në përpjekjen për të njohur e përsosur vetveten dhe botën; përpiqen të zbulojnë situatën e tij në histori dhe në gjithësi, të paraqesin mjerimet e tij dhe gëzimet e tij, nevojat e tij dhe aftësitë e tij, si dhe të tregojnë një gjendje të tij më të mirë. Kështu mund ta lartësojnë jetën njerëzore, që e shprehin në forma të shumta, sipas kohëve dhe vendeve.

Prandaj duhet të angazhohemi që artistët të ndihen të përfshirë në Kishë me veprimtarinë e tyre dhe, duke gëzuar një liri të rregullt, të vendosin marrëdhënie më të lehta me bashkësinë e krishterë. Kisha duhet t'i pranojë tendencat e reja artistike të përshtatshme për kohët tona sipas karakterit të kombeve e krahinave të ndryshme. Duhet të pranohen në ndërtesat e kultit, kur, me mënyra shprehjeje të përshtatshme dhe në përputhje me kërkesat liturgjike, e lartësojnë shpirtin te Hyji[414].

Kështu njohja e Hyjit tregohet më mirë e predikimi ungjillor bëhet më i tejdukshëm për inteligjencën e njerëzve, dhe shfaqet si e një natyre me kushtet e tyre të ekzistencës.

Pra, besimtarët duhet të jetojnë në bashkim të ngushtë me njerëzit e kohës së tyre, dhe të përpiqen të depërtojnë plotësisht në mënyrën e tyre të të menduarit dhe të të ndierit, ashtu siç shprehen nëpër-mjet kulturës. Duhet të dinë ta harmonizojnë njohjen e shkencave të reja, të doktrinave të reja dhe të zbulimeve më të fundit me moralin dhe mendimin e krishterë, me qëllim që ndjenja fetare dhe drejtësia morale të ecin në ta në një hap me njohjen shkencore dhe me përparimin e vazhdueshëm të teknikës; kështu do të mund t'i gjykojnë dhe t'i interpretojnë të gjitha gjërat me ndjenjë vërtet të krishterë.

Ata që merren me shkencat teologjike në seminare dhe në universitete duhet të bashkëpunojnë me njerëzit që shquhen në shkenca të tjera, duke bashkuar forcat dhe opinionet e tyre. Kërkimi teologjik, ndërsa kërkon njohjen e thellë të së vërtetës së zbuluar, nuk duhet të lërë pas dore kontaktin me kohën e vet, që të mund t'i ndihmojë njerëzit kompetentë në fushat e ndryshme të dijes për të arritur një njohje më të plotë të fesë. Ky bashkëpunim do t'i vlejë së tepërmi formimit të mbarështuesve të shenjtë, që do të mund t'u paraqesin bashkëkohësve tanë doktrinën e Kishës në lidhje me Hyjin, me

413 Krh. GJONI XXIII, *Discorso tenuto all'inizio del Concilio*, 11.10.1962: AAS 54 (1962), fq. 792.

414 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 123: AAS 56 (1964), fq. 131; PALI VI, *Discorso agli artisti romani*, 07.05.1964: AAS 56 (1964), fq. 439-442.

njeriun dhe me botën në mënyrë më të përshtatshme, kështu që edhe ata ta pranojnë me më shumë dëshirë[415]. Madje është e dëshirueshme që shumë laikë të marrin një formim të përshtatshëm në shekncat e shenjta dhe që jo pak mes tyre t'u kushtohen me qëllim këtyre studimeve e t'i thellojnë ato me mjete shkencore të përshtatshme. Por, që të mund ta ushtrojnë detyrën e tyre, besimtarëve, si klerikë ashtu edhe laikë, duhet t'u njihet një liri e drejtë për të kërkuar, për të menduar e për ta shfaqur me përvujtëri e guxim opinionin e tyre në fushën në të cilën janë kompetentë[416].

Kapitulli III

JETA EKONOMIKO-SHOQËRORE

Jeta ekonomike dhe disa aspekte karakteristike bashkëkohore

63. Edhe në jetën ekonomiko-shoqërore duhet ta nderojmë dhe ta nxisim dinjitetin e personit njerëzor, thirrjen e tij tërësore dhe të mirën e gjithë shoqërisë. Njeriu në fakt, është autori, qendra dhe qëllimi i krejt jetës ekonomiko-shoqërore.

Ekonomia bashkëkohore, si çdo fushë tjetër e jetës shoqërore, karakterizohet nga një sundim në rritje i njeriut mbi natyrën, nga shumimi dhe intensifikimi i marrëdhënieve dhe nga ndërvarësia mes shtetasve, grupeve e popujve, ashtu si edhe nga një ndërhyrje më e fuqishme e pushteteve publike. Në të njëjtën kohë, përparimi në efiçencën prodhuese dhe në organizimin më të mirë të shkëmbimeve e të shërbimeve e kanë bërë ekonominë mjet të përshtatshëm për t'i plotësuar më mirë nevojat e shtuara të familjes njerëzore.

Megjithatë, nuk mungojnë arsye për t'u shqetësuar. Shumë njerëz, sidomos në krahinat ekonomikisht të zhvilluara, duken gati si të drejtuar vetëm nga kërkesat e ekonomisë, kështu që gati e gjithë jeta e tyre personale e shoqërore depërtohet nga një mendësi ekonomike, dhe kjo përhapet si në vendet me ekonomi kolektive ashtu edhe në vendet e tjera. Në një kohë në të cilën zhvillimi i jetës ekonomike, i orientuar dhe i koordinuar në një mënyrë të arsyeshme e njerëzore, mund të lejojë një pakësim të pabarazive shoqërore, tepër shpesh ajo shndërrohet në shkak të rëndimit të tyre ose, në disa vende, madje në prapavajtje të kushteve shoqërore të të dobtëve dhe në përçmim të të varfërve. Ndërsa turmave shumë të mëdha u mungojnë gjërat më të nevojshme, disa, edhe në vendet më pak të zhvilluara, jetojnë në bollëk apo i shkapërderdhin të mirat. Luksi shoqërohet me mjerimin. Dhe, ndërsa pak njerëz kanë një pushtet shumë të gjerë vendimarrjeje, shumë vetë pothuajse nuk kanë as mundësinë për të vepruar me nismën e tyre ose nën përgjegjësinë e tyre, shpesh duke mbetur në kushte jete dhe pune të padenja për një person njerëzor.

Çekuilibrime të tilla ekonomike e shoqërore ndihen mes bujqësisë, industrisë dhe sektorit të shërbimeve, ashtu si edhe mes krahinave të ndryshme të të njëjtit vend. Një kundërvënie, që mund ta vërë në rrezik paqen e krejt botës, sot bëhet më e rëndë mes kombeve ekonomikisht më të përparuara dhe të tjerave.

Njerëzit e kohës sonë reagojnë me ndërgjegje gjithnjë e më të ndjeshme përballë këtyre pabarazive: ata janë thellësisht të bindur se mundësitë më të gjera teknike dhe ekonomike, karakteristike të botës bashkëkohore, munden dhe duhet ta ndreqin këtë gjendje të dëmshme të gjërave. Por për këtë kërkohen shumë reforma në strukturat e jetës ekonomiko-shoqërore; është i nevojshëm edhe nga ana e të gjithëve një ndryshim mendësie dhe zakonesh të jetës. Në lidhje me këtë Kisha, gjatë zhvillimit

415 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi formimin meshtarak *Optatam Totius* (Ripërtëritja e Dëshiruar) dhe Deklarata mbi Edukimin e krishterë *Gravissimum Educationis* (Rëndësia e Skajshme e Eduki-mit).

416 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. IV, nr. 37: AAS 57 (1965), fq. 42-43.

të historisë, ka formuluar në dritën e Ungjillit dhe, sidomos në këto kohët e fundit, ka mësuar gjerësisht parimet e drejtësisë e të objektivitetit të kërkuar prej arsyes së drejtë njerëzore dhe të vlefshme si për jetën individuale apo shoqërore ashtu edhe për jetën ndërkombëtare. Koncili i shenjtë, duke mbajtur parasysh karakteristikat e kohës së tashme, synon t'i ripohojë këto parime dhe të formulojë disa orientime, me kujdes të veçantë ndaj kërkesave të zhvillimit ekonomik[417].

Seksioni 1
ZHVILLIMI EKONOMIK

Zhvillimi ekonomik në shërbim të njeriut

64. Sot më shumë se kurrë, për t'i bërë ballë shtimit të popullsisë dhe për t'iu përgjigjur aspiratave në rritje të gjinisë njerëzore, me të drejtë ekziston prirja për ta shtuar prodhimin e të mirave në bujqësi e në industri si dhe kryerjen e shërbimeve. Prandaj duhet të nxiten përparimi teknik, shpirti i përtëritjes, krijimi i ndërmarrjeve të reja dhe zgjerimi i tyre, përshtatja ndaj mënyrave të veprimtarisë prodhuese dhe të përpjekjes së bërë prej të gjithë atyre që marrin pjesë në prodhim, me një fjalë, gjithçka që mund ta ndihmojë këtë zhvillim[418]. Por qëllimi i fundit e themelor i këtij zhvillimi nuk përbëhet vetëm në shtimin e të mirave të prodhuara, as vetëm në kërkimin e përfitimit apo të mbizotërimit ekonomik, por në shërbimin e njeriut: të njeriut tërësisht të konsideruar, pra duke mbajtur parasysh hierarkinë e nevojave të tij materiale dhe kërkesat e jetës së tij intelektuale, morale, shpirtërore e fetare; të çdo njeriu, themi, dhe të çdo grupi njerëzor, të çfarëdo race apo kontinenti. Prandaj veprimtaria ekonomike duhet të zhvillohet sipas ligjeve e metodave përkatëse të ekonomisë, por në sferën e rendit moral, në mënyrë që kështu t'i përgjigjet planit të Hyjit mbi njeriun[419].

Zhvillimi ekonomik nën kontrollin e njeriut

65. Zhvillimi ekonomik duhet të mbetet nën kontrollin e njeriut. Nuk duhet të lihet në vullnetin e pak njerëzve apo grupeve që kanë në dorë një pushtet të tepruar ekonomik, as vetëm në dorën e bashkësisë politike, as në dorën e disa kombeve më të fuqishme. Përkundrazi, është mirë që një numër sa më i madh njerëzish, në të gjitha nivelet dhe, kur bëhet fjalë për marrëdhënie ndërkombëtare, të gjitha kombet, të mund të marrin pjesë në mënyrë aktive në orientimin e tij. Po ashtu është e nevojshme që nismat e vetvetishme të individëve dhe të shoqatave të tyre të lira të koordinohen e të harmonizohen në mënyrë të përshtatshme e organike me veprimin e shumëfishtë të autoriteteve publike.

Zhvillimi ekonomik nuk mund t'i lihet as vetëm lojës gati mekanike të veprimtarisë ekonomike të individëve, as vetëm vendimit të autoritetit publik. Prandaj, duhet të paditen gabimet si të doktrinave që, në emër të një koncepti të rremë të lirisë, u kundërvihen reformave të nevojshme, ashtu edhe të doktrinave që i sakrifikojnë të drejtat themelore të individëve dhe të grupeve në dobi të organizimit kolektiv të prodhimit[420].

Nga ana tjetër, të gjithë shtetasit le të kujtojnë se ata kanë të drejtën e detyrën, dhe pushteti civil duhet t'ua njohë atë, që të ndihmojnë sipas aftësive të tyre në përparimin e bashkësisë së tyre. Veçanërisht në krahinat ekonomikisht më pak të përparuara, ku është i ngutshëm përdorimi i të gjitha burimeve që ekzistojnë aty, të mirën e përbashkët e dëmtojnë rëndë ata që nuk i vënë në

417 Krh. PIU XII, Mesazhi *La famiglia è la culla*, 23.03.1952: AAS 44 (1952), fq. 273; GJONI XXIII, *Discorso alle A.C.L.I.*, 01.05.1959: AAS 51 (1959), fq. 358.

418 Krh. PIU XI, Enciklika *Quadragesimo anno*: AAS 23 (1931), fq. 190 e vijim [pjesërisht Dz 3725 e vijim]; PIU XII, Mesazhi *La famiglia è la culla*, 23.03.1952: AAS 44 (1952), fq. 276 e vijim; GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 450; KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi mjetet e komunikimit shoqëror *Inter Mirifica* (Mes Shpikjeve të Mrekullueshme), kap. I, nr. 6: AAS 56 (1964), fq. 147.

419 Krh. Mt 16,26; Lk 16,1-31; Kol 3,17.

420 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Libertas praestantissimum*, 20.06.1888: ASS 20 (1887-1888), fq. 597 e vijim [pjesërisht Dz 3252-53); PIU XI, Enciklika *Quadragesimo anno*: AAS 23 (1931), fq. 191 e vijim; po ai, *Divini Redemptoris*: AAS 29 (1937), fq. 65 e vijim; PIU XII, Mesazhi me rastin e Krishtlindjes *Nell'alba e nella luce* 1941: AAS 34 (1942), fq. 10 e vijim; GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 401-464 [pjesërisht Dz 3935-53].

përdorim pasuritë e tyre apo ata që, duke pasur parasysh të drejtën personale për migrim, e lënë bashkësinë e tyre pa mjetet materiale e shpirtërore për të cilat ajo ka nevojë.

Pabarëzitë e mëdha ekonomiko-shoqërore që duhet të zhduken

66. Për t'iu përgjigjur kërkesave të drejtësisë dhe të paanshmërisë, duhet të angazhohemi me çdo përpjekje që, në respekt ndaj të drejtave personale e ndaj karakterit përkatës të secilit popull, të zhduken sa më shpejt të jetë e mundur pabarazitë e mëdha ekonomike që sjellin me vete diskriminime në të drejtat individuale dhe në kushtet shoqërore siç verifikohen sot dhe shpesh rëndohen. Po ashtu, në shumë zona, duke mbajtur parasysh vështirësitë e veçanta të sektorit bujqësor në lidhje me prodhimin dhe me tregtinë e të mirave, personat që merren me bujqësi duhet të mbështeten për të shtuar prodhimin dhe për të garantuar shitjen e tyre, për realizimin e shndë-rrimeve dhe përtëritjeve të nevojshme, si dhe për të arritur një nivel të drejtë të ardhurash; përndryshe, siç ndodh shpesh, do të mbeten në kushte shoqërore më të ulta. Nga ana e tyre bujqit, sidomos të rinjtë, duhet të angazhohen me dashuri për ta përmirësuar aftësinë e tyre profesionale, pa të cilën nuk i jepet zhvillim bujqësisë[421].

Drejtësia dhe paanshmëria kërkojnë po ashtu që lëvizshmëria, absolutisht e nevojshme në një ekonomi zhvillimi, të rregullohet në mënyrë të tillë që të mos lejojë që jeta e individëve dhe e familjeve të tyre të bëhet e pasigurt dhe kalimtare. Për sa u përket punëtorëve që, duke ardhur nga kombe apo krahina të tjera, ndihmojnë me punën e tyre në zhvillimin ekonomik të një populli apo të një zone, duhet të zhduket me kujdes çdo diskriminim në kushtet e pagesës apo të punës. Gjithashtu, të gjithë dhe në radhë të parë pushtetet publike, duhet t'i trajtojnë si persona, dhe jo thjesht si mjete prodhimi; duhet t'i ndihmojnë që të mund të pranojnë pranë vetes familjet e tyre dhe të sigurojnë një vendbanim të hijshëm, si dhe të favorizojnë integrimin e tyre në jetën shoqërore të popullit apo të krahinës që i mirëpret. Megjithatë, duhet të krijohen, në masën e mundshme, vende pune në vetë krahinat e prejardhjes.

Në ekonomitë aktualisht në fazë shndërrimi të mëtejshëm, sikurse në format e reja të shoqërisë industriale në të cilat, për shembull, është duke u shtuar automatizimi, kërkohen masa për t'i siguruar secilit një punë të mjaftueshme e të përshtatshme, së bashku me mundësinë për një formim teknik e profesional të përshtatshëm; gjithashtu, duhet të sigurohet jetesa dhe dinjiteti i atyre që, sidomos për arsye shëndeti dhe moshe, gjenden në vështirësi të veçanta.

Seksioni 2
DISA PARIME NË LIDHJE ME TËRËSINË E JETËS EKONOMIKO-SHOQËRORE

Puna, kushtet e punës dhe koha e lirë

67. Puna njerëzore, me të cilën prodhohen dhe këmbehen të mira apo ofrohen shërbime ekonomike, ka vlerë më të larta se elementet e tjera të jetës ekonomike, pasi këto kanë vetëm vlerën e mjetit.

Në të vërtetë, kjo punë, si e zhvilluar në formë të pavarur, si e kontraktuar me një sipërmarrës, vjen drejtpërdrejt prej personit, i cili pothuajse lë në natyrë vulën e vet dhe ia nënshtron atë vullnetit të vet. Me punën, njeriu rregullisht kujdeset për jetën e vet dhe të familjarëve të vet, komunikon me të tjerët, u shërben njerëzve vëllezër të vet dhe mund të praktikojë një dashuri të vërtetë e të bashkëpunojë në mënyrë aktive në plotësimin e krijimit hyjnor. Edhe më shumë: e dimë me anë të fesë se, duke ia ofruar Hyjit punën e vet, njeriu bashkohet me vetë veprën shëlbuese të Krishtit, i cili i ka dhënë punës një dinjitet shumë të lartë, duke punuar me duart e veta në Nazaret. Prej këtu rrjedhin, për çdo njeri, detyra për të punuar besnikërisht, ashtu si edhe e drejta për punë. Po ashtu, është detyrë e shoqërisë, në marrëdhënie me kushtet që ekzistojnë në të, t'i ndihmojë nga ana e vet shtetasit e vet për të gjetur punë të mjaftueshme. Në fund, puna duhet të shpërblehet në mënyrë të ti-llë që të garantojë mjetet e

[421] Për sa i përket problemit të bujqësisë krh. sidomos GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 431 e vijim.

mjaftueshme për t'i lejuar individit dhe familjes së tij një jetë dinjitoze në planin material, shoqëror, kulturor e shpirtëror, duke mbajtur parasysh llojin e veprimtarisë dhe shkallën e rendimentit ekonomik të secilit, si dhe kushtet e sipërmarrjes dhe të së mirës së përbashkët[422].

Meqenëse veprimtaria ekonomike më së shumti realizohet në grupe prodhuese në të cilat bashkohen shumë njerëz, është e padrejtë dhe çnjerëzore që ajo të organizohet me struktura dhe sisteme që janë në dëm të atyre që punojnë në to. Ndërsa tepër shpesh ndodh, edhe në ditët tona, që punëtorët në njëfarë kuptimi t'u nënshtrohen veprave të tyre. Kjo nuk gjen absolutisht asnjë arsyetim në të ashtuquajturat ligje ekonomike. Pra, i gjithë procesi prodhues duhet t'u përshtatet kërkesave të personit dhe formave të tij të jetës, para së gjithash të jetës së tij shtëpiake, veçanërisht në lidhje me nënat e familjeve, gjithmonë duke mbajtur parasysh gjininë dhe moshën e secilit. Punëtorëve duhet t'u sigurohet edhe mundësia që t'i zhvillojnë cilësitë e tyre dhe të shprehin perso-nalitetin e tyre në vetë ushtrimin e punës. Megjithëse duke i kushtuar kësaj veprimtarie punëtore, me përgjegjësinë e duhur, kohë dhe energji, të gjithë punëtorët duhet të gëzojnë pushim e kohë të lirë të mjaftueshme, që t'u lejojë atyre të kujdesen për jetën familjare, kulturore, shoqërore e fetare. Madje, duhet të kenë mundësinë t'u kushtohen veprimtarive të lira që zhvillojnë ato energji e aftësi, që ndoshta nuk kanë mundësi t'i kultivojnë në punën e tyre profesionale.

Pjesëmarrja në sipërmarrje dhe në drejtimin ekonomik të përgjithshëm; konfliktet e punës

68. Në sipërmarrjet ekonomike bashkohen disa persona, pra njerëz të lirë dhe autonomë, të krijuar në shëmbëlltyrë të Hyjit. Prandaj, duke marrë në konsideratë funksionet e secilit, si pronarë, si sipërmarrës, si drejtues, si punëtorë, dhe duke pasur parasysh njësinë e nevojshme të drejtimit të sipërmarrjes, duhet të nxitet, në forma të cilat duhet të përcaktohen në mënyrë të përshtatshme, pjesëmarrja aktive e të gjithëve në administrimin e sipërmarrjes[423]. Megjithatë, meqenëse në shumë raste, jo më në nivel sipërmarrjeje, por në nivel më të lartë në institucione të rendit më të lartë, merren vendimet ekonomike e shoqërore prej të cilave varet e ardhmja e punëtorëve dhe e fëmijëve të tyre, duhet që ata të jenë pjesë aktive edhe në këto vendime, drejtpërdrejt apo nëpërmjet përfaqësuesve të zgjedhur lirisht.

Mes të drejtave themelore të personit njerëzor duhet të radhisim të drejtën e punëtorëve për të formuar lirisht shoqata të vetat, që munden me të vërtetë t'i përfaqësojnë dhe të ndihmojnë për ta organizuar drejt jetën ekonomike, si dhe të drejtën për të marrë pjesë lirisht në veprimtaritë e këtyre shoqatave pa rrezikuar të ndëshkohen për këtë. Falë kësaj pjesëmarrjeje të organizuar, të bashkuar me një formim ekonomik e shoqëror në rritje, do të shtohet gjithnjë e më shumë në të gjithë vetëdija për funksionin e përgjegjësinë personale: ata kështu do të ndihen pjesë aktive, sipas aftësive dhe prirjeve të secilit, në gjithë veprën e zhvillimit ekonomik e shoqëror dhe të realizimit të së mirës së përbashkët të gjithëmbarshme.

Në rast konfliktesh ekonomiko-shoqërore, duhet të bëhet çdo përpjekje për të arritur në një zgjidhje paqësore. Megjithëse gjithmonë duhet të përdoret para së gjithash dialogu i sinqertë mes palëve, greva mund të mbetet edhe në rrethanat e sotme një mjet i nevojshëm, megjithëse i skajshëm, për mbrojtjen e të drejtave personale dhe përmbushjen e aspiratave të drejta të punëtorëve. Por, duhet të kërkohen sa më parë rrugë të përshtatshme për të rifilluar dialogun për bisedimet dhe për pajtimin.

---

422 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Rerum Novarum*: ASS 23 (1890-91), fq. 649-662 [pjesërisht Dz 3268 e vijim]; PIU XI, Enciklika *Quadra-gesimo anno*: AAS 23 (1931), fq. 200-201; po ai, Enciklika *Divini Redemptoris*: AAS 29 (1937), fq. 92 [Dz 3774]; PIU XII, Mesazhi radiofonik *Con sempre nuova freschezza*, 24.12.1942: AAS 35 (1943), fq. 20; po ai, *Discorso* 13.06.1943: AAS 35 (1943), fq. 172; po ai, *Messaggio radiofonico diretto agli operai di Spagna*, 11.03.1951: AAS 43 (1951), fq. 215; GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 419 [Dz 3944].

423 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 408, 424 [Dz 3948], 427; ky term "*curatione*" [= drejtim] është nxjerrë prej tekstit latin të Enciklikës *Quadragesimo anno*: AAS 23 (1931), fq. 199 [Dz 3733]. Në lidhje me zhvillimin e problemit krh. edhe: PIU XII, *Discorso*, 03.06.1950: AAS 42 (1950), fq. 485-488; PALI VI, *Discorso*, 08.06.1964: AAS 56 (1964), fq. 574-579.

Të mirat e tokës dhe adresimi i tyre për të gjithë njerëzit

69. Hyji ia ka besuar tokën dhe gjithçka gjendet në të, të gjithë njerëzve e të gjithë popujve dhe prandaj, të mirat e krijimit duhet t'u ndahen me drejtësi të gjithëve sipas rregullës së drejtësisë, që është e pandashme prej dashurisë[424]. Prandaj, cilatdo të jenë format e pronësisë, të përshtatura institucioneve të ligjshme të popujve sipas rrethanave të ndryshme e të ndryshueshme, gjithnjë duhet mbajtur parasysh ky adresim i gjithëmbarshëm i të mirave. Njeriu, duke i përdorur këto të mira, duhet t'i konsiderojë gjërat e jashtme që ligjërisht zotëron jo vetëm si të vetat, por edhe si të përbashkëta, në kuptimin se mund të jenë të dobishme jo vetëm për të por edhe për të tjerët[425]. Në fund të fundit, të gjithë njerëzit kanë të drejtën të kenë një pjesë të së mirave të mjaftueshme për veten dhe për familjen e vet. Këtë e quanin të drejtë Etërit dhe mësuesit e Kishës, të cilët mësonin se njerëzit kanë detyrimin t'i ndihmojnë të varfrit, dhe jo vetëm me tepricën e tyre[426]. Ai që gjendet në nevojë të skajshme, ka të drejtën ta sigurojë atë që i nevojitet prej pasurive të të tjerëve[427]. Duke mbajtur parasysh faktin e numrit shumë të madh të atyre që në krejt botën janë të shtypur prej urisë, Koncili i shenjtë i thërret me ngut të gjithë, si individët ashtu edhe autoritetet publike, që, duke kujtuar urdhrin e Etërve: "Jepi të hajë atij që është duke vdekur urie, sepse nëse nuk do t'i japësh të hajë, do ta vrasësh atë"[428] realisht të vënë në dispozicion dhe të përdorin në mënyrë të dobishme të mirat e tyre, secili sipas burimeve të veta, sidomos duke u dhënë individëve dhe popujve mjetet me të cilat ata të mund të kujdesen për veten dhe të zhvillohen.

Në shoqëritë ekonomikisht më pak të zhvilluara, shpeshherë adresimi i përbashkët i të mirave pjesërisht zbatohet nëpërmjet një tërësie dokesh dhe traditash bashkësiore, që i sigurojnë secilit anëtar të mirat e nevojshme. Sigurisht, duhet të mos lejohet që disa doke të konsiderohen si absolutisht të pandryshueshme, nëse ato nuk u përgjigjen më kërkesave të reja të kohës së tashme, por, nga ana tjetër, nuk duhet të veprohet në mënyrë të pamatur kundër atyre dokeve të ndershme që nuk reshtin së qeni shumë të dobishme, mjafton që të përshtaten siç duhet në rrethanat e sotme. Po ashtu, në kombet ekonomikisht shumë të zhvilluara, një rrjet institucionesh shoqërore për sigurimet shoqërore mundet pjesërisht të ndihmojë për ta kthyer në veprim adresimin e përbashkët të të mirave. Gjithashtu, është e rëndësishme të zhvillohen më tej shërbimet familjare e shoqërore, sidomos ato që kujdesen për aspektet kulturore dhe edukative. Por në organizimin e të gjitha këtyre institucioneve duhet të bëhet kujdes në mënyrë që shtetasit të mos nxiten për të marrë përballë shoqërisë një qëndrim pasiviteti apo papërgjegjshmërie në detyrat e marra përsipër apo një qëndrim mospranimi të shërbimit.

Investimet dhe monedha

70. Investimet, nga ana e tyre, duhet të ndihmojnë për të siguruar mundësi pune e të ardhurash të mjaftueshme si për popullsinë aktive të sotme, ashtu edhe për atë të ardhshme. Të gjithë përgjegjësit

---

424 Krh. PIU XII, Enciklika *Sertum laetitiae*: AAS 31 (1939), fq. 642; GJONI XXIII, *Discorso concistoriale*: AAS 52 (1960), fq. 5-11; po ai, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 411.

425 Krh. SHËN TOMA, *Summa Theol.*, II-II, q. 32, a. 5 ad 2; po aty, q. 66, a. 2; krh. shpjegimi te LUANI XIII, Enciklika *Rerum Novarum*: ASS 23 (1890-1891), fq. 651 [Dz 3267]; krh. edhe PIU XII, *Discorso*, 01.06.1941: AAS 23 (1941), fq. 199; po ai, Mesazhi radiofonik për Krishtlindje *Ecce ego declinabo* 1954: AAS 47 (1955), fq. 27.

426 Krh. SHËN BAZILI, *Hom. in illud Lucae: Destruam horrea mea*, nr. 2: PG 31, 263; LATANCI, *Divinarum Institutionum*, lib. V, mbi drejtësinë: PL 6: 565B; SHËN AGUSTINI, *In Ioann. Ev. Tract.* 50, nr. 6: PL 35, 1760; po ai, *Enarratio in Ps.* CXLVII, 12: PL 37, 1922; SHËN GREGORI I MADH, *Homiliae in Ev.*, Hom. 20, 12: PL 76, 1165; po ai, *Regulae Pastoralis liber*, pars III, kap. 21: PL 77, 87; SHËN BONAVENTURA, *In III Sent.*, d. 33, dub. 1: bot. Quaracchi III, 728; po ai, *In IV Sent.*, d. 15, p. II, a. 2, q. 1: po aty, IV, 371B; *Quaest. de superfluo*: ms. Assisi, Bibl. comun. 186, ff. 112a-113a; SHËN ALBERTI I MADH, *In III Sent*, d. 33, a. 3, sol. I: Ed. Borgnet XXVIII, 611; po ai, *In IV Sent.*, d. 15, a. 16: po aty, XXIX, 494-497. Për sa i përket përcaktimit të tepricës në kohët tona, krh. GJONI XXIII, *Messaggio radiotelevisivo*, 11.09.1962: AAS 54 (1962), fq. 682: "Detyra e çdo njeriu, detyrë kërkese e të krishterit është ta konsiderojë tepricën me masën e nevojave të të tjerëve dhe të ketë shumë kujdes që mbarështimi dhe shpërndarja e të mirave të krijuara të vihet në dobi të të gjithëve".

427 Në këtë rast vlen parimi i lashtë: "Në nevojë të skajshme gjithçka është e përbashkët, pra duhet komunikuar". Nga ana tjetër, për kriterin, shtrirjen dhe mënyrën me të cilën zbatohet parimi i propozuar në tekst, përveç autorëve të sigurtë modernë, krh. SHËN TOMA, *Summa Theol.*, II-II, q. 66, a. 7. Siç është e qartë, për një zbatim korrekt të parimit, duhet të vërehen të gjitha kushtet e kërkuara nga ana morale.

428 Krh. GRACIANI *Decretum*, kap. 21, dist. LXXXVI: bot. Friedberg, I, 302. Kjo shprehje gjendet edhe në PL 54, 491A e në PL 56, 1132B. Krh. *Antonianum* 27 (1952), fq. 349-366.

e këtyre investimeve dhe të organizimit të jetës ekonomike globale – si individë ashtu edhe grupe apo autoritete publike – duhet të kenë parasysh këto qëllime dhe të tregojnë se janë të vetëdijshëm për detyrën e tyre të madhe: nga njëra anë të bëjnë kujdes që të parashihet për të mirat e nevojshme që kërkohen për një jetë të hijshme, si për individët ashtu edhe për gjithë bashkësinë; nga ana tjetër, të parashikohen situatat e ardhshme dhe të sigurohet ekuilibri i drejtë mes nevojave aktuale të konsumit, si individual ashtu edhe kolektiv, dhe kërkesat për investime për brezin e ardhshëm. Po ashtu duhet të mbahen gjithmonë parasysh nevojat e ngutshme të kombeve apo krahinave ekonomikisht më pak të zhvilluara.

Në fushën monetare duhet bërë kujdes që të mos dëmtohet e mira e kombit përkatës dhe e kombeve të tjera. Gjithashtu, duhet paraparë që ata të cilët janë ekonomikisht të dobët të mos dëmtohen padrejtësisht prej ndryshimeve të vlerës së monedhës.

Mundësia për pronë dhe zotërim privat të së mirave;
problemet e latifondeve.

71. Meqenëse prona dhe format e tjera të zotërimit privat të së mirave të jashtme ndihmojnë në shprehjen e personit dhe i japin njeriut rastin të ushtrojë ndihmesën e vet të përgjegjshme ndaj shoqërisë dhe ekonomisë, interes të madh ka favorizimi i mundësisë së individëve apo i grupeve për njëfarë zotërimi mbi të mirat e jashtme.

Prona private apo një pushtet çfarëdo mbi të mirat e jashtme i sigurojnë secilit një zonë të domosdoshme autonomie personale e familjare dhe duhet të konsiderohen si një zgjatje e lirisë njerëzore. Në fund, duke nxitur ushtrimin e përgjegjësisë, ata përbëjnë njërin prej kushteve të lirive civile[429].

Format e këtij pushteti apo të kësaj pronësie sot janë të ndryshme dhe modifikohen gjithnjë e më shumë ditë pas dite. Pavarësisht prej fondeve shoqërore, të drejtat dhe shërbimet e garantuara prej shoqërisë, format e këtij pushteti apo të kësaj pronësie mbeten sidoqoftë një burim i konsiderueshëm sigurie. E gjithë kjo nuk i referohet vetëm pronësisë së të mirave materiale, por edhe të së mirave jo materiale, siç janë për shembull aftësitë profesionale.

Ligjshmëria e pronës private nuk është në kundërshtim me atë të formave të ndryshme të pronës publike. Por transferimi i të mirave në pronë publike nuk mund të bëhet përveçse nga autoriteti kompetent, sipas kërkesave dhe brenda kufijve të së mirës së përbashkët, si dhe me një dëmshpërblim të drejtë. Gjithashtu, i përket autoritetit publik të mos lejojë që të keqpërdoret prona private duke vepruar kundër të mirës së përbashkët[430].

Çdo pronë private ka për natyrë të vetën edhe një karakter shoqëror, që bazohet në adresimin e përbashkët të të mirave[431]. Nëse lihet pas dore ky karakter shoqëror, prona mund të bëhet në shumë mënyra rast lakmie dhe çrregullimesh të rënda, duke u dhënë një pretekst të lehtë atyre që kundërshtojnë vetë të drejtën për pronë.

Në shumë vende ekonomikisht më pak të zhvilluara ekzistojnë prona bujqësore të mëdha apo shumë të mëdha, të kultivuara pak apo aspak për arsye spekullimi; ndërsa shumica e popullsisë nuk ka toka për t'i punuar dhe përdor vetëm toka tepër të kufizuara, dhe nga ana tjetër, rritja e prodhimit bujqësor paraqet një karakter ngutshmërie të dukshme. Nuk është e rrallë që ata të cilët merren në punë si vartës prej pronarëve të këtyre zotërimeve, ose ata që kultivojnë një pjesë të tyre si qiraxhinj, marrin një rrogë ose forma të tjera pagese të padenjë për një njeri, nuk kanë as një banesë të hijshme ose shfrytëzohen prej ndërmjetësuesve. Kështu, duke munguar çdo siguri, jetojnë në një gjendje të tillë varësie personale, sa atyre u mohohet pothuajse çdo mundësi nisme e përgjegjësie dhe pengohet

429 Krh. LUANI XII, Enciklika *Rerum Novarum*: ASS 23 (1890-91), fq. 643-646 [pjesërisht Dz 3265-67]; PIU XI, Enciklika *Quadragesimo anno*: AAS 23 (1931), fq. 191; PIU XII, *Messaggio radiofonico* 01.06.1941: AAS 33 (1941), fq. 199; po ai, Mesazhi radiofonik *Con sempre nuova freschezza*, 24.12.1942: AAS 35 (1943), fq. 17; po ai, Mesazhi radiofonik, 01.09.1944, *Oggi al compiersi*: AAS 36 (1944), fq. 253; GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 428-429.

430 Krh. PIU XI, Enciklika *Quadragesimo anno*: AAS 23 (1931), fq. 214; GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 429.

431 Krh. PIU XII, *Messaggio radiofonico per la Pententecoste* 1941: AAS 33 (1941), fq. 199; GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 430 [Dz 3952].

çdo nxitje e tyre kulturore e çdo pjesëmarrje e tyre aktive në jetën shoqërore dhe politike. Prandaj, sipas situatave të ndryshme, imponohen disa reforma që synojnë të rrisin të ardhurat, të përmirësojnë kushtet e punës, të shtojnë sigurinë e punës dhe të përkrahin nismën personale; si dhe reforma që krijojnë mënyrën për të shpërndarë pronat e papunuara në mënyrë të mjaftueshme në dobi të atyre që janë të aftë t'i bëjnë ato të japin fryt. Në këtë rast, duhet t'u sigurohen atyre burimet dhe mjetet e domosdoshme, veçanërisht mjetet e edukimit dhe mundësitë për një organizim të drejtë kooperativ. Sa herë që e mira e përbashkët kërkon shpronësimin, dëmshpërblimi duhet llogaritur sipas paanshmërisë, duke mbajtur parasysh të gjitha rrethanat.

Veprimtaria ekonomiko-shoqërore dhe mbretëria e Krishtit

72. Të krishterët që marrin pjesë në mënyrë aktive në zhvillimin ekonomiko-shoqëror bashkëkohor dhe në luftën për drejtësi e dashuri janë të bindur se mund të ndihmojnë shumë në begatinë e gjinisë njerëzore dhe në paqen e botës. Në këto veprimtari, qoftë nëse veprojnë si individë, qoftë si të bashkuar, duhet të shkëlqejnë me shembullin e tyre. Për këtë qëllim ka shumë rëndësi që, pasi të fitohen kompetencat dhe përvojat absolutisht të domosdoshme, ndërsa kryejnë veprimtaritë tokësore të ruajnë edhe një hierarki të drejtë të vlerave, duke i qëndruar besnikë Krishtit dhe Ungjillit të tij, kështu që e gjithë jeta e tyre, individuale e shoqërore, të depërtohet prej shpirtit të lumturive, veçanërisht prej shpirtit të varfërisë. Ai që ndjek besnikërisht Krishtin kërkon para së gjithash mbretërinë e Hyjit dhe gjen aty një dashuri më të vlefshme e të pastër për t'i ndihmuar vëllezërit e vet e për të realizuar, me frymëzimin e dashurisë, veprat e drejtësisë[432].

Kapitulli IV

JETA E BASHKËSISË POLITIKE

Jeta publike bashkëkohore

73. Në ditët tona vërehen shndërrime të thella edhe në strukturat dhe në institucionet e popujve; këto shndërrime janë pasojë e evolucionit kulturor, ekonomik dhe shoqëror të popujve. Ato ushtrojnë një ndikim të madh, sidomos në fushën që u përket të drejtave e detyrave të të gjithëve në ushtrimin e lirisë civile dhe në arritjen e të mirës së përbashkët, ashtu si dhe në atë që i referohet rregullimit të marrëdhënieve të shtetasve mes tyre dhe me pushtetet publike.

Nga një vetëdije më e gjallë e dinjitetit njerëzor, në krahinat e ndryshme të botës, lind përpjekja për të vendosur një rend politiko-juridik në të cilin të mbrohen më mirë në jetën publike të drejtat e personit: për shembull, e drejta për t'u tubuar lirisht, për t'u bashkuar, për të shprehur opinionet personale e për të dëshmuar besimin privatisht e publikisht. Në të vërtetë, mbrojtja e të drejtave të personit është kusht i nevojshëm që shtetasit, individualisht apo në grup, të mund të marrin pjesë aktivisht në jetën dhe në drejtimin e punëve publike.

Së bashku me përparimin kulturor, ekonomik e shoqëror, në shumë veta forcohet dëshira për të marrë përsipër përgjegjësi më të mëdha në organizimin e jetës së bashkësisë politike.

Në vetëdijen e shumë vetëve shtohet shqetësimi për të mbrojtur të drejtat e pakicave të një kombi, të cilat nuk duhet ta harrojnë detyrën e tyre ndaj bashkësisë politike. Gjithashtu, po rritet respekti ndaj personave që kanë opinione të tjera apo dëshmojnë besime të ndryshme. Njëkohësisht po vendoset një bashkëpunim më i gjerë, i prirur për t'u garantuar të gjithë shtetasve, dhe jo vetëm pak vetave të privilegjuar, gëzimin efektiv të të drejtave personale.

---

[432] Për një përdorim të drejtë të së mirave sipas doktrinës së Besëlidh-jes së Re krh. Lk 3,11; 10,30 e vijim; 11,41; 1 Pjt 5,3; Mk 8,36; 12,29-31; Jak 5,1-6; 1 Tim 6,8; Ef 4,28; 2 Kor 8,13 e vijim; 1 Gjn 3,17-18.

Dënohen të gjitha ato forma të regjimit politik, në fuqi në disa pjesë të botës, që pengojnë lirinë civile apo fetare, i shtojnë viktimat e pasioneve dhe të krimeve politike dhe e shmangin ushtrimin e autoritetit prej të mirës së përbashkët për ta bërë që t'i shërbejë interesit të një grupi apo të vetë qeveritarëve.

Për të krijuar një jetë politike me të vërtetë njerëzore nuk ka gjë më të mirë se sa të ushqehet ndjenja e brendshme e drejtësisë, e dashurisë dhe e shërbimit ndaj të mirës së përbashkët, si dhe të forcohen bindjet themelore mbi natyrën e vërtetë të bashkësisë politike e mbi qëllimin, mbi ushtrimin e mirë e mbi kufijtë e kompetencës së autoritetit publik.

Natyra dhe qëllimi i bashkësisë politike

74. Njerëzit, familjet dhe grupet e ndryshme që formojnë bashkësinë civile janë të vetëdijshëm se, vetëm, nuk janë në gjendje të ndërtojnë një jetë të aftë për t'iu përgjigjur plotësisht kërkesave të natyrës njerëzore dhe ndiejnë nevojën për një bashkësi më të gjerë, në të cilën të gjithë duhet të japin përditë ndihmesën e aftësive të tyre, me qëllim që të arrihet gjithnjë e më mirë e mira e përbashkët[433].

Prandaj ata formojnë, sipas llojeve të ndryshme institucionale, një bashkësi politike.

Pra, bashkësia politike ekziston në funksion të asaj të mire të përbashkët në të cilën ajo gjen domethënie e arsyetim të plotë dhe që përbën bazën zanafillore të së drejtës së saj për të ekzistuar.

E mira e përbashkët konkretizohet në tërësinë e atyre kushteve të jetës shoqërore që u lejojnë dhe u lehtësojnë qenieve njerëzore, familjeve dhe shoqatave arritjen më të plotë të përsosmërisë së tyre[434].

Por në bashkësinë politike mblidhen së bashku njerëz të shumtë e të ndryshëm, që ligjërisht mund të drejtohen nga vendime të ndryshme. Që bashkësia politike të mos shkatërrohet prej largimit të secilit drejt opinionit të vet, është i nevojshëm një autoritet i aftë t'i drejtojë energjitë e të gjithë shtetasve nga e mira e përbashkët, jo në formë mekanike apo despotike, por para së gjithash si forcë morale që mbështetet në lirinë dhe në ndjenjën e përgjegjësisë.

Pra, është e qartë se bashkësia politike dhe autoriteti publik e kanë themelin e tyre në natyrën njerëzore dhe prandaj i përkasin rendit të caktuar prej Hyjit, edhe pse vendosja e regjimeve politike dhe caktimi i qeveritarëve i lihen vendimit të lirë të shtetasve[435].

Prej kësaj rrjedh po ashtu se ushtrimi i autoritetit politik, si nga ana e bashkësisë si e tillë, si nga ana e organizmave që përfaqësojnë Shtetin, duhet të kryhet gjithmonë brenda kufijve të rendit moral, për të arritur të mirën e përbashkët (por të konceptuar në formë dinamike), sipas normave të një rendi juridik të përcaktuar apo që duhet përcaktuar. Atëherë shtetasit janë të detyruar në ndërgjegje që të binden[436]. Prej kësaj duken qartë përgjegjësia, dinjiteti dhe rëndësia e rolit të atyre që drejtojnë.

Aty ku shtetasit janë të shtypur nga një autoritet publik që shkon përtej kompetencave të veta, ata nuk duhet ta refuzojnë atë që kërkohet objektivisht nga e mira e përbashkët; por duhet të jetë e ligjshme të mbrohen të drejtat personale dhe të bashkëqytetarëve kundër abuzimeve të autoritetit, në respekt ndaj kufijve të diktuar prej ligjit natyror dhe prej Ungjillit.

Modalitetet konkrete me të cilat bashkësia politike i organizon strukturat e veta dhe ekuilibrin e pushteteve publike mund të ndryshojnë, sipas natyrës së popujve të ndryshëm dhe ecjes historike; por gjithmonë duhet të synojnë formimin e një njeriu të edukuar, paqësor e dashamirës ndaj të gjithëve, për dobinë e të gjithë familjes njerëzore.

Bashkëpunimi i të gjithëve në jetën publike

75. Është plotësisht në përputhje me natyrën njerëzore që të gjenden struktura juridiko-politike që gjithnjë e më mirë u japin të gjithë shtetasve, pa asnjë diskriminim, mundësinë efektive për të marrë pjesë lirisht e në mënyrë aktive si në përpunimin e themeleve juridike të bashkësisë politike, si në

433 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 417.

434 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 417.

435 Krh. Rom 13,1-5.

436 Krh. Rom 13,5.

drejtimin e punëve publike, si në përcaktimin e fushës së veprimit dhe të kufijve të organizmave të ndryshëm, si në zgjedhjen e qeveritarëve[437].

Prandaj, të gjithë shtetasit duhet të mos e harrojnë të drejtën, që është edhe detyrë, që ta përdorin votën e tyre të lirë për nxitjen e të mirës së përbashkët.

Kisha e çmon si të denjë për lavdërim e vlerësim veprën e atyre që, për t'u shërbyer njerëzve, i kushtohen të mirës së punëve publike dhe marrin përsipër peshën e përgjegjësive përkatëse.

Që bashkëpunimi i shtetasve të përgjegjshëm të mund të arrijë rezultate të mira në jetën politike të përditshme, kërkohet një sistem juridik pozitiv, që organizon një ndarje të përshtatshme të funksioneve dhe të organeve të pushtetit, së bashku me një mbrojtje efikase të të drejtave, të pavarur nga kushdo.

Të drejtat e personave, të familjeve e të grupeve dhe ushtrimi i tyre duhet të njihen, të respektohen e të nxiten[438], jo më pak se detyrat që ka çdo shtetas. Ndër këto të fundit nuk do të jetë e kotë të kujtojmë detyrën për t'i dhënë Shtetit shërbimet, materialet dhe personelet, të kërkuara nga e mira e përbashkët.

Qeveritarët duhet të kenë kujdes të mos i pengojnë grupet familjare, shoqërore apo kulturore, strukturat apo institutet ndërmjetëse, e as t'i privojnë prej veprimtarive të tyre të ligjshme dhe efikase, që përkundrazi duhet t'i përkrahin me dëshirë e në mënyrë të rregullt.

Për sa u përket shtetasve, individualisht apo në grup, ata nuk duhet t'i japin pushtet të tepruar autoritetit publik, as të mos i kërkojnë atij në mënyrë të papërshtatshme shërbime të tepërta dhe përfitime të tepërta, duke rrezikuar të pakësohet kështu përgjegjësia e personave, e familjeve dhe e grupeve shoqërore.

Në kohët tona, kompleksiteti i problemeve i detyron pushtetet publike të ndërhyjnë më shpesh në fushën shoqërore, ekonomike e kulturore, për të përcaktuar kushtet më të favorshme që u lejojnë shtetasve dhe grupeve të arrijnë në mënyrë efikase, në liri, të mirën e plotë të njeriut. Marrëdhënia mes shoqërizimit[439], autonomisë dhe zhvillimit të personit mund të konceptohet në mënyra të ndryshme në pjesët e ndryshme të botës dhe në bazë të zhvillimit të popujve. Por aty ku ushtrimi i të drejtave kufizohet përkohësisht për të mirën e përbashkët, duhet të rivendoset sa më shpejt liria kur rrethanat kanë ndryshuar. Në çdo rast, është çnjerëzore që autoriteti politik të marrë forma totalitare, ose forma diktatoriale që i cenojnë të drejtat e personit apo të grupeve shoqërore.

Shtetasit duhet të ushqejnë me bujari e çiltërsi atdhedashurinë, por pa shpirtngushtësi, pra në mënyrë të tillë që njëkohësisht të kenë parasysh edhe të mirën e të gjithë familjes njerëzore, të të gjitha racave, popujve e kombeve, që janë të bashkuara nga lidhje të panumërta.

Të gjithë të krishterët duhet të ndërgjegjësohen për thirrjen e tyre të veçantë në bashkësinë politike; ata duhet të jenë shembull, duke zhvilluar në vetvete ndjenjën e përgjegjësisë dhe përkushtimin ndaj të mirës së përbashkët, në mënyrë që të tregojnë me vepra se si mund të harmonizohen autoriteti e liria, nisma personale e solidariteti i të gjithë korpusit shoqëror, njësia e dobishme dhe larmia e frytshme. Në atë që i përket organizimit të gjërave tokësore, duhet të pranojnë shumësinë e larminë e ligjshme të zgjedhjeve kalimtare dhe të respektojnë shtetasit që, edhe në grup, e mbrojnë në mënyrë të ndershme këndvështrimin e tyre.

Partitë duhet të nxisin atë që, sipas mendimit të tyre, kërkohet prej të mirës së përbashkët; por nuk është kurrë e lejueshme që ta vënë interesin e tyre para kësaj të mire.

Duhet t'i kushtohet vazhdimisht kujdes edukimit civil e politik, sot veçanërisht i nevojshëm, si për tërësinë e popullit, ashtu edhe, sidomos, për të rinjtë, në mënyrë që të gjithë shtetasit të mund të kryejnë rolin e tyre në jetën e bashkësisë politike. Ata që janë apo që mund të bëhen të përshtatshëm

437 Krh. PIU XII, Mesazhi radiofonik *Con sempre nuova freschezza*, 24.12.1942: AAS 35 (1943), fq. 9-24; 24.12.1944: AAS 37 (1945), fq. 11-17; GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*: AAS 55 (1963), fq. 263 [Dz 3968], 271, 277-278.

438 Krh. PIU XII, *Messaggio radiofonico*, 01.06.1941: AAS 33 (1941), fq. 200; GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, l. c., fq. 273-274 [pjesërisht Dz 3984-85].

439 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 415-418.

për artin politik, kaq të vështirë, por njëkohësisht kaq fisnik[440], duhet të përgatiten dhe të kërkojnë ta ushtrojnë atë pa u kujdesur për interesat vetjake dhe dobitë materiale. Duhet të veprojnë me ndershmëri e urti kundër padrejtësisë dhe shtypjes, absolutizmit e mostolerancës qoftë edhe të një njeriu të vetëm dhe të një partie të vetme politike; duhet të punojnë me sinqeritet e paanshmëri në shërbim të të gjithëve, madje me dashurinë dhe forcën që kërkohen prej jetës politike.

Bashkësia politike dhe Kisha

76. Ka shumë rëndësi, sidomos në një shoqëri pluraliste, që të ekzistojë një koncept i drejtë për marrëdhëniet mes bashkësisë politike e Kishës dhe që të bëhet një dallim i qartë mes veprimeve që besimtarët, individualisht apo në grup, kryejnë në emrin e tyre, si shtetas, të udhëhequr prej ndërgjegjes së tyre të krishterë, dhe veprimeve që ata kryejnë në emër të Kishës në bashkim me barinjtë e tyre.

Kisha që, për arsye të detyrës dhe të kompetencës së vet, në asnjë mënyrë nuk ngatërrohet me bashkësinë politike dhe nuk është e lidhur me asnjë sistem politik, është njëkohësisht shenja dhe mbrojtja e karakterit transhendent të personit njerëzor.

Bashkësia politike dhe Kisha janë të pavarura e autonome prej njëra-tjetrës në fushën e tyre. Por të dyja, edhe pse me titull të ndryshëm, janë në shërbim të thirrjes personale e shoqërore të vetë njerëzve. Ata do ta kryejnë këtë shërbim të tyre në dobi të të gjithëve në mënyrë aq më të efektshme, sa më shumë që do të kultivojnë një bashkëpunim të shëndoshë mes tyre, sipas modaliteteve të përshtatshme për rrethanat e vendit e të kohës. Në të vërtetë, njeriu nuk është i kufizuar vetëm në rendin tokësor, por, duke jetuar në historinë njerëzore, e ruan në mënyrë tërësore thirrjen e vet të amshuar.

Për sa i përket Kishës, e themeluar në dashurinë e Shëlbuesit, ajo ndihmon për ta shtrirë rrezen e veprimit të drejtësisë e të dashurisë brenda secilit komb dhe mes kombeve. Duke predikuar të vërtetën ungjillore dhe duke ndriçuar të gjithë sektorët e veprimtarisë njerëzore me doktrinën e vet dhe me dëshminë e dhënë prej të krishterëve, respekton e nxit edhe lirinë politike e përgjegjësinë e shtetasve.

Apostujt dhe pasardhësit e tyre me bashkëpunëtorët e vet, duke qenë të dërguar për t'u kumtuar njerëzve Krishtin Shpëtimtar të botës, në ushtrimin e apostullimit të tyre mbështeten në fuqinë e Hyjit, që shumë shpesh shfaq forcën e Ungjillit në dobësinë e dëshmitarëve. Duhet që të gjithë ata që i kushtohen mbarështimit të fjalës së Hyjit, të përdorin rrugët dhe mjetet përkatëse të Ungjillit, të cilat ndryshojnë në shumë pika prej mjeteve përkatëse të qytetit tokësor.

Sigurisht, gjërat tokësore dhe ato që, në kushtet njerëzore, e kapërcejnë këtë botë, janë të lidhura ngushtë, dhe vetë Kisha përdor mjetet tokësore në masën në të cilën misioni i saj e kërkon. Megjithatë, ajo nuk e vë shpresën e vet në privilegjet që i jep autoriteti civil. Madje, ajo do të heqë dorë prej ushtrimit të disa të drejtave ligjërisht të fituara, nëse vëren se përdorimi i tyre mund të bëjë të dyshohet për sinqeritetin e dëshmisë së saj apo nëse rrethanat e reja kërkojnë dispozita të tjera.

Por gjithmonë e kudo, dhe me liri të vërtetë, është e drejtë e saj të predikojë fenë dhe të mësojë doktrinën e vet shoqërore, të ushtrojë pa pengesa misionin e vet mes njerëzve dhe të japë gjykimin e vet moral, edhe mbi gjëra që i përkasin rendit politik, kur kjo kërkohet prej të drejtave themelore të personit dhe prej shpëtimit të shpirtrave. Dhe këtë do ta bëjë duke përdorur të gjitha dhe vetëm ato mjete që janë në pajtim me Ungjillin dhe në harmoni me të mirën e të gjithëve, sipas ndryshimit të kohëve dhe të situatave.

Në besnikëri ndaj Ungjillit dhe në kryerjen e misionit të vet në botë, Kisha, që ka detyrën të nxisë e të lartësojë gjithçka të vërtetë, të mirë e të bukur që gjendet në bashkësinë njerëzore[441], forcon paqen mes njerëzve në lavdi të Hyjit[442].

---

440 Krh. PIU XI, Fjalimi *Ai dirigenti della Federazione Universitaria Cattolica*: Fjalime të Papës PIU XI: bot. Bertetto, Torino, vëll. I, 1960, fq. 743.

441 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 13: AAS 57 (1965), fq. 17.

442 Krh. Lk 2,14.

Kapitulli V

NXITJA E PAQES DHE BASHKËSIA E KOMBEVE

Hyrje

77. Në këto vite tonat, në të cilat vazhdojnë të jenë ende shumë të rënda mes njerëzve vuajtjet dhe ngushticat që burojnë nga luftëra herë të furishme, herë të afërta, e tërë shoqëria njerëzore ka arritur në një moment shumë vendimtar në procesin e pjekurimit të vet. Ndërsa pak nga pak njerëzimi po njësohet dhe në çdo vend tashmë po bëhet më i vetëdijshëm për njësinë e vet, gjithsesi nuk do të mund ta plotësojë veprën që e pret, pra për të ndërtuar një botë më njerëzore për të gjithë njerëzit dhe në të gjithë tokën, nëse njerëzit nuk do të drejtohen të gjithë me shpirt të përtërirë nga paqja e vërtetë. Për këtë arsye mesazhi ungjillor, në harmoni me aspiratat dhe idealet më të larta të njerëzimit, shkëlqen në këto kohët tona me një dritë të përtërirë kur i shpall të lumë nxitësit e paqes, "sepse do të quhen bijtë e Hyjit" (Mt 5,9).

Pra, duke shpjeguar konceptin e vërtetë e shumë fisnik të paqes, Koncili, pasi dënon natyrën çnjerëzore të luftës, dëshiron t'u drejtojë një thirrje të zjarrtë të krishterëve, që me ndihmën e Krishtit, autorit të paqes, të bashkëpunojnë me të gjithë për të vendosur mes njerëzve një paqe të mbështetur në drejtësinë e në dashurinë dhe për të ofruar mjetet e nevojshme për arritjen e saj.

Natyra e paqes

78. Paqja nuk është thjesht mungesa e luftës, as nuk mund të kufizohet vetëm në vendosjen e ekuilibrit të forcave kundërshtare; ajo nuk është efekt i një sundimi despotik, por në mënyrë krejt të saktë përkufizohet si vepër e drejtësisë" (Is 32,7). Është fryt i rendit të caktuar në shoqërinë njerëzore prej Themeluesit të saj hyjnor dhe që duhet të zbatohet prej njerëzve të etur për një drejtësi gjithnjë e më të përsosur.

Në të vërtetë, e mira e përbashkët e gjinisë njerëzore sigurisht që, në thelbin e vet, rregullohet prej ligjit të amshuar, por në kërkesat e veta konkrete u nënshtrohet ndryshimeve të vazhdueshme në rrjedhën e kohës; prandaj paqja nuk është kurrë diçka që arrihet një herë e përgjithmonë, por është një ndërtesë që duhet të ndërtohet vazhdimisht. Gjithashtu, pasi vullneti njerëzor është i paqëndrueshëm dhe i plagosur prej mëkatit, arritja e paqes kërkon prej secilit sundimin e vazhdueshëm të pasioneve të veta dhe ruajtjen e autoritetit të ligjshëm.

Megjithatë kjo nuk mjafton. Kjo paqe nuk mund të arrihet në tokë nëse nuk mbrohet e mira e personave dhe nëse njerëzit nuk mund t'i këmbejnë me besim e lirisht pasuritë e shpirtit të tyre dhe të zgjuarsisë së tyre. Vullneti i patundur për t'i respektuar njerëzit e tjerë, popujt e tjerë dhe dinjitetin e tyre, si dhe praktika e vazhdueshme e vëllazërisë njerëzore janë absolutisht të nevojshme për ndërtimin e paqes. Në këtë mënyrë paqja është fryt edhe i dashurisë, e cila shkon përtej asaj që mund të sigurojë drejtësia e thjeshtë.

Paqja tokësore, që lind prej dashurisë për të afërmin, është edhe vetë shëmbëlltyrë dhe efekt i paqes së Krishtit që rrjedh prej Atit. Në të vërtetë, Biri i mishëruar, princi i paqes, me anë të kryqit të vet i ka pajtuar të gjithë njerëzit me Hyjin; duke rivendosur njësinë e të gjithëve në një popull të vetëm e në një trup të vetëm, e ka vrarë në mishin e vet[443] urrejtjen dhe, në lavdinë e ngjalljes së vet, ka komunikuar Shpirtin e dashurisë në zemrën e njerëzve.

Prandaj të gjithë të krishterët janë të thirrur me këmbëngulje që të praktikojnë të vërtetën në dashurinë (Ef 4,15) dhe të bashkohen me të gjithë njerëzit që sinqerisht e duan paqen, për ta kërkuar atë prej qiellit e për ta zbatuar.

Të nxitur prej të njëjtit shpirt, ne nuk mund të mos i lavdërojmë ata që, duke hequr dorë prej dhunës në pretendimin e të drejtave të veta, përdorin ato mjete mbrojtjeje që, në fund të fundit, janë të arritshme edhe për më të dobtit, mjafton që kjo të mund të bëhet pa dëmtuar të drejtat dhe detyrat e të tjerëve apo të bashkësisë.

443 Krh. Ef 2,16; Kol 1,20-22.

Njerëzit, duke qenë mëkatarë, janë dhe do të jenë gjithmonë nën kërcënimin e luftës, deri në ardhjen e Krishtit; por nëse, të bashkuar në dashuri, arrijnë ta mposhtin mëkatin, ata e mposhtin edhe dhunën, deri në realizimin e asaj fjale hyjnore "Shpatat e veta do t'i kthejnë në plorë e heshtat në drapërinj. Një popull nuk do të ngrejë shpatën kundër një populli tjetër dhe më s'do të ushtrohen për luftë" (Is 2,4).

Seksioni 1
NEVOJA PËR TA SHMANGUR LUFTËN

Detyra për ta zbutur natyrën çnjerëzore të luftës

79. Megjithëse luftërat e fundit i kanë sjellë botës sonë dëme shumë të rënda si materiale ashtu edhe morale, ende çdo ditë në ndonjë pikë të tokës lufta vazhdon të shkaktojë shkatërrimet e veta. Madje, prej momentit që ajo përdor armët shkencore të çdo lloji, mizoria e saj kërcënon t'i çojë luftëtarët në një barbari shumë më të madhe se ajo e kohëve të shkuara. Gjithashtu, kompleksiteti i situatave të sotme dhe rrjeti i ndërlikuar i marrëdhënieve ndërkombëtare bëjnë që të shfaqen, me metoda të reja mashtruese e kryengritëse luftëra pak a shumë të fshehta. Në shumë raste përdorimi i sistemeve të terrorizmit konsiderohet si një formë e re lufte.

Para kësaj gjendjeje degradimi të njerëzimit, Koncili dëshiron para së gjithash të sjellë ndërmend vlerën e pandryshueshme të së drejtës natyrore të popujve dhe atë të parimeve universale të kësaj të drejte. Vetë ndërgjegjja e gjinisë njerëzore i shpall ato parime me vendosmëri e fuqi gjithnjë e më të madhe. Prandaj veprimet që me dashje u kundërvihen atyre parimeve dhe urdhrat për këto veprime janë krime, dhe dëgjesa e verbër nuk mund t'i shfajësojë ata që i kryejnë. Ndër këto veprime duhen radhitur para së gjithash metodat sistematike të shfarosjes së një populli të tërë, të një kombi apo të një pakice etnike; krim i llahtarshëm që duhet dënuar me forcë të skajshme. Ndërsa duhet të mbështetet guximi i atyre që nuk druajnë t'u kundërvihen haptazi atyre që i urdhërojnë këto krime.

Në lidhje me luftën ekzistojnë konventa të ndryshme ndërkombëtare, që një numër i madh kombesh i ka nënshkruar për t'i bërë më pak çnjerëzore veprimet ushtarake dhe pasojat e tyre. Të tilla janë konventat në lidhje me fatin e ushtarakëve të plagosur apo robër dhe shumë angazhime të tilla. Të gjitha këto konventa duhet të zbatohen; madje autoritetet publike dhe ekspertët në këtë fushë duhet të bëjnë çdo përpjekje, për sa ta kenë të mundur, që të përsosen, në mënyrë që të bëhen të afta t'u vënë një fre më të përshtatshëm dhe efikas mizorive të luftës. Gjithashtu, duket në përputhje me paanshmërinë që ligjet të kujdesen me njerëzi për rastin e atyre që, për arsye ndërgjegjeje, nuk e pranojnë përdorimin e armëve, ndërsa megjithatë pranojnë ndonjë formë tjetër shërbimi të bashkësisë njerëzore.

Mjerisht lufta nuk është çrrënjosur prej gjendjes njerëzore. Dhe derisa të ekzistojë rreziku i luftës e nuk do të ketë një autoritet ndërkombëtar kompetent, të pajisur me forca efikase, pasi të shterojnë të gjitha mundësitë për një marrëveshje paqësore, qeverive nuk do të mund t'u mohohet e drejta për një mbrojtje të ligjshme. Krerët e Shtetit dhe ata që bashkëndajnë përgjegjësinë e punëve publike, pra, kanë detyrën ta mbrojnë shpëtimin e popujve që u janë besuar, duke i trajtuar me ndjenjë të fortë përgjegjësie gjërat kaq të rëndësishme. Por tjetër gjë është përdorimi i armëve për të mbrojtur të drejtat e popujve, dhe tjetër gjë është dëshira për të imponuar sundimin mbi kombe të tjera. Fuqia e armëve nuk e bën të ligjshëm çdo përdorim të saj ushtarak apo politik. As fakti se një luftë mjerisht tashmë ka shpërthyer, nuk do të thotë se çdo gjë mes palëve në konflikt është e lejueshme.

Pastaj ata që në shërbim të atdheut ushtrojnë profesionin e tyre në radhët e ushtrisë, duhet ta konsiderojnë veten edhe ata si shërbëtorë të sigurisë dhe të lirisë së popujve të tyre; nëse e kryejnë detyrën e tyre drejt, edhe ata ndihmojnë me të vërtetë në stabilitetin e paqes.

Lufta e plotë

80. Përparimi i armëve shkencore e ka shtuar pamasë llahtarinë dhe mizorinë e luftës. Në të vërtetë, veprimet ushtarake, nëse kryhen me këto mjete, mund të shkaktojnë shkatërrime kolosale e pa dallim, që prandaj i kapërcejnë së tepërmi kufijtë e një mbrojtjeje të ligjshme. Madje, nëse mjete të këtij lloji,

sikurse tashmë gjenden në arsenalet e fuqive të mëdha, do të përdoreshin plotësisht, do të arrihej shkatërrimi i ndërsjellë e pothuajse i plotë i palëve kundërshtare, pa konsideruar shkatërrimet e shumta që do të shkaktoheshin prej kësaj në pjesën tjetër të botës dhe efektet vdekjeprurëse që janë pasojë e përdorimit të këtyre armëve.

Të gjitha këto gjëra na detyrojnë ta shqyrtojmë argumentin e luftës me mendësi krejtësisht të re[444]. Njerëzit e kësaj epoke duhet ta dinë se do t'u duhet të japin llogari për aktet e tyre të luftës, sepse rrjedha e kohëve të ardhme do të varet në një pjesë të madhe prej vendimeve të tyre të sotme.

Pasi i ka shqyrtuar mirë të gjitha këto gjëra, ky Koncil i shenjtë, duke i bërë të vetat dënimet e luftës së plotë tashmë të shprehura nga Papët, deklaron[445]:

Çdo veprim luftarak që, në mënyrë të padallimtë, synon shkatërrimin e qyteteve të tëra apo të rajoneve të gjera bashkë me banorët e tyre, është një krim kundër Hyjit e kundër vetë njerëzimit dhe duhet të dënohet me vendosmëri e pa ngurrim.

Rreziku karakteristik i luftës moderne qëndron në faktin se ajo pothuajse u jep rastin atyre që i kanë armët më moderne shkencore që t'i bëjnë këto krime dhe, prej njëfarë ndërlidhjeje të mbrapshtë, mund t'i nxisë vullnetet e njerëzve në vendimet më mizore. Pra, që kjo të mos ndodhë kurrë më në të ardhmen, ipeshkvijtë e të gjithë botës, tani të bashkuar, u luten të gjithëve, në mënyrë të veçantë qeveritarëve dhe komandantëve të lartë ushtarakë që ta vlerësojnë vazhdimisht, para Hyjit dhe para krejt njerëzimit, peshën e madhe të përgjegjësisë së tyre.

Gara e armatimeve

81. Është e vërtetë se armët shkencore nuk grumbullohen vetëm me qëllimin që të përdoren në kohë lufte. Në të vërtetë, meqenëse mendohet se forca e mbrojtjes së secilës palë varet prej mundësisë së rrufeshme për raprezalje, ky grumbullim armësh, që po rritet nga viti në vit, shërben, në mënyrë paradoksale, për t'i bindur kundërshtarët e mundshëm që të mos kryejnë veprime lufte. Dhe kjo prej shumë vetave quhet mjeti më i efektshëm për të siguruar sot njëfarë paqeje mes kombeve.

Çfarëdo gjëje që të mendohet për këtë metodë shkëshilluese, njerëzit duhet të binden se gara e armatimeve, të cilës i hyjnë shumë kombe, nuk është një rrugë e sigurt për ta ruajtur fort paqen, as i ashtuquajturi ekuilibër që rrjedh prej kësaj nuk mund të konsiderohet paqe e vërtetë dhe e qëndrueshme. Shkaqet e luftës, në vend që të zhduken prej kësaj gare, kërcënojnë të rëndohen shkallë-shkallë. Dhe ndërsa shpenzohen pasuri të pafundme për përgatitjen e armëve gjithnjë e më të reja, pastaj bëhet e pamundur të gjenden zgjidhje të mjaftueshme për mjerimet kaq të mëdha të botës së tashme. Në vend që të shërohen me të vërtetë, në thellësi, mosmarrëveshjet mes popujve, arrihet të infektohen edhe pjesë të tjera të botës. Do të jetë mirë të kërkohen rrugë të reja duke nisur prej reformës së shpirtrave, që të mund të zhduket ky skandal dhe botës, së liruar prej ankthit që e shtyp, të mund t'i kthehet një paqe e vërtetë.

Prandaj është e nevojshme të deklarojmë edhe një herë: gara e armatimeve është njëra prej plagëve më të rënda të njerëzimit dhe i dëmton në mënyrë të padurueshme të varfrit; dhe duhet të druajmë shumë se, nëse kjo garë do të vazhdojë, një ditë do të shkaktojë të gjitha masakrat, për të cilat tashmë është duke përgatitur mjetet.

Të paralajmëruar prej fatkeqësive që njerëzimi i ka bërë të mundura, të përpiqemi të përfitojmë prej armëpushimit që gëzojmë tani dhe që na është dhënë prej së larti, për t'u ndërgjegjësuar më shumë për përgjegjësinë tonë dhe për të gjetur rrugët për t'i zgjidhur në mënyrë më të denjë për njeriun mosmarrëveshjet tona. Provania hyjnore kërkon prej nesh me këmbëngulje që ta lirojmë vetveten prej skllavërisë së hershme të luftës.

Nëse pastaj nuk do të pranojmë ta bëjmë këtë përpjekje, nuk e dimë se ku do të na shpjerë rruga e mbrapshtë të cilës i kemi hyrë.

---

444 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 291: "Prandaj në epokën tonë, që krenohet me forcën atomike, është kundër arsyes të jemi gjithmonë të prirur nga lufta për të rifituar të drejtat e shkelura".

445 Krh. PIU XII, *Discorso*, 30.09.1954: AAS 46 (1954), fq. 589; po ai, Mesazhi radiofonik *Ecce ego declinabo*, 24.12.1954: AAS 47 (1955), fq. 15 e vijim; GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*: AAS 55 (1963), fq. 286-291 [pjesërisht Dz 3991]; PALI VI, *Discorso all'Assemblea delle Nazioni Unite*, 04.10.1965: AAS 57 (1965), fq. 877-885.

Dënimi absolut i luftës dhe veprimi ndërkombëtar për ta shmangur atë

82. Prandaj është e qartë se duhet që me çdo angazhim të përpiqemi ta përgatisim atë kohë në të cilën, nëpërmjet marrëveshjes së kombeve, do të mund të ndalohet krejtësisht çfarëdo përdorimi i luftës. Natyrisht, kjo kërkon që të themelohet një autoritet publik universal, i njohur prej të gjithëve, i cili të jetë i pajisur me pushtetin efikas për t'u garantuar të gjithë popujve sigurinë, zbatimin e drejtësisë dhe respektimin e të drejtave.

Por para se ky autoritet i dëshirueshëm të mund të formohet, është e nevojshme që instancat aktuale të larta ndërkombëtare të kushtohen me krejt angazhimin e tyre në kërkimin e mjeteve më të përshtatshme për të arritur sigurinë e përbashkët. Paqja duhet të burojë vetvetishëm prej besimit të ndërsjellë të kombeve dhe jo t'u imponohet popujve prej terrorit të armëve. Prandaj të gjithë duhet të angazhohen me gatishmëri në mënyrë që më në fund të reshtë gara e armatimeve. Që pakësimi i armatimeve të fillojë realisht, sigurisht që kjo nuk duhet bërë në mënyrë të njëanshme, por me të njëjtin ritëm nga njëra palë e nga tjetra, në bazë të marrëveshjeve të përbashkëta dhe me zgjedhjen e garancive të efektshme[446].

Ndërkaq nuk duhet të nënvleftësohen përpjekjet e bëra deri tani dhe që janë duke u bërë ende për ta larguar rrezikun e luftës. Duhet nxitur vullneti i mirë i shumë vetave që megjithëse të rënduar prej shqetësimeve të mëdha të detyrës së tyre tejet të lartë, të nxitur prej përgjegjësisë së madhe prej të cilës ndihen të detyruar, punojnë në çdo mënyrë për ta shmangur luftën, prej të cilës kanë tmerr megjithëse duke mos mundur të mos e konsiderojnë realitetin kompleks të situatave. Duhet t'i drejtojmë lutje të pareshtura Hyjit që t'u japë atyre forcën për ta ndërmarrë me vendosmëri e për ta përfunduar me guxim këtë vepër të dashurisë më të madhe për njerëzit, nëpërmjet të cilës ndërtohet fuqimisht ndërtesa e paqes. Sigurisht që kjo vepër sot kërkon që ata ta hapin mendjen e tyre dhe zemrën e tyre përtej kufijve të kombit të tyre, duke lënë pas krahëve çdo egoizëm kombëtar dhe çdo ambicie për supremaci mbi kombet e tjera, si dhe duke ushqyer një respekt të thellë ndaj të gjithë njerëzimit, që tashmë është drejtuar me kaq mundim drejt një njësie më të madhe.

Për sa u përket problemeve të paqes dhe të çarmatimit, duhet të mbajmë parasysh studimet e thelluara, tashmë të bëra me guxim e në mënyrë të palodhur dhe tubimet ndërkombëtare që i trajtojnë këto argumente, si dhe t'i konsiderojmë si hapat e parë drejt zgjidhjes së problemeve kaq të mëdha; prandaj me këmbëngulje dhe energji më të madhe duhet të nxiten në të ardhmen, me qëllim që të arrihen rezultate konkrete. Megjithatë, njerëzit duhet të kenë mirë kujdes që të mos u zënë besë vetëm përpjekjeve të disave, pa u shqetësuar aspak për ndjenjat e tyre personale. Në të vërtetë, krerët e Shtetit, të cilët janë garantët e të mirës së përbashkët të kombeve të veta dhe njëkohësisht mbështetësit e të mirës së krejt njerëzimit, varen në pjesën më të madhe prej opinioneve dhe prej ndjenjave të turmave. Në të vërtetë, është e kotë që ata të angazhohen me këmbëngulje për të ndërtuar paqen, ndërkohë që ndjenjat e armiqësisë, të përbuzjes e të mosbesimit, urrejtjet racore e ideologjitë kryeneçe i ndajnë njerëzit, duke i vënë ata kundër njëri-tjetrit. Prej këtu rrjedh nevoja e skajshme, e ngutshme e një edukimi të përtërirë të shpirtrave dhe e një orientimi të ri në opinionin publik. Ata që i kushtohen një vepre edukimi, sidomos të rinisë, dhe ata që japin ndihmesën e tyre në formimin e opinionit publik, duhet ta konsiderojnë si detyrë të vetën shumë të madhe të ngjallin në shpirtrat e të gjithëve ndjenja të reja, frymëzuese të paqes. Dhe secili prej nesh duhet të angazhohet për ta ndryshuar zemrën e vet, duke i hapur sytë para krejt botës dhe para të gjitha gjërave që njerëzit mund të bëjnë së bashku për ta çuar njerëzimin drejt një fati më të mirë.

Nuk duhet të na mashtrojë një shpresë e rreme. Nëse në të ardhmen nuk do të bëhen traktate të qëndrueshme e të ndershme paqeje të gjithëmbarshme, duke hequr dorë nga çdo urrejtje e armiqësi, njerëzimi që, megjithëse ka bërë arritje të mrekullueshme në fushën shkencore, tashmë gjendet në rrezik të madh, ndoshta do të arrijë në mënyrë tragjike në atë orë, në të cilën nuk do të mund të përjetojë tjetër paqe përveç paqes së tmerrshme të vdekjes.

Kisha e Krishtit në momentin në të cilin, e vendosur në mes të anktheve të kohës së tashme, i thotë këto fjalë, gjithsesi nuk resht së ushqyeri shpresën më të ngultë. Ajo dëshiron t'u paraqesë me

446 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, ku flitet për çarmatim: AAS 55 (1963), fq. 287 [Dz 3991].

këmbëngulje njerëzve të epokës sonë, qoftë atyre që e pranojnë me dashamirësi, qoftë atyre që nuk e refuzojnë si të bezdisshëm, mesazhin e apostujve: "Në kohë të volitshme të vështrova, në ditë të shpëtimit të ndihmova. Ja, pra, tani koha e volitshme, ja, pra, dita e shpëtimit!"[447].

Seksioni 2
NDËRTIMI I BASHKËSISË NDËRKOMBËTARE

Shkaqet e mosmarrëveshjes dhe zgjidhjet

83. Ndërtimi i paqes kërkon para së gjithash që, duke filluar prej padrejtësive, të zhduken shkaqet e mosmarrëveshjes që nxisin luftërat. Shumë raste vijnë prej pabarazive të tepruara ekonomike dhe prej vonesës me të cilën u jepet zgjidhja e nevojshme. Të tjera lindin prej shpirtit të sundimit, prej përbuzjes së personave dhe, për të përmendur arsyet më të fshehura, prej smirës, prej mosbesimit, prej krenarisë dhe prej pasionesh të tjera egoiste. Meqenëse njerëzit nuk mund t'i durojnë kaq shumë çrregullime, ndodh që bota, edhe kur nuk i njeh mizoritë e luftës, mbetet gjithsesi vazhdimisht pre e luftërave dhe dhunave. Po ashtu, të njëjtat të këqija ndeshen edhe në marrë-dhëniet mes kombeve. Pra, për t'i mposhtur e për t'i parandaluar këto të këqija, për ta ndalur shpër-thimin e dhunës, është absolutisht e nevojshme që institucionet ndërkombëtare të zhvillojnë e të përforcojnë bashkëpunimin e tyre e koordinimin e tyre dhe që, pa u lodhur, të nxitet krijimi i organizmave të afta ta nxisin paqen.

Bashkësia e kombeve dhe institucionet ndërkombëtare

84. Meqenëse sot mes të gjithë banorëve dhe popujve të tokës ekzistojnë lidhje të ngushta e gjithnjë në rritje të varësisë së ndërsjellë, kërkimi i përshtatshëm dhe arritja efikase e të mirës së përbashkët lypin që bashkësia e kombeve t'i japë vetes një rend që u përgjigjet detyrave të saj aktuale, duke mbajtur parasysh veçanërisht ato krahina të shumta që ende edhe sot gjenden në një gjendje mjerimi të padurueshëm.

Për të arritur këto qëllime, institucionet ndërkombëtare, secila për pjesën e vet, duhet të kujdeset për nevojat e ndryshme të njerëzve, si në fushën e jetës shoqërore (të cilës i përkasin ushqimi, shëndeti, edukimi e puna), ashtu edhe në disa rrethana të veçanta që krijohen andej këtej: për shembull, nevoja për të ndihmuar rritjen e përgjithshme të kombeve në rrugë zhvillimi, ose plotësimi i nevojave të të mërguarve në çdo anë të botës, ose të emigrantëve dhe të familjeve të tyre.

Institucionet ndërkombëtare, universale dhe krahinore që ekzistojnë tashmë, janë bërë me siguri të meritueshme për gjininë njerëzore. Ato përfaqësojnë përpjekjet e para për të hedhur themelet ndërkombëtare të të gjithë bashkësisë njerëzore me qëllim që të zgjidhen çështjet më të rënda të kohës sonë: të nxitet përparimi në çdo vend të tokës dhe të parandalohet lufta në çfarëdo forme. Në të gjitha këto fusha, Kisha gëzohet për shpirtin e vëllazërisë së vërtetë që lulëzon mes të krishterëve e jo të krishterëve, dhe për përpjekjen për t'i fuqizuar përpjekjet për ta lehtësuar mjerimin e pafund.

Bashkëpunimi ndërkombëtar në planin ekonomik

85. Solidariteti aktual i gjinisë njerëzore kërkon edhe që të krijohet një bashkëpunim më i madh ndërkombëtar në fushën ekonomike. Në të vërtetë, nëse të gjithë popujt kanë fituar pavarësinë politike, gjithsesi jemi ende larg mundësisë për të pohuar se ata janë liruar prej pabarazive të tepruara e prej çdo forme varësie abuzive, dhe se i shmangen rrezikut të vështirësive të mëdha të brendshme.

Zhvillimi i një vendi varet prej burimeve të tij në njerëz e në para. Duhet të përgatiten shtetasit e çdo kombi, nëpërmjet edukimit dhe formimit profesional, që të marrin përsipër detyrat e ndryshme të

447 Krh. 2 Kor 6,2.

jetës ekonomike dhe shoqërore. Për këtë qëllim kërkohet vepra e ekspertëve të huaj, të cilët, në veprimin e tyre, duhet të sillen jo si zotërinj, por si asistentë dhe bashkëpunëtorë. Pa modifikime të thella në metodat aktuale të tregtisë botërore, kombet në rrugë zhvillimi nuk do të mund t'i marrin mbështetjet materiale për të cilat kanë nevojë. Gjithashtu, burime të tjera duhet t'u jepen atyre prej kombeve të përparuara, në formë dhurate, huaje apo investimesh financiare: kjo duhet të bëhet me bujari dhe pa lakmi, nga njëra palë, dhe nga pala tjetër, duhet të merren me shumë ndershmëri.

Për të vendosur një rend të vërtetë ekonomik botëror, do të duhet të hiqet dorë prej përfitimeve të tepruara, prej ambicieve kombëtare, prej lakmisë për sundim politik, prej llogarive me natyrë ushtarake dhe prej manovrare që synojnë të përhapin e të imponojnë ideologji. Të ndryshme janë sistemet ekonomike e shoqërore të propozuara; është e dëshirueshme që ekspertët të mund të gjejnë në to një themel të përbashkët për një tregti të shëndoshë botërore. Kjo do të jetë më e lehtë nëse secili, duke hequr dorë prej paragjykimeve të veta, është i gatshëm të bëjë një dialog të sinqertë.

Disa norma të përshtatshme

86. Në lidhje me këtë bashkëpunim, duket se është e dobishme të propozohen normat që vijojnë:

a) Kombet në rrugë zhvillimi të priren sidomos për të përcaktuar, shprehimisht dhe pa keqkuptime, si qëllim të përparimit zhvillimin e plotë njerëzor të shtetasve. Të mos harrojnë se ky përparim i gjen para së gjithash zanafillën e vet dhe dinamizmin e vet në punën e në inteligjencën e vetë popullsive, meqenëse ai duhet të mbështetet në ndihmat e jashtme, por, para së gjithash, në fuqizimin e burimeve të veta ashtu si edhe në kulturën e traditën e vet. Në këtë fushë, ata që ushtrojnë mbi të tjerët ndikim më të madh duhet të japin shembullin e tyre.

b) Kombet e zhvilluara kanë detyrën shumë të madhe që t'i ndihmojnë kombet në rrugë zhvillimi për t'i përmbushur detyrat e lartpërmendura. Prandaj ata duhet të bëjnë ato rishikime të brendshme, shpirtërore e materiale, të kërkuara prej këtij bashkëpunimi të gjithëmbarshëm. Kështu duhet që në shkëmbimet me kombet më të dobta dhe më pak fatlume të kenë kujdes ndaj atyre që, për vetë jetesën e tyre, kanë nevojë për të ardhurat e nxjerra prej shitjes së prodhimeve të tyre.

c) I takon bashkësisë ndërkombëtare të koordinojë e të nxisë zhvillimin, megjithatë duke u kujdesur t'i shpërndajë me efikasitetin e paanshmërinë më të madhe burimet e caktuara për këtë. Duke pasur gjithnjë parasysh parimin e subsidiaritetit, asaj i përket edhe të rregullojë marrëdhëniet ekonomike botërore sipas normave të drejtësisë.

Duhet të themelohen institute të afta për të nxitur dhe rregulluar tregtinë ndërkombëtare, sidomos me kombet më pak të zhvilluara, dhe të adresuara edhe për të kompensuar problemet që rrjedhin prej pabarazisë së tepruar të pushtetit mes kombeve. Pranë ndihmës teknike, kulturore e financiare, një sistem i tillë do të duhej të vinte në dispozicion të kombeve në rrugë zhvillimi burimet e nevojshme për të arritur një rritje të kënaqshme të ekonomisë së tyre.

d) Në shumë raste është e ngutshme të bëhet një rishikim i strukturave ekonomike e shoqërore. Por duhet bërë kujdes para zgjidhjeve teknike të parakohshme, sidomos para atyre që, ndërsa i japin njeriut disa përfitime materiale, i kundërvihen karakterit të tij shpirtëror dhe rritjes së tij, pasi "Njeriu nuk jeton vetëm prej buke, por prej çdo fjale që del nga goja e Hyjit" (Mt 4,4). Çdo pjesë e familjes njerëzore bart në vete dhe në traditat e veta më të mira diçka prej atij thesari shpirtëror që Hyji i ka besuar njerëzimit, edhe pse shumë vetë nuk e dinë se nga ç'burim vjen.

Bashkëpunimi ndërkombëtar dhe rritja demografike

87. Bashkëpunimi ndërkombëtar është i domosdoshëm sidomos kur bëhet fjalë për popujt që, ndër shumë vështirësi të tjera, pësojnë sot në mënyrë krejt të veçantë edhe ato që rrjedhin nga një rritje e shpejtë demografike. Është e ngutshme dhe e nevojshme të kërkohet se si, me bashkëpunimin e plotë

dhe të vazhdueshëm të të gjithëve, sidomos të kombeve më të favorizuara, të mund të sigurohen dhe të vihen në dispozicion të krejt bashkësisë njerëzore ato të mira që janë të nevojshme për jetesën dhe për arsimimin e përshtatshëm të secilit. Disa popuj do të mund t'i përmirësonin seriozisht kushtet e tyre të jetës nëse, të arsimuar siç duhet, do të kalonin nga metodat e vjetra të bujqësisë në proceset e reja teknike të prodhimit, duke i zbatuar me maturinë e nevojshme në situatën përkatëse dhe nëse gjithashtu do të vendosnin edhe një rend më të mirë shoqëror e do të zbatonin një shpërndarje më të drejtë të pronës së tokave.

Në kufijtë e kompetencës së tyre, të rinjtë kanë të drejta dhe detyra për atë që i përket problemit demografik të kombit; si, për shembull, për sa i përket legjislacionit shoqëror e familjar, migrimeve nga fshatrat në qytete, ose kur bëhet fjalë për informacionin në lidhje me situatën dhe me nevojat e vendit. Sot shpirtrat janë shumë të trazuar prej këtyre problemeve. Pra, duhet të shpresohet që katolikët kompetentë në të gjitha këto lëndë, veçanërisht në universitete, t'i vazhdojnë studimet e filluara dhe t'i zhvillojnë ato më tej.

Meqenëse shumë vetë pohojnë se rritja demografike në botë, ose të paktën në disa kombe, duhet të frenohet në mënyrë rrënjësore me çdo mjet dhe nuk ka rëndësi se me çfarë ndërhyrjeje të autoritetit publik, Koncili i nxit të gjithë të mos marrin pjesë në zgjidhje që janë kundër ligjit moral, qofshin ato të nxitura apo të imponuara publikisht ose privatisht. Në të vërtetë, për arsye të së drejtës së pacenueshme të njeriut për martesë dhe për lindjen e fëmijëve, vendimi në lidhje me fëmijët që duhet të lindin varet prej gjykimit të drejtë të prindërve dhe në asnjë mënyrë nuk mund të lihet në dorë të vullnetit të autoritetit publik. Por meqenëse ky gjykim i prindërve supozon një ndërgjegje të formuar mirë, ka shumë rëndësi t'u jepet të gjithëve mundësia të arrijnë një nivel përgjegjësie në përputhje me moralin dhe me të vërtetë njerëzor, në respekt të ligjit hyjnor dhe duke mbajtur parasysh rrethanat. E gjithë kjo kërkon pak a shumë kudo një përmirësim të mjeteve pedagogjike dhe të kushteve shoqërore, sidomos një formim fetar apo të paktën një formim të fortë moral. Popullsitë pastaj duhet të informohen siç duhet mbi përparimet e shkencës në kërkimin e atyre metodave që do të mund t'i ndihmojnë bashkëshortët në drejtim të rregullimit të lindjeve, kur të jetë pranuar mirë vlera e këtyre metodave dhe të jetë përcaktuar përputhja e tyre me moralin.

Detyra e të krishterëve në ndihmën ndaj vendeve të tjera

88. Të krishterët duhet të bashkëpunojmë me dëshirë e me zemër në ndërtimin e rendit ndërkombëtar, në respekt ndaj lirive të ligjshme dhe në vëllazëri miqësore me të gjithë. Aq më shumë që mjerimi i pjesës më të madhe të botës është kaq i madh sa vetë Krishti, në personin e të varfërve, e kërkon me zë të lartë dashurinë e nxënësve të vet. Le të shmanget ky skandal: ndërsa disa kombe, banorët e të cilëve në pjesën më të madhe e quajnë veten të krishterë, gëzojnë një begati të madhe të mirash, kombeve të tjera u mungojnë gjërat e nevojshme dhe janë të munduara prej urisë, prej sëmundjes dhe prej çdo lloji mjerimi. Shpirti i varfërisë dhe i dashurisë, në të vërtetë, është lavdia dhe shenja e Kishës së Krishtit.

Prandaj duhet të lavdërohen e të nxiten ata të krishterë, sidomos të rinjtë, që vullnetarisht kushtohen për t'i ndihmuar njerëzit e tjerë dhe kombet e tjera. Madje i përket gjithë popullit të Hyjit, i nxitur prej fjalës e prej shembullit të ipeshkvijve të vet, ta lehtësojnë, në masën e forcave të veta, mjerimin e këtyre kohëve; pra, sipas traditës së vjetër të Kishës, duke marrë jo vetëm prej tepricës, por edhe prej gjërave të nevojshme.

Mbledhja dhe shpërndarja e ndihmave materiale, pa qenë të organizuara në një mënyrë tepër të ngurtë e njëformëshe, duhet të bëhen sipas një plani dioqezan, kombëtar dhe botëror; kudo që kjo gjë të duket e përshtatshme, do të bëhet në veprim të bashkuar mes katolikëve dhe vëllezërve të tjerë të krishterë. Në të vërtetë, shpirti i dashurisë nuk i kundërvihet aspak ushtrimit të kujdesshëm e të

rregullt të veprimit shoqëror e bamirës; madje e kërkon këtë. Prandaj është e nevojshme që ata të cilët duan të angazhohen në shërbimin e kombeve në rrugë zhvillimi të marrin një formim të përshtatshëm në institute të specializuara.

Prania efikase e Kishës në bashkësinë ndërkombëtare

89. Kisha, për arsye të misionit të saj hyjnor, ua predikon Ungjillin dhe ua dhuron thesaret e hirit të gjithë popujve. Kështu ndihmon në forcimin e paqes në çdo anë të botës, duke e mbështetur njohjen e ligjit hyjnor e natyror në themelin e qëndrueshëm të solidaritetit vëllazëror mes njerëzve dhe mes kombeve. Prandaj Kisha duhet të jetë absolutisht e pranishme në vetë bashkësinë e kombeve, për të nxitur e shtyrë njerëzit në bashkëpunimin e ndërsjellë. Dhe këtë, qoftë nëpërmjet institucioneve të saj publike, qoftë me bashkëpunimin e plotë e të çiltër të të gjithë të krishterëve të frymëzuar prej të njëjtës dëshirë për t'u shërbyer të gjithëve.

Për ta arritur këtë qëllim në mënyrë më të efektshme, vetë besimtarët, të vetëdijshëm për përgjegjësinë e tyre njerëzore dhe të krishterë, duhet të përpiqen ta nxisin vullnetin e bashkëpunimit të gatshëm me bashkësinë ndërkombëtare, duke filluar prej mjedisit të tyre të jetës. Duhet pasur një kujdes i veçantë për t'i formuar në këtë të rinjtë, si në edukimin fetar ashtu edhe në atë civil.

Pjesëmarrja e të krishterëve
në institucionet ndërkombëtare

90. Padyshim, një formë e shkëlqyer e angazhimit për të krishterët në fushën ndërkombëtare është vepra që ofrohet, individualisht apo bashkërisht, brenda institucioneve që ekzistojnë tashmë apo që duhet të krijohen, me qëllimin që të nxitet bashkëpunimi mes kombeve. Gjithashtu, shoqatat e ndryshme katolike ndërkombëtare mund të shërbejnë në shumë mënyra për ndërtimin e bashkësisë së popujve në paqe dhe në vëllazëri. Prandaj duhet të forcohen, duke shtuar numrin e bashkëpunëtorëve të formuar mirë, me mbështetjet e nevojshme dhe nëpërmjet një koordinimi të përshtatshëm të forcave. Në të vërtetë, në ditët tona efikasiteti i veprimit dhe nevoja e dialogut kërkojnë nisma kolektive. Për më tepër, këto shoqata vlejnë jo pak për të ngjallur atë ndjenjë universale, që aq shumë u ka hije të krishterëve, dhe për të formuar ndërgjegjen për një përgjegjësi dhe për një solidaritet me të vërtetë universal.

Në fund, është e dëshirueshme që katolikët të angazhohen për të bashkëpunuar, në mënyrë energjike dhe efikase, si me vëllezërit e ndarë, të cilët gjithashtu dëshmojnë dashurinë ungjillore, si me njerëzit e tjerë që dëshirojnë paqen e vërtetë. Kështu do të përmbushin siç duhet detyrën e tyre në gjirin e bashkësisë ndërkombëtare. Pastaj, Koncili, para fatkeqësive shumë të mëdha që ende sot e mundojnë pjesën më të madhe të gjinisë njerëzore, mendon se është shumë i dobishëm krijimi i një organizmi të Kishës së gjithëmbarshme që ka për qëllim të ngjallë kudo drejtësinë dhe dashurinë e Krishtit ndaj të varfërve. Ky organizëm do të ketë për qëllim ta shtyjë bashkësinë katolike për të nxitur zhvillimin e krahinave nevojtare dhe drejtësinë shoqërore mes kombeve.

PËRFUNDIM

Detyrat e secilit besimtar dhe të Kishave të veçanta

91. Ajo që propozohet nga ky Koncil i shenjtë prej visareve të doktrinës së Kishës ka për qëllim t'i ndihmojë të gjithë njerëzit e kohëve tona, si ata që besojnë në Hyjin, ashtu edhe ata që nuk e njohin në mënyrë të qartë Atë, me qëllim që, duke perceptuar më qartësisht thirrjen e tyre tërësore, ta bëjnë botën më në përputhje me dinjitetin më të lartë të njeriut, të aspirojnë për një vëllazëri universale dhe

të motivuar më thellësisht e, nën shtytjen e dashurisë, t'i përgjigjen me një përpjekje bujare dhe të përbashkët thirrjeve më të ngutshme të epokës sonë.

Sigurisht, para shummëllojshmërisë tepër të madhe të situatave dhe të formave të qytetërimit, kjo paraqitje, me dashje, në shumë pika, nuk ka tjetër veçse një karakter krejtësisht të përgjithshëm; madje, edhe nëse paraqitet një doktrinë tashmë e përbashkët në Kishë, meqenëse jo rrallë bëhet fjalë për realitete që i nënshtrohen evoluimit të vazhdueshëm, mësimi i paraqitur këtu duhet të vazhdohet dhe të zgjerohet.

Megjithatë, kemi besim se gjërat e shumta që kemi paraqitur, duke u mbështetur në fjalën e Hyjit dhe në shpirtin e Ungjillit, mund t'u japin një ndihmë të vyeshme të gjithëve, sidomos pasi të krishterët, nën drejtimin e barinjve të tyre, do ta plotësojnë përshtatjen e tyre ndaj popujve të ndryshëm dhe mendësive të ndryshme.

Dialogu mes të gjithë njerëzve

92. Kisha, për arsye të misionit që ka për ta ndriçuar të gjithë botën me mesazhin ungjillor dhe për t'i bashkuar në një Shpirt të vetëm të gjithë njerëzit e çfarëdo kombi, race e qytetërimi, bëhet shenjë e asaj vëllazërie që lejon dhe forcon një dialog të sinqertë.

Kjo kërkon që para së gjithash në vetë Kishën të nxisim vlerësimin e ndërsjellë, respektin dhe mirëkuptimin, duke njohur çdo ndryshueshmëri të ligjshme, për të vendosur një dialog gjithnjë e më të frytshëm mes të gjithë atyre që formojnë të vetmin popull të Hyjit, qoftë nëse bëhet fjalë për barinjtë qoftë nëse bëhet fjalë për besimtarët e tjerë të krishterë. Në të vërtetë, janë më të forta gjërat që i bashkojnë besimtarët, sesa ato që i ndajnë ata; duhet të ketë njësi në gjërat e nevojshme, liri në gjërat e dyshimta dhe dashuri në gjithçka[448].

Mendimi ynë u drejtohet njëkohësisht vëllezërve dhe bashkësive të tyre, që nuk jetojnë ende në bashkim të plotë me ne, por me të cilët jemi të bashkuar në dëshmimin e Atit, të Birit e të Shpirtit Shenjt dhe prej lidhjes së dashurisë, duke kujtuar se njësia e të krishterëve sot pritet dhe dëshirohet edhe prej shumë njerëzve që nuk besojnë në Krishtin.

Në të vërtetë, sa më shumë që kjo njësi të rritet në të vërtetën dhe në dashurinë, nën veprimin e fuqishëm të Shpirtit Shenjt, aq më shumë ajo do të bëhet për krejt botën një shenjë paralajmëruese e njësisë dhe e paqes. Prandaj, duke i bashkuar energjitë tona dhe duke përdorur forma e metoda gjithnjë e më të përshtatshme për arritjen e efektshme të një qëllimi kaq të lartë, në momentin e tanishëm, le të kërkojmë të bashkëpunojmë vëllazërisht, në një përputhje përditë e më të madhe me Ungjillin, në shërbim të familjes njerëzore që është e thirrur të bëhet në Jezu Krishtin familja e bijve të Hyjit.

Mendimin tonë ua drejtojmë edhe të gjithë atyre që besojnë në Hyjin dhe që ruajnë në traditat e tyre të çmuara elemente fetare e njerëzore, duke uruar që një dialog plot besim të mund të na bëjë të gjithë neve t'i pranojmë me besnikëri shtytjet e Shpirtit dhe t'i çojmë në plotësi me të shpejtë.

Për sa na përket ne, dëshira për të vendosur një dialog të frymëzuar vetëm prej dashurisë për të vërtetën dhe të zhvilluar me maturinë e duhur, nuk përjashton askënd: as ata që kanë kultin e vlerave të larta njerëzore, megjithëse nuk e njohin ende autorin e tyre, as ata që i kundërvihen Kishës dhe e përndjekin atë në mënyra të ndryshme.

Meqenëse Hyji Atë është fillimi dhe fundi i të gjithëve, të gjithë jemi të thirrur të jemi vëllezër. Dhe prandaj, të ftuar në një thirrje të vetme dhe identike njerëzore e hyjnore, pa dhunë e pa mashtrim, mund dhe duhet të punojmë së bashku për ndërtimin e botës në paqen e vërtetë.

448 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Ad Petri Cathedram*, 29.06.1959: AAS 51 (1959), fq. 513.

Një botë që duhet ndërtuar
dhe duhet çuar drejt qëllimit të saj

93. Të krishterët, duke kujtuar fjalët e Zotit: "Nëse e doni njëri-tjetrin, të gjithë do t'ju njohin se jeni nxënësit e mi" (Gjn 13,35), asgjë nuk mund të dëshirojnë më me zjarr se sa t'u shërbejnë me më shumë zemërgjerësi dhe efikasitet njerëzve të botës bashkëkohore. Prandaj, duke u bashkuar besnikërisht me Ungjillin dhe duke gëzuar forcën e tij, të bashkuar me të gjithë ata që duan e praktikojnë drejtësinë, kanë marrë përsipër një detyrë shumë të madhe për ta kryer mbi këtë tokë: për të duhet t'i japin llogari atij që do t'i gjykojë të gjithë ditën e fundit.

Në të vërtetë, jo të gjithë ata që thonë: "O Zot, o Zot", do të hyjnë në mbretërinë e qiellit, por ata që bëjnë vullnesën e Atit dhe veprojnë me guxim[449]. Sepse vullnesa e Atit është që në të gjithë njerëzit ne të shohim dhe në mënyrë të efektshme të duam Krishtin vëlla, me fjalën dhe me veprën, duke dëshmuar kështu të vërtetën, dhe t'u komunikojmë të tjerëve misterin e dashurisë së Atit qiellor.

Duke bërë kështu, do të zgjojmë te të gjithë njerëzit e tokës një shpresë të gjallë, dhuratë e Shpirtit Shenjt, me qëllim që në fund ata të pranohen në paqen e në lumturinë më të madhe, në atdheun që shkëlqen me lavdinë e Zotit. "E Atij, që, në saje të fuqisë që vepron në ne, mund të bëjë shumë më tepër se ne mund të kërkojmë ose edhe mund të mendojmë, Atij i qoftë Lavdia në Kishë e në Jezu Krishtin, për të gjithë brezat në shekuj të shekujve. Amen" (Ef 3,20-21).

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 7 të muajit dhjetor të vitit 1965.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

[449] Krh. Mt 7,21.

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

DEKRETI MBI MJETET E KOMUNIKIMIT SHOQËROR

INTER MIRIFICA

(Mes Shpikjeve të Mrekullueshme)

HYRJE

Domethënia e termave

1. Mes shpikjeve të mrekullueshme teknike që, sidomos në kohën tonë, mendja njerëzore ka arritur, me ndihmën e Hyjit, të nxjerrë prej krijimit, Kisha pranon dhe ndjek me një kujdes të veçantë ato që në mënyrë më të drejtpërdrejtë kanë të bëjnë me aftësitë shpirtërore të njeriut dhe që kanë ofruar mundësi të reja për të komunikuar, me lehtësinë më të madhe, çdo lloj lajmi, ideje, mësimi. Mes këtyre shpikjeve një vend të rëndësishëm zënë ato mjete që, për natyrën e tyre, janë në gjendje të arrijnë dhe të ndikojnë jo vetëm mbi persona të veçantë, por mbi vetë masat dhe mbi krejt njerëzimin. Hyjnë në këtë kategori: shtypi, kinemaja, radioja, televizioni e të tjera të ngjashme me këto. Për këtë arsye ato mund të quhen: mjete të komunikimit shoqëror.

Pse Koncili flet për këto mjete

2. Kisha, Nëna jonë, pranon se këto mjete nëse përdoren mirë, i ofrojnë gjinisë njerëzore përfitime të mëdha, sepse kontribuojnë në mënyrë të efektshme për të ngritur dhe për të pasuruar shpirtin, si edhe për të përhapur dhe për të përforcuar mbretërinë e Hyjit. Por ajo e di edhe që njeriu mund t'i përdorë kundër planit të Krijuesit dhe t'i kthejë kundër vetes për shkatërrimin e vetvetes; madje, zemra e saj prej nëne provon dhimbje për dëmet që shumë shpesh përdorimi i tyre i keq i ka shkaktuar njerëzimit. Për këtë arsye Koncili i Shenjtë, duke vazhduar në përkujdesjen e Papëve të Shenjtë dhe të ipeshkvijve në një argument me një rëndësi kaq të madhe, e quan detyrë të vetën të trajtojë probleme kryesore që kanë lidhje me mjetet e komunikimit shoqëror. Po ashtu beson se kjo paraqitje e parimeve të veta doktrinore dhe e normave jo vetëm do të jetë për të mirën shpirtërore të besimtarëve, por do të kontribuojë edhe në përparimin e krejt njerëzimit.

Kapitulli I

DOKTRINA E KISHËS

Detyra të Kishës

3. Kisha katolike, duke qenë se është themeluar prej Krishtit Zot për t'ua çuar shpëtimin të gjithë njerëzve, dhe duke qenë për këtë arsye e shtyrë prej detyrimit për të përhapur mesazhin ungjillor, e quan detyrë të sajën t'i përdorë edhe mjetet e komunikimit shoqëror për të predikuar kumtimin e këtij shpëtimi dhe për t'ua mësuar njerëzve përdorimin e drejtë të këtyre mjeteve. Për këtë arsye i takon Kishës e drejta e lindur për të përdorur dhe për të zotëruar mjete të tilla, në masën në të cilën ato janë të nevojshme apo të dobishme për formimin e krishterë dhe për çdo veprim tjetër baritor. Po ashtu është detyrë e barinjve të shenjtë të mësojnë dhe të drejtojnë besimtarët që ata, edhe me ndihmën e

këtyre mjeteve, të arrijnë shpëtimin e përsosmërinë vetjake dhe të krejt familjes njerëzore. Për këtë arsye është detyrë sidomos e laikëve t'i gjallërojnë me vlera njerëzore dhe të krishtera këto mjete, me qëllim që t'i përgjigjen plotësisht pritshmërisë së madhe të njerëzimit dhe të planit të Hyjit.

Ligji moral

4. Për t'i përdorur siç duhet këto mjete është absolutisht e nevojshme që ata të cilët i përdorin t'i njohin normat e ligjit moral dhe t'i zbatojnë me besnikëri në këto sektorë. Për këtë arsye është e nevojshme që të kenë parasysh përmbajtjen, të komunikuar sipas vetë natyrës së secilit mjet; gjithashtu është e nevojshme të kihet parasysh krejt konteksti, si p.sh., qëllimi, personat, vendi, koha, etj., në të cilin zhvillohet ky komunikim, sepse konteksti është i aftë t'ia modifikojë apo edhe t'ia ndryshojë krejtësisht, vlerën morale. Për këtë qëllim vëmë në dukje veçanërisht mënyrën e të vepruarit tipike të çdo mjeti, domethënë forcën e tij për sugjestionim, që mund të jetë i tillë aq sa njerëzit, sidomos nëse nuk janë të përgatitur mjaftueshmërisht, me vështirësi mund ta dallojnë, ta zotërojnë dhe, nëse do të ishte e nevojshme, të mos e pranojnë.

E drejta për informim

5. Para së gjithash është e nevojshme që të gjithë të interesuarit të formojnë një ndërgjegje të drejtë rreth përdorimit të këtyre mjeteve, sidomos për sa u përket disa çështjeve sot veçanërisht të diskutueshme. E para ndër to ka të bëjë me informimin, domethënë me kërkimin dhe përhapjen e lajmit.

Nuk ka dyshim që informimi, duke pasur parasysh përparimin e arritur prej shoqërisë moderne, marrëdhëniet e pritura gjithnjë e më të ngushta të ndërvarësisë mes anëtarëve të saj, është bërë shumë i dobishëm dhe madje, për më shumë, një domosdoshmëri. Në fakt, komunikimi publik dhe në kohën e duhur i ngjarjeve dhe i fakteve u ofron të gjithë njerëzve në veçanti atë njohje të përshtatshme dhe të vazhdueshme, që u mundëson atyre të kontribuojnë në mënyrë të efektshme për të mirën e përbashkët dhe për të nxitur të gjithë së bashku lehtësisht begatinë dhe përparimin e krejt shoqërisë. Për këtë arsye është e lidhur ngushtë me shoqërinë njerëzore e drejta për informim mbi atë që, sipas gjendjeve përkatëse, u intereson njerëzve, si individë ashtu edhe si gjymtyrë të një bashkësie. Megjithatë ushtrimi i saktë i kësaj të drejte kërkon që komunikimi të jetë gjithmonë i vërtetë për nga përmbajtja dhe, pa përjashtuar drejtësinë dhe dashurinë, i plotë; po ashtu, për sa i përket mënyrës, të jetë i ndershëm dhe i përshtatshëm, domethënë të respektojë në mënyrë të përpiktë ligjet morale, të drejtat dhe dinjitetin e njeriut, si në kërkimin e lajmit, ashtu edhe në përhapjen e tij. Në fakt, jo çdo njohje bën mirë, "kurse dashuria ndërton" (1 Kor 8,1).

Arti dhe morali

6. Çështja e dytë ka të bëjë me marrëdhëniet mes të drejtës së artit, siç thuhet, dhe normave të ligjit moral. Meqë shumëzimi i kundërshtive mbi këtë argument jo rrallëherë zë fill prej doktrinave të gabuara në lëndën e etikës dhe të estetikës, Koncili shpall se parësia e rendit moral objektiv duhet të respektohet në mënyrë absolute prej të gjithëve. Ky rend është i vetmi që tejkalon dhe harmonizon të gjitha format e ndryshme të veprimtarisë njerëzore, sado fisnike të jenë ato, pa përjashtuar atë të artit. Vetëm rendi moral, në fakt, e vesh njeriun në tërësinë e të qenit të tij krijesë e Hyjit e pajisur me inteligjencë dhe e thirrur për një qëllim mbinatyror; dhe vetë rendi moral, nëse zbatohet në mënyrë tërësore dhe me besnikëri, e çon njeriun të arrijë përsosmërinë dhe plotësinë e lumturisë.

Trajtimi i të mirës morale

7. Në fund, paraqitja, përshkrimi apo përfaqësimi i të keqes morale pa dyshim, edhe nëpërmjet mjeteve të komunikimit shoqëror, mund të shërbejë për një njohje dhe për një analizë më të thellë të njeriut, si edhe të paraqesë dhe të lartësojë shkëlqimin e të vërtetës dhe të së mirës, nëpërmjet efekteve të përshtatshme dramatike. Megjithatë, nëse nuk duam që të shkaktojnë më shumë dëm, sesa të mirë shpirtrave, është e nevojshme t'i përmbahemi besnikërisht ligjit moral, sidomos kur bëhet fjalë për gjëra që kërkojnë respektin e duhur apo që janë të gatshme të nxisin pasionet e shthurura të njeriut, të plagosur prej fajit zanafillor.

Opinionet publike

8. Duke qenë se sot opinionet publike ushtrojnë një ndikim të stërmadh në jetën private dhe publike të qytetarëve të çdo kategorie shoqërore, është e nevojshme që të gjitha gjymtyrët të kryejnë, edhe në këtë fushë, detyrat e tyre të drejtësisë dhe të paqes. Për këtë arsye të gjithë të punojnë, edhe nëpërmjet përdorimit të këtyre mjeteve, për formimin dhe përhapjen e opinioneve të drejta publike.

Detyra të përdoruesve

9. Detyra të veçanta kanë të gjithë përdoruesit, domethënë lexuesit, spektatorët, dëgjuesit, që me zgjedhje personale dhe të lirë marrin komunikimet që përhapen prej këtyre mjeteve. Në fakt, një zgjedhje e drejtë kërkon që ata të nxisin në çdo mënyrë atë që paraqet një vlerë reale morale, kulturore dhe artistike; që të shmangin, përkundrazi, atë që përbën për ta shkak ose rast për dëm shpirtëror, apo me shembullin e keq fut të tjerë në rrezik, apo kontribuon për të penguar komunikimet e mira dhe për të nxitur të këqijat. Rasti i fundit zakonisht ndodh kur paraja derdhet prej atyre që i përdorin këto mjete vetëm për qëllime fitimi. Për këtë arsye përdoruesit, për të vepruar moralisht mirë, nuk duhet të lënë pas dore detyrën e tyre për t'u informuar në kohën e duhur për gjykimet që për këtë qëllim jepen prej autoriteteve përkatëse, si edhe për të vepruar sipas normave të ndërgjegjes së drejtë. Pastaj, me qëllim që t'u bëjnë ballë më lehtësisht sugjestionimeve më pak të ndershme dhe për të nxitur sigurisht ato të mirat, duhet të kujdesen për të formuar dhe për të orientuar ndërgjegjen e tyre me mjete të përshtatshme.

Detyra të të rinjve dhe të prindërve

10. Përdoruesit, veçanërisht të rinjtë, duhet të ushtrohen për një përdorim të moderuar dhe të disiplinuar të këtyre mjeteve; po ashtu duhet të kërkojnë t'i thellojnë gjërat që kanë parë, që kanë dëgjuar, që kanë lexuar; duhet të diskutojnë me edukatorët e tyre dhe me personat kompetentë, duhet të mësojnë të formojnë një gjykim të drejtë. Nga ana e tyre prindërit duhet të kujtojnë se është detyrë e tyre të mbikëqyrin me kujdes, me qëllim që shfaqje, shtyp dhe gjëra të tjera të ngjashme, që janë kundër fesë dhe zakoneve të mira, të mos hyjnë në shtëpi dhe që fëmijët e tyre të ruhen në vende të tjera prej tyre.

Detyra të autorëve

11. Përgjegjësi të veçanta morale rreth përdorimit të drejtë të mjeteve të komunikimit shoqëror bien mbi gazetarët, shkrimtarët, autorët, regjizorët, botuesit dhe prodhuesit, programuesit, shpërndarësit, dyqanxhitë dhe shitësit, kritikët dhe ata që në çfarëdo mënyre marrin pjesë në përgatitjen dhe përçimin e komunikimeve. Në fakt, është e dukshme se cilat dhe sa të mëdha janë përgjegjësitë që peshojnë mbi ta në zhvillimin e shoqërisë së sotme, duke qenë se ata kanë mundësinë ta drejtojnë në të mirë e në të keqe njerëzimin me informacionet e me presionet e tyre.

Për këtë arsye duhet t'i pajtojnë interesat e veta ekonomike, politike dhe artistike në mënyrë që të shmanget çdo kundërvënie ndaj të mirës së përbashkët. Për ta arritur sa më lehtë këtë qëllim, do të bënin mirë të bashkoheshin me ato shoqata profesionale të afta për t'u diktuar anëtarëve të tyre, nëse është e nevojshme edhe duke u angazhuar në zbatimin e një "kodi moral", respektimin e ndershmërisë në vep-rimtaritë dhe në detyrat e tyre profesionale.

Po ashtu duhet të kujtojnë gjithmonë se pjesa më e madhe e lexuesve dhe e spektatorëve përbëhet prej të rinjve, të cilët kanë nevojë për një shtyp dhe për shfaqje që ofrojnë një zbavitje të shëndetshme dhe që ndikojnë në orientimin e shpirtit të tyre kah ideale të larta. Gjithashtu kujdesen që komunikimet që kanë të bëjnë me fenë t'u besohen personave të denjë dhe të përgatitur dhe të zbatohen me respektin e duhur.

Detyra të autoritetit civil

12. Detyra të veçanta në këtë sektor bien mbi autoritetin civil në parapamje të së mirës së përbashkët, në shërbim të së cilës këto mjete janë. Në fakt, është detyrë e këtij autoriteti, në lëmin e vet, të ruajë dhe të mbrojë, sidomos për sa i përket shtypit, lirinë e vërtetë dhe të drejtën e informimit që është e domosdoshme për shoqërinë e sotme me qëllim përparimin e saj; të nxisë vlerat fetare, kulturore dhe artistike; t'u sigurojë përdoruesve zbatimin e lirë të të drejtave të tyre të ligjshme. Është edhe detyrë e autoritetit civil t'i mbështesë këto nisma që, edhe pse janë shumë të dobishme, sidomos

për rininë, nuk do të mund të realizoheshin në një mënyrë tjetër. Në fund, vetë pushteti publik, që me të drejtë interesohet për të mirën e qytetarëve, ka detyrën të kujdeset me drejtësi dhe kujdes, nëpërmjet nxitjes së ligjeve dhe efektshmërisë së zbatimit të tyre, që prej përdorimit të keq të këtyre mjeteve të mos rrjedhin dëme të rënda për moralitetin publik dhe për përparimin e shoqërisë. Me një mbikëqyrje të tillë të kujdesshme nuk merret nëpër këmbë liria e personit dhe e grupeve shoqërore, sidomos në rastin kur do të mungonin garanci të sigurta nga ana e atyre që për profesion i përdorin këto mjete. Një vëmendje e veçantë, gjithashtu, duhet t'i kushtohet mbrojtjes së adoleshentëve prej shtypit dhe prej shfaqjeve të dëmshme për moshën e tyre.

Kapitulli II

VEPRIMI BARITOR I KISHËS

Veprimi i barinjve dhe i besimtarëve

13. Të gjithë bijtë e Kishës duhet të veprojnë, me një njësi të përzemërt qëllimesh, me qëllim që pa asnjë ngurrim dhe me çdo angazhim mjetet e komunikimit shoqëror, sipas asaj që rrethanat do ta kërkonin, të përdoren në forma të ndryshme të apostullimit, duke u përpjekur që të parandalojnë nismat e dëmshme, sidomos në vende ku evoluimi moral dhe fetar kërkon një prani më urgjente dhe aktive. Për këtë arsye barinjtë e shenjtë duhet të jenë të kujdesshëm në përmbushjen në këtë sektor të detyrës ngushtësisht të lidhur me magjisterin e tyre të zakonshëm; dhe laikët të angazhuar profesionalisht në këtë fushë duhet të përpiqen të dëshmojnë Krishtin: para së gjithash duke kryer detyrat e tyre me kompetencë dhe me shpirt apostolik, gjithashtu duke bashkëpunuar drejtpërdrejt me veprimin baritor të Kishës me kontribute teknike, ekonomike, kulturore dhe artistike, sipas mundësive të secilit.

Nisma të katolikëve

14. Në mënyrë të veçantë duhet të shtohet shtypi i ndershëm. Me qëllim që lexuesi të formohet me një shpirt të pastër të krishterë, duhet të nxitet dhe të mbështetet një shtyp autentikisht i krishterë, domethënë i tillë që, të nxitet apo të varet drejtpërdrejt prej vetë autoriteteve kishtare, apo prej laikëve katolikë, të botohet me qëllimin e qartë për të formuar, për të përkrahur dhe për të nxitur opinione publike sipas të drejtës natyrore, doktrinës dhe moralit katolik, dhe të bëjë të njihen në dritën e duhur faktet që kanë të bëjnë me jetën e Kishës. Në fund, besimtarët duhet të ftohen për të lexuar dhe për të përhapur shtypin katolik, me qëllim që të mund të gjykojnë në mënyrë të krishterë çdo ngjarje.

Me çdo ndihmë të volitshme duhet të nxitet dhe të sigurohet prodhimi dhe programimi i filmave që synojnë garantimin e një zbavitjeje të shëndoshë dhe me vlerë, për vlera kulturore dhe artistike, dhe sidomos i filmave për të rinjtë. Një ndihmë e tillë jepet sidomos duke mbështetur dhe bashkërenditur ndërmarrje e nisma të prodhuesve dhe shpërndarësve të ndershëm; duke u kujdesur për reklamimin e filmave të denjë me mbështetjen e kritikëve dhe me çmime; duke i nxitur dhe duke i përdorur sallat kinematografike të mbarështuesve katolikë e të ndershëm.

Po ashtu, duhet të mbështeten në mënyrë të efektshme programet radiofonike dhe televizive moralisht të shëndetshme, sidomos ato që janë të përshtatshme për mjedisin familjar. Më pas duhet të nxiten me zell emisionet katolike, nëpërmjet të cilave dëgjuesit dhe spektatorët të orientohen për të marrë pjesë në jetën e Kishës dhe të përvetësojnë të vërtetat fetare. Atje ku kjo gjë rezulton me vend, duhet të krijohen me këmbëngulje edhe transmetues katolikë dhe duhet të kihet kujdes që transmetime të tilla të porositen për cilësinë dhe efektshmërinë e tyre.

Duhet të kihet kujdes gjithashtu që arti i lashtë dhe fisnik i teatrit, që sot përhapet gjerësisht prej mjeteve të komunikimit shoqëror, të kontribuojë për formimin kulturor dhe moral të spektatorëve.

Formimi i autorëve

15. Për t'u kujdesur për kërkesat e paraqitura më lart duhet të formohen pa ngurrim meshtarë, rregulltarë e laikë, të cilët duhet të mësojnë t'i përdorin me kompetencë këto mjete për qëllime apostolike.

Detyra e parë është përgatitja teknike, kulturore dhe morale e laikëve, duke shtuar numrin e shkollave, të fakulteteve dhe të instituteve, ku gazetarë, autorë filmash dhe programesh radiofonike e televizive, si edhe të gjithë ata që interesohen për këto veprimtari, të mund të marrin një formim të plotë, të përshkuar prej shpirtit të krishterë, sidomos në fushën e doktrinës shoqërore të Kishës. Duhet të përgatiten e të ndihmohen edhe aktorët, që me artin e tyre të kontribuojnë për të mirën e shoqërisë. Në fund, duhet të përgatiten me kujdes kritikë letrarë, kinematografë, radiofonikë, televizivë, etj., që të dallohen për kompetencën e tyre profesionale, të arsimohen dhe të nxiten që në gjykimet e tyre t'i japin rëndësinë e duhur aspektit moral.

Formimi i përdoruesve

16. Përdorimi i drejtë i mjeteve të komunikimit shoqëror, që janë në dispozicion të përdoruesve me moshë e përgatitje kulturore të ndryshme, kërkon një formim të përshtatshëm e specifik teorik e praktik të këtyre të fundit. Për këtë arsye nismat e nisura për këtë qëllim, sidomos nëse u drejtohen të rinjve, të mbështeten e të përhapen gjerësisht në shkollat katolike të çdo shkalle, në seminare e në shoqatat e apostullimit të laikëve. Ato duhet të frymëzohen me parime të moralit të krishterë. Për ta arritur më shpejt këtë qëllim, duhet të futet në mësimin katekistik paraqitja e shpjegimi i doktrinës dhe i disiplinës katolike mbi këtë argument.

Mjete dhe mjete ndihmëse

17. Me siguri do të ishte çnderuese për bijtë e Kishës nëse do të toleronin që fjala e shpëtimit të pengohej prej vështirësive teknike apo shpenzimeve, padyshim shumë të mëdha, që këto mjete kërkojnë. Për këtë arsye Koncili i shenjtë kujton se ata kanë detyrën që të mbështesin dhe t'i ndihmojnë gazetat e revistat, nismat në sektorët kinematografikë, stacionet e programet radiofonike dhe televizionet katolike, qëllimi kryesor i të cilëve është përhapja dhe mbrojtja e të vërtetës dhe kujdesi për formimin e krishterë të shoqërisë njerëzore. Gjithashtu nxit papushim ata, shoqata apo persona, që kanë mundësi të konsiderueshme ekonomike apo teknike, për të ndihmuar me shumë dëshirë e bujarisht me mjetet dhe kompetencat e tyre nismat në këtë sektor, që propozojnë qëllime të pastra kulturore dhe apostolike.

Dita vjetore

18. Me qëllim që ta bëjë më të efektshëm apostullimin shumëformësh të Kishës me përdorimin e mjeteve të komunikimit shoqëror, çdo vit në të gjitha dioqezat e botës, sipas gjykimit të ipeshkvijve, të kremtohet një "ditë" në të cilën besimtarët të njihen me detyrat e tyre në këtë sektor, të ftohen në lutje të veçanta për këtë qëllim dhe të kontribuojnë me ofertat e tyre, të cilat do të adresohen siç duhet për të mbështetur nismat dhe veprat e nxitura prej Kishës në këtë fushë, sipas nevojave të Kishës katolike.

Komisioni i Selisë së shenjtë

19. Në ushtrimin e përkujdesjes së tij më të lartë baritore rreth mjeteve të komunikimit shoqëror, Papa i shenjtë ka në shërbim një komision special të Selisë së Shenjtë[450].

Kompetenca të ipeshkvijve

20. Ipeshkvijtë duhet të mbikëqyrin në dioqezat e veta nismat dhe veprimtaritë në këtë sektor, t'i nxisin ato dhe, në masën me të cilën kanë lidhje me apostullimin publik, t'i rregullojnë, pa përjashtuar ato që varen prej rregulltarëve të përjashtuar prej një gjëje të tillë.

---

450 Etërit e Koncilit, duke e bërë të vetën dëshirën e zjarrtë të "Sekretarisë për Shtypin dhe Shfaqjen", i kërkojnë me respekt Atit të Shenjtë që autoriteti dhe kompetencat e kësaj Zyreje t'u shtrihen të gjitha mjeteve të komunikimit shoqëror, pa përjashtuar shtypin, duke përfshirë teknikë të kombeve të ndryshme, edhe laikë.

Zyra kombëtare

21. Megjithatë, meqë një veprimtari apostolike e efektshme në lëmin e një populli të tërë kërkon bashkimin e qëllimeve dhe të forcave, ky Koncil i shenjtë dekreton dhe urdhëron që gjithkund të ngrihen dhe në mënyrë të efektshme të ndihmohen zyrat kombëtare për shtypin, kinemanë, radion dhe televizionin. Do të jetë detyrë kryesore e këtyre zyrave të kujdesen që besimtarët të formojnë një ndërgjegje të drejtë rreth përdorimit të këtyre mjeteve, si edhe t'i shtojnë dhe t'i rregullojnë të gjitha nismat e katolikëve në këtë sektor. Në çdo shtet mbikëqyrja e këtyre zyrave t'u besohet një komisioni ipeshkvijsh apo një ipeshkvi delegat; pastaj në këto zyra duhet të bëjnë pjesë edhe laikë, të formuar në doktrinën katolike dhe ekspertë në këtë fushë.

Organizata ndërkombëtare

22. Gjithashtu, duke qenë se efektshmëria e këtyre mjeteve shtrihet përtej kufijve të çdo shteti dhe bën të mundur që çdo individ të bëhet gati qytetar i botës, nismat kombëtare në këtë sektor duhet të bashkërenditen edhe në planin ndërkombëtar. Zyrat, për të cilat është folur në nr. 21, duhet të bashkëpunojnë aktivisht me organizatat përkatëse katolike ndërkombëtare. Këto të fundit në mënyrë të ligjshme miratohen vetëm prej Selisë së shenjtë dhe varen prej saj.

PËRFUNDIM

Udhëzime baritore

23. Për zbatimin e të gjithë këtyre parimeve dhe normave rreth mjeteve të komunikimit shoqëror, sipas mandatit të shprehur prej Koncilit, duhet të botohet një udhëzues përkatës baritor, nën kujdesin e komisionit të Selisë së Shenjtë, për të cilin është folur në nr. 19, me bashkëpunimin e ekspertëve të zgjedhur nga shtete të ndryshme.

Nxitje përfundimtare

24. Veç kësaj, Koncili i shenjtë beson se kjo paraqitje e parimeve doktrinore dhe e normave do të pranohet me gjithë qejf dhe besnikërisht do të zbatohet prej të gjithë bijve të Kishës, në mënyrë që ata, duke i përdorur edhe këto mjete, jo vetëm të mos dëmtohen prej tyre, por si kripë dhe dritë të pasurojnë dhe të ndriçojnë botën. Po ashtu ky Koncil ia drejton nxitjen e vet të gjithë njerëzve vullnetmirë, veçanërisht atyre që i kanë në dorë këto mjete. I fton t'i përdorin vetëm për të mirën e njerëzimit, e ardhmja e të cilit varet çdo ditë e më shumë prej përdorimit të tyre të drejtë. Për këtë arsye, ashtu siç ndodhi me kryeveprat e artit të lashtë, kështu edhe prej këtyre shpikjeve të fundit të lavdërohet emri i Zotit, sipas thënies së Apostullit: "Jezu Krishti është i njëjtë dje e sot dhe do të jetë për amshim" (Heb 13,8).

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 4 të muajit dhjetor të vitit 1963.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

DEKRETI MBI EKUMENIZMIN

UNITATIS REDINTEGRATIO

(Rimëkëmbja e Njësisë)

PARATHËNIE

1. Rimëkëmbja e njësisë dhe nxitja e saj mes të gjithë të krishterëve është njëri prej qëllimeve kryesore të Koncilit II të Vatikanit. Kisha është themeluar si një dhe e vetme prej Krishtit Zot, e megjithatë shumë bashkësi të krishtera paraqiten përpara njerëzve si trashëgimi i vërtetë i Jezu Krishtit. Me të vërtetë të gjithë ngulmojnë se janë nxënës të Zotit, por kanë opinione të ndryshme dhe ecin nëpër rrugë të ndryshme, sikur vetë Krishti të ishte i ndarë[451]. Kjo ndarje jo vetëm i kundërvihet haptazi vullnesës së Krishtit, por është edhe shkandull për botën dhe dëmton çështjen më të madhe: predikimin e Ungjillit çdo krijese.

Tani, Zoti i shekujve, i cili me urti dhe durim ndjek planin e hirit të tij ndaj ne mëkatarëve, në këto kohë të fundit ka filluar të përhapë me më shumë bollëk te të krishterët të ndarë mes tyre pendimin e brendshëm dhe dëshirën për bashkim. Shumë njerëz në çdo vend janë prekur prej këtij hiri, dhe mes vëllezërve tanë të ndarë ka lindur edhe prej hirit të Shpirtit Shenjt një lëvizje që zgjerohet ditë pas dite për rivendosjen e njësisë së të gjithë të krishterëve. Në këtë lëvizje për njësi, që është quajtur sërish ekumenike, marrin pjesë ata që i luten Trinisë së Shenjtë dhe dëshmojnë se Jezusi është Zot dhe Shpëtimtar, dhe jo të marrë një nga një, por edhe të bashkuar në bashkësi, në të cilat kanë dëgjuar Ungjillin dhe që ata e quajnë Kishë të tyren dhe Kishë të Hyjit. Por gati të gjithë, edhe pse në mënyra të ndryshme, aspirojnë një Kishë të Hyjit një dhe të dukshme, që të jetë vërtet të gjithëmbarshme dhe e dërguar për botën mbarë, me qëllim që kjo t'i kthehet Ungjillit dhe kështu të shpëtohet për lavdi të Hyjit.

Për këtë arsye ky Koncil i shenjtë, duke shqyrtuar me gëzim të gjitha këto fakte, pasi ka paraqitur doktrinën mbi Kishën, të lëvizur prej dëshirës për të rivendosur njësinë mes të gjithë nxënësve të Krishtit, tani dëshiron t'u propozojë të gjithë katolikëve ndihmat, orientimet dhe mënyrat me të cilat ata vetë mund t'i përgjigjen kësaj thirrjeje dhe këtij hiri hyjnor.

Kapitulli I

PARIMET KATOLIKE MBI EKUMENIZMIN

Njësia dhe uniciteti i Kishës

2. Në këtë është treguar dashuria e Hyjit për ne, që i parëlinduri Biri i Hyjit është dërguar prej Atit në botë me qëllim që, i bërë njeri, me anë të shëlbimit ta rilindte gjininë njerëzore dhe ta bashkonte në njësi[452]. Dhe ai, përpara se të ofrohej viktimë e papërlyer mbi altarin e kryqit, iu lut Atit për

[451] Krh. 1 Kor 1,13.

[452] Krh. 1 Gjn 4,9; Kol 1,18-20; Gjn 11,52.

besimtarët, duke thënë: "që të gjithë të jenë një. Sikurse ti, Atë, që je në mua dhe unë në ty, ashtu edhe ata të jenë në ne, që ta kuptojë bota se ti më dërgove" (Gjn 17,21), dhe themeloi në Kishën e tij sakramentin e mrekullueshëm të Eukaristisë, prej të cilit njësia e Kishës shprehet dhe jetohet. U dha nxënësve të vet urdhërimin e ri të dashurisë së ndërsjellë[453] dhe premtoi Shpirtin ngushëllues[454], që të qëndronte përherë me ta, Zot dhe gjallërues.

Pastaj, i lartësuar dhe i lavdëruar në kryq, Zoti Jezus derdhi Shpirtin e premtuar, nëpërmjet të cilit e thirri dhe e bashkoi në njësinë e fesë, të shpresës dhe të dashurisë popullin e Besëlidhjes së Re, që është Kisha, siç mëson Apostulli: "S'ka veçse një Trup të vetëm dhe një Shpirt të vetëm - sikurse edhe jeni të grishur në një shpresë të vetme të thirrjes suaj. Nuk ka veçse një Zot, një fe, një pagëzim" (Ef 4,4-5). Duke qenë se "gjithsa jeni pagëzuar në Krishtin - me Krishtin jeni veshur... Të gjithë ju jeni NJË në Krishtin Jezus!" (Gal 3,27-28). Shpirti Shenjt, që banon te besimtarët dhe mbush e mban krejt Kishën, e prodhon këtë bashkim të mrekullueshëm dhe i bashkon të gjithë kaq ngushtësisht në Krishtin, saqë përbën zanafillën e njësisë së Kishës. Ai realizon ndryshueshmërinë e hirit dhe të mbarështimit[455], dhe pasuron me funksione të ndryshme Kishën e Jezu Krishtit "t'i bëjë të aftë për veprën e shërbesës, për ndërtimin e trupit të Krishtit" (Ef 4,12).

Për të vendosur kudo deri në fund të shekujve Kishën e tij të shenjtë, Krishti ia besoi kolegjit të të Dymbëdhjetëve detyrën për të mësuar, për të qeverisur dhe për të shenjtëruar[456]. Mes tyre zgjodhi Pjetrin, mbi të cilin, pas dëshmimit të fesë, vendosi të ndërtonte Kishën e tij; atij ia premtoi çelësat e mbretërisë së qiejve[457] dhe, pas dëshmimit të dashurisë, ia besoi të gjitha delet e veta, me qëllim që t'i forconte në fe[458] dhe t'i kulloste në njësi të përsosur[459], ndërsa ai vazhdon të jetë guri i themelit[460] dhe bariu i shpirtrave tanë në amshim[461].

Jezu Krishti dëshiron që populli i tij, nëpërmjet predikimit besnik të Ungjillit, të mbarështimit të sakramenteve dhe të qeverisjes dashamirëse prej anës së apostujve dhe të pasardhësve të tij, domethënë ipeshkvijve me në krye pasardhësin e Pjetrit, nën veprimin e Shpirtit Shenjt, të rritet dhe të përsoset bashkësia e tij në njësi: në dëshmimin e një feje të vetme, në kremtimin e përbashkët të kultit hyjnor dhe në harmoninë vëllazërore të familjes së Hyjit. Kështu Kisha, grigja e vetme e Hyjit, si flamur i ngritur mes popujve[462], duke vënë në shërbim të krejt njerëzimit Ungjillin e paqes[463], kryen në shpresë shtegtimin e vet drejt cakut, që është atdheu qiellor[464].

Ky është misteri i shenjtë i njësisë së Kishës, në Krishtin e nëpërmjet Krishtit, ndërsa Shpirti Shenjt kryen shumëllojshmërinë e mbarështimeve. Modeli suprem dhe zanafilla e këtij misteri është njësia në Trininë e Personave të një Hyji të vetëm Atë e Bir në Shpirtin Shenjt.

Marrëdhëniet e vëllezërve të ndarë me Kishën katolike

3. Në këtë Kishë të Hyjit një dhe të vetme kanë lindur qysh prej kohëve të para disa ndarje[465], të dënuara me fjalë të rënda prej Apostullit[466], por në shekujt e mëvonshëm kanë lindur grindje më të mëdha, dhe bashkësi të tëra u shkëputën prej bashkësisë së plotë të Kishës katolike, nganjëherë për faj të njerëzve të të dy palëve. Pastaj ata që tani lindin dhe mësohen në fenë e Krishtit në këto

453 Krh. Gjn 13,34.

454 Krh. Gjn16,7.

455 Krh. 1 Kor 12,4-11.

456 Krh. Mt 28,18-20; krahaso edhe Gjn 20,21-23.

457 Krh. Mt 16,19; krahaso edhe Mt 18,18.

458 Krh. Lk 22,32.

459 Krh. Gjn 21,15-17.

460 Krh. Ef 2,20.

461 Krh. 1 Pjt 2,25; KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta *Pastor Aeternus*: Coll. Lac. 7, 482a [Dz 3050 e vijim; Collantes 7.176 e vijim].

462 Krh. Is 11,10-12.

463 Krh. Ef 2,17-18; krahaso edhe Mk 16,15.

464 Krh. 1 Pjt 1,3-9.

465 Krh. 1 Kor 11,18-19; Gal 1,6-9; 1 Gjn 2,18-19.

466 Krh. 1 Kor 1,11 e vijim; 11,22.

bashkësi, nuk mund të akuzohen për mëkatin e ndarjes, dhe Kisha katolike i rrethon me respekt vëllazëror dhe me dashuri. Në fakt, ata që besojnë në Krishtin dhe kanë marrë pagëzimin në mënyrë të vlefshme, formojnë njëfarë bashkësie, edhe pse jo të përsosur, me Kishën katolike. Me siguri, divergjencat që në mënyra të ndryshme ekzistojnë mes tyre dhe Kishës katolike, si në fushën e doktrinës dhe nganjëherë edhe të disiplinës, si rreth strukturës së Kishës, përbëjnë jo pak pengesa, dhe ndonjëherë të rënda, në bashkësinë e plotë kishtare. Lëvizja ekumenike synon pikërisht kapërcimin e këtyre pengesave. Jo më pak, të justifikuar në pagëzim prej fesë, janë trupëzuar në Krishtin[467] dhe për këtë arsye me të drejtë meritojnë emrin të krishterë, dhe prej bijve të Kishës katolike me të drejtë njihen si vëllezër në Zotin[468].

Gjithashtu, mes elementeve apo të mirave prej komplekstit të të cilave vetë Kisha është ndërtuar dhe gjallëruar, disa, madje shumë dhe të shkëlqyer, mund të gjenden jashtë kufijve të njohur të Kishës katolike: fjala e shkruar e Hyjit, jeta e hirit, feja, shpresa dhe dashuria, si edhe dhurata të tjera të Shpirtit Shenjt dhe elemente të tjerë të dukshme. Të gjitha këto gjëra, të cilat vijnë prej Krishtit dhe te i cili të çojnë, i përkasin me të drejtë të plotë Kishës së vetme të Krishtit.

Jo pak veprime të shenjta të fesë së krishterë që bëhen prej vëllezërve të ndarë prej nesh, dhe këto në mënyra të ndryshme, sipas gjendjes së ndryshme të secilës Kishë apo bashkësi, mund të prodhojnë pa dyshim realisht jetën e hirit, dhe duhet të shihen si të përshtatshme për të hapur udhën drejt bashkësisë së shpëtimit.

Për këtë arsye këto Kisha[469] dhe bashkësi të ndara, megjithëse besojmë se kanë mangësi, në misterin e shpëtimit nuk janë aspak të zhveshura prej domethënies dhe vlerës. Në fakt, Shpirti i Krishtit nuk kundërshton t'i përdorë ato si mjete shpëtimi, forca e të cilave rrjedh prej vetë plotësisë së hirit dhe të së vërtetës, që i është besuar Kishës katolike.

Megjithatë vëllezërit e ndarë prej nesh, si ata individualisht, ashtu edhe bashkësitë dhe Kisha e tyre, nuk e gëzojnë këtë njësi, që Jezu Krishti ka dashur t'ua japë pa kursim të gjithë atyre që ka rilindur dhe gjallëruar së bashku për të formuar një trup të vetëm në parapamje të një jete të re, njësi e vërtetuar prej Shkrimeve të shenjta dhe prej traditës së nderuar të Kishës. Në fakt, vetëm nëpërmjet Kishës katolike të Krishtit, që është mjeti i përgjithshëm i shpëtimit, mund të arrihet krejt plotësia e mjeteve të shpëtimit. Në realitet ne besojmë se vetëm Kolegjit apostolik me në krye Pjetrin Zoti i ka besuar të gjitha thesaret e Besëlidhjes së Re, me qëllim që të formojnë trupin e vetëm të Krishtit mbi tokë, të cilit duhet që t'i trupëzohen plotësisht të gjithë ata që në njëfarë mënyre i përkasin popullit të Hyjit, i cili, megjithëse mbetet i ekspozuar ndaj mëkatit në gjymtyrët e tij derisa të përfundojë shtegtimi i tij tokësor, rritet megjithatë në Krishtin dhe udhëhiqet ëmbëlsisht prej Hyjit sipas planeve të tij të përhershme, derisa të arrijë krejt plotësinë e gëzueshme të lavdisë së amshuar në Jerusalemin qiellor.

Ekumenizmi

4. Duke qenë se sot, nën erën e hirit të Shpirtit Shenjt, në shumë vende të botës me lutje, fjalë dhe veprim bëhen shumë përpjekje për t'iu afruar asaj plotësie njësie që Jezu Krishti do, ky Koncil i shenjtë i nxit të gjithë besimtarët katolikë, me qëllim që, duke njohur shenjat e kohëve, të marrin pjesë me zell në veprën ekumenike.

Për "lëvizje ekumenike" kuptohen veprimtaritë dhe nismat e ngjallura dhe të renditura për të nxitur njësinë e të krishterëve, sipas nevojave të ndryshme të Kishës dhe sipas rrethanave. Kështu, në vend të parë, çdo përpjekje për të eliminuar fjalë, gjykime dhe vepra që nuk pasqyrojnë me drejtësi dhe të vërtetë gjendjen e vëllezërve të ndarë dhe për këtë arsye i bëjnë më të vështira marrëdhëniet e ndërsjella me ta. Pastaj, në mbledhjet që mbahen me qëllim dhe shpirt fetar mes të krishterëve të Kishave apo bashkësive të ndryshme, "dialogu" i drejtuar prej eksponentëve të përgatitur siç duhet,

467 Krh. KONCILI i FIRENCES, Sek. VIII, Dekreti *Exultate Deo*: MANSI 31, 1055A [Dz 1314; Collantes 9.044].

468 Krh. SHËN AGUSTINI, *In Ps.* 32, *Enarr.* II, 29: PL 36, 299.

469 Krh. KONCILI IV i LATERANIT, Kushtetuta IV: MANSI 22, 990; KONCILI II i LIONIT (1274), Shpallja e fesë prej Mikel Paleologut: MANSI 24, 71E [Dz 861; Collantes 7.146]; KONCILI i FIRENCES, Sek. VI (1439), Përcaktimi *Laetentur caeli*: MANSI 31, 1026E.

në të cilin secili paraqet më thellë doktrinën e bashkësisë së vet dhe paraqet me qartësi karakteristikat e saj. Në fakt, me këtë dialog të gjithë fitojnë një njohje më të vërtetë dhe një vlerësim më të drejtë të doktrinës dhe të jetës së çdo bashkësie. Po ashtu, ato bashkësi bashkëpunojnë më gjerësisht në çfarëdo detyre të kërkuar prej çdo ndërgjegjeje të krishterë për të mirën e përbashkët, dhe mund edhe, kur të jetë rasti, të mblidhen për t'u lutur së bashku. Në fund, të gjithë të shqyrtojnë besnikërinë e tyre ndaj vullnesës së Krishtit rreth Kishës dhe, siç është detyrë, të ndërmarrin me fuqi veprën e ripërtëritjes dhe të reformës.

Të gjitha këto gjëra, kur përmbushen me kujdes dhe qëndrueshmëri prej besimtarëve të Kishës katolike nën mbikëqyrjen e barinjve, kontribuojnë për të nxitur drejtësinë dhe të vërtetën, harmoninë dhe bashkëpunimin, dashurinë vëllazërore dhe bashkimin. Nëpërmjet kësaj rruge pak nga pak, pasi t'i kenë kaluar të gjitha pengesat që i vihen bashkësisë së përsosur kishtare, të gjithë të krishterët, në kremtimin e vetëm të eukaristisë, do të gjenden të bashkuar në atë njësi të Kishës së vetme që Krishti qysh prej fillimit i dhuroi Kishës së vet, dhe që besojmë se banon, pa mundësi që të humbasë, në Kishën katolike, dhe shpresojmë që të rritet çdo ditë e më shumë deri në fund të shekujve.

Është e qartë se vepra e përgatitjes dhe e pajtimit të çdo personi që dëshiron bashkësinë e plotë katolike, dallohet, për nga natyra e vet, prej nismës ekumenike; por nuk ka mes tyre asnjë kundërshti, pasi njëra dhe tjetra burojnë prej dëshirës së mrekullueshme të Hyjit.

Besimtarët katolikë në veprimin ekumenik do të tregohen pa hezitim plot me zell për vëllezërit e tyre të ndarë, duke u lutur për ta, duke folur me ta për gjërat e Kishës, duke bërë hapat e parë drejt tyre. Dhe para së gjithash duhet ata vetë me sinqeritet dhe kujdes të shqyrtojnë atë që duhet të ripërtërihet dhe të realizohet në vetë familjen katolike, me qëllim që jeta e saj të japë një dëshmi më besnike dhe më të qartë të doktrinës dhe të institucioneve të përçuara prej Krishtit nëpërmjet apostujve.

Në fakt, edhe pse Kisha katolike është pasuruar me krejt të vërtetën e zbuluar prej Hyjit dhe me të gjitha mjetet e hirit, megjithatë anëtarët e saj nuk i përdorin ato për të jetuar me krejt zellin e duhur. Rezulton që fytyra e Kishës shkëlqen më pak përpara vëllezërve prej nesh të ndarë dhe botës mbarë, dhe rritja e mbretërisë së Hyjit vonohet. Për këtë arsye të gjithë katolikët duhet të priren kah përsosmëria e krishterë[470] dhe të përpiqen, secili sipas gjendjes së vet, që Kisha, duke mbartur në trupin e vet përvujtërinë dhe flijimin e Jezusit[471], disaditës të pastrohet dhe të ripërtërihet, derisa ta paraqesë Krishtin duke shkëlqyer prej lavdisë, të panjollë dhe të parrudhë[472].

Në Kishë të gjithë, sipas detyrës dhënë secilit si në format e ndryshme të jetës shpirtërore dhe të disiplinës, ashtu edhe në ndryshueshmërinë e riteve liturgjike, madje, edhe në përpunimin teologjik të jetës së zbuluar, duke ruajtur njësinë në gjërat e nevojshme, të ruajnë lirinë e duhur, në çdo gjë pastaj të praktikojnë dashurinë. Duke vepruar kështu ata do të shfaqin çdo ditë e më mirë karakterin e vërtetë katolik dhe njëkohësisht edhe karakterin apostolik të Kishës.

Nga ana tjetër është e nevojshme që katolikët me gëzim të njohin dhe të çmojnë vlerat vërtet të krishtera, të përhapura prej trashëgimisë së përbashkët, që gjenden pranë vëllezërve prej nesh të ndarë. Njohja e pasurive të Krishtit dhe e veprave të virtytshme në jetën e të tjerëve, të cilat dëshmojnë Krishtin nganjëherë deri në derdhjen e gjakut, është gjë e drejtë dhe e shëndetshme: sepse Hyji është gjithmonë i mrekullueshëm dhe duhet të admirohet në veprat e veta.

As nuk duhet të harrohet se ajo që prej hirit të Shpirtit Shenjt kryhet te vëllezërit e ndarë, mundet gjithashtu të kontribuojë në ndërtimin tonë. Gjithçka që është vërtet e krishterë, nuk është kurrë kundër të mirave të fesë të lidhura me to, madje mund të bëjë gjithnjë të mundur që i njëjti mister i Krishtit dhe i Kishës të arrihet në mënyrë më të përsosur.

Megjithatë ndarjet e të krishterëve pengojnë që Kisha të realizojë plotësinë e karakterit të saj katolik te ata bij që janë të bashkuar me të nëpërmjet pagëzimit, por që janë të ndarë prej bashkësisë së plotë

470 Krh. Jak 1,4; Rom 12,1-2.

471 Krh. 2 Kor 4,10; Fil 2,5-8.

472 Krh. Ef 5,27.

të saj. Gjithashtu e ka më të vështirë të shprehë nën çdo aspekt plotësinë e karakterit katolik në realitetin e jetës.

Ky Koncil i shenjtë konstaton me gëzim se pjesëmarrja e besimtarëve në veprimin ekumenik rritet çdo ditë, dhe porosit ipeshkvijtë kudo ku ndodhen, me qëllim që të nxitet me zell dhe prej tyre të drejtohet me maturi.

Kapitulli II

USHTRIMI I EKUMENIZMIT

Bashkimi duhet t'u interesojë të gjithëve

5. Përkujdesja për të rivendosur bashkimin i përket mbarë Kishës, si besimtarëve ashtu edhe barinjve, dhe i takon secilit sipas mundësive të veta, sa në jetën e krishterë të çdo dite, aq edhe në studimet teologjike dhe historike. Një përkujdesje e tillë në njëfarë mënyre tregon lidhjen vëllazërore që ekziston mes të gjithë besimtarëve dhe shpie në një njësi të plotë dhe të përsosur, sipas planit të mirësisë së Hyjit.

Reforma e Kishës

6. Duke qenë se çdo ripërtëritje e Kishës[473] ka të bëjë thelbësisht me një besnikëri më të madhe të thirrjes së saj, ajo është pa dyshim arsyeja e lëvizjes drejt njësisë. Kisha shtegtare është e thirrur prej Krishtit në këtë reformim të vazhdueshëm për të cilin, duke qenë institucion njerëzor e tokësor, ka gjithmonë nevojë. Pra, nëse disa gjëra, si në zakone, ashtu edhe në disiplinën kishtare madje edhe në mënyrën e kumtimit të doktrinës, që duhet ta dallojmë me kujdes prej thesarit të përnjëmendtë të fesë, janë zbatuar me më pak kujdes, për shkak të rrethanave, në kohën e volitshme të rivihen në rregullin e drejtë dhe të duhur. Pra, kjo ripërtëritje ka një rëndësi të veçantë ekumenike. Pastaj mënyrat e ndryshme nëpërmjet të cilave një ripërtëritje e tillë e jetës së Kishës është duke u bërë, siç është lëvizja biblike dhe liturgjike, predikimi i fjalës së Hyjit dhe katekeza, apostullimi i laikëve, format e reja të jetës rregulltare, përshpirtëria e martesës, doktrina dhe veprimtaria e Kishës në fushën shoqërore, duhet të vlerësohen si garanci dhe shenja që lumturisht paralajmërojnë përparimet e ardhshme të ekumenizmit.

Kthimi i zemrës

7. Nuk ekziston një ekumenizëm i vërtetë pa një kthim të brendshëm. Në fakt, dëshira e njësisë lind dhe piqet prej ripërtëritjes së shpirtit[474], prej mohimit të vetes dhe prej ushtrimit të plotë të dashurisë. Për këtë arsye duhet të kërkojmë prej Shpirtit Shenjt hirin e një vetëmohimi të sinqertë, të përvujtërisë dhe të ëmbëlsisë në shërbim dhe të bujarisë vëllazërore të shpirtit ndaj të tjerëve. "Ju përbej, prandaj, - thotë Apostulli - unë i burgosuri në Zotin: jetoni denjësisht si i ka hije thirrjes që keni marrë: me plot përvujtëri, butësi e duresë; durojeni njëri-tjetrin me dashuri! Bëni çmosin ta ruani njësinë e Shpirtit me anë të paqes që ju bashkon" (Ef 4,1-3). Kjo nxitje ka të bëjë sidomos me ata që janë lartësuar në urdhrin e shenjtë për të vazhduar misionin e Krishtit, i cili "s'erdhi për të qenë shërbyer, por për të shërbyer" (Mt 20,28).

Edhe për fajet kundër njësisë vlen dëshmia e Shën Gjonit: "Por, nëse themi: "Ne nuk kemi mëkatuar", e bëjmë Atë gënjeshtar dhe fjala e tij nuk është në ne" (1 Gjn 1,10). Për këtë arsye me lutje të përvuajtë t'i kërkojmë falje Hyjit dhe vëllezërve të ndarë, sikurse ne ua falim fajin fajtorëve tanë.

T'u kujtohet të gjithë besimtarëve se, sa më shumë do të përpiqen për të bërë një jetë më në përputhje me Ungjillin, aq më mirë do ta nxisin, madje aq më mirë do ta jetojnë në praktikë bashkimin

473 Krh. KONCILI V i LATERANIT, Sek. XII, Kushtetuta *Constituti*: MANSI 32, 988BC.

474 Krh. Ef 4,23.

e të krishterëve. Në fakt, sa më e ngushtë të jetë bashkësia e tyre me Atin, me Fjalën dhe me Shpirtin Shenjt, aq më intime dhe aq më të lehtë mund ta bëjnë vëllazërinë e ndërsjellë.

Bashkimi në lutje

8. Ky kthim i zemrës dhe kjo shenjtëri jete, së bashku me lutjet private dhe publike për njësinë e të krishterëve, duhet të konsiderohen si shpirti i krejt lëvizjes ekumenike dhe me të drejtë mund të quhet ekumenizëm shpirtëror.

Në fakt, katolikët e kanë zakon ta thonë së bashku lutjen për njësinë e Kishës, me anë të së cilës me gjithë shpirt në vigjilje të vdekjes së vet vetë Shpëtimtari iu lut Atit: "që të gjithë të jenë një" (Gjn 17,21).

Në disa rrethana të veçanta, siç janë lutjet që quhen "për njësinë" dhe në mbledhjet ekumenike, është e lejueshme, madje e dëshirueshme, që katolikët të bashkohen në lutje me vëllezërit e ndarë. Këto lutje të përbashkëta janë pa dyshim një mjet shumë i efektshëm për të kërkuar hirin e njësisë dhe përbëjnë një shfaqje autentike të lidhjeve me të cilat katolikët mbesin të lidhur me vëllezërit e ndarë: "Sepse, ku janë dy ose tre të bashkuar në emrin tim, aty jam edhe unë, mes tyre" (Mt 18,20).

Megjithatë, nuk është e lejueshme që "communicatio in sacris" të konsiderohet si një mjet që duhet të përdoret mbarë e mbrapsht për rivendosjen e njësisë së të krishterëve. Ky "communicatio" rregullohet sidomos prej dy parimeve: shprehja e njësisë së Kishës dhe pjesëmarrja në mjetet e hirit. Më së shumti ajo pengohet prej këndvështrimit të shprehjes së njësisë dhe nevoja për të marrë pjesë në hir nganjëherë e porosit këtë.

Autoriteti ipeshkvnor i vendit, me maturi, duhet të vendosë rreth mënyrës konkrete për të vepruar, duke pasur parasysh të gjitha rrethanat e kohës, të vendit, të personave, përveçse nëse konferenca ipeshkvnore nuk vendos ndryshe duke u nisur prej statuteve të veta, apo Selia e shenjtë.

Njohja e ndërsjellë

9. Duhet ta njohim shpirtin e vëllezërve të ndarë. Për këtë qëllim është i nevojshëm studimi, të cilin duhet ta bëjmë me ndershmëri dhe dashamirësi. Katolikët e përgatitur siç duhet të arrijnë një njohje më të mirë të doktrinës dhe të historisë, të jetës shpirtërore dhe liturgjike, të psikologjisë fetare dhe të kulturës së vëllezërve. Për këtë qëllim shumë të mira janë mbledhjet e përziera, me pjesëmarrjen e të dy palëve, për të debatuar sidomos çështje teologjike, ku secili t'i trajtojë të tjerët si të barabartë, me kusht që ata që marrin pjesë në to, nën mbikëqyrjen e ipeshkvijve, të jenë vërtet kompetentë. Prej këtij dialogu do të shfaqet më qartësisht edhe qëndrimi i vërtetë i Kishës katolike. Në këtë mënyrë do të njihet më mirë mendimi i vëllezërve të ndarë dhe atyre do t'i paraqitet me më saktësi feja jonë.

Formimi ekumenik

10. Mësimi i teologjisë së shenjtë dhe i disiplinave të tjera, sidomos historike, duhet të urdhërohet edhe në aspektin ekumenik, me qëllim që gjithnjë e më mirë t'i përgjigjet të vërtetës së fakteve. Është shumë e rëndësishme që barinjtë e ardhshëm dhe priftërinjtë ta njohin mirë teologjinë të përpunuar me kujdes në këtë mënyrë, dhe jo në mënyrë polemike, sidomos për sa u përket marrëdhënieve të vëllezërve të ndarë me Kishën katolike. Në fakt, prej formimit të priftërinjve varet sidomos institucioni dhe formimi shpirtëror i besimtarëve dhe i rregulltarëve. Edhe katolikët që kujdesen për veprat misionare në tokat ku punojnë të krishterë të tjerë duhet të njohin, sidomos sot, çështjet dhe frytet që në apostullimin e tyre lindin prej ekumenizmit.

Mënyra për të shprehur dhe për të paraqitur doktrinën e fesë

11. Mënyra dhe metoda për të kumtuar fenë katolike nuk duhet në asnjë mënyrë të jetë pengesë për dialogun me vëllezërit. Në mënyrë absolute duhet të paraqitet me qartësi krejt doktrina. Asgjë nuk është aq e huaj për ekumenizmin, sesa ai irenizëm i rremë, që prish pastërtinë e doktrinës katolike dhe errëson kuptimin e vërtetë dhe të saktë të saj.

Në të njëjtën kohë feja katolike shpjegohet me thellësi dhe saktësi më të madhe, me një mënyrë paraqitjeje dhe me një gjuhë që mund të kuptohet edhe prej vëllezërve të ndarë. Po ashtu në dialogun

ekumenik teologët katolikë, besnikë ndaj doktrinës së Kishës, në hulumtimin e mistereve hyjnore që bëjnë me vëllezërit e ndarë duhet të ecin me dashurinë e të vërtetës dhe me përvujtëri. Në vënien përballë të doktrinave duhet të kujtohet se ekziston një rend apo "hierarki" në të vërtetat e doktrinës katolike, për shkak të marrëdhënies së tyre të ndryshme me themelin e fesë katolike. Kështu do të përgatitet udha në të cilën, përmes këtij emulacioni vëllazëror, të gjithë të jenë të shtyrë drejt një njohjeje më të thellë dhe një shfaqjeje më të qartë të pasurive të pashqyrtueshme të Krishtit[475].

Bashkëveprimi me vëllezërit e ndarë

12. Të gjithë të krishterët duhet të dëshmojnë përpara të gjithë popujve fenë në Hyjin një dhe tre, në Birin e Hyjit të mishëruar, Shëlbuesin dhe Zotin tonë, dhe me përpjekje të përbashkëta në vlerësimin e ndërsjellë ta dëshmojnë shpresën tonë, që nuk gënjen. Meqë në këto kohë i jepet një rëndësi e madhe bashkëpunimit në fushën shoqërore, të gjithë njerëzit janë të thirrur në këtë vepër të përbashkët, por me më shumë arsye ata që besojnë në Hyjin dhe, në vend krejt të parë, të gjithë të krishterët, për shkak të emrit të Krishtit me të cilin janë shënuar. Bashkëveprimi i të gjithë të krishterëve shpreh gjallërisht bashkimin që ekziston mes tyre, dhe vë më në pah fytyrën e Krishtit shërbëtor. Ky bashkëveprim, që ekziston prej kohësh në jo pak vende, përsoset çdo ditë e më shumë, sidomos në vendet ku po realizohet një evoluim shoqëror apo teknik, si duke bërë të mundur vlerësimin me drejtësi të dinjitetit të personit njerëzor, ashtu edhe duke punuar për të nxitur të mirën e paqes, duke vënë në zbatim në mënyrë shoqërore Ungjillin, duke bërë të përparojnë me shpirt të krishterë shkencat dhe artet, duke gjetur mënyra të ndryshme për t'u dalë përpara mjerimeve të kohës sonë, si uria dhe fatkeqësitë natyrore, analfabetizmi dhe varfëria, mungesa e banesave dhe shpërndarja e pabarabartë e pasurisë. Prej këtij bashkëveprimi besimtarët në Krishtin me lehtësi mund të mësojnë se si mund ta njohin më mirë dhe se si mund ta vlerësojnë më shumë njëri-tjetrin, edhe se si mund të sheshohet udha drejt njësisë së të krishterëve.

Kapitulli III

KISHA DHE BASHKËSITË KISHTARE TË NDARA NGA SELIA APOSTOLIKE ROMAKE

Ndarjet e ndryshme

13. Tani po e përqendrojmë vëmendjen tonë në dy kategori kryesore të ndarjeve, që kanë cenuar tunikën inconsutile të Krishtit.

Ndarjet e para ndodhën në Lindje, si për kundërshtimin e formave dogmatike të Koncileve të Efesit dhe të Kalcedonisë, ashtu edhe, më vonë, për prishjen e bashkësisë kishtare mes patriarkëve lindorë dhe selisë romake.

Ndarjet e tjera kanë lindur, pak më shumë se 400 vjet, në Perëndim, për shkak të atyre ngjarjeve që prej të gjithëve njihen me emrin Reforma. Qysh prej asaj kohe shumë Bashkësi si kombëtare, ashtu edhe konfesionale, u ndanë prej Selisë romake. Mes atyre në të cilat vazhdojnë të ekzistojnë pjesërisht traditat dhe strukturat katolike, një vend të veçantë zë Bashkësia anglikane. Megjithatë këto ndarje të ndryshme dallohen shumë mes tyre jo vetëm për shkak të arsyeve fillestare, të vendit dhe të kohës, por sidomos për natyrën dhe seriozitetin e çështjeve që i përkasin fesë dhe strukturës kishtare. Për këtë arsye Koncili i shenjtë, i cili as nuk nënvlerëson gjendjet e ndryshme të Bashkësive të ndryshme të krishtera, as nuk lë pas dore lidhjet që ende ekzistojnë mes tyre me gjithë ndarjen, për një veprim të kujdesshëm ekumenik vendos të propozojë vlerësimet në vijim.

475 Krh. Ef 3,8.

I. VLERËSIM I VEÇANTË I KISHAVE LINDORE

Karakteri dhe historia e lindorëve

14. Edhe pse Kishat e Lindjes dhe të Perëndimit kanë ndjekur për shumë shekuj një udhë të tyre, por të bashkuara prej bashkësisë vëllazërore në fe dhe në jetën sakramentore, nën drejtimin e Selisë romake të pranuar me miratimin e përbashkët, mes tyre kanë lindur mosmarrëveshje rreth fesë dhe disiplinës. Është e pëlqyeshme për Koncilin e shenjtë të sjellë në kujtesën e të gjithëve, mes gjërave të tjera me rëndësi të madhe, që në Lindje lulëzojnë shumë Kisha të veçanta apo vendore, mes të cilave mbajnë vendin e parë Kishat patriarkale, dhe se si jo pak prej tyre lavdërohen se janë themeluar prej vetë apostujve. Për këtë arsye pranë lindorëve i madh qe dhe është ende shqetësimi dhe përkujdesja për të ruajtur, në një bashkësi feje dhe dashurie, ato marrëdhënie vëllazërore që, ashtu si mes motrave, duhet të ekzistojnë mes Kishave vendore.

Po ashtu nuk duhet të harrohet se Kishat e Lindjes kanë qysh prej zanafillës një thesar prej të cilit Kisha e Perëndimit ka marrë shumë elemente në fushën e liturgjisë, të traditës shpirtërore dhe të rendit juridik. As nuk duhet të nënvlerësohet fakti se dogmat themelore të fesë së krishterë mbi Trininë dhe mbi Fjalën e Hyjit të mishëruar prej Marisë virgjër, janë përcaktuar në Koncile ekumenike të bëra në Lindje dhe si, për të ruajtur fenë, këto Kisha kanë vuajtur shumë dhe vuajnë ende. Trashëgimia e përçuar prej apostujve është pranuar në forma dhe në mënyra të ndryshme dhe, qysh prej fillimeve të Kishës, është zhvilluar në mënyrë të ndryshme aty dhe këtu, edhe për shkak të karakterit dhe të kushteve të ndryshme të jetës. Të gjitha këto gjëra, përveç shkaqeve të jashtme dhe për mungesë të ndërsjellë mirëkuptimi e dashurie, i dhanë shkas ndarjeve.

Për këtë arsye Koncili i shenjtë i nxit të gjithë, por sidomos ata që dëshirojnë të punojnë për vendosjen e bashkësisë së plotë të dëshiruar mes Kishave lindore dhe Kishës katolike, të kenë parasysh këto gjendje të veçanta të lindjes dhe të rritjes së Kishave të Lindjes, dhe natyrën e marrëdhënieve në fuqi mes atyre dhe Selisë së Romës përpara ndarjes, dhe të formojnë një gjykim të drejtë mbi të gjitha këto gjëra. Ky rregull, i mbajtur siç duhet, do të kontribuojë shumë në dialogun që dëshirohet të vendoset.

Tradita liturgjike dhe shpirtërore e lindorëve

15. Po ashtu është e njohur prej të gjithëve me sa dashuri të krishterët e Lindjes kremtojnë liturgjinë e shenjtë, sidomos atë eukaristike, burim i jetës së Kishës dhe peng i lavdisë së ardhshme; në të besimtarët, të bashkuar rreth ipeshkvit, dalin përpara Hyjit Atë përmes Birit, Fjalës së mishëruar, të vdekur dhe të lavdëruar, në derdhjen e Shpirtit Shenjt, dhe hyjnë në bashkësi me Trininë e Shenjtë, të bërë "pjesëtarë të natyrës hyjnore" (2 Pjt 1,4). Për këtë arsye kremtimi i eukaristisë së Zotit në këto Kisha të veçanta, Kisha e Hyjit është ndërtuar dhe rritet[476], dhe me bashkëkremtimin shfaqet bashkësia mes tyre.

Në këtë kult liturgjik lindorët madhërojnë me himne të shkëlqyeshme Marinë gjithmonë virgjër, solemnisht të shpallur Nënë shumë të Shenjtë të Hyjit prej Koncilit ekumenik të Efesit, me qëllim që Krishti sipas Shkrimit të shenjtë të pranohej, në kuptimin e plotë, si Bir i Hyjit dhe bir i njeriut; në të njëjtën mënyrë u bëjnë nderime të mëdha shumë shenjtërve, mes të cilëve Etërve të Kishës së gjithëmbarshme.

Pastaj duke qenë se ato Kisha, megjithëse të ndara, kanë sakramente të vërteta, dhe sidomos, në fuqi të pasardhësisë apostolike, meshtarisë dhe eukaristisë, që i bashkon ende me ne me lidhje shumë të ngushta, njëfarë "communicatio in sacris", në rrethana të përshtatshme dhe me miratimin e autoriteteve kishtare, jo vetëm është i mundur, por edhe i këshillueshëm.

Në Lindje, gjenden edhe pasuritë e atyre traditave shpirtërore që janë shprehur veçanërisht prej monakizmit. Aty, në fakt, qysh prej kohëve të lavdishme të Etërve të shenjtë lulëzoi ajo për-shpirtëri murgjërore që u shtri pastaj në Perëndim, dhe prej të cilës, si prej burimit të vet, zuri fill rregulla murgjërore e latinëve dhe më pas mori herë pas here fuqi të reja. Për këtë arsye ngrohtësisht u

476 Krh. SHËN GJON GOJARTI, *In Ioannem*, Hom. XLVI: PG 59, 260-262.

porositet që të krishterët me një shpeshtësi më të madhe t'i përdorin këto pasuri të Etërve lindorë, që e lartësojnë krejt njeriun në soditjen e gjërave hyjnore.

Të gjithë duhet të dinë se njohja, nderimi, ruajtja dhe mbështetja e trashëgimisë shumë të pasur liturgjike dhe shpirtërore e lindorëve është e një rëndësie të lartë për ruajtjen besnike të traditës së plotë të krishterë për pajtimin e të krishterëve të Lindjes dhe të Perëndimit.

Disiplina e lindorëve

16. Gjithashtu qysh prej kohëve të para Kishat Lindore ndiqnin disiplina të vetat, të sanksionuara prej Etërve të shenjtë dhe prej Koncileve, edhe ekumenike. Njëfarë ndryshueshmërie zakonesh dhe dokesh, siç kemi kujtuar më sipër, nuk i kundërvihet aspak njësisë së Kishës, madje rrit bukurinë e saj dhe përbën një ndihmë të çmueshme në përmbushjen e misionit të saj për këtë arsye Koncili i shenjtë, për të hequr çdo dyshim deklaron se Kishat e Lindjes, duke ruajtur kujtimin e njësisë së nevojshme të mbarë Kishës, kanë pushtetin të rregullohen sipas disiplinave të tyre, sa më në përputhje me karakterin e besimtarëve të tyre dhe në mënyrë sa më të përshtatshme për të nxitur të mirën e shpirtrave. Zbatimi i përsosur i këtij parimi tradicional, në fakt jo gjithmonë i respektuar, i përket atyre gjërave që janë absolutisht të kërkuara si kusht paraprak për rivendosjen e njësisë.

Karakteri vetjak i lindorëve në paraqitjen e mistereve

17. Ajo që u tha më sipër rreth ndryshueshmërisë legjitime duhet të aplikohet edhe në kumtimin e ndryshëm të doktrinave teologjike. Efektivisht në hulumtimin e të vërtetës së zbuluar në Lindje dhe në Perëndim u përdorën metoda dhe ecje të ndryshme për të arritur njohjen dhe dëshmimin e gjërave hyjnore. Pra, nuk duhet të na mrekullojë fakti që disa aspekte të misterit të zbuluar nganjëherë perceptohen në mënyrë më të përshtatshme dhe janë vënë në dritë më të mirë prej njërit, sesa prej tjetrit, kështu që mund të thuhet se ato formula të ndryshme teologjike më shumë përplotësojnë, sesa i kundërvihen njëra-tjetrës. Për sa i përket traditave teologjike autentike të lindorëve, duhet të pranohet se ato janë të rrënjosura në mënyrë të jashtëzakonshme në Shkrimin e shenjtë, janë të kultivuara dhe të shprehura prej jetës liturgjike, janë të ushqyera prej traditës së gjallë apostolike, prej shkrimeve të Etërve dhe prej shkrimtarëve asketikë lindorë, si dhe synojnë një organizim të drejtë të jetës, madje në soditjen e plotë të së vërtetës së krishterë.

Ky Koncil i shenjtë, duke falënderuar Hyjin që shumë lindorë bij të Kishës katolike, të cilët e ruajnë këtë trashëgimi dhe dëshirojnë ta jetojnë me pastërti dhe plotësi më të madhe, jetojnë tashmë në bashkësi të plotë me vëllezërit që ndjekin traditën perëndimore, deklaron se e gjithë kjo trashëgimi shpirtërore dhe liturgjike, disiplinore dhe teologjike, në traditat e saj të ndryshme, i përket karakterit të plotë katolik dhe apostolik të Kishës.

Përfundim

18. Pas një shqyrtimi të mirë të të gjitha këtyre gjërave, ky Koncil i shenjtë përsërit sërish atë që është deklaruar prej Koncileve të mëparshme të shenjta dhe prej Papëve të Romës, domethënë që, për të rivendosur apo për të ruajtur bashkësinë dhe njësinë duhet "të mos ju ngarkojmë asnjë barrë tjetër përmbi ato që janë të nevojshme" (Vap 15,28). Dëshiron gjithashtu me zjarr që tani e tutje, në institucione dhe forma të ndryshme të jetës së Kishës, të gjitha përpjekjet të synojnë hap pas hapi arritjen e saj, sidomos me lutje dhe dialog vëllazëror rreth doktrinës dhe nevojave më urgjente baritore të kohës sonë. Porosit po ashtu barinjtë dhe besimtarët e Kishës katolike të vendosin marrëdhënie me ata që nuk jetojnë më në Lindje, por larg vendit të tyre. Kështu do të rritet bashkëpunimi vëllazëror me ta në shpirtin e dashurisë, duke braktisur çdo ndjenjë kundërshtie shamatare. Nëse kjo vepër do të nxitet me gjithë shpirt, Koncili i shenjtë shpreson që, pasi të hiqet muri që ndan Kishën perëndimore prej asaj lindore, do të kemi më në fund një banesë të vetme fortësisht të themeluar në gurin e këndit, Jezu Krishtin, i cili prej dy Kishave do të bëjë një të vetme[477].

477 Krh. KONCILI i FIRENCES, Sek. VI, Përcaktimi *Laetentur caeli*: MANSI 31, 1026E.

II. KISHA DHE BASHKËSITË KISHTARE TË NDARA NË PERËNDIM

Gjendja e këtyre bashkësive

19. Kishat dhe Bashkësitë kishtare që janë ndarë prej Selisë apostolike romake gjatë përshtjellimit të rëndë që zuri fill në Perëndim qysh prej fillimit të mesjetës apo më pas, janë të bashkuara me Kishën katolike prej një afërsie të veçantë dhe marrëdhënieje të ngushtë, që i detyrohet periudhës së gjatë të jetës që populli i krishterë gjatë shekujve të kaluar kaloi në bashkësinë kishtare.

Meqë këto Kisha dhe Bashkësi kishtare për shkak të origjinës, doktrinës dhe jetës shpirtërore të ndryshme të tyre, diferencohen jo pak edhe mes tyre, dhe jo vetëm prej nesh, është shumë e vështirë t'i përshkruash me saktësi, dhe ne nuk kemi ndër mend ta bëjmë këtë gjë.

Edhe pse lëvizja ekumenike dhe dëshira e paqes me Kishën katolike nuk ka lëshuar rrënjë ende kudo, ushqejmë shpresën që pak e nga pak të rritet te të gjithë ndjenja ekumenike dhe vlerësimi i ndërsjellë.

Por duhet të pranohet se mes Kishave dhe Bashkësive dhe Kishës katolike ka divergjenca të rëndësishme, jo vetëm me karakter historik, sociologjik, psikologjik dhe kulturor, por sidomos në interpretimin e të vërtetës së zbuluar. Me qëllim që më lehtësisht, me gjithë ndryshimet, të rifillojë dialogu ekumenik, duam këtu të vëmë në dukje disa elemente, që mund dhe duhet të jenë baza dhe pika e nisjes së këtij dialogu.

Feja në Krishtin

20. Mendimi ynë u drejtohet pikësëpari të gjithë atyre të krishterëve që haptazi e dëshmojnë Jezu Krishtin si Hyj dhe Zot dhe ndërmjetësues të vetëm mes Hyjit dhe njerëzve, për lavdinë e një Hyji të vetëm, Atë e Bir e Shpirt Shenjt. E dimë se ka me të vërtetë jo pak mospërputhje mes doktrinës së Kishës katolike edhe rreth Krishtit Fjalës së Hyjit të mishëruar dhe veprës së shëlbimit, dhe për këtë arsye edhe rreth misterit e mbarështimit të Kishës dhe funksionit të Marisë në veprën e shpëtimit. Megjithatë gëzohemi duke i parë vëllezërit e ndarë të priren drejt Krishtit si drejt burimit dhe qendrës së bashkësisë kishtare. Të pushtuar prej dëshirës së bashkimit me Krishtin, ata janë të shtyrë të kërkojnë gjithnjë e më shumë, si edhe të bëjnë kudo dëshminë e fesë së tyre përpara njerëzve.

Studimi i Shkrimit të shenjtë

21. Dashuria dhe nderimi, gati kulti, i Shkrimit të shenjtë, i çojnë vëllezërit tanë në studimin e vazhdueshëm dhe të kujdesshëm të librit të shenjtë. Ungjilli, në fakt, "është fuqia e Hyjit për shëlbimin e atij që beson: më së pari për judeun e pastaj për grekun" (Rom 1,16).

Duke thirrur Shpirtin Shenjt, duke kërkuar në të njëjtin Shkrim të Shenjtë Hyjin si Atë që u flet atyre në Krishtin, të parakumtuar prej profetëve, Fjalën e Hyjit të mishëruar për ne. Në të sodisin jetën e Krishtit dhe atë që Mësuesi hyjnor ka mësuar dhe ka bërë për shpëtimin e njerëzve, sidomos misteret e vdekjes dhe të ngjalljes së tij.

Por kur të krishterët e ndarë prej nesh pohojnë autoritetin hyjnor të librave të shenjtë, e mendojnë ndryshe prej nesh, dhe në mënyrë vërtet të ndryshme edhe prej njëri-tjetrit, rreth marrëdhënies mes Shkrimit të shenjtë dhe Kishës. Sipas fesë katolike, në fakt, magjisteri autentik ka një vend të veçantë në paraqitjen dhe në predikimin e fjalës së shkruar të Hyjit.

Shkrimi i shenjtë në dialogun ekumenik përbën një mjet të shkëlqyer në dorën e fuqishme të Hyjit për arritjen e asaj njësie, që Shpëtimtari u ofron të gjithë njerëzve.

Jeta sakramentore

22. Me sakramentin e pagëzimit, kur sipas themelimit të Zotit është dhënë dhe marrë si duhet me gatishmëritë e brendshme të kërkuara, njeriu me të vërtetë është trupëzuar në Krishtin e kryqëzuar e të lavdëruar dhe rilindet për të marrë pjesë në jetën hyjnore, sipas fjalëve të Apostullit: "Të varrosur

bashkë me Të në pagëzim, bashkë me Të edhe u ngjallët në saje të fesë, me të cilën besuat në fuqinë e Hyjit që e ngjalli nga të vdekurit" (Kol 2,12)[478].

Pra, pagëzimi përbën lidhjen sakramentore të njësisë që është në fuqi mes të gjithë atyre që përmes tij janë rilindur. Megjithatë pagëzimi, në vetvete, është vetëm fillimi dhe zanafilla, që synon krejtësisht fitimin e plotësisë së jetës në Krishtin. Për këtë arsye ai është renditur për dëshmimin e plotë të fesë, për trupëzimin e pandarë në institucionin e shpëtimit, të cilin Krishti e ka dashur, dhe në fund për përfshirjen e plotë në bashkësinë eukaristike.

Bashkësitë kishtare të ndara prej nesh, megjithëse u mungon njësia e plotë me ne që rrjedh prej Pagëzimit dhe megjithëse besojmë se ato, veçanërisht për shkak të mungesës së sakramentit të Urdhrit, nuk e kanë ruajtur thelbin origjinal dhe të paprekur të Misterit eukaristik, sidoqoftë, ndërsa në Darkën e Shenjtë përkujtojnë vdekjen dhe ngjalljen e Zotit, dëshmojnë se në bashkim me Krishtin merr kuptim jeta dhe presin ardhjen e tij të lavdishme. Pra, objekt i dialogut duhet të jenë dokrina rreth Darkës së Zotit, sakramentet e tjera, kulti dhe mbarështimet e Kishës.

Jeta në Krishtin

23. Jeta e krishterë e këtyre vëllezërve ushqehet prej fesë në Krishtin dhe ndihmohet prej hirit të pagëzimit dhe prej dëgjimit të fjalës së Hyjit. Shfaqet pastaj në lutjen private, në meditimin e Biblës, në jetën e familjes së krishterë, në kultin e bashkësisë së mbledhur për të lavdëruar Hyjin. Nga ana tjetër kulti paraqet nganjëherë elemente të rëndësishme të liturgjisë së përbashkët antike.

Feja me të cilën besohet në Krishtin prodhon frytet e lavdërimit dhe të falënderimit për të mirat e marra prej Hyjit; kësaj i shtohet një ndjenjë e gjallë e drejtësisë dhe një dashuri e sinqertë ndaj të afërmit. Kjo fe vepruese ka krijuar jo pak institucione për të lehtësuar mjerimin shpirtëror dhe trupor, për edukimin e rinisë, për t'i bërë më njerëzore kushtet shoqërore të jetës, për të vendosur kudo një paqe të qëndrueshme.

Edhe pse në fushën morale shumë të krishterë jo gjithmonë e kuptojnë Ungjillin në të njëjtën mënyrë si katolikët, dhe jo gjithmonë i pranojnë të njëjtat zgjidhje të problemeve më të vështira të shoqërisë së sotme, megjithatë duan si ne t'i bashkëngjiten fjalës së Krishtit si burimi i virtytit të krishterë dhe të jenë të dëgjueshëm ndaj ligjit të Apostullit: "Çkado që të thoni dhe të bëni, le të jetë në nder të Emrit të Jezusit Zot, duke falënderuar me anë të Tij Hyjin Atë" (Kol 3,17). Prej këtu mund të zërë fill dialogu ekumenik rreth aplikimit moral të Ungjillit.

PËRFUNDIM

24. Kështu pasi kemi paraqitur shkurtimisht kushtet e ushtrimit të veprimit ekumenik dhe parimet me të cilat ai rregullohet, t'i hedhim me besim sytë drejt të ardhmes. Ky Koncil i shenjtë i nxit besimtarët për t'iu larguar çfarëdo mendjelehtësie apo zelli të pamatur, që mund të dëmtojë përparimin e vërtetë të njësisë. Në fakt, veprimi i tyre ekumenik nuk mund të jetë veçse plotësisht dhe sinqerisht katolik, domethënë besnik ndaj të vërtetës që kemi marrë prej apostujve dhe prej Etërve, dhe sipas fesë që Kisha katolike gjithmonë ka dëshmuar; në të njëjtën kohë priret drejt asaj plotësie me të cilën Zoti dëshiron që të rritet trupi i tij përgjatë shekujve.

Ky Koncil i shenjtë dëshiron nxehtësisht që nismat e bijve të Kishës katolike të ecin të njësuara me ato të vëllezërve të ndarë, pa bllokuar udhët e Provanisë dhe pa paragjykuar shtytjet e ardhshme të Shpirtit Shenjt. Po ashtu deklaron se është i vetëdijshëm që ky qëllim i shenjtë pajtimi i të gjithë të krishterëve në njësinë e një Kishe të vetme të Krishtit, tejkalon forcat dhe dhuntinë njerëzore. Për këtë arsye e rivendos krejt shpresën e vet në lutjen e Krishtit për Kishën, në dashurinë e Atit për ne e në fuqinë e Shpirtit Shenjt. "E shpresa nuk turpëron, sepse dashuria e Hyjit u ndikua në zemrat tona me anë të Shpirtit Shenjt që na u dhurua" (Rom 5,5).

478 Krh. Rom 6,4.

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 21 të muajit nëntor të vitit 1964.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

DEKRETI MBI KISHAT KATOLIKE LINDORE

ORIENTALIUM ECCLESIARUM
(Kishat Lindore)

PARATHËNIE

1. Kishat lindore kanë institucione, rite liturgjike, tradita kishtare dhe disiplinë të jetës kishtare që Kisha katolike i çmon shumë. Në fakt, bëhet fjalë për Kisha të shquara dhe të nderuara për lashtësinë, ku shkëlqen tradita apostolike e përçuar prej Etërve[479], që përbën pjesën e trashëgimisë hyjnisht të zbuluar dhe të pandarë prej Kishës së gjithëmbarshme. Për këtë arsye ky Koncil i shenjtë dhe ekumenik, i shtyrë prej përkujdesjes për Kishat lindore, që janë dëshmitarë të kësaj tradite, dhe duke dëshiruar që ata të lulëzojnë dhe ta kryejnë me fuqi të re apostolike misionin që u është besuar atyre, përveç asaj që ka lidhje me krejt Kishën ka vendosur të përcaktojë disa pika themelore, duke ia lënë të tjerat përkujdesjes së sinodeve lindore dhe Selisë apostolike.

KISHA TË VEÇANTA APO RITE

Larmi ritesh dhe njësi

2. Kisha e shenjtë dhe katolike, që është trupi mistik i Krishtit, përbëhet prej besimtarëve që janë në mënyrë organike të bashkuar në Shpirtin Shenjt prej të njëjtës fe, prej të njëjtave sakramente dhe prej të njëjtit mbarështim, dhe që duke u bashkuar në bashkësi të ndryshme të qëndrueshme, të bashkuar prej hierarkisë, përbëjnë Kishat e veçanta apo ritet. Mes tyre mbizotëron një bashkësi e mrekullueshme, në mënyrë që larmia jo vetëm nuk e dëmton njësinë e Kishës, por madje e shfaq atë. Në fakt, është qëllim i Kishës katolike që të shpëtohen dhe të ruhen të plota traditat e çdo Kishe apo riti të veçantë; po ashtu ajo do t'ia përshtasë mënyrën e saj të jetës nevojave të ndryshme të kohëve dhe të vendeve[480].

Ritet gëzojnë një dinjitet të barabartë

3. Këto Kisha të veçanta, si të Lindjes ashtu edhe të Perëndimit, edhe pse janë pjesërisht mes tyre të ndryshme për shkak të të ashtuquajturve rite, domethënë për liturgji, disiplinë kishtare dhe

479 Krh. LUANI XIII, Letra Apostolike *Orientalium dignitas*, 30.11.1894, te Leonis XIII Acta, t. XIV, fq. 201-202.

480 Krh. SHËN LUANI IX, Letra *In terra pax* e vitit 1053: "Ut enim". INOÇENCI III, Koncili IV i Lateranit i vitit 1215, kap. IV: "Licet Graecos"; Letra *Inter quatuor*, 02.08.1206: "Postulasti postmodum". INOÇENCI IV, Letra *Cum de cetero*, 27.08.1247; Letra *Sub catholicae*, 06.03.1254, Parathënie. NIKOLLA III, Udhëzimi *Istud est memoriale*, 09.10.1278. LUANI X, Letra Apostolike *Accepimus nuper*, 18.05.1521. PALI III, Letra *Apostolike Dudum*, 23.12.1534. PIU IV, Kushtetuta *Romanus Pontifex*, 16.02.1564, § 5. KLEMENTI VIII, Kushtetuta *Magnus Dominus*, 23.12.1595, § 10. PALI V, Kushtetuta *Solet circumspecta*, 10.12.1615, § 3. BENEDIKTI XIV, Enciklika *Demandatam*, 24.12.1743, § 3; Enciklika *Allatae sunt*, 26.06.1755, §§ 3, 6-19, 32. PIU VI, Enciklika *Catholicae communionis*, 24.05.1787. PIU IX, Letra *In suprema*, 06.01.1848, § 3; Letra Apostolike *Ecclesiam Christi*, 26.11.1853; Kushtetuta *Romani Pontificis*, 06.01.1862. LUANI XIII, Letra Apostolike *Praeclara*, 20.06.1894, nr. 7; Letra Apostolike *Orientalium dignitas*, 30.11.1894, Parathënie; etj.

trashëgimi shpirtërore, megjithatë në të njëjtën mënyrë i janë besuar mbarështimit baritor të Papës së Romës, i cili për vullnesë hyjnore pason të lumin Pjetër në parësinë mbi Kishën e gjithëmbarshme. Pra, ato gëzojnë dinjitet të njëjtë, kështu që asnjëra prej tyre nuk mbizotëron mbi të tjerat për arsye riti; gëzojnë të njëjtat të drejta dhe duhet të përmbushin të njëjtat detyrime, edhe për sa i përket predikimit të Ungjillit në mbarë botën (krh. Mk 16,15), nën drejtimin e Papës së Romës.

Të studiohen ritet e ndryshme

4. Për këtë arsye duhet të bëhet kujdes që në të gjithë botën të mbrohen dhe të shtohen të gjitha Kishat e veçanta dhe për këtë qëllim të ngrihen famulli dhe një hierarki përkatëse, ku e kërkon e mira shpirtërore e besimtarëve. Pastaj hierarkitë e Kishave të ndryshme të veçanta që kanë juridiksion mbi këtë territor, duhet të kujdesen, me një shkëmbim të ndërsjellë këshillash dhe takimesh periodike, për të nxitur njësinë e veprimit dhe për t'i bashkuar forcat e tyre që të ndihmojnë veprat e përbashkëta, për të bëjë të përparojë më shpejt e mira e fesë dhe në mënyrë më të efektshme të ruajë disiplinën e klerit[481]. Të gjithë klerikët dhe kandidatët për urdhrat e shenjtë duhet të informohen mirë mbi ritet dhe sidomos rreth normave praktike në lëmin ndër-ritual; madje, në shpjegimin katekistik edhe laikët duhet të informohen mbi ritet dhe normat e tyre. Në fund, çdo katolik dhe i pagëzuar i çfarëdo Kishe apo bashkësie akatolike, që vijnë në plotësinë e bashkësisë katolike, të mbajnë kudo ritin e vet, ta nderojnë dhe, për sa është e mundur, ta zbatojnë[482], përjashto të drejtën në raste të veçanta të personave, bashkësive apo krahinave, të cilët duhet t'i drejtohen Selisë apostolike; kjo, si arbitër suprem i marrëdhënieve ndër-kishtare, do të kujdeset ajo vetë për nevojat e tyre sipas shpirtit ekumenik, apo do të ngarkojë autoritete të tjera, duke dhënë norma, dekrete apo reskripte të përshtatshme.

TRASHËGIMIA SHPIRTËRORE E KISHAVE LINDORE QË DUHET RUAJTUR

Meritat e Kishave lindore

5. Historia, traditat dhe shumë institucione kishtare qartësisht tregojnë se sa merita kanë Kishat lindore ndaj mbarë Kishës. Për këtë arsye Koncili i shenjtë jo vetëm rrethon me vlerësim të detyrueshëm dhe me lavd të drejtë këtë trashëgimi të tyre kishtare dhe shpirtërore, por e quan vendosmërisht si trashëgimi të krejt Kishës[483]. Pra, deklaron solemnisht se Kishat e Lindjes ashtu si edhe ato të Perëndimit, kanë të drejtën dhe detyrën të mbahen sipas disiplinave të veta të veçantë, pasi janë të lidhur me një lashtësi të nderuar, përkojnë më mirë me zakonet e besimtarëve të tyre dhe janë më të përshtatshme për t'u kujdesur për të mirën e shpirtrave të tyre.

Të mos futen ndryshime arbitrare në rite

6. Të gjithë lindorët duhet ta dinë krejt qartazi se gjithmonë munden dhe duhet t'i ruajnë ritet e tyre të ligjshme dhe disiplinën e vet, dhe që nuk duhet të fusin ndryshime, përveç se për arsye të procesit të tyre organik. Për këtë arsye, të gjitha këto gjëra duhet të ruhen me besnikërinë më të madhe prej vetë lindorëve, të cilët duhet të arrijnë një njohje gjithnjë e më të thellë të tyre dhe një praktikë më të përsosur; nëse, për rrethana kohësh apo personash, nuk u janë përmbajtur atyre, të kujdesen që t'u rikthehen traditave stërgjyshore. Ato që për arsye, apo detyrë, apo mbarështim apostolik kanë

481 Krh. PIU XII, Motu proprio *Cleri sanctitati*, 02.06.1957, kan. 4.

482 PIU XII, Motu proprio *Cleri sanctitati*, 02.06.1957, kan. 8: "pa një leje të Selisë Apostolike", duhet të ndiqet praktika e shekujve të mëparshëm; kështu edhe për të pagëzuarit akatolikë në kan. 11 është thënë: "mund të zgjedhin ritin që dëshirojnë"; në tekstin e propozuar vendoset pozitivisht zbatimi i ritit për të gjithë dhe në mbarë botën.

483 Krh. LUANI XIII, Letra Apostolike *Orientalium dignitas*, 30.11.1894; Letra Apostolike *Praeclara gratulationis*, 20.06.1894, dhe dokumentet e cituara në shënimin 2.

marrëdhënie të shpeshta me Kishat lindore apo me besimtarët e tyre, sipas rëndësisë së detyrës që kanë të informojnë me kujdes rreth njohjes dhe praktikave të riteve, të disiplinës, të doktrinës, të historisë dhe të karakteristikave të lindorëve[484]. Gjithashtu porositen ngrohtësisht institutet rregulltare dhe shoqatat e ritit latin që zhvillojnë veprën e tyre në krahina lindore apo mes besimtarëve lindorë, që për një efektshmëri më të madhe të apostullimit, të ngrejnë, për sa është e mundur, shtëpi apo edhe provinca të ritit lindor[485].

PATRIARKËT LINDORË

Patriarkët lindorë

7. Prej kohëve shumë të lashta në Kishë është në fuqi institucioni i patriarkanës, i njohur qysh prej Koncileve të para ekumenike[486].

Me emrin Patriark lindor quhet ipeshkvi, të cilit i përket juridiksioni mbi të gjithë ipeshkvijtë, përfshi metropolitët, klerin dhe besimtarët e territorit apo ritit të vet, sipas së drejtës dhe duke ruajtur parësinë e Papës së Romës[487].

Kudo ku do të ngrihet një hierark i çfarëdo riti jashtë kufijve të territorit të patriarkanës, sipas së drejtës mbetet i lidhur me hierarkinë e patriarkanës së të njëjtit rit.

8. Edhe pse disa patriarkë të Kishave lindore janë kronologjikisht pas të tjerëve, megjithatë janë të gjithë njëlloj për sa i përket dinjitetit si patriarkë, duke ruajtur mes tyre përparësinë e ndereve ligjërisht të përcaktuar[488].

Nderime dhe privilegje të patriarkëve lindorë

9. Sipas një tradite shumë të lashtë të Kishës, patriarkëve të Kishave lindore u jepet një nderim i veçantë, duke qenë se secili e udhëheq patriarkanën e vet si atë e krye. Për këtë arsye ky Koncil i shenjtë vendos që t'u rikthehen të drejtat dhe privilegjet e tyre, sipas traditave të lashta të çdo Kishe dhe dekreteve të Koncileve ekumenike[489].

Këto të drejta dhe privilegje janë ato që ishin në fuqi në kohën e bashkimit të Lindjes dhe të Perëndimit, megjithatë duhet t'u bëhen disa përshtatje me kushtet e sotme.

Patriarkët me sinodet e tyre përbëjnë instancën më të lartë për çfarëdo problemi të patriarkanës, duke mos përjashtuar të drejtën për të themeluar eparki të reja dhe për të emëruar ipeshkvij të ritit të tyre brenda kufijve të territorit të patriarkanës, duke ruajtur të drejtën e patjetërsueshme të Papës së Romës për të ndërhyrë në raste të veçanta.

Themelimi i patriarkanave të reja

10. Ajo që është thënë për patriarkët vlen edhe, sipas së drejtës, për arqipeshkvijtë më të mëdhenj që udhëheqin krejt një Kishë të veçantë apo rit[490].

---

484 Krh. BENEDIKTI XV, Motu proprio *Orientis catholici*, 15.10.1917. PIU XI, Enciklika *Rerum orientalium*, 08.09.1928; etj.

485 Praktika e Kishës katolike e kohëve të Papëve PIU XI, PIU XII, Gjoni XXIII e tregon mjaft qartë këtë prirje.

486 Krh. KONCILI I i NIKESË, kan. 6; KONCILI I i KONSTANDINOPOJËS, kan. 2 e 3; KONCILI I i KALCEDONISË, kan. 28; kan. 9; KONCILI IV i KONSTANDINOPOJËS, kan. 17; kan. 21 [Dz 661]; KONCILI IV i LATERANIT, kan. 5 [Dz 811]; kan. 30; KONCILI i FIRENCES, *Decretum pro Graecis* [Dz 1307-08; Collantes 7.159-60]; etj.

487 Krh. KONCILI I i NIKESË, kan. 6; KONCILI I i KONSTANDINOPOJËS, kan. 3; KONCILI IV i KONSTANDINOPOJËS, kan. 17; PIU XII, Motu proprio *Cleri sanctitati*, kan. 216, § 2,1.o.

488 Në Koncilet ekumenike: KONCILI I i NIKESË, kan. 6; KONCILI I i KONSTANDINOPOJËS, kan. 3; KONCILI IV i KONSTANDINOPOJËS, kan. 21 [Dz 661]; KONCILI IV i LATERANIT, kan. 5 [Dz 811]; KONCILI i FIRENCES, *Decretum pro Graecis*, 06.07.1439, § 9 [Dz 1307-08; Collantes 7.159-60]. Krh. PIU XII, Motu proprio *Cleri sanctitati*, 02.06.1957, kan. 219; etj.

489 Krh. sipër, shënimi 8.

490 Krh. KONCILI i EFESIT, kan. 8; KLEMENTI VIII, *Decet Romanum Pontificem*, 23.02.1596; PIU VII, Letra Apostolike *In universalis Ecclesiae*, 22.02.1807; PIU XII, Motu proprio *Cleri sanctitati*, 02.06.1957, kan. 324-339; SINODI i KARTAGJENËS i vitit 419, kan. 17.

11. Duke qenë se institucioni i patriarkanës në Kishat lindore është një formë tradicionale e mbarështimit, Koncili i shenjtë dhe ekumenik dëshiron që, ku është e nevojshme, të ngrihen patriarkana të reja, themelimi i të cilave i përket Koncilit ekumenik apo Papës së Romës[491].

DISIPLINA E SAKRAMENTEVE

Rivendosja e disiplinës së lashtë të sakramenteve

12. Koncili i shenjtë ekumenik pohon dhe lavdëron dhe, nëse është e nevojshme, dëshiron që të rivendoset disiplina e lashtë e sakramenteve në fuqi pranë Kishave lindore, dhe kështu edhe praktika që ka të bëjë me kremtimin dhe mbarështimin e tyre.

Krezmimi

13. Disiplina rreth mbarështuesit të krezmimit të shenjtë, në fuqi qysh prej kohëve më të lashta pranë lindorëve, duhet të rivendoset plotësisht. Për këtë arsye meshtarët mund ta japin këtë sakrament me krizmën e bekuar prej patriarkut apo prej ipeshkvit[492].

14. Të gjithë meshtarët lindorë mund t'ua japin në mënyrë të vlefshme këtë sakrament, si bashkë me pagëzimin, ashtu edhe veç e veç, të gjithë besimtarëve të çfarëdo riti, pa përjashtuar ritin latin, duke zbatuar për lejueshmërinë, përshkrimet e të drejtës si të përbashkët, ashtu edhe të veçantë[493]. Edhe meshtarët e ritit latin, sipas aftësive që gëzojnë rreth mbarështimit të këtij sakramenti, mund t'ua japin edhe besimtarëve të Kishave lindore, pa pasur paragjykime për ritin, duke zbatuar për lejueshmëri përshkrimet e të drejtës si të përbashkët, ashtu edhe të veçantë[494].

Liturgjia e të dielës

15. Besimtarët të dielën dhe në festat [e urdhëruara] duhet të marrin pjesë në liturgjinë e shenjtë apo, sipas përshkrimeve apo zakoneve të secilit rit, në kremtimin e lavdeve hyjnore[495]. Me qëllim që sa më lehtë ta përmbushin këtë detyrim, caktohet që koha e përshtatshme për ta përmbushur është prej mbrëmësores së vigjiljes deri në fund të së dielës apo të ditës së festës[496]. Porositen ngrohtësisht besimtarët, që gjatëkëtyre ditëve, madje më shpesh dhe edhe përditë, të marrin eukaristinë e shenjtë[497].

---

491 Krh. SINODI i KARTAGJENËS i vitit 419, kan. 17 e 57; SINODI i KALCEDONISË i vitit 451, kan. 12; SHËN INOÇENCI I, Letra *Et onus et honor* e vitit 415c (a.c. 415): "Nam quid sciscitaris"; SHËN NIKO-LLA I, Letra *Ad consulta vestra*, 13.11.866: "A quo autem"; INOÇENCI III, Letra *Rex regum*, 25.02.1204; LUANI XII, Kushtetuta Apostolike *Petrus Apostolorum Princeps*, 15.08.1824; LUANI XIII, Letra Apostolike *Christi Domini*, e vitit 1895; PIU XII, Motu proprio *Cleri sanctitati*, 02.06.1957, kan. 159.

492 Krh. INOÇENCI IV, Letra *Sub catholicae*, 06.03.1254, § 3, nr. 4 [Dz 831]; KONCILI II i LIONIT i vitit 1274 (dëshmimi i fesë prej Mikel Paleologut bërë Gregorit X) [Dz 860; Collantes 9.001]; EUGJENI IV në Koncilin e Firences, Kushtetuta *Exsultate Deo*, 22.11.1439, § 11 [Dz 1317-18; Collantes 9.084-85]; KLEMENTI VIII, Udhëzime *Sanctissimus*, 31.08.1595 [Dz 1990]; BENEDIKTI XIV, Kushtetuta *Etsi pastoralis*, 26.05.1742, § II, nr. 1, § III, nr. 1 [Dz 2522], etj.; SINODI i LAODICESË i viteve 347-381, kan. 48; SINODI I SISËS SË ARMENËVE i vitit 1342: Mansi 25, 1240-1241; SINODI i MARONITËVE të LIBANIT i vitit 1736, P. II, kap. III, nr. 2, dhe Sinodë të tjerë të veçantë.

493 Krh. KONGREGATA E UFICIT TË SHENJTË, *Istruzioni al Vescovo di Scepusio*, 1783; KONGREGATA E SHENJTË E PROPAGANDA FIDE-S për Koptët, 15.03.1790, nr. XIII; Dekreti 06.10.1863, C. a; KONGREGATA E SHENJTË PËR KISHAT LINDORE, 01.05.1948; KONGREGATA E UFICIT TË SHENJTË, përgjigjja e datës 22.04.1896 me letër të datës 19.05.1896.

494 CIC (Kodi i të Drejtës Kanonike), kan. 782, § 4 [shfuqizuar në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike]; KONGREGATA E SHENJTË PËR KISHAT LINDORE, Dekreti *de Sacramento Confirmationis administrando etiam fidelibus orientalibus a presbyteris latini ritus, qui hoc indulto gaudent pro fidelibus sui ritus*, 01.05.1948.

495 Krh. SINODI i LAODICESË i viteve 347-381, kan. 29; SHËN NIQIFORI I KONSTANDINOPOJËS, kap. 14; SINODI i DUINIT TË ARMENËVE i vitit 719, kan. 31; SHËN TEODOR STUDITA, *Serm.* 21; SHËN NIKOLLA I, Letra *Ad consulta vestra*, 13.11.866: "In quorum Apostolorum"; "Nosse cupitis"; "Quod interrogatis"; "Praeterea consulitis"; "Si die Dominico"; dhe Sinodet e veçanta.

496 Është një risi, të paktën aty ku është në fuqi detyrimi për të dëgjuar Liturgjinë e shenjtë; por puqet me ditën liturgjike të Lindorëve.

497 Krh. KANONE TË APOSTUJVE, 8 e 9; SINODI i ANTIOKISË i vitit 341, kan. 2; TIMOTEU I ALEKSANDRISË marrja në pyetje. 3; INOÇENCI III, Kushtetuta *Quia divinae*, 04.01.1215; si dhe shumë Sinodë më të vonë të veçantë të Kishave lindore.

Rrëfimi

16. Për përzierjen e vazhdueshme të besimtarëve të Kishave të ndryshme të veçanta në të njëjtën krahinë apo territor lindor, kompetenca e meshtarëve të çfarëdo riti për të bërë rrëfimet, e lejuar në mënyrë të ligjshme dhe pa asnjë kufizim prej barinjve të vet të shenjtë, i shtrihet krejt territorit të lëshuesit edhe të gjitha vendeve dhe besimtarëve të çfarëdo riti në të njëjtin territor, përveçse nëse bariu i vendit e ka mohuar shprehimisht për vendet e ritit të vet[498].

Urdhri i shenjtë

17. Me qëllim që në Kishat lindore të jetë përsëri në fuqi disiplina e lashtë e sakramentit të urdhrit, ky Koncil i shenjtë ngrohtësisht dëshiron që të rivendoset, aty ku nuk përdoret, institucioni i diakonatit të përhershëm[499]. Pastaj për sa i përket nëndiakonatit dhe urdhrave më të ulët dhe të drejtat e detyrat e tyre, të kujdeset autoriteti legjislativ i secilës prej Kishave të veçanta[500].

Martesat e përziera

18. Kur katolikët lindorë lidhin martesë me akatolikë lindorë të pagëzuar, Koncili i shenjtë, për të shmangur martesat e pavlefshme dhe në interes të qëndrueshmërisë së martesës dhe të paqes shtëpiake, vendos që për këto martesa forma kanonike e kremtimit është e detyrueshme vetëm për lejueshmërinë e tyre. Për vlefshmërinë mjafton prania e mbarështuesit të shenjtë, duke ruajtur pikat e tjera të cilat duhet të zbatohen sipas të drejtës[501].

KULTI HYJNOR

Ditët e festave

19. Duke filluar qysh tani i përket vetëm Koncilit ekumenik apo Selisë së shenjtë të caktojë, të lëvizë apo të shfuqizojë ditët e festave të përbashkëta për të gjitha Kishat lindore. Ndërsa caktimi, lëvizja apo shfuqizimi i festave për çdo Kishë të veçantë i përket, përveçse Selisë Apostolike, sinodeve patriarkane apo ipeshkvnore, duke pasur kujdesin e duhur ndaj krejt krahinës dhe Kishave të tjera të veçanta[502].

Pashka

20. Derisa mes të krishterëve të mos jetë arritur mirëkuptimi i dëshiruar rreth caktimit të një dite të vetme për kremtimin e përbashkët të festës së Pashkës, ndërkohë, për të nxitur njësinë mes të krishterëve që jetojnë në të njëjtën krahinë apo shtet, u është dhënë kompetenca patriarkëve apo

498 Me territorialitetin e juridiksionit, kanoni dëshiron të shmangë, për të mirën e shpirtrave, shumësinë e juridiksionit në të njëjtin territor.

499 Krh. KONCILI I i NIKESË, kan. 18; SINODI i NEOCEZARESË i viteve 314-325, kan. 12; SINODI i SARDIKËS i vitit 343, kan. 8; SHËN LUANI I MADH, Letra *Omnium quidem*, 13.01.444; KONCILI i KALCEDONISË, kan. 6; KONCILI IV i KONSTANDINOPOJËS, kan. 23, 26; etj.

500 Në shumë Kisha lindore nëndiakonati konsiderohet një Urdhër më i ulët; por te Motu proprio i PIUT XII *Cleri sanctitati* u diktohen detyrimet e Urdhrave më të lartë. Kanoni propozon se përs a u përket detyrimeve të nëndiakonatit duhet të kthehen në disiplinën e lashtë të çdo Kishe, duke iu larguar të drejtës së përbashkët të "Cleri sanctitati"-t.

501 Krh. PIU XII, Motu proprio *Crebrae allatae*, 22.02.1949, kan. 32, § 2, nr. 5 (kompetenca e patriarkëve për të liruar prej formës); PIU XII, Motu proprio *Cleri sanctitati*, 02.06.1957, kan. 267 (kompetenca e patriarkëve për të shëruar në rrënjë); KONGREGATA E UFICIT TË SHENJTË e KONGREGATA E SHENJTË PËR KISHAT LINDORE në vitin 1957 japin kompetencën për të liruar prej formës dhe për të shëruar për mungesë të formës (për një pesëvjeçar): "përveç patriarkëve, Metropolitëve dhe Ipeshkvijve të tjerë të vendeve... që nuk kanë Eprorë nën Selinë e shenjtë".

502 Krh. SHËN LUANI I MADH, Letra *Quod saepissime*, 15.04.454: "Petitionem autem"; SHËN NIQIFORI I KONSTANDINOPOJËS, kap. 13; SINODI i SERXHOS PATRIARK, 18.09.1596, kan. 17; PIU VI, Letra Apostolike *Assueto paterne*, 08.04.1775; etj.

autoriteteve më të larta kishtare të vendit të merren vesh, me miratim të njëzëshëm dhe pasi janë dëgjuar mendimet e të interesuarve, për të kremtuar festën e Pashkës të njëjtën ditë të diel[503].

Mënjillet

21. Të gjithë besimtarët që gjendet jashtë krahinës apo territorit të ritit të vet, për sa i përket ligjit të mënjilleve të shenjta mund t'i përshtaten plotësisht disiplinës në fuqi në vendet ku ato qëndrojnë. Në familjet me rit të përzier mund të zbatohet ky ligj sipas një riti të vetëm[504].

Lavdet hyjnore

22. Kleri dhe rregulltarët lindorë duhet t'i kremtojnë sipas përshkrimeve dhe traditave të disiplinës së vet lavdet hyjnore, që qysh prej lashtësisë nderoheshin prej të gjitha Kishave lindore[505]. Edhe besimtarët, duke ndjekur shembullin e etërve të tyre, për sa munden, të drejtohen me devotshmëri kah lavdet hyjnore.

Gjuha liturgjike

23. Patriarkut dhe sinodit të tij apo autoritetit më të lartë të secilës Kishë dhe këshillit të barinjve u përket e drejta për të rregulluar përdorimin e gjuhëve në funksionet e shenjta liturgjike dhe për të miratuar, pasi i ka dërguar relacion Selisë apostolike, variantet e teksteve në gjuhën e vendit[506].

MARRËDHËNIET ME VËLLEZËRIT E KISHAVE TË NDARA

Nxitja e njësisë së të krishterëve

24. Kishave lindore që kanë bashkësi me Selinë apostolike romake, u përket detyra e veçantë për të nxitur njësinë e të gjithë të krishterëve, sidomos lindorë, sipas parimit të dekretit "mbi ekumenizmin" të shpallur prej këtij Koncili, në vend të parë me lutjen, shembullin e jetës, besnikërinë fetare ndaj traditave të lashta lindore, njohjen e ndërsjellë dhe më të thellë, bashkëpunimin dhe vlerësimin vëllazëror të gjërave dhe të shpirtrave[507].

25. Prej lindorëve të ndarë që, të nxitur prej hirit të Shpirtit Shenjt, bashkohen në njësinë katolike, të mos kërkohet më shumë se sa kërkon dëshmimi i thjeshtë i fesë katolike. Dhe meqë pranë tyre është ruajtur meshtaria e vlefshme, klerikët lindorë që bashkohen në njësinë katolike, kanë kompetenca ta ushtrojnë urdhrin e tyre, sipas normave të caktuara prej autoriteteve kompetente[508].

---

503 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), 04.12.1963.

504 Krh. KLEMENTI VIII, Udhëzimi *Sanctissimus*, 31.08.1595, § 6: "Si ipsi graeci"; KONGREGATA E UFICIT TË SHENJTË, 07.06.1673, te 1 e 3; 13.03.1727, te 1; KONGREGATA E SHENJTË E PROPAGANDA FIDE-S, Dekreti 18.08.1913, neni 33: Dekreti 14.08.1914, neni 27; Dekreti 27.03.1916; KONGREGATA E SHENJTË PËR KISHAT LINDORE, Dekreti 01.03.1929, neni 36, Dekreti 04.05.1930, neni 41.

505 Krh. SINODI i LAODICESË i viteve 347-381, kan. 18; SINODI i MAR ISAKUT të KALDENJVE i vitit 410, kan. 15; SHËN NERSETI i GLAJES së ARMENËVE në vitin 1166; INOÇENCI IV, Letra *Sub catholicae*, 06.03.1254, § 8; BENEDIKTI XIV, Kushtetuta *Etsi pastoralis*, 26.05.1742, § 7, nr. 5; Udhëzimi *Eo quamvis tempore*, 04.05.1745, § 42 e vijim; dhe i Sinodëve të veçantë më të vonë: të Armenëve (1911), të Koptëve (1898), të Maronitëve (1736), të Rumenëve (1872), të Rutenëve (1891), të Sirianëve (1888).

506 Sipas traditës lindore.

507 Në bazë të Bullave të bashkimit të çdo Kishe katolike lindore.

508 Detyrim konciliar që ka të bëjë me vëllezërit lindorë të ndarë dhe që ka lidhje me të gjithë Urdhrat e çdo shkalle, si me të drejtë hyjnore ashtu edhe kishtare.

”Communicatio in sacris“

26. ”Communicatio in sacris“, që cenon njësinë e Kishës apo përfshin një bashkëngjitje formale në gabim ose një rrezik për të gabuar në fe, për të bërë shkandull dhe për indiferentizëm, ndalohet prej ligjit hyjnor[509]. Por praktika baritore tregon, për sa u përket vëllezërve lindorë që mund dhe duhet të merren parasysh rrethana të ndryshme të çdo personi, në të cilat as nuk dëmtohet njësia e Kishës, as nuk ka rreziqe për t’u shmangur, kur përkundrazi nevoja e shpëtimit dhe e mira shpirtërore e shpirtrave përbëjnë një nevojë serioze. Për këtë arsye Kisha katolike, sipas rrethanave të kohës, të vendit dhe të personave, ka përdorur të gjitha mjetet e shëndetit dhe dëshminë e dashurisë mes të krishterëve, nëpërmjet pjesëmarrjes në sakramente dhe në funksione dhe gjëra të tjera të shenjta. Duke pasur parasysh këtë gjë, Koncili i shenjtë ”për të mos dhënë një vendim tepër të ashpër pengimi për ata që janë shpëtuar“[510] dhe për të nxitur gjithnjë e më shumë bashkimin me Kishat lindore të ndara prej nesh, përcakton mënyrën e mëposhtme të të vepruarit.

27. Pas vendosjes së parimeve të kujtuara më sipër, lindorëve që në mirëbesim gjenden të ndarë prej Kishës katolike, mund t’u jepen, nëse lirisht i kërkojnë dhe nëse kanë qëllim të mirë, sakramentet e pendesës, të eukaristisë dhe të vajimit, madje, edhe për katolikët është e ligjshme t’ua kërkojnë këto sakramente mbarështuesve akatolikë në ato Kisha ku sakramentet janë të vlefshme, sa herë që nevoja apo një dobishmëri e vërtetë shpirtërore e kërkoN dhe dhënia e tyre nga një meshtar katolik është e pamundur fizikisht apo moralisht[511].

28. Po ashtu, pas përcaktimit të këtyre parimeve, për një arsye të drejtë është mundësuar ”communicatio in sacris“ në kremtimet, gjërat dhe vendet e shenjta mes katolikëve dhe vëllezërve lindorë të ndarë[512].

29. Kjo mënyrë më e butë e ”communicatio in sacris“ me vëllezërit e Kishave lindore të ndara i është besuar mbikëqyrjes dhe shoshitjes së barinjve vendorë, me qëllim që, pasi të jenë këshilluar mes tyre dhe, nëse është e nevojshme, pasi të kenë dëgjuar edhe barinjtë e Kishave të ndara, të rregullojnë me përshkrime dhe norma të efektshme dhe të volitshme marrëdhëniet e të krishterëve mes tyre.

PËRFUNDIM

30. Koncili i shenjtë gëzohet shumë për bashkëpunimin e frytshëm dhe aktiv të Kishave katolike Lindore e Perëndimore, dhe në të njëjtën kohë deklaron: të gjitha këto dispozita juridike janë caktuar për kushtet e tanishme, derisa Kisha katolike dhe Kishat lindore të ndara të bashkohen në plotësinë e bashkësisë. Ndërkohë të gjithë të krishterët, lindorë dhe perëndimorë, janë të lutur ngrohtësisht për t’i lartësuar lutje të zjarrta dhe të pandërprera, madje të përditshme, Hyjit, me qëllim që, me ndihmën e Nënës së tij shumë të shenjtë, të gjithë të bëhen një gjë e vetme. Të luten edhe që mbi shumë të krishterë të çfarëdo Kishe, të cilët duke dëshmuar trimërisht emrin e Krishtit, vuajnë dhe janë të

509 Ky parim vlen edhe në Kishat e ndara.

510 SHËN BAZILI I MADH, *Epistula canonica ad Amphilochium*: PG 32, 669B.

511 Janë quajtur themelore për këtë leje: 1) vlefshmëria e sakramenteve; 2) mirëbesimi dhe dëshira; 3) nevoja e shpëtimit të amshuar; 4) mun-gesa e meshtarit; 5) përjashtimi i rreziqeve për të shmangur e i bashkë-ngjitjes formale në gabim.

512 Bëhet fjalë për të ashtuquajturin “komunikim mbi gjëra të shenjta që janë jashtë sakramenteve”. Është Koncili që jep këtë lehtësirë, duke ruajtur përshkrimet.

shtypur, të derdhet plotësia e forcës dhe e ngushëllimit të Shpirtit Shenjt ngushëllues. Me dashuri vëllazërore ta duam njëri-tjetrin, duke bërë garë se kush e nderon më shumë tjetrin (krh. Rom 12,10).

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 21 të muajit nëntor të vitit 1964.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

DEKRETI MBI MISIONIN BARITOR TË IPESHKVIJVE NË KISHË

CHRISTUS DOMINUS
(Krishti Zot)

PARATHËNIE

1. Krishti Zot, Biri i Hyjit të gjallë, ka ardhur për të shpëtuar popullin e vet prej mëkateve[513] dhe për të shenjtëruar të gjithë njerëzit; ashtu si ai ishte dërguar prej Atit, kështu dërgoi apostujt e tij[514] dhe i shenjtëroi duke u dhënë atyre Shpirtin Shenjt, me qëllim që, kur t'u vinte radha atyre, ta lavdëronin Atin mbi tokë dhe t'i shpëtonin njerëzit, "për ndërtimin e trupit të Krishtit" (Ef 4,12), që është Kisha.

Papa dhe ipeshkvijtë përjetësojnë veprën e Krishtit

2. Në këtë Kishë të Krishtit, Ati i Shenjtë, si pasardhës i Pjetrit, të cilit Krishti i besoi misionin për të kullotur delet e tij dhe qengjat e tij, i caktuar nga Hyji është veshur me një pushtet suprem, të plotë, të drejtpërdrejtë, të gjithëmbarshëm për të mirën e shpirtrave. Për këtë arsye ai, duke qenë se është caktuar bari i të gjithë besimtarëve për të nxitur si të mirën e përbashkët të Kishës universale, ashtu edhe të mirën e Kishave të veçanta, mban pushtetin suprem të zakonshëm mbi të gjitha Kishat.

Edhe Ipeshkvijtë, të vënë prej Shpirtit Shenjt, pasojnë apostujt si barinj të shpirtrave[515] dhe, së bashku me Atin e Shenjtë dhe nën autoritetin e tij kanë misionin për të përjetësuar veprën e Krishtit, bari i amshueshëm[516]. Në fakt, Krishti u dha apostujve dhe pasardhësve të tyre mandatin dhe pushtetin për t'i mësuar të gjithë popujt, për të shenjtëruar njerëzit në të vërtetën dhe për t'i udhëhequr ata. Për këtë arsye Ipeshkvijtë, me fuqinë e Shpirtit Shenjt që u është dhënë atyre, janë bërë mësues të mirëfilltë të fesë, papë dhe barinj[517].

3. Ipeshkvijtë, pjesëmarrës të kujdesit për të gjitha Kishat, ushtrojnë detyrën e tyre ipeshkvnore, të marrë nëpërmjet shugurimit të tyre ipeshkvnor[518], në bashkësi dhe në autoritetin e Atit të shenjtë, në gjithçka që ka lidhje me magjisterin dhe me drejtimin baritor, të bashkuar të gjithë në një kolegj apo trup, ndaj krejt Kishës së Hyjit. Ipeshkvijtë e veçantë e ushtrojnë një mbarështim të tillë ndaj pjesës së grigjës që Zotit, që atyre u është dhënë, duke pasur secili kujdes për Kishën e veçantë që u është besuar. Por ndonjëherë disa ipeshkvij mundën së bashku të kujdesen për disa nevoja të përbashkëta për disa Kisha. Për këtë arsye ky Koncil i shenjtë, duke pasur parasysh kushtet e shoqërisë njerëzore,

513 Krh. Mt 1,21

514 Krh. Gjn 20,21.

515 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën e Krishtit *Pastor aeternus*, kap. 3: Dz 828 (3061) [Collantes 7.186].

516 Krh. KONCILI I i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën e Krishtit *Pastor aeternus*, Parathënie: Dz 1821 (3050) [Collantes 7.176].

517 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. III, nr. 21, 24, 25: AAS 57 (1965), fq. 24-25.29-31.

518 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. III, nr. 21: AAS 57 (1965), fq. 24-25.

që në ditët tona janë në evolim të plotë[519] duke dashur të përcaktojnë detyrat baritore të ipeshkvijve në mënyrë më të hollësishme, jep dispozitat në vijim.

Kapitulli I

IPESHKVI DHE KISHA E GJITHËMBARSHME

I. POZICIONI I IPESHKVIJVE NDAJ KISHËS SË GJITHËMBARSHME

Kolegji ipeshkvnor

4. Ipeshkvijtë, me fuqinë e shugurimit të tyre sakramentor dhe në bashkësi hierarkike me kryet dhe me gjymtyrët e kolegjit, janë bërë anëtarët të trupit ipeshkvnor[520]. "Urdhri i Ipeshkvijve, që zëvendëson kolegjin e apostujve në magjister dhe në drejtimin baritor, si edhe që është madje vazhdimi i pandashëm i trupit apostolik në kohë, së bashku me Papën e Romës, kryet e saj, është edhe subjekt i një pushteti suprem dhe të plotë mbi Kishën universale: pushtet, megjithatë, që nuk mund të ushtrohet pa miratimin e Papës së Romës"[521]. Në të vërtetë ky pushtet "ushtrohet në mënyrë solemne në Koncilin ekumenik"[522] për këtë arsye ky Sinod i shenjtë deklaron se të gjithë ipeshkvijtë, që janë anëtarë të kolegjit ipeshkvnor, kanë të drejtë të ndërhyjnë në Koncilin ekumenik. "I njëjti pushtet kolegjial së bashku me papën mund të ushtrohet prej ipeshkvijve të shpërndarë nëpër botë, mjafton që kreu i kolegjiumit t'i thërrasë për të vepruar kolegjialisht, ose të paktën të miratojë apo lirisht ta pranojë veprimin e përbashkët të ipeshkvijve të shpërndarë, në mënyrë që të rezultojë një akt i vërtetë kolegjial"[523].

Sinodi

5. Një bashkëpunim më të efektshëm me bariun suprem të Kishës mund ta bëjnë, në mënyrat e caktuara apo për t'u caktuar prej vetë Papës së Romës, ipeshkvijtë e zgjedhur nga krahina të ndryshme të botës, të mbledhur në këshillin të quajtur pikërisht Sinod i Ipeshkvijve[524]. Ky Sinod, duke përfaqësuar krejt episkopatin katolik, është një shenjë që të gjithë ipeshkvijtë janë pjesëmarrës në bashkësinë hierarkike të kujdesit të Kishës së gjithëmbarshme[525].

Ipeshkvijtë marrin pjesë në kujdesin për krejt Kishën

6. Ipeshkvijtë si pasardhës të ligjshëm të apostujve dhe anëtarë të kolegjeve ipeshkvnore, duhet të dinë të jenë gjithmonë mes tyre të bashkuar dhe të tregohen të kujdesshëm për të gjitha Kishat; në bazë të vullnesës hyjnore dhe detyrës së tyre apostolike, secili prej tyre, së bashku me ipeshkvijtë e tjerë, është në fakt në njëfarë mënyre përgjegjës i Kishës[526]. Në mënyrë të veçantë duhet të tregohen të kujdesshëm në ato pjesë të botës ku fjala e Hyjit nuk është kumtuar ende, apo ku, për shkak të numrit të ulët të meshtarëve, besimtarët janë në rrezik të largohen prej praktikës së jetës së krishterë, madje të humbin vetë fenë.

---

519 Krh. GJONI XXIII, Kushtetuta Apostolike *Humanae salutis*, 25.12.1961: AAS 54 (1962), fq. 6.

520 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. III, nr. 22: AAS 57 (1965), fq. 25-27.

521 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. III, nr. 22: AAS 57 (1965), fq. 25-27.

522 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. III, nr. 22: AAS 57 (1965), fq. 25-27.

523 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. III, nr. 22: AAS 57 (1965), fq. 25-27.

524 Krh. PALI VI, Motu proprio *Apostolica Sollicitudo*, 15.09.1965: AAS 57 (1965), fq. 775-780.

525 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. III, nr. 23: AAS 57 (1965), fq. 27-28.

526 Krh. PIU XII, Enciklika *Fidei donum*, 21.04.1957: AAS 49 (1957), fq. 237; krh. edhe: BENEDIKTI XV, Letra Apostolike *Maximum illud*, 30.11.1919: AAS 11 (1919), fq. 440; PIU XI, Enciklika *Rerum Ecclesiae*, 28.02.1926: AAS 18 (1926), fq. 68 e vijim.

Për këtë arsye të punojnë me qëllim që besimtarët të mbështesin dhe të nxisin me dëshirë veprat e ungjillëzimit dhe të apostullimit. Po ashtu të kërkojnë të përgatisin meshtarë të denjë, ashtu si edhe ndihmës, rregulltarë dhe laikë jo vetëm për misionet, por edhe për krahinat që kanë një numër të ulët meshtarësh. Të bëjnë çdo përpjekje të mundshme, me qëllim që disa prej meshtarëve të tyre të shkojnë në tokat e misionit apo në dioqezat e sipërpërmendura që të ushtrojnë mbarështimin e shenjtë, për të gjithë jetën apo të paktën për një periudhë të caktuar kohe.

Ipeshkvijtë duhet të kujtojnë edhe që në përdorimin e të mirave kishtare duhet të kihen parasysh nevojat jo vetëm të dioqezave të tyre, por edhe ato të Kishave të tjera të veçanta, sepse edhe këto janë pjesë të së njëjtës Kishë të Krishtit. Dhe në fund t'i drejtojnë përkujdesjet e tyre, sipas mundësive të tyre, për të lehtësuar fatkeqësitë natyrore prej të cilave dioqeza apo krahina të tjera janë goditur.

Kujtimi i ipeshkvijve të përndjekur

7. Ipeshkvijtë në mënyrë të veçantë duhet të rrethojnë me dashurinë e tyre vëllazërore dhe me përkujdesjen e tyre aktive ata ipeshkvij të tjerë që, për shkak të besnikërisë së tyre ndaj Krishtit, janë bërë shënjestër e sharjes dhe e përndjekjes, dergjen në burgje apo nuk u lejohet ta ushtrojnë mbarështimin e tyre. Të synojnë kështu, me lutjen dhe me veprën e tyre, lehtësimin dhe zbutjen e dhimbjeve të këtyre sivëllezërve.

II. IPESHKVIJTË DHE SELIA E SHENJTË

Ipeshkvijtë në dioqezat e tyre

8. a) Ipeshkvijve, si pasardhës të apostujve, në dioqezat që u janë besuar atyre u përket pushteti i zakonshëm, i tyre dhe i drejtpërdrejtë, që është i nevojshëm për ushtrimin e mbarështimit të tyre baritor, duke mbetur gjithnjë i patundur në çdo fushë pushteti i Papës së Romës për të ruajtur disa çështje për veten e vet apo për një autoritet tjetër.

b) Çdo ipeshkvi dioqezan i jepet aftësia për të përjashtuar në raste të veçanta prej një ligji të përgjithshëm të Kishës besimtarët të cilët, sipas normës së të drejtës, ushtrojnë autoritetin e tyre, çdo herë që e quajnë se kjo gjë është për të mirën e tyre shpirtërore; me kusht që autoriteti i tyre suprem i Kishës të mos paraqesë ndonjë përjashtim të veçantë në lidhje me këtë.

Dikasteret e kuries romake

9. Në ushtrimin e pushtetit të tij suprem, të plotë dhe të drejtpërdrejtë mbi krejt Kishën, Papa i Romës përfiton nga dikasteret e kuries romake, të cilat e kryejnë punën e tyre në emër të tij dhe në autoritetin e tij, në dobi të Kishave dhe në shërbim të barinjve të shenjtë.

Megjithatë Etërit e Koncilit të shenjtë shprehin dëshirën që këto dikastere, të cilat deri tani i kanë ofruar pa dyshim një ndihmë të çmuar Papës së Romës dhe barinjve të Kishës, të riorganizohen në mënyrë të re dhe sipas nevojave të kohës, të vendeve dhe të riteve, sidomos për sa u përket numrit, emrit, kompetencave, metodave të punës dhe bashkërenditjes së veprimtarive të tyre[527]. Ashtu siç dëshirojnë edhe që, duke pasur parasysh mbarështimin baritor të ipeshkvijve, të përcaktohet saktë detyra e legatëve të Papës së Romës.

10. Duke qenë se këto dikastere janë krijuar për të mirën e Kishës së gjithëmbarshme, shprehet po ashtu dëshira që anëtarët, personeli dhe këshilltarët e tyre, si edhe trashëgimitë e Papës së Romës, për sa është e mundur, të zgjidhen në masën më të madhe prej krahinave të ndryshme të Kishës. Kështu edhe zyrat, apo organet qendrore të Kishës katolike, të përfaqësojnë një karakter vërtet të gjithëmbarshëm.

Urohet që mes anëtarëve të dikastereve të numërohen edhe disa ipeshkvij, sidomos dioqezanë, me qëllim që në mënyrë më të plotë t'i paraqesin Atit të shenjtë mendësinë, dëshirat dhe nevojat e mbarë Kishës. Etërit konciliarë vlerësojnë si shumë të dobishme që dikasteret kishtare të kërkojnë, më shumë se në të kaluarën, mendimin e laikëve, të cilët dallohen për virtyt, doktrinë dhe përvojë, me qëllim që edhe ata të luajnë në jetën e Kishës rolin që u takon.

527 Krh. PALI VI, *Disc. agli Em.mi Padri Cardinali, Ecc.mi Vescovi, Rev.mi Prelati e agli altri ufficiali della Curia Romana*, 21.09.1963: AAS 55 (1963), fq. 793 e vijim.

Kapitulli II

IPESHKVIJTË DHE KISHAT E VEÇANTA APO DIOQEZAT

I. IPESHKVIJTË DIOQEZANË

Dioqeza dhe ipeshkvi

11. Dioqeza është një pjesë e popullit të Hyjit besuar përkujdesjeve baritore të ipeshkvit, i ndihmuar prej presbiterve, në mënyrë që, duke iu bashkëngjitur bariut të tyre, e prej këtij të fundit të mbledhur në Shpirtin Shenjt përmes Ungjillit dhe Eukaristisë, të formojnë një Kishë të veçantë në të cilën është e pranishme dhe vepron Kisha e Krishtit, një, e shenjtë, katolike dhe apostolike. Ipeshkvijtë e veçantë, të cilëve u është besuar përkujdesja e një Kishe të veçantë, nën autoritetin e Atit të Shenjtë, kullosin në emër të Zotit si barinj të vërtetë, të zakonshëm dhe të drejtpërdrejtë delet e tyre dhe ushtrojnë në dobi të tyre detyrën për të mësuar, shenjtëruar dhe drejtuar. Por ata duhet t'i njohin të drejtat që në mënyrë të ligjshme i përkasin si patriarkëve, ashtu edhe autoriteteve të tjera hierarkike[528].

Ipeshkvijtë duhet ta ushtrojnë detyrën e tyre apostolike si dëshmitarë të Krishtit para të gjithë njerëzve, duke u interesuar jo vetëm për ata që e ndjekin Princin e barinjve, por duke iu kushtuar edhe me gjithë shpirt atyre që në çfarëdo mënyre janë larguar prej udhës së të vërtetës apo vazhdojnë ta shpërfillin Ungjillin e Krishtit dhe zemërdhembshurinë e tij shpëtimtare; kështu do të veprojnë, derisa të gjithë të do të ecin në "mirësi, drejtësi, të vërtetë" (Ef 5,9).

Mbarështimi për të ungjillëzuar popullin e Hyjit

12. Në ushtrimin e mbarështimit të tyre për të mësuar duhet t'u kumtojnë njerëzve Ungjillin e Krishtit, që është njëra prej detyrave kryesore të ipshkvijve[529] dhe këtë duhet ta bëjnë, në forcën e Shpirtit Shenjt, duke i ftuar njerëzit në fe apo duke i forcuar në fenë e gjallë. Duhet t'u propozojnë atyre misterin e plotë të Krishtit, apo ato të vërteta që nuk mund të shpërfillen pa shpërfillur vetë Krishtin; dhe t'u tregojnë në të njëjtën kohë shpirtrave udhën e zbuluar prej Hyjit, që i shpie njerëzit në lavdërimin e Zotit dhe me këtë gjë në lumturinë e tyre të amshuar[530].

Gjithashtu duhet të tregojnë se, në planin e Hyjit Krijues realitetet tokësore dhe institucionet njerëzore janë të finalizuara edhe për shpëtimin e njerëzve dhe prandaj mund të ndihmojnë jo pak në ndërtimin e Trupit të Krishtit.

Për këtë arsye duhet të mësojnë se sa e madhe është, sipas doktrinës së Kishës, vlera e personit njerëzor, e lirisë së tij dhe e vetë jetës fizike; vlera e familjes, e njësisë dhe e qëndrueshmërisë, e krijimit dhe e edukimit të fëmijëve; vlera e shoqërisë civile, me ligjet e veta dhe me profesionet e ndryshme që ekzistojnë në të; vlera e punës dhe e pushimit, e artit dhe e teknikës: vlera e varfërisë dhe e braktisjes së të mirave materiale. Dhe në fund duhet të shpjegojnë si duhet të zgjidhen problemet e rënda të ngritura prej zotërimit të të mirave materiale, prej zhvillimit të tyre dhe prej shpërndarjes së tyre të drejtë, prej paqes dhe prej luftës, dhe prej bashkëjetesës vëllazërore të të gjithë popujve[531].

13. Ipeshkvijtë duhet ta paraqesin doktrinën e krishterë në mënyrë që të përputhet me nevojat e kohës në të cilën jetojmë: në një mënyrë, domethënë, që t'i përgjigjet vështirësive dhe problemeve, prej të cilave janë të munduar dhe të shqetësuar njerëzit e kohës së sotme. Po ashtu jo vetëm duhet ta mbrojnë në vetën e parë, por duhet t'i nxisin edhe besimtarët që të bëjnë po ashtu dhe ta përhapin atë. Pastaj duhet të propozojnë një mësim të tillë në mënyrë që të tregojnë kujdesin amnore të Kishës

528 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Kishat katolike lindore *Orientalium Ecclesiarum* (Kishat Lindore), nr. 7-11: AAS 57 (1965), fq. 79-80.

529 Krh. KONCILI i TRENTOS, Sek. V, Dekreti *De reform.*, kap. 2: MANSI 33,30; Sek. XXIV, Dekreti *De reform.*, kap. 4: MANSI 33, 159; KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. III, nr. 25: AAS 57 (1965), fq. 29 e vijim.

530 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. III, nr. 25: AAS 57 (1965), fq. 29-31.

531 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963, e gjetiu: AAS 55 (1963), fq. 257-304 [Dz 3955-97].

ndaj të gjithë njerëzve, si besimtarë, ashtu edhe jo besimtarë; dhe të tregojnë një vëmendje të veçantë ndaj më të varfërve dhe më të dobtve, të kujtohen se Zoti i ka dërguar për t'ua kumtuar Ungjillin pikërisht këtyre.

Dhe meqë Kisha nuk mund të mos krijojë një bashkëbisedim me shoqërinë njerëzore[532] në gji të së cilës jeton, u takon së pari Ipeshkvijve detyra që të shkojnë te njerëzit dhe të kërkojnë të nxisin një dialog me ta. Por me qëllim që në këto dialogje shpëtimi e vërteta të jetë gjithnjë e bashkuar me mëshirën, dhe inteligjenca me dashurinë, është e nevojshme jo vetëm që ato të bëhen me një gjuhë të qartë, me përvujtëri dhe me butësi, por që kujdesi i nevojshëm të shoqërohet me një besim të ndërsjellë; sepse një besim i tillë, duke nxitur miqësinë, është i adresuar t'i bashkojë shpirtrat[533].

Për përhapjen e doktrinës së krishterë, nevojiten mjetet që sot janë në dispozicion: së pari për predikimin e katekizmin, që kanë gjithmonë një rëndësi të madhe; pastaj për shpjegimin e vetë doktrinës në shkolla e universitete, nëpërmjet konferencave e mbledhjeve të çdo lloji; në fund, në deklarata publike, me rastin e ndonjë ngjarjeje të veçantë, bërë përmes shtypit dhe mjeteve të tjera të komunikimit shoqëror, të cilat është absolutisht me vend t'i përdorim për të kumtuar Ungjillin e Krishtit[534].

14. Duhet të vigjilojnë që me zell të kujdesshëm, jo vetëm fëmijëve dhe të rinjve, por edhe të rriturve t'u bëhet katekezë, që ka për qëllim të gjallërojë mes njerëzve fenë dhe ta bëjë atë më të vetëdijshme dhe aktive, përmes një mësimi të përshtatshëm. Duhet të kenë kujdes që ky mësim të bëhet sipas një rendi dhe një metode të përshtatshme, përveç lëndës së trajtuar, me mendësinë, aftësinë, moshën dhe gjendjen e jetës së pjesëmarrësve, dhe të bazohet në Shkrimin e Shenjtë, në traditën, në liturgjinë, në magjisterin dhe në jetën e Kishës. Gjithashtu duhet të punojnë që katekistët të përgatiten siç duhet për detyrën e tyre, të njohin si rrjedhojë thellësisht doktrinën e Kishës dhe të mësojnë në formë teorike dhe praktike ligjet e psikologjisë dhe lëndët pedagogjike. Të kenë kujdes edhe të rivendosin apo më mirë t'ia përshtatin kohëve tona institutin e katekumenëve të rritur.

Mbarështimi për të shenjtëruar popullin e Hyjit

15. Në ushtrimin e mbarështimit të tyre të shenjtërimit, ipeshkvijtë duhet të kujtohen se janë zgjedhur në mesin e njerëzve dhe se janë veshur me dinjitetin e tyre për njerëzit në gjithçka që i referohet Hyjit, me qëllim që të ofrojnë dhurata dhe fli për mëkatet. Në fakt ipeshkvijtë kanë plotësinë e sakramentit të urdhrit; dhe prej tyre varen, në ushtrimin e pushtetit të tyre, qoftë presbiterë, që edhe ata janë shuguruar meshtarë të vërtetë të Besëlidhjes së Re, që të jenë bashkëpunëtorë të kujdesshëm të urdhrit ipeshkvnor, qoftë diakonët, që në bashkësi me ipeshkvin dhe në shërbim të presbiterit të tij janë të adresuar që të jenë në shërbim të popullit të Hyjit. Për këtë arsye ipeshkvijtë janë shpërndarësit kryesorë të mistereve të Hyjit dhe në të njëjtën kohë organizues, nxitës dhe rojtarë të jetës liturgjike në Kishën që u është besuar atyre[535].

Prandaj të bëjnë çdo përpjekje që besimtarët, nëpërmjet eukaristisë, ta njohin më thellë dhe ta jetojnë misterin e Pashkës, për të formuar një trup më intimisht kompakt, në njësinë e dashurisë së Krishtit[536]. Të kushtuar "krejtësisht lutjes dhe shërbesës së fjalës" (Vap 6,4) të bëjnë ç'është e mundur, me qëllim që të gjithë ata që u janë besuar përkujdesjeve të tyre të jenë unanim në lutje[537] dhe me qëllim që, duke marrë sakramentet, të rriten në hir dhe të jenë dëshmitarë besnikë të Zotit.

Në cilësinë e tyre si mësues përsosmërie të studiojnë se si t'i bëjnë të përparojnë në udhën e shenjtërisë meshtarët, rregulltarët dhe laikët e tyre, sipas thirrjes së veçantë të secilit[538] të kujtohen

532 Krh. PALI VI, Enciklika *Ecclesiam Suam*, 06.08.1964: AAS 56 (1964), fq. 639.

533 Krh. PALI VI, Enciklika *Ecclesiam Suam*, 06.08.1964: AAS 56 (1964), fq. 644-645.

534 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi mjetet e komunikimit shoqëror *Inter Mirifica* (Mes Shpikjeve të Mrekullueshme): AAS 56 (1964), fq. 145-153.

535 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë): AAS 56 (1963), fq. 97 e vijim; PALI VI, Motu proprio *Sacram Liturgiam*, 25.01.1964: AAS 56 (1964), fq. 139 e vijim.

536 Krh. PIU XII, Enciklika *Mediator Dei*, 20.11.1947: AAS 39 (1947), fq. 521 e vijim; PALI VI, Enciklika *Mysterium Fidei*, 03.09.1965; AAS 57 (1965), fq. 753-774.

537 Krh. Vap 1,14 e 2,46.

538 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. VI, nr. 44-45: AAS 57 (1965), fq. 50-52.

gjithashtu se ata të parët duhet të japin shembull shenjtërie, në dashuri, në përvujtëri dhe në thjeshtësinë e jetës. T'i drejtojnë Kishat që u janë besuar atyre në shkallën e shenjtërve që në to të shfaqen plotësisht ndjenjat e Kishës së gjithëmbarshme të Krishtit. Si rrjedhojë të kërkojnë të shtojnë sa më shumë që të jetë e mundur thirrjet meshtarake dhe rregulltare, në mënyrë të veçantë ato misionare.

Mbarështimi për të drejtuar popullin e Hyjit

16. Në ushtrimin e detyrës së tyre si etër dhe barinj, ipeshkvijtë duhet të sillen në mesin e besimtarëve të tyre si ata që shërbejnë[539] si barinj të mirë që i njohin delet e tyre dhe që njihen prej tyre, si etër të vërtetë që shquhen për shpirtin e tyre të dashurisë dhe të zellit ndaj të gjithëve dhe autoriteti që ata kanë marrë prej Hyjit duhet të ketë një përkrahje unanime dhe mirënjohëse. Duhet të bashkojnë rreth vetes krejt familjen e grigjës së tyre dhe duhet t'i japin asaj që formim të tillë që të gjithë, të vetëdijshëm për detyrat e tyre, të jetojnë dhe të veprojnë në bashkësi dashurie.

Për të arritur një qëllim të tillë ipeshkvijtë duhet të përshtatshëm "për çdo vepër të mirë" (2 Tim 2,21) dhe duke duruar "çdo vështirësi për të mirën e të zgjedhurve" (2 Tim 2,10), ta orientojnë jetën e tyre në mënyrë që ajo të jetë e aftë t'i përgjigjet kërkesave të kohës sonë.

T'i trajtojnë gjithmonë me dashuri të veçantë meshtarët, me qëllim që ata të marrin përsipër një pjesë të mbarështimit dhe të shqetësimeve të tyre, si edhe që të kushtohen në jetën e përditshme me shumë zell. T'i konsiderojnë si bij dhe miq[540] dhe për këtë arsye të jenë të gatshëm që t'i dëgjojnë dhe t'i trajtojnë me besim dhe dashamirësi, me qëllim që të shtohet veprimtaria baritore në krejt dioqezën.

Duhet të tregojnë interesimin më të përzemërt për gjendjen e tyre shpirtërore, intelektuale dhe materiale, me qëllim që ata, me një jetë të shenjtë dhe të përshpirtshme, të mund ta ushtrojnë mbarështimin e tyre besnikërisht dhe në mënyrë të frytshme. Për këtë qëllim duhet të përkrahin institucione dhe të organizojnë kuvende të veçanta në të cilat meshtarët herë pas here të mund të mblidhen, si për të ripërtërirë jetën e tyre në kurse më të gjata ushtrimesh shpirtërore, ashtu edhe për thellimin e shkencave kishtare, dhe sidomos të Shkrimit të shenjtë dhe të teologjisë, të problemeve shoqërore me rëndësi të madhe dhe të metodave të reja të veprimtarisë baritore. Duhet të ndjekin me zemërdhembshuri aktive ata meshtarë që, për çfarëdo arsyeje, gjendjen në rrezik apo që në njëfarë mënyre nuk i kanë kryer detyrat e tyre.

Për të qenë në gjendje që t'i përgjigjen sa më mirë të mirës së besimtarëve, sipas nevojës së secilit, ipeshkvijtë duhet të përpiqen të njohin thellë nevojat e tyre dhe gjendjen sociale në të cilën jetojnë, duke përdorur, për këtë qëllim, të gjitha mjetet e nevojshme dhe sidomos analizat sociologjike. Të tregohen të kujdesshëm ndaj të gjithëve: të çfarëdo moshe, gjendjeje e kombësie, qofshin ata të vendit, kalimtarë apo të huaj. Në ushtrimin e kësaj veprimtarie baritore, duhet të respektojnë detyrat që u përkasin besimtarëve të tyre në gjërat e Kishës, duke u njohur atyre detyrën dhe të drejtën për të bashkëpunuar aktivisht në ndërtimin e trupit mistik të Krishtit.

Duhet t'i duan vëllezërit e ndarë dhe duhet t'i porosisin besimtarët e tyre që t'i trajtojnë me njerëzi dhe dashuri të madhe, duke nxitur kështu ekumenizmin, të kuptuar sipas domethënies së mësuar prej Kishës[541]. Duhet ta ushtrojnë zellin e tyre edhe te jo të pagëzuarit, me qëllim që edhe atyre t'u shfaqet dashuria e Krishtit, dëshmitarë të së cilës ipeshkvijtë janë përpara të gjithëve.

Veprimtari të ndryshme në apostullim

17. Të zhvillohen format e ndryshme të apostullimit. Në krejt dioqezën dhe në sektorë të veçantë këto vepra të bashkërenditen siç duhet dhe të jenë të lidhura ngushtë mes tyre, nën drejtimin e ipeshkvit. Falë kësaj bashkërenditjeje të gjitha nismat dhe veprimtaritë me karakter katekistik, misionar, bamirës, shoqëror, familjar, shkollor dhe çdo punë tjetër që ka synim baritor, do të kthehet në një veprim të njëkohshëm, prej të cilit do të bëhet edhe më e dukshme njësia e dioqezës.

Të mësohet pareshtur që të gjithë besimtarët, sipas gjendjes dhe aftësisë së tyre, kanë detyrën që të bëjnë apostullim; duhet të porositen që të marrin pjesë dhe të mbështesin veprat e ndryshme të

539 Krh. Lk 22,26-27.

540 Krh. Gjn 15,15.

541 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Ekumenizmin *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë): AAS 57 (1965), fq. 90-107.

apostullimit të laikëve dhe sidomos Veprimin Katolik. Po ashtu duhet të shtohen dhe të përkrahen shoqatat që drejtpërdrejt apo jo kanë synime mbinatyrore: domethënë kërkimin e një jete më të përsosur, propagandimin e Ungjillit të Krishtit mes të gjithë njerëzve, përhapjen e doktrinës së krishterë dhe zhvillimin e kultit publik, qëllime shoqërore apo përmbushjen e veprave të mëshirës dhe të dashurisë.

Këto forma të apostullimit duhet t'u përshtaten nevojave të kohës sonë, duke pasur parasysh kërkesat e ndryshme të njerëzve: jo vetëm shpirtërore dhe morale, por edhe ato shoqërore, demografike dhe ekonomike. Për të arritur në mënyrë të efektshme dhe të dobishme këtë qëllim, mund të nxirret një përfitim shumë i madh prej studimeve shoqërore dhe fetare, të bëra nëpërmjet zyrave të sociologjisë baritore, që duhet të këshillohen me çdo zell.

18. Një interesim të veçantë duhet të kihet për ata besimtarë që, për shkak të gjendjes së tyre të jetesës, nuk mund ta gëzojnë mbarështimin e zakonshme të famullitarëve apo nuk kanë asnjëfarë ndihme: të tillë janë emigrantët e shumtë, të mërguarit, refugjatët, marinarët, punëtorët e transportit ajror, endacakët, dhe kategori të tjera të ngjashme. Të krijohen sisteme të përshtatshme ndihme shpirtërore edhe për turistët.

Konferencat ipeshkvnore, sidomos ato kombëtare, duhet t'u kushtojnë një vëmendje të kujdesshme problemeve më urgjente që kanë të bëjnë me kategoritë e mësipërme të personave dhe me mjete e direktiva të përshtatshme, në harmoni qëllimesh dhe përpjekjesh, të kujdesen siç duhet për ndihmën e tyre fetare, duke pasur parasysh në radhë të parë dispozitat e dhëna apo që duhet të japë Selia e shenjtë[542] dhe duke i përshtatur siç duhet me situatat e ndryshme të kohëve, të vendeve dhe të personave.

Ipeshkvijtë dhe autoriteti civil

19. Në ushtrimin e mbarështimit të tyre apostolik që synon shpëtimin e shpirtrave, ipeshkvijtë gëzojnë një liri dhe pavarësi të plotë dhe të përsosur prej çfarëdo autoriteti civil. Për këtë arsye nuk është i lejueshëm pengimi i drejtpërdrejtë apo jo i ushtrimit të mbarështimit të tyre kishtar, as ndalimi që ata të mund të komunikojnë lirisht me Selinë e shenjtë, me autoritetet e tjera kishtare dhe me besimtarët për të cilët kujdesen.

Barinjtë e shenjtë, ndërsa kujdesen për të mirën shpirtërore të grigjës së tyre, nxisin pa dyshim edhe përparimin e tyre shoqëror e civil dhe begatinë, duke harmonizuar për këtë qëllim, në cilësinë e detyrës së tyre dhe siç pritet prej ipeshkvijve, veprimtarinë e tyre me atë të autoriteteve publike, duke ngulitur te besimtarët dëgjesë ndaj ligjeve të drejta dhe respektim të autoriteteve të ligjshme.

20. Duke qenë se mbarështimi apostolik i ipeshkvijve është themeluar prej vetë Krishtit Zot dhe synon një të mirë shpirtërore dhe mbinatyrore, ky Sinod i shenjtë ekumenik deklaron se e drejta për të emëruar dhe për të caktuar ipeshkvij është vetjake, e posaçme dhe në vetvete ekskluzive e autoritetit kompetent kishtar.

Për këtë arsye, për të mbrojtur siç duhet lirinë e Kishës dhe për të nxitur gjithnjë e më përshtatshmërisht dhe më shpejt të mirën e besimtarëve, ky Koncil i shenjtë bën kushte që, për të ardhmen, autoriteteve civile të mos u jepen të drejta apo privilegje zgjedhjeje, emërimi, paraqitje apo caktim në detyrën ipeshkvnore. Këtyre autoriteteve civile më vonë si edhe tani, në saje të një marrëveshjeje apo të një zakoni, i përkasin të drejta apo privilegje, ky Sinod, ndërsa u shpreh mirënjohje dhe vlerësim të sinqertë për nderimin që Kisha tregon ndaj tyre, u drejton një lutje të gjallë, me qëllim që, duke u marrë vesh më përpara me Selinë e shenjtë, të mund të heqin dorë lirisht prej tyre.

Heqja dorë prej mbarështimit ipeshkvnor

21. Meqë mbarështimi baritor i ipeshkvijve ka shumë rëndësi dhe mbart përgjegjësi të mëdha, u drejtohet një lutje e ngrohtë ipeshkvijve dioqezanë dhe atyre që juridikisht janë në të njëjtën shkallë, me

[542] Krh. SHËN PIU X, Motu proprio *Iampridem*, 19.03.1914: AAS 6 (1914), fq. 173 e vijim; PIU XII, Kushtetuta Apostolike *Exsul Familia*, 01.08.1952: AAS 44 (1952), fq. 649 e vijim; *Leges operis Apostolatus Maris*, themeluar prej Papës Piu XII, 21.11.1957: AAS 50 (1958), fq. 375-383.

qëllim që, për shkak të moshës së tyre tepër të thyer dhe për shkaqe të tjera të rënda, nëse bëhen të paaftë për të kryer detyrën e tyre, vetë apo me ftesë të autoriteteve kompetente të heqin dorë prej detyrës së tyre. Nga ana tjetër, autoriteti kompetent, nëse pranon dorëheqjen e tyre, do të kujdeset si për një zëvendësim të përshtatshëm të atij që heq dorë, ashtu edhe për t'u njohur atyre të drejta të veçanta.

II. PËRCAKTIMI I KUFIJVE TË DIOQEZAVE

Rishikimi i kufijve dhe i normave që duhen ndjekur

22. Me qëllim që të arrihet qëllimi i dioqezës, është e nevojshme që në popullin e Hyjit të kësaj dioqeze të shfaqet qartësisht natyra e Kishës; në radhë të dytë, që të mund të kujdeset në mënyrë sa më të përsosur për ndihmën shpirtërore të popullit të Hyjit.

Kjo sjell jo vetëm një përcaktim të duhur të kufijve territorialë të dioqezave, por edhe një shpërndarje racionale të klerit dhe të të mirave, që u përgjigjen nevojave të apostullimit. Këto masa do të jenë në dobi, përveçse të meshtarëve dhe të besimtarëve të interesuar, edhe të krejt Kishës katolike.

Për këtë arsye, në lëndën e rretheve dioqezane, Sinodi i shenjtë vendos që, aty ku kjo gjë kërkohet për të mirën e shpirtrave, me maturi të arrihet sa më shpejt që të jetë e mundur një rishikim i kufijve të dioqezave: duke i ndarë, duke i copëtuar apo duke i bashkuar, duke i ndryshuar kufijtë apo duke i transferuar në vende më të përshtatshme selitë ipeshkvnore, apo në fund, kur bëhet fjalë për dioqeza të formuara nga qytete të mëdha, duke u dhënë atyre një rregullim të brendshëm të ri.

23. Në rishikimin e rretheve kishtare duhet të kihet kujdes që të ruhet në rend të parë njësia organike e dioqezave, për sa u përket personave, detyrave, institucioneve, në përngjasim me një trup të gjallë. Në rastet e veçanta pastaj, pasi të shqyrtohen me kujdes të gjitha rrethanat, të kihen parasysh kriteret e mëposhtme të përgjithshme:

1) Në përcaktimin e një rrethi dioqezan, duhet të kihet parasysh për sa është e mundur përbërja e larmishme e popullit të Hyjit, sepse kjo mund ta bëjë më të lehtë ushtrimin e veprimit baritor. Në të njëjtën kohë të bëhet e mundur që këto qendra demografike të mbesin mundësisht të bashkuara me zyrat dhe institucionet civile që formojnë strukturën e tyre organike. Për këtë arsye territori i çdo dioqeze duhet të jetë gjithmonë i pandërprerë.

Nëse rrethanat e mundësojnë, të ruhen kufijtë e rretheve civile dhe kushtet e veçanta psikologjike, ekonomike, gjeografike dhe historike të personave dhe të vendeve.

2) Përgjithësisht shtrirja e territorit dhe numri i banorëve të jetë i tillë që, nga njëra anë, ipeshkvi, edhe pse i ndihmuar nga të tjerë, të mundet personalisht të kryejë mbarështimet papnore, të bëjë rehatshëm vizitat baritore, t'i drejtojë dhe t'i bashkërendisë siç duhet të gjitha veprat e apostullimit dhe sidomos të njohë meshtarët, rregulltarët e laikët që marrin pjesë në njëfarë mënyre në veprimtaritë e dioqezave; nga ana tjetër ata duhet të formojnë një fushë veprimi mjaftueshmërisht të gjerë dhe të përshtatshme, në të cilën si ipeshkvi, ashtu edhe meshtarët të mund t'i harxhojnë në mënyrë të dobishme të gjitha forcat e tyre në mbarështim, duke pasur parasysh nevojat e Kishës së gjithëmbarshme.

3) Në fund, me qëllim që në dioqeza të mund të zhvillohet siç duhet mbarështimi i shpëtimit, të ndiqet rregulla që në çdo dioqezë të ketë meshtarë të mjaftueshëm, për sa i përket numrit dhe aftësisë, një përkujdesje e përshtatshme shpirtërore e popullit të Hyjit; nuk duhet të mungojnë zyrat, institucionet dhe veprat që janë vetjake të çdo Kishe të veçantë dhe që praktika ka treguar se janë të nevojshme si për drejtimin e saj të drejtë, ashtu edhe për zhvillimin e apostullimit; në fund ose duhet të kihen në dispozicion ose të paktën të parashikohen me kujdes që të mund të gjenden ndokund burimet e nevojshme për të mbështetur personat dhe institucionet dioqezane.

Për këtë qëllim, aty ku ndodhen besimtarë të riteve të tjera, ipeshkvi duhet të kujdeset për nevojat e tyre, qoftë përmes meshtarëve apo famullive të të njëjtit rit, qoftë përmes një zëvendës-ipeshkvi, të pajisur me aftësitë e nevojshme dhe, nëse është me vend, t'i jepet karakteri ipeshkvnor; qoftë përmes

vetes së vet, si ordinar i riteve të ndryshme. Por nëse kjo, sipas gjykimit të Selisë së shenjtë, për arsye të ndryshme nuk mund të bëhet, të krijohet një hierarki e veçantë për çdo rit[543].

Në rrethana të ngjashme, për besimtarët që flasin gjuhë të tjera duhet të merren masa përmes meshtarëve dhe famullive të gjuhës së tyre, përmes një ndihmës-ipeshkvi që e njeh mirë atë gjuhë dhe, nëse është e nevojshme, t'i jepet karakteri ipeshkvnor ose përmes sistemeve të tjera të mundshme.

24. Përpara se, për sa u përket dioqezave të përshtaten ndryshimet dhe inovacionet për të cilat bëhet fjalë në nr. 22 dhe nr. 23, duke përjashtuar praktikën e Kishave lindore, është e rastit që këto çështje t'u nënshtrohen shqyrtimit të Konferencave ipeshkvnore kompetente për territorin; këto, nëse e quajnë të rastit, do të ndihmohen prej një komisioni të veçantë dhe do të kërkojnë gjithmonë mendimin e ipeshkvijve të provincave apo të krahinave të interesuara. Më pas do t'ua nënshtrojnë mendimet dhe dëshirat e tyre Selisë së shenjtë.

III. Bashkëvepruesit e Ipeshkvit dioqezan në mbarështimin baritor

1) Ipeshkvijtë koadiutorë dhe ndihmës

25. Në qeverisjen e dioqezave të sigurohet mbarështimi i ipeshkvijve në mënyrë që qëllimi më i lartë të jetë e mira e grigjës së Zotit. Për ta arritur lehtë këtë të mirë, jo rrallë duhet të emërohen ipeshkvij ndihmës, në mënyrë që ipeshkvi dioqezan, qoftë për shtrirjen e gjerë të dioqezës apo për numrin e tepërt të banorëve, qoftë për arsye të rrethanave të veçanta të apostullimit apo të arsyeve të ndryshme të një natyre tjetër, nuk mund të kryejë personalisht të gjitha detyrat e shërbimit të tij, siç do ta kërkonte e mira e shpirtrave. Madje nganjëherë nevoja të veçanta kërkojnë që, për të ndihmuar ipeshkvin dioqezan, të caktohet një ipeshkëv koadiutor. Këta ipeshkvij koadiutorë dhe ndihmës duhet të pajisen me kompetencat e duhura, në mënyrë që, pa cenuar njësinë e qeverisjes së dioqezës dhe autoritetin e ipeshkvit dioqezan, veprimi i tyre të dalë më i frytshëm dhe dinjiteti i tyre ipeshkvnor të ruhet.

26. Kur kjo kërkohet nga e mira e shpirtrave, ipeshkvi i dioqezës nukk duhet të ketë vështirësi t'i kërkojë autoritetit përkatës një apo më shumë ndihmës, që caktohen për dioqezën, pa të drejtë pasardhësie.

Nëse një gjë e tillë nuk është caktuar më parë në letrat e emërimit, ipeshkvi dioqezan duhet të caktojë si ndihmës apo ndihmësa të tillë vikarët e vet të përgjithshëm apo të paktën vikarët ipeshkvnorë, që varen vetëm prej autoritetit të tij dhe të këshillohet me ta kur do t'i duhet të shqyrtojë problemet e një rëndësie të veçantë, veçanërisht me karakter baritor.

Nëse nuk është caktuar ndryshe nga autoriteti përkatës, me vdekjen e ipeshkvit dioqezan nuk përfundojnë pushtetet dhe kompetencat e ipeshkvijve ndihmës. Madje është e dëshirueshme që, gjatë kohës kur selia ipeshkvnore është pa ipeshkëv, përveç rasteve kur arsye të rënda këshillojnë të bëhet ndryshe, detyra e mbajtjes së dioqezës duhet t'i besohet ipeshkvit ndihmës, apo, nëse ka është më shumë se një, njërit prej tyre.

Ipeshkvi koadiutor, pra ai që është emëruar me të drejtë pasardhësie nga ipeshkvi dioqezan, duhet të caktohet gjithmonë vikar i përgjithshëm. Atij të mund t'i jepen nga autoritetet e caktuara, në raste të veçanta, detyra më të gjera. Për të mirën më të madhe të tanishme dhe të ardhshme të dioqezës, ipeshkvi i ndihmuar dhe koadiutori duhet të këshillohen me njëri-tjetrin për çështjet më të rëndësishme.

2) Selia dhe këshillat dioqezane

27. Detyra e vikarit të përgjithshëm është mbizotëruese në selinë dioqezane. Ipeshkvi mund të caktojë një apo më shumë vikarë ipeshkvnorë sa herë që e kërkon një qeverisje e mençur e dioqezës. Ata, sipas së drejtës, në një pjesë të caktuar të dioqezës, në një sektor të caktuar pune, ndaj besimtarëve të një riti të veçantë, gëzojnë të njëjtin pushtet që e drejta e zakonshme i jep vikarit të përgjithshëm.

543 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Kishat katolike lindore *Orientalium Ecclesiarum* (Kishat Lindore), nr. 4: AAS 57 (1965), fq. 77.

Në qeverisjen e dioqezës mes bashkëpunëtorëve të ipeshkvit duhet të përfshihen edhe meshtarët, që përbëjnë senatin dhe këshillin e tij: siç janë Kapitulli i katedrales, kuvendi i këshilltarëve apo këshilla të tjerë, sipas rrethanave dhe karakterit të vendeve të ndryshme. Institucioneve të tilla, veçanërisht kapitujve të katedrales, duhet t'u jepen, kur është e nevojshme, një organizim i ri, që të jetë në përputhje me nevojat e kohës sonë.

Si meshtarët, ashtu edhe laikët që janë pjesë e selisë dioqezane duhet të jenë të vetëdijshëm se bashkëpunojnë në mbarështimin baritor të ipeshkvit. Selia dioqezane duhet të organizohet në atë mënyrë që të bëhet një mjet i përshtatshëm, jo vetëm për administrimin e dioqezës, por edhe për ushtrimin e veprave të apostullimit.

Është fort e dëshirueshme që në çdo dioqezë të ngrihet një komision baritor, që të drejtohet nga ipeshkvi dioqezan e në të cilin të bëjnë pjesë meshtarë, rregulltarë e laikë, të zgjedhur me kujdes të veçantë. Do të jetë detyrë e këtij komisioni të studiojë e marrë në shqyrtim gjithë atë që ka të bëjë me veprat e apostullimit, që të propozojë pastaj përfundime praktike.

3) Kleri dioqezan

28. Të gjithë meshtarët, si dioqezanë ashtu edhe rregulltarë, marrin pjesë në bashkim me ipeshkvin, në të njëjtën meshtari të Krishtit dhe e ushtrojnë së bashku me të; prandaj ata janë caktuar bashkëpunëtorë të provanishëm të urdhrit ipeshkvnor. Në ushtrimin e mbarështimit të shenjtë roli kryesor u takon meshtarëve dioqezanë, sepse, duke qenë të emëruar apo të caktuar në një Kishe të veçantë, t'i kushtohen të gjithë shërbimit të saj, për përkujdesjen shpirtërore të një pjese të grigjës së Zotit. Prandaj ata përbëjnë një presbiter dhe një familje të vetme, për të cilën ipeshkvi është si të ishte babai. Ky, që të mund të shpërndajnë më mirë e më drejtë mbarështimet mes meshtarëve të vet, duhet të gëzojë lirinë e nevojshme në dhënien e detyrave dhe të përfitimeve; kjo përfshin heqjen e të drejtave dhe privilegjeve që në cilëndo mënyrë kufizojnë këtë liri.

Marrëdhëniet mes ipeshkvit dhe meshtarëve dioqezanë duhet të mbështeten kryesisht mbi bazën e një dashurie mbinatyrore, me qëllim që njësia e qëllimeve mes meshtarëve dhe ipeshkvit ta bëjë më të frytshme veprimtarinë e tyre baritore. Për këtë qëllim, në përfitim gjithnjë e më të madh të mbarështimit të shpirtrave, ipeshkvi duhet t'i thërrasë meshtarët në bashkëbisedim, edhe së bashku me të tjerë, për të shtjelluar çështje baritore; kjo jo vetëm me raste, por, për sa është e mundur, në data të caktuara.

Gjithashtu të gjithë meshtarët dioqezanë duhet të jenë të bashkuar mes tyre dhe të ndihen bashkë-përgjegjës të së mirës shpirtërore të të gjithë dioqezës. Duke kujtuar edhe se të mirat materiale, të përftuara nga ata në ushtrimin e detyrave të tyre kishtare, janë të lidhura me mbarështimin e tyre të shenjtë, bujarisht t'u vijnë në ndihmë nevojave materiale të dioqezës, sipas porosive të ipeshkvit dhe sipas mundësive të tyre.

29. Duhet të merren si bashkëpunëtorë të drejtpërdrejtë të ipeshkvit edhe ata meshtarë të cilëve ai u beson një detyrë baritore apo vepra të karakterit mbifamullitar, qoftë ato që kanë të bëjnë me një territor të caktuar të dioqezës, qoftë ato që kanë të bëjnë me shtresa të veçanta besimtarësh, qoftë ato që kanë të bëjnë me një formë të veçantë veprimtarie. Ofrojnë edhe një bashkëpunim të veçantë ata meshtarë të cilëve ipeshkvi u beson detyra të ndryshme apostullimi, si në shkolla, ashtu edhe në institucione apo shoqata. Edhe meshtarët, që janë të caktuar në vepra mbidioqezane, meritojnë një vlerësim të veçantë për arsye të veprave të çmueshme të apostullimit që ushtrojnë, dhe kjo veçanërisht nga ana e ipeshkvit në territorin e të cilit ata banojnë.

Famullitarët

30. Por bashkëpunëtorët kryesorë të ipeshkvit janë famullitarët: atyre, si barinjve të vet, u besohet përkujdesja e shpirtrave në një pjesë të caktuar të dioqezës, nën autoritetin e vetë ipeshkvit.

1) Në ushtrimin e detyrës së tyre famullitarët me bashkëpunëtorët e tyre duhet të zhvillojnë detyrën e mësimit dhe të qeverisjes në mënyrë që besimtarët dhe bashkësitë famullitare të ndihen realisht pjesë jo vetëm e dioqezës, por edhe e Kishës së gjithëmbarshme. Të bashkëpunojnë pra si me famullitarët e tjerë, ashtu edhe me meshtarët e tjerë që ushtrojnë mbarështimin famullitar në atë territor (siç janë, për shembull, vikarët jashtë qytetit dhe dekanët) apo që janë caktuar në vepra të karakterit mbifamullitar në mënyrë që

përkujdesja baritore të ketë njësinë e duhur dhe të bëhet më e frytshme. Përkujdesja ndaj shpirtrave duhet gjithashtu të gjallërohet nga shpirti misionar, në mënyrë që të shtrihet, në mënyrën e duhur, te të gjithë banorët e famullisë. Nëse famullitarët nuk mund të arrijnë disa shtresa të personave, të përdorin veprimtarinë e të tjerëve, edhe të laikëve, që t'i ndihmojnë në apostullim. Për të bërë më të frytshme përkujdesjen e shpirtrave këshillohet ngrohtësisht jeta e përbashkët e meshtarëve, veçanërisht e atyre të caktuar në të njëjtën famulli; ajo, ndërsa është e dobishme për veprimtarinë apostolike, u jep besimtarëve shembullin e dashurisë dhe të njësisë.

2) Për sa i përket mbarështimit të mësimit, famullitarët duhet t'ua predikojnë fjalën e Hyjit të gjithë besimtarëve, që ata, të rrënjosur në fe, shpresë e dashuri, të rriten në Krishtin dhe bashkësia e krishterë të japë atë dëshmi dashurie që Zoti ka porositur[544], gjithashtu, me një përgatitje katekistike të përshtatshme për moshën e secilit, duhet t'i drejtojnë besimtarët në njohjen e plotë të misterit të shpëtimit. Në dhënien e kësaj përgatitjeje të mbështeten jo vetëm në ndihmën e rregulltarëve, por edhe në bashkëpunimin e laikëve, duke ngritur edhe bashkëvëllazërinë e doktrinës së krishterë. Në fushën e mbarështimit të shenjtërimit, famullitarët duhet të kenë si synim që Mesha e shenjtë të bëhet qendra dhe kulmi i krejt jetës së bashkësisë së krishterë; po ashtu duheet të përpiqen që besimtarët ta ushqejnë jetën e tyre shpirtërore duke iu afruar me përkushtim dhe shpesh sakramenteve të shenjta dhe duke marrë pjesë me vetëdije dhe me zell në liturgji. Famullitarët gjithashtu duhet të kenë parasysh se sakramenti i pendesës është tejet i dobishëm për jetën e krishterë; pra, të tregohen gjithnjë të çlirët dhe të gatshëm për të dëgjuar rrëfimet e besimtarëve, duke thirrur në ndihmë, nëse ka nevojë, edhe meshtarë të tjerë që njohin mirë gjuhë të ndryshme. Në kryerjen e detyrës së tyre prej bariu, famullitarët të mësojnë të njohin grigjën e tyre. Meqë janë shërbëtorët e të gjithë besimtarëve, të punojnë që të zhvillojnë jetën e krishterë në çdo besimtar, si në familje, ashtu edhe në shoqata, mbi të gjitha në ato që i kushtohen apostullimit, ashtu edhe në të gjithë bashkësinë famullitare. Prandaj të vizitojnë shtëpi e shkolla, sipas kërkesave të detyrës së tyre baritore; të përkujdesen me çdo përkushtim ndaj adoleshentëve dhe të rinjve; të rrethojnë me një dashuri atërore të varfrit dhe të sëmurët; të kenë një përkujdesje të veçantë për punëtorët dhe t'i nxisin besimtarët që të bashkëpunojnë në veprat e apostullimit.

3) Vikarët famullitarë, që janë bashkëpunëtorë të famullitarëve, japin çdo ditë një ndihmesë të çmueshme dhe aktive në ushtrimin e mbarështimit baritor, nën autoritetin e famullitarit. Prandaj mes famullitarit dhe vikarëve të tij duhet të ketë gjithmonë një marrëdhënie vëllazërore, dashurie dhe respekti të ndërsjellë. Famullitar e vikarë duhet të mbështeten ndërsjellazi me këshillë, ndihmesë dhe shembull; dhe punën në famulli ata duhet ta bëjnë me njësi qëllimesh dhe harmoni përpjekjesh.

Famullitë

31. Kur ipeshkvit i duhet të gjykojë përshtatshmërinë e një meshtari për mbajtjen e një famullie, duhet të ketë parasysh jo vetëm doktrinën e tij, por edhe mëshirën e tij, zellin apostolik, dhuntitë dhe cilësitë e tjera të nevojshme për ushtrimin e mirë të përkujdesjes së shpirtrave. Gjithashtu, meqenëse qëllimi themelor i mbarështimit famullitar është e mira e shpirtrave, është e dobishme që ipeshkvi të ecë përpara sa më lehtë dhe frytshëm në përkujdesjen ndaj famullive. Të shfuqizohen, përveç të drejtës së rregulltarëve, të gjitha të drejtat e paraqitjes, emërimit, rezervimit dhe, ku ekziston, edhe ligji i bashkëpunimit, i përgjithshëm apo i veçantë.

Famullitarët në famullitë e tyre duhet të gëzojnë atë qëndrueshmëri detyre që e kërkon e mira e shpirtrave. Prandaj, shfuqizohet çdo dallim mes famullitarëve të transferueshëm dhe të patransferueshëm, në zhvendosjen dhe heqjen e famullitarëve të përdoret dhe të bëhet gjithnjë e më i lehtë sistemi sipas të cilit ipeshkvi, në respektim të barazisë, në kuptimin natyror dhe në atë kanonik të fjalës, të kujdeset në mënyrë më të frytshme për të mirën e shpirtrave. Pastaj, famullitarët që, për shkak të moshës së tyre tepër të shtyrë apo për arsye të tjera të rënda, nuk mund ta ushtrojnë në mënyrë të frytshme

[544] Krh. Gjn 13,35.

mbarështimin e tyre, janë të lutur që të duan, vetë apo me ftesë të ipeshkvit, të heqin dorë nga detyra e tyre. Ipeshkvi, nga ana e vet, duhet të kujdeset për mbajtjen e këtyre të fundit.

32. Në fund, shpëtimi i shpirtrave duhet të jetë arsyeja e vetme në bazë të së cilës caktohen ngritjet ose mbylljet e famullive apo ndryshime të tjera të ngjashme, që ipeshkvi zbaton në saje të autoritetit të vet.

4) Rregulltarët

33. Mbi të gjithë rregulltarët, të cilët në fushat në vijim janë të barasvlefshëm me anëtarët e instituteve, që shpallin këshillat ungjillore, sipas thirrjes së veçantë të secilit institut, rëndon detyrimi që të punojnë me çdo angazhim dhe zell për ndërtimin dhe shtimin e trupit mistik të Krishtit dhe për të mirën e Kishave të veçanta.

Këtë qëllim ata janë të detyruar ta synojnë mbi të gjitha me anë të lutjes, me veprat e pendesës dhe me shembullin e jetës së tyre: ky Sinod i shenjtë u bën thirrje që të rrisin gjithnjë e më tepër vlerësimin dhe praktikimin e këtyre elementeve shpirtërore. Por në të njëjtën kohë ato duhet të ushtrojnë gjithnjë e me më shumë gjallëri veprat e jashtme të apostullimit, duke pasur parasysh karakteristikën e çdo instituti.

34. Rregulltarët meshtarë, që janë të veshur me karakterin priftëror, për të qenë edhe ata bashkëpunëtorë të provanishëm të urdhrit ipeshkvnor, sot më shumë se në të kaluarën mund të jenë një ndihmesë e vlefshme për ipeshkvijtë, duke u bazuar te nevojat në rritje të shpirtrave. Prandaj, për faktin që marrin pjesë në përkujdesjen ndaj shpirtrave dhe në veprat e apostullimit nën autoritetin e barinjve të shenjtë, ata duhet të konsiderohen si pjesëmarrës të vërtetë në klerin dioqezan.

Edhe rregulltarët e tjerë, si burrat, ashtu edhe gratë, i përkasin me të drejtë të veçantë familjes dioqezane, duhet t'i japin ndihmesën e tyre të madhe hierarkisë së shenjtë dhe, në nevojat në rritje të apostullimit, mund dhe duhet ta japin këtë ndihmë në një masë edhe më të madhe për të ardhmen.

Rregulltarët në dioqezë

35. Me qëllim që veprat e apostullimit në dioqezat e veçanta të zbatohen me marrëveshje dhe të ruhet njësia e jetës famullitare, caktohen parimet themelore që vijojnë.

1) Të gjithë rregulltarët, duke konsideruar ipeshkvijtë si pasardhës të apostujve, duhet gjithnjë t'i rrethojnë me respekt dhe nderim. Gjithashtu, kur në mënyrë të ligjshme u ngarkohen veprimtari apostullimi, duhet të ushtrojnë detyrën e tyre në mënyrë që të bëhen ndihmës të ipeshkvit[545]. Madje, rregulltarët duhet të përmbushin shpejt dhe me besnikëri kërkesat dhe dëshirat e ipeshkvijve në marrjen e përgjegjësive gjithnjë e më të mëdha në mbarështimin e shpirtrave, por duke e bërë këtë në përputhje me karakterin dhe kushtetutat e secilit institut. Këto të fundit, nëse është e nevojshme, duhet të përshtaten me qëllimin e sipërpërmendur, duke mbajtur parasysh parimet e këtij dekreti konciliar. Duke paraparë nevojat urgjente të shpirtrave dhe mungesën e klerit dioqezan, institutet rregulltare, që nuk i janë kushtuar ekskluzivisht jetës soditëse, mund të ftohen nga ipeshkvijtë që të bashkëpunojnë në mbarështimet e ndryshme baritore, duke pasur parasysh gjithsesi karakteristikat e secilit institut. Eprorët rregulltarë, për sa është e mundur, duhet t'i nxisin vartësit e tyre që të japin këtë bashkëpunim, duke pranuar edhe qeverisjen e përkohshme të famullive.

2) Rregulltarët që i kushtohen apostullimit të jashtëm të ruajnë shpirtin e institutit të tyre rregulltar, të mbesin ndjekës besnikë të rregullës së tyre dhe të nënshtruar ndaj eprorëve të tyre. Ipeshkvijtë nuk duhet të reshtin së kujtuari rregulltarëve këtë detyrim të tyrin.

3) Përjashtimi, në bazë të të cilit rregulltarët varen nga Papa apo nga autoritete të tjera kishtare dhe përjashtohen nga juridiksioni i ipeshkvijve, ka të bëjë kryesisht me urdhrin e brendshëm të instituteve: qëllimi i tyre është që në to, të gjitha gjërat të jenë mes tyre të lidhura dhe të rregulluara dhe të bashkëpunojnë në shtimin dhe përsosjen e jetës rregulltare[546]. I njëjti përjashtim i lejon Papës t'i ketë

[545] Krh. PIU XII, *Discorso*, 08.12.1950: AAS 43 (1951), fq. 28; PALI VI, *Discorso*, 23.05.1964: AAS 56 (1964), fq. 571.

[546] Krh. LUANI XIII, Kushtetuta Apostolike *Romanos Pontifices*, 08.05.1881: *Acta Leonis XIII*, vëll. II (1882), fq. 234 e vijim.

rregulltarët të gatshëm, për të mirën e Kishës së gjithëmbarshme[547] dhe për të mirën e autoriteteve të tjera përkatëse, që të shërbehen me veprat e tyre në dobi të Kishëve të nënshtruara juridiksionit të tyre. Por ky përjashtim nuk pengon që rregulltarët në famullitë e veçanta t'u nënshtrohen juridiksionit të ipeshkvijve, sipas së drejtës, siç e kërkojnë si mbarështimi baritor i ipeshkvijve, ashtu edhe një organizim i përshtatshëm i mbarështimit të shpirtrave[548].

4) Të gjithë rregulltarët, me përjashtime apo ato pa përjashtime i nënshtrohen autoritetit të ipeshkvit në gjithçka që ka të bëjë me ushtrimin publik të kultit hyjnor, përjashto ndryshimin e riteve, përkujdesjen e shpirtrave, predikimin drejtuar popullit, edukimin fetar e moral të besimtarëve dhe veçanërisht të fëmijëve, përgatitjen katekistike dhe formimin liturgjik; prestigjin e gjendjes së tyre kishtare dhe në fund, veprat e ndryshme që kanë të bëjnë me ushtrimin e apostullimit të shenjtë. Edhe shkollat katolike të rregulltarëve i nënshtrohen ipeshkvit të vendit në gjërat që kanë të bëjnë me rregulloren e përgjithshme dhe me vigjilencën e tyre, megjithatë, duke marrë parasysh të drejtën e rregulltarëve në lidhje me drejtimin e tyre. Po ashtu rregulltarët janë të detyruar të ndjekin të gjitha dispozitat që Koncilët apo konferencat ipeshkvnore ligjërisht caktojnë për të gjithë.

5) Të nxitet mes instituteve të ndryshme fetare, ashtu si edhe mes këtyre dhe klerit dioqezan, një bashkëpunim i rregullt. Gjithashtu të bëhet e mundur që të gjitha veprat dhe veprimtaritë apostolike të jenë mes tyre të bashkërenduara mirë: kjo arrihet mbi të gjitha duke mbështetur atë gatishmëri mendjesh dhe zemrash që i ka themelet dhe rrënjët në dashuri. Nxitja e një bashkërendimi të tillë i takon Selisë së shenjtë për të gjithë Kishën, u takoj barinjve të shenjtë në dioqezat e veçanta, sinodeve patriarkale dhe konferencave ipeshkvnore në territorin e tyre. Për sa u përket veprave të apostullimit të ushtruara nga rregulltarët, ipeshkvijtë dhe konferencat ipeshkvnore, nga njëra anë, dhe eprorët rregulltarë apo konferencat e eprorëve të lartë, nga ana tjetër, duhet të bëjnë hapa përpara në bashkëndarjen e planeve të tyre, pasi të këshillohen në mënyrë të ndërsjellë.

6) Për të nxitur marrëdhënie harmonike dhe të frytshme mes ipeshkvijve dhe rregulltarëve, do të jetë mirë që ipeshkvijtë dhe eprorët rregulltarë të mblidhen herë pas here apo kur kjo të mendohet e përshtatshme, për të trajtuar punët që kanë të bëjnë me tërësinë e apostullimit në territor.

Kapitulli III

BASHKËVEPRIMI I IPESHKVIJVE PËR TË MIRËN E PËRBASHKËT TË DISA FAMULLIVE

I. SINODET, KONCILET E VEÇANËRISHT KONFERENCAT IPESHKVNORE

Sinodet

36. Që në shekujt e parë të Kishës, ipeshkvij të caktuar në Kisha të veçanta, në bashkim dashurie vëllazërore dhe të shtyrë nga angazhimi mirëdashës për mbarështimin e gjithëmbarshëm që u është besuar apostujve, bashkuan përpjekjet dhe qëllimet e tyre për të nxitur të mirën e përbashkët dhe atë të Kishave të veçanta. Për këtë qëllim u ngritën si sinodet, si koncilet provinciale, si më në fund koncilet plenare, në të cilët ipeshkvijtë vendosën norma të përbashkëta për t'i përdorur në mësimin e së vërtetës së besimit dhe në rregullimin e disiplinës kishtare. Tani ky Sinod i shenjtë ekumenik, dëshiron gjallërisht që fort i nderuari institucion i sinodeve dhe i koncileve të rimarrë forcë të re, me qëllim që të kujdeset në mënyrë më të përshtatshme dhe më të frytshme për rritjen e fesë dhe mbrojtjen e disiplinës së Kishave të ndryshme, sipas rrethanave të ndryshuara të kohëve.

547 Krh. PALI VI, *Discorso*, 23.05.1964: AAS 56 (1964), fq. 570-571.

548. Krh. PIU XII, *Discorso*, 08.12.1950: l.c. [shënimi 18].

Konferencat ipeshkvnore

37. Veçanërisht në kohët tona, ipeshkvijtë me vështirësi janë në gjendje të zhvillojnë në mënyrë të përshtatshme dhe me fryt mbarështimin e tyre, nëse nuk realizojnë një bashkëpunim gjithnjë e më të ngushtë dhe në marrëveshje me ipeshkvijtë e tjerë. E meqenëse konferencat ipeshkvnore, në shumë shtete të ngritura tashmë, kanë dhënë plot prova të begatisë apostolike, ky Sinod i shenjtë mendon se është tejet e dobishme që në të gjithë botën ipeshkvijtë e të njëjtit shtet apo rajon të mblidhen herë pas here mes tyre, në mënyrë që nga një shkëmbim përvojash e dijesh të burojë një harmoni e shenjtë forcash, për të mirën e përbashkët të Kishës. Pra ky Koncil, në lidhje me konferencat ipeshkvnore, cakton si vijon.

38. 1) Konferenca ipeshkvnore është në njëfarë mënyre një asamble në të cilën barinjtë e shenjtë të një vendi apo të një territori të caktuar ushtrojnë të bashkuar mbarështimin e tyre baritor, për rritjen e së mirës që Kisha u fal njerëzve, veçanërisht me anë të atyre formave të apostullimit që janë të përshtatshme me rrethanat e tanishme.

2) Konferencës ipeshkvnore i përkasin të gjithë ipeshkvijtë dioqezanë të çdo riti, përjashto vikarët e përgjithshëm, koadiutorët, ndihmësit dhe ipeshkvijtë e tjerë titullarë, të caktuar në një detyrë të veçantë nga Selia e shenjtë apo nga Konferenca ipeshkvnore. Ipeshkvijtë e tjerë titullarë, duke marrë parasysh detyrën e veçantë që ushtrojnë në territor, legatët e Papës së Romës nuk janë, me të drejtë, anëtarë të konferencës. Ipeshkvijve të dioqezave dhe koadiutorëve u takon, në konferencë, votimi vendimor. Nëse ndihmësve dhe ipeshkvijve të tjerë që kanë të drejtë ndërhyrjeje në konferencë u takon apo jo vota vendimore apo këshilluese, do të vendoset nga statutet e konferencave.

3) Çdo konferencë ipeshkvnore duhet të hartojë statutet, që do t'i nënshtrohen rishikimit të Selisë së shenjtë; në to duhet të caktohen, mes të tjerash, detyrat që më mirë i përgjigjen qëllimit të konferencës: si p. sh., komiteti i përhershëm i ipeshkvijve, komisionet ipeshkvnore dhe sekretari i përgjithshëm.

4) Vendimet e konferencës ipeshkvnore, me kusht që të jenë marrë ligjërisht dhe me të paktën dy të tretat e votave të prelatëve që i përkasin konferencës me votë vendimore dhe t'i jenë nënshtruar shqyrtimit të Selisë së shenjtë, detyrojnë juridikisht, por vetëm në rastet kur kjo gjë të jetë e përfshirë në të drejtën e përgjithshme apo të jetë caktuar nga një porosi e veçantë e Selisë së shenjtë, dhënë me nismën e vet ose të kërkuar prej vetë konferencës.

5) Nëse rrethana të veçanta e kërkojnë, ipeshkvijtë e më shumë vendeve, me miratimin e Selisë së shenjtë, mund të formojnë një konferencë të vetme.

Të nxiten gjithashtu marrëdhëniet mes konferencave të vendeve të ndryshme, për të vënë në lëvizje dhe për të siguruar një të mirë më të madhe.

6) Këshillohet gjallërisht që prelatët e Kishave lindore, në nxitjen e disiplinës së Kishave të veta në gjirin e sinodeve të tyre dhe për të nxitur gjithnjë e më frytshëm veprimtaritë drejtuar të mirës së fesë, të kenë parasysh edhe të mirën e përbashkët të të gjithë territorit, aty ku të ketë më shumë Kisha të riteve të ndryshme, duke shkëmbyer mendimet e tyre në mbledhjet ndër-rituale, sipas rregullave që do të vendosen nga autoritetet e caktuara.

II. PËRCAKTIMI I PROVINCAVE KISHTARE DHE NGRITJA E KRAHINAVE KISHTARE

39. E mira e shpirtrave kërkon një përcaktim të përshtatshëm jo vetëm të dioqezave, por edhe të provincave kishtare; madje, nganjëherë këshillon ngritjen e krahinave kishtare, për t'u kujdesur më mirë për nevojat shoqërore dhe lokale dhe për t'i bërë më të lehta e më të frytshme takimet e ipeshkvijve mes tyre, me metropolitët, me ipeshkvijtë e tjerë të të njëjtit vend, si edhe marrëdhëniet e ipeshkvijve me autoritetet civile.

40. Prandaj ky Sinod i shenjtë, që të mund të arrihen qëllimet e sipërpërmendura, cakton si vijon.

1) Është e përshtatshme t'u nënshtrohen një shqyrtimi të ri përcaktimet e provincave kishtare dhe të përcaktohen me norma të reja të drejtat dhe privilegjet e metropolitëve.

2) Të merret si rregull që të gjitha dioqezat dhe përcaktimet e tjera territoriale të krahasueshme me dioqezat t'i caktohen ndonjë province kishtare. Prandaj dioqezat që tani janë në mënyrë të drejtpërdrejtë të nënshtruara Selisë së shenjtë dhe që nuk janë tashmë të bashkuara me ndonjë dioqezë, të formojnë, nëse është e mundur, një provincë të re kishtare apo të bashkohen me provincën më të afërt apo më të mundshme dhe t'i nënshtrohen së drejtës metropolitane të arqipeshkvit, sipas rregullave të së drejtës kanonike.

3) Atje ku dobia e kërkon, provincat kishtare të bashkohen në krahina kishtare, të cilave do t'u jepet një rregullore juridike.

41. Është e dobishme që konferencat ipeshkvnore përkatëse të shqyrtojnë çështjet që kanë të bëjnë me përcaktimin e provincave apo ngritjen e krahinave, sipas rregullave tashmë të caktuara në nenet 23 dhe 24 për përcaktimin e dioqezave, si edhe t'ia paraqesin pastaj mendimet dhe dëshirat e tyre Selisë së shenjtë.

III. IPESHKVIJTË QË KANË NJË DETYRË NDËRDIOQEZANE

42. Meqenëse nevojat baritore kërkojnë gjithnjë e më shumë që disa detyra baritore të kenë njësi drejtimi dhe qeverisjeje, është e rastit që të ngrihen disa zyra që mund t'u shërbejnë të gjitha apo disa dioqezave të një krahine apo shteti të caktuar: detyra që mund t'i besohen edhe ipeshkvijve. Tani ky Sinod i shenjtë këshillon që mes prelatëve apo ipeshkvijve të caktuar në këto detyra e ipeshkvijve dioqezanë dhe konferencave ipeshkvnore të mbretërojë gjithnjë bashkimi në shpirt dhe marrëveshja dhe mirëkuptimi për veprimtarinë baritore, kushtet e të cilës duhet të përcaktohen nga e drejta e përbashkët.

Vikarët ushtarakë

43. Meqenëse përkujdesja shpirtërore e ushtarëve, për kushtet e veçanta të jetës së tyre, kërkon një interesim të kujdesshëm, për sa është e mundur, në çdo shtet të caktohet një vikar ushtarak. Si vikari, ashtu edhe kapelani t'i kushtohen me zell të gjallë këtij mbarështimi të vështirë, në marrëveshje mirëkuptimi me ipeshkvijtë dioqezanë[549]. Prandaj ipeshkvijtë dioqezanë t'i lejojnë vikarit ushtarak një numër të mjaftueshëm meshtarësh të përshtatshëm për një detyrë të tillë, si edhe të lehtësojnë nismat që janë për të mirës shpirtërore të ushtarëve[550].

MANDAT I PËRGJITHSHËM

44. Ky Sinod i shenjtë vendos që në rishikimin e Kodit të së drejtës kanonike të caktohen ligje të përshtatshme si rregull për parimet e përcaktuara në këtë dekret, duke mbajtur parasysh edhe mendimet e dala nga komisionet apo nga etërit konciliarë. Ky Sinod i shenjtë ndër të tjera porosit hartimin e udhëzuesve të përgjithshëm rreth përkujdesjes së shpirtrave, për përdorim si të ipeshkvijve ashtu edhe të famullitarëve, me qëllim që t'u jepen atyre rregulla e metoda për të ushtruar në mënyrë më të përshtatshme dhe më lehtë mbarështimi e tyre baritor.

Gjithashtu, të hartohet një udhëzues i veçantë për përkujdesjen baritore të shtresave të ndryshme të besimtarëve, duke pasur parasysh situatat e ndryshme të shteteve apo të krahinave përkatëse, si edhe

549 Krh. KONGREGATA E SHENJTË KONÇISTORIALE, *Instructio de Vicariis Castrensibus*, 23.04.1951: AAS 43 (1951), fq. 562-565; *Formula servanda in relatione de statu Vicariatus Castrensis conficienda*, 20.10. 1956: AAS 49 (1957), fq. 150-163; Dekreti *De Sacrorum Liminum Visitatione a Vicariis Castrensibus peragenda*, 28.02.1959: AAS 51 (1959), fq. 272-274; Dekreti *Facultas audiendi confessiones militum Cappellanis extenditur*, 27.11.1960: AAS 53 (1961), fq. 49-50. Krh. edhe KONGREGATA E SHENJTË E RREGULLTARËVE: *Instructio de Cappellanis militum religiosis*, 02.02.1955: AAS 47 (1955), fq. 93-97.

550 Krh. KONGREGATA E SHENJTË KONÇISTORIALE: *Lettera agli Em.mi PP. SS. Cardinali ed Ecc.mi PP. SS. Arcivescovi, Vescovi ed altri Ordinari della Regione Spagnola*, 21.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 566.

një udhëzues për përgatitjen katekistike të popullit, në të cilin të trajtohen jo vetëm parimet themelore të kësaj përgatitjeje, por edhe orientimi e përpunimi i librave që kanë të bëjnë me këtë lëndë. Në hartimin e këtyre udhëzimeve duhet të merret parasysh ajo që është thënë prej komisioneve të etërve konciliarë.

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 28 të muajit tetor të vitit 1965.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

DEKRETI MBI RIPËRTËRITJEN E JETËS RREGULLTARE

PERFECTAE CARITATIS

(Përsosmëria e Dashurisë)

PARATHËNIE

1. Përsosmëria e dashurisë e arritur nëpërmjet këshillave ungjillore, siç e ka paraqitur Koncili i shenjtë qysh më përpara në kushtetutën "Drita e popujve", zë fill prej doktrinës dhe prej shembujve të Mësuesit hyjnor dhe paraqitet si një shenjë e shkëlqyeshme e mbretërisë së qiejve. Tani po ky Koncil dëshiron të merret me jetën dhe disiplinën e atyre instituteve, anëtarët e të cilëve bëjnë kushtet e dëlirësisë, të varfërisë dhe të dëgjesës, dhe të kujdeset për nevojat e tyre sipas kërkesave të sotme.

Qysh prej kohëve të para të Kishës ka pasur burra dhe gra që nëpërmjet praktikimit të këshillave ungjillore deshën ta ndiqnin Krishtin me një liri më të madhe dhe ta imitonin më nga afër, dhe të bënin, secili sipas mënyrës së vet, një jetë kushtuar Hyjit. Shumë prej tyre, nën shtytjen e Shpirtit Shenjt, jetuan një jetë të vetmuar apo themeluan familje rregulltare që Kisha me autoritetin e saj me shumë dëshirë i pranoi dhe i miratoi ato. Kështu që sipas planit hyjnor u zhvillua një shumëllojshmëri e mrekullueshme bashkësish rregulltare, e cila ka kontribuar shumë që Kisha jo vetëm të jetë e aftë për çdo vepër të mirë dhe të jetë e përgatitur në mbarështimin e vet për ndërtimin e trupit të Krishtit (krh. Ef 4,12), por nëpërmjet shumëllojshmërisë së dhuratave të bijve të saj të paraqitet gjithashtu si një nuse e stolisur për dhëndrin e vet (krh. Zb 21,2), dhe nëpërmjet saj të shfaqet urtia e shumëtrajtshme e Hyjit (krh. Ef 3,10).

Në këtë shumëllojshmëri dhuratash, të gjithë ata që, të thirrur prej Hyjit në praktikimin e këshillave ungjillore, duke i dëshmuar besnikërisht ato, i kushtohen në mënyrë të veçantë Zotit, duke ndjekur Krishtin që, i dëlirë dhe i varfër (krh. Mt 8,20; Lk 9,58), i shëlboi dhe i shenjtëroi njerëzit me dëgjesën e tij deri në vdekjen në kryq (krh. Fil 2,8). Kështu ata, të gjallëruar prej dashurisë që Shpirti Shenjt ngjall në zemrat e tyre (krh. Rom 5,5) gjithnjë e më shumë jetojnë për Krishtin dhe për trupin e tij që është Kisha (krh. Kol 1,24). Pra, sa me më zjarr të bashkohen me Krishtin në këtë dhurim të vetvetes që përqafon krejt jetën, aq më shumë pasurohet jetësia e Kishës dhe apostullimi i saj bëhet fuqimisht i frytshëm.

Pastaj, me qëllim që vlera më e lartë e jetës së kushtuar përmes dëshmimit të këshillave ungjillore, për më tepër funksioni i saj i nevojshëm në rrethanat e tanishme, të jenë me dobi më të madhe për Kishën, ky Koncil i shenjtë sanksionon normat në vijim, që kanë të bëjnë vetëm me parimet e përgjithshme të ripërtëritjes së jetës dhe të disiplinës që duhet të zbatohet në familjet rregulltare, si edhe në shoqëritë e jetës së përbashkët pa kushte dhe në institutet rregulltare, duke ruajtur secili fizionominë e vet. Normat e veçanta që kanë të bëjnë me shtjellimin dhe zbatimin e këtyre parimeve do të nxirren pastaj prej autoriteteve kompetente kishtare pas Koncilit.

Ripërtëritje dhe përshtatje

2. Ripërtëritja e jetës rregulltare sjell rikthimin e vazhdueshëm te burimet të çdo forme jete të krishterë dhe në frymëzimin e parë të Instituteve, dhe në të njëjtën kohë përshtatjen e vetë instituteve

me kushtet e ndryshuara të kohëve. Kjo ripërtëritje, nën ndikimin e Shpirtit Shenjt dhe nën udhëheqjen e Kishës, duhet të vihet në jetë sipas këtyre parimeve:

a) Ndjekja e Krishtit, duke qenë normë themelore e jetës rregulltare, siç mësohet prej Ungjillit, duhet të konsiderohet prej të gjitha instituteve si rregulla e tyre më e lartë.

b) Është në dobi të vetë Kishës që institutet të kenë një fizionomi dhe një funksion të tyre. Për këtë arsye duhet të njihen dhe të zbatohen besnikërisht shpirti dhe qëllimshmëria e themeluesve, si edhe traditat e shëndosha, pasi e gjithë kjo përbën trashëgiminë e secilit institut.

c) Të gjitha institutet duhet të marrin pjesë në jetën e Kishës dhe sipas natyrës së tyre të përvetësojnë dhe të mbështesin sipas mundësive të veta nismat e saj dhe qëllimet që ajo propozon të arrijë në fusha të ndryshme, si në atë biblike, liturgjike, dogmatike, baritore, ekumenike, misionare dhe shoqërore.

d) Institutet duhet të marrin masa që anëtarët e tyre të kenë një njohje të përshtatshme si të gjendjes njerëzore të epokës së tyre, ashtu edhe të nevojave të Kishës, në mënyrë që ata, duke ditur t'i gjykojnë drejt rrethanat aktuale të kësaj bote sipas kritereve të fesë dhe duke u djegur prej zellit apostolik, të jenë në gjendje t'u vijnë të tjerëve në mënyrë më të efektshme në ndihmë.

e) Duke qenë se jeta rregulltare para së gjithash është e rregulluar që të bëjë të mundur që anëtarët e saj ta ndjekin Krishtin dhe të bashkohen me Hyjin nëpërmjet dëshmimit të këshillave ungjillorë, duhet të kihet mirë parasysh se format më të mira të përditësimit nuk do të mund të kenë sukses, nëse nuk do të gjallërohen prej një ripërtëritjeje shpirtërore. Kësaj i takon gjithmonë vendi i parë edhe në veprat e jashtme të apostullimit.

3. Mënyra e të jetuarit, e të luturit dhe e të vepruarit duhet t'u përshtaten me vend kushteve të sotme fizike dhe psikike të rregulltarëve, si edhe, për sa kërkohet prej natyrës së secilit institut, nevojave të apostullimit, kërkesave të kulturës, rrethanave shoqërore dhe ekonomike; dhe një gjë e tillë kudo, por sidomos në vendet e misionit. Edhe mënyra e mbarështimit duhet t'i nënshtrohet shqyrtimit sipas po këtyre kritereve. Për këtë arsye kushtetutat, "kalendarët kishtarë", librat e rregullave, të lutjeve dhe të kremtimeve dhe përmbledhje të tjera të tilla të rishqyrtohen me vend dhe, pasi të shfuqizohen përshkrimet që nuk janë më aktuale, të modifikohen në bazë të dokumenteve të shpallur prej këtij Koncili të shenjtë.

4. Nuk është e mundur që të ecet në një përtëritje të efektshme e në një përshtatje të vërtetë pa një bashkëpunim mes të gjithë anëtarëve të institutit. Por përcaktimi i normave të përditësimit e caktimi i ligjeve, si edhe i një periudhe të caktuar prove, të mjaftueshme dhe të matur, është detyrë që u përket vetëm autoriteteve kompetente, sidomos kapitujve të përgjithshëm, duke mos përjashtuar, kur është e nevojshme, miratimin e Selisë së Shenjtë apo të Ipeshkvijve të vendit, sipas të drejtës. Pastaj eprorët në gjithçka që ka të bëjë me fatet e krejt institutit, duhet të konsultohen dhe të dëgjojnë siç duhet anëtarët e tij. Për përditësimin e manastireve femërore mund të merren edhe votat dhe konsultimet e mbledhjeve të federatave apo të mbledhjeve të tjera ligjërisht të thirrura. Por të gjithë duhet të kenë parasysh se ripërtëritja e uruar, më shumë se në shumëzimin e ligjeve, duhet të jetë një zbatim më i ndërgjegjshëm i rregullës dhe i kushtetutave.

Elemente të përbashkëta
mes të gjitha formave të jetës rregulltare

5. Anëtarët e çfarëdo instituti duhet të kujtojnë para së gjithash se i janë përgjigjur thirrjes hyjnore me dëshmimin e këshillave ungjillore, në mënyrë që ata jo vetëm janë të vdekur ndaj mëkatit (krh. Rom 6,11), por duke hequr dorë edhe prej botës, të jetojnë vetëm për Hyjin. Në fakt, krejt jeta e tyre është vënë në shërbim të tij; kjo përbën një kushtim të veçantë që i ka rrënjët e veta të thella në kushtimin pagëzimor, duke e shprehur këtë të fundit me më shumë plotësi. Pastaj duke qenë se Kisha ka marrë këtë dhurim të tyre, ata duhet ta dinë se janë edhe në shërbim të Kishës. Ky shërbim i Hyjit duhet të stimulojë dhe të nxisë në ta ushtrimin e virtyteve, veçanërisht të përvujtërisë dhe të dëgjesës, të qëndresës dhe të dëlirësisë, me të cilat merret pjesë në asgjësimin në Krishtin (krh. Fil 2,7-8), dhe së bashku me jetën në Shpirtin Shenjt (krh. Rom 8,1-13). Pra, rregulltarët, besnikë ndaj kushteve të

tyre, duke lënë çdo gjë për dashuri të Krishtit (krh. Mk 10,28), e ndjekin (krh. Mt 19,21) si të vetmen gjë të nevojshme (krh. Lk 10,42), duke dëgjuar fjalët e tij (krh. Lk 10,39), plot me zell për gjërat e tij (krh. 1 Kor 7,32). Për këtë arsye është e nevojshme që anëtarët e çfarëdo instituti, duke pasur si synim vetëm dhe mbi çdo gjë Hyjin, të bashkojnë soditjen, me të cilën i bashkëngjiten Hyjit me mendje dhe me zemër, dhe zellin apostolik, me të cilin përpiqen të bashkëpunojnë në veprën e shëlbimit dhe të përhapin mbretërinë e Hyjit.

Parësia e jetës shpirtërore

6. Ata që bëjnë kushtet e këshillave ungjillore, përpara çdo gjëje duhet të kërkojnë dhe të duan Hyjin që i ka dashur i pari (krh. 1 Gjn 4,10), dhe në të gjitha rrethanat duhet të përpiqen të ushqejnë jetën e fshehur me Krishtin në Hyjin (krh. Kol 3,3), prej nga ky buron dhe merr shtytje dashuria e të afërmit për shpëtimin e botës dhe ndërtimin e Kishës. Kjo dashuri gjallëron dhe udhëheq edhe vetë praktikimin e këshillave ungjillore. Për këtë arsye anëtarët e instituteve duhet të kultivojnë me këmbëngulje shpirtin e lutjes dhe vetë lutjen, duke e marrë prej burimeve të pastra të përshpirtërisë së krishterë. Në vend të parë duhet të kenë çdo ditë në dorë Shkrimin e shenjtë, me qëllim që prej leximit dhe meditimit të librave të shenjtë të arrijnë "njohjen e Jezu Krishtit" (Fil 3,8). Duhet të marrin pjesë në mbarështimet liturgjike, sidomos në misterin e shenjtë të eukaristisë, duke u lutur sipas shpirtit të Kishës me zemër dhe gojë, si edhe duhet të ushqejnë, pranë këtij burimi shumë të pasur, jetën e tyre shpirtërore. Në këtë mënyrë, të ushqyer në tryezën e ligjit hyjnor dhe të altarit të shenjtë, t'i duan vëllazërisht gjymtyrët e Krishtit; me shpirt birnor duhet t'i rrethojnë me nderime dhe dashuri barinjtë; gjithnjë e më fort duhet të jetojnë e të ndiejnë me Kishën dhe të vihen në shërbim të plotë të misionit të saj.

Jeta soditëse

7. Institutet kushtuar krejtësisht soditjes, me qëllim që anëtarët e saj të merren vetëm me Hyjin në vetmi dhe në qetësi, me lutje të vazhdueshme dhe me pendesë të fortë duhet të kenë gjithmonë, edhe në nevojën urgjente të apostullimit aktiv, një vend të spikatur në trupin mistik të Krishtit në të cilin "të gjitha gjymtyrët nuk e kanë të njëjtin funksion" (Rom 12,4). Në fakt, ata i ofrojnë Hyjit një fli të shkëlqyeshme lavdi; duke prodhuar fryte shumë të bollshme shenjtërie, janë nder dhe shembull për popullin e Hyjit, të cilat e shtojnë me një frytshmëri të fshehtë apostolike. Në këtë mënyrë ata janë një lavdi për Kishën dhe një burim hiresh qiellore. Megjithatë lloji i jetës së tyre duhet të shihet sipas parimeve dhe kritereve të përditësimit të treguar më sipër, në respektim të plotë të ndarjes së tyre prej botës dhe ushtrimeve vetjake të jetës soditëse.

Jeta aktive

8. Në Kishë ka shumë institute, klerikale apo laikale, kushtuar veprave të ndryshme të apostullimit. Ato kanë dhurata të ndryshme sipas hirit që u është dhënë atyre: kush ka dhuratën e mbarështimit, kush mëson, kush nxit, kush ndan me bujari, kush bën vepra zemërdhembshurie me gëzim (krh. Rom 12,5-8) "Dhuratat janë të ndryshme, por Shpirti Shenjt është i njëjtë" (1 Kor 12,4). Në këto institute veprimi apostolik dhe bamirës bën pjesë në vetë natyrën e jetës rregulltare, meqë përbën një mbarështim të shenjtë dhe një vepër bamirësie, që u janë besuar atyre prej Kishës dhe duhet të ushtrohen në emër të saj. Për këtë arsye krejt jeta rregulltare e anëtarëve duhet të bashkëdepërtohet me shpirt apostolik dhe krejt veprimi apostolik duhet të gjallërohet prej shpirtit rregulltar. Pra, me qëllim që rregulltarët t'i përgjigjen në vend të parë thirrjes së tyre, që i thërret ta ndjekin Krishtin dhe t'i shërbejnë Krishtit në gjymtyrët e tij, duhet që veprimi i tyre apostolik të zhvillohet në bashkim intim me të. Me këtë ushqehet vetë dashuria ndaj Hyjit dhe ndaj njerëzve. Për këtë arsye këto institute duhet t'ia përshtasin me vend ndjekjet e riteve të tyre fetare dhe doket e tyre kërkesave të apostullimit të cilit i kushtohen. Pastaj, meqë të shumta janë format e jetës rregulltare kushtuar veprave të apostullimit, është e nevojshme që përditësimi të ketë parasysh këtë ndryshueshmëri dhe që, në institute të ndryshme, jeta e anëtarëve në shërbim të Krishtit të mbështetet me mjetet vetjake dhe që i përgjigjen qëllimit.

Jeta murgjërore dhe kuvendore

9. Të ruhet me besnikëri dhe gjithnjë e më shumë shkëlqeftë në shpirtin e vet të pastër, si në Lindje ashtu edhe në Perëndim, institucioni i nderuar i jetës murgjërore, që përgjatë shekujve fitoi merita të shquara për Kishën dhe shoqërinë. Detyra parësore e murgjërve është të bëjnë një shërbim të përvuajtë dhe njëkohësisht fisnik ndaj madhërisë hyjnore brenda mureve të manastirit, si duke iu kushtuar krejtësisht kultit hyjnor me një jetë të fshehtë, ashtu edhe duke marrë ndonjë detyrë të ligjshme apostullimi apo bamirësie të krishterë. Për këtë arsye duke ruajtur fizionominë karakteristike të institutit të vet, murgjit duhet t'i ripërtërijnë traditat e vjetra të bamirësisë dhe t'ia përshtasin nevojave të sotme të shpirtrave, në mënyrë që manastiret të jenë po aq qendra të gjalla për ndërtimin e popullit të krishterë. Po ashtu institutet rregulltare, të cilat prej vetë rregullit të tyre bashkojnë ngushtësisht jetën apostolike me detyrën korale dhe me ndjekjen e riteve fetare murgjërore, duhet të harmonizojnë mënyrën e të jetuarit me kërkesat e apostullimit të tyre, në mënyrë të tillë që të ruajnë besnikërisht llojin e jetës së tyre, duke qenë ai me dobi të madhe për Kishën.

Jeta rregulltare laikale

10. Jeta rregulltare laikale, si mashkullore ashtu edhe femërore, përbën një gjendje në vetvete të plotë të dëshmimit të këshillave ungjillore. Për këtë arsye Koncili i shenjtë, që ka një vlerësim të madh për të, meqë i sjell shumë dobishmëri veprimtarisë baritore të Kishës në edukimin e rinisë, në përkujdesjen ndaj të sëmurëve dhe në mbarështime të tjera, forcon anëtarët e kësaj forme jete rregulltare në thirrjen e tyre dhe i nxit ata që ta përshtasin jetën e tyre me kërkesat e sotme. Koncili i shenjtë deklaron se nuk ka asnjë pengesë, që në bashkësitë rregulltare të vëllezërve, duke qenë se është ruajtur vendosmërisht karakteri laikal i këtyre instituteve, me urdhër të Kapitullit të përgjithshëm, disa anëtarë të marrin urdhrat e shenjtë, me qëllim që të kujdesen në shtëpitë e tyre për nevojat e shërbimit priftëror.

11. Institutet shekullare, edhe pse nuk janë institute rregulltare, megjithatë bashkëmbartin një dëshmim të vërtetë dhe të plotë të këshillave ungjillore në botë, të njohura si të tilla prej Kishës. Një dëshmim i tillë sjell kushtimin e burrave dhe të grave, të laikëve dhe të klerikëve që jetojnë në botë. Për këtë arsye ata para së gjithash duan t'i jepen totalisht Hyjit në përsosmërinë e dashurisë, dhe vetë institutet duhet të ruajnë fizionominë e tyre të veçantë, domethënë atë shekullare, me qëllim që të jenë në gjendje të ushtrojnë në mënyrë të efektshme dhe kudo apostullimin e tyre specifik në jetën shekullare, sikur t'i përkisnin jetës shekullare. Megjithatë duhet të dinë se nuk mund ta kryejnë një detyrë kaq të rëndësishme nëse anëtarët e vet nuk do të marrin një formim të tillë në gjërat hyjnore e njerëzore që të bëhen realisht në botë një tharm që i jep fuqi dhe shton trupin e Krishtit. Për këtë arsye eprorët seriozisht duhet të kujdesen që t'i japin anëtarëve të tyre një arsimim veçanërisht shpirtëror dhe të zhvillojnë më tej formimin e tyre.

TRE KUSHTET RREGULLTARE:

a) dëlirësia

12. Dëlirësia "për dashuri të Mbretërisë së qiellit" (Mt 19,12), e cila dëshmohet prej rregulltarëve, duhet të vlerësohet si një dhuratë e rëndësishme e hirit. Në fakt, ajo e bën të lirë në mënyrë të veçantë zemrën e njeriut (krh. 1 Kor 7,32-35), kështu që e ndez gjithnjë e më shumë me dashuri ndaj Hyjit dhe ndaj të gjithë njerëzve; si rrjedhojë ajo përbën një shenjë të veçantë të të mirave qiellore, si edhe një mjet shumë të efektshëm ofruar rregulltarëve që të mund t'i kushtohen bujarisht shërbimit hyjnor dhe veprave të apostullimit. Në këtë mënyrë ata para të gjithë besimtarëve janë një shenjë e atij bashkimi të mrekullueshëm bërë prej Hyjit dhe që do të shfaqet plotësisht në botën e ardhshme, nëpërmjet të cilit Kisha e ka Krishtin të vetmin dhëndër. Pra, duhet që rregulltarët, duke u përpjekur që t'i qëndrojnë besnikë kushteve të tyre, duhet të besojnë në fjalët e Zotit dhe, duke besuar në ndihmën hyjnore, të mos mbështeten në forcat e tyre, por të praktikojnë pendesën e trupit dhe ruajtjen e shqisave. Po ashtu të mos lënë pas dore mjetet natyrore që janë për të mirën e shëndetit mendor dhe

fizik. Në këtë mënyrë ata nuk mund të ndikohen prej teorive të rreme, të cilat mbështesin idenë se vetëpërmbajtja e përsosur është e pamundur apo e dëmshme për përsosmërinë e njeriut; dhe, si për një instinkt shpirtëror, do të dinë të mos pranojnë gjithçka që mund të vërë në rrezik dëlirësinë. Gjithashtu, të gjithë duhet të kujtojnë, sidomos eprorët, që dëlirësia mund të ruhet me më shumë siguri nëse rregulltarët do të dinë të praktikojnë një dashuri të vërtetë vëllazërore në jetën e përbashkët.

Meqë zbatimi i vetëpërmbajtjes së përsosur prek prirjet më të thella të natyrës njerëzore, kandidatët për kushtin e dëlirësisë nuk duhet ta përqafojnë këtë gjendje, dhe as nuk duhet të pranohen, përveçse pas një prove me të vërtetë të mjaftueshme dhe pasi prej tyre të arrihet një pjekuri e përshtatshme psikologjike dhe afektive. Ata jo vetëm duhet të paralajmërohen rreth rreziqeve që i kanosen dëlirësisë, por duhet të edukohen në mënyrë të tillë që ta përqafojnë celibatin kushtuar Hyjit edhe si një të mirë për zhvillimin tërësor të personalitetit e tyre.

b) varfëria

13. Varfëria vullnetarisht e përqafuar për t'u vënë në ndjekje të Krishtit, shenjë shumë e çmuar e të cilës ajo është veçanërisht sot, duhet të kultivohet me kujdes prej rregulltarëve dhe, nëse do të jetë e nevojshme, duhet të gjenden forma të reja për ta shprehur atë. Nëpërmjet saj merret pjesë në varfërinë e Krishtit, i cili si i pasur që ishte u bë i varfër për dashuri që ka ndaj nesh, me qëllim që të na bënte të pasur me varfërinë e vet (krh. 2 Kor 8,9; Mt 8,20). Për sa i përket varfërisë rregulltare, nuk mjafton të varen prej eprorëve në përdorimin e të mirave, por duhet që rregulltarët të jenë të varfër me të vërtetë dhe në shpirt, duke pasur thesarin e tyre në qiell (krh. Mt 6,20). Në detyrën e tyre ndiejnë se i binden ligjit të përbashkët të punës, dhe ndërsa në këtë mënyrë sigurojnë mjetet e jetesës së tyre dhe të veprave të tyre, duhet të largojnë prej vetes çdo shqetësim të tepërt dhe duhet t'i besohen Provanisë së Atit qiellor (krh. Mt 6,25).

Kongregatat rregulltare në kushtetutat e tyre mund të lejojnë që anëtarët e tyre të heqin dorë prej të mirave trashëgimore që kanë apo që mund të kenë. Vetë institutet, duke pasur parasysh kushtet e çdo vendi, duhet të kërkojnë të japin në njëfarë mënyre një dëshmi kolektive të varfërisë, dhe me shumë qejf t'ia adresojnë ndonjë pjesë të të mirave të tyre nevojave të tjera të Kishës dhe mbajtjes së të varfërve, që të gjithë rregulltarët duhet të duan në zemrën e Krishtit (krh. Mt 19,21; 25,34-46; Jak 2,15-16; 1 Gjn 3,17). Provincat dhe shtëpitë e tjera të instituteve rregulltare duhet të shkëmbejnë mes tyre të mirat kohore, në mënyrë që ata që kanë më shumë mjete t'i ndihmojnë të tjerat që vuajnë prej varfërisë. Edhe pse institutet, sipas rregullave dhe kushtetutave, duhet të kenë të drejtën të zotërojnë gjithçka që është e nevojshme për jetesën dhe veprat e veta, megjithatë duhet të shmangin çdo luks, fitim të tepërt dhe grumbullim pasurish.

c) dëgjesa

14. Rregulltarët me kushtin e dëgjesës i ofrojnë Hyjit mblatimin e plotë të vullnesës së tyre si fli të vetvetes, dhe përmes asaj në mënyrë më të qëndrueshme dhe të sigurt bashkohen me vullnesën shpëtimprurëse të Hyjit. Për këtë arsye, në imitim të Jezu Krishtit, që erdhi për të bërë vullnesën e Atit (krh. Gjn 4,34; 5,30; Heb 10,7; Ps 39,9), dhe "mori natyrën e shërbëtorit" (Fil 2,7), prej mundimeve të vuajtura njohu dëgjesën (krh. Heb 5,8), rregulltarët, të vënë në lëvizje prej Shpirtit Shenjt, i nënshtrohen në shpirt feje eprorëve që janë përfaqësuesit e Hyjit, dhe nën udhëheqjen e tyre vihen në shërbim të të gjithë vëllezërve në Krishtin, si vetë Krishti për shkak të nënshtrimit të tij ndaj Atit erdhi për t'u shërbyer vëllezërve dhe dha jetën e vet për shpërblimin e të gjithëve (krh. Mt 20,28; Gjn 10,14-18). Kështu ata lidhen gjithnjë e më shumë në shërbim të Kishës dhe përpiqen të arrijnë masën që i përket pjekurisë së plotë të Krishtit (krh. Ef 4,13).

Për këtë arsye rregulltarët, në shpirt feje dhe dashurie ndaj vullnesës së Hyjit, sipas asaj që përshkruan rregulla dhe kushtetutat, duhet t'i bëjnë një nderim të përvuajtë eprorëve të tyre duke vënë në dispozicion sa energjitë e mendjes dhe të vullnetit, aq edhe dhuratat e hirit dhe të natyrës, në zbatimin e urdhrave dhe në përmbushjen e detyrave që u janë besuar atyre, në sigurinë se po bashkëpunojnë për ndërtimin e trupit të Krishtit sipas planit të Hyjit. Kështu dëgjesa rregulltare, që

nuk e pakëson aspak dinjitetin e personit njerëzor, e çon atë në pjekuri, duke bërë që të rritet liria e bijve të Hyjit.

Pastaj eprorët, duke e ditur se një ditë do t'i japin llogari Hyjit për shpirtrat që u janë besuar atyre (krh. Heb 13,17), të butë ndaj vullnesës së Hyjit në përmbushjen e detyrës së tyre, duhet ta ushtrojnë autoritetin në shpirt shërbimi ndaj vëllezërve, në mënyrë që të shprehin dashurinë me të cilën Hyji i do. Duhet t'i qeverisin si bij të Hyjit ata që u janë nënshtruar atyre, duke respektuar personin njerëzor dhe duke bërë të mundur që nënshtrimi i tyre të jetë vullnetar. Si rrjedhojë duhet t'u japin atyre lirinë e duhur, veçanërisht për sa i takon sakramentit të pendesës dhe drejtimit të ndërgjegjes. Duhet t'i udhëheqin rregulltarët në mënyrë të tillë që këta, në kryerjen e detyrave të tyre dhe në ndërmarrjen e nismave, të bashkëveprojnë me një dëgjesë aktive dhe të përgjegjshme. Për këtë arsye eprorët duhet t'i dëgjojnë me dëshirë rregulltarët dhe duhet të nxisin bashkimin e forcave të tyre për të mirën e institutit dhe të Kishës, duke qëndruar megjithatë i patundur autoriteti i tyre për të vendosur dhe për të urdhëruar atë që duhet bërë.

Kapitujt dhe Këshillet duhet të zbatojnë besnikërisht detyrat që u janë besuar atyre në qeveri, dhe të gjithë sipas mënyrës së tyre të jenë shprehje e pjesëmarrjes dhe e interesit të të gjithë anëtarëve për të mirën e krejt bashkësisë.

Jeta e përbashkët

15. Jeta e përbashkët duhet të ngulmojë në lutje dhe në bashkësi të të njëjtit shpirt, e ushqyer prej doktrinës së Ungjillit, prej liturgjisë së shenjtë dhe sidomos prej eukaristisë (krh. Vap 2,42), nën shembullin e Kishës së parë, në të cilën besimtarët ishin një zemër e vetme dhe një shpirt i vetëm (krh. Vap 4,32). Rregulltarët, si gjymtyrë të Krishtit, në një përbashkësi vëllazërore jete duhet t'i rrinë gati njëri-tjetrit me një respekt të ndërsjellë (krh. Rom 12,10), duke mbartur barrët e njëri-tjetrit (krh. Gal 6,2). Në fakt, me dashurinë e Hyjit të përçuar në zemra nëpërmjet Shpirtit Shenjt (krh. Rom 5,5), bashkësia si një familje e bashkuar në emër të Zotit gëzon prej pranisë së tij (krh. Mt 18,20). Pastaj dashuria është përmbushja e ligjit (krh. Rom 13,10) dhe lidhje përsosmërie (krh. Kol 3,14), dhe përmes saj ne e dimë se kemi kaluar prej vdekjes në jetë (krh. 1 Gjn 3,14). Madje, njësia e vëllezërve shfaq ardhjen e Krishtit (krh. Gjn 13,35; 17,21), dhe prej asaj burojnë energji të mëdha për apostullimin.

Pastaj me qëllim që ta bëjë më të ngushtë lidhjen e vëllazërisë mes rregulltarëve, ata që quhen vëllezër laikë [fratel], koadiutorë apo me një emër tjetër, janë ngushtësisht të bashkuar me jetën dhe me veprat e bashkësisë. Nëse rrethanat nuk e këshillojnë aspak të veprohet ndryshe, duhet të bëhet e mundur që në institutet femërore të arrihet në një kategori të vetme motrash. Në një rast të tillë, të ruhet vetëm ajo ndryshueshmëri personash, që kërkohet prej dallimit të veprave të ndryshme për të cilat, prej një thirrjeje të veçantë apo prej një aftësie të veçantë, motrat janë të caktuara.

Manastiret dhe institutet mashkullore jo krejt laikale mund të pranojnë, sipas natyrës dhe normave të kushtetutave të tyre, klerikë dhe laikë, në masë të barabartë dhe me të drejta e detyra të njëjta, me përjashtim të atyre që burojnë prej Urdhrit të shenjtë.

Klauzura femërore

16. Klauzura papale për murgeshat e jetës vetëm soditëse duhet të qëndrojë në fuqi, por duhet të përditësohet sipas kushteve të kohëve dhe të vendeve, duke shfuqizuar rregullat që nuk kanë më arsye të ekzistojnë, pasi të jenë dëgjuar mendimet e vetë manastireve. Kurse murgeshat e tjera, që prej rregullës së tyre i kushtohen veprave të jashtme të apostullimit, duhet të përjashtohen prej klauzurës papale, në mënyrë që të jenë në gjendje t'i kryejnë më mirë angazhimet e apostullimit; megjithatë mbetet në fuqi klauzura sipas kushtetutave të tyre.

Veshja rregulltare

17. Veshja rregulltare, shenjë e kushtimit, të jetë e thjeshtë dhe modeste, e varfër dhe në të njëjtën kohë e hijshme, si edhe që t'i përgjigjet kërkesave të shëndetit dhe e përshtatshme si me kohët ashtu edhe me vendet, si edhe me nevojat e apostullimit. Veshjet e rregulltarëve dhe të rregulltareve që nuk i përgjigjen këtyre normave duhet të modifikohen.

Përditësimi dhe formimi rregulltar

18. Përditësimi i instituteve varet në pjesën më të madhe prej formimit të anëtarëve të tij. Për këtë arsye vetë rregulltarët jo klerikë dhe rregulltaret të mos caktohen për vepra apostullimi menjëherë pas noviciatit, por formimi i tyre rregulltar dhe apostolik, doktrinor dhe teknik, edhe me marrjen e titujve specifikë, të vazhdojnë në mënyrë të përshtatshme në shtëpi përkatëse.

Pastaj për t'i shpëtuar rrezikut që përshtatja ndaj nevojave të kohës sonë të jetë vetëm e jashtme apo që këto nevoja të jenë të papërshtatshme me detyrën e tyre, ata që si rregull zhvillojnë një apostullim të jashtëm, rregulltarët, sipas aftësive intelektuale dhe karakterit të secilit, duhet të mësohen në mënyrë të përshtatshme rreth mendësisë dhe zakoneve të jetës së sotme shoqërore. Nëpërmjet bashkimit harmonik të elementeve të ndryshme formimi duhet të ndodhë në mënyrë të tillë që të kontribuojë në njësinë e jetës së vetë rregulltarëve.

Pastaj për gjithë jetën rregulltarët duhet të punojnë për të përsosur me kujdes këtë kulturë shpirtërore, doktrinore dhe teknike, dhe eprorët, aq sa munden, të krijojnë rastin e volitshëm, mjetet dhe kohën e nevojshme për këtë qëllim. Gjithashtu është detyrë e eprorëve të kujdesen për zgjedhjen e kujdesshme dhe për përgatitjen e shëndoshë të drejtuesve, të mësuesve shpirtërorë dhe të profesorëve.

19. Në themelimin e instituteve të reja duhet të matet mirë nevoja apo të paktën dobishmëria e tyre, si edhe mundësia e zhvillimit të tyre, me qëllim që të mos lindin pa mend institute të panevojshme apo pa fuqinë e nevojshme. Në mënyrë veçantë të kihet kujdes nxitja dhe kultivimi i formave të jetës rregulltare në Kishat e reja, dhe në këtë të kihet parasysh karakteri dhe zakonet e banorëve, si edhe kushtet e jetës dhe doket vendore.

Veprat e instituteve

20. Institutet duhet t'i mbajnë dhe t'i zhvillojnë besnikërisht veprat e tyre dhe, duke pasur parasysh dobishmërinë e Kishës së gjithëmbarshme dhe të dioqezave, t'ia përshtasin këto vepra nevojave të kohëve dhe të vendeve, duke përdorur mjetet e përshtatshme dhe të reja, dhe duke lënë ato vepra që sot nuk i përgjigjen më shpirtit dhe natyrës së vërtetë të institutit. Duhet të ruhet në mënyrë absolute në institutet rregulltare shpirti misionar, dhe, sipas natyrës vetjake të secilit institut, t'ia përshtasë atë kushteve të sotme në mënyrë që të bëhet më i efektshëm predikimi i Ungjillit të gjithë popujve.

Institutet dhe manastiret në rënie

21. Ndërsa instituteve dhe manastireve, që, pasi t'u jetë marrë mendimi i Ordinarëve të vendit të interesuar dhe sipas gjykimit të Selisë së shenjtë nuk japin shpresë të bazuar që më vonë mund të rilulëzojnë, t'u ndalohet të marrin përsëri novicë në të ardhmen, dhe, nëse do të jetë e mundur, të bashkohen me ndonjë institut apo manastir tjetër më në lulëzim, që nuk ndryshon shumë prej qëllimshmërisë dhe shpirtit të tyre.

Federatat mes rregulltarëve

22. Institutet dhe manastiret "sui iuris", sipas mundësisë dhe me miratimin e Selisë së shenjtë, duhet të nxisin mes tyre federatat, nëse i përkasin në njëfarë mënyre të njëjtës familje rregulltare; apo bashkime, nëse kanë gati të njëjtat kushtetuta dhe doke dhe janë të gjallëruar prej të njëjtit shpirt, sidomos nëse janë tepër të paktë në numër; apo shoqata, nëse bëjnë vepra të njëjta apo të ngjashme apostullimi.

23. Duhet të favorizohen konferenca apo këshillet e eprorëve më të lartë të ngritur prej Selisë së Shenjtë, të cilët mund të kontribuojnë shumë që të arrihet më mirë qëllimi vetjak i çdo instituti, që të nxitet një bashkëpunim më i efektshëm për të mirën e Kishës, që të shpërndahen në mënyrë më racionale punëtorët e Ungjillit në një territor të caktuar, si edhe që të trajtohen çështjet që rregulltarët kanë të përbashkëta dhe që të caktojnë një vepër të përshtatshme bashkërenditjeje dhe bashkëpunimi

me konferencat ipeshkvnore për sa i përket ushtrimit të apostullimit. Konferenca të këtij lloji mund të caktohen edhe për institutet shekullare.

Zgjedhja e thirrjeve

24. Priftërinjtë dhe edukatorët e krishterë duhet të bëjnë përpjekje serioze, me qëllim që përmes thirrjeve rregulltare, të zgjedhura në mënyrë të përshtatshme dhe të kujdesshme, Kisha të marrë zhvillime të reja në përkim të plotë me nevojat e momentit. Edhe në predikimin e zakonshëm të trajtohen më shpesh kështillat ungjillore dhe zgjedhja e gjendjes rregulltare. Prindërit, duke u kujdesur për edukimin e krishterë të fëmijëve të tyre, duhet të kultivojnë dhe të ruajnë në zemrat e tyre thirrjen rregulltare. Pastaj për institutet është e ligjshme, me qëllim që të nxisin thirrjet, të kujdesen për propagandën e tyre dhe kërkimin e kandidatëve, me kusht që kjo të bëhet me kujdesin e duhur dhe duke zbatuar normat e caktuara prej Selisë së Shenjtë dhe të Ordinarit të vendit. Megjithatë rregulltarët duhet të kujtojnë se shembulli i jetës së tyre përbën rekomandimin më të mirë për institutin e tyre dhe ftesën më të mirë për të përqafuar gjendjen rregulltare.

PËRFUNDIM

25. Institutet për të cilat janë nxjerrë këto norma përditësimi duhet t'i përgjigjen pa ngurrim thirrjes së tyre hyjnore dhe detyrës që sot duhet të bëjnë në Kishë. Në fakt, Koncili i shenjtë çmon shumë llojin e tyre të jetës së dëlirë, të varfër dhe të dëgjueshme, model i të cilës është vetë Krishti, dhe e vë shpresën e patundur në veprën e tyre kaq të fryshme, si të fshehtë ashtu edhe të njohur prej të gjithëve. Për këtë arsye të gjithë rregulltarët, të gjallëruar prej fesë së plotë, prej dashurisë ndaj Hyjit dhe të afërmit, prej dashurisë për kryqin dhe prej shpresës në lavdinë e ardhshme, duhet të përhapin në mbarë botën lajmin e mirë të Krishtit, në mënyrë që dëshmia e tyre të jetë e dukshme për të gjithë dhe të lavdërohet Ati ynë që është në qiell (krh. Mt 5,16). Kështu, për ndërmjetësi të Virgjërës shumë të ëmbël Mari, Nënë të Hyjit, "jeta e së cilës është model për të gjithë" ata të përparojnë[551] çdo ditë e më shumë dhe të sjellin fryte gjithnjë e më të bollshme shpëtimi.

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 28 të muajit tetor të vitit 1965.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

551 SHËN AMBROZI, *De Virginitate*, l. II, kap. II, nr. 15.

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

MBI FORMIMIN MESHTARAK

OPTATAM TOTIUS

(Ripërtëritja e Dëshiruar)

PARATHËNIE

Ripërtëritja e dëshiruar e krejt Kishës, për të cilën Koncili ekumenik është krejt i vetëdijshëm se varet kryesisht prej mbarështimit meshtarak të gjallëruar nga Shpirti i Krishtit[552], pohon solemnisht rëndësinë tejet të lartë të formimit të meshtarëve dhe përcakton disa parime themelore, të drejtuar në ripohimin e ligjeve të sprovuara nga përvoja e shekujve dhe për të futur elemente të reja, që i përgjigjen dekreteve dhe kushtetutave konciliare, pos kushteve të ndryshuara të kohëve. Ky formim meshtarak, duke parë njësinë e brendshëm të meshtarisë katolike, është i nevojshëm për të gjithë meshtarët e klerit shekullar dhe rregulltar dhe të çdo riti; prandaj rregullat që vijojnë, që kanë të bëjnë me formimin e klerit dioqezan, janë të vlefshme, duke marrë parasysh përshtatjet e nevojshme, për të gjithë kandidatët për meshtari.

I. RREGULLORE E FORMIMIT MESHTARAK PËR T'U BËRË NË ÇDO SHTET

1. Në një shumëllojshmëri kaq të madhe të popujve dhe të rajoneve nuk është e mundur të miratohen ligje veçse të karakterit të përgjithshëm. Të përpunohet pra në çdo shtet dhe në çdo rit një "Rregullore e veçantë e formimit meshtarak" që duhet të hartohet nga konferencat ipeshkvnore[553], e cila rishikohet dhe miratohet në mënyrë periodike nga Selia apostolike. Me një rregullore të tillë ligjet e përgjithshme i përshtaten rrethanave të veçanta të kohës dhe të vendit, në mënyrë që formimi i meshtarëve të jetë gjithnjë sipas nevojave baritore të rajoneve ku duhet të zhvi-llohet mbarështimi.

II. NEVOJA PËR T'I INKURAJUAR NË MËNYRË MË TË FUQISHME THIRRJET MESHTARAKE

2. Detyra e nxitjes së thirrjeve meshtarake[554] i takon të gjithë bashkësisë së krishterë, e cila është e detyruar ta përmbushë këtë detyrë mbi të gjitha me një jetë të krishterë të përsosur. Për këtë qëllim

---

552 Që përparimi i krejt popullit të Hyjit varet, për vullnesë të Krishtit, më së shumti prej mbarështimit të meshtarëve rezulton prej fjalëve me të cilat Zoti i ka caktuar Apostujt dhe pasardhësit e bashkëpunëtorët e tyre lajmëtarë të Ungjillit, udhëheqës të popullit të ri të zgjedhur dhe shpërndarës të misterit të Hyjit; e njëjta gjë pohohet nga fjalët e Etërve e të Shenjtërve dhe nga dokumentet e Papëve. Krh. sidomos: SHËN PIU X, Nxitja drejtuar Klerit *Haerent animo*, 04.08.1908: S. Pii X Acta, IV, fq. 237-264 [pjesërisht Collantes 7.312-18]. PIU XI, Enciklika *Ad catholici Sacerdotii*, 20.12.1935: AAS 28 (1936), veçanërisht fq. 37-52 [pjesërisht Dz 2275-76]. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*, 23.09.1950: AAS 42 (1950), fq. 657-702 [pjesërisht Collantes 7.321-24]. GJONI XXIII, Enciklika *Sacerdotii Nostri primordia*, 1.08.1959: AAS 51 (1959), fq. 545-579. PALI VI, Letra Apostolike *Summi Dei Verbum*, 4.11.1963: AAS 55 (1963), fq. 979-995.

553 Krejt drejtimi i Seminarit: formimi shpirtëror, programi i mësimit, jeta e përbashkët, disiplina e nxënësve dhe ushtrimet baritore duhet t'u përshtaten gjendjeve të vendeve të ndryshme. Kjo përshtatje, për sa u përket parimeve themelore, duhet të bëhet sipas rregullave të përbashkëta, për klerin shekullar nga Konferencat Ipeshkvnore dhe sipas dobisë së Eprorëve përkatës për klerin e rregullt (Krh. Kongregata e Shenjtë e Rregulltarëve, Kushtetuta Apostolike *Sedes Sapientiae* dhe pjesa përkatëse e bashkëngjitur e dokumentit *Statuta Generalia*, neni 19, botimi II, Romae 1957, fq. 38 e vijim).

554 Mes shqetësimeve themelore të Kishës së sotme mbizotëron pothuaj-se kudo ajo e numrit të ulët të thirrjeve krh. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*: "...Numri i meshtarëve, si në vendet katolike, ashtu edhe në Misione, është bërë i pabarabartë ndaj nevojave gjithnjë në rritje": AAS 42 (1950), fq. 682. GJONI XXIII: "Çështja e thirrjeve kishtare dhe rregulltare është nxitje e përditshme e

kontributi maksimal jepet si nga familjet, të cilat, nëse janë të gjallëruara nga shpirti i besimit, i dashurisë dhe i mëshirës përbëjnë seminarin e parë, ashtu edhe nga famullitë, në jetën e lulëzuar të së cilës adoleshentët hyjnë të bëjnë pjesë. Mësuesit dhe të gjithë ata që në çfarëdo mënyre kujdesen për edukimin e fëmijëve dhe të rinjve, veçanërisht shoqatat katolike, të përpiqen të kultivojnë adoleshentët që u janë besuar atyre në mënyrë që ata të jenë në gjendje të zbulojnë thirrjen hyjnore dhe ta ndjekin me bujari. Të gjithë meshtarët të tregojnë zellin e tyre apostolik mbi të gjitha në nxitjen e thirrjeve, dhe me jetën e tyre të përulët, punëtore, të jetuar me zemër të gëzuar, si edhe me shembullin e dashurisë së tyre meshtarake të ndërsjellë dhe të bashkëpunimit të tyre vëllazëror të tërheqin drejt meshtarisë shpirtin e të rinjve.

Është detyrë e ipeshkvijve ta shtyjnë grigjën e tyre që të nxisin thirrjet e të kujdesen për bashkërenditjen e të gjitha energjive dhe të të gjitha nismave; gjithashtu ata do të sillen si etër për t'i ndihmuar pa u kursyer ata që do t'i gjykojnë të thirrur nga Hyji. Kjo pjesëmarrje reale e të gjithë popullit të Hyjit në veprën e thirrjeve i përgjigjet veprimit të Provanisë hyjnore. Kjo e fundit u jep cilësitë e nevojshme dhe ndihmon me hirin e vet ata që janë zgjedhur nga Hyji për të bërë pjesë në meshtarinë hierarkike të Krishtit; në të njëjtën kohë u beson mbarështuesve të ligjshëm të Kishës detyrën që t'i thërrasin kandidatët që aspirojnë një detyrë kaq të madhe, me qëllim të drejtë dhe me liri të plotë, pasi t'ia njohin e t'ia provojnë përshtatshmërinë dhe t'i shugurojnë me vulën e Shpirtit Shenjt në kultin drejtuar Hyjit dhe në shërbimin ndaj Kishës[555].

Koncili i shenjtë në rend të parë porosit mjetet tradicionale të këtij bashkëveprimi të përbashkët, si lutjen e zjarrtë, pendesën e krishterë, si edhe një formim gjithnjë e më të thellë të besimtarëve, për t'u bërë si me predikim e katekezë, ashtu edhe me mjetet e tjera të komunikimit shoqëror; formim që duhet të priret të vërë në dukje nevojat, natyrën dhe madhështinë e thirrjes meshtarake. Gjithashtu Koncili cakton që veprat e thirrjeve, që janë ngritur apo duhen ngritur në dioqezat, rajonet apo kombet e veçanta, sipas udhëzimeve papnore, duhet të drejtojnë në mënyrë metodike dhe harmonike krejt veprimin baritor për thirrjet, pa lënë pas dore asnjë tregues të dobishëm të dhënë nga shkenca moderne psikologjike apo sociologjike, dhe ta çojnë përpara atë me një mençuri dhe me një zell të barabartë[556].

Pastaj është e nevojshme që vepra e thirrjeve me largpamësi të përhapet përtej kufijve të dioqezave, kombeve, familjeve rregulltare apo riteve të veçanta dhe, duke parë nevojat e Kishës së gjithëmbarshme, t'i ndihmojë sidomos ato rajone ku është më urgjente nevoja e punëtorëve për vreshtin e Zotit.

Formimi në seminaret e ulëta

3. Në seminaret e ulëta të ngritura me qëllim që të kultivojnë sythet e thirrjes, nxënësit, me anë të një formimi të veçantë rregulltar dhe sidomos të një drejtimi të përshtatshëm shpirtëror, të përgatiten për të ndjekur Krishtin shëlbues me shpirt bujar dhe zemër të pastër. Nën drejtimin atëror të eprorëve, të ndihmuar si duhet nga prindërit, të bëjnë një jetë të përshtatshme me moshën, me mendësinë e me zhvillimin e adoleshentëve dhe në harmoni të plotë me normat e një psikologjie të shëndetshme, pa lënë pas dore një përvojë të përshtatshme të gjërave njerëzore dhe marrëdhëniet normale me familjen e tyre[557]. Gjithashtu t'i përshtaten edhe seminarit të ulët, për sa e mundësojnë qëllimet dhe natyra e tij, normat që vijojnë, që kanë të bëjnë me seminaret e larta.

Papës..., është psherëtimë e lutjeve të tij, aspiratë e zjarrtë e shpirtit të tij": Nga fjalimi në Kongresin I Ndërkombëtar mbi Thirrjet drejt Gjendjes së Përsosmërisë, 16.12.1961: AAS 54 (1962), fq. 33.

555 PIU XII, Kushtetuta Apostolike *Sedes Sapientiae*, 31.05.1956: AAS 48 (1956), fq. 357. PALI VI, Letra Apostolike *Summi Dei Verbum*, 04.11.1963: AAS 55 (1963), fq. 984 e vijim.

556 Krh. sidomos: PIU XII, Motu proprio *Cum nobis* "mbi themelimin e Veprës Papnore të Thirrjeve Meshtarake pranë Kongregatës së Seminareve dhe të Universiteteve të Studimeve", 04.11.1941: AAS 33 (1941), fq. 479; bashkëlidhur Statutet e nxjerra nga e sipërpërmendura Kongregatë e Shenjtë me datë 08.09.1943. Motu proprio *Cum supremae* "mbi Veprën Papnore parësore të thirrjeve rregulltare", 11.02.1995: AAS 47 (1955), fq. 266; bashkëlidhur Statutet dhe Rregulloret e nxje-rra nga Kongregata e Rregulltarëve (po aty, fq. 298-301); KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi ripërtëritjen e jetës rregulltare *Perfectae Caritatis* (Përsosmëria e Dashurisë), nr. 24; Dekreti mbi misionin baritor të Ipeshkvijve në Kishë, *Christus Dominus* (Krishti Zot), nr. 15.

557 Krh. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*, 23.09.1950: AAS 42 (1950), fq. 685.

Sistemi i studimeve duhet të jetë i tillë që t'u mundësojë nxënësve të vazhdojnë gjetkë pa pengesa, nëse do të donin të përqafonin një gjendje tjetër jete.

Me të njëjtin kujdes të kultivohen edhe sythet e thirrjeve të adoleshentëve apo të të rinjve në ato institute të veçanta që, në rajone të ndryshme, u shërbejnë edhe qëllimeve të seminareve të ulëta, si edhe atyre që formohen ose në shkolla të tjera ose në mjedise të tjera edukuese. Gjithashtu të bëhet shumë kujdes që të nxirren institute apo nisma të tjera për thirrjet e rritura.

III. SISTEMI I SEMINAREVE TË LARTA

Formimi baritor

4. Seminaret e larta janë të nevojshme për formimin e meshtarëve. Në to krejt edukimi i nxënësve duhet të priret drejt synimit të formimit të barinjve të vërtetë të shpirtrave, nën shembullin e Zotit tonë Jezu Krishtit mësues, meshtar e bari[558]. Prandaj nxënësit të përgatiten për mbarështimin e fjalës, në mënyrë që të arrijnë ta depërtojnë gjithnjë e më mirë fjalën e zbuluar të Hyjit, ta bëjnë të vetën me meditim dhe të dinë ta shprehin me fjalë dhe me jetë; për mbarështimin e kultit dhe të shenjtërimit, në mënyrë që duke u lutur dhe duke kremtuar veprimet liturgjike të dinë të ushtrojnë mbarështimin e shpëtimit nëpërmjet flisë eukaristike dhe të sakramenteve; për detyrën si bari, për të qenë në gjendje që ta përfaqësojnë në mesin e njerëzve Krishtin, i cili nuk "erdhi për të qenë shërbyer, por që ai të shërbejë e të japë jetën e vet si shpërblim për të gjithë" (Mk 10,45; krh. Gjn 13,12-17) dhe të fitojnë shumë persona, duke u bërë shërbëtorë të të gjithëve (krh. 1 Kor 9,19). Prandaj të gjitha aspektet e formimit shpirtëror, intelektual dhe disiplinor, të jenë të drejtuara me harmoni të plotë kah ky qëllim baritor, të gjithë eprorët dhe mësuesit të punojnë për ta arritur këtë qëllim me zell e me veprim të njëzëshëm, në nderimin besnik të autoritetit të ipeshkvit.

Eprorët

5. Meqenëse formimi i nxënësve varet nga mençuria e rregulloreve, por akoma më shumë nga përshtatshmëria e edukatorëve, eprorët dhe profesorët e seminareve duhet të zgjidhen mes elementeve më të mirë[559] dhe të përgatiten me kujdes që të kenë një doktrinë të qëndrueshme, një përvojë baritore të përshtatshme dhe për një formim të veçantë shpirtëror e pedagogjik. Prandaj nevojitet që për këtë qëllim të organizohen institute të posaçme, apo të paktën kurse me programe organike, si edhe kuvende eprorësh seminaresh që duhen mbajtur në mënyrë periodike. Eprorët dhe profesorët duhet të jenë fort të vetëdijshëm se sa formimi i nxënësve varet nga mënyra e tyre e të menduarit dhe e të vepruarit; nën drejtimin e rektorit duhet të jenë në njësi tejet të ngushtë shpirti e veprimi, si mes tyre, ashtu edhe me nxënësit të formojnë një familje të tillë sa ta kthejnë në praktikë lutjen e Zotit: "që të jenë një sikurse ne" (Gjn 17,11) dhe të ushqejnë te nxënësit gëzimin e thirrjes së tyre. Ipeshkvi duhet të inkurajojë me parapëlqim të vazhdueshëm dhe të kujdesshëm ata që punojnë në seminar dhe të tregohet atë i vërtetë në Krishtin ndaj nxënësve. Të gjithë meshtarët duhet ta konsiderojnë seminarin si zemrën e dioqezës dhe me zell ta ndihmojnë atë[560].

6. Me kujdes vigjilent, në përpjestim me moshën dhe zhvillimin e personave, të hetohet mbi qëllimin e drejtë dhe vullnetin e lirë të kandidatëve, mbi përshtatshmërinë e tyre shpirtërore, morale dhe intelektuale, mbi shëndetin e nevojshëm fizik e psikik, duke marrë parasysh edhe prirjet e

---

558 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 28: AAS 57 (1965), fq. 34.

559 Krh. PIU XI, Enciklika *Ad Catholici Sacerdotii*, 20.12.1935: AAS 28 (1936), fq. 37: "Të jetë veçanërisht e kujdesshme zgjedhja e rektorëve dhe e mësuesve... Në këto kolegje të shenjta bashkoni meshtarë të pajisur me virtytet më të larta; as të mos jetë e vështirë të lëshoni detyra në dukje më të rëndësishme, por që në të vërtetë nuk janë të krahasueshme me këtë vepër të lartë dhe të pazëvendësueshme". Ky parim i zgjedhjes së më të mirëve përsëri është vendosur nga PIU XII në letrën apostolike drejtuar Ipeshkvijve të dioqezave të Brazilit me datë 23.04.1947: *Discorsi e Radiomessaggi* IX, fq. 579-580.

560 Mbi detyrën e përbashkët për të ndihmuar Seminaret krh. PALI VI, Letra Apostolike *Summi Dei Verbum*, 04.11.1963: AAS 55 (1963), fq. 984.

mundshme të trashëguara. Të peshohet edhe aftësia e kandidatëve për t'u bërë ballë detyrimeve meshtarake dhe për të ushtruar detyrat baritore[561]. Në zgjedhjen e nxënësve dhe në vënien e tyre në provë, gjithnjë të kihet vendosmëri, edhe pse në këtë mënyrë mund të kemi një numër më të ulët kleri[562], duke mos qenë e mundur që Hyji të lejojë që Kishës së tij t'i mungojnë mbarështuesit, nëse ata që e meritojnë kalojnë dhe ata që nuk janë të përshtatshëm drejtohen me kohë e në mënyrë atërore drejt detyrave të tjera dhe ndihmohen t'i kushtohen apostullimit laik, në vetëdijen e thirrjes së tyre të krishterë.

Seminaret ndërdioqezane

7. Atje ku dioqezat e veçanta nuk janë në gjendje të kenë një seminar të tyrin, të ngrihen dhe të mbështeten seminare ndërdioqezane, rajonale apo kombëtare, me qëllim që të kujdesen në mënyrë më të efektshme për një formim serioz të nxënësve, i cili në këtë fushë duhet të merret si norma supreme. Pastaj këto seminare, nëse janë rajonale apo kombëtare, duhet të ngrihen sipas normave të caktuara nga ipeshkvijtë e interesuar[563] dhe të miratuara nga Selia e shenjtë. Por në seminaret ku nxënësit janë të shumtë në numër, duke ruajtur njësinë e drejtimit dhe të mësimit, ata duhet të shpërndahen, me sisteme të përshtatshme, në grupe të vogla, me qëllim që të kihet një kujdes më i mirë për formimin personal të tyre.

IV. THELLIMI I FORMIMIT SHPIRTËROR

8. Formimi shpirtëror duhet të jetë i lidhur ngushtë me atë doktrinor dhe baritor dhe, sidomos me ndihmën e drejtuesit shpirtëror[564], të jepet në mënyrë të tillë që nxënësit të mësojnë të jetojnë në bashkësi dhe familjaritet të ngushtë me Atin nëpërmjet Birit të tij Jezu Krishtit, në Shpirtin Shenjt. Të paracaktuar për t'u bërë si Krishti meshtar nëpërmjet urdhërimit të shenjtë, të mësohen edhe të jetojnë të bashkuar thellësisht me të, si miq, gjatë gjithë jetës së tyre[565]. Ta jetojnë misterin e Pashkës të Krishtit në mënyrë që të dinë ta mësojnë një ditë popullin që do t'u besohet atyre. T'u mësohet atyre që ta kërkojnë Krishtin në meditimin besnik të fjalës së Hyjit, në pjesëmarrjen aktive në misteret e shenjta të Kishës, sidomos në eukaristi dhe në uficin hyjnor[566], si edhe te ipeshkvi që i dërgon dhe te njerëzit tek të cilët dërgohen, sidomos tek të varfrit, të vegjlit, të sëmurët, mëkatarët dhe jobesimtarët. Me besim birnor ta duan dhe ta nderojnë Virgjërën tejet të lume Mari, që iu dha si nënë nxënësit të tij nga Jezu Krishti duke vdekur në kryq.

T'u nguliten fort ushtrimet e devotshmërisë të këshilluara nga tradita e nderuar e Kishës; por duhet të kujdesemi që formimi shpirtëror të mos ndalet vetëm te këto ushtrime dhe as mos të orientohet vetëm drejt ndjenjës fetare. Nxënësit duhet të mësojnë të jetojnë sipas Ungjillit, të rrënjosen në fe, në shpresë dhe në dashuri, në mënyrë që nëpërmjet ushtrimit të këtyre virtyteve të mund të fitojnë

561 Krh. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*, 23.09.1951: AAS 42 (1950), fq. 684; KONGREGATA E SHENJTË E SAKRAMENTEVE, Qarkorja *Magna equidem* drejtuar Ordinarëve vendorë, 27.12.1935, nr. 10. Për rregulltarët krh. *Statuta Generalia* të bashkëngjitur me kushtetutën Apostolike *Sedes Sapientiae*, 31.05.1956, neni 33. PALI VI, Letra Apostolike *Summi Dei Verbum*, 04.11.1963: AAS 55 (1963), fq. 987 e vijim.

562 Krh. PIU XI, Enciklika *Ad Catholici Sacerdotii*, 20.12.1935: AAS 28 (1936), fq. 41.

563 Vendoset që në përcaktimin e Statuteve të Seminareve rajonale apo kombëtare të kenë zë të gjithë Ipeshkvijtë e interesuar, duke kufizuar atë që është përshkruar në kan. 1357, pjesa 4, CIC [i ndrequr në Kodin e ri kanonik, kan. 237, § 2].

564 Krh. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*, 23.09.1950: AAS 42 (1950), fq. 674; KONGREGATA E SHENJTË E SEMINAREVE DHE E UNIVERSITETEVE TË STUDIMEVE, *La formazione spirituale del candidato al sacerdozio*, Città del Vaticano 1965.

565 Krh. SHËN PIU X, Nxitja drejtuar Klerit *Haerent animo*, 04.08.1908: S. Pii X Acta, IV, fq. 242-244 [Collantes 7.312-13]; PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*, 23.09.1950: AAS 42 (1950), fq. 659-661 [pjesërisht Collantes 7.321ss); GJONI XXIII, Enciklika *Sacerdotii Nostri Primordia*, 01.08.1959: AAS 51 (1959), fq. 550 e vijim.

566 Krh. PIU XII, Enciklika *Mediator Dei*, 20.11.1947: AAS 39 (1947), fq. 547 e vijim [pjesërisht Dz 3847-48] e 572 e vijim; GJONI XXIII, Nxitja Apostolike *Sacrae Laudis*, 06.01.1962: AAS 54 (1962), fq. 69; KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), neni 16 e 17: AAS 56 (1964), fq. 104 e vijim; KONGREGATA E SHENJTË E RITEVE, *Instructio ad exsecutionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*, 26.09.1964, nr. 14-17: AAS 56 (1964), fq. 880 e vijim.

shpirtin e lutjes[567], të marrin forcë dhe mbrojtje për thirrjen e tyre, duhet të përforcojnë virtytet e tjera dhe të rriten në zell për të bërë që të gjithë njerëzit ta ndjekin Krishtin.

Edukimi në shpirtin kishtar

9. Nxënësit duhet të depërtohen nga misteri i Kishës, që ky Koncil i shenjtë ka ilustruar bollshëm, në mënyrë që, të bashkuar me një dashuri të përvuajtë e birnore me zëvendësin e Krishtit dhe, të bërë meshtarë duke iu bashkëngjitur ipeshkvit të tyre si bashkëpunëtorë besnikë dhe duke ndihmuar sivëllezërit e tyre, të dinë të japin dëshmi të asaj njësie me të cilën njerëzit tërhiqen drejt Krishtit[568]. Me shpirt të hapur duhet të mësojnë të marrin pjesë në jetën e krejt Kishës, sipas shprehjes së Shën Agustinit: "Secili zotëron Shpirtin Shenjt aq sa e do Kishën e Hyjit"[569]. Në mënyrë shumë të qartë nxënësit duhet të kuptojnë se nuk janë të caktuar as për zotërime dhe as për ndere, por të vihen në shërbim të plotë të Hyjit dhe të mbarështimit baritor. Me nxitje të veçantë duhet të edukohen për dëgjesën meshtarake, për një jetesë të thjeshtë, për shpirtin e vetëmohimit[570], me qëllim që të mësohen të jetojnë sipas Krishtit të kryqëzuar dhe të heqin dorë me lehtësi edhe nga gjërat në vetvete të lejueshme, por jo me vend.

Vetë nxënësit duhet të bëhen të vetëdijshëm për detyrimet me të cilat duhet të përballen, pa u fshehur atyre asnjë vështirësi të jetës meshtarake. Megjithatë në punën e ardhshme nuk duhet të marrin parasysh vetëm rrezikun, por të formohen për një jetë shpirtërore që të dijë të marrë më shumë se kurrë forcë prej vetë veprimtarisë së tyre baritore.

Edukimi në dëlirësi

10. Seminaristët që sipas ligjeve të shenjta dhe të qëndrueshme të ritit të tyre ndjekin traditën e nderuar të celibatit meshtarak, të formohen me përkujdesje të matur për këtë gjendje. Në të, duke hequr dorë nga jeta martesore për mbretërinë e qiejve (krh. Mt 19,12), mund t'i bashkëngjiten Hyjit me një dashuri të pandashme[571] që i përshtatet thellësisht Besëlidhjes së Re, mund të japin dëshmi për ngjalljen e ardhshme (krh. Lk 20,36)[572] dhe marrin një ndihmë shumë të madhe për ushtrimin e vazhdueshëm të asaj dashurie të përsosur që do t'i bëjë të aftë[573] në mbarështimin meshtarak që të bëhen gjithçka për të gjithë. Të ndiejnë thellësisht se me çfarë mirënjohjeje duhet të përqafohet kjo gjendje, jo vetëm si diçka e urdhëruar nga ligji kishtar, por edhe si një dhuratë e çmueshme e Hyjit për t'u kërkuar me përulësi, dhe të cilit ata, të nxitur dhe të ndihmuar nga hiri i Shpirtit Shenjt, duhet të shpejtojnë për t'iu përgjigjur lirisht dhe bujarisht.

Nxënësit duhet t'i njohin siç duhet detyrat dhe dinjitetin e martesës së krishterë, që përfaqëson bashkimin e Krishtit me Kishën e tij (krh. Ef 5,22-23); por duhet të dinë të kuptojnë epërsinë e virgjërisë kushtuar Krishtit[574], në mënyrë që t'i dhurojnë Hyjit krejt trupin dhe shpirtin, nëpërmjet një zgjedhjeje të bërë me vendim të pjekur dhe zemërgjerësi.

Duhet të paralajmërohen lidhur me rreziqet me të cilat, veçanërisht në shoqërisë e sotme, do të përballet dëlirësia[575] e tyre me ndihmën e mjeteve hyjnore dhe njerëzore të përshtatshme, duhet të mësojnë të integrojnë në personin e tyre heqjen dorë nga martesa në mënyrë të tillë që jeta dhe

---

567 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Sacerdotii Nostri Primordia*: AAS 51 (1959), fq. 559 e vijim.

568 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 28: AAS 57 (1965), fq. 35 e vijim.

569 SHËN AGUSTINI, *In Ioannem tract.* 32,8: PL 35, 1646.

570 Krh. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*: AAS 42 (1950), fq. 662 e vijim [Collantes 7.323], 685, 690; GJONI XXIII, Enciklika *Sacerdotii Nostri Primordia*: AAS 51 (1959), fq. 551-553, 556 e vijim; PALI VI, Enciklika *Ecclesiam suam*, 06.08.1964: AAS 56 (1964), fq. 634 e vijim; KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën, *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), veçanërisht nr. 8: AAS 57 (1965), fq. 12.

571 Krh. PIU XII, Enciklika *Sacra Virginitas*, 25.03.1954: AAS 46 (1954), fq. 165 e vijim [pjesërisht Dz 3911-12].

572 Krh. SHËN CIPRIANI, *De habitu virginum*, 22: PL 4, 475; SHËN AMBROZI, *De virginibus*, I, 8, 52: PL 16, 202 e vijim.

573 Krh. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*: AAS 42 (1950), fq. 663 [Collantes 7.324].

574 Krh. PIU XII, Enciklika *Sacra Virginitas*, l.c. [shënimi 20], fq. 170-174.

575 Krh. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*, l.c. [shënimi 22], fq. 664 e 690 e vijim.

veprimtaria e tyre në asnjë mënyrë të mos dëmtohet nga celibati, por kjo t'u mundësojë atyr, përkundrazi, të fitojnë një zotërim më të përsosur mbi trupin e shpirtin dhe një pjekuri më të plotë, si edhe të arrijnë ta shijojnë më mirë lumturinë e Ungjillit.

Edukimi në pjekurinë njerëzore

11. Të zbatohen me kujdes normat e edukimit të krishterë, dhe këto të përsosen siç duhet me të dhënat e reja të një psikologjie dhe pedagogjie të shëndoshë. Prandaj, nëpërmjet një edukimi të përpjesëtuar mençurisht me moshën e tyre, të kultivohet te nxënësit edhe pjekuria e nevojshme njerëzore. Kjo njihet kryesisht në njëfarë vendosmërie, në marrjen e vendimeve të matura dhe në mënyrën e drejtë të gjykimit të personave dhe të ngjarjeve. Nxënësit duhet të mësohen ta disiplinojnë karakterin e tyre; të formohen në vendosmëri dhe në përgjithësi të mësojnë t'i vlerësojnë ato virtyte që mbahen si shumë të vlefshme prej njerëzve dhe që e bëjnë të pranueshëm mbarështuesin e Krishtit[576], siç janë: ndershmëria, respektimi i vazhdueshëm i drejtësisë, besnikëria ndaj fjalës së dhënë, mirësia në sjellje, maturia dhe dashuria në bashkëbisedim.

Disiplina në jetën e seminarit duhet të merret jo vetëm si një mbështetje e jetës së përbashkët dhe e dashurisë, por edhe si një element i nevojshëm për një formim të plotë për arritjen e zotërimit të vetes, për sigurimin e zhvillimit të plotë të personalitetit dhe për formimin e atyre gatishmërie të tjera të shpirtit që ndihmojnë shumë për ta bërë të ekuilibruar dhe të frytshme veprimtarinë e Kishës. Megjithatë një disiplinë e tillë duhet të ushtrohet në atë mënyrë që të formojë në shpirtin e nxënësve aftësinë e pranimit të autoritetit të eprorëve për bindje të thellë, domethënë për arsye ndërgjegjeje (krh. Rom 13,5) dhe për arsye mbinatyrore. Pastaj normat disiplinore duhet të zbatohen në përkim me moshën e nxënësve, kështu ata, ndërsa mësohen shkallë-shkallë të zotërojnë vetveten, mësojnë në të njëjtën kohë të bëjnë një përdorim të drejtë të lirisë, të zhvillojnë shpirtin e nismës[577] dhe të punojnë së bashku me sivëllezërit dhe me laikët.

Krejt jeta e seminarit, e përshkuar nga jeta e brendshme, heshtja dhe nxitja e kujdesshme drejt të tjerëve, duhet të renditet në mënyrë të atillë aq sa të bëhet si një hyrje në jetën e ardhshme meshtarake.

12. Me qëllim që formimi shpirtëror të ketë baza më të qëndrueshme dhe nxënësit të përqafojnë thirrjen me një zgjedhje të dalë nga një vendim i pjekur, do të jetë detyrë e ipeshkvijve të caktojnë një periudhë të përshtatshme kohore që ata të stërviten në mënyrë më intensive nga ana shpirtërore. Do të jetë gjithashtu detyrë e tyre të shqyrtojnë mundësinë e caktimit të ndonjë ndërprerjeje të mësimeve apo të një periudhe të përshtatshme baritore për t'i provuar më mirë kandidatët për meshtari. Sipas veçantive të krahinave, u takon ipeshkvijve edhe vendimi që ta shtyjnë apo jo moshën kanonike të kërkuar aktualisht nga e Drejta kanonike për urdhrat e shenjtë, si edhe të vendosin mbi mundësinë që nxënësit, në përfundim të kursit teologjik, të ushtrojnë për njëfarë kohe urdhrin e diakonatit, para se të kalojnë në meshtari.

V. RISHIKIMI I STUDIMEVE KISHTARE

Kultura humaniste

13. Nxënësit e seminarit, para se të fillojnë mësimet e mirëfillta kishtare, duhet të fitojnë atë kulturë humaniste dhe shkencore të detyrueshme për të filluar studimet e larta në çdo shtet; po ashtu duhet të arrijnë atë nivel njohurie të gjuhës latine të nevojshëm për të kuptuar dhe për të përdorur burimet e shumë shkencave dhe dokumentet e Kishës[578]. Duhet të konsiderohet si i nevojshëm edhe studimi i gjuhës liturgjike të secilit rit, si edhe të nxitet një njohje e përshtatshme e gjuhëve të Shkrimit të shenjtë dhe të traditës.

576 Krh. PALI VI, Letra Apostolike *Summi Dei Verbum*, 04.11.1963: AAS 55 (1963), fq. 991.

577 Krh. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*, l.c. [shënimi 22], fq. 686.

578 Krh. PALI VI, Letra Apostolike *Summi Dei Verbum*, l.c. [shënimi 25], fq. 993.

Orientimi i studimeve drejt misterit të Krishtit

14. Në organizimin e studimeve kishtare duhet të bëhet kujdes në rend të parë që të vendosen në një marrëdhënie më të mirë filozofia e teologjia dhe të konvergojnë harmonishëm në hapjen gjithnjë e më të madhe të shpirtit të nxënësve drejt misterit të Krishtit, i cili përshkon gjithë historinë e gjinisë njerëzore, vepron vazhdimisht në Kishë dhe vepron kryesisht nëpërmjet mbarështimit meshtarak[579]. Me qëllim që kjo perspektivë e përgjithshme t'u jepet nxënësve qysh prej fillimit të formimit të tyre, studimet kishtare duhet të fillojnë me një kurs hyrës, i cili zgjat për një kohë të mjaftueshme. Në fillim të studimeve, misteri i shpëtimit të paraqitet në mënyrë që nxënësit të mund ta perceptojnë kuptimin e studimeve kishtare, strukturën dhe qëllimin e tyre baritor, si edhe njëkohësisht të ndihmohen që ta bëjnë fenë themelin dhe shpirtin e krejt jetës së tyre, si edhe të përforcohen në përqafimin e thirrjes së tyre me përkushtim të plotë personal dhe me zemër të gëzuar.

Filozofia

15. Lëndët filozofike duhet të jepen në mënyrë që nxënësit të jenë para së gjithash të udhëhequr nga fitimi i një njohurie të qëndrueshme dhe harmonike të njeriut, të botës dhe të Hyjit. Duhet të bazohen në trashëgiminë filozofike gjithnjë të vlefshme[580] duke marrë parasysh edhe rrymat filozofike moderne, sidomos ato që ushtrojnë një ndikim më të madh në vendin e tyre, si edhe përparimin e shkencave moderne. Kështu seminaristët, të pajisur me një njohje të përshtatshme të mendësisë moderne, do të mund të përgatiten siç duhet për dialogun me njerëzit e kohës së tyre[581].

Mësimi i historisë së filozofisë duhet të zhvillohet në mënyrë që nxënësit, ndërsa mësojnë parimet themelore të sistemeve të ndryshme, të jenë në gjendje të dallojnë atë që është e vërtetë, të zbulojnë rrënjët e gabimeve dhe t'i hedhin poshtë ato.

Vetë metoda e mësimdhënies duhet të nxisë tek nxënësit dëshirën për ta kërkuar saktësisht të vërtetën, të arrijnë ta kuptojnë dhe ta vërtetojnë atë, njëkohësisht me njohjen e ndershme të kufizimeve të njohjes njerëzore. Duhet t'i kushtohet shumë kujdes marrëdhënieve mes filozofisë dhe problemeve të vërteta të jetës, si edhe çështjeve që mundojnë mendjet e nxënësve; seminaristët duhet të ndihmohen të kuptojnë lidhjen mes argumenteve filozofike dhe mistereve të shpëtimit, që studiohen në teologji nën dritën më të lartë të fesë.

Teologjia

16. Lëndët teologjike, nën dritën e fesë dhe nën udhëheqjen e magjisterit të Kishës[582] duhet të jepen në mënyrë që nxënësit të mund ta marrin me kujdes doktrinën katolike prej Zbulimit hyjnor, ta depërtojnë thellësisht atë, ta bëjnë ushqim të jetës së tyre shpirtërore[583] dhe të jenë në gjendje ta shpallin, ta paraqesin dhe ta mbrojnë në mbarështimin meshtarak.

Një kujdes i veçantë duhet të tregohet në formimin e nxënësve në studimin e Shkrimit të shenjtë, që duhet të jetë si shpirti i krejt teologjisë[584]. Pas një hyrjeje të përshtatshme, ata duhet të futen me

---

579 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 7 e 28: AAS 57 (1965), fq. 9-11, 33.

580 Krh. PIU XII, Enciklika *Humani generis*, 12.08.1950: AAS 42 (1950), fq. 571-575 [pjesërisht Dz 3892-94; Collantes 1.091 e 1.099-1.101].

581 Krh. PALI VI, Enciklika *Ecclesiam suam*, 06.08.1964: AAS 56 (1964), fq. 637 e vijim.

582 Krh. PIU XII, Enciklika *Humani generis*, 12.08.1950: AAS 42 (1950), fq. 567-569 [Dz 3884-87; pjesërisht Collantes 7.201-04]; Fjalimi *Si diligis*, 31.05.1954: AAS 46 (1954), fq. 314 e vijim; PALI VI, *Discorso tenuto alla Pontificia Università Gregoriana*, 12.03.1964: AAS 56 (1964), fq. 364s; KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 25: AAS 57 (1965), fq. 29-31.

583 Krh. SHËN BONAVENTURA, *Itinerarium mentis in Deum*, Prol., n. 4: "(Asnjëri) nuk duhet të besojë se i mjafton leximi pa kuptimin, spekullimi pa devocionin, kërkimi pa admirimin, shikimi pa harenë, prodhueshmëria pa mëshirën, shkenca pa dashurinë, inteligjenca pa përujtërinë, studimi pa hirin hyjnor, reflektimi pa mençurinë hyjnore të frymëzuar" (SHËN BONAVENTURA, Vepra Omnia, V, Quaracchi 1891, fq. 296).

584 Krh. LUANE XIII, Enciklika *Providentissimus Deus*, 18.11.1893: ASS 26 (1893-94), fq. 283.

kujdes në metodën e ekzegjezës, duhet të mësojnë temat e Zbulimit hyjnor dhe duhet të marrin nxitje e ushqim nga leximi dhe meditimi i përditshëm i librave të shenjtë[585].

Në dhënien e teologjisë dogmatike, më përpara duhet të paraqiten temat biblike. Pastaj t'u paraqitet nxënësve kontributi i Etërve të Kishës lindore dhe perëndimore në përçimin dhe qartësimin besnik të të vërtetave të veçanta të zbuluara, si edhe historia e dogmës, duke marrë parasysh edhe marrëdhëniet e kësaj me historinë e përgjithshme të Kishës[586]. Po ashtu, për t'i paraqitur sa më shumë që të jetë e mundur misteret e shpëtimit, nxënësit duhet të mësojnë t'i thellojnë dhe të shohin lidhjen mes tyre nëpërmjet spekullimit, duke pasur Shën Tomën për mësues[587]. Duhet t'u mësohet atyre t'i njohin gjithnjë të pranishme dhe vepruese në veprimet liturgjike[588] dhe në krejt jetën e Kishës. Në fund, duhet të mësojnë të kërkojnë zgjidhjen e problemeve njerëzore nën dritën e zbulimit, t'ia aplikojnë këto të vërteta të përjetshme kushteve të ndryshueshme të kësaj bote dhe t'ua komunikojnë në mënyrë të përshtatshme bashkëkohësve të tyre[589].

Në të njëjtën mënyrë të gjitha lëndët e tjera teologjike duhet të përtërihen nëpërmjet një kontakti më të gjallë me misterin e Krishtit dhe me historinë e shpëtimit. Të bëhet kujdes i veçantë në përsosjen e teologjisë morale, në mënyrë që paraqitja e saj shkencore, më e ushqyer me doktrinën e Shkrimit të shenjtë, të paraqesë madhështinë e thirrjes së besimtarëve në Krishtin dhe detyrimin e tyre për të sjellë fryte në dashuri për jetën e botës.

Kështu edhe në paraqitjen e të drejtës kanonike dhe në mësimin e historisë kishtare të kihet parasysh misteri i Kishës, sipas kushtetutës dogmatike "De Ecclesia", të shpallur nga ky Koncil. Liturgjia e shenjtë, që duhet të mbahet si burimi i parë dhe i nevojshëm i shpirtit të vërtetë të krishterë, duhet të mësohet siç përcaktohet në nenet 15 e 16 të kushtetutës mbi liturgjinë e shenjtë[590].

Duke marrë siç duhet parasysh kushtet e rajoneve të ndryshme, nxënësit duhet të drejtohen që t'i njohin më mirë Kishat dhe bashkësitë kishtare të ndara nga Selia apostolike romake, me qëllim që të mund të ndihmojnë në rivendosjen e njësisë mes të gjithë të krishterëve, sipas përshkrimeve të këtij Koncili[591].

Po ashtu të futen edhe në njohjen e besimeve të tjera fetare më të përhapura në rajonet e veçanta, me qëllim që të njohin më mirë atë që, për caktim të Hyjit, është në ta e mirë dhe e vërtetë, duhet të mësojnë të hedhin poshtë gabimet dhe të jenë në gjendje t'ua komunikojnë dritën e vërtetë atyre që nuk e zotërojnë atë.

Metodat didaktike

17. Meqë mësimdhënia doktrinore nuk duhet të priret thjesht drejt një komunikimi të nocioneve, por drejt një formimi të vërtetë të brendshëm, duhet të rishikohen metodat didaktike, si për të

585 Krh. KOMISIONI PAPNOR BIBLIK, *Instructio de Sacra Scriptura recte docenda*, 13.05.1950, AAS 42 (1950), fq. 502.

586 Krh. PIU XII, Enciklika *Humani generis*, 12.08.1950: AAS 42 (1950), fq. 568 e vijim: "...me studimin e burimeve të shenjta lëndët e shenjta rinohen vazhdimisht, ndërsa në të kundërt, siç dimë nga përvoja, spekullimi që lë pas dore shqyrtimin përcaktues të thesarit të shenjtë bëhet shterpë" [Dz 3886; Collantes 7.203].

587 Krh. PIU XII, Fjalimi drejtuar Nxënësve të Seminareve, 24.06.1939: AAS 31 (1939), fq. 247: "Angazhimi... në kërkimin dhe në përhapjen e së vërtetës nuk është shfuqizuar prej rekomandimit të doktrinës së Shën Tomës, por inkurajohet dhe drejtohet me siguri"; PALI VI, Fjalim i bërë në Universitetin Papnor të Studimeve Gregoriana, 12.03.1964: AAS 56 (1964), fq. 365: "(Docentët)... duhet të dëgjojnë me nderim zërin e Mësuesve të Kishës, mes të cilëve Shën Toma ka një vend të shquar; në fakt, është kaq e fortë forca e mençurisë së Doktorit Engjëllor, kaq e sinqertë dashuria për të vërtetën dhe mençuria në kërkim, shpjegim dhe mbledhje sipas një skeme të përshtatshme të të vërtetave më të larta, saqë doktrina e tij është një mjet tejet i efektshëm jo vetëm për të vënë mbi baza të sigurta themelet e Fesë, por edhe për të nxjerrë dobishëm dhe me besim fryte të një përparimi të shëndoshë". Krh. edhe Fjalimin përpara Kongresit VI Ndërkombëtar Tomistik, 10.09.1965: AAS 57 (1965), fq. 788-792.

588 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 7 e 16: AAS 56 (1964), fq. 100s e 104 e vijim.

589 Krh. PALI VI, Enciklika *Ecclesiam suam*, 06.08.1964: AAS 56 (1964), fq. 640 e vijim.

590 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 10, 14, 15, 16; KONGREGATA E SHENJTË MBI RITET, *Instructio ad exsecutionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*, 26.09.1964, nr. 11 e 12: AAS 56 (1964), fq. 879 e vijim.

591 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Ekumenizmin *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë), nr. 1, 9, 10: AAS 57 (1965), fq. 90 e 98 e vijim.

organizuar mësimet, bashkëbisedimet dhe ushtrimet, ashtu edhe për të nxitur punën e nxënësve, personale dhe në grupe të vogla. Të kihet kujdes njësia dhe kompaktësia e krejt mësimdhënies, duke shmangur numrin e tepërt të lëndëve dhe të orëve mësimore, e duke lënë jashtë ato çështje që nuk kanë më pothuajse asnjë interes apo që duhet t'i lihen studimeve akademike më të larta.

Studimet e larta

18. Do të jetë detyrë e ipeshkvijve të kujdesen që të rinj të aftë për nga karakteri, virtyti dhe inteligjenca të drejtohen në institute, fakultete apo universitete të veçanta, me qëllim që në shkencat e shenjta apo në të tjera që duken të përshtatshme të përgatiten meshtarë të pajisur me një formim shkencor më të thellë, të cilët të jenë në gjendje të plotësojnë kërkesat e ndryshme apostolike. Por në asnjë mënyrë të mos lihet pas dore formimi i tyre shpirtëror dhe baritor, sidomos nëse nuk e kanë marrë ende meshtarinë.

VI. NORMA PËR FORMIMIN E MIRËFILLTË BARITOR

19. Shqetësimi baritor që duhet të përshkojë formimin e nxënësve[592] kërkon edhe një formim të kujdesshëm të tyrin në gjërat që kanë të bëjnë në mënyrë të veçantë me mbarështimin e shenjtë, sidomos në katekezë dhe në predikim, në kultin liturgjik dhe në mbarështimin e sakramenteve, në veprimtarinë e bamirësisë, në detyrën e korrigjimit të atyre që janë në gabim dhe që nuk besojnë, si edhe në detyrat e tjera baritore. Duhet t'u mësohet atyre me kujdes arti i drejtimit të shpirtrave, për t'u dhënë nëpërmjet tij të gjithë bijve të Kishës atë formim që i çon në një jetë të krishterë plotësisht të vetëdijshme e apostolike dhe në përmbushjen e detyrave të gjendjes së tyre. Po me këtë kujdes duhet të mësojnë t'i ndihmojnë rregulltarët dhe rregulltaret që të këmbëngulin në hirin e thirrjes së tyre dhe të përparojnë sipas shpirtit të instituteve të ndryshme[593].

Në përgjithësi të kultivohen tek nxënësit ato prirje të veçanta që ndihmojnë shumë në vendosjen e një dialogu me njerëzit, siç janë aftësia për të dëgjuar të tjerët dhe për t'ua hapur zemrën në shpirtin e dashurisë aspekteve të ndryshme të bashkëjetesës njerëzore[594].

20. T'u mësohet edhe që t'i përdorin ndihmat që mund t'u japin lëndët pedagogjike, psikologjike dhe sociologjike[595] sipas metodave të drejta dhe në përputhje me normat e autoriteteve kishtare. Po ashtu duhet t'u mësohet nxënësve mënyra me anë të së cilës mund të ngjallet dhe të mbështetet veprimi apostolik i laikëve[596] dhe si mund të nxiten format e ndryshme të një apostullim më të efektshëm. Në fund, duhet të përshkohen nga ai shpirt vërtet katolik, që t'i mësojë të shohin përtej kufijve të dioqezës, kombit apo ritit të tyre, si edhe t'i dalin përpara nevojave të mbarë Kishës, të gatshëm në shpirtin e tyre për të predikuar kudo Ungjillin[597].

---

592 Modeli i përsosur i bariut mund të nxirret nga dokumentet e Papëve më të fundit që trajtojnë me hollësi jetën, cilësitë dhe formimin e Meshtarëve, sidomos: SHËN PIU X, Nxitja drejtuar Klerit *Haerent animo*: S. Pii X Acta, IV, fq. 237 e vijim [pjesërisht Collantes 7.312-18]; PIU XI, Enciklika *Ad Catholici Sacerdotii*: AAS 28 (1936), fq. 5 e vijim [pjesërisht Dz 3755-58]; PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*: AAS 42 (1950), fq. 657 e vijim [pjesërisht Collantes 7.321-24]; GJONI XXIII, Enciklika *Sacerdotii Nostri Primordia*: AAS 51 (1959), fq. 545 e vijim; PALI VI, Letra Apostolike *Summi Dei Verbum*: AAS 55 (1963), fq. 979 e vijim. Jo pak mbi formimin baritor gjendet edhe në Enciklikat *Mystici Corporis* (1943), *Mediator Dei* (1947), *Evangelii Praecones* (1951), *Sacra Virginitas* (1954), *Musicae Sacrae Disciplina* (1955), *Princeps Pastorum* (1959) dhe për Rregulltarët në Kushtetutën Apostolike *Sedes Sapientiae* (1956). PIU XII, GJONI XXIII e PALI VI kanë shpjeguar shumë herë figurën e bariut të mirë edhe në fjalimet e tyre drejtuar seminaristëve dhe meshtarëve.

593 Mbi rëndësinë e gjendjes që përcaktohet me shpalljen e këshillave ungjillore krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. VI: AAS 57 (1965), fq. 49-53; Dekreti mbi ripërtëritjen e jetës rregulltare *Perfectae Caritatis* (Përsosmëria e Dashurisë): AAS 58, 1966, fq. 702 e vijim.

594 Krh. PALI VI, Enciklika *Ecclesiam Suam*, 06.08.1964: AAS 56 (1964), e gjetiu, veçanërisht fq. 635 e vijim e 640 e vijim.

595 Krh. veçanërisht GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 401 e vijim [pjesërisht Dz 3935-53].

596 Krh. kryesisht KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 33: AAS 57 (1965), fq. 39.

597 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 17: AAS 57 (1965), fq. 20 e vijim.

21. Meqenëse është e nevojshme që seminaristët të mësojnë artin e apostullimit jo vetëm teorikisht, por edhe praktikisht, dhe të bëhen të gatshëm të veprojnë me përgjegjësi e në bashkëpunim me të tjerët, ata qysh gjatë kohës së studimeve, edhe në periudhën e pushimeve, ta fillojnë një gjë të tillë nëpërmjet përvojave të përshtatshme. Pastaj këto, në përpjesëtim me moshën e seminaristëve dhe të kushteve lokale, sipas gjykimit të kujdesshëm të ipeshkvijve duhet të zhvillohen në mënyrë metodike dhe nën drejtimin e personave të aftë në fushën baritore, gjithnjë duke pasur parasysh epërsinë e mjeteve të mbinatyrshme[598].

VII. PËRSOSJA E FORMIMIT PAS KOHËS SË STUDIMEVE

22. Duke qenë e nevojshme që të vazhdohet dhe të përsoset formimi meshtarak, për arsye sidomos të rrethanave të shoqërisë moderne, edhe pasi është përfunduar kursi i studimeve në Seminare[599] do të jetë përkujdesje e Konferencave Ipeshkvnore të shteteve përkatëse të studiojnë mjetet më të përshtatshme, që mund të jenë institutet baritore në bashkëpunim me famulli të zgjedhura me kujdes, kuvende të herëpashershme, ushtrime të përshtatshme, në mënyrë që kleri i ri të futet shkallëshkallë në jetën meshtarake dhe në veprimtarinë baritore nën aspektin shpirtëror, intelektual dhe baritor dhe të jetë në gjendje të përtërijë dhe të përsosë gjithnjë e më shumë njërën dhe tjetrën.

PËRFUNDIM

Etërit e këtij Koncili të shenjtë, duke vazhduar veprën e filluar prej Koncilit të Trentos, ndërsa me besim ua besojnë eprorëve dhe profesorëve të seminareve detyrën për të formuar meshtarët e ardhshëm të Krishtit sipas shpirtit të përtëritjes të nxitur nga ky Koncil, nxisin gjallërisht ata që përgatiten për mbarështimin meshtarak, me qëllim që ta kenë vetëdijen e plotë se shpresa e Kishës dhe shpëtimi i shpirtrave u janë besuar duarve të tyre: duke pranuar me gatishmëri dispozitat e këtij dekreti, urojmë që të sjellin fryte tejet të bollshme, të përjetshme.

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 28 të muajit tetor të vitit 1965.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

---

598 Shumë dokumente Papnore ftojnë të bëjmë kujdes kundër rrezikut të lënies pas dore në veprimtarinë baritore të qëllimit të mbinatyrshëm dhe të nënvleftësimit, të paktën në praktikë, të ndihmesave të mbinatyrshme; krh. sidomos dokumentet e kështilluara në shënimin 41.

599 Dokumentet e kohëve të fundit të Selisë së shenjtë porosisin me ngulm që të tregohet një kujdes i veçantë për meshtarët e rinj. Mund të citohen kryesisht: Piu XII, Motu proprio *Quandoquidem*, 02.04.1949: AAS 41, 1949, fq. 165-167; Nxitja *Menti Nostrae*, 23.09.1950: AAS 42, 1950; Kushtetuta *Sedes Sapientiae*, 31.05.1956 dhe Statutet e përgjithshme të bashkëngjitura; *Discorsi e Radiomessaggi* nga "Takimi në Barcelonë", 14.06.1957, *Discorsi e Radiomessaggi*, XIX, fq. 271-273; Pali VI, Fjalimi drejtuar meshtarëve të Institutit "Gian Matteo Giberti", të dioqezës së Veronës, 11.03.1964: *L'Osservatore Romano*, 13.03.1964.

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

DEKRETI MBI APOSTULLIMIN E LAIKËVE

APOSTOLICAM ACTUOSITATEM

(Veprimtaria Apostolike)

PARATHËNIE

1. Koncili i shenjtë, duke dashur ta bëjë më të dendur veprimtarinë apostolike të popullit të Hyjit[600], me zell të madh u drejtohet besimtarëve laikë, për rolin absolutisht të nevojshëm që ata luajnë në misionin e Kishës[601]. Në fakt, apostullimi i laikëve meqë rrjedh prej vetë thirrjes së tyre të krishterë, nuk mund t'i mungojë asnjëherë Kishës. Vetë Shkrimi i shenjtë paraqet bollshëm se sa e natyrshme dhe e frytshme ishte një veprimtari e tillë në Kishën e parë (krh. Vap 11,19-21; 18,26; Rom 16,1-16; Fil 4,3).

Pastaj kohët tona nuk kërkojnë një zell më të vogël nga ana e laikëve; madje rrethanat e sotme kërkojnë absolutisht që apostullimi i tyre të jetë më intensiv dhe më i zgjeruar. Në fakt, shtimi i vazhdueshëm i popullsisë, përparimi shkencor e teknik, marrëdhëniet njerëzore që bëhen gjithnjë e më të ngushta, jo vetëm kanë zgjeruar jashtëzakonisht fushën e apostullimit të laikëve, në pjesën më të madhe të arritshme vetëm prej tyre, por kanë shkaktuar edhe probleme të reja, që kërkojnë angazhimin dhe zellin e tyre të shpejtë.

Një apostullim i tillë është bërë edhe më urgjent, meqë autonomia e shumë sektorëve të jetës njerëzore është rritur së tepërmi, siç është e drejtë; por nganjëherë kjo ka ardhur me njëfarë shkëputjeje nga rendi etik e fetar dhe me një rrezikim të rëndë të jetës së krishterë. Gjithashtu në shumë rajone, në të cilat meshtarët janë tepër pak, apo, siç ndodh nganjëherë, u hiqet liria e mbarështimit, pa veprimtarinë e laikëve Kisha mezi do të ishte e pranishme dhe vepruese. Shenja e kësaj nevoje të shumëfishtë dhe urgjente është ndërhyrja e dukshme e Shpirtit Shenjt, i cili i bën sot gjithnjë e më të vetëdijshëm laikët për përgjegjësinë e tyre dhe pra i nxit për t'u vënë në shërbim të Krishtit e të Kishës[602].

Me këtë dekret Koncili dëshiron të paraqesë natyrën, karakterin dhe të vërtetën e apostullimit të laikëve, të shpallë parimet themelore e të japë disa direktiva baritore për një shërbim më të efektshëm të tij. E gjithë kjo duhet të shërbejë si normë për rishikimin e së drejtës kanonike për sa i përket apostullimit të laikëve.

---

600 Krh. GJONI XXIII, Kushtetuta Apostolike *Humanae Salutis*, 25.12.1961: AAS 54 (1962), fq. 7-10.

601 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 33 e vijim: AAS 57 (1965), fq. 39 e vijim; krh. edhe Kushtetutën mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 26-40: AAS 56 (1964), fq. 107-111; krh. Dekreti mbi mjetet e komunikimit shoqëror *Inter Mirifica* (Mes Shpikjeve të Mrekullueshme): AAS 56 (1964), fq. 145-153; krh. Dekreti mbi Ekumenizmin *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë): AAS 57 (1965), fq. 90-107; krh. Dekreti mbi misionin baritor të Ipeshkvijve në Kishë, *Christus Dominus* (Krishti Zot), nr. 16, 17, 18; krh. Deklarata mbi Edukimin e krishterë, *Gravissimum Educationis* (Rëndësia e Skajshme e Edukimit), nr. 3, 5, 7.

602 Krh. PIU XII, *Discorso ai Cardinali*, 18.02.1946: AAS 38 (1946), fq. 101-102; Po ai, *Discorso ai Giovani Lavoratori Cattolici*, 25.08.1957: AAS 49 (1957), fq. 843.

Kapitulli I

THIRRJA E LAIKËVE PËR APOSTULLIM

Pjesëmarrja e laikëve në misionin e Kishës

2. Ky është qëllimi i Kishës: me përhapjen e mbretërisë së Krishtit mbi mbarë tokën për lavdi të Hyjit Atë, t'i bëjë pjesëmarrës[603] të gjithë njerëzit në shpëtimin që vjen prej shëlbimit, dhe nëpërmjet tyre t'ia nënrendisë efektivisht mbarë botën Krishtit. E gjithë veprimtaria e trupit mistik e renditur kah ky qëllim quhet: "apostullim"; Kisha e ushtron nëpërmjet të gjitha gjymtyrëve të saj, natyrisht në mënyra të ndryshme; në fakt, thirrja e krishterë është për nga natyra e saj edhe thirrje për apostullim. Ashtu si në tërësinë e pjesëve të një trupi të gjallë nuk ka asnjë pjesë që sillet në mënyrë krejt pasive, por e bashkuar me jetën merr pjesë edhe në veprimtarinë e saj, po kështu në trupin e Krishtit, që është Kisha "Trupi i tërë... sipas funksionit që iu dha veçanërisht secilës pjesë dhe e mundëson rritjen e Trupit në ndërtimin e vetvetes" (Ef 4,16). Madje në këtë trup është kaq e madhe harmonia dhe kompaktësia e pjesëve (krh. Ef 4,16), aq sa nëse një gjymtyrë nuk do të vepronte për rritjen e trupit sipas energjisë së vet duhet të quhet e pavlefshme për Kishën dhe për vetveten.

Në Kishë ka shumëllojshmëri mbarështimesh, por njësi misioni. Apostujt dhe pasardhësit e tyre kanë marrë prej Krishtit detyrën që të mësojnë, të mbajnë e të shenjtërojnë në emrin e tij dhe me autoritetin e tij. Por edhe laikët, duke qenë pjesëmarrës në detyrën meshtarake, profetike dhe mbretërore të Krishtit, brenda misionit të mbarë popullit të Hyjit, kanë detyrën e tyre në Kishë e në botë[604]. Në realitet, ata e ushtrojnë apostullimin duke i ungjillëzuar dhe duke i shenjtëruar njerëzit, duke e gjallëruar dhe duke e përsosur me shpirtin ungjillor rendin kohor, në mënyrë që veprimtaria e tyre në këtë rend të përbëjë një dëshmi të qartë ndaj Krishtit dhe të shërbejë për shpëtimin e njerëzve. Meqenëse i përket gjendjes së laikëve që ata të jetojnë në botë dhe në mes të punëve profane, janë të thirrur prej Hyjit me qëllim që, të mbushur ne shpirtin e krishterë, ta ushtrojnë apostullimin e tyre në botë, si tharm.

Themelet e apostullimit të laikëve

3. Laikët e marrin të drejtën dhe detyrën e apostullimit prej vetë bashkimit të tyre me Krishtin krye. Në fakt, të përfshirë në trupin mistik të Krishtit nëpërmjet pagëzimit, të përforcuar për virtyt të Shpirtit Shenjt nëpërmjet krezmimit, janë caktuar prejt Zotit për apostullim. Shugurohen për të formuar një meshtari mbretërore dhe një komb të shenjtë (krh. 1 Pjt 2,4-10), ku të paraqesin fli shpirtërore nëpërmjet çdo veprimtarie dhe ta dëshmojnë Krishtin kudo. Gjithashtu me anë të sakramenteve, sidomos me atë të eukaristisë, komunikohet dhe ushqehet ajo dashuri që është si shpirti i krejt apostullimit[605].

Apostullimi ushtrohet në fe, shpresë dhe dashuri: virtyte që Shpirti Shenjt përhap në zemrën e të gjitha gjymtyrëve të Kishës. Madje, në bazë të ligjit të dashurisë, që është urdhri më i madh i Zotit, çdo i krishterë nxitet të fitojë lavdinë e Hyjit me ardhjen e mbretërisë së tij dhe jetën e pasosur për të gjithë njerëzit: me qëllim që ta njohin Hyjin e vetëm dhe të vërtetë dhe atë që ai ka dërguar, Jezu Krishtin (krh. Gjn 17,3).

Pra, të gjithë të krishterëve u është caktuar angazhimi fisnik për të punuar në mënyrë që mesazhi hyjnor i shpëtimit të njihet dhe të pranohet nga të gjithë njerëzit, në mbarë botën.

Për ushtrimin e një apostullimi të tillë Shpirti Shenjt që shenjtëron popullin e Hyjit nëpërmjet mbarështimit dhe sakramenteve, u jep besimtarëve edhe dhurata të veçanta (1 Kor 12,7) "duke i ndarë veçanërisht secilit ashtu si Ai do" (1 Kor 12,11), në mënyrë që duke e vënë "secili dhuratën e

603 Krh. PIU XI, Enciklika *Rerum Ecclesiae*: AAS 18 (1926), fq. 65.

604 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 31: AAS 57 (1965), fq. 37.

605 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 33, fq. 39; krh. edhe nr. 10, fq. 14.

tij në shërbim të të tjerëve për qëllimin për të cilin e ka marrë, të ndihmojnë edhe ata si mbarështues të mirë të hirit të shumëllojshëm të Hyjit" (1 Pjt 4, 10), për ndërtimin e krejt trupit në dashuri (krh. Ef 4, 16).

Marrja e këtyre karizmave, qoftë edhe ato më të thjeshtat, bën që çdo besimtar të ketë të drejtën dhe detyrën t'i ushtrojë për të mirën e njerëzve dhe për ndërtimin e Kishës, si në Kishë, ashtu edhe në botë me lirinë e Shpirtit, i cili "fryn në drejtimin që do" (Gjn 3,8) dhe në të njëjtën kohë në bashkësi me vëllezërit në Krishtin, sidomos me barinjtë e vet, ata kanë detyrën të gjykojnë mbi vërtetësinë e tyre dhe përdorimin e renditur, sigurisht jo për të shuar Shpirtin, por për të shqyrtuar gjithçka dhe për të mbajtur atë që është e mirë (krh. 1 Sel 5,12,19,21)[606].

Përshpirtshmëria e laikëve në përputhje me apostullimin

4. Meqenëse burimi dhe zanafilla e krejt apostullimit të Kishës është Krishti, i dërguar nga Ati, është e qartë se begatia e apostullimit të laikëve varet prej bashkimit të tyre të gjallë me Krishtin, sipas thënies të Zotit: "Kush mbetet në mua e unë në të, ai jep shumë fryt, sepse pa mua s'mund të bëni asgjë" (Gjn 15,5).

Kjo jetë e jetuar në intimitet me Krishtin ushqehet në Kishë me ndihmat shpirtërore që janë të njëjta për të gjithë besimtarët, sidomos me pjesëmarrjen aktive në liturgjinë e shenjtë[607], dhe këto ndihma laikët duhet t'i përdorin në mënyrë që, ndërsa përmbushin me ndershmëri detyrat e botës në gjendjet e zakonshme të jetës, të mos e ndajnë nga jeta e tyre bashkimin me Krishtin, por, duke kryer veprimtarinë e tyre sipas dëshirës hyjnore, të rriten në të.

Në këtë drejtim nevojitet që laikët të përparojnë në shenjtëri me zjarr dhe gëzim, duke kërkuar të tejkalojnë vështirësitë me kujdes dhe durim[608]. As kujdesi për familjen, as angazhimet e tjera shekullare nuk duhet të jenë të huaja për orientimin shpirtëror të jetës, sipas thënies së Apostullit: "Çkado që të thoni dhe të bëni, le të jetë në nder të Emrit të Jezusit Zot, duke falënderuar me anë të Tij Hyjin Atë" (Kol 3,17).

Një jetë e tillë kërkon një ushtrim të vazhdueshëm të fesë, të shpresës dhe të dashurisë. Vetëm nën dritën e fesë dhe në meditimin e fjalës së Hyjit është e mundur, gjithmonë dhe kudo, ta njohim Hyjin në të cilin "jetojmë, lëvizim e jemi" (Vap 17,28), të kërkojmë në çdo ngjarje vullnetin e tij, të shohim Krishtin në çdo njeri, të afërt apo të huaj, të gjykojmë drejtësisht drejtimin e duhur dhe vlerën që gjërat tokësore kanë në vetvete dhe në lidhje me qëllimin e njeriut.

Ata që kanë një fe të tillë jetojnë në shpresën e zbulimit së bijve të Hyjit, në kujtimin e kryqit e të ngjalljes së Zotit.

Në shtegtimin e jetës së tanishme, të fshehur me Krishtin në Hyjin dhe të liruar prej skllavërisë së pasurive, ndërsa synojnë të mirat tokësore, me shpirt bujar i kushtohen krejtësisht përhapjes së mbretërisë së Hyjit, e gjallërojnë dhe e përsosin me shpirtin e krishterë rendin e realiteteve tokësore. Në vështirësitë e jetës e gjejnë forcën te shpresa, duke menduar që "të gjitha vuajtjet e tanishme nuk janë të denja të krahasohen me lumturinë e ardhshme që do të zbulohet në ne" (Rom 8,18).

Të shtyrë nga dashuria që vjen prej Hyjit, u bëjnë mirë të gjithëve dhe në mënyrë të veçantë vëllezërve në fe (krh. Gal 6,10) "flakni, pra, larg jush, çdo lloj të keqeje, çdo tradhti dhe hipokrizi, smirë dhe shpifje" (1 Pjt 2,1), duke i tërhequr kështu njerëzit kah Krishti.

Dashuria e Hyjit, e ndikuar "në zemrat tona me anë të Shpirtit Shenjt që na u dhurua" (Rom 5,5), i bën laikët të aftë ta shprehin realisht në jetën e tyre shpirtin e lumturive. Duke ndjekur Jezusin e varfër, nuk shkurajohen në mungesat e të mirave tokësore, as nuk krenohen në bollëkun e atyre; duke imituar Jezusin e përvujtë, të mos bëhen lakmitarë të një lavdie të kotë (krh. Gal 5,26), por duke u përpjekur që t'i pëlqejnë më shumë Hyjit, sesa njerëzve, gjithnjë të gatshëm që të braktisin çdo gjë

606 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 12, fq. 16.

607 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 32: AAS 57 (1965), fq. 38; krh. edhe nr. 40-41, fq. 45-47.

608 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 32: AAS 57 (1965), fq. 38; krh. edhe nr. 40-41, fq. 45-47.

për Krishtin (krh.Lk 14,26) dhe që të pësojnë përndjekje për drejtësinë (krh. Mt 5,10), duke kujtuar fjalën e Zotit: "Nëse ndokush dëshiron të vijë pas meje, le ta mohojë vetveten, le ta marrë kryqin e vet e le të vijë pas meje" (Mt 16,24). Duke kultivuar mes tyre miqësinë e krishterë e ndihmojnë njëri-tjetrin në çdo nevojë.

Po ashtu kjo përshpirtëri e laikëve duhet të marrë një fizionomi të veçantë sipas gjendjes së martesës dhe të familjes, të beqarisë apo të vejërisë, të sëmundjes, të veprimtarisë profesionale dhe shoqërore. Pra, laikët nuk duhet të lënë pas dore kultivimin e vazhdueshëm të cilësive dhe të dhuntive që u janë dhënë, në përkim me këtë gjendje, dhe duhet t'i përdorin dhuratat që kanë marrë prej Shpirtit Shenjt.

Gjithashtu, ata laikë që, duke ndjekur thirrjen e tyre të veçantë, janë bërë pjesë e ndonjë shoqate apo instituti të miratuar nga Kisha, duhet të përpiqen të përvetësojnë me besnikëri përshpirtshmërinë e veçantë të këtyre institucioneve.

Të gjithë laikët le të mbështeten në kompetencën profesionale, ndjenjën e familjes, ndjenjën qytetare dhe të atyre virtyteve që kanë të bëjnë me marrëdhëniet shoqërore, domethënë korrektësinë, shpirtin e drejtësisë, sinqeritetin, mirësjelljen, vendosmërinë, pa të cilat nuk mund të ketë as edhe një jetë të vërtetë të krishterë.

Model i përsosur i një jete të tillë shpirtërore dhe apostolike është Virgjëra e lume Mari, mbretëresha e apostujve, e cila, ndërsa jetonte në tokë një jetë njëlloj si të gjithë, plot me angazhime familjare dhe pune, ishte gjithmonë e lidhur ngushtë me Birin e vet, dhe bashkëvepronte në mënyrë krejtësisht të veçantë me veprën e Shpëtimtarit; kurse tani e ngritur në qiell, "me dashurinë e vet amënore kujdeset për vëllezërit e Birit të vet ende shtegtarë dhe të vendosur në mes rreziqeve dhe ngushticave, derisa të shkojnë në atdheun e lumë"[609]. Ta nderojnë të gjithë me shumë devotshmëri dhe t'ia besojnë kujdesit të saj amënor jetën dhe apostullimin e tyre.

Kapitulli II

SYNIMET E APOSTULLIMIT TË LAIKËVE

Parathënie

5. Vepra e shëlbimit të Krishtit prej natyrës së vet ka për qëllim shpëtimin e njerëzve, por përqafon edhe ripërtëritjen e krejt rendit tokësor. Si rrjedhojë misioni i Kishës nuk synon vetëm t'ua çojë mesazhin e Krishtit dhe hirin e tij njerëzve, por edhe ta gjallërojë dhe ta përsosë rendin tokësor me shpirtin ungjillor. Pra, laikët duke zhvilluar një mision të tillë në Kishë, ushtrojnë apostullimin e tyre në Kishë dhe në botë, në rendin shpirtëror dhe në atë tokësor. Këto rende, edhe pse janë të ndarë, megjithatë janë kaq të lidhur në planin e vetëm hyjnor, sa vetë Hyji ka dëshirë ta vërë nën kryesinë e Krishtit mbarë botën për të formuar një krijim të ri: në mënyrë fillestare në tokë, në mënyrë të përsosur në fund të kohës. Në të dy rendet laiku, që është njëkohësisht gjymtyrë e popullit të Hyjit dhe e qytetit të njerëzve, vazhdimisht duhet ta lërë veten të udhëhiqet prej ndërgjegjes së tij të vetme të krishterë.

Apostullimi i ungjillëzimit dhe i shenjtërimit

6. Misioni i Kishës ka si qëllim shpëtimin e njerëzve, që arrihet me fenë në Krishtin dhe me hirin e tij. Prandaj apostullimi i Kishës dhe i të gjitha gjymtyrëve të saj para së gjithash ka për qëllim që t'ia paraqesë fjalën e Krishtit botës me fjalë e me vepra, si edhe t'ia bëjë me dije hirin e tij. Kjo realizohet sidomos me mbarështimin e fjalës dhe të sakramenteve, besuar në mënyrë të veçantë klerit, në të cilin edhe laikët kanë pjesën e tyre shumë të rëndësishme për të përmbushur "që të jemi

609 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 62, fq. 63; krh. edhe nr. 65, fq. 64-65.

bashkëpunëtorë të së Vërtetës“ (3 Gjn 8). Në këtë rend apostullimi i laikëve dhe mbarështimi baritor plotësohen ndërsjelltazi.

Të shumta janë rastet që u paraqiten laikëve për të ushtruar apostullimin e ungjillëzimit dhe të shenjtërimit. Vetë dëshmia e jetës së krishterë dhe veprat e mira të bëra me shpirt të mbinatyrshëm kanë forcën e tërheqjes së njerëzve drejt fesë dhe Hyjit; në fakt Zoti thotë: ”Ashtu të shndrisë edhe drita juaj para njerëzve, që t’i shohin veprat tuaja të mira e ta lëvdojnë Atin tuaj që është në qiell“ (Mt 5,16).

Megjithatë një apostullim i tillë nuk përbëhet vetëm nga dëshmia e jetës; apostulli i vërtetë kërkon rastet për ta kumtuar Krishtin me fjalë si jo besimtarëve për t’i drejtuar kah feja, ashtu edhe besimtarëve për t’i mësuar, për t’i forcuar dhe për t’i drejtuar kah një jetë më e zjarrtë; ”Sepse dashuria e Krishtit na nxit“ (2 Kor 5,14) dhe në zemrën e të gjithëve duhet të jehojnë fjalët e Apostullit: ”I mjeri unë nëse nuk e predikoj Ungjillin“ (1 Kor 9,16)[610].

Meqë në këto kohë lindin çështje të reja e përhapen gabime tejet të rënda që kërkojnë të shembin nga themelet fenë, rendin moral dhe vetë shoqërinë njerëzore, ky Koncil i shenjtë nxit gjallërisht të gjithë laikët, që sipas masës së dhuntive dhe të formimit të tyre në doktrinë, si edhe duke ndjekur mendimin e Kishës, të përmbushin me kujdes edhe më të madh rolin që u takon atyre në qartësimin, mbrojtjen dhe zbatimin e drejtë të parimeve të krishtera ndaj problemeve të tanishme.

Gjallërimi i krishterë i rendit tokësor

7. Për sa i përket botës, ky është plani i Hyjit: që njerëzit, të gjithë njëzëri, të vendosin dhe të përsosin gjithnjë e më shumë rendin e realiteteve tokësore.

Gjithçka që përbën rendin tokësor, domethënë të mirat e jetës dhe të familjes, kultura, ekonomia, artet dhe profesionet, institucionet e bashkësisë politike, marrëdhëniet ndërkombëtare e kështu me radhë, zhvillimi dhe përparimi i tyre, nuk janë vetëm mjete me anë të të cilave njeriu mund të arrijë qëllimin e tij të fundit, por kanë një vlerë të veten, të vendosura në to nga Hyji, si të marra në vetvete, ashtu edhe të marra si pjesë e krejt rendit tokësor: ”Hyji shikoi gjithçka kishte bërë dhe, ja, ishin shumë të mira“ (Zan 1,31). Kjo mirësi e tyre natyrore merr një dinjitet të veçantë nga marrëdhënia që ato kanë me personin njerëzor në shërbim të cilit janë krijuar. Në fund, i pëlqeu Hyjit t’i shfaqë në Krishtin Jezus të gjitha gjërat natyrore dhe mbinatyrore, ”që të jetë në gjithçka i Pari“ (Kol 1,18). Ky adresim, megjithatë, jo vetëm që nuk ia heq rendit të realiteteve tokësore autonominë e vet, qëllimet e veta, ligjet e veta, mjetet e veta, rëndësinë e vet për të mirën e njeriut, por përkundrazi përsos forcën dhe vlerën e tij, si edhe në të njëjtën kohë ia përshtat thirrjes së plotë të njeriut në tokë.

Përgjatë historisë, përdorimi i gjërave tokësore është njollosur nga mangësi të mëdha, sepse njerëzit, si pasojë e mëkatit origjinal, shpesh kanë rënë në shumë gabime rreth Hyjit të vërtetë, natyrës së njeriut dhe parimeve të ligjit moral: atëherë zakonet dhe institucionet njerëzore janë kalbur dhe jo rrallëherë e kanë shkelur vetë personin njerëzor. Edhe në ditët tona, jo pak, duke vënë një besim të tepruar në përparimin e shkencave natyrore dhe të teknikës anojnë nga njëfarë idhujtarie të gjërave tokësore, duke u bërë më shumë skllevër, sesa zotërues të tyre.

Është detyrë e mbarë Kishës t’i ndihmojë njerëzit në mënyrë që të bëhen të aftë ta ndërtojnë krejt rendin tokësor dhe t’ia rendisin atë Hyjit me anë të Krishtit.

Është detyrë e barinjve t’i shpallin me qartësi parimet rreth qëllimit të krijimit dhe përdorimit të botës, të japin ndihmat morale dhe shpirtërore në mënyrë që rendi tokësor të ndërtohet në Krishtin.

Laikët duhet të marrin përsipër përtëritjen e rendit tokësor si detyrë të veten dhe në të, të udhëhequr prej dritës së Ungjillit dhe prej mendimit të Kishës dhe të nxitur prej dashurisë së krishterë, të punojnë drejtpërdrejt dhe në mënyrë konkrete; si qytetarë duhet të bashkëveprojnë me qytetarët e tjerë sipas kompetencës së veçantë dhe nën përgjegjësinë e tyre; kudo e gjithkund duhet të kërkojnë drejtësinë e mbretërisë së Hyjit.

Rendi tokësor duhet të përtërihet në mënyrë që, në respektimin e plotë të ligjeve të veta, të bëhet më shumë sipas parimeve të larta të jetës së krishterë dhe t’u përshtatet kushteve tejet të ndryshme të

610 Krh. PIU XI, Enciklika *Ubi arcano*, 23.12.1922: AAS 14 (1922), fq. 659; PIU XII, Enciklika *Summi Pontificatus*, 20.10.1939: AAS 31 (1939), fq. 442-443.

vendit, të kohës dhe të popujve. Mes veprave të një apostullimi të tillë dallohet veprimtaria shoqërore e të krishterëve. Koncili dëshiron sot që ajo të shtrihet në të gjithë lëmin e rendit tokësor, edhe në atë të kulturës[611].

Veprimtaria bamirëse

8. Megjithëse sot ushtrimi i apostullimit lind dhe merr fuqi nga dashuria, megjithatë disa vepra për nga natyra e tyre janë të përshtatshme për t'u bërë shprehje e gjallë e vetë dashurisë; Krishti Zot deshi që ato të ishin shenja të misionit të tij mesianik (krh. Mt 11,4-5).

Urdhri më i madh i ligjit është dashuria për Hyjin me gjithë zemër dhe për të afërmin si vetveten (krh. Mt 22,37-40). Krishti e ka bërë të vetën këtë ligj të dashurisë për të afërmin dhe e ka pasuruar me një domethënie të re, duke njësuar vetveten me vëllezërit si objekte të dashurisë e duke thënë: "çkado bëtë për njërin ndër këta vëllezërit e mi më të vegjël, e bëtë për mua" (Mt 25,40). Në fakt, Ai, duke marrë natyrën njerëzore, e ka lidhur me vetveten si familje të vetën krejt gjininë njerëzore në një solidaritet mbinatyror dhe ka caktuar që dashuria të ishte shenja dalluese e nxënësve me fjalët: "Nëse e doni njëri-tjetrin, të gjithë do t'ju njohin se jeni nxënësit e mi" (Gjn 13,35).

Kisha e shenjtë, qysh prej fillimeve të veta, duke bashkuar "agape"-në me darkën eukaristike, shfaqej krejt e bashkuar në lidhjen e dashurisë rreth Krishtit, po ashtu, në çdo kohë, njihet nga kjo shenjë dalluese e dashurisë dhe, ndërsa gëzohet për nismat e të tjerëve, pohon se veprat e dashurisë janë detyrë dhe e drejtë e saj e patjetërsueshme. Për këtë arsye mëshira ndaj të varfërve dhe të sëmurëve me të ashtuquajturat vepra bamirësie dhe të ndihmës së ndërsjellë, të adresuara për të lehtësuar nevojat njerëzore të çdo lloji, nderohen nga Kisha në mënyrë të veçantë[612].

Sot që mjetet e komunikimit janë bërë më të shpejta, largësitë mes njerëzve pothuajse janë zhdukur dhe banorët e mbarë botës janë bërë pjesëtarë pothuajse të një familjeje të vetme, veprimtari dhe vepra të tilla janë bërë më urgjente dhe duhet të marrin më shumë përmasat e gjithësisë. Veprimtaria bamirëse tani mund dhe duhet t'i përqafojë absolutisht të gjithë njerëzit dhe të gjitha nevojat e tyre. Kudo ku ka njerëz që u mungon ushqimi, uji, veshja, shtëpia, barnat, puna, institucionet, mjetet e nevojshme për të zhvilluar një jetë vërtet njerëzore, kudo ku ka njerëz që janë të dëshpëruar nga fatkeqësitë dhe nga shëndeti i pakët, që vuajnë mërgimin apo burgun, dashuria e krishterë duhet t'i kërkojë dhe t'i gjejë, t'i ngushëllojë me përkujdesje dhe t'i ngrejë në këmbë duke u dhënë atyre ndihmë. Ky detyrim u bie para së gjithash njerëzve dhe popujve që jetojnë në mirëqenie[613].

Me qëllim që ky shërbim dashurie të mund të jetë mbi çdo kritikë dhe të shfaqet si i tillë, duhet të shihet te i afërmi shëmbëlltyra e Hyjit sipas së cilës është krijuar, dhe Krishti Zot, të cilit vërtet i dhurohet ajo që i dhurohet nevojtarit; duhet të bëhet kujdes i madh ndaj lirisë dhe dinjitetit të personit që merr ndihmën; pastërtia e qëllimeve të mos njolloset nga kërkimi i asnjë dobie vetjake apo dëshire zotërimi[614]; para së gjithash të përmbushen detyrimet e drejtësisë, me qëllim që të mos u jepet si dhuratë dashurie ajo që është e detyrueshme si drejtësi; të zhduken jo vetëm efektet, por edhe shkaqet e të këqijave; ndihma të rregullohet në mënyrë të tillë që ato që e marrin të lirohen, pak nga pak, nga varësia e tjetrit dhe të bëhen të vetëmjaftueshëm.

Pra, laikët duhet të kenë një vlerësim të lartë dhe duhet të mbështesin, sipas forcave të veta, veprat e bamirësisë dhe nismat e "ndihmës shoqërore", private e publike, edhe ndërkombëtare, me të cilat u jepet një ndihmë e efektshme individëve dhe popujve që gjenden në nevojë, dhe për këtë arsye duhet të bashkëpunojnë me të gjithë njerëzit vullnetmirë[615].

---

611 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Rerum Novarum*: ASS 23 (1890-91), fq. 647; PIU XI, Enciklika *Quadragesimo Anno*: AAS 23 (1931), fq. 190 [pjesërisht Dz 3725]; PIU XII, *Messaggio radiofonico*, 01.06.1941: AAS 33 (1941), fq. 207.

612 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 402.

613 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 440-441.

614 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), fq. 442-443.

615 Krh. PIU XII, Fjalimi drejtuar "*Pax Romana M.I.I.C.*", 25.04.1957: AAS 49 (1957), fq. 208-209, dhe sidomos GJONI XXIII, Fjalimi *Ad Conventum Consilii "Food and Agriculture Organisation" (F.A.O.)*, 10.11.1959: AAS 51 (1959), fq. 856, 866.

Kapitulli III

FUSHA TË NDRYSHME APOSTULLIMI

Hyrje

9. Laikët duhet ta ushtrojnë apostullimin e tyre shumëformësh në Kishë dhe në botë. Në këtë front të dyfishtë hapen fusha të larmishme veprimtarie apostolike nga të cilat po kujtojmë më të rëndësishmet. Ato janë: bashkësitë kishtare, familja, të rinjtë, mjedisi shoqëror, rendi kombëtar dhe ndërkombëtar. Meqë në ditët tona gratë marrin pjesë gjithnjë e më aktivisht në krejt jetën shoqërore, është e një rëndësie të madhe një pjesëmarrje e tyre më e zgjeruar edhe në fushat e ndryshme të apostullimit të Kishës.

Bashkësitë kishtare

10. Si pjesëmarrës të misionit të Krishtit meshtar, profet e mbret, laikët kanë pjesën e tyre aktive në jetën dhe në veprimin e Kishës. Brenda bashkësive kishtare veprimi i tyre është aq i nevojshëm sa pa këtë veprim vetë apostullimi i barinjve nuk mund ta arrijë efektshmërinë e vet të plotë. Në fakt, laikët që kanë vërtet një shpirt apostolik, si për shembull si burrat dhe gratë që ndihmonin Palin në përhapjen e Ungjillit (krh. Vap 18,18-26; Rom 16,3), plotësojnë atë që u mungon vëllezërve dhe ngushëllojnë në këtë mënyrë si barinjtë, ashtu edhe gjymtyrët e tjera të popullit besimtar (krh. 1 Kor 16,17-18). Të ushqyer prej pjesëmarrjes aktive në jetën liturgjike të bashkësisë, duhet të marrin pjesë me angazhim në veprat apostolike të kësaj bashkësie; duhet t'i çojnë drejt Kishës njerëzit që ndoshta jetojnë larg; duhet të bashkëveprojnë me përkushtim bujar në përçimin e fjalës së Hyjit, sidomos përmes katekezës; duke vënë në dispozicion kompetencën e tyre e bëjnë më të efektshme përkujdesjen ndaj shpirtrave dhe mbarështimin e të mirave të Kishës.

Famullia ofron një shembull të shkëlqyeshëm të apostullimit bashkësior, duke shkrirë së bashku të gjitha ndryshimet njerëzore që gjenden aty dhe duke i futur në gjithëmbarshmërinë e Kishës[616]. Laikët duhet të mësohen të punojnë në famulli të lidhur ngushtë me meshtarët e tyre[617], t'i paraqesin bashkësisë së Kishës problemet e tyre dhe të botës, si edhe çështjet që kanë të bëjnë me shpëtimin e njerëzve, me qëllim që të shqyrtohen dhe të zgjidhen me ndihmën e të gjithëve; duhet të japin, sipas mundësive të veta, ndihmesën e tyre për çdo nismë apostolike dhe misionare të familjes së tyre kishtare.

Duhet të kultivojnë vazhdimisht ndjenjën e dioqezës, qelizë e së cilës është famullia, gjithnjë të gatshëm, ndaj thirrjes së Bariut të tyre, për të dhënë ndihmesën e tyre në nismavet e dioqezane. Madje, për t'iu përgjigjur nevojave të qyteteve e të zonave rurale[618], nuk duhet ta kufizojnë bashkëveprimin e tyre brenda kufijve të famullisë apo të dioqezës, por të kujdesen që ta zgjerojnë atë në sferën ndërfamullitare, ndërdioqezane, kombëtare apo ndërkombëtare, aq sa zhvendosja në rritje e popullatave, zhvillimi i marrëdhënieve të ndërsjella dhe lehtësia e komunikimit të mos lejojnë më që asnjë pjesë e shoqërisë të mbesë e mbyllur në vetvete. Para së gjithash t'i bëjnë të tyret veprat misionare, duke dhënë ndihma materiale apo edhe personale. Në fund, është një detyrë dhe një nder për të krishterët t'i kthejnë Hyjit një pjesë të të mirave që kanë marra prej tij.

Familja

11. Meqenëse Krijuesi i të gjitha gjërave e ka themeluar martesën si fillimin dhe themelin e shoqërisë njerëzore dhe, me hirin e tij, e ka bërë sakrament të madh në lidhje me Krishtin dhe me

---

616 Krh. S. PIU X, Letra Apostolike *Creationis duarum novarum paroeciarum*, 01.06.1905: ASS 38 (1905), fq. 65-67; PIU XII, *Discorso ai fedeli della Parrocchia di San Saba*, 11.01.1953: *Discorsi e Radiomessaggi di Papa PIO XII*, 14, 1952-1953, fq. 449-454; GJONI XXIII, *Discorso al Clero e ai fedeli della diocesi suburbicaria di Albano*, mbajtur në Kastelgandolfo, 26.08.1962: AAS 54 (1962), fq. 656-660.

617 Krh. LUANI XIII, *Discorso*, 28.01.1894: Acta 14 (1894), fq. 424-425.

618 Krh. PIU XII, *Discorso ai Parroci* etj., 06.02.1951: *Discorsi e Radio-messaggi di Papa PIO XII*, 12 (1950-1951), fq. 437-443; 08.03.1952: po aty, 14 (1952-1953), fq. 5-10; 27.03.1953: po aty, 15 (1953-1954), fq. 27-35; 28.02.1954: po aty, fq. 585-590.

Kishën (krh. Ef 5,32), apostullimi i bashkëshortëve dhe i familjeve merr një rëndësi të veçantë për Kishën dhe për shoqërinë civile.

Bashkëshortët e krishterë janë bashkëveprues të hirit dhe dëshmitarë të fesë për njëri-tjetrin, ndaj fëmijëve dhe ndaj të gjithë familjarëve të tjerë. Ata janë kumtuesit e parë të fesë dhe edukatorë të fëmijëve të tyre; duhet t'i formojnë në jetën e krishterë dhe apostolike me fjalë dhe me shembull, duhet t'i ndihmojnë me përkujdesje në zgjedhjen e thirrjes së tyre dhe duhet të lehtësojnë me çdo kujdes thirrjen e shenjtë nëse zbulohet në ta.

Gjithmonë kanë qenë detyra të bashkëshortëve, dhe sot janë pjesa themelore e apostullimit të tyre:

a) të shfaqin dhe të vërtetojnë, me shembullin e jetës së tyre, pandashmërinë dhe shenjtërinë e lidhjes martesore;

b) të pohojnë me forcë të drejtën dhe detyrën që u takon për nga natyra prindërve dhe kujdestarëve për t'i edukuar në mënyrë të krishterë fëmijët;

c) të mbrojnë dinjitetin dhe autonominë e ligjshme të familjes. Pra, ata dhe besimtarët e tjerë të bashkëpunojnë me njerëzit vullnetmirë, në mënyrë që në legjislacionin civil të jenë të miratuara dhe të mbrojtura këto të drejta të shenjta; në mënyrë që në qeverisjen e shoqërisë të mbahen parasysh nevojat familjare për sa u përket strehimit, edukimit të fëmijëve, kushteve të punës, sigurimit shoqëror dhe detyrimeve të taksave; në rregullimin e emigrimit të mbrohet në mënyrën më absolute mundësia që të gjithë anëtarët e familjes të jetojnë bashkë[619].

Familja ka marrë nga Hyji misionin për të qenë qeliza e parë dhe jetësore e shoqërisë. Ajo do ta përmbushë një mision të tillë nëse, nëpërmjet dashurisë së ndërsjellë të anëtarëve dhe lutjes drejtuar së bashku Hyjit, do të jetë si shenjtërorja shtëpiake e Kishës; nëse e gjithë familja do të futet në kultin liturgjik të Kishës; nëse, në fund, do të jetojë një mikpritje të vërtetë dhe nëse do ta nxisë drejtësinë e veprat e mira në shërbim të të gjithë vëllezërve që janë në nevojë.

Mes veprave të ndryshme të apostullimit familjar, të na lejohet të rendisim sa vijon: birësimi i fëmijëve të braktisur, pranimi me dashamirësi i të huajve, dhënia e ndihmën në drejtimin e shkollave, këshillimi dhe ndihmesa e adoleshentëve, ndihmesa e të fejuarve për një përgatitje sa më mirë për martesë, bashkëpunimi në veprimtaritë katekistike, mbështetja e bashkëshortëve dhe e familjeve në vështirësitë e tyre materiale e morale, dhënia të moshuarve jo vetëm e gjërave të domosdoshmen, por edhe bërja pjesëmarrës në mënyrë të drejtë në frytet e përparimit ekonomik.

Familjet e krishtera të cilat gjatë gjithë jetës së tyre tregohen koherente me Ungjillin dhe me shembullin e tyre tregojnë se çfarë është martesa e krishterë, i dhurojnë botës një dëshmi të krishterë tejet të çmuar, gjithnjë e kudo, por në mënyrë të veçantë në rajonet në të cilat shpallet për herë të parë Ungjilli, apo aty ku Kisha gjendet akoma në fillesat e saj apo përballet me vështirësi të rënda[620].

Me qëllim që të mund të arrijnë më lehtë qëllimin e apostullimit të tyre, mund të jetë e përshtatshme që familjet të bashkohen në ndonjë shoqatë[621].

Të rinjtë

12. Të rinjtë ushtrojnë një ndikim të një rëndësie tejet të lartë në shoqërinë e sotme[622]. Rrethanat e jetës së tyre, mendësia dhe vetë marrëdhëniet me familjet e tyre kanë ndryshuar shumë. Shpesh ata kalojnë shumë shpejt në një gjendje të re shoqërore dhe ekonomike. Ndërsa rritet gjithnjë e më shumë rëndësia e tyre shoqërore dhe politike, duket pothuajse se nuk e kanë forcën e duhur për t'i përballuar në mënyrë të përshtatshme detyrat e tyre të reja.

---

619 Krh. PIU XI, Enciklika *Casti Connubii*: AAS 22 (1930), fq. 554; PIU XII, *Messaggio radiofonico*, 01.06.1941: AAS 33 (1941), fq. 203; po ai, *Ai Delegati al Congresso dell'Unione Internazionale per la tutela dei diritti della famiglia*, 20.09.1949: AAS 41 (1949), fq. 552; po ai, *Ai padri di famiglia pellegrini a Roma dalla Francia*, 18.09.1951: AAS 43 (1951), fq. 731; Po ai, *Messaggio radiofonico per il Natale 1952*: AAS 45 (1953), fq. 41; GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 429, 439.

620 Krh. PIU XII, Enciklika *Evangelii Praecones*, 02.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 514.

621 Krh. PIU XII, *Ai delegati al Congresso dell'Unione Internazionale per la tutela dei diritti della famiglia*, 20.09.1949: AAS 41 (1949), fq. 552.

622 Krh. SHËN PIU X, *Discorso all'Associazione cattolica della Gioventù Francese per la pietà, la scienza e l'azione*, 25.09.1904: ASS 37 (1904-1905), fq. 296-300.

Rritja e peshës së tyre në shoqëri kërkon prej tyre një veprimtari apostolike përkatëse; nga ana tjetër vetë karakteri natyror i përgatit për një gjë të tillë. Me pjekjen e ndërgjegjes së personalitetit të tyre, të shtyrë prej hovit të jetës dhe gjallërisë së tyre, marrin përgjegjësitë e tyre dhe dëshirojnë të zënë vendin e tyre në jetën shoqërore e kulturore: zell ky që, nëse është i mbushur me shpirtin e Krishtit dhe i gjallëruar prej dëgjesës e dashurisë ndaj barinjve të Kishës, bën të shpresohet në fryte tejet të bollshme. Të rinjtë duhet të bëhen apostujt e parë dhe të drejtpërdrejtë të të rinjve, duke ushtruar apostullimin mes tyre, duke pasur parasysh mjedisin shoqëror në të cilin jetojnë[623].

Të rriturit duhet të kujdesen që të ndërtojnë me të rinjtë një dialog miqësor duke kapërcyer largësinë e moshës, duhet të njihen ndërsjelltazi dhe duhet të komunikojnë ndërsjelltazi pasuritë e tyre të brendshme. Duhet t'i nxisin të rinjtë drejt apostullimit sidomos me shembull, dhe, kur nevojitet, me një këshillë të kujdesshme dhe me një ndihmë të vlefshme. Të rinjtë duhet të ushqejnë respekt dhe besim ndaj të rriturve; pra, duhet të jenë të priren natyrshëm drejt risive, duhet t'i vlerësojnë siç e meritojnë traditat e mira.

Edhe fëmijët kanë pjesën e tyre në veprimtarinë apostolike. Sipas forcave të veta janë dëshmitarë të gjallë dhe të vërtetë të Krishtit mes shokëve të tyre.

Mjedisi shoqëror

13. Apostullimi i mjedisit shoqëror, domethënë angazhimi që shpirti i krishterë të depërtojë në mendësisë dhe zakonet, ligjet dhe strukturat e bashkësisë në të cilën dikush jeton, është një detyrë dhe një detyrim aq karakteristik i laikëve, sa askush kurrë nuk mund ta përmbushë si duhet në vend të tyre. Në këtë fushë laikët mund ta ushtrojnë apostullimin e njeriut ndaj njeriut. Këtu plotësojnë dëshminë e jetës me dëshminë e fjalës[624]. Këtu në fushën e punës, atë të profesionit, të mësimit, të banimit, të kohës së lirë apo të shoqatave janë më të përshtatshmit për t'i ndihmuar vëllezërit e tyre.

Laikët e përmbushin këtë mision të Kishës në botë:

a) para së gjithash në koherencën e jetës me fenë, me anë të së cilës bëhen drita e botës dhe me ndershmërinë e tyre në çfarëdolloj pune, me të cilën i tërheqin të gjithë drejt dashurisë për të vërtetën dhe të mirën, dhe në fund drejt Krishtit dhe drejt Kishës;

b) me dashurinë vëllazërore, me anë të së cilës bëhen pjesëmarrës të gjendjes së jetës, punës, dhimbjeve dhe aspiratave të vëllezërve, si edhe përgatisin pak nga pak zemrën e të gjithëve ndaj veprimit të shëndetshëm të hirit;

c) me vetëdijen e plotë për përgjegjësinë e tyre në ndërtimin e shoqërisë, për të cilën përpiqen ta zhvillojnë veprimtarinë e tyre shtëpiake, shoqërore, profesionale me zemërgjerësi të krishterë. Kështu mënyra e tyre e të vepruarit depërton pak nga pak mjedisin e jetës dhe të punës.

Ky apostullim duhet t'i përqafojë të gjithë ata që jetojnë në rrezen e tyre të veprimit dhe të mos përjashtojnë asnjë të mirë shpirtërore apo tokësore të realizueshme. Por apostujt e vërtetë nuk kënaqen vetëm me këtë veprimtari, por kërkojnë t'ia shpallin Krishtin të afërmit edhe me fjalë. Shumë njerëz nuk mund ta dëgjojnë Ungjillin dhe të njohin Krishtin, veçse nëpërmjet laikëve që janë afër tyre.

Rendi kombëtar dhe ndërkombëtar

14. E pafund është fusha e apostullimit që hapet në rendin kombëtar dhe ndërkombëtar, ku laikët janë në mënyrë të veçantë mbarështues të dijes së krishterë. Të gjallëruar prej dashurisë për atdheun dhe në përmbushjen besnike të detyrave civile, katolikët ndihen të detyruar ta nxisin të mirën e vërtetë të përbashkët dhe të nxjerrin në pah peshën e mendimit të tyre në mënyrë që pushteti civil të ushtrohet sipas drejtësisë dhe ligjet t'u përgjigjen ligjeve morale dhe të mirës së përbashkët. Katolikët ekspertë në politikë, me anë të një mbarështimi të mirë mund të kujdesen për të mirën e përbashkët dhe në të njëjtën kohë t'ia hapin udhën Ungjillit.

623 Krh. PIU XII, Letra *Dans quelques semaines, all'Arcivescovo di Montréal: sui congressi organizzati dai giovani operai cristiani canadesi*, 24.05.1947: AAS 39 (1947), fq. 257; *Messaggio radiofonico alla J.O.C. di Bruxelles*, 03.09.1950: AAS 42 (1950), fq. 640-641.

624 Krh. PIU XI, Enciklika *Quadragesimo Anno*, 15.05.1931: AAS 23 (1931), fq. 225-226.

Të krishterët duhet të përpiqen që të bashkëpunojnë me të gjithë njerëzit vullnetmirë në nxitjen e gjithçkaje që është e vërtetë, të gjithçkaje që është e drejtë, të gjithçkaje që është e shenjtë, të gjithçkaje që është mirëdashëse (krh. Fil 4,8). Është e nevojshme që të hyjnë në dialog me ta, duke u dalë atyre përpara me maturi e mirësjellje dhe duheet të nxisin kërkime rreth institucioneve shoqërore e publike për t'i përsosur sipas shpirtit të Ungjillit.Mes shenjave të kohës sonë dhe e denjë për t'u përmendur në mënyrë të veçantë është ndjenja gjithnjë në rritje dhe e pandalshme e solidaritetit të të gjithë popujve, që është detyrë e apostullimit të laikëve të nxisin me zell dhe ta shndërrojnë atë në një dashuri vëllazërore të çiltër dhe të vërtetë. Ndër të tjera, laikët duhet të vetëdijësohen për fushën ndërkombëtare dhe çështjet e zgjidhjet qoftë doktrinore, qoftë praktike që dalin në të, veçanërisht për sa u përket popujve në zhvillim.

Të kujtohen të gjithë ata që punojnë në vende të tilla apo që i ndihmojnë ata, që marrëdhëniet mes popujve të jenë një shkëmbim i vërtetë vëllazëror, në të cilin njëra palë dhe tjetra njëkohësisht merr dhe jep. Pastaj ata që udhëtojnë për arsye angazhimesh ndërkombëtare, për punë apo për kënaqësi, të kujtohen se ata janë kudo edhe kumtues shëtitës të Krishtit, dhe si të tillë të sillen përnjëmend[625].

Kapitulli IV

MËNYRA TË NDRYSHME APOSTULLIMI

Hyrje

15. Laikët mund të ushtrojnë veprimtari apostolike individualisht ose të bashkuar në bashkësi dhe shoqata të ndryshme.

Rëndësia dhe larmia e apostullimit individual

16. Apostullimi që secili duhet të ushtrojë, duke gufuar me bollëk nga burimi i një jete me të vërtetë të krishterë (Gjn 4, 14), është forma e parë dhe kushti i çdo apostullimi të laikëve, edhe të atij të bashkuar dhe është i pazëvendësueshëm.

Për një apostullim të tillë, gjithnjë e kudo frytdhënës, madje në disa rrethana i vetmi i përshtatshëm dhe i mundshëm, janë të thirrur e të detyruar të gjithë laikët, të çfarëdo gjendjeje, edhe nëse atyre u mungon rasti dhe mundësia për të bashkëpunuar në shoqata.

Të shumta janë format e apostullimit me të cilat laikët ndërtojnë Kishën dhe shenjtërojnë botën duke e gjallëruar atë në Krishtin.

Një formë e veçantë e apostullimit individual dhe shenjë tejet e përshtatshme edhe në kohët tona për të shfaqur Krishtin e gjallë te besimtarët e tij, është dëshmia e krejt jetës laikale, që përhapet prej fesë, shpresës dhe dashurisë. Pastaj me apostullimin e fjalës, në disa raste krejt i nevojshëm, laikët kumtojnë Krishtin, shpjegojnë dhe përhapin doktrinën e tij sipas gjendjes dhe aftësive të atyre dhe besnikërisht e dëshmojnë atë.

Gjithashtu duke bashkëpunuar, me qytetarët e kësaj bote, në ato gjëra që kanë të bëjnë me ndërtimin dhe mbarështimin e rendit tokësor, laikët duhet të ecin në jetën familjare, profesionale, kulturore dhe shoqërore, në dritën e fesë, motive edhe më të larta për të vepruar dhe, me t'iu dhënë rasti, duke ia paraqitur të tjerëve, të vetëdijshëm se në këtë mënyrë bëhen bashkëpunëtorë të Hyjit krijues, shëlbues dhe shenjtërues dhe ta lavdërojnë atë.

Në fund, laikët duhet ta gjallërojnë jetën e tyre me dashuri dhe ta shprehin me vepra, sipas mundësisë së tyre.

Të kujtohen të gjithë se, me kultin publik dhe me lutjen, me pendesën dhe me pranimin spontan të lodhjeve e të mundimeve të jetës, me të cilat i përngjajnë Krishtit të vuajtur (krh. 2 Kor 4,10; Kol 1,24), ata mund t'i arrijnë të gjithë njerëzit dhe të bashkëpunojnë në shpëtimin e mbarë botës.

625 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 448-450.

Apostullimi individual në rrethana të veçanta

17. Ky apostullim individual është i një nevoje dhe urgjence të madhe në ato rajone në të cilat liria e Kishës është e penguar rëndë. Në rrethana të tilla tejet të vështira laikët, duke zëvendësuar si munden meshtarët, duke vënë në rrezik lirinë e tyre dhe nganjëherë edhe jetën, ua mësojnë doktrinën e krishterë atyre që jetojnë afër tyre, i formojnë në jetën e besimit dhe në shpirtin katolik, i shtyjnë t'i marrin shpesh sakramentet dhe të kultivojnë devotshmërinë, sidomos atë eukaristike[626]. Koncili i shenjtë, ndërsa falënderon me gjithë zemër Hyjin që edhe në epokën tonë, nuk resht së nxituri laikë me një forcë heroike në mes të përndjekjeve, i përqafon me dashamirësi atërore dhe me mirënjohje.

Apostullimi individual ndodh veçanërisht në ato rajone ku katolikët janë pak dhe të shpërndarë. Atje laikët, që vetëm individualisht mund ta ushtrojnë apostullimin, si për arsyet e lartpërmendura, ashtu edhe arsye të veçanta që rrjedhin nga veprimtaria e tyre profesionale, në vendin dhe kohën e përshtatshme mblidhen së bashku në grupe të vogla për të shkëmbyer mendime pa asnjë formulë të ngurtë institucioni apo organizate, në mënyrë që e gjithë kjo të duket gjithnjë si shenjë e bashkësisë së Kishës para të tjerëve dhe si një dëshmi e vërtetë dashurie. Në këtë mënyrë, me miqësinë dhe shkëmbimin e përvojave, duke u ndihmuar ndërsjelltazi shpirtërisht, të forcohen për të kapërcyer vështirësitë e një jete dhe të një veprimtarie tepër të veçuar dhe për të prodhuar fryte apostullimi gjithnjë e më të bollshme.

Rëndësia e apostullimit të organizuar

18. Pra, besimtarët janë të thirrur ta ushtrojnë apostullimin individual në kushtet e ndryshme të jetës së tyre; megjithatë kujtojmë se njeriu, nga natyra e tij, është shoqëror dhe se i pëlqeu Hyjit t'i mblidhte besimtarët në Krishtin për t'i bërë popull të Hyjit (krh. 1 Pjt 2,5-10) dhe një trup të vetëm (krh. 1 Kor 12,12). Pra, apostullimi i organizuar i përgjigjet krejtësisht nevojave njerëzore dhe të krishtera të besimtarëve dhe në të njëjtën kohë shfaqet si shenjë e bashkësisë dhe e njësisë së Kishës në Krishtin që tha: "Ku janë dy ose tre të bashkuar në emrin tim, aty jam edhe unë, mes tyre" (Mt 18,20).

Prandaj besimtarët ta ushtrojnë apostullimin e tyre duke rënë dakort për një qëllim të vetëm[627]. Të jenë apostuj si në bashkësitë e tyre familjare, ashtu edhe në ato famullitare e dioqezane, që janë shprehje të karakterit bashkësior së apostullimit, dhe në ato institucione të lira në të cilat do të duan të mblidhen.

Apostullimi i organizuar është i një rëndësie të madhe edhe pse qoftë në bashkësitë kishtare, qoftë në mjediset e ndryshme, shpesh kërkon të ushtrohet si veprimtari e përbashkët. Në fakt, shoqatat e ngritura për një veprimtari të përbashkët apostolike janë mbështetje për anëtarët e tyre dhe i formojnë për apostullim, rendisin dhe drejtojnë veprimtarinë e tyre apostolike, kështu mund të shpresojnë fryte shumë të bollshme që nuk do të vinin sikur personat të vepronin të veçuar.

Pastaj, në rrethanat e tanishme, është absolutisht e nevojshme që në mjedisin e punës së laikëve të përforcohet forma e apostullimit e organizuar, sepse vetëm bashkimi i ngushtë i forcave është në gjendje t'i arrijë plotësisht të gjitha qëllimet e apostullimit të sotëm dhe të mbrojë me energji frytet[628]. Në këtë fushë është gjë veçanërisht e rëndësishme që apostullimi të lërë gjurmë edhe mbi mendësinë e përgjithshme dhe mbi kushtet shoqërore të atyre të cilëve u drejtohet; në të kundërt laikët shpesh nuk do ta kenë forcën e duhur për të përballuar trysninë qoftë të opinionit publik, qoftë të institucioneve.

Shumëllojshmëria e formave të apostullimit në bashkësi

19. E madhe është larmia e shoqatave apostolike, disa prej të cilave propozojnë qëllimin e përgjithshëm apostolik të Kishës[629]; të tjera në veçanti synimin e ungjillëzimit dhe të shenjtërimit; të

626 Krh. PIU XII, *Discorso al I Congresso Mondiale per l'Apostolato dei Laici*, 14.10.1951: AAS 43 (1951), fq. 788.

627 Krh. PIU XII, *Discorso al I Congresso Mondiale per l'Apostolato dei Laici*, 14.10.1951: AAS 43 (1951), fq. 787-788.

628 Krh. PIU XII, Enciklika *Le pèlerinage de Lourdes*, 02.07.1957: AAS 49 (1957), fq. 615.

629 Krh. PIU XII, *Discorso al Consiglio della Federazione Internazionale degli uomini cattolici*, 08.12.1956: AAS 49 (1957), fq. 26-27.

tjera priren drejt synimeve të gjallërimit të krishterë të rendit të gjërave tokësore; të tjera i bëjnë dëshmi në mënyrë të veçantë Krishtit me veprat e mëshirës dhe të bamirësisë.

Mes këtyre shoqatave vlerësohen së pari ato që favorizojnë dhe përforcojnë një njësi më të ngushtë mes jetës praktike të gjymtyrëve dhe fesë së tyre. Shoqatat nuk janë qëllim në vetvete, por duhet të shërbejnë për të përmbushur misionin e Kishës ndaj botës: ndikimi i tyre apostolik varet nga përngjasimi me qëllimet e Kishës, si edhe nga dëshmia e krishterë dhe nga shpirti ungjillor i anëtarëve dhe i krejt shoqatës.

Gjithashtu misioni i gjithëmbarshëm i Kishës, duke pasur parasysh përparimin e institucioneve dhe nën shtytjen e zhvillimit të shpejtë të shoqërisë së sotme, kërkon që nismat apostolike të katolikëve të përsosin gjithnjë e më tepër format e organizuara në arenën ndërkombëtare. Organizatat katolike ndërkombëtare e arrijnë më mirë qëllimin e tyre, nëse shoqatat që bëjnë pjesë dhe anëtarët e tyre janë të lidhur ngushtë me to.

Duke ruajtur lidhjen e duhur me autoritetin kishtar[630], laikët kanë të drejtë të krijojnë dhe të drejtojnë shoqata[631], si edhe të anëtarësohen në ato ekzistueset. Megjithatë nevojitet shmangia e shkapërderdhjes së forcave kur nxiten shoqata dhe vepra të reja pa një arsye të mjaftueshme, apo mbahen në jetë, më shumë se nevojiten, shoqata apo metoda të vjetruara; as nuk do të jetë gjithnjë e mirë që forma të ngritura në një shtet të çohen pa u përshtatur në shteta të tjera[632].

Veprimi katolik

20. Prej disa dhjetëvjeçarësh laikët i janë kushtuar gjithnjë e më të shumë apostullimit në shtete të tjera dhe janë mbledhur në forma të ndryshme veprimtarish dhe shoqatash, që, në bashkim veçanërisht të ngushtë me hierarkinë, janë kujdesur dhe kujdesen për synime veçanërisht apostolike. Mes këtyre apo edhe mes të ngjashmeve të së shkuarës, janë për t'u kujtuar sidomos ato që, megjithëse duke ndjekur metoda të ndryshme, kanë prodhuar fryte tejet të bollshme në mbretërinë e Krishtit dhe, të këshilluara e të vlerëruara me meritë nga Papët e Romës e nga shumë ipeshkvij, kanë marrë prej tyre emrin Veprim katolik dhe shumë shpesh janë përshkruar si bashkëpunim i laikëve në apostullimin hierarkik[633].

Këto forma apostullimi, si nëse quhen Veprim katolik si nëse kanë një emërtim tjetër, ushtrojnë sot një apostullim të çmuar. Ato janë krijuar prej bashkëveprimit të karakteristikave të vijojnë të marra të gjitha së bashku:

a) Qëllimi i drejtpërdrejttë i këtyre organizatave është qëllimi apostolik i Kishës, domethënë ungjillëzimi dhe shenjtërimi i njerëzve dhe formimi i krishterë i ndërgjegjes së tyre, me qëllim që të arrijnë t'i depërtojnë me shpirt ungjillor bashkësitë dhe mjediset e ndryshme.

b) Laikët, duke bashkëpunuar me hierarkinë sipas mënyrës së vetë atyre, sjellin përvojën e tyre dhe marrin përgjegjësitë e tyre në drejtimin e organizatave të tilla, në shqyrtimin e rrethanave në të cilat duhet të ushtrohet veprimi baritor i Kishës dhe në përpunimin dhe zbatimin e programit të tyre të veprimit.

c) Laikët veprojnë të bashkuar si një trupi organik, me qëllim që të shprehet më mirë bashkësia e Kishës dhe apostullimi të dalë më i efektshëm.

d) Këta laikë, qoftë nëse tregohen vetë të gatshëm, qoftë nëse ftohen në veprimin dhe në bashkëveprimin e drejtpërdrejtë me apostullimin hierarkik, veprojnë nën drejtimin më të lartë të vetë hierarkisë, e cila mund ta përforcojë një bashkëveprim të tillë edhe nëpërmjet një "mandati" eksplicit.

Organizatat në të cilat, sipas gjykimit të hierarkisë, gjenden të gjitha së bashku këto karakteristika, duhet të mbahen si Veprim katolik, edhe nëse, për nevoja të vendit dhe të popujve, marrin forma dhe emra të ndryshëm. Koncili i shenjtë i këshillon gjallërisht këto institucione, që sigurisht në shumë vende

630 Krh. poshtë, kap. V, nr. 24.

631 Krh. KONGREGATA E SHENJTË E KONCILIT, Rezoluta *Corrienten*. 13.11.1920: AAS 13 (1921), fq. 139.

632 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Princeps Pastorum*, 10.12.1959: AAS 51 (1959), fq. 856.

633 Krh. PIU XI, Letra *Quae nobis* drejtuar Kard. Bertram, 13.11.1928: AAS 20 (1928), fq. 385. Krh. edhe PIU XII, *Discorso all'A.C. Italiana*, 04.09.1940: AAS 32 (1940), fq. 362.

u përgjigjen nevojave të apostullimit të Kishës; i fton meshtarët dhe laikët që punojnë në to që t'i zbatojnë karakteristikat e kujtuara më lart dhe të bashkëveprojnë gjithnjë vëllazërisht në Kishë me të gjitha format e tjera të apostullimit.

Vlerësimi i shoqatave

21. Duhet të vlerësohen në mënyrën e duhur të gjitha shoqatat e apostullimit; pastaj ato që hierarkia sipas nevojave të kohës dhe të vendit, i ka lavdëruar ose këshilluar apo ka vendosur t'i krijojë si më urgjente, duhet të vlerësohen maksimalisht prej meshtarëve, rregulltarëve dhe laikëve dhe të nxiten sipas natyrës vetjake të secilës prej tyre. Mes këtyre, sidomos sot, numërohen sigurisht shoqatat dhe grupet ndërkombëtare të katolikëve.

Laikët që i janë kushtuar shërbimit të Kishës me titull të veçantë

22. Në Kishë janë të denjë për një nderim të veçantë dhe të këshilluar ata laikë, të pamartuar apo të lidhur në martesë, që i kushtohen përgjithmonë apo përkohësisht shërbimit të institucioneve dhe të veprave të tyre me kompetencën e tyre profesionale. Ajo gëzohet shumë kur sheh të rritet gjithnjë e më tepër numri i laikëve që u ofrojnë shërbimin e tyre shoqatave dhe veprave të apostullimit, qoftë brenda kufijve të shtetit të tyre, qoftë në arenën ndërkombëtare, qoftë sidomos në bashkësitë katolike të misioneve dhe të Kishave që po lindin.

Barinjtë e Kishës duhet t'i pranojnë me dëshirë dhe me shpirt mirënjohës këta laikë, duhet të kujdesen që gjendja e tyre të kënaqë në masën më të mirë të mundshme nevojat e drejtësisë, të barazisë dhe të dashurisë, sidomos në lidhje me mbajtjen e ndershme të tyre dhe të familjeve të tyre, si edhe që ata të gëzojnë formimin e nevojshëm, ngushëllim dhe nxitje shpirtërore.

Kapitulli V

RREGULLI QË DUHET MBAJTUR NË APOSTULLIM

Hyrje

23. Apostullimi i laikëve, si nëse ushtrohet nga një i krishterë i vetëm, si nëse ushtrohet nga të krishterë të organizuar, duhet të futet, me rendin e duhur, në apostullimin e mbarë Kishës; madje bashkimi me ata që Shpirti Shenjt ka vendosur për të mbajtur Kishën e Hyjit (krh. Vap 20,28) është një element thelbësor i apostullimit të krishterë. Jo më pak i nevojshëm është bashkëpunimi mes nismave të ndryshme të apostullimit, që duhet të paracaktohet në mënyrë të përshtatshme nga hierarkia.

Në fakt, për të nxitur shpirtin e bashkimit, me qëllim që në krejt apostullimin e Kishës të shndrisë dashuria vëllazërore, duhet të arrihen qëllimet e përbashkëta dhe duhet të shmangen rivalitetet e dëmshme, kërkohet një vlerësim i ndërsjellë i të gjitha formave të apostullimit në Kishë dhe një koordinim i përshtatshëm, duke respektuar natyrën e secilit[634]. Një gjë e tillë është tejet e përshtatshme kur një veprimtari e caktuar në Kishë kërkon harmoninë dhe bashkëveprimin apostolik të njërit dhe të tjetrit kler, të rregulltarëve dhe të laikëve.

Marrëdhënie me hierarkinë

24. I takon hierarkisë të nxisë apostullimin e laikëve, të japë parimet dhe ndihmat shpirtërore, të rendisë ushtrimin e këtij apostullimi për të mirën e përbashkët të Kishës, të vigjëlojë me qëllim që doktrina dhe dispozitat themelore të respektohen.

Apostullimi i laikëve përfshin sigurisht lloje të ndryshme marrëdhëniesh me hierarkinë, sipas formave të larmishme dhe qëllimeve të ndryshme të vetë apostullimit.

Në fakt, të shumta janë nismat apostolike që merren nga vullneti i lirë i laikëve dhe mbahen nga gjykimi i tyre i matur. Me anë të këtyre nismave, në disa rrethana misioni i Kishës mund të përmbushet

634 Krh. PIU XI, Enciklika *Quamvis Nostra*, 30.04.1936: AAS 28 (1936), fq. 160-161.

më mirë; për këtë arsye ato jo rrallë herë duhet të lavdërohen apo të inkurajohen nga hierarkia[635]. Por asnjë nismë nuk duhet të vetemërtohet "katolike", nëse nuk miratohet nga autoriteti i ligjshëm kishtar.

Disa forma apostullimi të laikëve njihen haptazi në mënyra të ndryshme nga hierarkia. Autoriteti kishtar, për të mirën e përbashkët të Kishës, mund të zgjedhë dhe të nxisë në mënyrë të veçantë disa shoqata dhe nisma apostolike, që kanë qëllim drejtpërdrejt shpirtëror, për të cilat merr përsipër një përgjegjësi të veçantë. Kështu hierarkia, duke renditur në mënyra të ndryshme apostullimin sipas rrethanave, bashkon më ngushtë disa forma të tij me misionin e saj apostolik, duke respektuar kështu natyrën e secilës dhe duke bërë dallimin e njërës dhe tjetrës, pa u hequr për këtë laikëve aftësinë e nevojshme për të vepruar me nismën e vet. Ky veprim i hierarkisë merr emrin "mandat" në dokumente të ndryshme kishtare.

Në fund, hierarkia u beson laikëve disa detyra që janë të lidhura më ngushtë me detyrat e barinjve, dhe kjo si në paraqitjen e doktrinës së krishterë, ashtu edhe në disa veprime liturgjike, ashtu edhe në përkujdesjen e shpirtrave. Për shkak të këtij misioni, laikët, në ushtrimin e këtyre detyrave, i nënshtrohen plotësisht drejtimit të eprorit kishtar.

Ndaj veprave dhe institucioneve të rendit tokësor, detyra e hierarkisë ka të bëjë me mësimin dhe interpretimin e mirëfilltë të parimeve të rendit moral, që duhet të ndiqen në gjërat tokësore; po ashtu është në pushtetin e saj të gjykojë, pasi ta shqyrtojë mirë dhe duke kërkuar ndihmën e personave ekspertë, përputhshmërinë e këtyre veprave dhe institucioneve me parimet morale, si edhe të vendosë se cilat gjëra janë të nevojshme për të ruajtur dhe për të nxitur të mirat e rendit mbinatyror.

Ndihma që kleri duhet t'i japë apostullimit të laikëve

25. Të kujtohen ipeshkvijtë, famullitarët dhe meshtarët e tjerë të njërit apo klerit tjerët, se e drejta dhe detyra e ushtrimit të apostullimit është e përbashkët për të gjithë besimtarët, klerikë dhe laikë, që edhe laikët kanë detyra të veta në ndërtimin e Kishës[636]. Prandaj të punojnë vëllazërisht me laikët në Kishë dhe për Kishën dhe të kenë një përkujdesje të veçantë për laikët në punën e tyre apostolike[637].

Të zgjidhen me kujdes meshtarë të pajisur me cilësitë e nevojshme dhe të përgatitur në mënyrë të vlefshme për t'i ndihmuar laikët në forma të veçanta apostullimi[638]. Ata që i kushtohen këtij mbarështimi, me të marrë misionin e tyre nga hierarkia, e përfaqësojnë atë në veprimtarinë e tyre baritore: të lehtësojnë marrëdhëniet e rastit të laikëve me vetë hierarkinë, duke u mbështetur gjithnjë besnikërisht te shpirti dhe doktrina e Kishës; t'ia kushtojnë vetveten ushqimit të jetës shpirtërore dhe ndjenjës apostolike të shoqatave katolike që atyre u janë besuar; t'i ndihmojnë me këshillën e tyre të urtë në veprimtarinë e tyre apostolike dhe të favorizojnë nismat e tyre; duke vendosur një dialog të vazhdueshëm me laikët, të studiojnë me kujdes se cilat janë mjetet për ta bërë më të frytshme veprimtarinë e tyre apostolike; të nxisin shpirtin e bashkimit brenda vetë shoqatës, si edhe mes saj dhe të tjerave.

Rregulltarët, në fund, fretër dhe motra, të vlerësojnë veprat apostolike të laikëve; sipas shpirtit dhe rregullave të instituteve të tyre, t'i kushtohen me dëshirë nxitjes së veprave të laikëve[639], të kujdesen për t'i mbështetur, për t'i ndihmuar dhe për t'i plotësuar detyrat e meshtarit.

Disa mjete për bashkëpunimin e ndërsjellë

26. Në dioqezë, për sa është e mundur, të ketë këshilla që ndihmojnë punën apostolike të Kishës, qoftë fushën e ungjillëzimit dhe të shenjtërimit, qoftë në fushën e bamirësisë, atë sociale etj., në të cilat duhet të bashkëpunojnë në mënyrë të përshtatshme kleri, rregulltarët dhe laikët. Këta këshilla

635 Krh. KONGREGATA E SHENJTË E KONCILIT, Rezoluta *Cor-rienten.*, 13.11.1920: AAS 13 (1921), fq. 137-140.

636 Krh. PIU XII, *Discorso al II Congresso Mondiale per l'Apostolato dei Laici*, 05.10.1957: AAS 49 (1957), fq. 927.

637 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 37: AAS 57 (1965), fq. 42-43.

638 Krh. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*, 23.09.1950: AAS 42 (1950), fq. 660.

639 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi ripërtëritjen e jetës rregulltare *Perfectae Caritatis* (Përsosmëria e Dashurisë), nr. 8.

mund jenë të dobishëm për bashkërenditjen e ndërsjellë të shoqatave të ndryshme dhe të nismave të laikëve, duke respektuar natyrën dhe autonominë e secilës[640].

Këshilla të këtij lloji duhet të ketë edhe, për sa është e mundur, në lëmin famullitar, ndërfamullitar, ndërdioqezan, gjithashtu edhe në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar[641].

Gjithashtu pranë Selisë së shenjtë të ngrihet një sekretariat i veçantë për shërbimin dhe nxitjen e apostullimit të laikëve, si qendër që, me mjete të përshtatshme të japë të dhëna mbi nismat e ndryshme apostolike të laikëve, të bëjë kërkime rreth problemeve që lindin në këtë fushë dhe të ndihmojë me këshillat e saj hierarkinë dhe laikët në veprat apostolike. Në këtë sekretariat të kenë pjesën e tyre lëvizjet dhe nismat e apostullimit të laikëve që janë në mbarë botën dhe, me laikët, të punojnë edhe klerikë e rregulltarë.

Bashkëpunimi me të krishterët e tjerë dhe me jo të krishterët

27. Trashëgimia e përbashkët ungjillore, ashtu si edhe për rrjedhojë detyra e përbashkët e dëshmisë së krishterë, porosisin dhe shpesh kërkojnë bashkëpunimin e katolikëve me të krishterët e tjerë, për t'u zbatuar nga individët dhe nga bashkësitë kishtare, si në një veprimtari te vetme, ashtu në shoqata, në fushën kombëtare dhe në atë ndërkombëtare[642]. Edhe vlerat e përbashkëta njerëzore kërkojnë jo rrallë një bashkëveprim të tillë të të krishterëve që kanë qëllime apostolike me ata që nuk janë të krishterë, por që i pranojnë këto vlera. Me këtë bashkëveprim[643] dinamik dhe të kujdesshëm, që ka një rëndësi të madhe në veprimtaritë tokësore, laikët dëshmojnë Krishtin, shpëtimtar të botës, dhe njësinë e familjes njerëzore.

Kapitulli VI

FORMIMI PËR APOSTULLIM

Nevoja e formimit për apostullim

28. Apostullimi mund të arrijë një efektshmëri të plotë vetëm nëpërmjet një formimi shumëformësh dhe gjithëpërfshirës. Një gjë e tillë kërkohet jo vetëm prej përparimit të vazhdueshëm shpirtëror dhe doktrinor të laikut, por edhe prej rrethanave të ndryshme të gjërave, të personave dhe të detyrave ndaj të cilave veprimtaria e tij duhet të përshtatet. Ky formim për apostullim duhet të mbështetet mbi ato themele që nga ky Koncil i shenjtë janë pohuar dhe janë deklaruar gjetkë[644]. Pos formimit të vazhdueshëm të përbashkët për të gjithë të krishterët, jo pak forma apostullimi kërkojnë një formim të posaçëm dhe të veçantë, për shkak të larmisë së perso-nave dhe rrethanave.

Parime për formimin e laikëve për apostullim

29. Meqë laikët kanë një mënyrë të tyren për të marrë pjesë në misionin e Kishës, formimi i tyre apostolik paraqet një karakter të posaçëm për shkark të natyrës shekullare tipike të laikatit dhe të përshpirtmërisë së tij të veçantë.

---

640 Krh. BENEDIKTI XIV, *De Synodo Dioecesana*, l. III, kap. IX, nr. VII-VIII: *Opera omnia in tomos XVII distributa*, tom. XI (Prati, 1844), fq. 76-77.

641 Krh. PIU XI, Enciklika *Quamvis Nostra*, 30.04.1936: AAS 28 (1936), fq. 160-161.

642 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 456-457. Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Ekumenizmin *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë), nr. 12: AAS 57 (1965), fq. 99-100.

643 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Ekumenizmin *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë), nr. 12: AAS 57 (1965), fq. 100. Krh. edhe Kushtetutën dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 15: AAS 57 (1965), fq. 19-20.

644 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), kap. II, IV, V: AAS 57 (1965), fq. 12-23, 37-49; krh. edhe Dekretin mbi Ekumenizmin *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë), nr. 4, 6, 7, 12: AAS 57 (1965), fq. 94, 96, 97, 99, 100; krh. edhe sipër, nr. 4.

Formimi për apostullim supozon që laikët të jenë të formuar në mënyrë gjithëpërfshirëse nga pikëpamja njerëzore, sipas personalitetit dhe kushteve të jetës së secilit. Në fakt, laiku, pos njohjes mirë të botës bashkëkohore, duhet të jetë një anëtar i futur mirë në grupin e vet shoqëror dhe në kulturën e tij.

Në radhë të parë laiku duhet të mësojë të përmbushë misionin e Krishtit dhe të Kishës duke jetuar para së gjithash në fe misterin hyjnor të krijimit dhe të shëlbimit, i nxitur nga Shpirti Shenjt që gjallëron popullin e Hyjit dhe që i shtyn të gjithë njerëzit ta duan Hyjin Atë dhe në të edhe botën e njerëzit. Ky formim duhet të konsiderohet si themel dhe kusht i çfarëdo apostullimi të frytshëm.

Përveç formimit shpirtëror, kërkohet një përgatitje e fortë doktrinore, domethënë teologjike, etike, filozofike, sipas moshave, kushteve dhe aftësive të ndryshme. As të mos lihet pas dore rëndësia e kulturës së përgjithshme e lidhur ngushtë me formimin praktik dhe teknik. Për të kultivuar marrëdhënie të mira njerëzore duhet të favorizojmë vlerat e vërteta njerëzore, sidomos artin për të jetuar së bashku dhe për të vepruar së bashku vëllazërisht, si edhe për të vendosur dialogun.

Por meqenëse formimi për apostullim nuk mund të përbëhet vetëm nga mësimi teorik, laiku, qysh prej fillimit të formimit të tij, duhet të mësojë shkallë-shkallë dhe me kujdes të shohë gjithçka, të gjykojë dhe të veprojë në dritën e fesë, të formojë dhe të përsosë vetveten me të tjerët nëpërmjet veprimit dhe kështu të vihet aktivisht në shërbim të Kishës[645]. Ky formim, që duhet të përsoset edhe më tutje për një pjekuri në rritje të personit njerëzor dhe për rritjen e problemeve, kërkon një njohje gjithnjë e më të thelluar dhe një veprim gjithnjë e më të përshtatshëm. Në plotësimin e të gjitha kërkesave të formimit duhet të kihet gjithnjë parasysh njësia dhe tërësia e personit njerëzor, me qëllim ruajtjen dhe rritjen e harmonisë dhe të ekuilibrit të tij.

Në këtë mënyrë laiku futet thellë e në mënyrë aktive në vetë realitetin e rendit tokësor dhe merr përsipër pjesën e tij në mënyrë të efektshme në të gjitha veprimtaritë; në të njëjtën kohë si gjymtyrë e gjallë dhe dëshmitar i Kishës, e bën atë të pranishme dhe vepruese në gjirin e gjërave tokësore[646].

Ata që formojnë për apostullim

30. Formimi për apostullim fillon me edukimin e parë të fëmijëve. Në mënyrë të veçantë futen në udhën e apostullimit adoleshentët dhe të rinjtë dhe aty mbushen me shpirt apostolik. Formimi duhet të përsoset gjatë gjithë jetës sipas masës që e kërkojnë detyrat e reja që merren përsipër. Pra, është e qartë që ata të cilëve u takon edukimi i krishterë duhet edhe të kujdesen për formimin për apostullim.

Prindërit, në familje, e kanë për detyrë që t'i ndihmojnë fëmijët e tyre, qysh në moshë të njomë, që ta njohin dashurinë e Hyjit për të gjithë njerëzit. T'u mësojnë gradualisht atyre, sidomos me shembull, që të kujdesen për nevojat materiale e shpirtërore të të afërmit. Pra, krejt familja, në jetën e saj të përbashkët, t'i ngjajë një periudhe praktikimi të apostullimit.

Po ashtu është e nevojshme të edukohen fëmijët në mënyrë që, duke kapërcyer kufijtë e familjes, t'ia hapin shpirtin e tyre jetës së bashkësisë si kishtare, ashtu edhe tokësore. Të pranohen në bashkësinë vendore famullitare në mënyrë të atillë që të bëhen të vetëdijshëm se janë gjymtyrë të gjalla dhe aktive të popullit të Hyjit.

Pastaj meshtarët, në katekezë dhe në mbarështimin e fjalës, në drejtimin e shpirtrave, ashtu si edhe në mbarështimet e tjera baritore, të kenë parasysh formimin për apostullim. Edhe shkollat, kolegjet dhe institutet e tjera katolike të edukimit duhet të nxisin te të rinjtë ndjenjën katolike dhe veprimin apostolik[647]. Në rastin kur ky formim mungon, ngaqë të rinjtë nuk i ndjekin këto shkolla apo për shkaqe të tjera, për të duhet të përkujdesen me një angazhim më të madh prindërit, barinjtë e shpirtrave dhe shoqatat.

645 Krh. PIU XII, *Discorso alla VI Conferenza internazionale dei "boyscouts"*, 06.06.1952: AAS 44 (1952), fq. 579-580; GJONI XXIII, Enciklika *Mater et magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 456.

646 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 33: AAS 57 (1965), fq. 39.

647 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 455.

Pastaj, mësuesit, dhe edukatorët të cilët me thirrjen dhe detyrën e tyre ushtrojnë një formë të shkëlqyer apostullimi të laikëve, duhet të jenë të pajisur me doktrinën e nevojshme dhe me artin pedagogjik që do t'i ndihmojnë ta bëjnë me efektshmëri këtë formim.

Në të njëjtën mënyrë grupet dhe shoqatat e laikëve që kanë për qëllim apostullimin në përgjithësi apo qëllime të tjera mbinatyrore, nëse qëllimi dhe mundësia e tyre e kërkon, duhet të favorizojnë me kujdes dhe këmbëngulje formimin për apostullim. Shpesh ata janë rruga e zakonshme e një formimi të përshtatshëm për apostullim. Në fakt, në ta jepet njëkohësisht një formim doktrinor, shpirtëror dhe praktik. Anëtarët e tyre, të bashkuar në grupe të vogla me shokët dhe me miqtë, duhet të vlerësojnë metodat dhe frytet e veprimtarisë së tyre apostolike dhe duhet ta krahasojnë me Ungjillin mënyrën se si ata e jetojnë jetën e tyre të përditshme.

Një formim i tillë duhet të organizohet në mënyrë që të kihet parasysh krejt apostullimi i laikëve, që duhet të ushtrohet jo vetëm mes vetë grupeve të shoqatave, por në çdo rrethanë gjatë gjithë jetës, veçanërisht profesionale dhe sociale.

Madje, secili duhet të përgatitet aktivisht për apostullim, gjë që është më e ngutshme në moshën madhore. Në fakt, me kalimin e viteve, shpirti hapet më mirë në mënyrë që cilido mund të zbulojë më me kujdes dhuntitë me të cilat Hyjit ka pasuruar shpirtin e tij, dhe të ushtrojë me një efektshmëri më të madhe ato karizma që i janë dhënë nga Shpirti Shenjt, për të mirën e vëllezërve të tij.

Përshtatja e formimit sipas llojeve të ndryshme të apostullimit

31. Format e ndryshme të apostullimit kërkojnë edhe një formim të veçantë të përshtatshëm.

a) Për sa i përket apostullimit për ungjillëzimin dhe shenjtërimin e njerëzve, laikët duhet të jenë veçanërisht të formuar në vendosjen e dialogut me të tjerët, besimtarë apo jo besimtarë, për t'u kuptuar të gjithëve mesazhin e Krishtit[648]. Dhe meqë në kohën tonë materializmi i llojeve të ndryshme po përhapet gjerësisht kudo, edhe në mesin e katolikëve, laikët jo vetëm duhet ta mësojnë me kujdes më të madh doktrinën e krishterë, veçanërisht në ato pika në të cilat vetë doktrina vihet në diskutim, por kundër çdo forme materializmi duhet të japin edhe dëshminë e një jete ungjillore.

b) Për sa i përket shndërrimit të krishterë të rendit tokësor, laikët duhet të udhëzohen mbi domethënien e vërtetë dhe vlerën e të mirave tokësore në vetvete dhe ndaj të gjitha synimeve të personit njerëzor; duhet të ushtrohen në përdorimin e drejtë të gjërave dhe në organizimin e institucioneve, duke pasur gjithnjë si synim të mirën e përbashkët sipas parimeve të doktrinës morale dhe sociale të Kishës. Duhet të përvetësojnë sidomos parimet e doktrinës sociale dhe aplikimet e saj, me qëllim që të bëhen të aftë si për të bashkëpunuar, për sa u përket atyre, në përparimin e kësaj doktrine, ashtu edhe për t'ia përshtatur siç duhet çdo rasti[649].

c) Meqenëse veprat e bamirësisë dhe të mëshirës ofrojnë një dëshmi të shkëlqyer të jetës së krishterë, formimi apostolik duhet të çojë edhe në ushtrimin e tyre, me qëllim që besimtarët, qysh në moshë të njomë, të mësojnë të njëjtësohen në vuajtjet e vëllezërve dhe t'i ndihmojnë bujarisht kur ata kanë nevojë[650].

Ndihmesat

32. Laikët që i janë kushtuar apostullimit kanë në dispozicion shumë ndihmesa, domethënë mbledhje e kongrese, ripërtëritje e ushtrime shpirtërore, takime të shpeshta e konferenca, libra e revista për një njohje më të thellë të Shkrimit të shenjtë dhe të doktrinës katolike, për të ushqyer jetën e tyre shpirtërore, për të njohur kushtet e botës dhe për të zbuluar e për të përdorur metodat e përshtatshme apostolike[651].

---

648 Krh. PIU XII, Enciklika *Sertum laetitiae*, 01.11.1939: AAS 31 (1939), fq. 635-644; Krh. po ai, *Ai "laureati" dell'Azione Cattolica Italiana*, 24.05.1953.

649 Krh. PIU XII, *Discorso al Congresso Universale della Federazione Mondiale della Gioventù Femminile Cattolica*, 18.04.1952: AAS 44 (1952), fq. 414-419. Krh. Po ai, *Discorso all'Associazione Cristiana dei Lavoratori Italiani* (A.C.L.I.), 01.05.1955: AAS 47 (1955), fq. 403-404.

650 Krh. PIU XII, A*i Delegati del Congresso delle Associazioni di Carità*, 27.04.1952: AAS 44 (1952), fq. 470-471.

651 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 454.

Ndihmesat e larpërmenduara për formim janë në funksion të formave të ndryshme të apostullimit në mjediset në të cilat ato ushtrohen. Për këtë qëllim janë ngritur edhe qendra apo institute të larta që kanë dhënë tashmë fryte shumë të mira. Ky Koncil i shenjtë gëzohet për nisma të tilla, që lulëzojnë në disa vende dhe uron që ato të nxiten edhe në vende të tjera, ku të mund të jenë të nevojshme.

Po ashtu, të ngrihen qendra dokumentimi dhe studimi, jo vetëm në fushën teologjike, por edhe antropologjike, psikologjike, sociologjike, metodologjike, për të zhvilluar më mirë aftësitë e laikëve, burra e gra, të rinj dhe të rritur, në të gjitha fushat e apostullimit.

NXITJE PËRFUNDIMTARE

33. Për këtë arsye Koncili i shenjtë u lutet në Zotin të gjithë laikëve që t'i përgjigjen me dëshirë, bujari dhe zell zërit të Krishtit, që në këtë orë i fton me një këmbëngulje më të madhe, dhe shtytjes së Shpirtit Shenjt. Në mënyrë të veçantë më të rinjtë ta ndiejnë sikur u drejtohet atyre dhe ta pranojnë atë me gëzim e zemërgjerësi.

Në fakt, është vetë Zoti që edhe një herë nëpërmjet këtij Sinodi të shenjtë i fton të gjithë laikët të bashkohen gjithnjë e më ngushtë me të dhe, duke e ndier si të vetën gjithçka që është e tij (krh. Fil 2,5), të bashkohen me misionin e tij shpëtimtar.

Është përsëri ai që i dërgon në çdo qytet dhe në çdo vend ku ai është duke ardhur (krh. Lk 10,1), në mënyrë që të ofrohen si bashkëveprues në format dhe në mënyrat e ndryshme të të vetmit apostullim të Kishës, që duhet vazhdimisht të përshtatet me nevojat e reja të kohëve, duke punuar gjithnjë bujarisht në veprën e Zotit, duke e ditur mirë se duke u lodhur në Zotin nuk lodhen kot (krh. 1 Kor 15,58).

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 18 të muajit nëntor të vitit 1965.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

DEKRETI MBI VEPRIMTARINË MISIONARE TË KISHËS

AD GENTES
(Popujve)

PARATHËNIE

1. Popujve, dërguar me mandat hyjnor për të qenë ”sakrament i gjithëmbarshëm i shpëtimit“[652] Kisha, duke iu përgjigjur njëkohësisht kërkesave më themelore të katolicitetit të saj dhe urdhrit specifik të themeluesit të vet[653], përpiqet t’ua çojë lajmin e Ungjillit të gjithë njerëzve. Dhe në të vërtetë, vetë apostujt, mbi të cilët Kisha qe themeluar, duke ndjekur shembullin e Krishtit, ”predikuan fjalën e të vërtetës dhe lindën Kishat“[654]. Prandaj, është detyrë e pasardhësve të tyre ta përjetësojnë këtë vepër, që ”fjala e Zotit të vrapojë e të nderohet“ (2 Sel 3,1) dhe mbretëria e Hyjit të shpallet e të vendoset në të gjithë tokën.

Nga ana tjetër, se si janë punët në situatën aktuale, në të cilën shkon duke u përvijuar një gjendje e re për njerëzimin, Kisha, kripë e tokës e dritë e botës[655], e ndien në mënyrë më nxitëse thirrjen e vet për të shpëtuar e për të përtërirë çdo krijesë, që gjithçka të rimëkëmbet në Krishtin dhe njerëzit të përbëjnë në të një familje të vetme dhe një popull të vetëm të Hyjit.

Prandaj ky Sinod i shenjtë, duke falënderuar Hyjin për punën e mrekullueshme të bërë nga e gjithë Kisha me zell e zemërgjerësi, dëshiron të paraqesë parimet e veprimtarisë misionare dhe të mbledhë forcat e të gjithë besimtarëve, në mënyrë që populli i Hyjit, nëpërmjet rrugës së ngushtë të kryqit të mund ta përhapë kudo mbretërinë e Krishtit Zot që rrok shekujt me vështrimin e vet[656], dhe të përgatisë udhën për ardhjen e tij.

Kapitulli I

PARIMET DOKTRINORE

Plani hyjnor i shpëtimit

2. Kisha, gjatë shtegtimit të vet në tokë është për nga natyra e vet misionare, pasi pikërisht prej misionit të Birit dhe prej misionit të Shpirtit Shenjt ajo, sipas planit të Hyjit Atë, e ka zanafillën e vet[657].

652 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 48: AAS 57 (1965), fq. 53.

653 Krh. Mk 16,15.

654 SHËN AGUSTINI, *Enarr. in Ps.* 44, 23: PL 36, 508; CChr 38,150.

655 Krh. Mt 5,13-14.

656 Krh. Sir 36,19 Vulgata.

657 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 2: AAS 57 (1965), fq. 5-6.

Ky plan buron prej dashurisë në burimin e vet, pra prej dashurisë së Hyjit Atë. Ky, duke qenë fillim pa fillim prej të cilit Biri lind dhe Shpirti Shenjt nëpër Birin rrjedh, për dashamirësinë e tij të pafundme, të mëshirshme e çlirimtare na krijon dhe gjithashtu, me anë të hirit na thërret për të marrë pjesë në jetën e tij dhe në lavdinë e tij; ai, vetëm prej bujarisë së vet e ka ndikuar dhe vazhdon ta ndikojë mirësinë e vet hyjnore, në mënyrë që, ashtu sikurse është krijues i të gjithëve, po ashtu të mund të jetë edhe "gjithçka në të gjithë" (1 Kor 15,28), duke arritur njëkohësisht lavdinë e vet dhe lumturinë tonë. Por, Hyjit i pëlqeu t'i thërriste njerëzit në këtë pjesëmarrje në vetë jetën e tij jo aq në mënyrë individuale e gati pa asnjë lidhje me njëri-tjetrin, por t'i bashkonte në një popull, në të cilin bijtë e tij të shpërndarë të bashkoheshin në një[658].

Misioni i Birit

3. Ky plan i gjithëmbarshëm i Hyjit për shpëtimin e gjinisë njerëzore nuk zbatohet vetëm në një mënyrë, le të themi, të fshehtë, në shpirtin e njerëzve, nëpërmjet atyre nismave edhe fetare, me të cilat ata në mënyra të ndryshme e kërkojnë Hyjin, duke u përpjekur ta kërkojnë e në ndonjë mënyrë ta gjejnë, edhe pse ai nuk është larg prej secilit prej nesh (krh. Vap 17,27): në të vërtetë, këto nisma duhet të ndriçohen e të ndreqen, edhe pse me një vendim mirëdashës të Provanisë hyjnore mund të përbëjnë në ndonjë rast një ngjarje të vlefshme nga ana pedagogjike drejt Hyjit të vërtetë apo një përgatitje për Ungjillin[659]. Por Hyji, me qëllim që të vendosë paqen, pra bashkimin me vetveten, dhe të realizojë mes vetë njerëzve – që janë mëkatarë – një bashkim vëllazëror, vendosi të hynte në mënyrë të re e përfundimtare në historinë njerëzore, duke na dërguar Birin e vet me një trup të ngjashëm me tonin, që, nëpërmjet tij, t'i hiqte njerëzit prej pushtetit të territ e të djallit[660] dhe në të ta pajtonte botën me vetveten[661]. Pra, atë, nëpër të cilin kishte krijuar edhe gjithësinë[662] Hyji e bëri trashëgimtar të të gjitha gjërave, për të rimëkëmbur gjithçka në të[663].

Dhe në të vërtetë, Jezu Krishti u dërgua në botë si ndërmjetës i njëmendtë mes Hyjit dhe njerëzve. Meqenëse është Hyj, në të banon trupërisht e gjithë plotësia e hyjnisë (Kol 2,9); ndërsa, në natyrën e vet njerëzore ai është Adami i ri, është i mbushur me hir e të vërtetë (krh. Gjn 1,14) dhe është vënë si krye i njerëzimit të ri. Prandaj Biri i Hyjit ka përshkuar udhën e një mishërimi real për t'i bërë njerëzit pjesëmarrës të natyrës hyjnore; për ne ai është bërë i varfër, megjithëse duke qenë i pasur, për të na pasuruar me varfërinë e vet[664]. Biri i njeriut nuk ka ardhur për të qenë i shërbyer, por që ai të shërbejë e të japë jetën e vet si shpërblim për shumë, pra për të gjithë[665]. Etërit e shenjtë pohojnë vazhdimisht se nuk u shëlbua ajo që prej Krishtit nuk qe marrë[666]. Pra, ai mori natyrën njerëzore të

---

658 Krh. Gjn 11,52.

659 Krh. SHËN IRENEU, *Adv. Haer.* III, 18, 1: "Fjala, ekzistuese pranë Hyjit, nëpërmjet të cilës janë bërë të gjitha gjërat, dhe që ishte gjithmonë pranë gjinisë njerëzore...": PG 7, 932; po ai, IV, 6, 7: "Në fakt, Biri, qysh prej fillimit afër krijesës së vet, ua zbulon Atin të gjithë atyre që Ati dëshiron, kur dëshiron dhe si dëshiron": po aty, 990; krh. IV, 20, 6 e 7: po aty, 1037; Pohimi nr. 34: *Patr. Or.* XII, 773; *Sources Chrét.* 62, Paris 1958, fq. 87; KLEMENTI I ALEKSANDRISË, *Protrept.*, 112, 1: GCS Clemens I, 79; *Strom.* VI, 6, 44, 1: GCS Clemens II, 453; 13, 106, 3 e 4: po aty, 485. Për të njëjtën doktrinë krh. PIU XII, *Messaggio radiofonico*, 31.12.1952; KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 16: AAS 57 (1965), fq. 20.

660 Krh. Kol 1,13; Vap 10,38.

661 Krh. 2 Kor 5,19.

662 Krh. Kol 1,13; Vap 10,38.

663 Krh. Heb 1,2; Gjn 1,3 e 10; 1 Kor 8,6; Kol 1,16.

664 Krh. Ef 1,10.

665 Krh. Mk 10,45.

666 Krh. SHËN ATANAZI, *Ep. ad Epictetum*, 7: PG 26, 1060; SHËN CIRILI i JERUSALEMIT, *Catech.* 4,9: PG 33, 465; MARIO VITORINI, *Adv. Arium*, 3, 3,: PL 8, 1101; SHËN BAZILI, *Epist.* 261, 2: PG 32, 969; SHËN GREGOR NAZIANZENASI, *Epist.* 101: PG 37, 181; SHËN GREGORI I NISËS, *Anthirreticus, Adv. Apollin.*, 17: PG 45, 1156; SHËN AMBROZI, *Epist.* 48, 5: PL 16, 1153; SHËN AGUSTINI, *In Ioanr. Ev. Tract.* XXIII, 6: PL 35, 1585; C.Chr. 36, 236; gjithashtu në këtë mënyrë tregon se Shpirti Shenjt nuk na ka shpëtuar, sepse nuk është mishëruar: *De Agone Christ.* 22,24: PL 40, 302; SHËN CIRILI I ALEKSANDRISË, *Adv. Nestor.* I, 1: PG 76, 20; SHËN FULGJENCI, *Epist.* 17, 3, 5: PL 65, 454; *Ad Transimundum*, III, 21: PL 65, 284: mbi trishtimin dhe drojën.

plotë, ashtu sikurse ajo ekziston në ne, të mjerët e të varfrit, por një natyrë që në të është pa mëkat[667]. Në të vërtetë, Krishti, prej Atit i shuguruar dhe i dërguar në botë (krh. Gjn 10,36), ka pohuar për vetveten: "Shpirti i Zotit është mbi mua sepse Ai më shuguroi! Ai më dërgoi t'u kumtoj të vobektëve Ungjillin, t'u shpall robërve çlirimin, të verbërve dritën e syve" (Lk 4,18); dhe përsëri: "Biri i njeriut erdhi ta kërkojë e ta shëlbojë atë që pati humbur" (Lk 19,10).

Pra, gjithçka që Zotëria ka predikuar dikur apo në të është plotësuar për shpëtimin e gjinisë njerëzore, duhet të shpallet e të përhapet deri në skajet e tokës[668], duke filluar nga Jerusalemi[669]. Në këtë mënyrë, ajo që dikur është bërë për shpëtimin e të gjithëve, realizohet në mënyrë të tërësishme në të gjithë gjatë shekujve.

Misioni i Shpirtit Shenjt

4. Për arritjen e këtij qëllimi, Krishti dërgoi nga ana e Atit Shpirtin Shenjt, që ta kryente nga brenda veprën e tij të shpëtimit dhe ta nxiste Kishën që të përhapej. Padyshim, Shpirti Shenjt vepronte në botë edhe para se Krishti të larvdërohej[670]. Por pikërisht ditën e Rrëshajës ai zbriti mbi nxënësit, për të qëndruar me ta përgjithmonë[671]; Kisha u shfaq zyrtarisht përpara turmës dhe, nëpërmjet predikimit, filloi përhapja e Ungjillit mes paganëve; në fund, u hershua njësia e popujve në gjithëmbarshmërinë e fesë përmes Kishës së Besëlidhjes së Re, që në të gjitha gjuhët shprehet dhe të gjitha gjuhët në dashuri i kupton e i përqafon, duke e mposhtur kështu shpërhapjen babelike[672]. Në të vërtetë, që prej Rrëshajës filluan "veprat e apostujve", në të njëjtën mënyrë sikurse për virtyt të Shpirtit Shenjt në Virgjërën e lume Mari u ngjiz Krishti, dhe përsëri prej zbritjes së Shpirtit Shenjt mbi Krishtin që lutej ky u nxit të fillonte mbarështimin e vet[673]. Dhe vetë Jezusi Zot, para se ta flijonte në liri të plotë jetën e vet për botën, organizoi mbarështimin apostolik dhe premtoi dërgimin e Shpirtit Shenjt, në mënyrë që të dy të bashkëpunonin, gjithmonë e kudo, në realizimin e veprës së shpëtimit[674]. Është po Shpirti Shenjt ai që në të gjitha kohët "e njëson në bashkim dhe mbarështim, e mban dhe e drejton me dhurata të ndryshme hierarkike dhe karizmatike"[675] duke u dhënë jetë, si shpirt i tyre, institucioneve kishtare[676] e duke ngjallur në zemrën e besimtarëve atë shpirt misionar prej të cilit ishte nxitur vetë

667 Krh. Heb 4,15; 9,28.

668 Krh. Vap 1,8.

669 Krh. Lk 24,47.

670 Shpirti foli me anë të profetëve: *Symb. Constantinopol.*: Dz 150 (86) [Collantes 0.509]; SHËN LUANI I MADH, *Sermo* 76: PL 54, 405-406: "Kur ditën e Rrëshajës Shpirti Shenjt i mbushi nxënësit e Zotit, nuk qe fillimi i misionit, por një shtim i bujarisë: sepse patriarkët, profetët, meshtarët dhe të gjithë shenjtërit, që kishin jetuar në kohët e mëparshme, ishin frymëzuar prej shenjtërimit të të njëjtit Shpirt..., megjithëse masa e dhuratave nuk ishte e njëjta". Edhe *Sermo* 77, 1: PL 54, 412; LUANI XIII, Enciklika *Divinum illud*, 09.05.1897: ASS 29 (1897), fq. 650-651 [Dz 3329]. Edhe SHËN GJON GOJARTI, megjithëse këmbëngul në origjinalitetin e zbritjes së Shpirtit Shenjt ditën e Rrëshajës: *In Ef.*, kap. 4, Om 10,1: *PG* 62, 75.

671 Krh. Gjn 14,16.

672 Etërit e shenjtë flasin shpesh për Babelin dhe për Rrëshajën: ORIGJENI, *In Genesim*, kap. 1: PG 12, 112; SHËN GREGOR NAZIANZENASI, *Oratio* 41, 16: PG 36, 449; SHËN GJON GOJARTI., *Hom. 2 in Pentec.*, 2: PG 50, 467; *In Act. Apost.*: PG 60,44; SHËN AGUSTINI, *Enr. in Ps.* 54, 11: PL 36, 636; CChr 39, 664 e vijim; *Sermo* 271: PL 38, 1245; SHËN CIRILI I ALEKSANDRISË, *Glaphyra in Genesim II*: PG 69, 79; SHËN GREGORI I MADH, *Hom. in Evang.*, Lib. II, Om. 30, 4: PL 76, 1222; SHËN BEDA, *In Hexaem.*, lib. III: PL 91, 125. Shih edhe mozaikun në papafingon e Bazilikës së Shën Markut në Venecia. Kisha i flet të gjitha gjuhët, kështu i përmbledh të gjithë në katolicitetin e fesë: SHËN AGUSTINI, *Sermones* 266, 267, 268, 269: PL 38, 1225-1237; *Sermo* 175, 3: PL 38, 946; SHËN GJON GOJARTI, *In Ep. I ad Cor.*, Om. 35: PG 61, 296; SHËN CIRILI I ALEKSANDRISË, *Fragm. in Act.*: PG 74, 758; SHËN FULGENCI, *Sermo* 8, 2-3: PL 65, 745-744. Mbi Rrëshajën si shugurim i Apostujve për mision krh. J.A. CRAMER, *Catena in Acta SS. Apostolorum*, Oxford 1838, fq. 24 e vijim.

673 Krh. Lk 3,22; 4,1; Vap 10,38.

674 Krh. Gjn 14-17; PALI VI, *Discorso tenuto in Concilio*, 14.09.1964: AAS 56 (1964), fq. 807.

675 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 4: AAS 57 (1965), fq. 7.

676 SHËN AGUSTINI, Sermo 267, 4: PL 38, 1231: "Shpirti Shenjt përmbush në mbarë Kishën atë që përmbush shpirti në të gjitha gjymtyrët e një trupi të vetëm". Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 7 (me shënimin 8): AAS 57 (1965), fq. 11.

Jezusi. Madje, nganjëherë i paraprin dukshëm veprimit apostolik[677], ashtu si pareshtur, megjithëse në mënyra të ndryshme, e shoqëron dhe e drejton atë[678].

Misioni e Kishës

5. Jezusi Zot, që prej fillimit "thirri ata që deshi vetë. Ata shkuan tek ai. Dhe i emëroi të Dymbëdhjetët, që të jenë me të e t'i dërgojë të predikojnë" (Mk 3,13; krh. Mt 10,1-42)[679]. Apostujt, pra, qenë njëkohësisht fara e Izraelit të ri dhe zanafilla e hierarkisë së shenjtë. Më pas, kur i plotësoi në vetvete me vdekjen e ngjalljen e vet misteret e shpëtimit tonë dhe të rimëkëmbjes së gjithëmbarshme, Zotëria, të cilit i përkiste çdo pushtet në qiell e në tokë[680], para se të ngjitej në qiell[681], themeloi Kishën e vet si sakrament të shpëtimit dhe dërgoi apostujt e vet në mbarë botën, ashtu sikurse edhe ai vetë ishte dërguar prej Atit[682] dhe u urdhëroi "Shkoni e bëjini nxënës të mi të gjithë popujt! Pagëzoni në Emër të Atit e të Birit e të Shpirtit Shenjt! Mësojini të zbatojnë gjithçka ju kam urdhëruar!" (Mt 28,19-20); "Dilni në mbarë botën e predikojani Ungjillin të gjithë njerëzve. Kush do të besojë e do të pagëzohet, do të shëlbohet, ndërsa kush s'do të besojë, do të dënohet" (Mk 16,15). Prej këtu buron angazhimi i Kishës për ta përhapur fenë dhe shpëtimin e Krishtit, si me anë të mandatit të drejtpërdrejtë që urdhri ipeshkvnor, i ndihmuar prej meshtarëve dhe në bashkim me pasardhësin e Pjetrit, bariut suprem të Kishës, ka trashëguar prej apostujve, ashtu edhe me anë të atij ndikimi jetësor që Krishti u komunikon gjymtyrëve të veta: "Prej tij, Trupi i tërë, si një cope, mirë i lidhur në një, në atë mënyrë që çdo gjymtyrë ndihmon sipas funksionit që iu dha veçanërisht secilës pjesë dhe e mundëson rritjen e Trupit në ndërtimin e vetvetes në dashuri" (Ef 4,16).

Pra, misioni i Kishës shprehet nëpërmjet një veprimi të tillë, prandaj ajo, duke iu përgjigjur urdhrit të Krishtit dhe nën ndikimin e hirit e të dashurisë së Shpirtit Shenjt, bëhet plotësisht dhe aktualisht e pranishme për të gjithë njerëzit e popujt, për t'i drejtuar ata me shembullin e jetës, me predikimin, me sakramentet dhe me mjetet e hirit drejt fesë, drejt lirisë dhe drejt paqes së Krishtit, duke ua bërë atyre të lehtë e të sigurt mundësinë për të marrë pjesë plotësisht në misterin e Krishtit.

Ky mision vazhdon, duke zhvilluar gjatë historisë misionin e Krishtit, i dërguar pikërisht për t'u sjellë lajmin e mirë të varfërve; prandaj është e nevojshme që Kisha, gjithmonë nën ndikimin e Shpirtit të Krishtit, të ndjekë të njëjtën rrugë të ndjekur prej tij, pra rrugën e varfërisë, të dëgjesës, të shërbimit dhe të flijimit të vetvetes deri në vdekjes, prej të cilës pastaj, duke u ngjallur, doli fitimtar. Pikërisht me këtë shpresë vijuan të gjithë apostujt, që me mundimet e vuajtjet e tyre të shumta plotësuan atë që u mungonte mundimeve të Krishtit në dobi të trupit të tij, Kishës[683]. Dhe shpesh edhe gjaku i të krishterëve qe farë frytdhënëse[684].

Veprimtaria misionare e Kishës

6. Këtë detyrë, që urdhri ipeshkvnor, në krye të të cilit gjendet pasardhësi i Pjetrit, duhet ta realizojë me bashkëpunimin dhe lutjen e të gjithë Kishës, është një e vetme dhe e pandryshueshme në çdo vend e në çdo situatë, edhe pse në bazë të ndryshimit të rrethanave nuk shprehet në të njëjtën mënyrë. Pra, ndryshimet, që duhen mbajtur parasysh në këtë veprimtari të Kishës, nuk lindin prej natyrës së brendshme të misionit të saj, por vetëm prej rrethanave në të cilat zbatohet vetë misioni.

Këto kushte varen si prej Kishës, ashtu edhe prej popujve, prej grupeve njerëzore apo prej njerëzve, të cilëve u drejtohet misioni. Faktikisht Kisha, megjithëse i zotëron në formë të plotë e të tërësishme mjetet e përshtatshme për shpëtim, nuk vepron apo nuk mund të veprojë as në mënyrë të plotë: në

677 Krh. Vap 10,44-47; 11,15; 15,8.

678 Krh. Vap 4,8; 5,32; 8,26.29.39; 9,31; 10; 11,24-28; 13,2.4.9; 16,6-7; 20,22-23; 21,11 etj.

679 Krh. edhe Mt 10,1-42.

680 Krh. Mt 28,18.

681 Krh. Vap 1,4-8.

682 Krh. Gjn 20,21.

683 Krh. Kol 1,24.

684 TERTULIANI, *Apologeticum*, 50,13: PL 1, 534; CChr I, 171.

veprimin e saj, që priret nga realizimi i planit hyjnor, ajo njeh fillime dhe shkallë; madje, nganjëherë, pas fillimeve fatlume, duhet të regjistrojë dhimbshëm një prapakthim, ose të paktën gjendet në një stad mangësie apo pamjaftueshmërie. Për sa u përket pastaj njerëzve, grupeve dhe popujve, vetëm në mënyrë graduale ajo mund t'i arrijë e t'i bëjë për vete, duke i përfshirë kështu në plotësinë e vet katolike. Pastaj, çfarëdo kushti apo gjendjeje duhet t'u përgjigjen veprimet përkatëse dhe mjetet e përshtatshme.

Nismat kryesore me të cilat përhapësit e Ungjillit, duke shkuar në të gjithë botën, përmbushin detyrën për ta predikuar atë dhe për të themeluar Kishën në mes të popujve dhe të grupeve njerëzore që ende nuk besojnë në Krishtin, quhen përgjithësisht "misione": ato realizohen pikërisht me veprimtarinë misionare dhe zhvillohen më së shumti në territore të caktuara të njohura prej Selisë së shenjtë. Qëllimi specifik i kësaj veprimtarie misionare është ungjillëzimi dhe themelimi i Kishës në gjirin e atyre popujve e grupeve njerëzore në të cilët ende nuk është e rrënjosur[685]. Kështu është e nevojshme që prej farës së fjalës së Hyjit të zhvillohen Kisha të veçanta autoktone, të themeluara kudo në botë në numër të mjaftueshëm. Kisha që, të pasura me forca të vetat e me një pjekuri të vetën dhe të pajisura siç duhet me një hierarki të vetën, të bashkuar me popullin besimtar, si dhe me mjetet që janë në përputhje me inteligjencën e tyre për ta jetuar mirë jetën e krishterë, të sjellin ndihmesën e tyre në dobi të të gjithë Kishës. Mjeti kryesor për këtë themelim është predikimi i Ungjillit të Jezu Krishtit, për kumtimin e të cilit Zotëria dërgoi në të gjithë botën nxënësit e vet, në mënyrë që njerëzit, të rilindur nëpërmjet Fjalës së Hyjit[686], me pagëzim t'i bashkohen Kishës, e cila, si trup i Fjalës së mishëruar, merr ushqim e jetë prej fjalës së Hyjit dhe prej bukës eukaristike[687].

Në këtë veprimtari misionare të Kishës nganjëherë vërehen kushte të ndryshme e të përziera me njëra-tjetrën: fillimisht është fillimi apo themelimi, pastaj zhvillimi i ri apo periudha rinore. Por, edhe kur përfundojnë këto faza, nuk resht veprimi misionar i Kishës: madje u takon Kishave të veçanta të organizuara tashmë që ta vazhdojnë atë, duke ua predikuar Ungjillin të gjithë atyre që janë ende jashtë.

Gjithashtu, grupet njerëzore në mes të të cilave gjendet Kisha, shpesh për arsye të ndryshme ndryshojnë rrënjësisht, gjë nga e cila mund të krijohen situata krejtësisht të reja. Në këtë rast Kisha duhet të vlerësojë nëse ato janë të tilla që kërkojnë përsëri veprimin e saj misionar. Dhe përsëri, nganjëherë krijohen disa rrethana që, të paktën përkohësisht, e bëjnë të pamundur kumtimin e drejtpërdrejtë e të menjëhershëm të mesazhit ungjillor. Në këtë rast misionarët, me durim e maturi, dhe në të njëjtën kohë me besim të madh, duhet të japin të paktën dëshminë e dashurisë dhe të mirësisë së Krishtit, duke përgatitur kështu rrugët e Zotit dhe duke e bërë atë në njëfarë mënyre të pranishëm.

Pra, është e qartë se veprimtaria misionare buron drejtpërdrejt prej vetë natyrës së Kishës; ajo përhap fenë e saj shpëtimtare, realizon njësinë katolike të saj duke e përhapur, mbështetet në apostolicitetin e saj, zbaton kuptimin kolegjial të hierarkisë së saj, në fund, dëshmon, përhap e nxit shenjtërinë e saj. Kështu veprimi misionar mes paganëve ndryshon qoftë prej veprimtarisë baritore që zhvillohet në mes të besimtarëve, qoftë prej nismave që duhen marrë për të rivendosur njësinë e të krishterëve. Megjithatë, këto dy forma veprimtarie bashkohen fort me veprimtarinë misionare të Kishës[688]. Në të vërtetë, ndarja

685 SHËN TOMA I AKUINIT flet për misionin apostolik për të themeluar Kishën: krh. *Sent.* Lib. I, dist. 16, q. 1, a. 2 ad 2 e te 4; a. 3 sol.; *Summa Theol.*, I, q. 43, a. 7 ad 6; I-II, q. 106, a. 4 ad 4. Krh. BENEDIKTI XV, *Maximum illud*, 30.11.1919: AAS 11 (1919), fq. 445 e 453; PIU XI, *Rerum Ecclesiae*, 28.02.1926: AAS 18 (1926), fq. 74; PIU XII, 30.04.1939, *ai Direttori delle PP. OO. MM.*; po ai, 24.06.1944, *ai Direttori delle PP. OO. MM*: AAS 36 (1944), fq. 210; përsëri te AAS 42 (1950), fq. 727, e 43 (1951), fq. 508; po ai, 29.06.1948 *al clero indi-geno*: AAS 40 (1948), fq. 374; po ai, *Evangelii Praecones*, 02.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 507; po ai, *Fidei Donum*, 15.01.1957: AAS 49 (1957), fq. 236; GJONI XXIII, *Princeps Pastorum*, 28.11.1959: AAS 51 (1959), fq. 835; PALI VI, *Om.*, 18.10.1964: AAS 55 (1964), fq. 911. Si Papët, ashtu edhe Etërit e Skolastikët flasin për zgjerimin e Kishës: SHËN TOMA I AKUINIT, *Comm. in Matt.*, 16, 28; LUANI XIII, Enciklika *Sancta Dei Civitas*, 03.12.1880: ASS 13 (1880), fq. 241; BENEDIKTI XV, Enciklika *Maximum illud*, 30.11.1919: AAS 11 (1919), fq. 442; PIU XI, Enciklika *Rerum Ecclesiae*, 28.02.1926: AAS 18 (1926), fq. 65.

686 Krh. 1 Pjt 1,23.

687 Krh. Vap 2,42.

688 Siç është e dukshme, në këtë nocion të veprimtarisë misionare për-fshihen natyrisht edhe ato pjesë të Amerikës Latine në të cilat nuk ka as një Hierarki, as një pjekuri të jetës së krishterë, as një predikim të mjaftueshëm të Ungjillit. Pastaj, se këto toka faktikisht njihen si mi-sionare prej Selisë së shenjtë, kjo nuk varet prej Koncilit. Prandaj, për sa i përket lidhjes mes nocionit të veprimtarisë

mes të krishterëve i shkakton dëm të madh çështjes së shenjtë të predikimit të Ungjillit të gjithë njerëzve[689] dhe i pengon shumë vetë që të përqafojnë fenë. Kështu nevoja e misionit i thërret të gjithë të pagëzuarit të mblidhen në një grigjë të vetme dhe ta dëshmojnë njëzëri Krishtin, Zotin e tyre, përpara kombeve. Ata, nëse ende nuk mund ta dëshmojnë plotësisht njësinë e fesë, duhet të paktën të jenë të frymëzuar prej vlerësimit dhe dashurisë së ndërsjellë.

Arsyet e veprimtarisë misionare

7. Arsyeja e veprimtarisë misionare gjendet në vullnetin e Hyjit, i cili dëshiron "që të shëlbohen të gjithë njerëzit dhe ta arrijnë njohjen e të vërtetës. Sepse, Hyji është një i vetëm, një i vetëm është edhe Ndërmjetësi mes Hyjit e njerëzve: Njeriu – Jezu Krishti, i cili flijoi vetveten si shpërblim për të gjithë njerëzit" (1 Tim 2,4-6), "e vetëm nëpër Të fitohet shëlbimi" (Vap 4,12). Pra, është e nevojshme që të gjithë të kthehen nga Krishti i njohur nëpërmjet predikimit të Kishës, dhe me të e me Kishën, trupin e tij, të bashkohen me anë të pagëzimit[690]. Në të vërtetë, vetë Krishti, "duke e komunikuar shprehimisht nevojën e fesë dhe të pagëzimit (krh. Gjn 3,5), ka pohuar në të njëjtën kohë edhe nevojën e Kishës, në të cilën njerëzit hyjnë nëpërmjet pagëzimit si nëpërmjet një dere. Prandaj, nuk mund të shpëtohen ata njerëz, të cilët, duke e ditur se Kisha katolike është themeluar prej Hyjit, nëpërmjet Jezu Krishtit, si e nevojshme, nuk do të duan të hyjnë dhe të qëndrojnë në të"[691]. Pra, megjithëse Hyji, nëpërmjet rrugëve që vetëm ai i njeh, mund t'i çojë njerëzit, që pa faj të vetin nuk e njohin Ungjillin, në atë fe "pa të cilën nuk është e mundshme t'i pëlqehet Hyjit"[692], gjithsesi, është detyrë e pashmangshme e Kishës[693], dhe njëkohësisht e drejtë e saja e shenjtë, të përhapë Ungjillin; si rrjedhojë, veprimtaria misionare e ruan plotësisht, sot sikurse gjithmonë, vlefshmërinë dhe nevojën e vet.

Falë saj trupi mistik i Krishtit i mbledh dhe i drejton pareshtur forcat e veta për të nxitur zhvillimin e vet[694]. Për ta zhvilluar këtë veprimtari gjymtyrët e Kishës janë të nxitura prej asaj dashurie me të cilën e duan Hyjin dhe me të cilën dëshirojnë të bashkëndajnë me të gjithë njerëzit të mirat shpirtërore të jetës së tashme dhe asaj të ardhshme.

Në fund, falë kësaj veprimtarie misionare, Hyji lavdërohet plotësisht, në kuptimin se njerëzit e pranojnë në formë të vetëdijshme e të plotë veprën e tij shpëtimtare, që ai ka kryer në Krishtin. Gjithnjë falë saj realizohet plani i Hyjit, të cilit Krishti, në shpirt dëgjese e dashurie, iu kushtua për lavdinë e Atit që e kishte dërguar[695] që e gjithë gjinia njerëzore të përbëjë një popull të vetëm të Hyjit, të bashkohet në të vetmin trup të Krishtit, të ndërtohet në një tempull të vetëm të Shpirtit Shenjt (DMB 2010); e gjithë kjo, ndërsa favorizon mirëkuptimin vëllazëror, i përgjigjet edhe dëshirës së brendshme të të gjithë njerëzve. Kështu më në fund plotësohet me të vërtetë plani i Krijuesit, që e krijoi njeriun në shëmbëlltyrë e përngjasim të vetin, kur të gjithë ata që janë pjesëmarrës të natyrës njerëzore, të rilindur në Krishtin nëpërmjet Shpirtit Shenjt, duke reflek-tuar së bashku lavdinë e Hyjit, do të mund të thonë: "Ati ynë"[696].

---

misionare dhe territoreve të caktuara është thënë qëllimisht se kjo veprimtari zhvillohet "më së shumti" në disa territore të njohura prej Selisë së shenjtë.

689 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Ekumenizmin *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë), nr. 1: AAS 57 (1965), fq. 90.

690 Krh. Mk 16,16; Gjn 3,5.

691 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 14: AAS 57 (1965), fq. 18.

692 Krh. Heb 11,6.

693 Krh. 1 Kor 9,16.

694 Krh. Ef 4,11-16

695 Krh. Gjn 7,18; 8,30 e 44; 8,50; 17,1.

696 Mbi këtë ide të përmbledhur shih doktrinën e SHËN IRENEUT mbi vënien e gjithçkaje nën kryesinë e Krishtit. Krh. edhe HIPOLITI, *De Antichristo*, 3: "Duke i dashur të gjithë e duke dashur t'i shpëtojë të gjithë, duke dashur të jetë në krye të të gjithë bijve të Hyjit dhe duke i thirrur të gjithë shenjtërit në një njeri të vetëm të përsosur...": PG 10, 732; GCS Hipoliti I, 2, fq. 6; Benedictiones Iacob, 7: T.U., 38-1, fq. 18, linr. 4 e vijim; ORIGJENI, *In Ioann.*, Tom. I, nr. 16: "Atëherë një i vetëm do të jetë akti i njohjes së Hyjit nga ata që kanë arritur te Hyji, të udhëhequr prej asaj Fjale që është pranë Hyjit, që kështu të gjithë bijtë të jenë plotësisht të formuar

Veprimtaria misionare në jetë dhe në histori

8. Veprimtaria misionare është e lidhur ngushtë edhe me natyrën njerëzore e me aspiratat e saj. Faktikisht Kisha, për vetë faktin se u kumton atyre Krishtin, ua zbulon njerëzve në mënyrë të natyrshme të vërtetën mbi gjendjen e tyre dhe mbi thirrjen e tyre të tërësishme, pasi është Krishti fillimi e modeli i njerëzimit të ri, pra i atij njerëzimi të përshkuar prej dashurisë vëllazërore, prej sinqeritetit, prej shpirtit të paqes, që të gjithë i dëshirojnë me gjithë zemër. Krishti dhe Kisha, që e dëshmon atë me predikimin e vet ungjillor, i kapërcejnë veçantizmat e racës dhe të kombësisë, kështu që askujt dhe në asnjë asnjë vend nuk mund të shfaqen të huaj[697]. Krishti është e vërteta dhe rruga, që predikimi ungjillor u zbulon të gjithëve, duke i bërë ata të kuptojnë fjalët e thëna prej atij vetë: "Kthehuni e besojini Ungjillit" (Mk 1,15). Dhe meqenëse ai që nuk beson tashmë është i dënuar[698], është e qartë se fjalët e Krishtit janë njëkohësisht fjalë dënimi dhe hiri, vdekjeje dhe jete. Vetëm duke e bërë të vdesë atë që është e vjetër mund të arrijmë në përtëritjen e jetës: dhe kjo vlen para së gjithash për personat, por vlen edhe për të mirat e ndryshme të kësaj bote, të karakterizuara njëkohësisht prej mëkatit të njeriut dhe prej bekimit të Hyjit: "të gjithë mëkatuan dhe u përjashtuan nga lumturia e Hyjit" (Rom 3,23). Kështu, askush në vetvete dhe me forcat e veta nuk arrin të lirohet prej mëkatit e të ngrihet lart, askush nuk është në gjendje të lirohet prej dobësisë së vet, prej vetmisë së vet dhe prej skllavërisë së vet[699]; të gjithë kanë nevojë për Krishtin si shembull, si mësues, si çlirimtar, si shëlbues, si ai që dhuron jetën. Dhe efektivisht në historinë njerëzore, edhe nga këndvështrimi tokësor, Ungjilli gjithmonë ka përfaqësuar një tharm lirie e përparimi, dhe paraqitet gjithmonë si tharm i vëllazërisë, i përvujtërisë dhe i paqes. Pra, me të drejtë Krishti lartësohet prej besimtarëve si "ai që njerëzit e presin dhe shpëtimtari i tyre"[700].

Karakteri eskatologjik i veprimtarisë misionare

9. Prandaj, periudha e veprimtarisë misionare vendoset mes ardhjes së parë dhe të dytë të Krishtit, në të cilën Kisha, si të korrat, do të bashkohet nga të katër anët e botës në mbretërinë e Hyjit[701]. Pikërisht para ardhjes së Zotërisë, Ungjilli duhet t'u kumtohet të gjitha kombeve[702].

Veprimtaria misionare nuk është gjë tjetër veçse shfaqja, pra dëftimi dhe realizimi, i planit hyjnor në botë dhe në histori: me të Hyji qartazi e përfundon historinë e shpëtimit. Me fjalën e predikimit dhe me kremtimin e sakramenteve, qendra dhe kulmi i të cilave është eukaristia e shenjtë, ajo e bën të pranishëm Krishtin, autorin e shpëtimit. E pastron prej mbetjeve të së keqes çdo element të së vërtetës e të hirit që është i pranishëm dhe vërehet në mes të paganëve prej një pranie të fshehtë të Hyjit dhe e kthen te autori i vet, pra te Krishti, që e shkatërron mbretërinë e djallit dhe e ndal mbrapshtinë shumëformëshe të mëkatit. Prandaj çdo element i të mirës që është i pranishëm dhe vërehet në zemrën e në shpirtin njerëzor apo në doket e qytetërimet e veçanta të popujve, jo vetëm nuk duhet humbur, por edhe shërohet, lartësohet dhe përsoset për lavdinë e Hyjit, turpërimin e djallit dhe

---

në njohjen e Atit, ashtu sikurse tani vetëm Biri e njeh Atin": PG 14, 49; GCS Origjeni IV, 20; SHËN AGUSTINI, *De sermone Domini in monte*, I, 41: "Duam atë që me ne mund të çojë në ato mbretëri, ku askush nuk thotë: Ati im, por të gjithë të njëjtit Hyj: Ati ynë": PL 34, 1250; SHËN CIRILI I ALEKSANDRISË, *In Ioann.* I: "Jemi të gjithë në Krishtin dhe karakteri i përbashkët i njerëzimit rijeton në të. Prandaj quhet edhe Adami i ri... Në të vërtetë, banoi ndër ne ai që për natyrë është Bir dhe Hyj, prandaj gërthasim në Shpirtin e tij: Abbà, o Atë! Fjala banon në të gjithë si në një tempull të vetëm, pra ajo që ka marrë për ne dhe prej nesh, që, duke jetuar të gjithë në vetvete, të na pajtonte të gjithëve në një trup të vetëm, siç thotë Pali": PG 73, 161-164.

697 BENEDIKTI XV, *Maximum illud*, 30.11.1919: AAS 11 (1919), fq. 445: "Ashtu si Kisha e Hyjit është katolike dhe nuk është e huaj për asnjë popull apo komb...". Krh. GJONI XXIII, *Mater et Magistra*: "Kisha është universale me të drejtë hyjnore... Duke hyrë në jetën e popuj-ve, nuk është dhe as nuk ndihet kurrë një institucion që diktohet nga jashtë... Dhe ajo që në të përfaqëson një vlerë, cilado të jetë natyra e saj, përforcohet dhe fisnikërohet" (pra, ata që kanë rilindur në Krishtin): 25.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 444.

698 Krh. Gjn 3,18.

699 Krh. IRENEU, *Adv. Haer.*, III, 15 nr. 3: PG 7, 919: "Qenë predikues të së vërtetës dhe apostuj të lirisë".

700 *Breviari romak*, Antifona O [e Magnificat-it] në Mbrëmësoren e datës 23 dhjetor.

701 Krh. Mt 24,31; *Didachè*, 10,5: FUNK I, fq. 32.

702 Krh. Mk 13,1.

lumturinë e njeriut[703]. Kështu veprimtaria misionare priret nga plotësia e vet eskatologjike[704]. Në të vërtetë, falë saj, sipas mënyrës dhe kohës që Ati ia ka lënë pushtetit të vet[705], përhapet populli i Hyjit, për të cilin është thënë në mënyrë profetike: "Zgjeroje vendin e tendës sate, shtriji pa kursim pëlhurat e banesës sate, zgjati litarët e tu" (Is 54,2)[706]; falë saj rritet trupi mistik deri në masën e moshës së plotësisë së Krishtit[707]; falë saj tempulli shpirtëror, në të cilin adhurohet Hyji në shpirt dhe të vërtetë[708], zgjerohet dhe ndërtohet mbi themelin e apostujve e të profetëve, ndërsa guri i këndit është vetë Jezu Krishti (krh. Ef 2,20).

Kapitulli II

VEPRA MISIONARE NË VETVETE

Hyrje

10. Kisha, që prej Krishtit është dërguar për t'ua zbuluar dhe për t'ua komunikuar dashurinë e Hyjit të gjithë njerëzve dhe të gjithë popujve, e kupton se i mbetet ende për të kryer një vepër misionare tejet e madhe. Në të vërtetë, plot dy miliardë njerëz, dhe numri i tyre rritet dita ditës, të bashkuar në grupime të mëdha dhe të përcaktuar nga lidhje kulturore të qëndrueshme, nga tradita fetare të hershme apo nga marrëdhënie të forta shoqërore, ose nuk e kanë dëgjuar ende ose sapo e kanë dëgjuar mesazhin ungjillor. Ndër ta, disa ndjekin njërin prej besimeve të mëdha, të tjerë mbeten ende larg vetë idesë së Hyjit, të tjerë e mohojnë haptazi ekzistencën e tij, madje nganjëherë i bëjnë luftë. Pra, Kisha, që të jetë në gjendje t'u japë të gjithëve misterin e shpëtimit dhe jetën që Hyji i ka sjellë njeriut, duhet të përpiqet të përfshihet në të gjitha grupimet me të njëjtën lëvizje me të cilën vetë Krishti, nëpërmjet mishërimit të vet, u lidh me atë mjedis socio-kulturor të njerëzve në mes të të cilëve jetoi.

Neni 1
DËSHMIA E KRISHTERË

Dëshmia e jetës dhe dialogu

11. Është e nevojshme që Kisha të jetë e pranishme në këto grupime njerëzore nëpërmjet bijve të vet, që jetojnë në mes tyre ose te ata janë të dërguar. Në të vërtetë, të gjithë të krishterët, kudo që jetojnë, kanë detyrën të shfaqin me shembullin e jetës së tyre dhe me dëshminë e fjalës së tyre njeriun e ri, me të cilin janë veshur në pagëzim, dhe forcën e Shpirtit Shenjt, prej të cilit janë përforcuar në krezmim; kështu që të tjerët, duke i parë veprat e mira, të lavdërojnë Hyjin Atë[709] dhe ta kuptojnë më plotësisht domethënien e njëmendtë të jetës njerëzore si dhe lidhjen e gjithë-mbarshme të solidaritetit të njerëzve mes tyre.

Por që ata të mund ta japin dobishëm këtë dëshmi, duhet të krijojnë marrëdhënie vlerësimi e dashurie me këta njerëz, ta njohin veten si pjesëtarë të atij grupi njerëzor në mes të të cilit jetojnë, dhe

703 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 17: AAS 57 (1965), fq. 20-21; SHËN AGUSTINI, *De Civitate Dei*, 19, 17: PL 41, 646; Udhëzimi i Kongregatës së Shenjtë Propaganda Fide: *Collectanea* I, nr. 135, fq. 42.

704 Sipas Origjenit, Ungjilli duhet të predikohet përpara mbarimit të kësaj bote: *Hom. in Lc.* XXI: GCS Orig. IX, 136, 21 sq.; *In Matth. comm. ser.*, 39: XI, 75, 25 sq.; *Hom. in Ierem.*, III, 2: VIII, 308, 29 e vijim; SHËN TOMA, *Summ. Theol.*, I-II, q. 106, a. 4, ad 4.

705 Krh. Vap 1,7.

706 ILARI I PUATJERIT, *In Ps.* 14: PL 9, 301; EUZEBI I CESARESË, *In Isaiam* 54, 2-3: PG 24, 462-463; CIRILI i ALEKSANDRISË, *In Isaiam* V, kap. 54, 1-3: PG 70, 1193.

707 Krh. Ef 4,13.

708 Krh. Gjn 4,23.

709 Krh. Mt 5,16.

të marrin pjesë, nëpërmjet kompleksit të marrëdhënieve e të punëve të ekzistencës njerëzore, në jetën kulturore e shoqërore. Kështu duhet t'i njohin mirë traditat kombëtare e fetare të të tjerëve, të lumtur që të zbulojnë e të gatshëm që të respektojnë ato sythe të Fjalës që gjenden të fshehura aty; duhet ta ndjekin me vëmendje shndërrimin e thellë që ndodh në mes të popujve, dhe të përpiqen që njerëzit e sotëm, tepër të përfshirë prej interesave shkencore e teknologjike, të mos e humbasin kontaktin me realitetet hyjnore, por madje të hapen dhe ta dëshirojnë fort atë të vërtetë e dashuri të zbuluar prej Hyjit. Ashtu sikurse vetë Krishti depërtoi në zemrën e njerëzve për t'i çuar nëpërmjet një kontakti vërtet njerëzor në dritën hyjnore, po ashtu edhe nxënësit e tij, të frymëzuar përbrenda prej Shpirtit të Krishtit, duhet t'i njohin njerëzit në mes të të cilëve jetojnë dhe t'i mbështesin marrëdhëniet me ta në një dialog të sinqertë e të kuptueshëm, në mënyrë që këta të kuptojnë se çfarë pasurish Hyji, në zemërgjerësinë e vet, u ka dhënë popujve; dhe njëkohësisht duhet të përpiqen t'i ndriçojnë këto pasuri në dritën e Ungjillit, t'i lirojnë ato dhe t'i vendosin nën autoritetin e Hyjit shpëtimtar.

Prania e dashurisë

12. Prania e të krishterëve në grupet njerëzore duhet të frymëzohet prej asaj dashurie me të cilën Hyji na ka dashur: ai do pikërisht që edhe ne ta duam njëri-tjetrin me të njëjtën dashuri[710]. Dhe efektivisht dashuria e krishterë shtrihet te të gjithë, pa dallime racore, shoqërore apo fetare, pa perspektiva fitimi apo mirënjohjeje. Ashtu sikurse Hyji na ka dashur me dashuri të painteres, po ashtu edhe besimtarët me dashurinë e tyre duhet të shqetësohen për njeriun, duke e dashur me të njëjtën shtytje me të cilën Hyji e ka kërkuar njeriun. Pra, ashtu sikurse Krishti kalonte nëpër të gjitha qytetet e fshatrat, duke shëruar çdo sëmundje e paaftësi si shenjë e ardhjes së mbretërisë së Hyjit[711], po ashtu edhe Kisha, nëpërmjet bijve të vet, bashkohet me të gjithë njerëzit e çfarëdo gjendjeje, por sidomos me të varfrit dhe të vuajturit, duke e dhuruar veten me gjithë qejf për ta[712]. Në të vërtetë, ajo bashkëndan gëzimet e tyre dhe dhimbjet e tyre, njeh aspiratat dhe problemet e jetës, vuan me ta në ankthin e vdekjes. Atyre që kërkojnë paqen, ajo dëshiron t'u përgjigjet me dialogun vëllazëror, duke u sjellë atyre paqen dhe dritën që vijnë prej Ungjillit.

Besimtarët duhet të angazhohen, duke bashkëpunuar me të gjithë të tjerët, në rregullimin e çështjeve ekonomike e shoqërore. Duhet të punojnë me kujdes të madh për edukimin e fëmijëve dhe të të rinjve në rendet e ndryshme të shkollave, që duhen konsideruar jo thjesht si një mjet i privilegjuar për formimin dhe zhvillimin e rinisë së krishterë, por njëkohësisht si një shërbim me rëndësi parësore për njerëzit dhe posaçërisht për kombet në rrugë zhvillimi, për lartësimin e dinjitetit njerëzor dhe përgatitjen e kushteve më njerëzore. Të krishterët duhet që përsëri t'u japin ndihmesën e tyre përpjekjeve të atyre popujve që, duke luftuar kundër urisë, padijes dhe sëmundjeve, përpiqen për të krijuar kushte më të mira jete dhe për të vendosur paqen në botë. Në këtë veprimtari besimtarët duhet të dëshirojnë të bashkëpunojnë me zgjuarsi në nismat e nxitura prej instituteve private e publike, prej qeverive, prej organizmave ndërkombëtare, prej bashkësive të ndryshme të krishtera dhe prej besimeve jo të krishtera.

Megjithatë, Kisha nuk dëshiron aspak të ndërhyjë në qeverisjen e qytetit tokësor. Ajo nuk kërkon për vete tjetër sferë kompetence, përveç asaj që t'u shërbejë njerëzve me dashuri e besnikëri, me ndihmën e Hyjit[713].

Nxënësit e Krishtit, duke qëndruar në kontakt të ngushtë me njerëzit në jetë dhe në veprimtari, kanë qëllimin kështu t'u japin atyre një dëshmi të përnjëmendtë të krishterë dhe të punojnë për shpëtimin e tyre, edhe aty ku nuk mund ta kumtojnë plotësisht Krishtin. Në të vërtetë, ata nuk kërkojnë përparimin dhe begatinë thjesht materiale të njerëzve, por synojnë të nxisin dinjitetin e tyre dhe bashkimin e tyre vëllazëror, duke mësuar të vërtetat fetare e morale që Krishti i ka ndriçuar me dritën e vet, dhe kështu shkallë-shkallë të hapin një rrugë gjithnjë e më të përsosur drejt Zotit. Në këtë mënyrë

710 Krh. 1 Gjn 4,11.

711 Krh. Mt 9,35 e vijim; Vap 10,38.

712 Krh. 2 Kor 12,15.

713 Krh. Mt 20,26; 23,11; *Discorso* mbajtur në Koncil, 21.11.1964: AAS 56 (1964), fq. 1013.

njerëzit ndihmohen për të arritur shpëtimin nëpërmjet dashurisë ndaj Hyjit dhe ndaj të afërmit; atëherë fillon të shkëlqejë misteri i Krishtit, në të cilin shfaqet njeriu i ri, i krijuar në shëmbëlltyrë të Hyjit[714], dhe në ta zbulohet dashuria e Hyjit.

Neni 2
PREDIKIMI I UNGJILLIT DHE BASHKIMI I POPULLIT TË HYJIT

Ungjillëzimi dhe kthimi

13. Kudo ku Hyji hap një derë të fjalës për të folur për misterin e Krishtit[715], aty të gjithë njerëzve[716], me çiltërsi[717] dhe me këmbëngulje duhet t'u kumtohet[718] Hyji i gjallë dhe ai të cilin Hyji e ka dërguar për shpëtimin e të gjithëve, Jezu Krishtin[719]. Vetëm kështu jo të krishterët, të cilëve do t'ua hapë zemrën Shpirti Shenjt[720], do të besojnë e lirisht do të kthehen kah Zoti, dhe sinqerisht do të bashkohen me atë që, duke qenë "udha, e vërteta dhe jeta" (Gjn 14,6), u përgjigjet të gjitha pritjeve të shpirtit të tyre, madje i tejkalon ato pafundësisht.

Sigurisht që një kthim i tillë duhet kuptuar si fillim: e megjithatë, është i mjaftueshëm që njeriu të ndiejë se, i shkëputur prej mëkatit, përfshihet në misterin e dashurisë së Hyjit, i cili e thërret të lidhë në Krishtin një marrëdhënie personale me të. Në të vërtetë, nën veprimin e hirit të Hyjit, i sapokthyeri fillon një rrugëtim shpirtëror në të cilin, duke u gjendur tashmë prej fesë në kontakt me misterin e vdekjes dhe të ngjalljes, kalon prej njeriut të vjetër te njeriu i ri që në Krishtin gjen përsosmërinë e vet[721]. Ky kalim, që nënkupton një ndryshim progresiv mendësie e zakonesh, duhet të shfaqet në rrjedhojat e veta të rendit shoqëror dhe të zhvillohet progresivisht në kohën e katekumenatit. Dhe meqenëse Zoti në të cilin njeriu beson është shenjë kundërshtie[722], jo rrallë ai që kthehet përballet me ndarje e shkëputje, por edhe me gëzime, që Hyji bujarisht i jep[723].

Kisha ndalon rreptësisht që të detyrohet apo të nxitet e të tërhiqet ndokush me mashtrime të pavend për të përqafuar fenë, në të njëjtën mënyrë sikurse kërkon fuqimisht që askush, me keqtrajtime të padrejta, të largohet prej vetë fesë[724].

Sipas një praktike shumë të hershme në Kishë, arsyet e kthimit duhet të shqyrtohen, dhe, nëse është e nevojshme, edhe të pastrohen.

Katekumenati dhe fillimi i krishterë

14. Ata që prej Hyjit, nëpërmjet Kishës, kanë marrë dhuratën e fesë në Krishtin[725], duhen pranuar gjatë ceremonive liturgjike në katekumenat. Kjo, pa qenë një paraqitje e thjeshtë e të vërtetave dogmatike dhe e normave morale, përbën një shkollë të vërtetë të formimit, e shtrirë siç duhet në kohë, në jetën e krishterë, në të cilën, pikërisht, nxënësit bien në kontakt me Krishtin, mësuesin e tyre. Prandaj katekumenët duhet të drejtohen siç duhet në misterin e shpëtimit e në praktikën e moralit

714 Krh. Ef 4,24.

715 Krh. Kol 4,3.

716 Krh. Mk 16,15.

717 Krh. Vap 4,13.29.31; 9,27-28; 13,46; 14,3; 19,8; 26,26; 28,31; 1 Sel 2,2; 2 Kor 3,12; 7,4; Fil 1,20; Ef 3,12; 6,19-20.

718 Krh. 1 Kor 9,15; Rom 10,14.

719 Krh. 1 Sel 1,9-10; 1 Kor 1,18-21; Gal 3,1; Vap 14,15-17; 17,22-31.

720 Krh. Vap 16,14.

721 Krh. Kol 3,5-10; Ef 4,20-24.

722 Krh. Lk 2,34; Mt 10,34-39.

723 Krh. 1 Sel 1,6.

724 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Deklarata mbi lirinë fetare *Dignitatis Humanae* (Për Dinjitetin Njerëzor), nr. 2, 4, 10; Kushtetuta baritore mbi Kishën në botën bashkëkohore *Gaudium et Spes* (Gëzimi dhe Shpresa), nr. 21.

725 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 17: AAS 57 (1965), fq. 20-21.

ungjillor, dhe nëpërmjet riteve të shenjta, që duhen kremtuar më tej[726], duhet të përfshihen në jetën fetare, liturgjike e bamirëse të popullit të Hyjit.

Pastaj, të liruar falë sakramenteve të hyrjes në jetën e krishterë prej pushtetit të errësirës[727], të vdekur, të varrosur e të ngjallur bashkë me Krishtin[728], të marrin Shpirtin e bijësimit[729] dhe të kremtojnë përkujtimin e vdekjes e të ngjalljes së Zotit me krejt popullin e Hyjit.

Është e dëshirueshme një reformë e liturgjisë së kohës së Kreshmeve dhe të Pashkës, që të jetë në gjendje ta përgatisë shpirtin e katekumenëve për kremtimin e misterit të Pashkës, gjatë festave të të cilit ata, me anë të pagëzimit, të rilindin në Krishtin.

Ky fillim i krishterë gjatë katekumenatit nuk duhet të jetë vetëm vepër e katekistëve apo e meshtarëve, por e të gjithë bashkësisë së besimtarëve, sidomos e nunëve, në mënyrë që katekumenët të ndiejnë menjëherë se i përkasin popullit të Hyjit. Duke qenë jeta e Kishës apostolike, është e nevojshme që ata të mësojnë të bashkëpunojnë në mënyrë aktive në ungji-llëzimin dhe në ndërtimin e Kishës me dëshminë e jetës dhe me rrëfimin e fesë.

Në fund, në Kodin e ri duhet të përcaktohet më saktë gjendja juridike e katekumenëve. Në të vërtetë, ata tashmë janë të bashkuar me Kishën[730], tashmë i përkasin familjes së Krishtit[731], dhe jo rrallë bëjnë tashmë një jetë të frymëzuar prej fesë, shpresës dhe dashurisë.

Neni 3
FORMIMI I BASHKËSISË SË KRISHTERË

Bashkësia e krishterë

15. Shpirti Shenjt, që nëpërmjet farës së fjalës dhe predikimit të Ungjillit i thërret të gjithë njerëzit në Krishtin dhe nxit në zemrat e tyre bashkimin me fenë, kur lind në jetë të re te burimi pagëzimor besimtarët në Krishtin, i mbledh ata në popullin e vetëm të Hyjit, që është "fis i zgjedhur, meshtari mbretërore, komb i shenjtë, popull që Hyji e fitoi për vete"[732].

Prandaj misionarët, si bashkëpunëtorë të Hyjit[733], duhet t'u japin jetë bashkësive të besimtarëve që, duke pasur një sjellje të denjë për thirrjen që kanë marrë[734], të jenë të tillë që të ushtrojnë atë funksion të trefishtë meshtarak, profetik e mbretëror që Hyji u ka besuar. Në këtë mënyrë bashkësia e krishterë bëhet shenjë e pranisë hyjnore në botë: në të vërtetë, në flinë eukaristike ajo kalon pareshtur te Ati në bashkim me Krishtin[735], e ushqyer me zell prej fjalës së Hyjit[736], dëshmon Krishtin[737] dhe ndjek rrugën e dashurisë, që është e pasur me shpirtin apostolik [738].

---

726 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 64-65: AAS 56 (1964), fq. 117.

727 Krh. Kol 1,13. Mbi këtë liri prej skllavërisë së djallit dhe të territ në Ungjill krh. Mt 12,28; Gjn 8,44; 12,31 (krh. 1 Gjn 3,8; Ef 2,1-2). Në liturgjinë e Pagëzimit krahaso Ritin Romak.

728 Krh. Rom 6,4-11; Kol 2,12-13; 1 Pjt 3,21-22; Mk 16,16.

729 Krh. 1 Sel 3,5-7; Vap 8,14-17.

730 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 14: AAS 57 (1965), fq. 19.

731 Krh. SHËN AGUSTINI, *Tract. in Ioann.* 11,4: PL 35, 1476.

732 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 9: AAS 57 (1965), fq. 13.

733 Krh. 1 Kor 3,9.

734 Krh. Ef 4,1.

735 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 10, 11, 34: AAS 57 (1965), fq. 10-17, 39-40.

736 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Zbulimin hyjnor *Dei Verbum* (Fjala e Hyjit), nr. 21: AAS 58 (1966), fq. 827.

737 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 12, 35: AAS 57 (1965), fq. 16, 40-41.

738 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 23, 36: AAS 57 (1965), fq. 28, 41-42.

Që prej fillimit bashkësia e krishterë duhet të jetë e formuar në mënyrë të tillë që të mund t'u përgjigjet, e vetme, për sa është e mundur, nevojave të veta. Një grup i tillë besimtarësh, që zotërojnë pasurinë kulturore të kombit të cilit i përkasin, duhet të lëshojë rrënjë të thella në popull: prej tij duhet të lindin familje me shpirt ungjillor[739] e të mbështetura prej shkollave të përshtatshme; duhet të ndërtohen shoqata e organizma, nëpërmjet të cilave apostullati i laikëve do të jetë në gjendje të mbushë me shpirt ungjillor mbarë shoqërinë. Në fund, duhet të shkëlqejë dashuria mes katolikëve që u përkasin riteve të ndryshme[740].

Mes neofitëve duhet të nxitet edhe shpirti ekumenik, me bindjen e qartë se vëllezërit që besojnë në Krishtin janë nxënësit e tij, të lindur në pagëzim dhe bashkëpjesëtarë të thesareve të shumta të popullit të Hyjit. Në masën në të cilën e lejon situata fetare, duhet nxitur një veprim ekumenik i tillë që katolikët, duke përjashtuar çdo formë indiferentizmi, sinkretizmi dhe konkurrence të pakuptim, nëpërmjet një dëshmie feje, të përbashkët, për sa të jetë e mundur, në Hyjin dhe në Jezu Krishtin përpara jo besimtarëve, nëpërmjet bashkëveprimit në fushën teknike e shoqërore si edhe në atë fetare e kulturore, të bashkëpunojnë vëllazërisht me vëllezërit e ndarë, sipas normave të dekretit mbi ekumenizmin. Të bashkëpunojnë sidomos për çështjen e Krishtit, që është Zoti i tyre i përbashkët: emri i tij le të jetë lidhja që i bashkon! Ky bashkëpunim duhet vendosur jo vetëm mes personave të veçantë, por edhe, sipas gjykimit të ipeshkvit dioqezan të vendit, në nivel të Kishave apo bashkësive kishtare, e të veprave të tyre.

Besimtarët, që prej të gjithë popujve janë bashkuar në Kishë, "nuk dallohen prej njerëzve të tjerë as prej territorit, as prej gjuhës, as prej institucioneve politike"[741], prandaj duhet të jetojnë për Hyjin dhe për Krishtin sipas dokeve dhe sjelljes së vendit të tyre: si shtetas të mirë ata duhet të kultivojnë një atdhedashuri të sinqertë dhe dinamike, të shmangin çdo formë racizmi e nacionalizmi të tepruar dhe të nxisin dashurinë e gjithëmbarshme mes popujve.

Rëndësi të madhe për arritjen e këtyre objektivave kanë, dhe prandaj duhet bërë kujdes i veçantë ndaj tyre, laikët, pra besimtarët që, të inkorporuar me anë të pagëzimit në Krishtin, jetojnë në botë. U përket pikërisht atyre, të mbushur me Shpirtin e Krishtit, të veprojnë si tharm në realitetet tokësore, duke i frymëzuar nga brenda dhe duke i rregulluar në mënyrë që të jenë gjithmonë sipas Krishtit[742].

Por nuk mjafton që populli i krishterë të jetë i pranishëm dhe i organizuar në gjirin e një kombi; nuk mjafton që të bëjë apostullim me shembullin e vet: ai është formuar dhe është i pranishëm për t'ua kumtuar Krishtin me fjalë dhe me vepra bashkëkombasve të tyre jo të krishterë dhe për t'i ndihmuar ata që ta pranojnë në formën më të plotë.

Gjithashtu, për ndërtimin e Kishës dhe zhvillimin e bashkësisë së krishterë, janë të nevojshme lloje të ndryshme mbarështimesh, të përftuara në vetë gjirin e besimtarëve nga një aspiratë hyjnore, të gjithë duhet t'i nxisin e respektojnë me zell: mes tyre duhen përmendur detyrat e meshtarëve, të diakonëve dhe të katekistëve, si edhe Veprimi Katolik. Po ashtu, rregulltarët e rregulltaret, për ta vendosur e përforcuar mbretërinë e Krishtit në shpirtrat, si edhe për ta shtrirë atë më tej, kryejnë një detyrë të domosdoshme si me lutjen ashtu edhe me veprimtarinë e jashtme.

Kleri vendas

16. Kisha gëzohet fort dhe falënderon për dhuratën e paçmuar të thirrjes meshtarake që Hyji u ka bërë shumë të rinjve në mes të popujve të kthyer së fundi në krishterim. Është e qartë se Kisha lëshon rrënjë më të thella në një grup njerëzor çfarëdo, kur bashkësitë e ndryshme të besimtarëve i marrin

739 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 11, 35, 41: AAS 57 (1965),
fq. 15-16, 40-41, 47.

740 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Kishat katolike lindore *Orientalium Ecclesiarum* (Kishat Lindore), nr. 4: AAS 57 (1965), fq. 77-78.

741 *Epist. ad Diognetum*, 5: PG 2, 1173; Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 38: AAS 57 (1965), fq. 43.

742 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 32: AAS 57 (1965), fq. 38; Dekreti mbi apostullimin e laikëve *Apostolicam Actuositatem* (Veprimtaria Apostolike), nr. 5-7.

prej pjesëtarëve të vet mbarështuesit e shpëtimit, që në urdhrin e ipeshkvijve, të meshtarëve dhe të diakonëve u shërbejnë vëllezërve të tyre, kështu që Kishat e reja pak nga pak marrin strukturën e dioqezës, të pajisura me klerin e vet.

Pra, ajo që ky Koncil ka vendosur në lidhje me thirrjen dhe me formimin meshtarak, duhet të zbatohet me shumë kujdes aty ku Kisha vendoset për herë të parë dhe në Kishat e reja. Sidomos duhet mbajtur parasysh ajo që është pohuar në lidhje me formimin shpirtëror dhe me koordinimin e tij të ngushtë me atë doktrinor e baritor, të jetës që duhet bërë sipas idealit ungjillor pa shikuar interesin personal apo familjar, si dhe me nevojën për ta thelluar kuptimin e misterit të Kishës. Prej këtyre parimeve meshtarët do të mësojnë shumë mirë t'i kushtohen pa rezerva shërbimit të trupit të Krishtit dhe punës ungjillore, të mbeten të bashkuar si bashkëveprues besnikë ndaj ipeshkvit të tyre dhe t'u japin bashkëpunimin e tyre bashkëvëllezërve[743].

Për arritjen e këtij qëllimi të përgjithshëm, i tërë cikli i formimit të nxënësve duhet të organizohet në dritën e misterit të shpëtimit siç është paraqitur në Shkrimin e shenjtë. Ata duhet ta zbulojnë këtë mister të Krishtit dhe të shpëtimit njerëzor të pranishëm në liturgji dhe ta jetojnë atë[744].

Këto kërkesa të përgjithshme të përgatitjes meshtarake, edhe të rendit baritor e praktik, të treguara prej Koncilit[745], duhet të harmonizohen me shqetësimin për t'iu përshtatur mënyrës së veçantë të të menduarit dhe të të vepruarit të kombit përkatës. Pra, duhet të hapet dhe të pastrohet shpirti i nxënësve, që ta njohin mirë dhe të mund ta vlerësojnë kulturën e vendit të tyre; në studimin e disiplinave filozofike e teologjike ata duhet të zbulojnë se çfarë marrëdhëniesh ekzistojnë mes traditave e besimit kombëtar nga njëra anë dhe besimit të krishterë nga ana tjetër[746]. Në mënyrë të ngjashme, përgatitja për meshtari duhet të mbajë parasysh nevojat baritore të krahinës: nxënësit duhet të mësojnë historinë, qëllimet dhe metodën e veprimit misionar të Kishës, si dhe kushtet e veçanta shoqërore, ekonomike e kulturore të popullit të tyre. Duhet të edukohen edhe në shpirtin ekumenik e të përgatiten për dialogun vëllazëror me jo të krishterët[747]. E gjithë kjo supozon që studimet përgatitore për meshtari të kryhen, për sa është e mundur, duke mbajtur secili kontaktin më të ngushtë me kombin e vet[748]. Duhet pasur kujdes edhe që të formohen për mbarështimin e saktë kishtar, edhe në kuptimin ekonomik.

Gjithashtu, duhet të zgjidhen disa meshtarë të aftë, që pas njëfarë periudhe praktike baritore, t'i përsosin studimet e tyre të larta në universitetet edhe të huaja, sidomos në ato të Romës, dhe në institute të tjera shkencore, në mënyrë që, si elementë të klerit lokal me doktrinën dhe përvojën e duhur të mund t'i ndihmojnë në mënyrë efikase Kishat e reja në përmbushjen e funksioneve kishtare më të larta.

Aty ku konferencat ipeshkvnore do ta shohin të përshtatshme, le të rimëkëmbet urdhri diakonal si gjendje e përhershme, sipas dispozitave të kushtetutës mbi Kishën[749]. Në të vërtetë, është mirë që njerëzit, të cilët faktikisht e ushtrojnë mbarështimin e diakonit, ose sepse si katekistë predikojnë fjalën e Hyjit, ose sepse në emër të famullitarit e të ipeshkvit janë në krye të bashkësive të krishtera të largëta, ose sepse ushtrojnë bamirësinë nëpërmjet veprave shoqërore e bamirëse, të përforcohen prej shtrirjes së duarve, që është përçuar qysh prej apostujve, dhe të lidhen më fort me altarin që të mund ta shprehin në mënyrë më të frytshme mbarështimin e tyre me ndihmën e hirit të sakramentit të diakonatit.

---

743 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi formimin meshtarak *Optatam Totius* (Ripërtëritja e Dëshiruar), nr. 4, 8, 9.

744 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 17: AAS 56 (1964), fq. 105.

745 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi formimin meshtarak *Optatam Totius* (Ripërtëritja e Dëshiruar), nr. 1.

746 Krh. GJONI XXIII, *Princeps Pastorum*, 28.11.1959: AAS 51 (1959), fq. 843-844.

747 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Ekumenizmin *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë), nr. 4: AAS 57 (1965), fq. 94-96.

748 Krh. GJONI XXIII, *Princeps Pastorum*, 28.11.1959: AAS 51 (1959), fq. 842.

749 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 29: AAS 57 (1965), fq. 36.

Katekistët

17. E denjë për lavdërim është edhe ajo radhë, aq e meritueshme e veprës misionare mes paganëve, që përbëhet prej katekistëve, si burra ashtu edhe gra. Ata, të frymëzuar prej shpirtit apostolik dhe duke bërë sakrifica të mëdha, japin një ndihmesë të veçantë dhe të pazëvendësueshme në përhapjen e fesë dhe të Kishës.

Në kohën tonë pastaj, kohë në të cilën kleri është i pamjaftueshëm për ungjillëzimin e shumë turmave dhe për ushtrimin e mbarështimit baritor, detyra e katekistit ka rëndësinë më të madhe. Prandaj është e nevojshme që formimi i tyre të përsoset e t'i përshtatet përparimit kulturor, në mënyrë që, si bashkëpunëtorë të vlefshëm të urdhrit meshtarak, të mund ta përmbushin në mënyrën më të mirë detyrën e tyre, që është duke u bërë gjithnjë e më e gjerë dhe angazhuese. Pra, duhet të shtohen shkollat dioqezane e krahinore në të cilat katekistët e ardhshëm të mësojnë si doktrinën katolike, veçanërisht atë që ka për objekt Biblën dhe liturgjinë, si metodën katekistike e teknikën baritore, dhe të marrin një formim të përnjëmendtë moral të krishterë[750] në një përpjekje të vazhdueshme për të kultivuar përshpirtërinë dhe shenjtërinë e jetës. Gjithashtu, duhet të mbahen tubime apo kurse periodike për të përditësuar katekistët në disiplinat e teknikat e dobishme për mbarështimin e tyre si dhe për ta ushqyer e forcuar jetën e tyre shpirtërore. Po ashtu, atyre që i kushtohen krejtësisht kësaj vepre duhet t'u garantohet një nivel i denjë jete dhe siguria shoqërore, duke u dhënë atyre një shpërblim të drejtë[751].

Është e dëshirueshme që formimi dhe mbështetja e katekistëve të ndihmohet siç duhet me ndihmësa të veçantë të Kongregatës së Shenjtë të Propaganda Fide-s. Nëse do të duket e nevojshme dhe e përshtatshme, të themelohet një vepër për katekistët.

Gjithashtu, Kishat duhet të ndiejnë e të shfaqin mirënjohje për veprën bujare të katekistëve ndihmës, ndihma e të cilëve do t'u jetë e domosdoshme. Janë pikërisht ata që në bashkësitë e tyre udhëheqin lutjen dhe japin mësimin. Duhet t'i kushtohet kujdesi i duhur edhe formimit të tyre doktrinor e shpirtëror. Është po ashtu e dëshirueshme që katekistëve të formuar mirë, nëse shihet e përshtatshme, t'u jepet misioni kanonik në kremtimin publik të liturgjisë, që të jenë në shërbim të fesë me autoritet më të madh para syve të popullit.

Nxitja e jetës rregulltare

18. Jeta rregulltare duhet të ndihmohet e të nxitet që prej periudhës fillestare të themelimit të Kishës, sepse ajo jo vetëm është burim i ndihmave të çmueshme e të domosdoshme për veprimtarinë misionare, por nëpërmjet një kushtimi më të thellë Hyjit të bërë në Kishë shfaq qartë dhe bën të kuptohet natyra e brendshme e thirrjes së krishterë[752].

Institutet rregulltare që punojnë në themelimin e Kishës, të mbushur me thesaret mistike me të cilat është e pasur tradita rregulltare kishtare, duhet të përpiqen t'i nxjerrin ato në dritë dhe t'i përçojnë sipas krijimtarisë dhe karakterit të secilit komb. Dhe duhet të shqyrtojnë me vëmendje edhe se në çfarë mënyre traditat e jetës asketike e soditëse, sythet e të cilave nganjëherë Hyji i ka vënë në kulturat e lashta para predikimit të Ungjillit, mund të përdoren për jetën rregulltare të krishterë.

Në Kishat e reja duhet të nxitet jeta rregulltare në format e saj të ndryshme, që ajo të shfaqë aspektet e ndryshme të misionit të Krishtit dhe të jetës kishtare, t'u kushtohet veprimtarive të ndryshme baritore dhe t'i përgatisë anëtarët e vet për t'i shprehur siç duhet ato. Megjithatë, ipeshkvijtë, në kuadrin e konferencës ipeshkvnore, të bëjnë kujdes që të mos shumohen, duke dëmtuar jetën rregulltare dhe apostullimin, kongregatat që kanë qëllim të njëjtë apostolik.

Meritojnë një konsideratë të veçantë nismat e ndryshme që synojnë të vendosin jetën soditëse. Disa institute, duke ruajtur elementet thelbësore të institucionit monastik, priren të vendosin traditën shumë të pasur të urdhrit të tyre; të tjerë përpiqen të kthehen në thjeshtësinë e formave të monakizmit të parë.

---

750 Krh. GJONI XXIII, *Princeps Pastorum*, 28.11.1959: AAS 51 (1959), fq. 855.

751 Bëhet fjalë për të ashtuquajtuarit "katekistë me kohë të plotë".

752 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 31, 44: AAS 57 (1965), fq. 37, 50-51.

Sidoqoftë, të gjithë duhet të kërkojnë një përshtatje reale me kushtet lokale. Meqenëse jeta soditëse i përket pranisë kishtare në formën e vet më të plotë, është e nevojshme që ajo të vendoset kudo në Kishat e reja.

Kapitulli III

KISHAT E VEÇANTA

Përparimi i Kishave të reja

19. Vepra e formimit të Kishës në një grupim të caktuar njerëzor e arrin në njëfarë mase cakun e vet, kur bashkësia e besimtarëve, e përfshirë tashmë thellësisht në jetën shoqërore dhe në njëfarë mënyre e modeluar sipas kulturës lokale, gëzon një qëndrueshmëri të madhe: pra, e pajisur me një radhë të vetën, edhe pse të pamjaftueshme, me klerin lokal, me rregulltarët dhe me laikët, ajo pasurohet me ato funksione dhe institucione që janë të nevojshme që populli i Hyjit, nën drejtimin e një ipeshkvi të vet, ta jetojë e ta zhvillojë jetën e vet.

Pikërisht në këto Kisha të reja jeta e popullit të Hyjit duhet të arrijë pjekurinë në të gjitha fushat e jetës së krishterë, që duhet të përtrihet sipas normave të këtij Koncili: dhe ja grupet e besimtarëve me një vetëdije gjithnjë e më të madhe bëhen bashkësi të gjalla të fesë, të liturgjisë dhe të dashurisë së krishterë; laikët, me veprimtarinë e tyre, që është njëkohësisht qytetare dhe apostolike, përpiqen të vendosin në qytetin tokësor një rend drejtësie e dashurie; përdorimi i mjeteve të komunikimit shoqëror frymëzohet prej kritereve të përshtatshmërisë dhe të maturisë; familjet, duke praktikuar jetën e vërtetë të krishterë, bëhen burim i apostullimit të laikëve dhe fidanishta të thirrjeve meshtarake e rregulltare. Në fund, feja është objekt i mësimit katekist të volitshëm, e gjen shprehjen e vet në një liturgji që i përgjigjet karakterit të popullit, dhe, falë një legjislacioni të përshtatshëm kanonik, përfshihet në institucionet njerëzore e në doket lokale.

Ipeshkvijtë pastaj, secili me presbiterin e vet, duke thelluar gjithnjë e më mirë në vetvete kuptimin e Krishtit e të Kishës, duhet të jenë në njësi mendimesh e jete me Kishën e gjithëmbarshme. Dhe e brendshme duhet të mbetet bashkësia e Kishave të reja me gjithë Kishën, traditën e së cilës ato duhet të dinë ta lidhin në të gjitha elementet e veta me kulturën e tyre, kështu që, si prej një shkëmbimi të ndërsjellë energjish, të përftohet një rritje në jetën e trupit mistik[753]. Prandaj duhet t'u kushtohet vëmendje atyre elementeve teologjike, psikologjike e njerëzore që shfaqen se janë të përshtatshëm dhe efikasë për zhvillimin e kësaj ndjenje bashkësie me Kishën e gjithëmbarshme.

Po këto Kisha, që gjenden pothuajse gjithmonë në krahinat ekonomikisht të varfra të botës, vuajnë më së shumti prej mungesës së madhe të meshtarëve dhe të mjeteve materiale. Pra, është absolutisht e domosdoshme që veprimi misionar i vazhdueshëm i të gjithë Kishës t'u japë atyre ato ndihma që shërbejnë sidomos për zhvillimin e Kishës lokale dhe për pjekurinë e jetës së krishterë. Ky veprim misionar duhet ta shtrijë ndihmën edhe në ato Kisha që, megjithëse të hershme, gjenden, mund të themi, në fazë prapavajtjeje apo në një gjendje dobësie.

Megjithatë, këto Kisha duhet ta organizojnë punën baritore të përbashkët duke krijuar vepra të përshtatshme në mënyrë që thirrjet që i përkasin klerit dioqezan apo instituteve rregulltare të rriten në numër, të shqyrtohen me siguri më të madhe dhe të kultivohen me sukses më të mirë[754] kështu, pak nga pak, do të jenë në gjendje të kujdesen për vetveten dhe t'u japin ndihmë të tjerave.

753 Krh. GJONI XXIII, *Princeps Pastorum*, 28.11.1959: AAS 51 (1959), fq. 838.

754 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi mbarështimin dhe jetën e priftërinjve *Presbyterorum Ordinis* (Urdhri i Priftërinjve), nr. 11; Dekreti mbi formimin meshtarak *Optatam Totius* (Ripërtëritja e Dëshiruar), nr. 2.

Veprimtaria misionare e Kishave të veçanta

20. Kisha e veçantë, duke iu dashur të përfaqësojë në mënyrën më të përsosur të mundshme Kishën e gjithëmbarshme, duhet të ketë vetëdijen e plotë se është e dërguar edhe për ata që nuk besojnë në Krishtin dhe jetojnë në territorin e saj, me qëllim që të përbëjë, me dëshminë e jetës së besimtarëve dhe të krejt bashkësisë, shenjën që u tregon atyre Krishtin[755].

Gjithashtu, është i nevojshëm mbarështimi i fjalës, që mesazhi ungjillor t'u arrijë të gjithëve. Ipeshkvi duhet të jetë thelbësisht lajmëtari i fesë që bën nxënës të rinj për Krishtin. Për t'iu përgjigjur mirë kësaj detyre tejet fisnike duhet t'i njohë thellësisht si kushtet e grigjës së vet, ashtu edhe konceptin që kanë bashkëqytetarët e tij për Hyjin, duke mbajtur parasysh me saktësi edhe ndryshimet e sjella prej të ashtuquajturit urbanizim, prej dukurisë së emigrimit dhe prej indiferentizmit fetar.

Meshtarët lokalë duhet t'i kushtohen me shumë zell veprës së ungjillëzimit në Kishat e reja, duke bashkëpunuar aktivisht me misionarët me origjinë të huaj, me të cilët përbëjnë një trup të vetëm meshtarak të bashkuar nën autoritetin e ipeshkvit: kjo jo vetëm për t'i kullotur besimtarët e tyre dhe për të kremtuar kultin hyjnor, por edhe për t'u predikuar Ungjillin atyre që janë jashtë. Prandaj të tregojnë gatishmëri dhe, kur të vijë rasti, t'i ofrohen bujarisht ipeshkvit të tyre për të filluar veprimtarinë misionare në zonat më të largëta e të braktisura të dioqezës së tyre apo edhe të dioqezave të tjera.

Prej të njëjtit zell të frymëzohen rregulltarët e rregulltaret, si dhe laikët ndaj bashkëqytetarëve të yre, sidomos ndaj atyre më të varfër.

Konferencat ipeshkvnore duhet të kujdesen që periodikisht të mbahen kurse përditësimi biblik, teologjik, shpirtëror e baritor, me qëllim që kleri, përballë ndryshimit të pareshtur të situatave, të mund ta thellojë njohjen e teologjisë dhe të metodave baritore.

Për sa u përket të tjerave, duhet të zbatohen me saktësi të gjitha dispozitat që ky Koncil ka shpallur, sidomos ato të dekretit në lidhje me mbarështimin dhe jetën meshtarake.

Një Kishë e veçantë, që të mund ta realizojë veprën e vet misionare, ka nevojë për mbarështues të përshtatshëm, që përgatiten siç duhet në mënyrë që t'u përgjigjen kushteve të secilës prej tyre. Dhe meqë njerëzit priren gjithnjë e më shumë të bashkohen në grupe, është shumë e volitshme që konferencat ipeshkvnore të caktojnë një linjë të përbashkët veprimi, për sa i përket dialogut që duhet vendosur me këto grupe. Por, nëse në disa krahina ekzistojnë disa grupe njerëzish, që nuk e kanë përqafuar fenë katolike prej paaftësisë për t'iu përshtatur asaj forme të veçantë që Kisha ka marrë në mesin e tyre, është patjetër e dëshirueshme që të parashihet për një situatë të tillë me masa të veçanta[756] derisa të arrihet të bashkohen të gjithë të krishterët në një bashkësi të vetme. Pastaj, nëse Selia e shenjtë cakton disa misionarë të përgatitur për këtë qëllim, secili ipeshkëv të mendojë t'i thërrasë në dioqezat e veta apo t'i pranojë me gjithë qejf, duke përkrahur në mënyrë efikase nismat e tyre.

Që ky zell misionar të lulëzojë në anëtarët e atdheut të tyre, është po ashtu e dobishme që Kishat e reja të marrin pjesë sa më parë e efektivisht në misionin e gjithëmbarshëm të Kishës, duke dërguar edhe ato disa misionarë për të predikuar Ungjillin kudo në botë, edhe nëse vuajnë prej mungesës së klerit. Bashkësia me Kishën e gjithëmbarshme do të arrijë në njëfarë kuptimi përsosmërinë e vet vetëm kur edhe ato do të marrin pjesë në mënyrë aktive në përpjekjen misionare të drejtpërdrejtë ndaj kombeve të tjera.

Apostullimi i laikëve

21. Kisha nuk mund të konsiderohet realisht e themeluar, nuk jeton në mënyrë të plotë, nuk është shenjë e përsosur e pranisë së Krishtit mes njerëzve, nëse hierarkisë nuk i afrohet dhe bashkëpunon një laikat i përnjëmendtë. Në të vërtetë, Ungjilli nuk mund të depërtojë mirë në mendësinë, në doket, në veprimtarinë e një populli, nëse mungon prania dinamike e laikëve. Prandaj, që prej periudhës së themelimit të një Kishe, duhet t'i kushtohet çdo kujdes formimit të një laikati të pjekur të krishterë.

---

755 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 25: AAS 57 (1965), fq. 29.

756 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi mbarështimin dhe jetën e priftërinjve *Presbyterorum Ordinis* (Urdhri i Priftërinjve), nr. 10, ku për t'i bërë më të lehta veprat baritore sidomos për shtresat e ndryshme sociale parashikohet krijimi i Prelaturave personale, duke qenë se e kërkon ushtrimi i rregullt i apostullimit.

Arsyeja është se besimtarët laikë i përkasin njëkohësisht popullit të Hyjit dhe shoqërisë civile. I përkasin njëkohësisht kombit të vet, sepse aty kanë lindur, sepse me edukim kanë filluar të marrin pjesë në pasurinë e tij kulturore, sepse në jetë përfshihen në gërshetimin shumëformësh të marrëdhënieve shoqërore, sepse në zhvillimin e tij bashkëveprojnë dhe japin një ndihmesë personale me profesionin e tyre, sepse problemet e tij ata i ndiejnë si probleme të tyre dhe si të tilla përpiqen t'i zgjidhin. Por ata i përkasin edhe Krishtit, pasi në Kishë janë rilindur nëpërmjet fesë dhe pagëzimit, me qëllim që, të përtërirë në jetë e në vepër, të jenë të Krishtit[757] dhe në Krishtin gjithçka t'i nënshtrohet Hyjit, dhe më në fund Hyji të jetë gjithçka në të gjithë[758].

Detyra e tyre kryesore, qofshin burra apo gra, është dëshmia ndaj Krishtit, që duhet ta bëjnë, me jetën dhe me fjalën e tyre, në familje, në grupin shoqëror të cilit i përkasin, në mjedisin e profesionit që ushtrojnë. Në ta duhet të shfaqet realisht njeriu i ri, që është krijuar sipas Hyjit në drejtësinë dhe në shenjtërinë e së vërtetës[759]. Këtë jetë të re duhet ta shprehin në mjedisin e shoqërisë e të kulturës së atdheut të tyre dhe në respektimin e traditave kombëtare. Prandaj duhet ta njohin këtë kulturë, ta pastrojnë, ta ruajnë e ta zhvillojnë atë në harmoni me kushtet e reja dhe në fund ta përsosin në Krishtin, në mënyrë që feja e Krishtit dhe jeta e Kishës të mos jenë elemente të huaja për shoqërinë në të cilën jetojnë, por të fillojnë të depërtojnë në të dhe ta shndërrojnë atë. Laikët duhet të ndihen të bashkuar me bashkëqytetarët e tyre prej dashurisë së sinqertë, duke zbuluar me sjelljen e tyre atë lidhje absolutisht të re njësie e solidariteti universal, që e marrin prej misterit të Krishtit. Duhet ta përhapin fenë e Krishtit edhe mes atyre me të cilët i bashkojnë lidhjet shoqërore e profesionale: ky detyrim është bërë më i ngutshëm prej faktit se shumë njerëz nuk munden as ta dëgjojnë Ungjillin as ta njohin Krishtin përveçse nëpërmjet laikëve që janë afër tyre. Madje, aty ku është e mundur, laikët duhet të jenë të gatshëm të bashkëpunojnë edhe më drejtpërdrejt me hierarkinë, duke kryer misione të veçanta për të kumtuar Ungjillin dhe për të përhapur mësimin e krishterë: kështu do t'i japin fuqi Kishës që lind.

Mbarështuesit e Kishës nga ana e tyre duhet të kenë vlerësim të madh për veprimtarinë apostolike të laikëve: duhet t'i edukojnë në atë ndjenjë përgjegjësie që i angazhon, si gjymtyrë të Krishtit, para të gjithë njerëzve; duhet t'u japin atyre një njohje të thelluar të misterit të Krishtit, duhet t'u mësojnë atyre metodat e veprimit baritor dhe duhet t'i ndihmojnë në vështirësi, sipas shpirtit të kushtetutës *Lumen Gentium* (Drita e Popujve) dhe të dekretit *Apostolicam Actuositatem* (Veprimtaria Apostolike).

Pra, në respekt të plotë të funksioneve dhe përgjegjësive specifike të barinjve dhe të laikëve, e gjithë Kisha e re duhet të bëjë për Krishtin një dëshmi të njëzëshme, të gjallë e të vendosur, duke u bërë kështu shenjë e ndritshme e atij shpëtimi që na ka ardhur në Krishtin.

Traditat e veçanta në njësinë kishtare

22. Fara, pra fjala e Hyjit, duke çelur në tokën e mirë të ujitur prej vesës hyjnore, merr limfën jetësore, e shndërron dhe e përvetëson për të prodhuar më në fund një fryt të begatshëm. Pa dyshim, siç vërehet në ekonominë e mishërimit, Kishat e reja, që kanë lëshuar rrënjë në Krishtin dhe janë ndërtuar mbi themelin e apostujve, kanë aftësinë e mrekullueshme t'i marrin të gjitha pasuritë e kombeve, që pikërisht Krishtit i janë dorëzuar në trashëgimi[760]. Ato marrin prej dokeve dhe prej traditave, prej dijes dhe prej kulturës, prej arteve dhe prej shkencave të popujve të tyre të gjitha elementet që vlejnë për t'i dhënë lavdi Krijuesit, për të nxjerrë në dritë hirin e Shpëtimtarit dhe për ta organizuar mirë jetën e krishterë[761].

Për ta arritur këtë qëllim është e nevojshme që, në çdo territor të gjerë socio-kulturor, siç thuhet përgjithësisht, të nxitet një kërkim teologjik i një natyre të tillë nëpërmjet të cilit, në dritën e traditës së Kishës së gjithëmbarshme, të rishqyrtohen faktet dhe fjalët objekt i Zbulimit hyjnor, të dorëzuar në

757 Krh. 1 Kor 15,23.

758 Krh. 1 Kor 15,28.

759 Krh. Ef 4,24.

760 Krh. Ps 2,8.

761 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 13: AAS 57 (1965), fq. 17-18.

Shkrimin e shenjtë dhe të shpjeguar prej Etërve e prej magjisterit kishtar. Atëherë do të kuptohet më mirë sipas cilave kritere të fesë, duke mbajtur parasysh filozofinë dhe dijen, mund të takohet me arsyen, dhe në cilat mënyra doket, konceptimi i jetës dhe struktura shoqërore mund të pajtohen me traditën e shprehur në Zbulimin hyjnor. Prej kësaj do të dalin qartë kriteret që duhen ndjekur për një përshtatje më të kujdesshme të jetës së krishterë në tërësinë e vet. Duke bërë kështu do të përjashtohet çdo formë e sinkretizmit dhe e veçantizmit të rremë, jeta e krishterë do të përshtatet me natyrën e karakterin e secilës kulturë[762], dhe traditat e veçanta së bashku me cilësitë specifike të secilës bashkësi kombëtare, të ndriçuara prej dritës së Ungjillit, do të përfshihen në njësinë katolike. Në fund, Kishat e reja të veçanta, duke ruajtur gjithë bukurinë e traditave të tyre, do të kenë vendin e tyre në bashkësinë kishtare, duke e lënë të paprekur parësinë e katedrës së Pjetrit, që udhëheq asamblenë e gjithëmbarshme të dashurisë së krishterë[763].

Pra, është e dëshirueshme, për të mos thënë tepër e volitshme, që konferencat ipeshkvnore të mblidhen së bashku në çdo territor të gjerë socio-kulturor, që të mund ta realizojnë, në harmoni të plotë mes tyre dhe në përputhje vendimesh, këtë plan përshtatjeje.

Kapitulli IV

MISIONARËT

Thirrja misionare

23. Megjithëse angazhimi për ta përhapur fenë i përket secilit nxënës të Krishtit në përpjesëtim me mundësitë e tij[764] Krishti Zot i thërret gjithmonë prej turmës së nxënësve të vet ata që ai do, për t'i pasur me vete dhe për t'i dërguar t'u predikojnë popujve[765]. Prandaj ai, nëpërmjet Shpirtit Shenjt, që i shpërndan siç do karizmat e veta për të mirën e shpirtrave[766], ndez në zemrat e individëve thirrjen misionare dhe në të njëjtën kohë ngjall në gjirin e Kishës ato institucione[767] që marrin përsipër si detyrë specifike detyrën e ungjillëzimit që i përket krejt Kishës.

Faktikisht, kanë një thirrje të veçantë ata që, të pajisur me një prirje natyrore dhe të aftë për nga cilësia e inteligjenca, ndihen të gatshëm të ndërmarrin veprimtarinë misionare[768], qofshin ata autoktonë apo të huaj: meshtarë, rregulltarë e laikë. Ata, të dërguar prej autoritetit të ligjshëm, shkojnë prej shpirtit të fesë apo të dëgjesës pranë atyre që janë larg Krishtit, duke iu kushtuar ekskluzivisht asaj vepre për të cilën, si mbarështues të Ungjillit, janë zgjedhur[769], "që paganët, të shenjtëruar prej Shpirtit Shenjt, të bëhen kusht i pëlqyeshëm Hyjit" (Rom 15,16) .

Përshpirtshmëria misionare

24. Pra, thirrjes së Hyjit njeriu duhet t'i përgjigjet në mënyrë të tillë që të lidhet krejtësisht me veprën ungjillore, "pa u këshilluar prej mishit e prej gjakut"[770]. Dhe është e pamundur t'i jepet përgjigje kësaj thirrjeje pa frymëzimin dhe forcën e Shpirtit Shenjt. Misionari, në të vërtetë, bëhet

762 Krh. Fjalimi i PALIT VI në Kanonizimin e Shenjtërve Martirë të Ugandës, 18.10.1964: AAS 56 (1964), fq. 908.

763 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 13: AAS 57 (1965), fq. 18.

764 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 17: AAS 57 (1965), fq. 21.

765 Krh. Mk 3,13 e vijim.

766 Krh. 1 Kor 12,11.

767 Me termin "*Institucione*" kuptohen Urdhrat, Kongregatat, Institutet dhe Shoqatat që punojnë në Misione.

768 Krh. PIU XI, *Rerum Ecclesiae*, 28.02.1926: AAS 18 (1926), fq. 69-71; PIU XII, *Saeculo exeunte*, 13.06.1940: AAS 32 (1940), fq. 256; *Evangelii Praecones*, 02.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 506.

769 Krh. Vap 13,2.

770 Krh. Gal 1,16 Vulgata.

pjesëmarrës i jetës dhe i misionit të atij që "[barazinë e vet me Hyjin] ia mohoi vetvetes e mori natyrën e shërbëtorit" (Fil 2,7); pra, duhet të jetë i gatshëm t'i qëndrojë besnik për gjithë jetën thirrjes së vet, të heqë dorë prej vetvetes e prej gjithçkaje që kishte më parë të vetën, dhe "të bëhet gjithçka për të gjithë"[771].

Duke ua kumtuar Ungjillin paganëve, duhet ta bëjë të njohur me besim misterin e Krishtit, ambasador i të cilit është: në emër të tij duhet të ketë guximin të flasë siç është e nevojshme[772], pa u skuqur për skandalin e kryqit. Duke ndjekur shembullin e Mësuesit të vet, zemërbutë e i përvujtë, duhet të tregojë se zgjedha e tij është e ëmbël dhe barra e tij është e lehtë[773]. Duke e jetuar përnjëmend Ungjillin[774], me durim, me shpirtgjerësi, me dashamirësi, me dashuri të sinqertë[775], ai duhet ta dëshmojë Zotin e vet, nëse është nevoja, deri në derdhjen e gjakut të vet për të. Virtytin dhe qëndresën ai do t'ia kërkojë Hyjit, për të ditur se në provën e gjatë të vuajtjes dhe të varfërisë së thellë gjendet begatia e gëzimit[776]. Dhe duhet të jetë i bindur se është dëgjesa virtyti dallues i mbarështuesit të Krishtit, i cili, pikërisht me dëgjesën e vet, e shpërbleu gjininë njerëzore.

Lajmëtarët e Ungjillit, për të mos e lënë pas dore hirin që është në ta, duhet të përtërihen ditë pas dite tërësisht në shpirtin e tyre[777]. Ipeshkvinjtë e dioqezave dhe eprorët, nga ana e tyre, duhet të kujdesen që të mbledhin në periudha të caktuara misionarët për t'i përforcuar në shpresën e thirrjes së tyre dhe për ta përditësuar mbarështimin apostolik, duke themeluar edhe disa shtëpi për këtë qëllim.

Formimi shpirtëror dhe moral

25. Misionari i ardhshëm duhet të marrë një formim shpirtëror e moral të veçantë për t'u përgatitur për këtë detyrë tejet fisnike[778]. Ai duhet të jetë i gatshëm të marrë nisma, këmbëngulës në përmbushjen e tyre, i qëndrueshëm në vështirësi, i durueshëm dhe i fortë në përballjen me vetminë, lodhjen, shterpësinë e mundit të vet. Do t'u dalë përpara njerëzve me çiltërsi dhe me zemër të hapur; do t'i pranojë me gjithë qejf detyrat që i besohen; do të dijë t'i përshtatet bujarisht ndryshimit të dokeve të popujve dhe ndryshimit të situatave; në harmoni të plotë dhe me dashuri të ndërsjellë do t'u ofrojë bashkëpunimin e vet bashkëvëllezërve dhe të gjithë atyre që kryejnë të njëjtën punë si ai, në mënyrë që të gjithë, përfshirë edhe besimtarët, sipas shembullit të bashkësisë së parë apostolike, të formojnë një zemër të vetme dhe një shpirt të vetëm[779].

Këto qëndrime të brendshme duhet të nxiten e kultivohen me zell që prej kohës së formimit, si dhe të lartësohen e të ushqehen nëpërmjet jetës shpirtërore.

Misionari, i frymëzuar prej fesë së gjallë dhe shpresës së patundur, duhet të jetë njeri i lutjes; duhet të jetë i flaktë prej shpirtit të virtytit, të dashurisë dhe përkormërisë[780]; duhet të mësojë të jetë i kënaqur në kushtet në të cilat gjendet[781]; duhet ta bartë vdekjen e Jezusit në zemrën e vet me shpirtë flijimi, në mënyrë që të jetë jeta e Jezusit ajo që vepron në zemrën e atyre te të cilët dërgohet[782]; në zellin e vet për shpirtrat duhet të shpenzojë me gjithë qejf nga vetvetja dhe të shpenzojë edhe gjithë vetveten

771 Krh. 1 Kor 9,22.

772 Krh. Ef 6,19 e vijim; Vap 4,31.

773 Krh. Mt 11,29 e vijim.

774 Krh. BENEDIKTI XV, *Maximum illud*, 30.11.1919: AAS 11 (1919), fq. 449-450.

775 Krh. 2 Kor 6,4 e vijim.

776 Krh. 2 Kor 8,2.

777 Krh. 1 Tim 4,14; Ef 4,23; 2 Kor 4,16.

778 Krh. BENEDIKTI XV, *Maximum illud*, 30.11.1919: AAS 11 (1919), fq. 448-449; PIU XII, *Evangelii Praecones*, 2.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 507. Në formimin e meshtarëve misionarë duhet të kihet parasysh edhe ajo që është vendosur prej KONCILIT II të VATIKANIT, Dekreti mbi formimin meshtarak *Optatam Totius* (Ripërtëritja e Dëshiruar).

779 Krh. Vap 2,42; 4,32.

780 Krh. 2 Tim 1,7.

781 Krh. Fil 4,11.

782 Krh. 2 Kor 4,10 e vijim.

për shpëtimin e tyre[783], kështuqë "në zbatimin e përditshëm të detyrës së vet të rritet në dashurinë për Hyjin dhe për të afërmin"[784]. Vetëm kështu, i bashkuar me Krishtin në dëgjesën ndaj vullnetit të Atit, do të mund ta vazhdojë misionin nën autoritetin hierarkik të Kishës dhe të bashkëpunojë në misterin e shpëtimit.

Formimi doktrinor dhe apostolik

26. Ata që do të dërgohen në popujt e ndryshëm paganë, nëse duan të jenë mbarështues të mirë të Krishtit, duhet të jenë të "ushqyer mirë me fjalë feje dhe mësimin e mirë" (1 Tim 4,6): këto do t'i marrin sidomos prej Shkrimit të shenjtë, duke thelluar atë mister të Krishtit lajmëtarë dhe dëshmitarë të të cilit do të jenë pastaj.

Prandaj të gjithë misionarët, meshtarë, rregulltarë, motra e laikë, duhet të përgatiten e formohen një për një, sipas gjendjes së tyre, që të jenë në lartësinë e detyrës që duhet të kryejnë[785]. Që prej fillimit formimi i tyre doktrinor duhet të bëhet në mënyrë të tillë që të mos e humbë sysh gjithëmbarshmërinë e Kishës dhe ndryshueshmërinë e popujve. Kjo vlen, si për disiplinat që shërbejnë për t'i përgatitur drejtpërdrejt për mbarështimin, si për shkencat e tjera që mund t'u jenë të dobishme për një njohje të përgjithshme të popujve, të kulturave dhe të besimeve, e orientuar jo vetëm nga e kaluara, por sidomos nga e tashmja. Në të vërtetë, kushdo që bëhet gati të shkojë pranë një populli tjetër, duhet t'i vlerësojë shumë trashëgiminë, gjuhët dhe doket e tij. Pra, është e domosdoshme për të ardhmen misionare t'u kushtohet kujdes studimeve të misionologjisë, pra që misionarët të njohin doktrinën dhe rregullat e Kishës në lidhje me veprimtarinë misionare, të dinë se cilat rrugë kanë ndjekur gjatë shekujve lajmëtarët e Ungjillit, të jenë në dijeni për situatën misionare aktuale dhe për metodat që konsiderohen më efikase sot për sot[786].

Edhe pse ky cikël i tërësishëm i mësimit duhet të pasurohet dhe të gjallërohet prej zellit baritor, gjithsesi duhet dhënë edhe një formim i veçantë dhe i rregullt apostolik, si me teorinë ashtu edhe me ushtrimet praktike[787].

Sa më shumë rregulltarë dhe motra duhet të mësohen dhe të përgatiten mirë në artin katekistik, që të bashkëpunojnë gjithnjë e më shumë në apostullat. Është e nevojshme që edhe ata, të cilët angazhohen vetëm përkohësisht në veprimtarinë misionare, të marrin një formim të përshtatshëm për gjendjen e tyre.

Të gjitha këto lloje formimi pastaj duhet të plotësohen në vendet në të cilat dërgohen, në mënyrë që misionarët të njohin thellësisht historinë, strukturat shoqërore dhe doket e popujve të ndryshëm, të thellojnë rendin moral, rregullat fetare dhe idetë më të thella që ata, në bazë të traditave të tyre, i kanë që më parë në lidhje me Hyjin, me botën dhe me njeriun[788]. Duhet t'i mësojnë gjuhët aq mirë sa të mund t'i përdorin me shkathtësi dhe cilësi: kjo do të jetë mënyra për të arritur më lehtë në mendjen dhe në zemrën e atyre njerëzve[789]. Gjithashtu, duhet të përgatiten siç duhet përballë nevojave baritore me karakter të veçantë.

Disa prej tyre pastaj duhet të marrin një përgatitje më të saktë pranë instituteve të misionologjisë apo pranë fakulteteve ose universiteteve të tjera, që të mund t'i kryejnë me efikasitet më të madh disa

783 Krh. 2 Kor 12,15 e vijim.

784 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 41: AAS 57 (1965), fq. 46.

785 Krh. BENEDIKTI XV, *Maximum illud*, 30.11.1919: AAS 11 (1919), fq. 440; PIU XII, *Evangelii Praecones*, 02.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 507.

786 BENEDIKTI XV, *Maximum illud*, 30.11.1919: AAS 11 (1919), fq. 448; Dekreti i Udhëzimi i Kongregatës së Shenjtë Propaganda Fide, 20.05.1923: AAS 15 (1923), fq. 369-370; PIU XII, *Saeculo exeunte*, 2.06.1940: AAS 32 (1940), fq. 256; *Evangelii Praecones*, 2.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 507; GJONI XXIII, *Princeps Pastorum*, 28.11.1959: AAS 51 (1959), fq. 843-844.

787 KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi formimin meshtarak *Optatam Totius* (Ripërtëritja e Dëshiruar), nr. 19-21. Krh. edhe Kushtetutën Apostolike *Sedes Sapientiae* me Statutet e Përgjithshme, 31.05.1956: AAS 48 (1956), fq. 354-365.

788 PIU XII, *Evangelii Praecones*, 02.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 523-524.

789 BENEDIKTI XV, *Maximum illud*, 30.11.1919: AAS 11 (1919), fq. 448; PIU XII, *Evangelii Praecones*, 2.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 507.

detyra të veçanta[790] dhe t'i ndihmojnë me kulturën e tyre misionarët e tjerë në ushtrimin e punës misionare, që veçanërisht në kohët tona paraqet shumë vështirësi dhe njëkohësisht shumë raste të volitshme. Gjithashtu, është e dëshirueshme që konferencat ipeshkvnore krahinore të kenë në dispozicion një numër të mirë të këtyre ekspertëve, dhe të përdorin dijen e përvojën e tyre në nevojat e mbarështimit të tyre. Pastaj, nuk duhet të mungojnë kurrë ekspertët në përdorimin e mjeteve teknike dhe të komunikimit shoqëror, rëndësinë e të cilave duhet ta çmojnë të gjithë.

Institutet misionare

27. E gjithë kjo, megjithëse është e domosdoshme për këdo që dërgohet ndër popuj, në realitet me shumë vështirësi mund të realizohet prej individëve. Pikërisht sepse vetë vepra misionare, siç vërteton përvoja, nuk mund të bëhet prej individëve, një thirrje e përbashkët i ka bashkuar në institute ku, duke i bashkuar forcat e tyre, mund të marrin një formim të përshtatshëm, për të kryer atë vepër në emër të Kishës dhe me urdhrin e autoritetit hierarkik. Për shumë shekuj këto institute kanë bartur barrën e ditës dhe të nxehtësisë, si atëherë kur i kushtoheshin punës misionare tërësisht, si atëherë kur i kushtoheshin vetëm pjesërisht. Shpesh Selia e shenjtë u ka besuar atyre disa territore shumë të mëdha për t'i ungjillëzuar, në të cilët kanë ditur të bashkojnë, për Zotin, një popull të ri, pra një Kishë lokale hierarkikisht të bashkuar me barinjtë e vet. Pikërisht këtyre Kishave, që i kanë themeluar me djersën e tyre apo edhe me gjakun e tyre, ata do t'u shërbejnë me zellin e vet dhe me përvojën e vet në një bashkëpunim vëllazëror, qoftë nëse ushtrojnë kujdesin për shpirtrat, qoftë nëse kryejnë funksione të veçanta për të mirën e përbashkët.

Nganjëherë do të marrin përsipër disa detyra më të ngutshme në krejt një krahinë të caktuar: për shembull, ungjillëzimin e disa kategorive apo popujve që, për arsye të veçanta, ndoshta nuk e kanë marrë ende mesazhin ungjillor, ose i kanë bërë rezistencë atij deri tani[791]. Në rast nevoje, ata duhet të jenë të gatshëm të formojnë dhe të ndihmojnë me përvojën e tyre ata që i kushtohen veprimtarisë misionare vetëm përkohësisht. Për të gjitha këto arsye, si edhe sepse të shumtë janë ende popujt që duhet të çohen te Krishti, këto institute mbeten absolutisht të nevojshme.

Kapitulli V

ORGANIZIMI I VEPRIMTARISË MISIONARE

Hyrje

28. Të krishterët, duke pasur karizma të ndryshme[792], duhet të bashkëpunojnë në çështjen e Ungjillit, secili sipas mundësive, mjeteve, karizmës dhe mbarështimit të vet[793]. Pra, të gjithë ata që mbjellin dhe ata që korrin[794], ata që kultivojnë dhe ata që vadisin, duhet të formojnë një gjë të vetme[795], me qëllim që "të priren lirisht dhe rregullisht drejt të njëjtit qëllim"[796] t'i drejtojnë në përputhje të plotë forcat e tyre për ndërtimin e Kishës.

790 Krh. PIU XII, *Fidei donum*, 15.06.1957: AAS 49 (1957), fq. 234.

791 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi mbarështimin dhe jetën e priftërinjve, *Presbyterorum Ordinis* (Urdhri i Priftërinjve), nr. 10, ku bëhet fjalë për Dioqezat, Prelaturat personale dhe argumente të tjera të ngjashme.

792 Krh. Rom 12,6.

793 Krh. 1 Kor 3,10.

794 Krh. Gjn 4,37.

795 Krh. 1 Kor 3,8.

796 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 18: AAS 57 (1965), fq. 22.

Për këtë arsye puna e lajmëtarëve të Ungjillit dhe ndihma e të krishterëve të tjerë duhet të rregullohen e të lidhen në mënyrë që "gjithçka të bëhet me rregull të përsosur"[797] në të gjithë sektorët e veprimtarisë dhe të bashkëveprimit misionar.

Organizimi i përgjithshëm

29. Meqenëse detyra për ta kumtuar kudo në botë Ungjillin i përket kryesisht kolegjit ipeshkvnor[798], sinodi i ipeshkvijve, pra "komisioni i përhershëm i ipeshkvijve për Kishën e gjithëmbarshme"[799], ndër punët me rëndësi të përgjithshme[800] duhet të ndjekë me kujdes të veçantë veprimtarinë misionare, që është detyra më e lartë dhe më e shenjtë e Kishës[801].

Për të gjitha misionet dhe për të gjithë veprimtarinë misionare vetëm një duhet të jetë dikasteri kompetent, pra ai i "Propaganda Fide"-s, të cilës i takon të rregullojë e të koordinojë në të gjithë botën, si veprën misionare në vetvete, ashtu edhe bashkëveprimin misionar, duke respektuar megjithatë të drejtën e Kishave lindore[802].

Megjithëse Shpirti Shenjt ngjall në mënyra të ndryshme shpirtin misionar në Kishën e Hyjit, duke i paraprirë shpesh vetë veprimit të atyre të cilëve u takon ta drejtojnë jetën e Kishës, ky dikaster nga ana e vet duhet të nxisë thirrjen dhe përshpirtshmërinë misionare, zellin dhe lutjen për misionet, si dhe të japë në lidhje me këto informacione të përnjëmendta dhe të vlefshme. Është detyrë e tij të nxisë e shpërndajë misionarët, sipas nevojave më të ngutshme të krahinave. Është detyrë e tij të përpunojë një plan organik veprimi, të shpallë rregulla, udhëzime e parime të përshtatshme për ungjillëzimin dhe të japë një shtytje fillestare. Është detyrë e tij të nxisë e të koordinojë me efikasitet mbledhjen e ndihmave, që pastaj duhet të shpërndahen duke mbajtur parasysh nevojën apo dobinë, si dhe shtrirjen e territorit, numrin e besimtarëve dhe të jo besimtarëve, të veprave dhe të institucioneve, të mbarështuesve dhe të misionarëve.

Ai, në kontakt me sekretariatin për njësinë e të krishterëve, duhet të kërkojë mënyrat dhe mjetet për të siguruar dhe organizuar bashkëpunimin vëllazëror dhe mirëkuptimin me nismat misionare të bashkësive të tjera të krishtera, në mënyrë që të shmanget, për sa është e mundur, skandali i ndarjes.

Prandaj është e nevojshme që ky dikaster të përbëjë njëkohësisht një mjet administrimi dhe një organ drejtimi dinamik, që përdor metodat shkencore dhe mjetet e përshtatshme për kushtet e kohës sonë, pra mban parasysh kërkimet aktuale të teologjisë, të metodologjisë dhe të baritores misionare.

Në drejtimin e këtij dikasteri duhet të bëjnë pjesë, me votë vendimarrëse, disa përfaqësues të zgjedhur mes të gjithë atyre që bashkëpunojnë në veprimtarinë misionare: ipeshkvij të të gjithë botës, sipas mendimit të konferencave ipeshkvnore, dhe drejtues të institucioneve e të veprave papnore, sipas modaliteteve e kritereve që do të caktohen prej Papës së Romës. Të gjithë këta delegatë do të thirren periodikisht dhe, nën autoritetin e Papës, do të drejtojnë organizimin më të lartë të të gjithë veprimtarisë misionare.

I njëjti dikaster do të ketë në dispozicion një komision të përhershëm ekspertësh këshillues me të vërtetë të dalluar për nga doktrina dhe përvoja; mes funksioneve të tjera, ata do të kenë edhe atë të mbledhjes së të gjitha lajmeve të dobishme, si në lidhje me situatat lokale të krahinave të ndryshme dhe me mendësinë e grupeve të ndryshme njerëzore, ashtu edhe në lidhje me metodat e ungjillëzimit që duhen përdorur, duke propozuar pastaj disa përfundime të bazuara në shkencën për veprën dhe bashkëveprimin misionar.

---

797 1 Kor 14,40.

798 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 23: AAS 57 (1965), fq. 28.

799 Krh. PALI VI, Motu proprio *Apostolica Sollicitudo*, 15.09.1965: AAS 57 (1965), fq. 776.

800 Krh. PALI VI, *Discorso* mbajtur në Koncil, 21.11.1964: AAS 56 (1964), fq. 1011.

801 Krh. BENEDIKTI XV, *Maximum illud*, 30.11.1919: AAS 11 (1919), fq. 440-445.

802 Nëse për arsye të veçanta disa Misione përkohësisht ende janë të nënshtruara ndaj Dikastereve të tjera, është mirë që ato Dikastere të jenë në lidhje me Kongregatën e Shenjtë për Përhapjen e Fesë, në mënyrë që në organizimin dhe në drejtimin e të gjitha Misioneve të mund të ketë një linjë dhe një normë krejt të qëndrueshme dhe njëformëshe.

Institutet e motrave, veprat krahinore për misionet, organizimet e laikëve, veçanërisht ato me karakter ndërkombëtar, duhet të përfaqësohen siç duhet.

Organizimi lokal i misioneve

30. Që në ushtrimin e veprimtarisë misionare të arrihen ato rezultate që përbëjnë qëllimin e saj, të gjithë ata që punojnë në misione duhet të kenë "një zemër të vetme dhe një shpirt të vetëm" (Vap 4,32).

Është detyrë e ipeshkvit, si kreu dhe qendra njësore e apostullimit dioqezan, të nxisë, të drejtojë e të koordinojë veprimtarinë misionare, gjithsesi në mënyrë të tillë që nisma e atyre që marrin pjesë në këtë vepër të ruhet e të nxitet në vetvetishmërinë e saj. Të gjithë misionarët, edhe rregulltarët e liruar, varen prej tij në veprat e ndryshme që i përkasin ushtrimit të apostullimit të shenjtë[803]. Me qëllim që nismat të koordinohen sa më mirë, ipeshkvi duhet të formojë, për sa është e mundur, një këshill baritor, në të cilin duhet të bëjnë pjesë klerikët, rregulltarët e laikët nëpërmjet delegatëve të zgjedhur. Ai duhet të kujdeset edhe që veprimtaria apostolike të mos mbetet e kufizuar vetëm tek të kthyerit, por që një pjesë e drejtë e punëtorëve dhe e mjeteve ndihmëse të caktohet për ungjillëzimin e jo të krishterëve.

Bashkëveprimi i caktuar prej konferencave ipeshkvnore

31. Konferencat ipeshkvnore duhet të trajtojnë në marrëveshje të plotë çështjet më të rëndësishme dhe problemet më të ngutshme, por pa i mospërfillur ndryshimet mes një vendi dhe një tjetri[804]. Pastaj, në mënyrë që të mos përdoren keq personat dhe mjetet, të cilat gjithsesi janë të pamjaftueshme, që të mos shumohen pa nevojë të vërtetë nismat, porositet të themelohen, duke bashkuar forcat, disa vepra që shërbejnë për të mirën e të gjithëve, si për shembull seminaret, shkollat e mesme e teknike, qendrat baritore, katekistike e liturgjike, dhe ato për mjetet e komunikimit shoqëror. Një bashkëveprim i tillë duhet të krijohet eventualisht edhe mes konferencave të ndryshme ipeshkvnore.

Koordinimi lokal i instituteve

32. Është mirë edhe të koordinohen veprimtaritë e zhvilluara prej instituteve apo prej shoqatave kishtare. Ato, të çfarëdo lloji të jenë, për gjithçka që i përket veprimtarisë misionare duhet të varen prej ipeshkvit dioqezan të vendit. Për këtë qëllim do të jetë shumë e dobishme të vendosen disa marrëveshje të veçanta, të afta të rregullojnë marrëdhëniet mes ipeshkvit dioqezan të vendit dhe eprorit të institutit.

Kur një instituti i besohet një territor, do të jetë kujdesi i eprorit kishtar dhe i vetë institutit të drejtojë gjithçka nga ky qëllim: që bashkësia e krishterë e re të rritet dhe të bëhet një Kishë lokale, që pastaj, në momentin e përshtatshëm, do të drejtohet nga një bari i veti me klerin e vet.

Kur përfundon mandati mbi një territor, përcaktohet një situatë e re. Atëherë konferencat ipeshkvnore dhe institutet duhet të shpallin në marrëveshje të përbashkët normat që rregullojnë marrëdhëniet mes ipeshkvit dioqezan të vendeve dhe instituteve[805]. Por i takon Selisë së shenjtë të caktojë parimet e përgjithshme, në bazë të të cilave duhet të vendosen marrëveshjet në nivel krahinor apo edhe ato me karakter të veçantë.

Edhe nëse institutet janë të gatshme ta vazhdojnë veprën e filluar, duke bashkëpunuar në mbarështimin e zakonshëm të kujdesit për shpirtrat, megjithatë, ndërkohë që rritet kleri lokal, duhet kushtuar kujdes që institutet, në përputhje me qëllimin e tyre, t'i mbeten besnikë vetë dioqezës, duke u angazhuar bujarisht në vepra me karakter të veçantë apo në ndonjë krahinë.

803 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi misionin baritor të ipeshkvijve në Kishë *Christus Dominus* (Krishti Zot), nr. 35.

804 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi misionin baritor të ipeshkvijve në Kishë *Christus Dominus* (Krishti Zot), nr. 36-38.

805 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi misionin baritor të ipeshkvijve në Kishë *Christus Dominus* (Krishti Zot), nr. 35,5-6.

Koordinimi mes instituteve

33. Pastaj është e nevojshme që institutet të cilat merren me veprimtarinë misionare në të njëjtin territor të gjejnë mënyrën e drejtë për t'i koordinuar veprat e tyre. Në lidhje me këtë janë shumë të dobishme konferencat e rregulltarëve dhe tubimet e motrave, në të cilat duhet të marrin pjesë të gjitha institutet e të njëjtit komb apo të njëjtës krahinë. Këto konferenca duhet të kërkojnë se çfarë mund të bëhet në mënyrë të përbashkët, pra duke bashkuar forcat, dhe të rrinë në kontakt të ngushtë me konferencat ipeshkvnore.

E gjithë kjo është mirë të shtrihet në formë të ngjashme edhe në bashkëpunimin mes instituteve misionare në vendet në të cilat kanë pasur fillesë, me qëllim që të zgjidhen më lehtë dhe me më pak shpenzime të gjitha çështjet e nismat e përbashkëta: le të mendohet, për shembull, për formimin doktrinor të misionarëve të ardhshëm, për kurset për misionarë, për relacionet që duhet t'u dërgohen autoriteteve publike apo organizmave ndërkombëtare mbikombëtare.

Koordinimi mes instituteve shkencore

34. Meqenëse ushtrimi i drejtë dhe i rregullt i veprimtarisë misionare kërkon që punëtorët ungjillorë të përgatiten shkencërisht për detyrat e tyre, veçanërisht për dialogun me besimet dhe qytetërimet jo të krishtera, dhe që në fazë zbatimi të ndihmohen në mënyrë efikase, dëshirohet që në dobi të misioneve të bashkëpunojnë vëllazërisht e bujarisht mes tyre të gjitha institutet shkencore që kultivojnë misionologjinë dhe disiplinat apo artet e tjera të dobishme për misionet, si etnologjia e gjuhësia, historia e shkenca e besimeve, sociologjia, teknikat baritore e të tjera të ngjashme.

Kapitulli VI

BASHKËVEPRIMI

Hyrje

35. Meqenëse e gjithë Kisha është misionare dhe meqenëse vepra ungjillëzuese është detyrë themelore e popullit të Hyjit, Koncili i shenjtë i fton të gjithë besimtarët në një përtëritje të thellë të brendshme, në mënyrë që, duke pasur një vetëdije të gjallë për përgjegjësinë e tyre në lidhje me përhapjen e Ungjillit, të kryejnë pjesën e tyre në veprën misionare pranë paganëve.

Të gjithë besimtarët duhet të bashkëveprojnë në apostullimin misionar

36. Të gjithë besimtarët, si gjymtyrë të Krishtit të gjallë, në të cilin janë inkorporuar dhe asimiluar nëpërmjet pagëzimit, krezmimit dhe eukaristisë, kanë detyrën e madhe të bashkëveprojnë në shtrirjen dhe përhapjen e trupit të tij, në mënyrë që ta çojnë sa më shpejt të jetë e mundur në plotësinë e tij[806].

Prandaj të gjithë bijtë e Kishës duhet të kenë vetëdijen e gjallë për përgjegjësinë e tyre përpara botës, duhet të kultivojnë në vetvete një shpirt me të vërtetë katolik dhe duhet t'i shpenzojnë forcat e tyre në veprën e ungjillëzimit. Por të gjithë duhet të dinë se detyra e tyre e parë dhe kryesore për përhapjen e fesë është ajo që të jetojnë një jetë thellësisht të krishterë. Do të jenë pikërisht zelli i tyre në shërbimin e Hyjit, dashuria e tyre ndaj të afërmit ato që do të sjellin një si frymë të re përshpirtshmërie në të gjithë Kishën, e cila atëherë do të shfaqet si "shenjë e ngritur mbi kombe"[807], si "drita e botës" (Mt 5,14) dhe "kripë e tokës" (Mt 5,13). Një dëshmi e tillë jete do ta arrijë më lehtë efektin e vet nëse do të jepet së bashku me grupet e tjera të krishtera, sipas normave që përmbahen në dekretin në lidhje me ekumenizmin[808].

806 Krh. Ef 4,13

807 Krh. Is 11,12.

808 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Ekumenizmin *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë), nr. 12: AAS 57 (1965), fq. 99.

Do të jetë kjo përtëritje shpirtërore ajo që do të bëjë që lutjet dhe veprat e pendesës të lartësohen vetvetishëm te Hyji, në mënyrë që ta bëjë të frytshme me hirin e vet punën e misionarëve; prej saj do të kenë fillesë thirrjet misionare; prej saj do të vijnë ato ndihma për të cilat misionet kanë nevojë.

Që të gjithë besimtarët ta njohin siç duhet gjendjen aktuale të Kishës në botë dhe te ata të arrijë zëri i turmave që thërrasin: "Na ndihmoni"[809], duhet t'u jepen atyre disa informacione të karakterit misionar me ndihmën edhe të mjeteve të komunikimit shoqëror: kështu do ta ndiejnë si gjë të vetën veprimtarinë misionare, do të hapin zemrën përpara nevojave aq të mëdha e të thella të njerëzve dhe do të mund t'u shkojnë atyre në ndihmë. Gjithashtu është e nevojshme të koordinohen këto lajme e të bashkëveprohet me organizmat kombëtare dhe ndërkombëtare.

Bashkëveprimi i bashkësive të krishtera

37. Meqenëse populli i Hyjit jeton në bashkësitë, veçanërisht në ato dioqezane e famullitare, dhe në to në njëfarë mënyre shfaqet në formë të dukshme, u takon edhe këtyre bashkësive ta dëshmojnë Krishtin para kombeve.

Hiri i përtëritjes nuk mund të ketë asnjë zhvillim në bashkësitë, nëse secila prej tyre nuk e shtrin rrjetin e gjerë të dashurisë së vet deri në skajet e tokës, duke treguar për ata që janë larg të njëjtin kujdes që ka për ata që janë anëtarët e vet.

Pikërisht kështu e tërë bashkësia lutet, bashkëvepron, ushtron një veprimtari mes popujve paganë nëpërmjet atyre bijve të vet që Hyji i zgjedh për këtë detyrë shumë fisnike.

Pra, do të jetë gjë shumë e dobishme të ruhen kontaktet, por pa lënë pas dore veprën misionare të përgjithshme, me misionarët që në po këtë bashkësi kanë pasur zanafillën, ose me një famulli apo me një dioqezë misioni, që të bëhet i dukshëm bashkimi i brendshëm mes bashkësive, me dobinë e një edukimi të ndërsjellë.

Detyra misionare e ipeshkvijve

38. Të gjithë ipeshkvijtë, si gjymtyrë të trupit ipeshkvnor, që është pasardhës i kolegjit apostolik, janë shuguruar jo vetëm për një dioqezë, por për shpëtimin e mbarë botës. Urdhri i Krishtit për t'ia predikuar Ungjillin çdo krijese[810] u përket para së gjithash dhe drejtpërdrejt pikërisht atyre, së bashku me Pjetrin dhe nën udhëheqjen e Pjetrit. Prej këtu rrjedh ai bashkim dhe bashkëveprim në nivel të Kishave, që sot është aq i nevojshëm për zhvillimin e veprës së ungjillëzimit. Për arsye të këtij bashkimi, të gjitha Kishat shqetësohen për të gjitha të tjerat, informohen në mënyrë të ndërsjellë për nevojat e tyre, këmbejnë me njëra-tjetrën të mirat e tyre, pasi përhapja e trupit të Krishtit është detyrë e tërë kolegjit ipeshkvnor[811].

Ipeshkvi, duke ngjallur, nxitur e drejtuar veprën misionare në dioqezën e vet, me të cilën formon një gjë të vetme, e bën të pranishëm dhe, le të themi, të dukshëm shpirtin dhe zellin misionar të popullit të Hyjit, kështu që e gjithë dioqeza bëhet misionare.

Është gjithashtu detyrë e ipeshkvit të nxisë në popullin e vet, sidomos në mes të të sëmurëve dhe të të vuajturve, disa shpirtra që me zemër bujare dinë t'ia kushtojnë Hyjit lutjet e pendesat e tyre për ungjillëzimin e botës; të nxisë thirrjet e të rinjve dhe të klerikëve për institutet e misionarëve, duke pranuar me mirënjohje që Hyji të zgjedhë disa prej tyre për t'i përfshirë në veprimtarinë misionare të Kishës; të nxisë e të mbështesë kongregatat dioqezane që të marrin përsipër pjesën e tyre në misione; të nxisë veprat e instituteve misionare mes besimtarëve të vet, sidomos veprat misionare papnore. Në të vërtetë, këtyre veprave me të drejtë u duhet rezervuar vendi i parë, që të përbëjnë po aq mjete si për të ngjallur në katolikët, që prej moshës së vogël, një shpirt me të vërtetë të gjithëmbarshëm dhe misionar, si për të përkrahur një mbledhje të përshtatshme të ndihmave në dobi të të gjitha misioneve e sipas nevojave të secilit[812].

---

809 Krh. Vap 16,9.

810 Krh. Mk 16,15.

811 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 23-24: AAS 57 (1965), fq. 27-29.

812 Krh. BENEDIKTI XV, *Maximum illud*, 30.11.1919: AAS 11 (1919), fq. 453-454; PIU XI, *Rerum Ecclesiae*, 28.02.1926: AAS 18 (1926), fq. 71-73; PIU XII, *Evangelii Praecones*, 2.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 525-526; po ai, *Fidei Donum*, 15.01.1957: AAS 49 (1957), fq. 241.

Dhe meqenëse bëhet çdo ditë e më e ngutshme nevoja për punëtorë në vreshtën e Zotit dhe meshtarët dioqezanë dëshirojnë të kenë edhe ata një rol gjithnjë e më të rëndësishëm në ungjillëzimin e botës, Koncili i shenjtë dëshiron që ipeshkvijtë, duke mbajtur parasysh mungesën shumë të madhe të meshtarëve që pengon ungjillëzimin e shumë krahinave, t'u dërgojnë dioqezave të cilave u mungon kleri, disa prej meshtarëve të tyre më të mirë, të përgatitur siç duhet, që t'i kushtohen veprës misionare: këtu ata, të paktën për njëfarë periudhe, do të ushtrojnë me shpirt shërbimi mbarështimin misionar[813].

Por që veprimtaria misionare e ipeshkvijve të kryhet realisht në dobi të të gjithë Kishës, është mirë që konferencat ipeshkvnore t'i rregullojnë të gjitha çështjet që i referohen bashkëveprimit të rregullt të krahinës së tyre.

Në nivel konference ipeshkvijtë duhet të merren vesh: për meshtarët e klerit dioqezan që duhet t'i kushtohen ungjillëzimit të kombeve; për ndihmesën financiare që secila dioqezë, në përpjesëtim me të ardhurat e veta, duhet të derdhë çdo vit për veprën misionare; për drejtimin dhe organizimin e mënyrave e të mjeteve për ndihmën e drejtpërdrejtë të misioneve[814]; për ndihmën që u duhet dhënë instituteve misionare dhe seminareve të klerit dioqezan për misionet dhe, nëse është e nevojshme, për themelimin e tyre; për mënyrën e përkrahjes së marrëdhënieve gjithnjë e më të ngushta mes këtyre instituteve dhe dioqezave.

Po ashtu u takon konferencave ipeshkvnore të themelojnë e të nxisin vepra që lejojnë të pranohen vëllazërisht, të ndiqen e të ndihmohen nga ana baritore ata që, për arsye pune e studimi, emigrojnë prej tokave të misioneve. Në të vërtetë, falë këtyre të imigruarve popujt e largët bëhen në njëfarë mënyre të afërt, ndërsa bashkësive që janë të krishtera prej shumë kohësh u jepet rasti i shkëlqyer për të hapur një dialog me kombet që nuk e kanë dëgjuar ende Ungjillin dhe t'u tregojnë atyre, në shërbimin e dashurisë e të ndihmës që japin, fytyrën e vërtetë të Krishtit[815].

Detyra misionare e meshtarëve

39. Meshtarët përfaqësojnë Krishtin dhe janë bashkëpunëtorët e urdhrit ipeshkvnor në kryerjen e atij funksioni të shenjtë të trefishtë që, për natyrë të vetën, i referohet misionit të Kishës[816]. Pra, le të jenë thellësisht të bindur se jeta e tyre është shuguruar edhe për shërbimin e misioneve. Dhe meqenëse nëpërmjet mbarështimit të tyre, të përqendruar thelbësisht në eukaristinë, e cila i jep Kishës përsosmërinë e saj, ata hyjnë në bashkim me Krishtin krye dhe në këtë bashkim i çojnë shpirtrat, nuk mund të mos ndiejnë se sa shumë i mungon ende plotësisë së trupit të tij dhe, pra, se sa shumë duhet të bëhet që ai të rritet gjithnjë e më shumë. Prandaj ata duhet ta organizojnë kujdesin baritor në mënyrë të tillë që t'i vlejë përhapjes së Ungjillit pranë jo të krishterëve.

Në kujdesin e tyre baritor meshtarët duhet të zgjojnë e duhet të ruajnë në mes të besimtarëve zellin për ungjillëzimin e botës, duke i mësuar me katekezë e predikim rreth detyrës që Kisha ka për t'ua kumtuar Krishtin paganëve; duke i bindur familjet e krishtera për nevojën dhe nderin e kultivimit të thirrjeve misionare në mes të bijve e bijave të tyre; duke ushqyer mes të rinjve të shkollave e të shoqatave katolike zellin misionar, kështu që të lindin prej tyre disa predikatarë të ardhshëm të Ungjillit. Duhet t'u mësojnë besimtarëve edhe që të luten për misionet dhe nuk duhet të skuqen duke u kërkuar atyre lëmoshë, duke u bërë gati lypsarë për Krishtin dhe shpëtimin e shpirtrave[817].

Profesorët e seminareve e të universiteteve do t'u paraqesin të rinjve situatën reale të botës dhe të Kishës, që shpirti i tyre ta ketë të qartë nevojën për një ungjillëzim të gjallë të jo të krishterëve dhe prej aty të ushqehet zelli i tyre. Pastaj, në mësimdhënien e disiplinave dogmatike, biblike, morale e historike duhet të nxjerrin mirë në dritë ato aspekte misionare që përmbahen në to, që në këtë mënyrë të formojnë një ndërgjegje misionare tek meshtarët e ardhshëm.

---

813 Krh. PIU XII, *Fidei Donum*, 15.01.1957: AAS 49 (1957), fq. 245-246.

814 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi misionin baritor të ipeshkvijve në Kishë *Christus Dominus* (Krishti Zot), nr. 6.

815 Krh. PIU XII, *Fidei Donum*, 15.01.1957: AAS 49 (1957), fq. 245.

816 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 28: AAS 57 (1965), fq. 34.

817 Krh. PIU XI, *Rerum Ecclesiae*, 28.02.1926: AAS 18 (1926), fq. 72.

Detyra misionare e instituteve rregulltare

40. Institutet rregulltare, të jetës soditëse e aktive, kanë pasur deri tani dhe kanë ende një rol shumë të rëndësishëm në ungjillëzimin e botës. Koncili i shenjtë i njeh mirë meritat e tyre, falënderon Hyjin për sakrificat e shumta që ato kanë përballuar për lavdinë e Hyjit e shërbimin e shpirtrave, dhe i nxit të jenë të qëndrueshëm në punën e ndërmarrë, të vetëdijshëm siç janë se virtyti i dashurisë, që duhet ta kultivojnë në mënyrën më të përsosur për arsye të thirrjes së tyre, i shtyn dhe i detyron të kenë një shpirt dhe të bëjnë një punë me të vërtetë katolike[818].

Institutet e jetës soditëse me lutjet, pendesat e mundimet e tyre, kanë rëndësinë më të madhe për qëllimet e kthimit të shpirtrave; sepse është Hyji ai që, duke iu përgjigjur lutjes, dërgon punëtorë në të korrat e veta[819], e hap shpirtin e jo të krishterëve që ta dëgjojnë Ungjillin[820], dhe e bën të frytshme në zemrat e tyre fjalën e shpëtimit[821]. Madje, institutet e këtij lloji ftohen të themelojnë shtëpitë e tyre në tokat e misionit, ashtu siç kanë bërë tashmë jo pak prej tyre, me qëllim që duke jetuar aty dhe duke iu përshtatur traditave përnjëmend fetare të popujve, t'i japin mes jo të krishterëve një dëshmi të shkëlqyer madhështisë dhe dashurisë së Hyjit, sikurse edhe bashkimit në Krishtin.

Institutet e jetës aktive, ndjekin apo jo një qëllim drejtpërdrejt misionar, duhet që me të gjithë sinqeritetin ta pyesin veten para Hyjit nëse janë në gjendje ta shtrijnë veprimin e tyre me qëllim që ta përhapin mbretërinë e Hyjit mes kombeve; nëse mund t'ua lënë të tjerëve disa vepra të mbarështimit të tyre, për t'ua kushtuar forcat e tyre misioneve; nëse mund të fillojnë një veprimtari në misione, duke i përshtatur, nëse është e nevojshme, kushtetutat e tyre, sipas shpirtit të themeluesit; nëse anëtarët e tyre marrin pjesë sipas forcave të tyre në veprimtarinë misionare; nëse sistemi i tyre i jetës përbën një dëshmi ndaj Ungjillit, që i përgjigjet mirë karakterit dhe gjendjes së popullit.

Në fund, meqenëse nën frymëzimin e Shpirtit Shenjt zhvillohen gjithnjë e më shumë në Kishë institutet shekullare, vepra e tyre, e udhëhequr prej autoritetit të ipeshkvit, në shumë aspekte mund të dalë shumë e dobishme në misionet, si shenjë e përkushtimit të plotë ndaj ungjillëzimit të botës.

Detyra misionare e laikëve

41. Laikët bashkëpunojnë në veprën ungjillëzuese të Kishës duke marrë pjesë njëkohësisht si dëshmitarë dhe si mjete të gjalla në misionin e saj shpëtimtar sidomos kur, të thirrur prej Hyjit[822], caktohen prej ipeshkvijve në këtë vepër.

Në tokat tashmë të krishtera laikët bashkëpunojnë në veprën ungjillëzuese duke zhvilluar në vetvete dhe në të tjerët njohjen dhe dashurinë për misionet, duke ngjallur thirrje në familjen e tyre, në shoqatat katolike dhe në shkollat, duke dhënë ndihmesa të çfarëdo lloji, në mënyrë që dhurata e fesë, të cilën e kanë marrë falas, të mund t'u komunikohet edhe të tjerëve.

Ndërsa në tokat e misioneve, laikët, si ata të huaj ashtu edhe ata vendas, duhet të japin mësim në shkolla, të drejtojnë punët tokësore, të bashkëpunojnë në veprimtarinë famullitare e dioqezane, të vendosin e nxisin apostullimin laik në format e tij të ndryshme, që besimtarët e Kishave të reja të mund ta kryejnë sa më parë rolin e tyre në jetën e Kishës[823].

Në fund, laikët duhet t'u japin me gjithë qejf bashkëpunimin e tyre në fushën ekonomiko-shoqërore popujve në rrugë zhvillimi. Ky bashkëpunim është aq më i lavdërueshëm sa më drejtpërdrejt t'i përkasë themelimit të instituteve të lidhura me strukturat themelore të jetës shoqërore, ose të caktuar për formimin e atyre që kanë përgjegjësi politike.

---

818 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 44: AAS 57 (1965), fq. 50.

819 Krh. Mt 9,38.

820 Krh. Vap 16,14.

821 Krh. 1 Kor 3,7.

822 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 33, 35: AAS 57 (1965), fq. 39, 40-41.

823 Krh. PIU XII, *Evangelii Praecones*, 2.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 510-514; GJONI XXIII, *Princeps Pastorum*, 28.11.1959: AAS 51 (1959), fq. 851-852.

Meritojnë një lavdërim të veçantë ata laikë që në universitete apo në institutet shkencore nxisin me kërkimet e tyre me karakter historik apo shkencor fetar njohjen e popujve dhe të besimeve, duke i ndihmuar kështu lajmëtarët e Ungjillit dhe duke përgatitur dialogun me jo të krishterët.

Pastaj duhet të bashkëpunojnë vëllazërisht me të krishterët e tjerë, me jo të krishterët, sidomos me anëtarët e shoqatave ndërkombëtare, duke i vënë vetes vazhdimisht si objektiv që "ndërtesa e qytetit tokësor të themelohet mbi Zotin dhe te ai të jetë e drejtuar"[824].

Natyrisht, për t'i përmbushur këto detyra laikët kanë nevojë për një përgatitje të domosdoshme teknike e shpirtërore, që duhet të jepet në institutet e specializuara, në mënyrë që jeta e tyre të përbëjë mes jo të krishterëve një dëshmi për Krishtin, sipas shprehjes së Apostullit: "Mos jini, veç, rast shkandulli as për hebrenj, as për grekë, as për Kishën e Hyjit, sikurse edhe vetë mundohem t'u pëlqej të gjithëve pa kërkuar dobinë time, por dobinë e të gjithëve, që të mund të shëlbohen" (1 Kor 10,32-33).

PËRFUNDIM

42. Etërit konciliarë, në bashkim me Papën e Romës, duke e ndier thellësisht detyrën për ta përhapur kudo mbretërinë e Hyjit, u drejtojnë një përshëndetje të përzemërt të gjithë lajmëtarëve të Ungjillit, veçanërisht atyre që vuajnë përndjekjet për emrin e Krishtit, dhe bashkohen me vuajtjet e tyre[825].

Edhe ata janë të ndezur nga e njëjta dashuri prej të cilës digjej Krishti për njerëzit. Të vetëdijshëm se është Hyji ai që bën të vijë mbretëria e tij mbi tokë, së bashku me të gjithë besimtarët luten që, me ndërmjetësinë e Virgjërës së lume Mari, të apostujve, kombet të çohen sa më parë drejt njohjes së të vërtetës[826] dhe lavdia e Hyjit, që shndrit në fytyrën e Jezu Krishtit, të fillojë të shndrisë në të gjithë njerëzit me anë të veprimit të Shpirtit Shenjt[827].

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 7 të muajit dhjetor të vitit 1965.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

824 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 46: AAS 57 (1965), fq. 52.

825 Krh. PIU XII, *Evangelii Praecones*, 2.06.1951: AAS 43 (1951), fq. 527; GJONI XXIII, *Princeps Pastorum*, 28.11.1959: AAS 51 (1959), fq. 864.

826 Krh. 1 Sel 2,4.

827 Krh. 2 Kor 4,6.

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

DEKRET MBI MBARËSHTIMIN DHE JETËN E PRIFTËRINJVE

PRESBYTERORUM ORDINIS

(Urdhri i Priftërinjve)

PARATHËNIE

1. Më shumë se një herë ky Sinod i shenjtë u ka kujtuar të gjithëve dinjitetin e lartë të urdhrit të priftërinjve në Kishë[828]. Por meqenëse ky urdhër ka një detyrë tejet të rëndësishme dhe gjithnjë e më të vështirë për të zhvilluar në fushën e ripërtëritjes së Kishës së Krishtit, është parë si tejet i rëndësishëm një trajtim më i plotë dhe më i thellë rreth priftërinjve. Ajo që do të thuhet këtu duhet t'u aplikohet të gjithë priftërinjve, veçanërisht atyre që u kushtohen përkujdesjes së shpirtrave, pasi të bëhen përshtatjet e duhura në rastin e priftërinjve rregulltarë.

Priftërinjtë, në fuqi të urdhërimit të shenjtë dhe të misionit që marrin nga ipeshkvijtë, janë vënë në shërbim të Krishtit mësues, meshtar e mbret; ata marrin pjesë në mbarështimin e tij, për të cilin Kisha këtu në tokë ndërtohet pa pushim si popull i Hyjit, trup i Krishtit dhe tempull i Shpirtit Shenjt. Pra, ky Sinod i shenjtë, me qëllim që mbarështimi i priftërinjve, në rrethanat e aktuale baritore dhe njerëzore, shpesh krejtësisht të reja, të mund të gjejë mbështetje më të vlefshme, dhe me qëllim që të kujdesemi në mënyrë më të përshtatshme për jetën e tyre, deklaron dhe cakton sa vijon.

Kapitulli I

PRIFTËRIA NË MISIONIN E KISHËS

Natyra e priftërisë

2. Zoti ynë Jezu Krishti "që Ati e shuguroi dhe e dërgoi në botë" (Gjn 10,36), e ka bërë pjesëmarrës krejt trupin e tij mistik në atë lyerje me vaj të Shpirtit që Ai vetë ka marrë[829]: në të, në fakt, të gjithë besimtarët formojnë një meshtari të shenjtë dhe mbretërore, i paraqesin Hyjit oste shpirtërore nëpërmjet Jezu Krishtit, dhe kumtojnë madhështitë e atij që i ka thirrur nga errësira në dritën e tij të mrekullueshme[830]. Pra, nuk ka asnjë gjymtyrë që nuk ka pjesë në misionin e krejt trupit, por secili prej tyre duhet ta shenjtërojë Jezusin në trupin e tij[831] dhe ta dëshmojë Jezusit me shpirt profecie[832].

828 KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë): AAS 56 (1964), fq. 97 e vijim; Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve): AAS 57 (1965), fq. 5 e vijim; Dekreti mbi misionin baritor të Ipeshk-vijve në Kishë *Christus Dominus* (Krishti Zot); Dekreti mbi formimin meshtarak *Optatam Totius* (Ripërtëritja e Dëshiruar): AAS 58 (1966), fq. 713 e vijim.

829 Krh. Mt 3,16; Lk 4,18; Vap 4,27; 10,38.

830 Krh. 1 Pjt 2,5 e 9.

831 Krh. 1 Pjt 3,15.

832 Krh. Zb 19,10; KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 35: AAS 57 (1965), fq. 40-41.

Por vetë Zoti, me qëllim që besimtarët të ishin të bashkuar në një trup të vetëm, por që në të cilin "jo të gjitha pjesët kanë të njëjtin funksion" (Rom 12,4), ngriti disa prej tyre si mbarështues, në mënyrë që në gjirin e shoqërisë së besimtarëve të kishin pushtetin e shenjtë të urdhrit për të paraqitur flinë dhe për të falur mëkatet[833], si edhe që në emër të Krishtit të kryenin për njerëzit në formë zyrtare funksionin meshtarak. Prandaj pasi i dërgoi apostujt ashtu si ai vetë ishte dërguar prej Atit[834], Krishti nëpërmjet apostujve i bëri pjesëmarrës të shugurimit dhe të misionit të vet pa-sardhësit e tyre[835], domethënë ipeshkvijtë, funksioni mbarështues i të cilëve iu përçua në mënyrë të nënrënditur sie priftërinjve;[836] pra, këta janë ngritur në urdhrin meshtarak për të qenë bashkëveprues[837] të urdhrit ipeshkvnor, për kryerjen e drejtë të misionit apostolik që Krishti u ka besuar atyre.

Funksioni i priftërinjve, duke qenë ngushtësisht i lidhur me urdhrin ipeshkvnor, merr pjesë në autoritetin me të cilin vetë Krishti bën të rritet, të shenjtërohet dhe të qeveriset trupi i tij. Për këtë arsye meshtaria e priftërinjve, edhe pse duke supozuar sakramentet e hyrjes së krishterë, jepet nga ai sakrament i veçantë për të cilin priftërinjtë, në fuqi të lyerjes së Shpirtit Shenjt, janë shënuar nga një karakter i veçantë që i bën të ngjashëm me Krishtin meshtar, në mënyrë që të mund të veprojnë në emër të Krishtit, Krye i Kishës[838].

Meqenëse priftërinjtë kanë një pjesëmarrje të tyren në funksionin e apostujve, atyre u është dhënë hiri, nga Hyji, që të mund të jenë mbarështues të Krishtit Jezus mes kombeve me anë të mbarështimit të shenjtë të Ungjillit, me qëllim që kombet të bëhen një fli e pëlqyeshme, e shenjtëruar në Shpirtin Shenjt[839]. Pikërisht nëpërmjet shpalljes apostolike të Ungjillit populli i Hyjit thirret dhe mblidhet, në mënyrë që të gjithë ata që i përkasin këtij populli, meqenëse janë shenjtëruar në Shpirtin Shenjt, të mund t'ia dhurojnë vetveten si "fli të gjallë, të shenjtë e të pëlqyeshme Hyjit" (Rom 12,1). Nëpërmjet mbarështimit të priftërinjve flija shpirtërore e besimtarëve bëhet e përsosur në bashkim me flinë e Krishtit, ndërmjetësi i vetëm; kjo fli, në fakt, nëpërmjet duarve të priftërinjve dhe në emër të mbarë Kishës, dhurohet në eukaristi në mënyrë të papërgjakur dhe sakramentale, deri në ditën e ardhjes së Zotit[840].

Mbarështimi i priftërinjve priret drejt saj dhe në të gjen realizimin e vet të përsosur. Faktikisht, shërbimi i tyre, që fillon me kumtimin e Ungjillit, e merr forcën dhe efektshmërinë e saj nga flija e Krishtit, dhe ka për qëllim që "i gjithë qyteti i shpëtuar, domethënë mbledhja dhe bashkësia e shenjtërve, t'i dhurojë Hyjit një flijim të përbotshëm nëpërmjet më të lartit Meshtar, i cili ka dhuruar edhe vetveten për ne me vuajtjen e tij, për të na bërë trup të një kreu kaq të mrekullueshëm"[841].

Prandaj, synimi ndaj të cilit priren priftërinjtë me mbarështimin dhe jetën e tyre është lavdia e Hyjit Atë në Krishtin. Një lavdi e tillë jepet kur njerëzit pranojnë me vetëdije, liri e mirënjohje veprën e Hyjit të realizuar në Krishtin dhe e shfaqin në gjithë jetën e tyre. Prandaj priftërinjtë, si nëse i kushtohen lutjes dhe adhurimit, ashtu edhe nëse predikojnë fjalën, si kur paraqesin flinë eukaristike dhe mbarështojnë sakramentet e tjera, ashtu edhe kur zhvillojnë mbarështime të tjera gjithnjë në shërbim të njerëzve, gjithnjë ndihmojnë në shtimin e lavdisë së Hyjit dhe në të njëjtën kohë në pasurimin e njerëzve me jetën hyjnore. Të gjitha këto gjëra, të cilat dalin nga Pashka e Krishtit, do të plotësohen

833 Krh. KONCILI i TRENTOS, Sek. XXIII, kap. I dhe kan. 1: Dz 957 e 961 (1764 e 1771).

834 Krh. Gjn 20,21; KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 18: AAS 57 (1965), fq. 21-22.

835 Krh. KONCILI II I VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 28: AAS 57 (1965), fq. 33-36.

836 Krh. KONCILI II I VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 28: AAS 57 (1965), fq. 33-36.

837 Krh. *Pontificale Romanum*, Urdhërimi i Priftërinjve, Parathënie. Këto fjalë gjenden edhe në *Sacramentarium Veronense*: bot. L. C. Möhlberg, Romae 1956, fq. 122; po ashtu edhe te *Missale Francorum*: bot. L. C. Möhlberg, Romae 1957, fq. 9; edhe te *Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae*: bot. L. C. Möhlberg, Romae 1960, fq. 25; gjithashtu edhe te *Pontificale romanum-germanicum*: bot. Vogel-Elze, Città del Vaticano 1963, vëll. I, fq. 34.

838 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 10: AAS 57 (1965), fq. 14-15.

839 Krh. Rom 15,16.

840 Krh. 1 Kor 11,26.

841 SHËN AGUSTINI, *De Civitate Dei*, 10,6: PL 41, 284.

krejtësisht me ardhjen e lavdishme të Zotit, atëherë kur ai do t'ia dorëzojë mbretërinë atij që është Hyj dhe Atë[842].

Priftërinjtë në popullin e Hyjit

3. Priftërinjtë janë marrë mes njerëzve dhe janë caktuar për të mirën e njerëzve në gjërat që kanë të bëjnë me Hyjin, për të paraqitur dhurata dhe fli për faljen e mëkateve[843] , pra jetojnë në mesin e njerëzve të tjerë si vëllezër mes vëllezërish. Pikërisht kështu u soll Jezusi Zoti ynë, Biri i Hyjit, njeri i dërguar njerëzve nga Ati, i cili banoi mes nesh dhe deshi në çdo gjë të ishte i njëjtë me vëllezërit e tij, pos mëkatit[844]. Shembulli i tij u imitua nga apostujt e shenjtë; Shën Pali, mësues i njerëzve, "veçanërisht i caktuar për të kumtuar Ungjillin e Hyjit" (Rom 1,1), deklaron se është bërë gjithçka për të gjithë, me qëllim që t'i shpëtonte të gjithë[845]. Kështu priftërinjtë e Besëlidhjes së Re, falë thirrjes dhe urdhërimit të tyre, janë në njëfarë mënyre të veçuar në gjirin e popullit të Hyjit: por jo për të qëndruar të ndarë nga vetë ky popull apo cilido njeri, por për t'iu shuguruar krejtësisht veprës për të cilën i ka angazhuar Zoti[846]. Nga njëra anë, ata nuk do të mund të ishin mbarështues të Krishtit nëse nuk do të ishin dëshmitarë dhe shpërndarës të një jete ndryshe nga ajo tokësore; por nga ana tjetër, nuk do të mund t'u shërbenin njerëzve nëse do të largoheshin nga jeta dhe mjedisi i tyre[847]. Prej vetë mbarështimit të tyre janë të detyruar, për një arsye të veçantë, të mos përshtaten me shekullin e pranishëm, por në të njëjtën kohë janë të detyruar të jetojnë në këtë shekull[848] në mes të njerëzve, për t'i njohur mirë, si barinj të mirë, delet e tyre dhe për t'u përpjekur që t'i rikthejnë edhe ato që nuk janë të këtij vathi, me qëllim që edhe ato ta dëgjojnë zërin e Krishtit dhe të ketë një vath e një bari të vetëm[849]. Për të arritur këtë qëllim janë të një dobie të madhe ato virtyte që me të drejtë janë shumë të vlerësuara në shoqërinë njerëzore, si: mirësia, sinqeriteti, vendosmëria e qëndrueshmëria, përkujdesja e vazhdueshme për drejtësinë, mirësjellja e të gjitha virtytet e tjera që porosit Pali apostull kur thotë: "mundohuni të keni për zemër gjithçka është e vërtetë, gjithçka është e ndershme, gjithçka është e drejtë, gjithçka është e pastër, gjithçka është e shenjtë, gjithçka është e denjë për dashuri, gjithçka është e denjë për lavdi, gjithçka është virtyt" (Fil 4,8)[850].

---

842 Krh. 1 Kor 15,24.

843 Krh. Heb 5,1.

844 Krh. Heb 2,17; 4,15.

845 Krh. 1 Kor 9,19-23 Vulgata.

846 Krh. Vap13,2.

847 "Ky studim mbi përsosmërinë shpirtërore dhe morale është nxitur edhe së jashtmi prej kushteve në të cilat Kisha jeton. Ajo nuk mund të qëndrojë duarkryq dhe mospërfillëse përpara ndryshimeve të botës përreth saj. Nëpërmjet mijëra rrugëve kjo ndikon dhe vë kushte mbi sjelljen praktike të Kishës. Ajo, ashtu si secili e di, nuk është e ndarë prej botës; por jeton në të. Për këtë arsye gjymtyrët e Kishës pësojnë ndikimin e saj, thithin kulturën e saj, pranojnë ligjet e saj, përvetësojnë zakonet e saj. Ky kontakt i thellë i Kishës me shoqërinë kohore krijon për të një situatë të vazhdueshme problematike, sot shumë të vështirë. (...) Ja se si vetë Shën Pali i edukonte të krishterët e brezit të parë: "Mos u zini në zgjedhë me të pafetë! Çfarë të mire të përbashkët mund të ketë drejtësia me mbrapshtinë? Ose, çka ka të përbashkët drita me terrin? Çfarë përkimi ka Krishti me Beliarin? Ç'pjesë ka besimtari me të pafenë?" (2 Kor 6,14-15). Pedagogjia e krishterë duhet t'ia kujtojë gjithmonë nxënësit të kohëve tona këtë gjendje të saj të privilegjuar dhe këtë detyrë të saj konsekuente të të jetuarit në botë, por jo sipas botës, sipas vetë dëshirës së kujtuar të Jezusit në lidhje me nxënësit e vet: "Nuk po të lutem t'i marrësh prej botës, por t'i ruash nga i Keqi. Ata nuk i përkasin botës, sikurse as unë nuk i përkas botës" (Gjn 17,15-16). Dhe Kisha e bën të sajën një dëshirë të tillë. Por ky dallim nuk është ndarje. Madje nuk është as mospërfillje, as frikë, as përçmim. Kur Kisha dallohet prej njerëzimit nuk i kundërvihet atij, madje i bashkohet asaj": PALI VI, Enciklika *Ecclesiam Suam*, 06.08.1964: AAS 56 (1964), fq. 627 e 638.

848 Krh. Rom 12,2.

849 Krh. Gjn 10,14-16.

850 Krh. SHËN POLIKARPI, *Epist. ad Philippenses*, VI, 1: "Priftërinjtë duhet të jenë të pritur të kenë dhembshuri, zemërdhembshuri ndaj të gjithëve, t'i rikthejnë ata që kanë rënë në gabim, t'i vizitojnë të gjithë të sëmurët, duke mos lënë pas dore vejushën apo jetimin apo të varfrin; por gjithmonë të kujdesshëm për të mirën përpara Hyjit dhe njerëzve, duke qëndruar larg prej çdo zemërimi, parapëlqimi personash, gjykimesh të padrejta, duke qëndruar larg prej çdo koprracie, duke mos menduar lehtësisht të keqen e dikujt, jo tepër të ashpër në gjykim, duke ditur se të gjithë ne jemi mëkatarë": bot. F. X. Funk, *Patres Apostolici*, I, fq. 273.

Kapitulli II

MBARËSHTIMI I PRIFTËRINJVE

I. FUNKSIONET E PRIFTËRINJVE

Priftërinjtë mbarështues të fjalës së Hyjit

4. Populli i Hyjit mblidhet para së gjithash nëpërmjet fjalës së Hyjit të gjallë[851], që të gjithë kanë të drejtë të kërkojnë në gojën e meshtarëve[852]. Meqenëse në të vërtetë asnjëri nuk mund të shpëtojë nëse përpara nuk ka besuar[853], priftërinjtë, në cilësinë e tyre si bashkëveprues të ipeshkvijve, kanë para së gjithash detyrën t'ua kumtojnë të gjithëve Ungjillin e Hyjit[854] duke ndjekur urdhrin e Zotit: "shkoni e bëjini nxënës të mi të gjithë popujt"[855] dhe kështu mund të formojnë e shtojnë popullin e Hyjit. Në të vërtetë, falë fjalës shpëtimtare, feja ndizet në zemrën e jo besimtarëve, ushqehet në zemrën e besimtarëve dhe me fenë zë fill dhe rritet bashkësia e besimtarëve, sipas asaj që ka shkruar Apostulli: "Besimi vjen nga predikimi, e predikimi është shpallja e Fjalës së Zotit" (Rom 10,17). Prandaj priftërinjtë janë borxhlinj ndaj të gjithëve, në kuptimin që të gjithëve duhet t'ua bëjnë me dije të vërtetën e Ungjillit[856] ndaj së cilës Zoti i bën të përfitojnë. Pra, qoftë kur bëjnë mes njerëzve dëshminë e një jete shembullore, që çon në lavdërimin e Hyjit[857], qoftë kur u shpallin misterin e Krishtit jo besimtarëve me predikimin e hapur, qoftë kur zhvillojnë katekezën e krishterë apo kur paraqesin doktrinën e Kishës, qoftë kur i vihen punës për shqyrtimit e çështjeve të kohës së tyre në dritën e Krishtit: në të gjitha këto raste detyra e tyre nuk është të mësojnë një njohuri të tyren, por të mësojnë fjalën e Hyjit dhe t'i ftojnë të gjithë me këmbëngulje në kthim e shenjtëri[858]. Gjithashtu nëse predikimi meshtarak, që në rrethanat aktuale të botës është shpesh mjaft i vështirë, dëshiron të ketë më shumë rezultate të efektshme në mendjet e atyre që dëgjojnë, nuk mund të kufizohet në paraqitjen e fjalës së Hyjit me terma të përgjithshëm dhe abstraktë, por duhet të zbatojë të vërtetën e përjetshme të Ungjillit në rrethanat konkrete të jetës.

Në këtë mënyrë mbarështimi i fjalës ushtrohet në forma të ndryshme, në marrëdhënie me nevojat e ndryshme të dëgjuesve dhe sipas karizmave të ndryshme të predikuesve. Në rajonet apo në mjediset jo të krishtera, nëpërmjet mesazhit ungjillor njerëzit tërhiqen në fe dhe në sakramentet e shpëtimit[859]; dhe në bashkësinë e të krishterëve, sidomos për sa u përket atyre që thonë se nuk kuptojnë apo nuk e

---

851 Krh. 1 Pjt 1,23 Vulgata; Vap 6,7; 12,24. "(Apostujt) kanë predikuar fjalën e së vërtetës dhe kanë lindur Kishën": SHËN AGUSTINI, *Enarr. In Ps.*, 44,23: PL 36, 508.

852 Krh. Mal 2,7; 1 Tim 4,11-13; 2Tim 4,5; Tit 1,9.

853 Krh. Mk 16,16.

854 Krh. 2 Kor 11,7. Edhe për Priftërinjtë vlen ajo që është thënë për Ipeshkvijtë, duke qenë se janë bashkëveprues të Ipeshkvijve. Krh. *Sta-tuta Ecclesiae Antiqua*, kap. 3 (bot. Ch. Munier, Paris 1960, fq. 79); *Decretum Gratiani*, kap. 6, D. 88 (bot. Friedberg, I, 307); KONCILI i TRENTOS, Dekreti *De reform.*, Sek. V, kap. 2, nr. 9; *Concilia Oecumenica Decreta*, bot. Herder, Romae 1962, fq. 645; Sek. XXIV, kap. 4, fq. 739; KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 25: AAS 57 (1965), fq. 29-31.

855 Krh. *Constitutiones Apostolorum*, II, 26, 7: "(Priftërinjtë) duhet të jenë mësues të shkencës hyjnore, meqë vetë Zoti na ka dërguar duke thënë: shkoni... e mësojini...": bot. F. X. Funk, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, I, Paderborn 1905, fq. 105. *Sacramentarium Leonianum* dhe Sakramentarë të tjerë deri te *Pontificale Romanum*, Urdhërimi i Priftërinjve, Parathënie: "Me këtë provani, o Zot, i ke bashkuar duke i pajtuar si Mësues të fesë së bashku me Apostujt e Birit tënd, dhe me këto predikime të vlefshme ata mbushën mbarë botën. *Liber Ordinum Liturgiae Mozarabicae*, Parathënia e ritit të Shugurimit të një Prifti: "Mësues i popujve dhe krye i besimtarëve të vet, ta ruajë të paprekur fenë katolike dhe t'ua kumtojë të gjithëve shpëtimin e vërtetë": bot. M. Férotin, *Le Liber Ordinum* në përdorim pranë Kishave Vizigote dhe Mozarabike spanjolle: *Monumenta Ecclesiae Liturgica*, vëll. V, Paris 1904, kol. 55, lin. 4-6.

856 Krh. Gal 2,5.

857 Krh. 1 Pjt 2,12.

858 Krh. Riti i Shugurimit të një Prifti në Kishën Aleksandrine të Jakobitëve: "Mblidhe popullin tënd në fjalën e doktrinës, si një nënë që kujdeset për bijtë e vet": H. Denzinger, *Ritus Orientalium*, Tom. II, Würzburg 1863, fq. 14.

859 Krh. Mt 28,19; Mk 16,16; TERTULIANI, *De baptismo*, 14,2 (*Corpus Christianorum*, Series latina, I, fq. 289, 11-13); SHËN ATANAZI, *Adv. Arianos*, 2,42: PG 26, 237A-B; SHËN JERONIMI, *In Mt* 28,19: PL 26, 226D: "Më përpara t'i mësojnë të gjithë popujt, pastaj pasi t'i kenë mësuar t'i zhysin ata në ujë. Në fakt, nuk mund të jetë e mundur që një trup të marrë sakramentin e pagëzimit, nëse më përpara shpirti nuk ka marrë të vërtetën e fesë"; SHËN TOMA, *Expositio primae Decretalis*, § 1: "Shpëtimtari ynë, duke dërguar nxënësit të predikojnë, u urdhëroi atyre tri gjëra: e para të mësojnë fenë; e dyta t'u mbarështojnë sakramentet besimtarëve…": bot. Marietti, *Opuscula Theologica*, Taurini-Romae 1954, 1138.

besojnë mjaftueshëm atë që jetojnë, predikimi i fjalës është i nevojshëm për vetë mbarështimin e sakramenteve, meqë bëhet fjalë për sakramentet e fesë, e cila lind e ushqehet me fjalën[860]. Kjo vlen sidomos në rastin e liturgjisë së fjalës, në kremtimin e meshës, ku realizohet një njësi e pandashme mes kumtimit të vdekjes dhe ngjalljes së Zotit, përgjigjjes së popullit që dëgjon dhe flisë me të cilën Krishti ka përforcuar në gjakun e ver Besëlidhjen e Re; fli të cilës i bashkohen besimtarët si me kushtet dhe lutjet e tyre, ashtu edhe me marrjen e sakramentit[861].

Priftërinjtë mbarështues të shenjtërimit me sakramentet dhe eukaristinë

5. Hyji, i cili vetëm ai është i shenjtë e shenjtërues, ka dashur të angazhojë disa njerëz si ortakë e bashkëpunëtorë, që të shërbejnë përvujtërisht në veprën e shenjtërimit. Për këtë arsye priftërinjtë janë shuguruar nga Hyji, nëpërmjet ipeshkvit, në mënyrë që, të bërë pjesëmarrës në mënyrë të veçantë në meshtarinë e Krishtit, në kremtimet e shenjta veprojnë si mbarështues të atij që pandërprerë ushtron funksionin e tij meshtarak për të mirën tonë në liturgji, nëpërmjet Shpirtit të tij[862]. Ata, në fakt, me pagëzim, i fusin njerëzit në popullin e Hyjit; me sakramentin e pendesës pajtojnë mëkatarët me Hyjin e me Kishën; me vajin e të sëmurëve lehtësojnë vuajtjet e tyre; dhe kryesisht me kremtimin e meshës paraqesin sakramentalisht flinë e Krishtit. Por sa herë që priftërinjtë e kremtojnë njërin prej këtyre sakramenteve, siç dëshmon qysh në kohët e Kishës së parë Shën Injaci martir[863], janë të lidhur hierarkisht nën shumë aspekte me ipeshkvin dhe në këtë mënyrë e bëjnë në njëfarë kuptimi të pranishëm në çdo mbledhje të besimtarëve[864].

Të gjitha sakramentet, ashtu si edhe të gjitha mbarështimet kishtare dhe veprat e apostullimit, janë të lidhura ngushtë me eukaristinë e shenjtë dhe priren drejt saj[865]. Në të vërtetë, në Eukaristinë e shenjtë përmblidhet krejt pasuria shpirtërore e Kishës[866], domethënë vetë Krishti, Pashka jonë, buka e gjallë që, nëpërmjet mishit të vet të gjallëruar prej Shpirtit Shenjt dhe gjallërues, u jep jetë njerëzve të cilët janë në këtë mënyrë të dërguar dhe të shtyrë të paraqesin së bashku me të vetveten, punën e tyre dhe të gjithë gjërat e krijuara. Për këtë arsye eukaristia paraqitet si burimi dhe kulmi i krejt ungjillëzimit, kështu që katekumenët futen pak e nga pak që të marrin pjesë, dhe besimtarët, të shënuar tashmë nga pagëzimi i shenjtë dhe nga krezmimi, duke marrë eukaristinë gjejnë futjen e tyre të plotë në trupin e Krishtit.

Pra, asambleja eukaristike është qendra e bashkësisë së të krishterëve e kryesuar nga prifti. Pra, priftërinjtë i mësojnë besimtarët t'ia paraqesin viktimën hyjnore Hyjit Atë në flinë e meshës, dhe të bëjnë, në bashkim me këtë viktimë, dhurimin e jetës së tyre. Në shpirtin e Krishtit bari mësojnë t'ia paraqesin me zemër të penduar mëkatet e veta Kishës në sakramentin e pendesës, që të mund të kthehen në këtë mënyrë çdo ditë e më shumë kah Zoti, duke kujtuar fjalët e tij: "Kthehuni, se Mbretëria e qiejve është afër!" (Mt 4,17). I mësojnë gjithashtu besimtarët të marrin pjesë në këtë mënyrë me zell në kremtimet liturgjike, që të mund të arrihet edhe në ta lutja e sinqertë; i shtyjnë që të kenë gjatë gjithë jetës një shpirt lutjeje gjithnjë e më aktiv dhe të përsosur, në lidhje me hiret dhe nevojat e secilit; dhe i grishin të gjithë që të bëjnë detyrat e gjendjes së tyre, duke i shtyrë ata që kanë bërë përparime më të mëdha për të ndjekur këshillat e Ungjillit, në mënyrën që më shumë i vlen secilit. Pra, i mësojnë besimtarët në mënyrë që të mund t'i këndojnë në zemrat e tyre Zotit Jezu Krisht[867].

---

860 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 35,2: AAS 56 (1964), fq. 109.

861 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 33, 35, 48, 52: fq. 108-109, 113, 114.

862 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 7, fq. 100-101; PIU XII, Enciklika *Mystici Corporis*, 29.06.1943: AAS 35 (1943), fq. 230 [pjesërisht Dz 3813].

863 SHËN INJACI MARTIR, *Smyrn.*, 8, 1-2: bot. F. X. Funk, fq. 240; *Constitutiones Apostolorum*, VIII, 12. 3: bot. F. X. Funk, fq. 496; VIII, 29, 2: po aty, fq. 532.

864 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 28: AAS 57 (1965), fq. 33-36.

865 "Eukaristia është si përmbushja shpirtërore e jetës dhe qëllimi i të gjitha sakramenteve": SHËN TOMA, *Summa Theol.*, III, q. 73, a. 3c; krh. *Summa Theol.*, III, q. 65, a. 3.

866 Krh. SHËN TOMA, *Summa Theol.*, III, q. 65, a. 3, te 1; q. 79, a. 1c e ad 1.

867 Krh. Ef 5,19-20.

Lavdet dhe falënderimet që i drejtojnë Hyjit në kremtimin eukaristik, priftërinjtë i shpërndajnë në orët e ndryshme të ditës me uficin hyjnor, me anë të të cilit i luten Hyjit tonë në emër të Kishës dhe në dobi të mbarë botës.

Shtëpia e lutjes, në të cilën kremtohet e ruhet eukaristia, në të cilën mblidhen besimtarët, në të cilën prania e Birit të Hyjit Shpëtimtarit tonë, i paraqitur për ne në altarin e flijimit, nderohet në mbështetje e ngushëllim të besimtarëve, duhet të jetë e pastër dhe e përshtatshme për lutjen dhe kremtimet liturgjike[868]. Në të barinjtë dhe besimtarët janë të thirrur t'i përgjigjen me mirënjohje dhuratës së atij që vazhdimisht përhap jetën hyjnore, nëpërmjet natyrës së tij njerëzore, në gjymtyrët e trupit të tij[869]. Priftërinjtë duhet të kujdesen që ta kultivojnë si duhet shkencën dhe artin liturgjik, që nëpërmjet mbarështimit të tyre liturgjik bashkësitë e krishtera që u janë besuar atyre t'i lartësojnë një lavd gjithnjë e më të përsosur Hyjit Atë, Birit dhe Shpirtit Shenjt.

Priftërinjtë, udhëheqës dhe edukatorë të popullit të Hyjit

6. Duke ushtruar funksionin e Krishtit krye e bari për pjesën e autoritetit që u takon atyre, priftërinjtë, në emër të ipeshkvit, mbledhin familjen e Hyjit si vëllazëri të gjallë dhe të bashkuar, si edhe e udhëheqin atë drejt Atit nëpërmjet Krishtit në Shpirtin Shenjt[870]. Për këtë mbarështim, ashtu si edhe për funksionet e tjera, i jepet priftit një pushtet shpirtëror, pikërisht për qëllim ndërtimi[871], Në ndërtimin e Kishës priftërinjtë duhet të kenë me të gjithë një marrëdhënie që dallohen prej mirësisë më delikate, duke ndjekur kështu shembullin e Zotit. Në trajtimin e njerëzit nuk duhet të rregullohen në bazë të shijeve të tyre[872], por në bazë të nevojave të doktrinës dhe të jetës së krishterë, duke i mësuar dhe duke i qortuar si bij fort të dashur[873] sipas fjalëve të Apostullit: "predikoje Fjalën, nxit në rast të volitshëm dhe në rast të pavolitshëm, këshillo, qorto, urdhëro me plot duresë dhe mësim!" (2 Tim 4,2)[874].

Prandaj u takon meshtarëve, në cilësinë e tyre si edukatorë në fe, të kujdesen, vetë apo nëpërmjet të tjerëve, që secili nga besimtarët të udhëhiqet në Shpirtin Shenjt për të zhvilluar thirrjen e vet personale sipas Ungjillit, për të praktikuar një dashuri të sinqertë dhe aktive, pë të ushtruar atë liri me të cilën Krishti na ka liruar.[875]

Dobi të vogël do të jenë kremtimet më të bukura apo shoqatat më të lulëzuara, nëse nuk i edukojnë njerëzit për të arritur pjekurinë e krishterë[876]. Për të nxitur këtë pjekuri, priftërinjtë do të dinë t'i ndihmojnë për t'u bërë të aftë që të lexojnë te ngjarjet, qofshin ato të një rëndësie më të madhe apo më të vogël, se cilat janë nevojat natyrore dhe vullnesa e Hyjit[877]. Po ashtu të krishterët duhet të edukohen që të mos jetojnë në mënyrë egoiste, por sipas kërkesave të ligjit të ri të dashurisë, i cili dëshiron që secili të mbarështojë në dobi të tjetrit masën e hirit që ka marrë e që në këtë mënyrë të gjithë të zbatojnë si të krishterë detyrat e tyre në shoqërinë njerëzore. Por, edhe nëse u duhet t'u shërbejnë të gjithëve, priftërinjve u janë besuar në mënyrë të veçantë të varfrit dhe më të dobët, ndaj

868 Krh. SHËN JERONIMI, *Epist.*, 114, 2: "...kelkëve dhe veshjeve të shenjta, si edhe gjithçkaje që ka lidhje me Mundimet e Zotit... duhet t'u jepet i njëjti nderim që u jepet Trupit dhe Gjakut të tij, për shkak të li-dhjes me Trupin dhe me Gjakun e Zotit": PL 22, 934. Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 122-127: AAS 56 (1964), fq. 130-132.

869 "Gjatë ditës besimtarët duhet t'i bëjnë vizitë të Shenjtërueshmit Sakrament, i cili duhet të ruhet në një vend fort të nderuar, me nderimin më të madh, në kisha, sipas ligjeve liturgjike, sepse vizita është provë mirënjohjeje, shenjë dashurie dhe borxh miradijeje ndaj Krishtit Zot aty të pranishëm": PALI VI, Enciklika *Mysterium Fidei*, 03.09.1965: AAS 57 (1965), fq. 771.

870 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 28: AAS 57 (1965), fq. 33-36.

871 Krh. 2 Kor 10,8; 13,10.

872 Krh. Gal 1,10.

873 Krh. 1 Kor 4,14.

874 Krh. Didascalia, II, 34, 3; II, 46, 6; II, 47, 1; *Constitutiones Apostolorum*, II,47,1: bot. F. X. Funk, *Didascalia et Constitutiones*, I, fq. 116, 142 e 143.

875 Krh. Gal 4,3; 5,1 e 13.

876 Krh. SHËN JERONIMI, *Epist.*, 58, 7: "Çfarë dobishmërie ka nëse muret shkëlqejnë prej gurëve të çmuar dhe Krishti është në rrezik te të varfrit që vuajnë prej urisë?": PL 22, 584.

877 Krh. 1 Pjt 4,10 e vijim.

të cilëve vetë Zoti deshi të tregohej veçanërisht i bashkuar[878] e ungjillëzimi i të cilëve është paraqitur si shenjë e veprës mesianike[879]. Edhe të rinjtë duhen ndjekur me përkujdesje të veçantë, si edhe bashkëshortët e prindërit; është e dëshirueshme që këta persona të mblidhen miqësisht në grup, që të mund të ndihmohen në mënyrë të ndërsjellë që të jetojnë më plotësisht si të krishterë në rrethanat shpesh të vështira në të cilat ndodhen. Përveç kësaj priftërinjtë duhet të kujtohen se të gjithë rregulltarët, burra e gra, përbëjnë një pjesë të pajisur me dinjitet të veçantë në shtëpinë e Zotit dhe meritojnë kujdes të veçantë, që të përparojnë gjithnjë në përsosmërinë shpirtërore për të mirën e mbarë Kishës. Në fund, duhet të përkujdesen veçanërisht për të sëmurët dhe ata në agoni, duke i vizituar e ngushëlluar në Zotin[880].

Por funksioni i bariut nuk kufizohet në përkujdesjen e besimtarëve: ajo duhet t'i shtrihet formimit të një bashkësie vërtet të krishterë. Për të nxitur si duhet shpirtin bashkësior, duhet të synohet jo vetëm drejt Kishës lokale, por edhe drejt Kishës së gjithëmbarshme. Nga ana e saj bashkësia lokale nuk duhet të kufizohet që të përkujdeset për besimtarët e vet, por duhet të ndiejë edhe zellin misionar, që shtyn për t'ia hapur të gjithë njerëzve rrugën që të shpie te Krishti.

Në radhë të parë pastaj bashkësisë i bie detyra që të kujdeset për katekumenët dhe neofitët, që duhet të edukohen shkallë-shkallë në njohjen dhe në praktikimin e jetës së krishterë.

Nga ana tjetër nuk është e mundur që të formohet një bashkësi e krishterë përveçse duke pasur si rrënjë e si bosht kremtimin e Eukaristisë së shenjtë, nga e cila duhet të marrë shtysat çfarëdo edukimi që priret të formojë shpirtin e bashkësisë[881]. Nga ana e vet kremtimi eukaristik, për të qenë i plotë dhe i sinqertë, duhet të shtyjë qoftë drejt veprave të ndryshme të dashurisë dhe në ndihmën e ndërsjellë, qoftë drejt veprimtarinë misionare dhe formave të ndryshme të dëshmisë së krishterë.

Gjithashtu, nëpërmjet dashurisë, lutjes, shembullit dhe veprave të pendesës, bashkësia kishtare ushtron një veprimtari të mirëfilltë amënore ndaj shpirtrave që duhen t'i afrohen Krishtit. Në fakt, për atë që nuk beson akoma, ajo është një mjet i efektshëm për të treguar apo për të lehtësuar ecjen që të shpie kah Krishti e kah Kisha e tij; për atë që beson tashmë është nxitje, ushqim e mbështetje për luftën shpirtërore.

Në fund, në ndërtimin e bashkësisë së krishterë priftërinjtë nuk duhet të vihen asnjëherë në shërbim të një ideologjie apo grupimi njerëzor, por, si lajmëtarë të Ungjillit dhe barinj të Kishës, duhet t'i kushtohen plotësisht rritjes shpirtërore të trupit të Krishtit.

II. MARRËDHËNIET E PRIFTËRINJVE ME TË TJERËT

Ipeshkvi dhe priftërinjtë

7. Të gjithë priftërinjtë, në bashkim me ipeshkvijtë, marrin pjesë në të njëjtën dhe të vetmen meshtari dhe mbarështim të Krishtit, në atë mënyrë që vetë njësia e shugurimit dhe e misionit të tyre kërkon bashkësinë hierarkike të priftërinjve me urdhrin e ipeshkvijve[882] e shfaqur shkëlqyeshëm në rastin e bashkëkremtimit liturgjik, ky bashkim me ipeshkvijtë pohohet qartësisht në kremtimin eukaristik[883].

---

878 Krh. Mt 25,34-45.

879 Krh. Lk 4,18.

880 Mund të citohen kategori të tjera, p.sh. emigrantët, endacakët, etj. Për ta flitet te: KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi misionin baritor të Ipeshkvijve në Kishë *Christus Dominus* (Krishti Zot), nr. 18: AAS 58 (1966), fq. 682.

881 Krh. *Didascalia*, II, 59, 1-3: "Kur mëson urdhëroje dhe nxite popullin për të shkuar në Kishë dhe për të mos munguar absolutisht kurrë, por për të shkuar aty gjithmonë dhe për të mos e munduar, duke iu larguar asaj dhe për ta bërë më të vogël trupin e Krishtit... Meqë jeni gjymtyrë të Krishtit, mos u ndani prej Kishës, duke mos marrë pjesë në asamble. Duke pasur si krye Krishtin, të pranishëm dhe në bashkësi me ju sipas premtimit të tij, mos e lini pas dore dhe mos e tjetërsoni shpëtimtarin tuaj prej gjymtyrëve të veta, as mos e shqyeni dhe mos e copëtoni trupin e tij...": bot. F. X. Funk, I, fq. 170; PALI VI, *Discorso tenuto ad Orvieto al clero italiano partecipante alla XIII settimana "di aggiornamento pastorale"*, 06.09.1963: AAS 55 (1963), fq. 750 e vijim.

882 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 28: AAS 57 (1965), fq. 35.

883 Krh. të ashtuquajturën *Constitutio Ecclesiastica Apostolorum*, XVIII: Priftërinjtë janë *sýmmystai* (bashkëkremtues) dhe *synepímachoi* (aleatë) të Ipeshkvijve: bot. T. Schermann, *Die allgemeine Kirchenordnung*, I, Paderborn 1914, fq. 26; A. HARNACK, *Die Quellen der sog. apostolischen Kirchenordnung*, T. u. U., II, 5, fq. 13, nr. 18 e 19; PS. JERONIMI, *De Septem Ordinibus Ecclesiae*: "... me bekim bëhen me Ipeshkvin pjesëmarrës të mistereve": bot. A. W. Kalff, Würzburg 1937, fq. 45; SHËN IZIDORI I SIVILJES, *De Ecclesiasticis Officiis*, II, kap. VII: "Janë në krye të Kishës së Krishtit dhe janë pjesëmarrës me ipeshkvin në shugurimin e trupit dhe të gjakut hyjnor, si edhe në katekezën e popullit dhe në detyrën e predikimit": PL 83, 787.

Prandaj ipeshkvijtë, falë dhuratës së Shpirtit Shenjt që u është dhënë priftërinjve në shugurimin e shenjtë, gjejnë në ta bashkëpunëtorë e këshilltarë të nevojshëm në mbarështimin dhe në funksionin e mësimit, të shenjtërimit dhe të qeverisjes së popullit të Hyjit[884]. Kjo gjë pohohet me forcë qysh prej kohëve të para të Kishës në dokumentet liturgjike, aty ku ata kërkojnë solemnisht prej Hyjit për atë që kushtohet meshtar dhënien e "shpirtit të hirit e të këshillës, që ta ndihmojë dhe ta qeverisë popullin me zemër të pastër"[885] tamam si shpirti i Moisiut në shkretëtirë iu përçua shtatëdhjetë burrave të matur[886] "me ndihmën e të cilëve ai mundi të qeverisë lehtësisht shumicën e panumërt të popullit"[887].

Për këtë pjesëmarrje të përbashkët në të njëjtën meshtari dhe mbarështim, ipeshkvijtë duhet t'i konsiderojnë priftërinjtë si vëllezër dhe miq[888], dhe të kenë për zemër, në gjithçka që të munden, mirëqenien e tyre materiale dhe mbi të gjitha shpirtërore. Në fakt, ipeshkvijve u bie në radhë të parë përgjegjësia e madhe e shenjtërisë së meshtarëve të tyre[889]: për këtë arsye ata duhet të përkujdesen me seriozitetin më të lartë për formimin e përhershëm të priftërinjve të tyre[890]. Duhet të jenë të gatshëm të dëgjojnë mendimin e tyre, madje, duhet të jenë ata vetë që konsultohen me ta dhe të shqyrtojnë së bashku problemet që kanë të bëjnë me nevojat e punës baritore dhe të mirën e dioqezës. Që kjo të jetë e mundur në praktikë, është mirë që të ekzistojë, në mënyrën më të përshtatshme me rrethanat dhe me nevojat e sotme[891] në format dhe sipas normave juridike që duhen caktuar[892], një komision apo senat meshtarësh si përfaqësues të priftërinjve, i cili me këshillat e tij të mund ta ndihmojë efektshmërisht ipeshkvin në qeverisjen e dioqezës.

Priftërinjtë, nga ana e tyre, duke pasur parasysh plotësinë e sakramentit të urdhrit që gëzojnë ipeshkvijtë, duhet të nderojnë në ta autoritetin e Krishtit, bariut suprem. Pra, duhet të jenë të bashkuar

884 Krh. *Didascalia*, II, 28, 4: bot. F. X. Funk, fq.108; *Constitutiones Apostolorum*, II, 28, 4; II, 34, 3: po aty, fq. 109 e 117.

885 Krh. *Didascalia*, VIII, 16,4: bot. F. X. Funk, I, fq. 523; Krh. *Epitome Const. Apost.*, VI: po aty, II, fq. 80, 3-4; *Testamentum Domini*: "...jepja atij shpirtin e hirit, të këshillës e të guximit, shpirtin e priftit... për të ndihmuar e për të drejtuar popullin tënd me vepër, frikë e zemër të pastër": përkthimi [latin] i I. E. Rahmani, Moguntiae 1899, fq. 69. Te *Trad. Apost.*: bot. B. Botte, *La Tradition Apostolique de Saint Hippolyte*, Münster i. W. 1963, fq. 20.

886 Krh. Num 11,16-25.

887 *Pontificale Romanum*, Urdhërimi i Priftërinjve, Parathënie; të njëjtat fjalë gjenden edhe te *Sacramentarium Leonianum, Sacramentarium Gelasianum e Sacramentarium Gregorianum*. Koncepte të ngjashme gjenden te Liturgjitë lindore: krh. *Trad. Apost.*: "...hidhe vështrimin kah shërbëtori yt dhe derdh mbi të shpirtin e hirit dhe të këshillës së priftit, me qëllim që të ndihmojë dhe të drejtojë popullin tënd me zemër të pastër, ashtu siç e ke shikuar popullin tënd të zgjedhur dhe i ke ur-dhëruar Moisiut të zgjedhë disa pleq, të cilët i ke mbushur me shpirtin tënd, që ti ia ke dhënë shërbëtorit tënd": prej variantit të lashtë latin Veronez: bot. B. Botte, *La Tradition Apostolique de Saint Hippolyte*. *Essai de reconstruction*, Münster i. W. 1963, fq. 20; *Const. Apost.*, VIII, 16, 4: bot. F.X. Funk, 1, fq. 522, 16-17; *Epit. Const. Apost.*, VI: bot. F. X. Funk, II, fq. 80, 5-7; *Testamentum Domini*: përkthimi [latin] i I. E. Rahmani, Moguntiae 1899, fq. 69; *Euchologion Serapionis*, XXVII: bot. F. X. Funk, *Didascalia et Constitutiones*, II, fq. 190, lin. 1-7; *Ritus Ordinationis in ritu Maronitarum*: përkthimi i H. Denzinger, *Ritus Orientalium*, II, Würzburg 1863, fq. 161. Prej Etërve mund të citohen: TEODORI i MOPSUESTISË, *In 1 Tim* 3,8: bot. Swete, II, fq. 119-121; TEODORETI, *Quaestiones in Numeros*, XVIII: PG 80, 369C-372B.

888 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 28: AAS 57 (1965), fq. 35.

889 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Sacerdotii Nostri primordia*, 01.08.1959: AAS 51 (1959), fq. 576; SHËN PIU X, Nxitja drejtuar klerit *Haerent animo*, 04.08.1908: S. Pii X Acta, IV (1908), fq. 237 e vijim.

890 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi misionin baritor të Ipeshkvijve në Kishë *Christus Dominus* (Krishti Zot), nr. 15 e 16.

891 Në të drejtën që është në fuqi ndodhet Kapitulli i Katedrales si senat dhe këshill i Ipeshkvit (krh. CIC [Kodi i të Drejtës Kanonike], kap. 391) [në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike shprehja është eliminuar: krh. kan. 503], ose, nëse mungon, Këshilli i konsultorëve dioqezanë (CIC [Kodi i të Drejtës Kanonike], kap. 423-428). Dëshirohet që këto institucione të reformohen, për t'u kujdesur më mirë për situatat dhe nevojat e sotme. Është e dukshme se një Këshill i tillë Priftëror dallon prej Këshillit Baritor për të cilin flet Dekreti *Christus Dominus* (Krishti Zot) mbi misionin baritor të Ipeshkvijve në Kishë, i KONCILIT II të VATIKANIT, 28.10.1965, nr. 27. Në Këshillin Baritor, në fakt, bëjnë pjesë edhe laikë; këtij Këshilli i takon vetëm studimi i çështjeve që kanë lidhje me veprat baritore [krh. në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike kan. 495-501 e 511-514]. Mbi Priftërinjtë si këshilltarë të Ipeshkvit mund të shihen edhe: *Didascalia*, II, 28, 4: bot. F. X. Funk, I, p. 108; pastaj *Cost. Apost.*, II, 28, 4: bot. F. X. Funk, I, fq. 109; SHËN INJACI MARTIR, *Magn*., 6,1: bot. F. X. Funk, fq. 194; *Trall.*, 3,1: bot. F. X. Funk, fq. 204; ORIGJENI, *Contra Celsum*, III, 30: "Priftërinjtë janë këshilltarë, domethënë *boúleytaí*": PG 11, 957D-960A.

892 SHËN INJACI MARTIR, *Magn.*, 6, 1: "I nxit të përpiqen që të kryejnë gjithçka në harmoni me Hyjin, nën udhëheqjen e ipeshkvijve përfaqësues të Hyjit dhe të priftërinjve përfaqësues të senatit apostolik dhe të diakonëve, shumë të dashur për mua, të cilëve u është besuar mbarështimi i Jezu Krishtit, që ishte pranë Atit përpara kohëve dhe në fund u shfaq": bot. F. X. Funk, fq. 195; SHËN INJACI MARTIR, *Trall.*, 3, 1: "Në të njëjtën mënyrë të gjithë t'i respektojnë diakonët si Jezu Krishtin, ashtu siç e respektojnë ipeshkvin, që është figura e Atit, prif-tërinjtë si senatin e Hyjit dhe bashkësinë e apostujve. Pa ta nuk mund të flitet për kishë": po aty, fq. 204; SHËN JERONIMI, *In Isaiam*, II, 3: PL 24, 61D: "Edhe ne kemi në Kishë senatin tonë, klasën e priftërinjve".

me ipeshkvin e tyre me dashuri dhe dëgjesë të sinqertë[893]. Kjo dëgjesë meshtarake, e mbushur me shpirtin e bashkëpunimit, të bazohet te vetë pjesëmarrja në mbarështimin ipeshkvnor, dhënë priftërinjve nëpërmjet sakramentit të urdhërimit dhe misionit kanonik[894].

Bashkimi mes priftërinjve dhe ipeshkvijve është veçanërisht i nevojshëm në ditët tona, meqenëse sot, për arsye të ndryshme, ndërmarrjet apostolike duhet jo vetëm të kenë forma të shumëfishta, por edhe të kapërcejnë kufijtë e një famullie apo të një dioqeze. Asnjë prift nuk është në gjendje të realizojë deri në fund misionin e vet nëse vepron i vetëm dhe për hesp të vet, pa bashkuar forcat e veta me ato të priftërinjve të tjerë, nën drejtimin e atyre që qeverisin Kishën.

Bashkimi vëllazëror mes priftërinjve

8. Të gjithë priftërinjtë, të themeluar në urdhrin e priftërisë me anë të urdhërimit, janë të bashkuar mes tyre nga një vëllazëri e ngushtë sakramentale; por në mënyrë të veçantë ata formojnë një presbiter të vetëm në dioqezën në shërbim të së cilës janë të regjistruar nën ipeshkvin e tyre. Në fakt, edhe pse kujdesen për detyra të ndryshme, gjithmonë ushtrojnë një mbarështim të vetëm meshtarak në dobi të njerëzve. Të gjithë priftërinjtë, pra, kanë misionin që të kontribuojnë për një vepër të vetme, qoftë kur ushtrojnë mbarështimin famullitar apo mbifamullitar, qoftë kur i kushtohen kërkimit doktrinor apo mësimdhënies, qoftë kur ushtrojnë një zanat, duke bashkëndarë gjendjen e punëtorisë, në rast se kjo gjë është e përshtatshme dhe merr miratimin e autoritetit përkatës, qoftë në fund kur kryejnë vepra të tjera apostullimi apo të drejtuara kah apostullimi. Është e qartë se të gjithë punojnë për të njëjtin qëllim, domethënë për ngritjen e trupit të Krishtit, e cila kërkon funksione të shumëllojshme dhe përshtatje të reja, sidomos në këto kohë. Prandaj është shumë e nevojshme që të gjithë priftërinjtë, dioqezanë e rregulltarë, të ndihmohen ndërsjelltazi në mënyrë që të jenë gjithnjë bashkëveprues të së vërtetës[895].

Për pasojë, secili është i bashkuar me gjymtyrët e tjera të presbiterit nga lidhje të veçanta dashurie apostolike, mbarështimi e vëllazërie: liturgjikisht një gjë e tillë paraqitet qysh prej kohëve më të lashta në ceremoninë në të cilën priftërinjtë që marrin pjesë në urdhërim janë të ftuar t'i vendosin duart, së bashku me ipeshkvin që urdhëron, mbi kryet e të zgjedhurit të ri, apo edhe kur bashkëkremtojnë njëzëri eukaristinë e shenjtë. Pra, secili prej priftërinjve është i lidhur me sivëllezërit me lidhjen e dashurisë, të lutjes e të bashkëpunimit dhe në format më të ndryshme, duke shfaqur kështu atë njësi me të cilën Krishti deshi që të tijtë të ishin një gjë e vetme, në mënyrë që bota të mësojë që Biri u dërgua nga Ati[896].

Për këto arsye, më të vjetrit duhet vërtet t'i trajtojnë si vëllezër më të rinjtë, duke i ndihmuar në veprimtaritë dhe përgjegjësitë e para të mbarështimit, duke u përpjekur që të kuptojnë mendësinë e tyre, edhe pse të ndryshme, dhe duke shikuar me simpati nismat e tyre. Të rinjtë, nga ana e tyre, duhet të kenë respekt për moshën dhe përvojën e të vjetërve, duhet të dinë të mësojnë së bashku me ta problemet që kanë të bëjnë me kujdesin e shpirtrave dhe të bashkëpunojnë me dëshirë me ta.

Të ushqyer nga një shpirt vëllazëror, priftërinjtë nuk duhet të lënë pas dore mikpritjen[897], duhet të praktikojnë bamirësinë dha bashkësinë e të mirave[898], duke treguar një përkujdesje të veçantë për ata që janë të sëmurë, të brengosur, të mbingarkuar me punë, të vetmuar apo të mërguar, si edhe ata që janë të përndjekur[899]. Është mirë që të mblidhen me dëshirë për të kaluar së bashku qetësisht ndonjë çast çlodhjeje e pushimi, duke kujtuar fjalët me të cilat Zoti i ftonte apostujt e sfilitur nga lodhja: "Ejani dhe ju në një vend të pabanuar e pushoni pak në vetmi" (Mk 6,31). Gjithashtu, me qëllim që priftërinjtë të ndihmohen ndërsjelltazi për të nxitur jetën shpirtërore dhe intelektuale, për të bashkëpunuar më efektshëm në mbarështim, për të shmangur rreziqet e mundshme të vetmisë, të inkurajohet mes tyre

---

893 Krh. PALI VI, *Discorso ai parroci e ai quaresimalisti di Roma, pronunciato nella Cappella Sistina*, 01.03.1965: AAS 57 (1965), fq. 326.

894 Krh. *Cost. Apost.*, VIII, 47, 39: "Priftërinjtë... të mos bëjnë asgjë pa u këshilluar me Ipeshkvin, sepse atij i është besuar populli i Hyjit dhe atij do t'i kërkohet llogari për shpirtrat e tyre": bot. F. X. Funk, fq. 577.

895 Krh. 3 Gjn 8.

896 Krh. Gjn 17,23.

897. Krh. Heb 13,1-2.

898 Krh. Heb 13,16.

899 Krh. Mt 5,10.

njëfarë jete e përbashkët apo ndonjë bashkësi jete, që mund të marrë forma të ndryshme, sipas nevojave të ndryshme personale apo baritore: pra, mund të bëhet fjalë për banesa të përbashkëta, aty ku është e mundur, apo një dhomë ngrënieje e përbashkët, apo të paktën takime të shpeshta dhe periodike. Duhen të mbahen në konsideratë të lartë dhe të inkurajohen me kujdes edhe shoqatat që, në bazë të statuteve të njohura nga autoriteti kishtar përkatës, nxisin, falë një mënyre të jetuari drejtuar e miratuar si duhet dhe ndihmës vëllazërore, shenjtërinë e meshtarëve në ushtrimin e mbarështimit të tyre, dhe synojnë në këtë mënyrë shërbimin e të gjithë urdhrit të priftërinjve.

Në fund, priftërinjtë duhet ta dinë që, për shkak të pjesëmarrjes në të njëjtën meshtari, ata janë në mënyrë të veçantë përgjegjës ndaj atyre që hasin ndonjë vështirësi; pra, të kujdesen që t'i ndihmojnë në kohë, edhe me ndonjë qortim të bërë me takt, kur e shohin të nevojshëm. Për sa u përket atyre që kanë rënë në ndonjë mungesë, duhet t'i trajtojnë gjithmonë me dashuri dhe mirëkuptim vëllazëror, të luten pareshtur për ta dhe të tregohen në çdo rast vëllezër dhe miq të vërtetë të tyre.

Priftërinjtë dhe laikët

9. Priftërinjtë e Besëlidhjes së Re, edhe pse falë sakramentit të urdhrit zhvillojnë funksionin e lartë e të pathyeshëm të atit dhe të mësuesit në popullin e Hyjit dhe për popullin e Hyjit, janë megjithatë nxënës të Zotit, si besimtarët e tjerë, të thirrur për të marrë pjesë në mbretërinë e tij falë hirit të Hyjit[900]. Në mesin e gjithë atyre që janë rilindur me ujërat e pagëzimit, priftërinjtë janë vëllezër[901], gjymtyrë të të njëjtit dhe të të vetmit trup të Krishtit, ndërtimi i të cilit është detyrë e të gjithëve[902].

Prandaj priftërinjtë në kryerjen e funksionit të tyre të kryesimit të bashkësisë duhet të veprojnë në mënyrë të tillë që, duke mos synuar interesat e veta, por vetëm shërbimin e Jezu Krishtit[903] t'i bashkojnë përpjekjet e tyre me ato të besimtarëve laikë, duke u sjellë mes tyre si Mësuesi i cili mes njerëzve "nuk erdhi për të qenë i shërbyer, por për të shërbyer e për të flijuar jetën e vet si shpërblim për të gjithë" (Mt 20,28). Priftërinjtë duhet të njohin dhe të nxisin sinqerisht dinjitetin e laikëve, si edhe rolin e tyre specifik në fushën e misionit të Kishës.

Gjithashtu duhet të kenë respektin më të lartë për lirinë e duhur që u takon të gjithëve në qytetin tokësor. Të jenë të gatshëm për të dëgjuar mendimin e laikëve, duke pasur parasysh me interes vëllazëror aspiratat e tyre dhe duke përdorur përvojën dhe kompetencën e tyre në fushat e ndryshme të veprimtarisë njerëzore, në mënyrë që së bashku të mund t'i njohin shenjat e kohës. Duke sprovuar shpirtrat për të parë nëse vijnë prej Hyjit[904], ata duhet të zbulojnë me ndjenjën e fesë karizmat, të thjeshtat e të shkëlqyerat, që në forma të ndryshme u jepen laikëve, duhet t'i njohin me gëzim e t'i nxisin me kujdes. Mes dhuratave të Hyjit që gjenden me bollëk te besimtarët, meritojnë një vëmendje të veçantë ato që nxisin jo pak vetë drejt një jete shpirtërore më të thellë. Në të njëjtën mënyrë, të mos ngurrojnë për t'i besuar laikëve detyra në shërbim të Kishës, duke u lënë atyre liri veprimi dhe një hapësirë autonomie, madje duke i ftuar si duhet për të ndërmarrë me liri të plotë edhe nisma për hesap të tyre[905].

Në fund, priftërinjtë gjenden në mesin e laikëve për t'i çuar të gjithë drejt njësisë së dashurisë, "duajeni njëri-tjetrin me dashuri vëllazërore! Prijini njëri-tjetrit duke nderuar shokun më parë e më tepër" (Rom 12,10). Atyre u takon të harmonizojnë mendësitë e ndryshme në mënyrë që askush, në bashkësinë e besimtarëve, të mos ndihet i huaj. Ata janë mbrojtësit e të mirës së përbashkët, të cilën e ruajnë në emër të ipeshkvit, e janë në të njëjtën kohë shpallës të guximshëm të së vërtetës, duke shmangur që besimtarët të tronditen nga çfarëdolloj fryme doktrinore[906]. Në mënyrë të veçantë duhet të kujdesen

900 Krh. 1 Sel 2,12; Kol 1,13.

901 Krh. Mt 23,8. "Nëse duam të jemi barinj, etër dhe mësues të njerëzve, duhet që të sillemi me ta si vëllezër": PALI VI, Enciklika *Ecclesiam suam*, 06.08.1964: AAS 56 (1964), fq. 647.

902 Krh. Ef 4,7 e 16; *Cost. Apost.*, VIII, 1, 20: "Por as mos të lartësohet ipeshkvi mbi diakonët apo priftërinjtë dhe as priftërinjtë mbi popullin: bashkësia përbëhet prej të dyja kategorive": bot. F. X. Funk, I, p. 467.

903 Krh. Fil 2,21.

904 Krh. 1 Gjn 4,1.

905 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 37: AAS 57 (1965), fq. 42-43.

906 Krh. Ef 4,14.

për ata që kanë braktisur marrjen e sakramenteve apo madje edhe fenë, dhe si barinj të mirë duhet të shkojnë në kërkim të tyre.

Duke pasur parasysh rregullat mbi ekumenizmin[907] nuk duhen lënë pas dore vëllezërit që nuk gëzojnë bashkësinë e plotë kishtare me ne. Në fund, duhet t'i konsiderojnë si objekte të përkujdesjes së tyre ata që nuk e njohin Krishtin, shpëtimtarin e tyre. Besimtarët, nga ana e tyre, duhet të jenë të vetëdijshëm për borxhin që kanë ndaj priftërinjve, prandaj të sillen me dashuri birnore, si barinj dhe etër të tyre; duke bashkëndarë shqetësimet e tyre, të përpiqen, për sa është e mundur, t'i ndihmojnë me lutje e me vepra, në mënyrë që ata të mund t'i kapërcejnë me më lehtësi vështirësitë e mundshme dhe t'i kryejnë me më efektshmëri detyrat e tyre[908].

III. SHPËRNDARJA E PRIFTËRINJVE DHE THIRRJET MESHTARAKE

Nxitja e të gjitha Kishave

10. Dhurata shpirtërore që priftërinjtë kanë marrë në urdhërim nuk i përgatit për një mision të kufizuar dhe të ngushtë, por për një mision tejet të gjerë dhe të gjithëmbarshëm, "deri në skajin e botës" (Vap 1,8), meqenëse çdo mbarështim meshtarak merr pjesë në të njëjtën gjerësi të gjithëmbarshme të misionit besuar apostujve nga Krishti. Në fakt, meshtaria e Krishtit, në të cilën priftërinjtë janë bërë me të vërtetë pjesëmarrës, u drejtohet detyrimisht të gjithë popujve dhe të gjitha kohëve, nuk mund t'i nënshtrohet asnjëfarë kufizimi race, kombi apo moshe, siç paracaktohej në mënyrë të mistershme me Melkizedekun[909]. Pra, priftërinjtë duhet të kujtojnë se mbi ta bie nxitja e të gjitha Kishave. Prandaj, priftërinjtë e atyre dioqezave, që kanë bollëk më të madh thirrjesh të tregohen të gatshëm ta ushtrojnë me dëshirë mbarështimin e tyre, duke pasur më parë miratimin apo ftesën e ipeshkvit të vet, në ato krahina, misione apo veprimtari që vuajnë nga mungesa e klerit.

Gjithashtu, normat mbi emërimin dhe shkarkimin duhet të rishikohen në mënyrë që ky institut tejet i lashtë, duke vazhduar të mbetet në fuqi, t'i përgjigjet më mirë nevojave të sotme baritore. Atje ku kjo gjë të jetë e nevojshme nga arsye apostolike, të lehtësohet jo vetëm një shpërndarje funksionale e priftërinjve, por edhe vënia në jetë e nismave të veçanta baritore në dobi të grupeve të ndryshme shoqërore në disa rajone apo kombe apo edhe kontinente. Për këtë qëllim mund të jetë i dobishëm krijimi i seminareve ndërkombëtare, dioqeza të veçanta apo prelatura personale, dhe institucione të tjera të tilla, në të cilat mund të regjistrohen apo të emërohen priftërinj për të mirën e mbarë Kishës, sipas normave që duhen caktuar për secilin prej këtyre institucioneve, dhe duke respektuar gjithmonë të drejtat e ordinarëve të vendit.

Sidoqoftë, për sa është e mundur, priftërinjtë nuk duhet të dërgohen vetëm në një krahinë të re, sidomos kur nuk njohin akoma mirë gjuhën e zakonet; është më mirë që të shkojnë me grupe prej të paktën dy apo tre personash, si nxënësit e Zotit[910], në mënyrë që të ndihmohen ndërsjelltazi. Është gjithashtu e nevojshme që t'i kushtohet kujdes jetës së tyre shpirtërore dhe shëndetit të tyre fizik e mendor; gjithashtu, brenda mundësive, është mirë që të zgjidhen vendi dhe kushtet e punës që më mirë u përshtaten mundësive personale të secilit prej tyre. Nga ana tjetër, është po aq e rëndësishme që ata të cilët shkojnë në një shtet të ri të përpiqen të njohin jo vetëm gjuhën e vendit, por edhe cilësitë e veçanta psiko-shoqërore të atij populli në shërbim të të cilit ata përvujtërisht dëshirojnë të vihen, duke u shkrirë me të në mënyrën më të plotë, duke ndjekur në këtë mënyrë shembullin e Palit apostull, i cili mundi të thotë për veten e vet: "Sepse, edhe pse unë jam i lirë prej të gjithëve, vetveten e bëra skllavin e të gjithëve që të fitoj për fe sa më shumë njerëz. Prandaj, për judenj u bëra jude, që t'i fitoj judenjtë për fe..." (1 Kor 9,19-20).

---

907 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Ekumenizmin *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë): AAS 57 (1965), fq. 90 e vijim.

908 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 37: AAS 57 (1965), fq. 42-43.

909 Krh. Heb 7,3.

910 Krh. Lk 10,1.

Thirrjet meshtarake

11. Bariu dhe ipeshkvi i shpirtrave tanë[911] themeloi Kishën e tij në mënyrë që populli i zgjedhur nga ai dhe i fituar me çmimin e gjakut të tij[912] duhet të kishte gjithnjë, deri në fund të botës, meshtarët e tij, domethënë të krishterët të mos gjendeshin asnjëherë si delet pa bari[913]. Duke njohur këtë vullnesë të tij, apostujt, të shtyrë prej Shpirtit Shenjt, e konsiderojnë si detyrë të tyren të zgjedhin mbarështues: "që do të jenë të aftë t'i mësojnë edhe të tjerët" (2 Tim 2,2). Kjo është pikërisht një funksion që bën pjesë në vetë misionin meshtarak, në saje të së cilës presbiteri merr pjesë në përkujdesjen për mbarë Kishën, me qëllim që në popullin e Hyjit këtu në tokë të mos mungojnë asnjëherë punëtorët. Por meqenëse "ekzistojnë interesa të përbashkëta mes kapitenit të anijes dhe udhëtarëve"[914] të gjithë popullit të krishterë duhet t'i mësohet se është detyrë e tij të bashkëpunojë në mënyra të ndryshme, me lutje këmbëngulëse dhe me mjetet e tjera që zotëron[915], që të bëjë të mundur që Kisha të ketë gjithnjë meshtarët për të cilët ka nevojë për të përmbushur misionin e saj hyjnor. Në radhë të parë, pra, priftërinjtë duhet të kenë shqetësimin më të madh që t'i bëjnë besimtarët të kuptojnë, me mbarështimin e fjalës dhe me dëshminë e tyre të jetës, në të cilën pasqyrohet qartësisht shpirti i shërbimit dhe gëzimi i vërtetë pashkor, shkëlqyeshmërinë dhe nevojën e meshtarisë. Pa u ndalur prej mundimeve apo vështirësive, t'i ndihmojnë ata që i gjykojnë vërtet të aftë për një mbarështim kaq të lartë qofshin ato të rinj apo të rritur, me qëllim që të kenë mundësi të përgatiten në mënyrë të përshtatshme dhe mundësisht të mund të thirren nga ipeshkvijtë, natyrisht gjithnjë në respektimin e plotë të lirisë së tyre të jashtme dhe të brendshme. Për këtë qëllim është tejet i dobishëm një drejtim shpirtëror i vëmendshëm dhe i kujdesshëm.

Pastaj, për sa u përket prindërve dhe mësuesve, dhe në përgjithësi të gjithë atyre të cilëve u takon në një mënyrë apo në një tjetër edukimi i fëmijëve dhe i të rinjve, ata duhen të arsimohen në mënyrë të atillë që, duke njohur zellin e Zotit për grigjën e tij dhe duke pasur parasysh nevojat e Kishës, të jenë të gatshëm t'i përgjigjen me bujari thirrjes së Zotit duke i thënë si profeti: "Ja, ku më ke, çomë mua!" (Is 6,8). Por të kihet kujdes që ky zë i Zotit që thërret nuk duhet të pritet aspak sikur duhet të mbërrijë në veshin e priftit të ardhshëm në ndonjë mënyrë të jashtëzakonshme[916]. Përkundrazi ai duhet të njihet dhe të shqyrtohet nëpërmjet atyre shenjave që përdor çdo ditë Zoti për të bërë që të kuptohet vullnesa e tij nga të krishterët që dinë të dëgjojnë; priftërinjve u takon t'i studiojnë me kujdes këto shenja.

Pra, atyre u këshillohen ngrohtësisht veprat për thirrjet, dioqezane e kombëtare[917]. Në predikim, në katekezë dhe në shtyp të jepet një informacion i saktë mbi nevojat e Kishës vendore e të Kishës së gjithëmbarshme, si edhe të vihen në dukje domethënia dhe rëndësia e mbarështimit meshtarak, duke treguar se ai sjell përgjegjësi të mëdha, por në të njëjtën kohë edhe gëzime të patregueshme; mbi të gjitha të thuhet se nëpërmjet saj, siç mësojnë Etërit e Kishës, mund t'i jepet Krishtit dëshmia më e shkëlqyer e dashurisë[918].

---

911 Krh. 1 Pjt 2,25.

912 Krh. Vap 20,28.

913 Krh. Mt 9,36.

914 *Pontificale Romanum*, Urdhërimi i Priftërinjve.

915 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi formimin meshtarak *Optatam Totius* (Ripërtëritja e Dëshiruar), nr. 2.

916 "Zëri i Hyjit që thërret shprehet në dy mënyra të ndryshme, të mrekullueshme dhe përkuese: një e brendshme, ajo e hirit, ajo e Shpirtit Shenjt, ajo e padëgjuar e tërheqjes së brendshme që "zëri i heshtur" dhe i fuqishëm i Zotit ushtron në thellësitë e pamatshme të shpirtit njerëzor; dhe një e jashtme, njerëzore, e ndjeshme, shoqërore, juridike, konkrete, ajo e mbarështuesit të cilësuar prej Fjalës së Hyjit, ajo e Apostullit, ajo e Hierarkisë, mjet i domosdoshëm, i themeluar dhe i dashur prej Krishtit, si mjet i ngarkuar për të përkthyer në një gjuhë të kuptueshme mesazhin e Fjalës dhe ligjin hyjnor. Kështu mëson së bashku me Shën Palin doktrina katolike: "Si do të dëgjojnë, nëse ndokush nuk ua predikon... besimi vjen nga predikimi" (Rom 10,14.17)": PALI VI, *Discorso*, 05.05.1965: *L'Osservatore Romano*, 06.05.1965, fq. 1.

917 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi formimin meshtarak *Optatam Totius* (Ripërtëritja e Dëshiruar), nr. 2.

918 Këtë mësojnë Etërit kur shpjegojnë fjalët e Krishtit drejtuar Pjetrit: "A më do?... Kulloti delet e mia" (Gjn 21,17); kështu edhe SHËN GJON GOJARTI, *De sacerdotio*, II, 2: PG 48, 633; SHËN GREGORI I MADH, *Reg. Past. Liber*, P. I, kap. 5: PL 77, 19A.

Kapitulli III

JETA E PRIFTËRINJVE

I. THIRRJA E PRIFTËRINJVE NË PËRSOSMËRI

Detyra e pirjes drejt përsosmërisë

12. Me sakramentin e urdhrit priftërinjtë i përngjasojnë Krishtit meshtar si mbarështues të kreut, me qëllim që të bëjnë të rritet dhe ndërtohet i gjithë trupi që është Kisha, në cilësinë e bashkëpunëtorëve të urdhrit ipeshkvnor. Qysh prej kushtimit të pagëzimit, ata, si të gjithë besimtarët, kanë marrë shenjën e dhuratën e një thirrjeje dhe të një hiri kaq të madh sa, megjithëse në dobësinë njerëzore[919] mund të priren drejt përsosmërisë, madje duhet të priren sipas asaj që ka thënë Zoti: "Jini, pra të përkryer siç është i përkryer edhe Ati juaj që është në qiell!" (Mt 5,48). Por meshtarët janë veçanërisht të detyruar të priren drejt kësaj përsosmërie, sepse ata, që kanë marrë një shugurim të ri nga Hyji nëpërmjet urdhërimit, lartësohen në gjendjen e veglave të gjalla të Krishtit meshtar i përjetshëm, për të vazhduar në kohë veprën e tij të mrekullueshme, e cila ka ripërtërirë me efektshmëri hyjnore mbarë bashkësinë njerëzore[920]. Pra, meqenëse çdo meshtar, në mënyrën e vet, mban vendin e vetë Krishtit, gëzon edhe një hir të veçantë, në saje të të cilit, ndërsa është në shërbim të njerëzve që i janë besuar dhe të gjithë popullit të Hyjit, ai mund t'i afrohet në mënyrë më të efektshme përsosmërisë së atij përfaqësues i të cilit është, dhe dobësia e natyrës njerëzore gjen mbështetje në shenjtërinë e atij, i cili është bërë për ne kryeprift "i shenjtë, i pafajshëm, i panjollë, i ndarë nga mëkatarët" (Heb 7,26).

Krishti, që Ati e shenjtëroi dhe e shuguroi duke e dërguar në botë[921] "e dha vetveten për të mirën tonë për të na shëlbuar prej çdo papastërtie dhe për të bërë me ne një popull jo më të ndotur, që t'i përkasë dhe të përpiqet të bëjë të mirën", dhe kështu, duke kaluar përmes vuajtjes, hyri në lavdinë e tij[922] në të njëjtën mënyrë priftërinjtë, të shuguruar me lyerjen e Shpirtit Shenjt dhe të dërguar nga Krishti, i asgjësojnë në vetvete veprimet e mishit dhe i kushtohen krejtësisht shërbimit të njerëzve; në këtë mënyrë mund të përparojnë në shenjtërinë me të cilën janë pajisur nga Krishti[923], derisa të mbërrijnë te njeriu i përsosur.

Prandaj, duke ushtruar mbarështimin e Shpirtit dhe të drejtësisë[924], ata konsolidohen në jetën e Shpirtit, por me kusht që të jenë të dëgjueshëm ndaj mësimeve të Shpirtit të Krishtit që i gjallëron dhe i drejton. Pra, priftërinjtë janë urdhëruar për një jetë të përsosur në saje të vetë veprimeve të shenjta që bëjnë përditë, si edhe në saje të krejt mbarështimit të tyre, që e ushtrojnë në bashkim të ngushtë me ipeshkvin dhe mes tyre. Por vetë shenjtëria e priftërinjve, nga ana e vet, ndihmon jo pak në përmbushjen e efektshme të mbarështimit të tyre: nëse është e vërtetë se hiri i Hyjit mund ta realizojë veprën e shpëtimit edhe nëpërmjet mbarështuesve të padenjë, kjo nuk do të thotë se zakonisht Hyjit i nuk parapëlqen t'i shfaqë veprat e veta të madhërueshme nëpërmjet atyre të cilët, duke u bërë më të dëgjueshëm ndaj shtytjeve dhe drejtimit të Shpirtit Shenjt, mund të thonë së bashku me Apostullin, falë bashkimit të ngushtë me Krishtin dhe shenjtërisë së tyre të jetës: "jetoj, por jo më unë, në mua jeton Krishti. E këtë jetë që tani e jetoj në trup, e jetoj në fenë e Birit të Hyjit, i cili më deshi dhe e flijoi veten për mua" (Gal 2,20).

Prandaj ky Sinod i shenjtë, për arritjen e qëllimeve baritore të ripërtëritjes së brendshme të Kishës, të përhapjes së Ungjillit në mbarë botën dhe të dialogut me botën moderne, nxit gjallërisht të gjithë meshtarët që t'i angazhojnë mjetet e efektshme që ka porositur Kisha[925] në mënyrë që të priren drejt

---

919 Krh. 2 Kor 12,9.

920 Krh. PIU XI, Enciklika *Ad catholici sacerdotii*, 20.12.1935: AAS 28 (1936), fq. 10.

921 Krh. Gjn 10,36.

922 Krh. Lk 24,26.

923 Krh. Ef 4,13.

924 Krh. 2 Kor 3,8-9.

925 Krh. mes të tjerave: SHËN PIU X, Nxitja për klerin *Haerent animo*, 04.08.1908: S. Pii X Acta, IV (1908), fq. 237 e vijim. PIU XI, Enciklika *Ad catholici sacerdotii*, 20.12.1935: AAS 28 (1936), fq. 5 e vijim. PIU XII, Nxitja Apostolike *Menti Nostrae*, 23.09.1950: AAS 42 (1950), fq. 657 e vijim. GJONI XXIII, Enciklika *Sacerdotii Nostri primordia*, 01.08.1959: AAS 51 (1959), fq. 545 e vijim.

asaj shenjtërie gjithnjë e më të madhe që do t'u mundësojë atyre të bëhen vegla çdo ditë e më të vlefshme në shërbim të mbarë popullit të Hyjit.

Ushtrimi i detyrës meshtarake kërkon dhe lehtëson shenjtërinë

13. Priftërinjtë do ta arrijnë shenjtërinë sipas mënyrës së tyre vetëm nëse në Shpirtin e Krishtit do t'i ushtrojnë detyrat e tyre me angazhim të çiltër dhe të palodhur.

Duke qenë mbarështues të fjalës së Hyjit, ata e lexojnë dhe e dëgjojnë çdo ditë fjalën që duhet t'ua mësojnë të tjerëve: nëse mundohen edhe ta marrin në vetvete, atëherë bëhen nxënës gjithnjë e më të përsosur të Zotit, sipas asaj që Pali apostull i thotë Timoteut: "Kujdesu për këto, jepu tërësisht pas tyre, që përparimi yt të jetë i dukshëm për të gjithë. Vërja mendjen vetes dhe mësimit! Të jesh i qëndrueshëm në këto gjëra! Sepse, duke vepruar kështu, do të shëlbosh veten dhe ata që të dëgjojnë" (1 Tim 4,15-16). Në fakt, duke kërkuar mënyrën më të mirë për t'ua përçuar të tjerëve atë që kanë soditur[926], shijojnë thellësisht "pasurinë e pashqyrtueshme të Krishtit" (Ef 3,8) dhe diturinë shumëformëshe të Hyjit[927]. Duke mos harruar kurrë se Zoti na i hap zemrat[928] dhe efektshmëria nuk vjen prej tyre, por prej fuqisë së Hyjit[929], në vetë aktin e predikimit të fjalës do të bashkohen më thellësisht me Krishtin mësues dhe do të drejtohen nga Shpirti i tij. Të bashkuar në këtë mënyrë me Krishtin, marrin pjesë në dashurinë e Hyjit, misteri i të cilit, i fshehur në shekuj[930], është shfaqur në Krishtin.

Në cilësinë e tyre si mbarështues të liturgjisë dhe mbi të gjitha në flinë e meshës, priftërinjtë përfaqësojnë në mënyrë të veçantë vetë Krishtin, i cili u dhurua si viktimë për t'i shenjtëruar njerëzit; prandaj janë të ftuar të imitojnë atë që bëjnë, në kuptimin që, duke kremtuar misterin e vdekjes së Zotit, duhet të kërkojnë t'i asgjësojnë gjymtyrët e veta nga veset dhe nga epshet[931]. Në misterin e flisë eukaristike, në të cilin meshtarët zhvillojnë funksionin e tyre kryesor, ushtrohet pandërprerë vepra e shëlbimit tonë[932] dhe për këtë arsye porositet ngrohtësisht kremtimi i përditshëm, i cili është gjithmonë një vepër e Krishtit dhe e Kishës së tij[933], edhe kur nuk është e mundur të jenë të pranishëm besimtarët.

Në këtë mënyrë priftërinjtë, duke u bashkuar me veprën e Krishtit meshtar, i dhurohen çdo ditë krejtësisht Hyjit, dhe duke u ushqyer me Trupin e Krishtit marrin pjesë nga thellësia e vetvetes në dashurinë e atij që e jep veten si ushqim për besimtarët. Në të njëjtën mënyrë, kur mbarështojnë sakramentet bashkohen me qëllimin dhe dashurinë e Krishtit; gjë që e realizojnë në mënyrë të veçantë në ushtrimin e sakramentit të pendesës, nëse tregohen gjithmonë dhe plotësisht të gatshëm ta mbarështojnë sa herë që besimtarët ta kërkojnë në mënyrë të arsyeshme. Në lutjen e uficit hyjnor ata i japin zë Kishës, e cila ngulmon në lutje në emër të mbarë njerëzimit së bashku me Krishtin, që "gjithmonë jeton për të ndërmjetësuar për ta" (Heb 7,25).

Duke drejtuar dhe kullotur popullin e Hyjit, priftërinjtë janë të shtyrë nga dashuria e Bariut të mirë të japin jetën e tyre për grigjën të gatshëm edhe për flinë supreme[934], duke ndjekur shembullin e atyre meshtarëve që edhe në kohët e sotme nuk kanë ngurruar të japin jetën; meqenëse janë edukatorë në fe, duke pasur edhe ata "hyrje të lirë në Shenjtëroren e Shenjtëroreve në fuqi të gjakut të Jezusit" (Heb 10,19), i drejtohen Hyjit "me zemër të çiltër, me fe të plotë" (Heb 10,22); tregojnë një shpresë

926 Krh. SHËN TOMA, *Summa Theol.*, II-II, q. 188, a. 7.

927 Krh. Ef 3,9-10.

928 Krh. Vap 16,14.

929 Krh. 2 Kor 4,7.

930 Krh. Ef 3,9.

931 Krh. *Pontificale Romanum*, Urdhërimi i Priftërinjve.

932 Krh. *Meshari romak*, lutje mbi dhuratat të dielën IX pas Rrëshajës [në Mesharin e Palit VI, e diela II gjatë vitit].

933 "Meqë çdo Meshë, edhe pse e kremtuar privatisht prej një meshtari, megjithatë nuk është private, por veprim i Krishtit dhe i Kishës, e cila, në flinë që ofron, ka mësuar të ofrojë veten e vet si fli të gjithë-mbarshme, duke përdorur për shëndetin e mbarë botës virtytin e vetëm dhe të pafund shëlbues të Flisë së Kryqit. Meqë çdo Meshë e kremtuar ofrohet jo vetëm për shpëtimin e disave, por edhe për shpëtimin e krejt botës. (...). Pra, i porosisim me këmbëngulje atërore Priftërinjtë, që në mënyrë të veçantë janë gëzimi Ynë dhe kurora Jonë në Zotin, me qëllim që... ta kremtojnë Meshën çdo ditë në mënyrë të denjë dhe me devocion": PALI VI, Enciklika *Mysterium Fidei*, 03.09.1965: AAS 57 (1965), fq. 761-762. Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 25 e 27: AAS 56 (1964), fq. 107.

934 Krh. Gjn 10,11.

të pathyeshme përpara besimtarëve të tyre[935] në mënyrë që të mund t'i ngushëllojnë ata që janë në çfarëdolloj vuajtjeje, me të njëjtin ngushëllim me të cilin ata vetë janë ngushëlluar prej Hyjit[936]. Në cilësinë e tyre si drejtues të bashkësisë praktikojnë asketizmin e bariut të shpirtrave, duke hequr dorë prej interesave të veta dhe duke synuar jo atë që u shkon për shtat atyre, por atë që është e dobishme për shumë veta, në mënyrë që të shpëtohen[937] në një përmbushje gjithnjë e më të përsosur të punës baritore dhe, sipas rastit, të gatshëm edhe të përdorin sisteme të reja baritore, nën udhëheqjen e Shpirtit të dashurisë, që fryn ku dëshiron[938].

Njësia e jetës në zhvillimin e mbarështimit

14. Në botën e sotme detyrat me të cilat njerëzit duhet të përballen janë të shumta dhe problemet që i shqetësojnë, e që shpesh kërkojnë një zgjidhje urgjente, janë të shumëllojshme; për pasojë në shumë raste ata gjenden në kushte të tilla që e kanë të lehtë të shkapërderdhen në shumë gjëra të ndryshme. Edhe priftërinjtë, të zhytur dhe të trazuar nga një numër i madh angazhimesh që rrjedhin nga misioni i tyre, mund të pyesin me ankth të vërtetë si t'ia bëjnë të harmonizojnë jetën shpirtërore me nevojat e veprimtarive të jashtme. Dhe me të vërtetë, për të arritur këtë njësi të jetës nuk mjaftojnë as organizimi thjeshtë i jashtëm i veprimtarive baritore, as vetëm ushtrimet e devotshmërisë, ndonëse janë të një rëndësie të madhe. Përkundrazi, priftërinjtë mund ta arrijnë njësinë e jetës në zhvillimin e mbarështimit të tyre duke ndjekur shembullin e Krishtit Zot, ushqimi i të cilit ishte përmbushja e vullnetës së atij që e kishte dërguar për të realizuar veprën e tij[939].

Në fakt, Krishti, për të vazhduar realizimin e pandërprerë të kësaj vullnete të Atit në botë nëpërmjet Kishës, vepron nëpërmjet mbarështuesve të vet. Për këtë arsye, ai mbetet gjithnjë parimi dhe burimi i njësisë së jetës së priftërinjve. Për ta arritur këtë, ata duhet të bashkohen me të në zbulimin e vullnetës së Atit dhe në dhurimin e vetvetes për grigjën që u është besuar atyre[940]. Kështu, duke përfaqësuar Bariun e mirë, në vetë ushtrimin e dashurisë baritore[941] do të gjejnë lidhjen e përsosmërisë meshtarake që do të realizojë njësinë në jetën e në veprimtarinë e tyre. Nga ana tjetër, kjo dashuri baritore buron sidomos prej Flisë eukaristike, e cila del pra se është qendra e rrënja e krejt jetës së priftërinjve, kështu që shpirti meshtarak përpiqet të pasqyrojë atë që realizohet mbi altar. Por kjo nuk është e mundur nëse meshtari nuk futet gjithnjë e më tepër në thellësinë e misterit të Krishtit me anë të lutjes.

Që të mund edhe ta konkretizojnë në praktikë njësinë e jetës, çdo nismë të tyren duhet ta shohin në dritën e vullnetës së Hyjit[942] duke parë domethënë nëse një nismë e tillë është sipas normave të misionit ungjillor të Kishës. Në fakt, besnikëria ndaj Krishtit nuk mund të ndahet nga besnikëria ndaj Kishës së tij. Për këtë arsye, dashuria baritore kërkon që priftërinjtë, nëse nuk duan të rendin kot[943] duhet të punojnë gjithmonë në bashkim të ngushtë me ipeshkvijtë dhe vëllezërit e tjerë në meshtari. Nëse ecin me këtë kriter, do ta gjejnë njësinë e jetës së tyre në vetë njësinë e misionit të Kishës, kështu do të jenë të bashkuar me Zotin e tyre dhe nëpërmjet tij me Atin në Shpirtin Shenjt, për të qenë të mbushur me ngushëllim dhe me gëzim.[944].

---

935. Krh. 2 Kor 1,7.

936 Krh. 2 Kor 1,4.

937 Krh. 1 Kor 10,33.

938 Krh. Gjn 3,8.

939 Krh. Gjn 4,34.

940 Krh. 1 Gjn 3,16.

941 "Qoftë detyrë dashurie kullosja e grigjës së Zotit": SHËN AGUSTINI, *Tract. in Io.*, 123,5: PL 35, 1967.

942 Krh. Rom 12,2.

943 Krh. Gal 2,2.

944 Krh. 2 Kor 7,4.

II. NEVOJA TË VEÇANTA SHPIRTËRORE NË JETËN E PRIFTËRINJVE

Përvujtëri dhe dëgjesë

15. Mes virtyteve që më shumë janë të nevojshme në mbarështimin e meshtarëve, kujtojmë atë gatishmëri shpirtërore që i bën të jenë gjithnjë të gatshëm për të plotësuar jo dëshirat vetjake, por përmbushjen e vullnesës së atij që i ka dërguar[945]. Në fakt, vepra hyjnore për të cilën janë zgjedhur nga Shpirti Shenjt[946] tejkalon çdo forcë dhe dituri njerëzore: "Hyji zgjodhi të marrët në sy të botës për t'i turpëruar të mençurit" (1 Kor 1,27). Pra, të vetëdijshëm për dobësinë e vet, mbarështuesi i vërtetë i Krishtit punon me përvujtëri, duke u përpjekur të njohë atë që i pëlqen Hyjit[947] si t'i kishte duart dhe këmbët të lidhura nga Shpirti[948] e lë veten të udhëhiqet në çdo gjë nga vullnesa e atij që do që të gjithë njerëzit të shpëtohen; këtë vullnesë mund ta zbulojë dhe ta ndjekë gjatë jetës së përditshme, duke u shërbyer me përvujtëri të gjithë atyre që i janë besuar nga Hyji për arsye të funksionit që duhet të zhvillojnë dhe të ngjarjeve të shumëllojshme të jetës.

Nga ana tjetër, mbarështimi meshtarak, meqenëse është mbarështimi i vetë Kishës, nuk mund të përmbushet veçse në bashkësinë hierarkike të krejt trupit. Për pasojë dashuria baritore kërkon që priftërinjtë, duke punuar në këtë bashkësi, me dëgjesë ta vënë vullnesën e tyre në shërbim të Hyjit dhe të vëllezërve, duke marrë dhe duke vënë në jetë me shpirt feje porositë dhe këshillat e Kryepriftit, të ipeshkvit të tyre dhe të eprorëve të tjerë, dhe duke dhënë me dëshirë gjithçka nga vetja në çdo detyrë që u besohet[949], edhe pse e përvujtë dhe e thjeshtë. Me këtë qëndrim ata ruajnë dhe forcojnë njësinë e nevojshme me vëllezërit në mbarështim, veçanërisht me ata që Zoti i ka caktuar si drejtues të dukshëm të Kishës së tij, dhe punojnë për ndërtimin e Trupit të Krishtit, i cili rritet "për çdo pjesë shërbimi"[950]. Kjo dëgjesë, që çon drejt një lirie më të pjekur të bijve të Hyjit, kërkon nga natyra e saj që priftërinjtë në zhvillimin e misionit të tyre, ndërsa nxiten nga dashuria të kërkojnë me maturi rrugë të reja për një të mirë më të madhe të Kishës, t'i bëjnë të njohura me besim nismat e tyre dhe t'i paraqesin qartësisht nevojat e grigjës së tyre, të gatshëm gjithmonë t'i nënshtrohen gjykimit të atyre që ushtrojnë një funksion më të lartë në qeverisjen e Kishës së Hyjit.

Me këtë përvujtëri dhe dëgjesë të përgjegjshme dhe të vullnetshme priftërinjtë bëhen sipas shembullit të Krishtit dhe arrijnë të kenë në vetvete të njëjtat ndjenja që pati edhe Krishti Jezus, i cili "ia mohoi vetvetes dhe mori natyrën e shërbëtorit... duke u bërë i dëgjueshëm deri në vdekje" (Fil 2,7-8) dhe me këtë dëgjesë e ka mposhtur dhe e ka shpërblyer mosdëgjesën e Adamit, siç dëshmon Apostulli: "Vërtet, sikurse me padëgjesën e njërit, mëkatuan të gjithë njerëzit, po ashtu, me dëgjesën e Njërit - të gjithë njerëzit do të bëhen të drejtë" (Rm 5,19).

Celibati

16. Vetëpërmbajtja e përkryer dhe e përhershme për mbretërinë qiellore, e porositur prej Krishtit Zot[951] përgjatë shekujve dhe në ditët tona e përqafuar me gëzim dhe e jetuar lavdërueshëm nga jo pak besimtarë, është marrë gjithnjë nga Kisha si veçanërisht e përshtatshme për jetën meshtarake. Në fakt, ajo është shenjë dhe në të njëjtën kohë stimul i dashurisë baritore, si edhe burim i veçantë pjellorie shpirtërore në botë[952]. Ajo sigurisht nuk kërkohet nga vetë natyra e meshtarisë, siç del qartë nëse mendojmë për praktikën e Kishës së parë[953] dhe për traditën e Kishave lindore, në të cilat, përveç atyre që së bashku me të gjithë ipeshkvijtë zgjedhin me ndihmën e hirit celibatin, ka edhe priftërinj

945 Krh. Gjn 4,34; 5,30; 6,38.

946 Krh. Vap 13,2.

947 Krh. Ef 5,10.

948 Krh. Vap 20,22.

949 Krh. 2 Kor 12,15.

950 Krh. Ef 4,11-16.

951 Krh. Mt 19,12.

952 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 42: AAS 57 (1965), fq. 47-49.

953 Krh. 1 Tim 3,2-5; Tit 1,6.

të shkëlqyer të martuar: për këtë arsye Sinodi ynë i shenjtë, duke porositur celibatin kishtar, nuk ka për qëllim ta ndryshojë këtë disiplinë që është ligjërisht në fuqi në Kishat lindore, përkundrazi nxit me dashamirësi të gjithë ata që janë bërë priftërinj kur ishin të martuar që të jenë të qëndrueshëm në thirrjen e shenjtë, duke vazhduar t'ia kushtojnë plotësisht dhe bujarisht jetën e tyre grigjës që u është besuar[954].

Celibati, sidoqoftë, ka për shumë arsye një marrëdhënie vlefshmërie me meshtarinë. Në fakt, misioni meshtarak i është kushtuar shërbimit të njerëzimit të ri që Krishti, ngadhënjyes mbi vdekjen, ngjall në botë me anë të Shpirtit të tij dhe që zanafillën e vet e ka "as (nga) gjaku, as (nga) prirja e mishit, as (nga) prirja e njeriut, por (nga) Hyji" (Gjn 1,13). Tani, me virgjërinë apo me celibatin të mbajtur për mbretërinë e qiejve[955], priftërinjtë i shugurohen Hyjit me një titull të ri dhe të lartë, i bashkëngjiten më me lehtësi atij me një zemër të pandarë[956] i kushtohen më me liri në të dhe për të shërbimit të Hyjit dhe të njerëzve, i shërbejnë me efektshmëri më të lartë mbretërisë së tij dhe veprës së tij të ripërtëritjes mbinatyrore, dhe në këtë mënyrë përgatiten më mirë për të marrë një atësi më të gjerë në Krishtin.

Pra, në këtë mënyrë ata shpallin para njerëzve se duan t'i kushtohen vetëm misionit që t'i fejojnë të krishterët me të vetmin dhëndër dhe t'i paraqesin te Krishti si virgjër të pastër[957] duke kujtuar kështu atë martesë të lashtë të themeluar nga Hyji dhe që shfaqet plotësisht në të ardhmen për të cilën Kisha ka si dhëndër të vetëm Krishtin[958]. Ata gjithashtu bëhen shenjë e gjallë e asaj bote të ardhshme, e pranishme qysh tani nëpërmjet fesë dhe dashurisë, në të cilën bijtë e ngjalljes nuk bashkohen në martesë[959].

Për këto arsye, të bazuar në misterin e Krishtit dhe të misionit të tij, celibati, që më përpara u porositej meshtarëve, më pas u caktua si ligj i Kishës latine për të gjithë ata nisin rrugën për të marrë urdhërimet e shenjta. Ky Sinod i shenjtë kthehet të miratojë dhe të ritheksojë një legjislacion të tillë për sa u përket atyre që shkojnë drejt meshtarisë, duke pasur siguri të plotë në Shpirtin që dhurata e celibatit, kaq i përshtatshëm me meshtarinë e ligjit të ri, lejohet në masë të madhe nga Ati, me kusht që të gjithë ata që marrin pjesë në meshtarinë e Krishtit me sakramentin e urdhrit, madje mbarë Kisha, ta kërkojnë me përvujtëri dhe këmbëngulje. Sinodi i shenjtë nxit gjithashtu të gjithë priftërinjtë, të cilët kanë përqafuar lirisht celibatin e shenjtë duke ndjekur shembullin e Krishtit dhe duke besuar në hirin e Hyjit, për t'iu bashkëngjitur me bujari e përzemërsi dhe për të këmbëngulur besnikërisht kësaj gjendjeje, duke ditur të vlerësojnë dhuratën e mrekullueshme që Ati u ka bërë atyre dhe që Zoti i ka lartësuar kaq qartazi[960] dhe duke pasur edhe parasysh misteret e mëdha që në të përmblidhen dhe realizohen. Dhe në botën e sotme, sa më tepër që vetëpërmbajtja e përsosur të duket e pamundur prej shumë vetëve, aq me më shumë përvujtëri e qëndrueshmëri priftërinjtë duhet të kërkojnë së bashku me Kishën hirin e besnikërisë, që kurrë nuk i mohohet atij që e kërkon. T'u drejtohen në të njëjtën kohë mjeteve të mbinatyrshme dhe të natyrshme që janë në dispozicion të të gjithëve. Dhe sidomos të mos lënë pas dore ato norma asketike që janë të garantuara nga përvoja e Kishës e që në rrethanat e sotme nuk janë më pak të nevojshme.

Pra, ky Sinod i shenjtë u lutet meshtarëve, e jo vetëm atyre, por edhe të gjithë besimtarëve, që ta kenë për zemër dhuratën e çmueshme të celibatit meshtarak dhe t'i luten të gjithë Hyjit që t'ia japë gjithmonë me bollëk Kishës së tij.

---

954 Krh. PIU XI, Enciklika *Ad catholici sacerdotii*, 20.12.1935: AAS 28 (1936), fq. 28.

955 Krh. Mt 19,12.

956 Krh. 1 Kor 7,32-34.

957 Krh. 2 Kor 11,2.

958 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 42 e 44: AAS 57 (1965), fq. 47-49 e 50-51; Dekreti mbi ripërtëritjen e jetës rregulltare *Perfectae Caritatis* (Përsosmëria e Dashurisë), nr. 12.

959 Krh. Lk 20,35-36; PIU XI, Enciklika *Ad catholici sacerdotii*, 20.12.1935: AAS 28 (1936), fq. 24-28; PIU XII, Enciklika *Sacra Virginitas*, 25.03.1954: AAS 46 (1954), fq. 169-172.

960 Krh. Mt 19,11.

Varfëria

17. Falë marrëdhënieve të miqësisë dhe të vëllazërisë mes tyre dhe me njerëzit e tjerë, priftërinjtë janë në gjendje të mësojnë të çmojnë vlerat njerëzore dhe të mirat e krijuara si dhurata të Hyjit. Por duke jetuar mes botës gjithmonë duhet të kenë parasysh që, siç ka thënë Zoti ynë Mësues, ata nuk i përkasin botës[961]. Prandaj, duke e përdorur botën sikur të mos e përdornin[962] mund të arrijnë atë liri që të liron nga çdo shqetësim i çrregullt dhe që të bën të butë ndaj dëgjimit të zërit të Hyjit në jetën e përditshme. Nga kjo liri dhe butësi lind shoshitja shpirtërore, që mundëson të vihemi në marrëdhënie të drejtë me botën dhe me realitetet tokësore. Një marrëdhënie e tillë është tejet e rëndësishme në rastin e priftërinjve, meqë misioni i Kishës zhvillohet në botë dhe të mirat e krijuara janë krejtësisht të nevojshme për zhvillimin personal të njeriut. Pra, të jenë mirënjohës për të gjitha gjërat që Ati u jep atyre, që të mund ta jetojnë mirë jetën e tyre. Është e domosdoshme që të dinë t'i shqyrtojnë me kujdes në dritën e fesë të gjitha ato gjëra që ndodhen në udhën e tyre, në mënyrë që të ndihen të nxitur për t'i përdorur si duhet të mirat sipas vullnesës së Hyjit, duke flakur tutje atë që mund ta dëmtojë misionin e tyre.

Në fakt, meshtarët, meqenëse Zoti është "pjesa dhe trashëgimia" (Num 18,20) e tyre, duhet t'i përdorin të mirat tokësore vetëm për ato qëllime për të cilat ato mund të përdoren në përputhje me doktrinën e Krishtit Mbret dhe rregulloret e Kishës.

Për sa u përket të mirave të mirëfillta kishtare, meshtarët duhet t'i mbarështojnë siç e kërkon vetë natyra e këtyre gjërave, sipas ligjeve kishtare, dhe mundësisht me ndihmën e laikëve kompetentë; gjithmonë duhet t'i përdorin për ato qëllime që përligjin ekzistencën e të mirave tokësore të Kishës, domethënë: organizimin e kultit hyjnor, mbajtjen e denjë të klerit, mbështetjen e veprave të apostullimit dhe të bamirësisë, veçanërisht në dobi të të varfërve[963]. Pastaj, për sa u përket të mirave që fitohen në rastin e ushtrimit të ndonjë mbarështimi kishtar, priftërinjtë, si edhe ipeshkvijtë, përjashto të drejta të mundshme të veçanta[964], duhet t'i përdorin para së gjithash për mbajtjen e tyre të ndershme dhe për përmbushjen e detyrave të gjendjes së tyre; teprica mund të caktohet për të mirën e Kishës dhe për veprat e bamirësisë. Pra, të mos e përdorin detyrën kishtare si rast fitimi dhe as ta përdorin fitimin që vjen për të shtuar pasurinë e vet personale[965]. Pra, meshtarët pa u lidhur në asnjë mënyrë me pasurinë[966] duhet të shmangin çdo lakmi dhe të mos bëjnë asnjëlloj tregtie.

Madje, ata janë të grishur ta përqafojnë varfërinë e vullnetshme, me anë të së cilës mund të bëhen si Krishti në një mënyrë më të dukshme dhe të jenë më të gatshëm për mbarështimin e shenjtë. Në fakt, Krishti nga i pasur është bërë për ne i varfër, në mënyrë që varfëria e tij të na bënte të pasur[967]. Apostujt, nga ana e tyre, kanë dëshmuar me shembullin vetjak se dhurata e Hyjit, që është falas[968], përçohet falas dhe kanë ditur të mësohen si me bollëkun, ashtu edhe me mjerimin[969]. Njëfarë përdorimi i përbashkët i gjërave, në shembullin e asaj bashkësie të të mirave me të cilën krenohet historia e Kishës së parë, ndihmon në masë tejet të madhe të sheshojë udhën e dashurisë baritore[970]; po ashtu, me këtë mënyrë jetese priftërinjtë mund të vënë lavdërueshëm në veprim shpirtin e varfërisë të porositur nga Krishti.

Për këtë arsye, të nxitur nga Shpirti i Zotit, që shuguroi Shpëtimtarin me lyerjen e shenjtë dhe e dërgoi që t'i ungjillëzonte të varfrit[971], priftërinjtë, si edhe ipeshkvijtë, duhet të përpiqen të shmangin

961 Krh. Gjn 17,14-16.

962 Krh. 1 Kor 7,31.

963 SINODI i ANTIOKISË, kan. 25: MANSI 2, 1327-1328; *Decretum Gratiani*, kap. 23, kap. 12, q. 1: bot. Friedberg, I, fq. 684-685.

964 Kjo duhet të kuptohet sidomos për të drejtat dhe doket që janë në fuqi në Kishat lindore.

965 SINODI i PARISIT i vitit 829, kap. 15: MGH, *Legum*, Sek. III, *Concilia*, t. 2, fq. 622; KONCILI i TRENTOS, Sek. XXV, Dekreti *De reform.*, kap. I: *Conc. Oec. Decreta*, bot. Herder, Romae 1962, fq. 760-761.

966 Krh. Ps 62,11.

967 Krh. 2 Kor 8,9.

968 Krh. Vap 8,18-25.

969 Krh. Fil 4,12.

970 Krh. Vap 2,42-47.

971 Krh. Lk 4,18.

gjithçka që në njëfarë mënyre mund t'i shtyjë të varfrit të largohen, si edhe më shumë se nxënësit e tjerë të Zotit duhet të largojnë prej gjërave që kanë çdo hije kotësie. Ta rregullojnë banesën e tyre në mënyrë të atillë që askush të mos mendojë se nuk mund të hyhet në të, as nuk duhet, edhe pse në gjendje shumë të thjeshtë, të ndihet në siklet në të.

III. NDIHMAT PËR JETËN E PRIFTËRINJVE

Mjete për të ndihmuar jetën shpirtërore

18. Që të mund të ushqehet në çdo rrethanë të jetës vetjake bashkimi me Krishtin, priftërinjtë, përveç ushtrimit të vetëdijshëm të mbarështimit, zotërojnë mjete të përbashkëta dhe të veçanta, tradicionale dhe të reja, që Shpirti Shenjt nuk ka reshtur kurrë të ngjallë në mes të popullit të Hyjit, dhe Kisha i porosit, madje nganjëherë edhe i urdhëron, për shenjtërimin e gjymtyrëve të saj[972]. Përmbi të gjitha ndihmat shpirtërore një vend të rëndësishëm zënë ato vepra me të cilat besimtarët ushqehen me Fjalën hyjnore në tryezën e dyfishtë të Shkrimit të shenjtë dhe të eukaristisë[973] asnjërit nuk i shpëton, për më tepër, rëndësia e një përdorimi të shpeshtë të atyre mjeteve që kanë si qëllim vetë shenjtërimin e priftërinjve.

Ata, që janë mbarështues të hirit të sakramenteve, bashkohen ngushtësisht me Krishtin shpëtimtar dhe bari nëpërmjet marrjes së frytshme të sakramenteve, sidomos me sakramentin e shpeshtë të rrëfimit, meqenëse ai, që përgatitet me një shqyrtim të përditshëm të ndërgjegjes, favorizon në shkallën më të lartë kthimin e nevojshëm të zemrës ndaj dashurisë së Atit të mëshirshëm. Në dritën e fesë, që ushqehet me leximin e Biblës, ata me kujdes mund të zbulojnë në ngjarjet e ndryshme të jetës shenjat e vullnesës së Hyjit dhe thirrjet e hirit të tij, duke u bërë kështu gjithnjë e më të gatshëm t'i përgjigjen çdo kërkese të misionit të cilit i janë kushtuar në Shpirtin Shenjt. Një shembull të mrekullueshëm të një gatishmërie të tillë mund ta gjejnë gjithnjë te Zoja Mari, e cila nën udhëheqjen e Shpirtit Shenjt iu kushtua plotësisht misterit të shëlbimit të njerëzimit[974]. Ajo është Nëna e Kryepriftit të amshueshëm, mbretëresha e apostujve, mbështetja e mbarështimit të tyre: pra, ata duhet ta nderojnë e ta duan me devocion dhe kult birnor.

Po ashtu, nëse duan të përmbushin me besnikëri mbarështimin e tyre, të kenë përzemër dialogun e përditshëm me Krishtin, duke shkuar për ta takuar në tabernakull dhe duke praktikuar kultin personal të eukaristisë së shenjtë. Të jenë edhe të gatshëm t'i kushtojnë me dëshirë kohë përtëritjes shpirtërore dhe ta vlerësojnë shumë drejtimin shpirtëror. Në mënyra vërtet të ndryshme, sidomos me lutjen mendore, me një efektshmëri kaq të provuar, dhe me format e ndryshme të lutjes që secili parapëlqen, priftërinjtë të kërkojnë dhe t'i luten Hyjit që t'ua japë atë shpirt të vërtetë adhurimi që bashkon me Krishtin, ndërmjetës i Besëlidhjes së Re. Të gjallëruar prej këtij shpirti, qoftë ata, qoftë besimtarët e tyre mund t'i drejtohen Hyjit si bij të birësuar, duke thënë: "Abba! O Atë!" (Rom 8,15).

Studimi dhe shkenca baritore

19. Në ritin e shenjtë të urdhërimit ipeshkvi u kujton priftërinjve se duhet të jenë "të pjekur në shkencë" dhe se doktrina e tyre duhet të jetë "një ilaç shpirtëror për popullin e Hyjit"[975]. Tani, duhet që shkenca e mbarështuesit të shenjtë të jetë edhe ajo e shenjtë, meqë rrjedh prej një burimi të shenjtë dhe drejtohet kah një qëllim po aq i shenjtë. Për këtë arsye ajo duhet të nxirret në radhë të parë nga leximi dhe nga meditimi i Shkrimit të shenjtë[976], por një ushqim i frytshëm është edhe studimi i Etërve dhe i doktorëve të shenjtë, si edhe i dokumenteve të tjera të traditës. Në radhë të dytë, që të mund t'u jepet një përgjigje e plotë problemeve të ngritura nga njerëzit e sotëm, është e nevojshme që priftërinjtë

---

972 Krh. CIC (Kodi i të Drejtës Kanonike), kan. 125 e vijim [në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike kan. 273 e vijim].

973 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi ripërtëritjen e jetës rregulltare *Perfectae Caritatis* (Përsosmëria e Dashurisë), nr. 7; Kushtetuta dogmatike mbi Zbulimin hyjnor *Dei Verbum* (Fjala e Hyjit), nr. 21.

974 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 65: AAS 57 (1965), fq. 64-65.

975 *Pontificale Romanum*, Urdhërimi i Priftërinjve.

976 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Zbulimin hyjnor *Dei Verbum* (Fjala e Hyjit), nr. 25.

të njohin në themel dokumentet e magjisterit të Kishës, sidomos ato të Koncilit dhe të Papëve të Romës, dhe që të konsultojnë veprat e teologëve më të mirë, shkenca e të cilëve është e njohur.

Por në ditët tona kultura njerëzore dhe shkencat e shenjta përparojnë me një ritëm të panjohur më parë; pra, është mirë që priftërinjtë të kujdesen që të përsosin në mënyrë të përshtatshme shkencën teologjike dhe kulturën e tyre, në mënyrë që të jenë të aftë të përballojnë me rezultate të mira bashkëbisedimin me njerëzit e kohës së tyre.

Por, nga ana tjetër, duhet të kujdesemi që t'ua lehtësojmë priftërinjve detyrën e thellimit të studimeve të tyre dhe të mësimit të metodave më të mira të ungjillëzimit dhe të apostullimit; në këtë kuptim, mund të jenë e një ndihmese të madhe, duke i përshtatur logjikisht me kushtet vendore, mbajtja e kurseve apo e kongreseve, themelimi i qendrave për studimet baritore, krijimi i bibliotekave dhe një drejtim i zgjuar i studimeve nga persona të aftë. Po ashtu ipeshkvijtë duhet të studiojnë vetë apo në nivel ndërdioqezan, sistemin më të mirë për të bërë të mundur që të gjithë priftërinjtë e tyre, sidomos disa vite pas urdhërimit[977], të mund të ndjekin periodikisht kurse përsosjeje në shkencat teologjike dhe në metodat baritore; këto kurse duhet të shërbejnë edhe për të forcuar jetën shpirtërore dhe do të mundësojnë një shkëmbim të frytshëm të përvojave apostolike me sivëllezërit[978]. Me anë të të gjitha këtyre ndihmesave dhe të tjera si këto, të bëhet një kujdes i veçantë për famullitarët e emëruar së fundi dhe për të gjithë ata që fillojnë një veprimtari të re baritore apo janë transferuar në një dioqezë apo shtet të ri.

Në fund, ipeshkvijtë duhet të kujdesen që disa priftërinj t'i kushtohen studimit të thelluar të shkencave hyjnore, në mënyrë që të mos mungojnë asnjëherë profesorë kompetentë për shkollat kishtare dhe specialistë në gjendje të orientojnë meshtarët e tjerë e besimtarët drejt një arsimimi më të madh fetar; gjithashtu, me këtë punë kërkimi nxitet ai përparim i shëndetshëm i shkencave të shenjta që është krejtësisht i nevojshëm për Kishën.

Shpërblimi i drejtë

20. Priftërinjtë i kushtohen plotësisht shërbimit të Hyjit në zhvillimin e funksioneve që u janë dhënë atyre; pra, është logjike që të shpërblehen drejtësisht, meqenëse "punëtori ka tagër në rrogën e vet" (Lk 10,7)[979], dhe "Zoti ka caktuar që ata, të cilët shpallin Ungjillin, të jetojnë prej Ungjillit" (1 Kor 9,14). Në bazë të kësaj, nëse nuk parashikohet një mënyrë tjetër për shpërblimin e drejtë të priftërinjve, duhet të jenë vetë besimtarët që duhet të mendojnë për këtëgjë, meqenëse është për të mirën e tyre që ata punojnë; domethënë besimtarët janë të shtrënguar nga një detyrim i vërtetë që priftërinjve të mos u mungojnë mjetet për të bërë një jetë të ndershme dhe të denjë. U takon ipeshkvijve t'ua kujtojnë besimtarëve këtë detyrim që bie mbi ta dhe të kujdesen, secili për dioqezën e vet, apo akoma më mirë duke u mbledhur në grupe që ndodhen në të njëjtin territor, në hartimin e normave që garantojnë mbajtjen me dinjitet të atyre që zhvillojnë apo kanë zhvilluar një funksion në shërbim të popullit të Hyjit. Pastaj, për sa i përket llojit të shpërblimit që duhet t'i caktohet secilit, duhet të marrim parasysh si vetë natyrën e funksionit, ashtu edhe rrethanat e ndryshme të vendit e të kohës. Sidoqoftë është mirë që një shpërblim i tillë të jetë në parim i njëjtë për të gjithë ata që janë në të njëjtat kushte, dhe që plotëson me të vërtetë nevojat e kërkesat e tyre: gjë që do të thotë se duhet edhe t'u mundësojë priftërinjve të shpërblejnë personelin që shërben pranë tyre dhe të ndihmojnë personalisht në njëfarë mënyre nevojtarët, meqë ky mbarështim në dobi të të varfërve është vlerësuar shumë nga ana e Kishës qysh prej fillimit të saj.

Në caktimin e kuotës së shpërblimit për priftërinjtë, duhet të mendohet se ajo duhet të mundësojë edhe një kohë të mjaftueshme pushimesh çdo vit; dhe ipeshkvijtë kanë detyrë që të kontrollojnë nëse priftërinjtë e bëjnë këtë pushim të nevojshëm.

Sidoqoftë, rëndësia më e madhe duhet t'i jepet detyrës që kryejnë mbarështuesit e shenjtë. Për këtë arsye, sistemi i njohur nën emrin sistemi i përfitimit duhet të braktiset apo të paktën të reformohet thellësisht, në mënyrë që pjesa përfituese, domethënë e drejta e të ardhurave me të cilën është e pajisur

977 Ky kurs nuk është kursi baritor që duhet ndjekur fill pas urdhërimit për të cilin flitet në Dekretin mbi formimin meshtarak *Optatam Totius* (Ripërtëritja e Dëshiruar), nr. 22.

978 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi misionin baritor të Ipeshkvijve në Kishë *Christus Dominus* (Krishti Zot), nr. 17.

979 Krh. Mt 10,10; 1 Kor 9,7; 1 Tim 5,18.

detyra kishtare, të trajtohet si një gjë dytësore, dhe të vihet në vend të parë, përkundrazi, vetë detyra. Gjithashtu, tani e tutje, për detyrë kishtare duhet të kuptohet çfarëdolloj detyre që jepet në mënyrë të qëndrueshme për një qëllim shpirtëror.

Fondi i përbashkët dhe sigurimet shoqërore

21. Gjithmonë duhet të mbahet parasysh shembulli i besimtarëve të Kishës së parë të Jerusalemit, ku "gjithçka ishte e përbashkët" (Vap 4,32) dhe "secilit i jepej aq sa kishte nevojë" (Vap 4,35). Për pasojë, është tejet e volitshme që për mbajtjen e klerit të ketë një institucion dioqezan, i mbarështuar prej ipeshkvit me bashkëpunimin e meshtarëve të ngarkuar, edhe të laikëve ekspertë në ekonomi, nëse do të ishte e nevojshme. Është e dëshirueshme edhe që, brenda mundësive, të ngrihet në çdo dioqezë apo rajon një arkë e përbashkët prej nga ku mund të marrin ipeshkvijtë për të përballuar angazhimet e veta ndaj personave që punojnë për të mirën e Kishës dhe për të përballuar nevojat e ndryshme të dioqezës[980]. Me këtë arkë të përbashkët, gjithashtu, dioqezat më të pajisura mund t'u vijnë në ndihmë atyre më të varfra, në mënyrë që të baraspeshojnë me bollëkun e vet mungesën e tyre. Është mirë që edhe kjo arkë e përbashkët të formohet kryesisht në bazë të dhurimeve të besimtarëve; por aty mund të derdhen edhe të mirat që vijnë nga burime të tjera, që e drejta do të duhet të saktësojë.

Pos kësaj, në shtetet ku sigurimet shoqërore në dobi të klerit nuk janë ende të organizuara mjaftueshëm, konferencat ipeshkvnore duhet të kujdesen, gjithnjë duke respektuar ligjet kishtare dhe ato civile. Mes zgjidhjeve të tjera të mundshme janë, për shembull, institutet e sigurimeve shoqërore në lëmin dioqezan që veprojnë për llogari të vet apo të bashkuar në federata; institutet që veprojnë në një zonë që përfshin dioqeza të ndryshme; në fund organizmat që mbulojnë krejt territorin kombëtar. Në çdo rast, këto institucione duhet të kujdesen, nën mbikëqyrjen e hierarkisë, si për kontributin e sigurimet shëndetësore, ashtu edhe për mbajtjen e përshtatshme të priftërinjve që janë të sëmurë, invalid apo të moshuar. Meshtarët, nga ana e tyre, duhet të mbështesin institucionin që është krijuar, të shtyrë nga një ndjenjë solidariteti drejt sivëllezërve, që i çon të bashkëndajnë vuajtjet e tyre dhe të kenë edhe parasysh që në një mënyrë të tillë do të kursehen shqetësime të tepërta për të ardhmen[981], duke mundur kështu t'i kushtohen me shpirt ungjillor ushtrimit të varfërisë dhe shpëtimit të shpirtrave.

Në fund, përgjegjësit të bëjnë në atë mënyrë që institutet e sigurimeve të shteteve të ndryshme që veprojnë në një sektor të vetëm të jenë të lidhura mes tyre, sepse kështu do të konsolidohen dhe do të përhapen.

PËRFUNDIM DHE NXITJE

22. Ky Sinod i shenjtë i ka parasysh gëzimet e mëdha me të cilat është e pasur jeta meshtarake; por kjo nuk do të thotë se harron vështirësitë me të cilat priftërinjtë duhet të përballen në rrethanat e jetës së sotme. Nuk shpërfill shndërrimin e thellë që kohët kanë shkaktuar në strukturat ekonomike shoqërore dhe në zakone; e kupton se ka pasur një ndryshim të thellë në hierarkinë e vlerave që përdoret zakonisht. Për këtë arsye mbarështuesit e Kishës, dhe nganjëherë vetë besimtarët, ndihen pothuajse të huaj ndaj botës së sotme dhe pyesin veten me ankth se cilat janë mjetet dhe fjalët e përshtatshme që të mund të komunikojnë me të. Nuk ka dyshim që pengesat e reja për fenë, kotësia në dukje e përpjekjeve që janë bërë deri tani, izolimi i dukshëm në të cilin gjendemi, mund të përbëjnë një rrezik serioz shkurajimi.

Por qëndron fakti se Hyji aq shumë e ka dashur botën, ashtu si ajo i paraqitet sot dashurisë dhe mbarështimit të priftërinjve të Kishës, sa për të ka dhënë Birin e vet të parëlindur[982]. Në fakt, kjo botë, e lidhur sigurisht me shumë mëkate, por në të njëjtën kohë e pajisur me burime jo të parëndësishme, i jep Kishës gurë të gjallë[983], që të gjithë së bashku shërbejnë për të ndërtuar

980 Krh. 2 Kor 8,14.

981 Krh. Fil 4,14.

982 Krh. Gjn 3,16.

983 Krh. 1 Pjt 2,5.

banesën e Hyjit në Shpirt[984]. Vetë Shpirti Shenjt, ndërsa e nxit Kishën për të hapur udhë të reja për të mbërritur tek bota e sotme, sugjeron dhe inkurajon përditësimet dhe përshtatjet e rastit të mbarështimit meshtarak.

Priftërinjtë nuk duhet ta humbin sysh se në punën e tyre nuk janë asnjëherë vetëm, pasi kanë si mbështetje gjithëpushtetësinë e Hyjit. Duhet të kenë fe te Krishti që i thirri të marrin pjesë në meshtarinë e tij: me këtë fe t'i kushtohen me gjithë shpirt e plot besim mbarështimit të tyre, me vetëdijen se Hyji është aq i fuqishëm sa shton në ta dashurinë[985]. Nuk duhet të harrojnë se kanë përkrah tyre sivëllezërit e vet në meshtari, madje, të gjithë besimtarët e botës. Në fakt, ekziston një bashkëveprim i të gjithë priftërinjve për realizimin e planit të shpëtimit të Hyjit, që është misteri i Krishtit, domethënë misteri i fshehur prej shekujsh në Hyjin[986] dhe ky plan nuk përmbushet veçse pak nga pak, nëpërmjet bashkëpunimit organik të mbarështimeve të ndryshme, që priren të gjitha drejt ndërtimit të trupit të Krishtit, derisa të mos arrihet mosha e tij e pjekur. E gjithë kjo, e përsërisim, është e fshehur me Krishtin në Hyjin[987] dhe pra, është sidomos me anë të fesë që mund të dallohet. Në të vërtetë, është në fe që duhet të ecin drejtuesit e popullit të Hyjit, duke ndjekur shembullin e Abrahamit besnik, i cili prej fesë "dëgjoi të çohet dhe të niset drejt vendit që do ta fitonte në trashëgim; e la vendin edhe pse nuk dinte se ku do të shkonte" (Heb 11,8). Në të vërtetë, ekonomia e mistereve të Hyjit mund të krahasohet me njeriun që mbjell në fushë dhe për të cilin thotë Zoti: "si të flejë si të rrijë zgjuar natë e ditë, fara mbin, rritet - pa ditur ai se si" (Mk 4,27).

Nga ana tjetër, Jezusi ka thënë: "Mos u trembni - unë e munda botën!" (Gjn 16,33); por me këtë fjalë nuk ka dashur t'i premtonte Kishës së tij një fitore të plotë para fundit të kohëve. Sinodi i shenjtë gëzohet kur sheh se toka e mbjellur me farën e Ungjillit jep tani shumë fryte në vende të ndryshme, falë veprimit të Shpirtit të Zotit, i cili mbush mbarë tokën dhe ka bërë të lindë në zemrën e shumë meshtarëve dhe të shumë besimtarëve një shpirt i vërtetë misionar.

Për të gjithë këtë Sinodi falënderon me një zemër të mbushur plot dashuri priftërinjtë e të gjithë botës: "E Atij, që, në saje të fuqisë që vepron në ne, mund të bëjë shumë më tepër se mund të kërkojmë ose edhe mund të mendojmë" (Ef 3,20-21).

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 7 të muajit dhjetor të vitit 1965.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

984 Krh. Ef 2,22.

985 Krh. *Pontificale romanum*, Urdhërimi i Priftërinjve.

986 Krh. Ef 3,9.

987 Krh. Kol 3,3.

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

DEKLARATA MBI EDUKIMIN E KRISHTERË

GRAVISSIMUM EDUCATIONIS

(Rëndësia e Skajshme e Edukimit)

PARATHËNIE

Rëndësia e skajshme e edukimit në jetën e njeriut dhe pesha e tij gjithnjë e më të madhe në përparimin shoqëror bashkëkohor janë objekt i shqyrtimeve të kujdesshme nga ana e Koncilit të shenjtë ekumenik[988]. Në fakt, edukimi i të rinjve, ashtu si edhe njëfarë formimi i përhershëm i të rriturve, janë bërë njëkohësisht më të lehtë dhe më urgjentë prej rrethanave aktuale. Njerëzit, duke pasur një ndërgjegje më të pjekur për dinjitetin e tyre dhe për përgjegjësinë e tyre, duan të marrin pjesë gjithnjë e më aktivisht në jetën shoqërore, sidomos në fushën ekonomike dhe politike[989]. Nga ana tjetër zhvillimet e mrekullueshme të teknikës dhe të kërkimit shkencor, mjetet e reja të komunikimit shoqëror u japin atyre mundësi, edhe pse shpesh kanë më shumë kohë të lirë në dispozicion, për t'iu afruar më me lehtësi trashëgimisë kulturore dhe shpirtërore të njerëzimit dhe për t'u pasuruar duke gërshetuar mes grupeve dhe mes popujve marrëdhënie më të ngushta.

Për këtë arsye gjithkund lindin nisma që kanë për qëllim të nxisin gjithnjë e më shumë veprimtarinë edukative; përcaktohen dhe botohen në dokumente solemne të drejtat themelore për sa i përket edukimit të njerëzve, në veçanti ato të fëmijëve dhe të prindërve[990]; duke u rritur me të shpejtë numri i nxënësve, shumëzohen dhe përsosen shkollat, si edhe themelohen institucione të tjera edukative; nëpërmjet përvojave të reja përsosen metodat edukative dhe didaktike, si edhe bëhen përpjekje me të vërtetë të mëdha për t'i edukuar dhe për t'i arsimuar të gjithë njerëzit, edhe pse është e vërtetë se ende të shumtë janë fëmijët dhe të rinjtë të cilëve u mungon arsimi bazë dhe shumë të tjerë nuk e kanë atë edukim të plotë që zhvillon njëkohësisht të vërtetën dhe dashurinë.

Nëna e shenjtë Kishë, në përmbushjen e mandatit të marrë prej Themeluesit të vet hyjnor, që është ajo e kumtimit të misterit të shpëtimit të të gjithë njerëzve dhe të vënies së gjithçkaje nën kryesinë e Krishtit, ka për detyrë të kujdeset për krejt jetën e njeriut, edhe për atë tokësore, meqë është e lidhur

---

988 Mes shumë dokumenteve që ilustrojnë rëndësinë e edukimit krh. sidomos: BENEDIKTI XV, Letra Apostolike *Communes Litteras,* 10.04.1919: AAS 11 (1919), fq. 172. PIU XI, Enciklika *Divini Illius Magistri*, 31.12.1929: AAS 22 (1930), fq. 49-86 [pjesërisht Dz 3685-98]. PIU XII, *Discorso ai Giovani dell'Azione Cattolica Italiana*, 20.04.1946: *Discorsi e Radiomessaggi*, VIII, fq. 53-57. *Discorso ai Padri di famiglia di Francia*, 18.09.1951: *Discorsi e Radiomessaggi*, XIII, fq. 241-245. GJONI XXIII, *Messaggio per il trentesimo anniversario dell'emanazione dell'Enciclica Divini Illius Magistri*, 30.12.1959: AAS 52 (1960), fq. 57-59. PALI VI, *Discorso ai membri della F.I.D.A.E. (Federazione Istituti Dipendenti dall'Autorità Ecclesiastica)*, 30.12.1963: *Encicliche e Discorsi di Paolo VI*, I, Roma 1964, fq. 601-603. Gjithashtu të konsultohet *Acta et Documenta Concilii Oecumenici Vaticani II apparando*, seria I, Antipreparatoria, vëll. III, fq. 363-364, 370-371, 373-374.

989 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 413, 415-417, 424 [pjesërisht Dz 3943 e 3948]. Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 278 e vijim [pjesërisht Dz 3986].

990 Krh. Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut (*Déclaration des droits de l'homme*), ratifikuar më 10.12.1948 nga Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara; dhe krh. Deklarata e të Drejtave të Fëmijëve, 20.11.1959; Protokolli që i është shtuar marrëveshjes për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe të lirive themelore, Paris, 20.03.1952; rreth kësaj Deklarate Universale të të Drejtave të Njeriut krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 295 e vijim.

me thirrjen mbinatyrore[991]; për këtë arsye ajo ka detyrën e vet specifike për sa i përket përparimit dhe zhvillimit të edukimit. Për këtë arsye Sinodi i shenjtë deklaron disa parime themelore rreth edukimit të krishterë, sidomos në shkolla. Pastaj do t'i takojë një komisioni specifik paskonciliar t'i zhvillojë ato më tej, si edhe konferencave ipeshkvnore t'i vërë në zbatim në situata të ndryshme vendore.

E drejta e çdo njeriu për edukim

1. Të gjithë njerëzit e çfarëdo race, gjendjeje e moshe, në bazë të dinjitetit të tyre si persona kanë të drejtën e patjetërsueshme për një edukim[992], që t'i përgjigjet thirrjes së tyre vetjake[993] e të jetë sipas temperamentit të tyre, gjinive të ndryshme, kulturës dhe traditave të vendit të tyre, dhe njëkohësisht të hapur ndaj një bashkëjetese vëllazërore me popujt e tjerë, me qëllim që të garantojë njësinë dhe paqen e vërtetë mbi tokë. Edukimi i vërtetë duhet të nxisë formimin e personit njerëzor duke pasur parasysh qëllimin e tij të fundit dhe njëkohësisht të mirën e shoqërisë në të cilën njeriu është pjesëtar dhe në të cilën, kur të rritet, do të ketë detyra të caktuara për të bërë.

Prandaj, fëmijët dhe të rinjtë, duke pasur parasysh përparimin e psikologjisë dhe të didaktikës, duhet të ndihmohen të zhvillojnë në mënyrë harmonike aftësitë e tyre fizike, morale e intelektuale, për të arritur shkallë-shkallë një kuptim gjithnjë e më të pjekur të përgjegjësisë, në përpjekjen e matur për ta jetuar mirë jetën e tyre personale dhe për të arritur lirinë e vërtetë, duke tejkaluar me guxim dhe durim të gjitha pengesat. Duhet të marrin, dora-dorës që rriten në moshë, një edukim seksual pozitiv dhe të ekuilibruar. Po ashtu duhet të futen në jetën shoqërore, në mënyrë që, të pajisur me mjete të nevojshme dhe të përshtatshme për të, aktivisht të përfshihen në grupet që përbëjnë bashkësinë njerëzore, të jenë të gatshëm për dialog me të tjerët dhe të kontribuojnë me shumë dëshirë për zhvillimin e të mirës së përbashkët.

Po ashtu Sinodi i shenjtë deklaron se fëmijët e të rinjtë kanë të drejtë të ndihmohen qoftë për të vlerësuar me ndërgjegje të drejtë e për të pranuar me bashkëngjitje personale vlerat morale, qoftë për njohjen e thelluar dhe për dashurinë e Hyjit. Për këtë arsye u kërkon dhe i porosit ata që qeverisin popujt apo drejtojnë edukimin të bëjnë të mundur që rinia të mos lihet kurrë pa këtë të drejtë. Pastaj i nxit bijtë e Kishës që të punojnë bujarisht në të gjithë sektorët e edukimit, sidomos me qëllim që përfitimet e mëdha të edukimit e të arsimimit të të gjithëve të kenë një shtrirje më të shpejtë në mbarë botën[994].

Edukimi i krishterë

2. Të gjithë të krishterët, meqë kanë lindur në ujë dhe në Shpirtin Shenjt, janë bërë një krijesë e re[995], pra janë me emër dhe realisht bij të Hyjit, dhe kanë të drejtë për një edukim të krishterë. Ky edukim nuk synon vetëm të sigurojë atë pjekuri vetjake të personit njerëzor, për të cilën është folur deri tani, por priret para së gjithash që të pagëzuarit, të cilët kanë hyrë shkallë-shkallë në njohjen e misterit të shpëtimit, të bëhen gjithnjë e më të vetëdijshëm për dhuratën e fesë, që kanë marrë; të mësojnë ta adhurojnë Hyjin në shpirt e të vërtetë (krh. Gjn 4,23), veçanërisht nëpërmjet veprimit liturgjik; të përgatiten për ta jetuar jetën e tyre sipas njeriut të ri, në drejtësinë dhe në shenjtërinë e së vërtetës (Ef 4,22-24), (dhe) të arrijnë kështu njeriun e përsosur, masën e plotësisë së Krishtit (krh. Ef 4,13), dhe të japin ndihmesën e tyre në shtimin e trupit të tij mistik. Ata gjithashtu, të vetëdijshëm për thirrjen e tyre, duhet të ushtrohen si për ta dëshmuar atë shpresë që është në ta (krh. 1 Pjt 3,15), ashtu edhe për të nxitur lartësimin e botës në kuptimin e krishterë, për këtë arsye vlerat natyrore, të inkuadruara në shqyrtimin e plotë të njeriut të shëlbuar prej Krishtit, kontribuojnë për të mirën e krejt

991 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 402. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve) nr. 17: AAS 57 (1965), fq. 21.

992 Krh. PIU XII, Mesazhi radiofonik *Con sempre nuova freschezza*, 24.12.1942: AAS 35 (1943), fq. 12, 19. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 259 e vijim [Dz 3960]. Krh. edhe Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut cituar në shënimin nr. 3.

993 Krh. PIU XI, Enciklika *Divini Illius Magistri*, 31.12.1929: AAS 22 (1930), fq. 50 e vijim.

994 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 441 e vijim.

995 Krh. PIU XI, Enciklika *Divini Illius Magistri*, l.c. [shënimi 6], fq. 83.

shoqërisë[996]. Për këtë arsye ky Sinod i shenjtë u kujton barinjve të shpirtrave detyrën e një rëndësie të skajshme për t'u kujdesur që të gjithë besimtarët të marrin këtë edukim të krishterë, sidomos të rinjtë, që janë shpresa e Kishës[997].

Prindërit, edukatorët e parë

3. Prindërit, meqenëse u kanë përçuar jetën fëmijëve të tyre, kanë detyrimin e madh t'i edukojnë ata: prandaj duhen vlerësuar si edukatorët e parë dhe kryesorë të tyre[998]. Ky funksion i tyre edukativ është aq i rëndësishëm sa, nëse mungon, me vështirësi mund të zëvendësohet. Në fakt, u takon prindërve të krijojnë në gjirin e familjes atë atmosferë të gjallëruar prej dashurisë dhe prej devotshmërisë ndaj Hyjit dhe ndaj njerëzve, që ndihmon edukimin e plotë të fëmijëve në kuptimin personal e shoqëror. Pra, familja është shkolla e parë e virtyteve shoqërore, për të cilat, pikërisht, kanë nevojë të gjitha shoqëritë. Sidomos në familjen e krishterë, të pasuruar me hirin dhe kërkesat e martesës-sakrament, fëmijët qysh në moshë të njomë duhet të mësojnë ta perceptojnë ndjenjën e Hyjit dhe ta nderojnë atë, si edhe ta duan të afërmin sipas fesë që kanë marrë në pagëzim; aty bëjnë edhe përvojën e parë të një shoqërie të shëndetshme njerëzore dhe të Kishës; gjithmonë nëpërmjet familjes, në fund, pak nga pak futen në bashkësinë e njerëzve dhe në popullin e Hyjit. Për këtë arsye prindërit duhet ta kuptojnë saktësisht rëndësinë e madhe që familja autentikisht e krishterë ka për jetën dhe zhvillimin e vetë popullit të Hyjit[999].

Detyra edukative, siç i takon së pari familjes, kërkon edhe ndihmën e mbarë shoqërisë. Për këtë arsye, përveç të drejtave të prindërve dhe të atyre të cilëve ata u besojnë një pjesë të detyrës së tyre edukative, ka disa të drejta e detyra të përcaktuara që i përkasin shoqërisë civile, meqë kjo e fundit duhet të zotërojë atë që është e nevojshme për të mirën e përbashkët kohore. Hyn pikërisht në funksionet e saj të favorizojë në mënyra të ndryshme edukimin e rinisë: domethënë të mbrojë detyrat dhe të drejtat e prindërve dhe të të tjerëve, që zhvillojnë veprimtari edukative dhe t'u japë atyre ndihmën e vet; në bazë të parimit të subsidiaritetit, aty ku mungon nisma e prindërve dhe e shoqërive të tjera, ajo duhet të zhvillojë vepra edukative, duke respektuar megjithatë dëshirat e prindërve, të hapë gjithashtu, në masën në të cilën e kërkon e mira e përbashkët, shkolla e institucione edukative të vetat[1000].

Në fund, me një të drejtë krejt të veçantë, detyra për të edukuar i përket Kishës: jo vetëm sepse ajo njihet edhe si shoqëri njerëzore e aftë për të edukuar, por sidomos sepse ajo ka detyrën t'u kumtojë të gjithë njerëzve udhën e shpëtimit dhe t'u komunikojë besimtarëve jetën e Krishtit, duke i ndihmuar me përkujdesje të pareshtura për të arritur plotësinë e kësaj jete[1001]. Pra, këtyre fëmijëve të vet Kisha si nënë duhet t'u japë një edukim të tillë, që krejt jeta e tyre të depërtohet prej Shpirtit të Krishtit; por në të njëjtën kohë ajo ua ofron veprën e vet të gjithë popujve për të nxitur përsosmërinë tërësore të

996 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 36: AAS 57 (1965), fq. 41 e vijim.

997 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi misionin baritor të ipeshkvijve në Kishë *Christus Dominus* (Krishti Zot), nr. 12-14.

998 Krh. PIU XI, Enciklika *Divini Illius Magistri*, l.c. [shënimi 7], fq. 59 e vijim; Enciklika *Mit brennender Sorge*, 14.03.1937: AAS 29 (1937), fq. 164 e vijim. PIU XII, *Discorso al primo Congresso nazionale dell'Associazione Italiana Maestri Cattolici* (A.I.M.C.), 08.09.1946: *Discorsi e Radiomessaggi*, VIII, fq. 218.

999 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 11 e 35: AAS 57 (1965), fq. 16 e 40 e vijim.

1000 Krh. PIU XI, Enciklika *Divini Illius Magistri*, l.c. [shënimi 7] fq. 63 e vijim. [Dz 3692-94]. PIU XII, *Messaggio radiofonico*, 01.06.1941: AAS 33 (1941), fq. 200; *Discorso al primo Congresso nazionale dell'Associazione Italiana Maestri Cattolici*, 08.09.1946: *Discorsi e Radiomessaggi*, VIII, fq. 218. Rreth parimit të subsidiaritetit krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 294 [Dz 3994-95].

1001 Krh. PIU XI, Enciklika *Divini Illius Magistri*, l.c. [shënimi 7] fq. 53 e vijim [Dz 3685-86], 56 e vijim [pjesërisht Dz 3688]. Enciklika *Non abbiamo bisogno*, 29.06.1931, AAS 23 (1931), fq. 311 e vijim. PIU XII, *Lettera della Segreteria di Stato alla XXVIII Settimana Soc. Ital.*, 20.09.1955: *L'Osservatore Romano*, 29.09.1955.

personit njerëzor, si edhe për të mirën e shoqërisë tokësore dhe për ndërtimin e një bote më njerëzore[1002].

Mjete të ndryshme në shërbim të edukimit të krishterë

4. Në kryerjen e detyrës së vet edukative Kisha përdor të gjitha mjetet e përshtatshme, por kujdeset sidomos për ato që janë mjetet e veta tipike. I pari mes këtyre është katekeza[1003], që i jep dritë dhe forcë fesë, ushqen jetën sipas Shpirtit të Krishtit, çon në një pjesëmarrje në mënyrë të vetëdijshme dhe aktive në misterin liturgjik[1004], dhe është nxitje për veprimin apostolik. Kisha vlerëson dhe priret të depërtojë me shpirtin e vet dhe të përmirësojë mjetet e tjera që i përkasin trashëgimisë së përbashkët të njerëzve dhe që janë veçanërisht të përshtatshme për përsosmërinë morale e formimin njerëzor, të tilla si mjetet e komunikimit shoqëror[1005], shoqëritë e shumta me karakter kulturor dhe sportiv, shoqatat rinore dhe në vend të parë shkollat.

Shkolla

5. Mes mjeteve edukative një rëndësi të veçantë ka shkolla[1006], që në bazë të misionit të vet, ndërsa me kujdes të vazhdueshëm pjek aftësitë intelektuale, zhvillon aftësinë e gjykimit, vë në kontakt me trashëgiminë kulturore të arritur prej brezave të kaluar, nxit kuptimin e vlerave, përgatit për jetën profesionale, bën të lindë edhe një marrëdhënie miqësie mes nxënësve me karaktere e gjendje shoqërore të ndryshme, duke përgatitur dhe duke ndihmuar mirëkuptimin e ndërsjellë. Ajo gjithashtu paraqitet si një qendër, në veprimtaritë e së cilës dhe për përparimin e të cilës duhet të marrin pjesë njëkohësisht familjet, mësuesit, llojet e ndryshme të shoqatave me qëllim kulturor, qytetar dhe fetar, shoqëria civile dhe krejt bashkësia njerëzore.

Pra, është e mrekullueshme dhe me të vërtetë e rëndësishme thirrja e të gjithë atyre që, duke bashkëpunuar me prindërit në zhvillimin e detyrës së tyre dhe duke bërë detyrën e bashkësisë njerëzore, marrin përsipër detyrën e edukimit në shkolla. Një thirrje e tillë kërkon dhunti të veçanta mendjeje dhe zemre, një përgatitje shumë të kujdesshme, një aftësi të zellshme dhe të vazhdueshme për t'u ripërtërirë dhe për t'u përshtatur.

Të drejtat dhe detyrat e prindërve

6. Prindërit, duke pasur detyrën e të drejtën parësore, prej të cilës s'duhet të heqin dorë, për të edukuar fëmijët, duhet të gëzojnë një liri reale në zgjedhjen e shkollës. Për këtë arsye pushteti publik, të cilit i përket ruajtja dhe mbrojtja e lirisë së qytetarëve, duke respektuar drejtësinë përndarëse, duhet të kujdesen që subvencionet publike të shpërndahen në mënyrë që prindërit të mund të zgjedhin shkollat për fëmijët e tyre në liri të plotë, sipas ndërgjegjes së tyre[1007].

Nga ana tjetër, i takon Shtetit të kujdeset që të gjithë qytetarët të mund të jenë të lirë të hyjnë dhe të marrin pjesë në mënyrë të përshtatshme në kulturë dhe të përgatiten siç duhet në ushtrimin e detyrave dhe të të drejtave civile. Pra, gjithashtu Shteti duhet të mbrojë të drejtën e fëmijëve për një edukim të përshtatshëm shkollor, të mbikëqyrë aftësitë e mësuesve dhe seriozitetin e studimeve, të

1002 Kisha lavdëron ato autoritete civile, vendore, kombëtare dhe ndërkombëtare që, të vetëdijshme për nevojat më urgjente të kohës sonë, punojnë me të gjitha forcat e tyre me qëllim që të gjithë popujt të jenë pjesëmarrës të një edukimi të plotë dhe të një kulture njerëzore. Krh. PALI VI, *Discorso all'Assemblea delle Nazioni Unite*, 04.10.1965: AAS 57 (1965).

1003 Krh. PIU XI, Motu proprio *Orbem catholicum*, 29.06.1923: AAS 15 (1923), fq. 327-329; Dekreti *Provido sane*, 12.01.1935: AAS 27 (1935), fq. 145-152. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi misionin baritor të Ipeshkvijve në Kishë *Christus Dominus* (Krishti Zot), nr. 13 e 14.

1004 Krh. KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta mbi liturgjinë e shenjtë *Sacrosanctum Concilium* (Koncili i Shenjtë), nr. 14: AAS 56 (1964), fq. 104.

1005 Krh KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi mjetet e komunikimit shoqëror *Inter Mirifica* (Mes Shpikjeve të Mrekullueshme), nr. 13 e 14: AAS 56 (1964), fq. 149 e vijim.

1006 Krh. PIU XI, Enciklika *Divini Illius Magistri*, l.c. [shënimi 6], fq. 76; PIU XII, *Discorso all'Associazione dei Maestri Cattolici della Baviera*, 31.12.1956: *Discorsi e Radiomessaggi* XVIII, fq. 746.

1007 Krh. SINODI III i PROVINCËS SË ÇINÇINATIT i vitit 1861: *Collectio Lacensis*, III, col. 1240, cd; PIU XI, Enciklika *Divini Illius Magistri*, l.c. [shënimi 6], fq. 60, 63 e vijim [pjesërisht Dz 3693-95].

kujdeset për shëndetin e nxënësve dhe në përgjithësi të nxisë krejt sistemin shkollor duke pasur parasysh parimin e subsidiaritetit dhe duke përjashtuar çdo formë monopoli shkollor. Në fakt, ky monopol është në kundërshtim me të drejtat natyrore të personit njerëzor, me zhvillimin dhe përhapjen e kulturës, me bashkëjetesën paqësore të qytetarëve, si edhe me pluralizmin, që sot është në fuqi në shumë shoqëri[1008].

Pra, Sinodi i shenjtë i nxit besimtarët të bashkëpunojnë bujarisht si në kërkimin e metodave edukative të përshtatshme dhe të sistemit të studimeve, ashtu edhe në formimin e mësuesve që të dinë t'i edukojnë mirë të rinjtë dhe, sidomos nëpërmjet shoqatave mes prindërve, ta ndihmojnë pozitivisht dhe vazhdimisht detyrën e shkollës dhe në veçanti atë edukim moral, që ajo duhet të bëjë[1009].

Shkolla jo katolike

7. Kisha gjithashtu, e vetëdijshme për detyrën me një rëndësi të skajshme për t'u kujdesur me zell për edukimin moral dhe fetar të të gjithë bijve të vet, duhet të bëhet e pranishme me një afekt të veçantë dhe me ndihmën e saj te shumë bij të saj që edukohen në shkollat jo katolike. Ajo e siguron këtë prani si nëpërmjet dëshmisë së jetës dhënë nga mësuesit dhe eprorët e tyre, ashtu edhe nëpërmjet veprimit apostolik të bashkënxënësve[1010], ashtu edhe sidomos nëpërmjet mbarështimit të meshtarëve dhe të laikëve që u mësojnë atyre doktrinën e shpëtimit, me metoda të përshtatshme për moshën dhe rrethanat e tjera, dhe që u ofrojnë atyre ndihmë shpirtërore nëpërmjet nismave të volitshme sipas kushteve të kohës dhe të vendit.

Pastaj ajo kujton detyrën e rëndësishme që bie mbi prindërit për të përgatitur gjithçka ose edhe për të kërkuar që fëmijët e tyre të mund t'i kenë këto ndihma dhe në harmoni me formimin laik të përparojnë në atë të krishterë. Për këtë arsye Kisha lavdëron ato autoritete dhe shoqëri civile që, duke pasur parasysh pluralizmin ekzistues në shoqërinë moderne dhe duke garantuar lirinë e drejtë fetare, i ndihmojnë familjet me qëllim që edukimi i fëmijëve të tyre të bëhet në të gjitha shkollat sipas parimeve morale dhe fetare vetjake të këtyre familjeve[1011].

Shkolla katolike

8. Prania e Kishës në fushën shkollore vihet re në mënyrë të veçantë në shkollën katolike. Njëlloj si shkollat e tjera, ajo kërkon të arrijë qëllimshmëritë kulturore vetjake të shkollës dhe formimin njerëzor të të rinjve. Por element i saj karakteristik është t'i japë jetë një mjedisi bashkësior shkollor që përshkohet prej shpirtit ungjillor të lirisë dhe të dashurisë, t'i ndihmojë adoleshentët me qëllim që në zhvillimin e personalitetit të tyre të rriten gjithmonë sipas asaj krijese të re që ata janë bërë nëpërmjet pagëzimit dhe në fund të bashkërendisin krejt kulturën njerëzore me mesazhin e shpëtimit, kështu që njohja e botës, e jetës dhe e njeriut, që nxënësit pak nga pak arrijnë, të ndriçohet prej fesë[1012]. Vetëm kështu shkolla katolike, ndërsa, siç është detyra e saj, i hapet kërkesave të përcaktuara prej përparimit të sotëm, i edukon nxënësit e vet për të nxitur në mënyrë të efektshme të mirën e qytetit tokësor dhe në të njëjtën kohë i përgatit në shërbimin për përhapjen e mbretërisë së Hyjit, kështu që nëpërmjet praktikës së një jete shembullore dhe apostolike të bëhen tharmi i shpëtimit të bashkësisë njerëzore.

1008 Krh. PIU XI, Enciklika *Divini Illius Magistri*, l.c. [shënimi 6], fq. 63; Enciklika *Non abbiamo bisogno*, 29.06.1931: AAS 23 (1931), fq. 305. PIU XII, *Lettera della Segreteria di Stato alla XXVIII Settimana Soc. Ital.*, 20.09.1955: *L'Osservatore Romano*, 29.09.1955. PALI VI, *Discorso all'Associazione Cristiana Lavoratori Italiani (A.C.L.I.)*, 06.10.1963: *Encicliche e Discorsi di Paolo VI*, I, Roma 1964, fq. 230.

1009 Krh. GJONI XXIII, *Messaggio per il trentesimo anniversario dell'emanazione dell'Enc. Divini Illius Magistri*, 30.12.1959: AAS 52 (1960), fq. 57.

1010 Kisha i jep një vlerë të madhe veprimit apostolik që mësuesve dhe bashkënxënësve katolikë mund të bëjnë edhe në këto shkolla.

1011 Krh. PIU XII, *Discorso all'Associazione Maestri Cattolici della Baviera*, 31.12.1956: *Discorsi e Radiomessaggi XVIII*, fq. 745 e vijim.

1012 Krh. SINODI I i PROVINCËS SË UESTMINSTERIT i vitit 1852: *Collectio Lacensis III*, col. 1334, ab. PIU XI, Enciklika *Divini Illius Magistri*, l.c. [shënimi 6], fq. 77 e vijim. PIU XII, *Discorso all'Associazione Maestri Cattolici della Baviera*, 31.12.1956: *Discorsi e Radiomessaggi*, XVIII, fq. 746. PALI VI, *Discorso ai membri della F.I.D.A.E. (Federazione Istituti Dipendenti dall'Autorità Ecclesiastica)*, 30.12.1963: *Encicliche e Discorsi di Paolo VI*, I, Roma 1964, fq. 602 e vijim.

Për këtë arsye shkolla katolike, duke qenë në gjendje të kontribuojë tepër shumë në zhvillimin e misionit të popullit të Hyjit dhe t'i shërbejë dialogut mes Kishës dhe bashkësisë së njerëzve me avantazhet e tyre të ndërsjella, ruan rëndësinë e saj të madhe edhe në rrethanat e sotme. Për këtë arsye ky Sinod i shenjtë ripohon të drejtën e Kishës për të hapur lirisht dhe për të drejtuar shkollat e çfarëdo sistemi dhe shkalle. Kjo e drejtë e deklaruar edhe më përpara në shumë dokumente të magjisterit[1013] na kujton se ushtrimi i një të drejte të tillë kontribuon tejet shumë si në mbrojtjen e lirisë së ndërgjegjes dhe të të drejtave të prindërve, ashtu edhe në vetë përparimin kulturor.

Nga ana e tyre mësuesit duhet të kujtojnë se varet thelbësisht prej tyre që shkolla katolike të jetë në gjendje të realizojë qëllimet dhe nismat e veta[1014]. Pra, ata duhet të përgatiten me ndërgjegje, për t'u pajisur me shkencën laike e fetare, të vërtetuar nga tituj studimi, e për të qenë ekspertë në artin pedagogjik, të përditësuar me zbulimet e progresit bashkëkohor. Të lidhur me njëri-tjetrin e me nxënësit nga lidhja e dashurisë dhe të pasur me shpirt apostolik, duhet të japin dëshmi me jetë dhe me doktrinën e Mësuesit të vetëm që është Krishti. Ata duhet të bashkëpunojnë para së gjithash me prindërit; së bashku me këta të fundit ata duhet të kenë parasysh, gjatë krejt ciklit edukativ, ndryshimet gjinore dhe qëllimin e veçantë që Provania hyjnore i ka caktuar në familje dhe në shoqëri njërës dhe tjetrës gjini; duhet të përpiqen të nxisin veprimin personal të nxënësve dhe të vazhdojnë, pasi këta të kenë përfunduar studimet e tyre, t'i ndihmojnë me këshillat dhe me miqësinë e tyre, edhe duke themeluar shoqata ish-nxënësish, ku banon shpirti i vërtetë kishtar. Sinodi i shenjtë e ka përzemër të deklarojë se mbarështimi i këtyre mësuesve është një apostullim i përnjëmendtë, tejet i përshtatshëm dhe i nevojshëm edhe në kohët tona, dhe është në të njëjtën kohë shërbim real që i bëhet shoqërisë. Pastaj prindërve katolikë u kujton detyrimin për t'ua besuar, sipas rrethanave konkrete të kohës dhe të vendit, bijtë e tyre shkollave katolike, për t'i ndihmuar sipas mundësive të tyre dhe për të bashkëpunuar me ta për të mirën e fëmijëve të tyre[1015].

Forma të ndryshme të shkollës katolike

9. Këtij ideali të shkollës katolike duhet të përpiqen t'i përngjajnë të gjitha shkollat që, me çfarëdo titulli, varen prej Kishës, edhe nëse shkolla katolike në bazë të situatave vendore mund të marrë forma të ndryshme[1016]. Kuptohet që Kisha i ka tejet përzemër edhe ato shkolla katolike të cilat, sidomos në mision, ndiqen edhe prej nxënësve jo katolikë.

Nga ana tjetër, në ndërtimin dhe në sistemin e shkollave katolike duhet të kihen parasysh edhe nevojat e zhvillimit të kohës sonë. Për këtë qëllim, duke mbetur i pandryshuar angazhimi për të nxitur shkollat fillore, meqë përbëjnë themelin e edukimit, duhet të kihen parasysh ato që kërkohen në mënyrë të veçantë prej kushteve aktuale. Të tilla janë ato që mbajnë emrin profesionale[1017] dhe teknike, institutet për alfabetizimin e të rriturve, për zhvillimin e shërbimeve shoqërore dhe për ata që për shkak të të metave natyrore kanë nevojë për asistencë të veçantë, si edhe shkollat e formimit për mësues si për mësimdhënie fetare, ashtu edhe për forma të tjera të edukimit.

Sinodi i shenjtë i nxit gjallërisht barinjtë e Kishës dhe të gjithë besimtarët për t'u mos u kursyer aspak që t'i ndihmojnë shkollat katolike, për të kryer gjithnjë e më mirë detyrën e tyre dhe për t'u ardhur në ndihmë sidomos nevojave të atyre që nuk i kanë mjetet ekonomike, që janë të privuar nga ndihma dhe afekti i familjes apo janë të huaj ndaj dhuratës së fesë.

1013 Krh. sidomos dokumentet e cituara në shënimin 1; kjo e drejtë e Kishës është shpallur gjithashtu nga shumë Sinode provinciale dhe në Deklaratat e kohëve të fundit të disa Konferencave Ipeshkvnore.

1014 Krh. PIU XI, Enciklika *Divini Illius Magistri*, l.c. [shënimi 6], fq. 80 e vijim. PIU XII, *Discorso all'Unione Cattolica Italiana Insegnanti Medi (U.C.I.I.M.)*, 05.01.1954: *Discorsi e Radiomessaggi*, XV, fq. 551-556. GJONI XXIII, *Discorso al VI Congresso dell'Associazione Italiana Maestri Cattolici (A.I.M.C.)*, 05.09.1959: *Discorsi, Messaggi, Colloqui*, I, Roma 1960, fq. 427-431.

1015 Krh. PIU XII, *Discorso all'Unione Cattolica Italiana Insegnanti Medi (U.C.I.I.M.)*, 05.01.1954: l.c., fq. 555.

1016 Krh. PALI VI, *Discorso all'Ufficio Internazionale dell'Educazione Cattolica (U.I.E.C.)*, 25.02.1964: *Encicliche e Discorsi di Paolo VI*, II, Roma 1964, fq. 232.

1017 Krh. PALI VI, *Discorso all'Associazione Cristiana Lavoratori Ita-liani (A.C.L.I.)*, 06.10.1963: *Encicliche e Discorsi di Paolo VI*, I, Roma 1964, fq. 229.

Shkollat e larta

10. Në mënyrë të ngjashme Kisha ka një përkujdesje të madhe për shkollat e nivelit të lartë sidomos për universitetet dhe fakultetet. Madje, në të gjitha ato që varen prej saj, synon në mënyrë organike që disiplinat e ndryshme të kultivohen sipas parimeve dhe metodave vetjake, me lirinë vetjake të kërkimit shkencor, në mënyrë që të ketë kuptim gjithnjë e më të thellë dhe, duke hulumtuar me kujdes çështjet e reja dhe kërkimet e nxitura prej përparimit të epokës moderne, të kuptohet më qartësisht se si feja dhe arsyeja takohen në të vërtetën e vetme, duke ndjekur gjurmët e doktorëve të Kishës, sidomos të Shën Tomë Akuinit.[1018]. Në këtë mënyrë do të realizohet si një prani publike, e vazhdueshme dhe universale e mendimit të krishterë në krejt përpjekjen kushtuar nxitjes së kulturës më të lartë; po ashtu këto institute duhet t'i formojnë në këtë mënyrë të gjithë studentët, që ata të bëhen me të vërtetë njerëz të ditur, të gatshëm për të bërë detyra angazhuese në shoqëri dhe për të dëshmuar fenë e tyre përpara botës[1019].

Në universitetet katolike në të cilat mungon fakulteti teologjik duhet të jetë një institut apo ka-tedër teologjike, në të cilat mbahen mësime të përshtatshme edhe për studentët laikë. Meqë shkencat përparojnë thelbësisht falë kërkimeve të specializuara me një rëndësi më të madhe shkencore, në universitetet dhe në fakultetet katolike duhet të kihen kujdes sidomos ato institute në të cilat qëllimi i parë është nxitja e kërkimit shkencor.

Sinodi i shenjtë porosit ngrohtësisht zhvillimin e universiteteve dhe të fakulteteve katolike, duke i shpërndarë siç duhet në vende të ndryshme të botës; ato, më shumë se prej numrit, duhet të dallohen për angazhimin kulturor. Në to duhet të kenë mundësi të hyjnë nxënës që ofrojnë shpresa për të dalë me rezultate të mira, edhe nëse s'e kanë gjendjen ekonomike, sidomos ata që vijnë nga shtetet e reja.

Duke qenë e ardhmja e shoqërisë dhe e vetë Kishës ngushtësisht e lidhur me zhvillimin intelektual të të rinjve që kryejnë studimet e larta[1020] barinjtë e Kishës nuk duhet të kujdesen vetëm për jetën shpirtërore të nxënësve të universiteteve katolike, por, të kujdesshëm për formimin shpirtëror të të gjithë bijve të tyre, nëpërmjet mirëkuptimeve të volitshme mes ipeshkvijve, duhet të kujdesen me qëllim që pranë universiteteve jo katolike të ekzistojnë konvikte dhe qendra universitare katolike, ku meshtarë, rregulltarë dhe laikë, të zgjedhur dhe të përgatitur me kujdes, të mund t'i ofrojnë në mënyrë të përhershme rinisë universitare një ndihmë shpirtërore dhe inte-lektuale. Pastaj për sa u përket të rinjve më të aftë në universitetet katolike apo të universiteteve të tjera, që të tregohen të përshtatshëm ndaj mësimdhënies dhe kërkimit, duhet të jenë objekt përkujdesjesh të veçanta dhe të futen në karrierën universitare.

Fakultetet e teologjisë

11. Kisha pret shumë prej veprimtarive të fakulteteve të shkencave të shenjta[1021]. Në fakt, atyre u beson detyrën shumë të rëndësishme për t'i përgatitur nxënësit e vet jo vetëm për mbarështimin meshtarak, por sidomos për mësimdhënien në katedrat e studimeve kishtare të larta apo për punën shkencore personale apo për zhvillimin e formave më të larta të apostullimit intelektual. Është edhe detyrë e këtyre fakultuteve të thellojnë sektorët e ndryshëm të shkencave të shenjta, në mënyrë që të kihet një inteligjencë gjithnjë e më e plotë e zbulesës hyjnore, të eksplorohet më mirë trashëgimia e

1018 Krh. PALI VI, *Discorso davanti al VI Congresso Tomistico Internazionale*, 10.09.1965: AAS 57 (1965), fq. 788-792.

1019 Krh. PIU XII, *Discorso agli insegnanti e agli alunni degli Istituti Superiori Cattolici di Francia*, 21.09.1950: *Discorsi e Radiomessaggi*, XII, fq. 219-221; *Lettera al XXII Congresso "Pax Romana"*, 12.08.1952: *Discorsi e Radiomessaggi*, XIV, fq. 567-569. GJONI XXIII, *Discorso alla Federazione delle Università Cattoliche*, 01.04.1959: *Discorsi, Messaggi, Colloqui*, I, Roma 1960, fq. 226-229. PALI VI, *Discorso al Senato Accademico dell'Università Cattolica di Milano*, 05.04.1964: *Encicliche e Discorsi di Paolo VI*, II, Roma 1964, fq. 438-443.

1020 Krh. PIU XII, *Discorso al Senato Accademico e agli alunni dell'Università di Roma*, 15.06.1952: *Discorsi e Radiomessaggi*, XIV, fq. 208: "Drejtimi i shoqërisë së të nesërmes është vënë më së pari në mendjet dhe në zemrat e universitarëve të sotëm".

1021 Krh. PIU XI, Kushtetuta Apostolike *Deus Scientiarum Dominus*, 24.05.1931: AAS 23 (1931), fq. 245-247.

dijes së krishterë e përçuar prej breznive të kaluara, të nxitet dialogu me vëllezërit e ndarë dhe me jo të krishterët, dhe t'u jepet përgjigje problemeve që kanë lindur prej përparimit të shkencave[1022].

Për këto arsye fakultetet kishtare, pasi ia kanë nënshtruar një rishikimi të përshtatshëm kushtetutat e tyre, duhet të nxisin fuqimisht zhvillimin e shkencave të shenjta dhe të shkencave të tjera të lidhura me to, dhe, duke përdorur metoda dhe mjete ndihmëse më moderne, t'i ushtrojnë studentët e tyre për kërkime më të thella.

Bashkërenditja e shkollave katolike

12. Duke qenë edhe në fushën shkollore tejet i nevojshëm ai bashkëveprim, që për urgjencën e vet shkon gjithnjë e më shumë duke u përhapur në nivel dioqezan, kombëtar dhe ndërkombëtar, duhet të bëhen të gjitha përpjekjet për t'i bashkërenditur siç duhet mes tyre shkollat katolike dhe për të nxitur mes tyre dhe me shkollat e tjera atë bashkëpunim që kërkohet prej të mirës së bashkësisë njerëzore të gjithëmbarshme[1023].

Prej kësaj bashkërenditjeje dhe prej kësaj pune të bërë së bashku do të mblidhen frytet më të mira sidomos në lëmin e instituteve akademike. Për këtë arsye në çdo universitet fakultetet e ndryshme, në masën që ua lejon lënda e tyre, duhet të ndihmohen në mënyrë të ndërsjellë. Kështu edhe vetë universitetet duhet të veprojnë në harmoni të plotë dhe në bashkim të ngushtë mes tyre, duke nxitur së bashku kuvende ndërkombëtare, duke u mbajtur në mënyrë të ndërsjellë të informuar rreth kërkimeve të tyre shkencore, duke i komunikuar njëri-tjetrit zbulimet e reja, duke shkëmbyer mësimdhënësit për periudha të caktuara dhe duke zhvilluar ato nisma që shtojnë bashkëpunimin e tyre.

PËRFUNDIM

Sinodi i shenjtë nxit ngrohtësisht edhe të rinjtë që, të bindur për të shkëlqyerit e detyrës edukative, të jenë bujarisht të gatshëm për të ndërmarrë, sidomos në ato vende ku numri i ulët i mësuesve vë në rrezik edukimin e rinisë.

Po ashtu Sinodi, duke shprehur mirënjohjen e vet ndaj meshtarëve, rregulltarëve, rregulltareve e laikëve, që me shpirt përkushtimi ungjillor zhvillojnë veprën e lartë edukative dhe didaktike të çfarëdo lloji dhe shkalle, i nxit që të ngulmojnë me bujari në detyrën e ndërmarrë, duke u përpjekur që të dallohen në formimin e nxënësve me shpirtin e Krishtit, në artin pedagogjik dhe në studimin shkencor, në mënyrë që të nxisin jo vetëm ripërtëritjen e Kishës nga brenda, por edhe të ruajnë e të shtojnë praninë mirëbërëse në botën moderne, sidomos në atë intelektuale.

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 28 të muajit tetor të vitit 1965.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

1022 Krh. PIU XII Enciklika *Humani Generis*, 12.08.1950: AAS 42 (1950), fq. 568 e vijim [pjesërisht Dz 3886-87; Collantes 7.203-04 e 2.076], 578. PALI VI, Enciklika *Ecclesiam suam*, Pjesa III, 06.08.1964: AAS 56 (1964), fq. 637-659. KONCILI II i VATIKANIT, Dekreti mbi Ekumenizmin *Unitatis Redintegratio* (Rimëkëmbja e Njësisë): AAS 57 (1965), fq. 90-107.

1023 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 284 [Dz 3989] e gjetiu.

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

DEKLARATA MBI MARRËDHËNIET E KISHËS ME FETË JO TË KRISHTERA

NOSTRA AETATE
(Në Kohën Tonë)

PARATHËNIE

1. Në kohën tonë kur gjinia njerëzore njësohet çdo ditë e më shumë dhe rritet ndërvarësia mes popujve të ndryshëm, Kisha shqyrton me vëmendjen më të madhe natyrën e marrëdhënieve të saj me fetë jo të krishtera. Në detyrën e saj për të nxitur njësinë dhe dashurinë mes njerëzve, madje mes popujve, ajo në vend të parë shqyrton këtu gjithçka që njerëzit kanë të përbashkët dhe që i shtyn të jetojnë së bashku fatin e tyre të përbashkët.

Në fakt, popujt e ndryshëm përbëjnë një bashkësi të vetme. Ata kanë një zanafillë të vetme, meqë Hyji ka bërë që krejt gjinia njerëzore të banojë në të gjithë sipërfaqen e tokës[1024], kanë edhe një qëllim të fundit, Hyjin, Provania, dëshmitë e mirësisë dhe plani i shpëtimit i të cilit janë për të gjithë[1025] derisa të zgjedhurit do të mblidhen në qytetin e shenjtë, që lavdia e Hyjit do të ndriçojë dhe ku popujt do të ecin në dritën e tij[1026].

Njerëzit presin prej feve të ndryshme përgjigjen për enigmat e fshehta të gjendjes njerëzore, që si dje ashtu edhe sot, shqetësojnë thellësisht zemrën e njeriut: natyra e njeriut, kuptimi e qëllimi i jetës sonë, e mira e mëkati, zanafilla e pikësynimi i dhimbjes, rruga për të arritur lumturinë e vërtetë, vdekja, gjykimi e ndëshkimi pas vdekjes, pastaj misteri i fundit dhe i pashpjegueshëm që rrethon ekzistencën tonë, prej nga ku ne zëmë fill dhe drejt të cilit priremi.

Fetë e ndryshme

2. Qysh prej kohëve më të lashta deri më sot, pranë popujve të ndryshëm gjendet njëfarë ndjeshmërie e asaj force misterioze që është e pranishme në rrjedhën e gjërave dhe në ngjarjet e jetës njerëzore, dhe madje nganjëherë njihet si Hyjnia supreme apo Ati. Kjo ndjeshmëri dhe kjo njohje bashkëdepërtojnë jetën në një kuptim të thellë fetar.

Për sa u përket feve të lidhura me përparimin e kulturës, ato përpiqen t'u përgjigjen po këtyre pyetjeve me nocione më të rafinuara dhe me gjuhë më të përpunuar. Kështu, në hinduizëm njerëzit e shqyrtojnë misterin hyjnor dhe e shprehin me frytshmërinë e pashtershme të miteve dhe me përpjekjet depërtuese të filozofisë; kërkojnë lirimin prej angështive të gjendjes sonë si nëpërmjet formave të jetës asketike, meditimit të thellë, ashtu edhe nëpërmjet strehimit në Hyjin me dashuri e mirëbesim. Në budizëm, sipas shkollave të ndryshme, njihet pamjaftueshmëria rrënjësore e kësaj bote të paqëndrueshme dhe mësohet një udhë nëpërmjet të cilës njerëzit me zemër të devotshme dhe mirëbesuese, janë të aftë të fitojnë gjendjen e lirisë së përsosur apo të arrijnë gjendjen e ndriçimit më të lartë nëpërmjet përpjekjeve të veta apo me ndihmën e të tjerëve. Po ashtu edhe fetë e tjera që gjenden në mbarë botën

1024 Krh. Vap 17,26.

1025 Krh. Ur 8,1; Vap 14,17; Rom 2,6-7; 1 Tim 2,4.

1026 Krh. Zb 21,23-24.

përpiqen të tejkalojnë, në mënyra të ndryshme, paqetësinë e zemrës njerëzore duke propozuar udhë, domethënë doktrina, ligje jete dhe rite të shenjta.

Kisha katolike nuk hedh poshtë asgjë që është e vërtetë dhe e shenjtë në këto fe. Ajo i vlerëson me një respekt të sinqertë ato mënyra veprimi e jete të feve të tjera, ato ligje e doktrina që, edhe pse ndryshojnë në shumë pika nga sa ajo vetë beson e propozon, megjithatë jo rrallë reflektojnë një rreze të asaj të vërtete që ndriçon të gjithë njerëzit.

Prapëseprapë ajo kumton, dhe duhet të kumtojë, Krishtin që është "udha, e vërteta dhe jeta" (Gjn 14,6), ku njerëzit duhet të gjejnë plotësinë e jetës fetare dhe në të cilën Hyji i ka pajtuar të gjitha gjërat me veten e vet[1027].

Për këtë arsye ajo i nxit bijtë e vet me qëllim që, me kujdes dhe dashuri, nëpërmjet dialogut dhe bashkëpunimit me ndjekësit e feve të tjera, gjithmonë duke dëshmuar fenë dhe jetën e krishterë, të njohin, të zbatojnë dhe të zhvillojnë vlerat shpirtërore, morale dhe socio-kulturore që gjenden në të.

Feja myslimane

3. Kisha shikon me vlerësim edhe myslimanët që adhurojnë Hyjin e vetëm, të gjallë dhe ekzistues, mëshirëmadh dhe të plotfuqishëm, krijues të qiellit dhe të tokës[1028], që ka folur përmes njerëzve. Ata përpiqen t'i nënshtrohen me gjithë zemër dekreteve të Hyjit edhe atyre të fshehta, ashtu si është nënshtruar edhe Abrahami, të cilit me dëshirë feja islamike i referohet. Edhe pse ata nuk e njohin Jezusin si Hyj, megjithatë e nderojnë si profet; nderojnë nënën e tij virgjër, Marinë, ndonjëherë edhe i luten asaj me nderim. Po ashtu presin ditën e gjykimit, kur Hyji do t'i shpërblejë të gjithë njerëzit e ngjallur. Po ashtu vlerësojnë jetën morale dhe adhurojnë Hyjin, sidomos me lutje, lëmoshë dhe agjërim.

Nëse, përgjatë shekujve, jo pak mosmarrëveshje dhe armiqësi kanë lindur mes të krishterëve dhe myslimanëve, Koncili i shenjtë i nxit të gjithë që të harrojnë të kaluarën dhe të ushtrojnë sinqerisht mirëkuptimin e ndërsjellë, si edhe të mbrojnë dhe të nxisin së bashku për të gjithë njerëzit drejtësinë shoqërore, vlerat morale, paqen dhe lirinë.

Feja hebraike

4. Duke shqyrtuar misterin e Kishës, ky Koncil i shenjtë kujton lidhjen me të cilën populli i Besëlidhjes së Re është shpirtërisht i lidhur me fisin e Abrahamit.

Në fakt, Kisha e Krishtit e pranon se fillimet e fesë së vet dhe të zgjedhjes së saj gjenden qysh më përpara, sipas misterit hyjnor të shpëtimit, te patriarkët, te Moisiu dhe te profetët.

Ajo pohon se të gjithë besimtarët e Krishtit, bijtë e Abrahamit sipas fesë[1029], janë të përfshirë në thirrjen e këtij patriarku dhe që shpëtimi kishtar është shëmbëllyer në mënyrë të mistershme në daljen e popullit të zgjedhur prej tokës së skllavërisë. Për këtë arsye nuk mund të harrojë që e ka marrë zbulimin e Besëlidhjes së Vjetër nëpërmjet atij populli me të cilin Hyji, në zemërdhembshurinë e vet të patregueshme, është denjuar të lidhë Besëlidhjen e Vjetër, dhe që ajo vetë ushqehet prej rrënjëve të ullirit të mirë ku janë shartuar degët e ullirit të egër që janë paganët[1030]. Në fakt, Kisha beson se Krishti, paqja jonë, ka pajtuar Hebrenjtë dhe Paganët nëpërmjet kryqit të vet dhe prej të dyve ka bërë një gjë të vetme në Veten e vet.[1031] Po ashtu Kisha ka gjithmonë përpara syve fjalët e Palit apostull për sa u përket njerëzve të racës së vet: "atyre u përket adoptimi, Lavdia, Besëlidhjet, Ligji, kulti, premtimet; të tyre janë edhe patriarkët, prej tyre, si njeri, është edhe Krishti" (Rom 9,4-5), biri i Marisë virgjër.

1027 Krh. 2 Kor 5,18-19.

1028 Krh. SHËN GREGORI VII, *Epist.*, III, 21, ad Anazir (Al-Nāþir), regem Mauritaniae, bot. E. CASPAR ad MGH, *Ep. sel.* II, 1920, I, fq. 288, 11-15; PL 148, 451A.

1029 Krh. Gal 3,7.

1030 Krh. Rom 11,17-24.

1031 Krh. Ef 2,14-16.

Ajo kujton edhe se prej popullit hebraik kanë lindur apostujt, themele dhe shtylla të Kishës, si edhe të gjithë nxënësit e parë që i kanë kumtuar botës Ungjillin e Krishtit.

Siç e vërteton edhe Shkrimi i shenjtë, Jerusalemi s'e ka dalluar kohën kur e kanë vizituar[1032]; Hebrenjtë në pjesën më të madhe të tyre nuk e kanë pranuar Ungjillin, dhe madje jo pak i janë kundërvënë përhapjes së tij[1033]. Megjithatë sipas Apostullit, Hebrenjtë, për arsye të etërve, janë të dashur prej Hyjit, sepse dhuratat dhe thirrja e Hyjit nuk tërhiqen[1034]. Me profetët dhe me vetë Apostullin, Kisha pret ditën, që vetëm Hyji di, në të cilën popujt do të thërrasin njëzëri Zotin dhe "krahakrahas [do] t'i shërbejnë" (Sof 3,9)[1035].

Për këtë arsye duke qenë kaq e madhe trashëgimia shpirtërore e përbashkët e të krishterëve dhe e hebrenjve, ky Koncil i shenjtë dëshiron të nxisë dhe të porosisë mes tyre njohjen dhe vlerësimin e ndërsjellë, të cilat arrihen në mënyrë të veçantë nëpërmjet studimeve biblike dhe teologjike, si edhe nëpërmjet një dialogu vëllazëror.

Nëse autoritetet hebraike me ndjekësit e vet kanë punuar shumë për vdekjen e Krishtit[1036], megjithatë ajo që është bërë gjatë mundimeve të tij, nuk mund t'u vishet pa asnjë dallim të gjithë Hebrenjve të asaj kohe dhe as Hebrenjve të kohës sonë.

Dhe nëse është e vërtetë se Kisha është populli i ri i Hyjit, Hebrenjtë megjithatë nuk duhet të paraqiten as si të hedhur poshtë prej Hyjit, as si të mallkuar, gati sikur kjo të burojë nga Shkrimi i shenjtë. Për këtë arsye të gjithë duhet të kujdesen që në katekezë dhe në predikimin e fjalës së Hyjit të mos mësohet asgjë që nuk është sipas të vërtetës së Ungjillit dhe të Shpirtit të Krishtit.

Po ashtu, Kisha mallkon të gjitha përndjekjet kundër çfarëdolloj njeriu, përkujtuese e trashëgimisë që ajo ka të përbashkët me Hebrenjtë, dhe e shtyrë jo prej motiveve politike, por prej dashurisë fetare ungjillore, dënon urrejtjet, përndjekjet dhe të gjitha shfaqjet e antisemitizmit që bëhen kundër Hebrenjve në çdo kohë dhe prej kujtdo. Në realitet Krishti, ashtu si Kisha gjithmonë ka mbështetur dhe mbështet, në saje të dashurisë së tij të pafund, vullnetarisht i është nënshtruar mundimeve dhe vdekjes së tij për shkak të mëkateve të të gjithë njerëzve dhe me qëllim që të gjithë njerëzit të mund të shpëtohen. Pra, detyra e Kishës, në predikimin e saj, është të kumtojë kryqin e Krishtit si shenjë të dashurisë së gjithëmbarshme të Hyjit dhe si burim të çdo hiri.

Vëllazëri e gjithëmbarshme

5. Nuk mund ta quajmë Hyjin Atë të të gjithë njerëzve, nëse nuk pranojmë të sillemi si vëllezër ndaj njerëzve që janë krijuar në përngjasim me Hyjin. Qëllimi i njeriut ndaj Hyjit Atë dhe ai i njeriut ndaj njerëzve të tjerë, vëllezër të tij, janë kaq të lidhur sa Shkrimi i shenjtë thotë: "Kush nuk ka dashuri, nuk e ka njohur Hyjin" (1 Gjn 4,8).

Pra, i hiqet themeli çdo teorie apo praktike që fut mes njeriut e njeriut, mes popullit e popullit, diskriminim në atë që ka lidhje me dinjitetin njerëzor dhe të drejtat që rrjedhin prej tij.

Si rrjedhojë Kisha mallkon, si në kundërshtim me vullnesën e Krishtit, çfarëdo diskriminimi mes njerëzve dhe përndjekjeje të bërë për arsye të racës dhe të ngjyrës, të gjendjes shoqërore apo të fesë. Pra Koncili i shenjtë, duke ndjekur gjurmët e apostujve të shenjtë Pjetër e Pal, me gjithë shpirt i stërlutet të krishterëve: "sjellja juaj mes paganëve të jetë shembullore" (1 Pjt 2,12), nëse është e mundur, për sa varet prej tyre, të jenë në paqe me të gjithë njerëzit[1037], me qëllim që të jenë realisht bij të Atit që është në qiell[1038].

1032 Krh. Lk 19,44.

1033 Krh. Rom 11,28.

1034 Krh. Rom 11,28-29; KONCILI II i VATIKANIT, Kushtetuta dogmatike mbi Kishën *Lumen Gentium* (Drita e Popujve), nr. 16: AAS 57 (1965), fq. 20.

1035 Krh. Is 66,23; Ps 64,4; Rom 11,11-32.

1036 Krh. Gjn 19,6.

1037[14] Krh. Rom 12,18.

1038 Krh. Mt 5,45.

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 28 të muajit tetor të vitit 1965.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

PALI IPESHKËV
SHËRBËTOR I SHËRBËTORËVE TË HYJIT
NJËZËRI ME ETËRIT E KONCILIT TË SHENJTË
NË KUJTIM TË PËRJETSHËM

DEKLARATA MBI LIRINË FETARE

DIGNITATIS HUMANAE
(Për Dinjitetin Njerëzor)

PARATHËNIE

1. Për dinjitetin e tyre si persona[1039] qeniet njerëzore po bëhen gjithnjë e më të vetëdijshme në kohën tonë bashkëkohore dhe po rritet numri i atyre që kërkojnë të veprojnë me nismë të tyre, duke ushtruar lirinë e tyre të përgjegjshme, të shtyrë prej ndërgjegjes së detyrës dhe jo të detyruar prej masave shtrënguese. Në të njëjtën mënyrë, po këto qenie njerëzore kërkojnë me ngulm një përcaktim juridik të pushtetit, të autoriteteve publike, me qëllim që të mos jenë tepër të kufizuar kufijtë e lirisë së ndershme, aq sa të secilit person, po aq edhe të shoqatave. Kjo kërkesë për liri në bashkëjetesën njerëzore ka të bëjë sidomos me vlerat e shpirtit dhe së pari me ushtrimin e lirë të fesë në shoqëri. Duke shqyrtuar me kujdes këto aspirata dhe duke propozuar që të deklarohen se sa dhe se si të jenë sipas të vërtetës dhe drejtësisë, ky Koncil i Vatikanit rimediton traditën e shenjtë dhe doktrikën e Kishës, prej të cilave nxjerr elemente të reja në harmoni të vazhdueshme me ato të mëparshmet.

Para së gjithash, Koncili i shenjtë dëshmon se vetë Hyji ia ka bërë të njohur gjinisë njerëzore rrugën nëpërmjet të cilës njerëzit, duke i shërbyer atij, në Krishtin të mund të gjejnë shpëtim dhe të arrijnë lumninë. Kjo fe e vetme e vërtetë besojmë se ekziston në Kishën katolike dhe apostolike, të cilës Zoti Jezus i ka besuar misionin për t'ua komunikuar të gjithë njerëzve, duke u thënë apostujve: "Prandaj, shkoni e bëjini nxënës të mi të gjithë popujt! Pagëzoni në Emër të Atit e të Birit e të Shpirtit Shenjt! Mësojini të zbatojnë gjithçka ju kam urdhëruar! Dhe, ja, unë jam me ju gjithmonë - deri në të sosur të botës!"" (Mt 28,19-20). Të gjitha qeniet njerëzore duhet të kërkojnë të vërtetën, sidomos atë që ka të bëjë me Hyjin dhe me Kishën e tij, si edhe duhet t'i bashkëngjiten kësaj të vërtete dora-dorës që e njohin atë dhe t'i qëndrojnë besnikë asaj.

Po ashtu Koncili i shenjtë dëshmon se këto detyra rrjedhin dhe i angazhojnë ndërgjegjet e njerëzve, si edhe se e vërteta nuk diktohet në mënyrë tjetër përveçse në bazë të vetë të vërtetës, e cila përhapet në mendjet e njerëzve me ëmbëlsi dhe njëherësh me fuqi. Meqë liria fetare, që qeniet njerëzore kërkojnë në përmbushjen e detyrës për të nderuar Hyjin, ka të bëjë me përjashtimin prej detyrimit në shoqërinë civile, ajo lë të paprekur doktrinën tradicionale katolike mbi detyrën morale të çdo personi dhe të shoqërive ndaj fesë së vërtetë dhe Kishës së vetme të Krishtit. Po ashtu Koncili i shenjtë, duke trajtuar këtë liri fetare, propozon të zhvillojë doktrinën e Etërve të shenjtë të viteve të fundit rreth të drejtave të padhunueshme të personit njerëzor dhe rendit juridik të shoqërisë.

I. ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË LIRISË FETARE

Objekti dhe themeli i lirisë fetare

2. Ky Koncil II i Vatikanit deklaron se personi njerëzor gëzon të drejtën e lirisë fetare. Përmbajtja e një lirie të tillë është që të gjithë njerëzit duhet të jenë të përjashtuar prej detyrimit nga ana e individëve të veçantë, të grupeve sociale dhe të çdo pushteti njerëzor, kështu që në lëmin fetar askush të mos detyrohet për të vepruar kundër ndërgjegjes së vet dhe as të pengohet, brenda disa kufijve të përshtatshëm, për të vepruar sipas ndërgjegjes së vet privatisht e publikisht, si në formë individuale,

1039 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 279; po aty, fq. 265; PIU XII, *Messaggio radiofonico*, 24.12.1944: AAS 37 (1945), fq. 14.

ashtu edhe në grup. Gjithashtu deklaron se e drejta për liri fetare bazohet realisht në vetë dinjitetin e personit njerëzor, të cilin e kanë bërë të njohur fjala e zbuluar e Hyjit dhe vetë arsyeja[1040]. Kjo e drejtë e personit njerëzor për liri fetare duhet të njihet dhe të sanksionohet si e drejtë civile në rendin juridik të shoqërisë.

Për shkak të dinjitetit të tyre, të gjitha qeniet njerëzore, meqë janë persona, domethënë të pajisur me arsye e me vullnet të lirë dhe për këtë arsye të veshur me përgjegjësi personale, prej vetë natyrës së tyre dhe për detyrim moral janë të detyruar të kërkojnë të vërtetën, së pari atë që ka lidhje me fenë. Gjithashtu duhet t'i bashkëngjiten të vërtetës pasi ata ta njohin atë dhe ta rregullojnë krejt jetën e tyre sipas kërkesave të saj. Por qeniet njerëzore nuk janë në gjendje të përmbushin një detyrim të tillë, në përputhje me natyrën e tyre, nëse nuk gëzojnë lirinë psikologjike dhe në të njëjtën kohë përjashtimin prej detyrimit të jashtëm. Pra, e drejta për liri fetare nuk bazohet mbi një dëshirë subjektive të personit, por në vetë natyrën e tij. Për këtë arsye e drejta për një përjashtim të tillë vazhdon edhe te ata që nuk e përmbushin detyrimin për të kërkuar të vërtetën dhe për t'iu bashkëngjitur asaj, dhe ushtrimi i saj, nëse do të respektohej rendi publik i bazuar në drejtësi, nuk mund të pengohet.

Liria fetare dhe marrëdhënia e njeriut me Hyjin

3. Ajo që është paraqitur më sipër vihet re në mënyrë më të qartë atëherë kur merret parasysh se norma më e lartë e jetës njerëzore është ligji hyjnor, i përjetshëm, objektiv dhe universal, nëpërmjet të cilit Hyji me urti dhe dashuri rregullon, drejton dhe qeveris gjithësinë dhe udhët e bashkësisë njerëzore. Dhe Hyji e bën pjesëmarrës qenien njerëzore në ligjin e vet, kështu që njeriu, nën udhëheqjen e tij ëmbëlsisht të urtë, të mund të njohë gjithnjë e më mirë të vërtetën e pandryshueshme. Për këtë arsye secili ka për detyrë dhe pra të drejtë të kërkojë të vërtetën[1041] në lëmin fetar, duke përdorur mjete të përshtatshme për të formuar gjykime të drejta dhe të vërteta ndërgjegjeje sipas urtësisë.

Por e vërteta duhet të kërkohet në përputhje me dinjitetin e personit njerëzor dhe me natyrën e tij shoqërore: domethënë me një kërkim të bërë lirisht, me ndihmën e mësimit apo të edukimit, nëpërmjet shkëmbimit dhe dialogut me të cilin, me qëllim që të ndihmohemi në mënyrë të ndërsjellë në kërkim, njëra palë i paraqet palës tjetër të vërtetën që ka zbuluar apo që mendon se ka zbuluar; po ashtu, pasi të njohim të vërtetën duhet t'i bashkëngjitemi asaj vendosmërisht me pëlqim personal.

Njeriu i kap dhe i njeh imperativat e ligjit hyjnor nëpërmjet ndërgjegjes së vet, të cilin është i detyruar ta ndjekë besnikërisht në çdo veprimtari të vetën për të arritur qëllimin e tij që është Hyji. Pra, njeriu nuk duhet të detyrohet për të vepruar kundër ndërgjegjes së vet. Dhe as nuk duhet të pengohet që të veprojë sipas saj, sidomos në fushën fetare. Në fakt, ushtrimi i fesë, për vetë natyrën e vet, ka të bëjë më së pari me akte të brendshme të vullnetshme dhe të lira, me të cilat qenia njerëzore drejtohet menjëherë kah Hyji: dhe këto akte nuk mund të urdhërohen dhe as të pengohen prej një autoriteti thjesht njerëzor[1042]. Por vetë natyra shoqërore e qenies njerëzore kërkon që ai të shprehë së jashtmi aktet e brendshme të fesë, të komunikojë me të tjerët në lëmin fetar dhe të dëshmojë fenë në mënyrë bashkësiore.

Pra, personi njerëzor dhe vetë rendi i caktuar prej Hyjit për qeniet njerëzore fyhet kur atyre u mohohet ushtrimi i lirë i fesë në shoqëri, kur respektohet rendi publik i bazuar në drejtësi.

Gjithashtu aktet fetare, me të cilat në formë private dhe publike qeniet njerëzore me vendim të brendshëm i drejtohen Hyjit, shkojnë, për shkak të vetë natyrës së tyre, përtej rendit tokësor dhe kohor të gjërave. Pra, pushteti civil, qëllimi i të cilit është të zbatojë të mirën e përbashkët kohore, me siguri duhet të respektojë dhe të nxisë jetën fetare të qytetarëve, por del prej fushës së kompetencave të tij nëse mendon të drejtojë apo të pengojë aktet fetare.

1040 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 260-261 [Dz 3961]; PIU XII, Mesazhi radiofonik *Con sempre nuova freschezza*, 24.12.1942: AAS 35 (1943), fq. 19; PIU XI, Enciklika *Mit brennender Sorge*, 14.03.1937: AAS 29 (1937), fq. 160; LUANI XIII, Enciklika *Libertas praestantissimum*, 20.06.1888: Acta Leonis XIII 8 (1888), fq. 237-238 [Dz 3250-51].

1041 Krh. SHËN TOMA, *Summa Theol.*, I-II, q. 91, a. 1; q. 93, a. 1-2.

1042 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 270 [Dz 3980]; PALI VI, *Messaggio radiofonico*, 22.12.1964: AAS 57 (1965), fq. 181-182; SHËN TOMA, *Summa Theol.*, I-II, q. 91, a. 4c.

Liria e grupeve fetare

4. Liria fetare që i përket çdo personi, u përket sigurisht atyre edhe kur veprojnë në formë bashkësiore. Në fakt, grupet fetare kërkohen me ngulm prej natyrës shoqërore si prej vetë qenieve njerëzore, ashtu edhe prej vetë fesë.

Për këtë arsye këtyre grupeve, me kusht që kërkesat e drejta të rendit publik të mos dhunohen, duhet t'u njihet e drejta e të qenit të përjashtuar prej çdo mase shtrënguese në qeverisjen sipas normave vetjake, në adhurimin publik të hyjnisë supreme, në ndihmesën e anëtarëve të vet për të ushtruar jetën fetare, në mbështetjen e tyre me mësimin e vet dhe në nxitjen e atyre institucioneve në të cilat anëtarët e tyre të bashkëveprojnë me njëri-tjetrin për ta bërë jetën sipas parimeve të fesë vetjake.

Po ashtu grupeve fetare u përket e drejta që të mos pengohen me ligje apo me akte administrative të pushtetit civil për të zgjedhur, edukuar, emëruar dhe transferuar mbarështuesit e vet, për të komunikuar me autoritetet dhe me bashkësitë fetare që jetojnë në vende të tjera të globit, për të ngritur ndërtesa fetare, për të fituar dhe për të gëzuar të mira të përshtatshme.

Grupet fetare kanë edhe të drejtën që të mos pengohen për të mësuar dhe për të dëshmuar publikisht fenë e tyre, me zë dhe me shkrim. Por, në përhapjen e fesë dhe në futjen e praktikave fetare, duhet të shmanget çdo mënyrë e të ecurit në të cilën të ketë shtytje detyruese apo nxitje të pandershme apo stimuj më pak të ndershëm, sidomos në lidhje me persona të paarsimuar apo pa burime: një mënyrë e tillë të vepruari duhet të konsiderohet si abuzim i të drejtës vetjake dhe si cenim i të drejtave të të tjerëve.

Gjithashtu liria fetare kërkon edhe që grupet fetare të mos pengohen për të shfaqur lirisht virtytin e veçantë të doktrinës së tyre në rregullimin e shoqërisë dhe në gjallërimin e çdo veprimtarie njerëzore. Në fund, në karakterin shoqëror të natyrës njerëzore dhe të vetë fesë themelohet e drejta në bazë të së cilës qeniet njerëzore, të nxitura prej bindjes së tyre fetare, të munden lirisht të mblidhen dhe të themelojnë shoqata edukative, kulturore, bamirëse dhe shoqërore.

Liria fetare e familjes

5. Çdo familjeje, shoqëri që gëzon një të drejtë të vetën dhe burimore, i përket e drejta për ta rregulluar lirisht jetën fetare shtëpiake nën drejtimin e prindërve. Atyre u takon e drejta për të përcaktuar edukimin fetar të fëmijëve sipas bindjes së tyre fetare. Pra, pushteti civil duhet t'u njohë prindërve të drejtën për të zgjedhur, me liri të vërtetë, shkollat dhe mjetet e tjera të edukimit, dhe për një liri të tillë të zgjedhjes nuk duhet të rëndohen, në mënyrë të drejtpërdrejtë apo jo të drejtpërdrejtë, me një barrë të padrejtë. Po ashtu të drejtat e prindërve dhunohen nëse fëmijët janë të detyruar të ndjekin mësime shkollore që nuk përkojnë me bindjen fetare të prindërve apo që diktojnë një formë të vetme edukimi prej të cilës përjashtohet çdo formim fetar.

Përkujdesja për lirinë fetare

6. Meqë e mira e përbashkët e shoqërisë, që konkretizohet në tërësinë e gjendjeve shoqërore, falë të cilave njerëzit mund të arrijnë përsosmërinë e tyre në mënyrë më të pasur apo me lehtësi më të madhe, ka të bëjë sidomos me mbrojtjen e të drejtave të personit njerëzor dhe me përmbushjen e detyrave përkatëse[1043], të punuarit pozitivisht për të drejtën për liri fetare u përket sa qytetarëve aq edhe grupeve shoqërore, pushteteve civile, Kishës dhe grupeve të tjera fetare: secilit sipas mënyrës së vet, duke pasur parasysh detyrën e vet specifike ndaj të mirës së përbashkët.

Mbrojtja dhe nxitja e të drejtave të padhunueshme të njeriut është detyrë thelbësore e çdo pushteti civil[1044]. Pra, ky duhet t'u sigurojë të gjithë qytetarëve, me ligje të drejta dhe me mjete të përshtatshme, mbrojtjen e efektshme të lirisë fetare dhe krijimin e kushteve të favorshme për zhvillimin e jetës fetare, kështu që qytetarët të jenë realisht në gjendje të ushtrojnë të drejtat e tyre lidhur me fenë dhe të përmbushin detyrat përkatëse, dhe shoqëria të gëzojë të mirat e drejtësisë dhe të paqes, që vijnë prej besnikërisë së njerëzve ndaj Hyjit dhe ndaj vullnesës së tij të shenjtë[1045].

1043 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961: AAS 53 (1961), fq. 417; Po ai, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 273 [Dz 3984].

1044 Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 273-274 [Dz 3985]; PIU XII, *Messaggio radiofonico*, 01.06.1942: AAS 33 (1941), fq. 200.

1045 Krh. LUANI XIII, Enciklika *Immortale Dei*, 01.11.1885: ASS 18 (1885), fq. 161.

Nëse, duke pasur parasysh rrethanat e veçanta të popujve në rendin juridik të një shoqërie një grupi të caktuar fetar i vishet një pozicion i veçantë civil, është e nevojshme që në të njëjtën kohë të gjithë të krishterët dhe të gjitha grupet fetare të njihen dhe t'u respektohet e drejta për liri në lëmin fetar.

Në fund, pushteti civil duhet të kujdeset që barazia juridike e qytetarëve, që i përket edhe ajo të mirës së përbashkët të shoqërisë, për arsye fetare të mos cenohet kurrë, haptazi apo në mënyrë të fshehtë, dhe të mos bëhen dallime mes tyre.

Prej këtu rrjedh që pushtetit publik s'i lejohet t'u diktojë qytetarëve me dhunë apo me frikë apo me ndonjë mjet tjetër dëshmimin e një feje çfarëdo apo mohimin e saj, pengimin për të bërë pjesë në një grup fetar apo largimin prej tij. Aq më shumë pastaj veprohet kundër vullnesës së Hyjit dhe të drejtave të shenjta të personit dhe të drejtave të njeriut kur përdoret, në çfarëdo mënyre, dhuna për të shkatërruar apo për të shtypur fenë e krejt gjinisë njerëzore, të ndonjë besimi apo grupi të caktuar.

Kufijtë e lirisë fetare

7. E drejta për liri në lëmin fetar ushtrohet në shoqërinë njerëzore; si rrjedhojë ushtrimi i saj rregullohet prej disa normave.

Në ushtrimin e çdo lirie duhet të zbatohet parimi moral i përgjegjësisë personale dhe shoqërore: në ushtrimin e të drejtave vetjake çdo qenie njerëzore dhe grup shoqëror, në bazë të ligjit moral, duhet të ketë kujdes si për të drejtat e të tjerëve, ashtu edhe për detyrat ndaj të tjerëve dhe ndaj të mirës së përbashkët. Me të gjithë duhet të sillet sipas drejtësisë dhe natyrës njerëzore.

Po ashtu, meqë shoqëria civile ka të drejtë për t'u mbrojtur kundër çrregullimeve që mund të verifikohen nën pretekstin e lirisë fetare, i takon sidomos pushtetit civil të bëjë një mbrojtje të tillë; por kjo duhet bërë jo në mënyrë arbitrare apo duke nxitur padrejtësisht njërën prej palëve, por sipas normave juridike, në përputhje me rendin moral objektiv: norma juridike të kërkuara me ngulm prej mbrojtjes së efektshme të të drejtave dhe prej harmonizimit të tyre paqësor në dobi të të gjithë qytetarëve, prej mbrojtjes së mjaftueshme për atë paqe të vërtetë publike, që ka të bëjë me një bashkëjetesë që bazohet mbi një drejtësi të vërtetë, si edhe prej ruajtjes së duhur të moralitetit publik. Këto janë elemente që përbëjnë pjesën themelore të së mirës së përbashkët dhe përmblidhen nën emrin e rendit publik. Për të tjerat në shoqëri duhet të respektohet norma sipas së cilës qenieve njerëzore u njihet liria më e gjerë e mundshme, si edhe liria e tyre nuk duhet të kufizohet, përveç atyre rasteve kur dhe sa është e nevojshme.

Edukimi për ushtrimin e lirisë

8. Në epokën tonë qeniet njerëzore, për shkak të faktorëve të shumëllojshëm, jetojnë në një atmosferë presioni dhe rrezikojnë të privohen prej aftësisë për të vepruar lirisht dhe përgjegjësisht. Nga ana tjetër nuk janë të paktë ata që, nën pretekstin e lirisë, nuk pranojnë kurrfarë varësie dhe çmojnë pak dëgjesën përkatëse.

Arsyeja për të cilën ky Koncil II i Vatikanit i nxit të gjithë, por sidomos ata që janë të angazhuar në detyra edukative, që të punojnë për të formuar qenie njerëzore të cilat, pasi të kenë arritur njohjen e plotë të rendit moral, të dinë t'i binden autoritetit të ligjshëm dhe ta duan lirinë e vërtetë, domethënë qenie njerëzore që të jenë të afta për të bërë gjykime personale në dritën e të vërtetës, për t'i kryer veprimtaritë e tyre me ndjenjë përgjegjësie dhe që të angazhohen për të ndjekur gjithçka është e vërtetë dhe e mirë, bujarisht të gatshëm për të bashkëpunuar për këtë qëllim me të tjerët.

Pra, liria fetare duhet të rregullohet dhe të japë ndihmesën e vet që qeniet njerëzore të përmbushin me përgjegjësi më të madhe detyrat e tyre në jetën shoqërore.

II. LIRIA FETARE NË DRITËN E ZBULIMIT

Doktrina e lirisë fetare i ka rrënjët e veta në Zbulim

9. Ajo që ky Koncil II i Vatikanit deklaron mbi të drejtën e qenieve njerëzore për lirinë fetare i ka themelet në dinjitetin e personit, kërkesat e të cilit arsyeja njerëzore i njeh gjithnjë e më qartë nëpërmjet përvojës së shekujve. Madje, një doktrinë e tillë mbi lirinë i ka rrënjët e veta në Zbulimin hyjnor, për këtë arsye duhet të respektohet më shumë me një angazhim të shenjtë prej të krishterëve. Në fakt, edhe pse Zbulimi nuk e pohon në mënyrë të qartë të drejtën e përjashtimit prej detyrimit të jashtëm në lëmin fetar, megjithatë bën të njihet dinjiteti i personit njerëzor në krejt gjerësinë e vet,

tregon respektin e Krishtit ndaj lirisë njerëzore të qenieve njerëzore në përmbushjen e detyrës për të besuar në fjalën e Hyjit, dhe na mëson shpirtin që nxënësit e një Mësuesi të tillë duhet të përvetësojnë dhe të shfaqin në çdo veprim të tyre. E gjithë kjo ilustron parimet e përgjithshme mbi të cilat bazohet doktrina e kësaj deklarate mbi lirinë fetare. Dhe mbi të gjitha, liria fetare në shoqëri është në përkim të plotë me lirinë tipike të aktit të fesë së krishterë.

Liria e aktit të fesë

10. Një element themelor i doktrinës katolike, që përmban fjala e Hyjit dhe që vazhdimisht predikohet prej Etërve[1046], është që qeniet njerëzore duhet t'i përgjigjen Hyjit duke besuar në mënyrë të vullnetshme; pra, asnjë nuk mund të detyrohet të përqafojë fenë kundër vullnesës së vet[1047]. Në fakt, akti i fesë është për vetë natyrën e vet një akt i vullnetshëm, duke qenë se qeniet njerëzore, të shëlbuara prej Krishtit Shpëtimtar dhe të thirrura[1048] në Krishtin Jezus që të jenë bij adoptivë, nuk mund t'i bashkëngjiten Hyjit që atyre u zbulohet, nëse Ati nuk i tërheq te Vetja[1049] dhe nëse nuk i bëjnë Hyjit një nderim të arsyeshëm dhe të lirë feje. Pra, është plotësisht në përkim me natyrën e fesë që në lëmin fetar të përjashtohet çdo formë shtrëngimi prej anës së qenieve njerëzore. Dhe për këtë arsye një regjim lirie fetare kontribuon jo pak në krijimin e një mjedisi shoqëror në të cilin qeniet njerëzore mund të ftohen pa asnjë vështirësi në fenë e krishterë, si edhe mund ta përqafojnë atë lirisht dhe ta dëshmojnë me fuqi në të gjitha shfaqjet e jetës.

Mënyra se si vepron Krishti dhe apostujt

11. Hyji i thërret qeniet njerëzore në shërbim të vet në shpirt dhe në të vërtetë, për këtë arsye ata janë të lidhur në ndërgjegje për t'iu përgjigjur thirrjes së tyre, por jo të detyruar. Ai, në fakt, ka respekt për dinjitetin e personit njerëzor të krijuar prej tij, që duhet të gëzojë liri dhe të veprojë me përgjegjësi. Kjo është shfaqur në shkallën më të lartë në Jezu Krishtin, në të cilin Hyji ka shfaqur veten e vet dhe udhët e veta në mënyrë të përsosur. Në fakt, Krishti, që është Mësuesi dhe Zoti ynë[1050], zemërbutë dhe i përvuajtë[1051] ka ftuar dhe tërhequr nxënësit me durim[1052]. Sigurisht, ka mbështetur dhe ka përforcuar predikimin e vet me mrekulli për të ngjallur dhe për të forcuar fenë te dëgjuesit, por pa ushtruar mbi ta asnjë shtrëngim[1053]. Gjithashtu ka qortuar mosbesimin e dëgjuesve, por duke ia lënë ndëshkimin Hyjit ditën e gjykimit[1054]. Duke dërguar apostujt në botë, u tha atyre: "Kush do të besojë e do të pagëzohet, do të shëlbohet, ndërsa kush s'do të besojë, do të dënohet" (Mk 16,16). Por duke e ditur se egjra është mbjellë së bashku me grurin, urdhëroi që t'i linin të rriteshin të dyja deri ditën e korrjes, që do të vijë në fund të kohëve[1055]. Duke mos dashur që të jetë një mesi politik dhe dominues me forcë[1056] preferoi të quhej Bir i njeriut që jeton "të shërbejë e të japë jetën e vet si shpërblim për të gjithë" (Mk 10,45). U

1046 Krh. LATANCI, *Divinarum Institutionum*, Lib. V, 19: CSEL 19, fq. 463-464, 465; PL 6, 614 e 616 (c. 20); SHËN AMBROZI, *Epistola ad Valentinianum Imp.*, Letra 21: PL 16, 1005; SHËN AGUSTINI, *Contra litteras Petiliani*, lib. II, kap. 83: CSEL 52, fq. 112; PL 43, 315; Krh. C. 23, q. 5, kap. 33 (bot. Friedberg, col. 939); Po ai, Ep. 23: PL 33, 98; Po ai, *Ep.* 34: PL 33,132; Po ai, Ep. 35: PL 33,135; SHËN GREGORI I MADH, *Epistola ad Virgilium et Theodorum Episcopos Massiliae Galliarum, Registrum Epistolarum I*, 45: MGH, Ep. I, fq. 72; PL 77,510-511 (lib. I, ep. 47): Po ai, *Epistola ad Iohannem Episcopum Constantinopo-litanum, Registrum Epistolarum III*, 52: MGH, Ep. I, fq. 210; PL 77,649 (lib. III, ep. 53); krh. D. 45, kap. 1 (bot. Friedberg, kol. 160); SINODI IV i TOLEDOS, kap. 57: MANSI 10, 633; Krh. D. 45, kap. 5 (bot. Friedberg, kol. 161-162); KLEMENTI III: X, V, 6, 9: (bot. Friedberg, kol. 774); INOÇENTI III, *Epistola ad Arelatensem Archiepiscopum*, X, III, 42, (bot. Friedberg, kol. 646).

1047 Krh. CIC (Kodi i të Drejtës Kanonike), kan. 1351 [në Kodin e ri të së Drejtës Kanonike 748 § 2]: PIU XII, *Discorso ai Prelati Uditori e agli altri ufficiali e impiegati del Tribunale della S. Romana Rota*, 06.10.1946: AAS 38 (1946), fq. 394; Po ai, Enciklika *Mystici Corporis*, 29.06.1943: AAS 35 (1943), fq. 243 [Dz 3822].

1048 Krh. Ef 1,5.

1049 Krh. Gjn 6,44.

1050 Krh. Gjn 13,13.

1051 Krh. Mt 11,29.

1052 Krh. Mt 11,28-30; Gjn 6,67-68.

1053 Krh. Mt 9,28-29; Mk 9,23-24; 6,5-6; PALI VI, Enciklika *Ecclesiam suam*, 06.08.1964: AAS 56 (1964), fq. 642-643.

1054 Krh. Mt 11,20-24; Rom 12,19-20; 2 Sel 1,8.

1055 Krh. Mt 13,30.40-42.

1056 Krh. Mt 4,8-10; Gjn 6,15.

paraqit si shërbëtori i përsosur i Hyjit[1057] që "as kallamin e shkelur s'do ta thyejë, as fitilin që veç sa tymon nuk do ta ndalë" (Mt 12,20). Njohu pushtetin civil dhe të drejtat e tij, duke urdhëruar pagimin e taksave Cezarit, por këshilloi qartë respektimin e të drejtave më të larta të Hyjit: "Jepini, pra, Cezarit çka i përket Cezarit e Hyjit çka i përket Hyjit" (Mt 22,21). Në fund, e mbylli zbulimin e vet duke realizuar në kryq veprën e shëlbimit, me të cilën u ka blerë qenieve njerëzore shpëtimin dhe lirinë e vërtetë. Në fakt, i bëri dëshmi të vërtetës[1058], por nuk deshi t'ua diktonte me forcë atyre që nuk e pranonin. Mbretëria e tij nuk ngrihet me shpatë[1059], por ndërtohet duke dëgjuar të vërtetën dhe duke e dëshmuar atë, si edhe rritet në virtyt të dashurisë me të cilën Krishti i lartësuar në kryq tërheq kah vetja qeniet njerëzore[1060].

Apostujt, të mësuar prej fjalës e prej shembullit të Krishtit, kanë ndjekur të njëjtën udhë. Qysh prej themelimit të parë të Kishës nxënësit e Krishtit kanë punuar për t'i kthyer qeniet njerëzore që ta dëshmojnë Krishtin Zot, por jo me një veprim shtrëngues dhe as me stërhollime të padenja për Ungjillin, por sidomos me forcën e fjalës së Hyjit[1061], me guxim u kumtonin të gjithëve qëllimin e Hyjit shpëtimtar, "vullneti i të cilit është që të shëlbohen të gjithë njerëzit dhe ta arrijnë njohjen e së vërtetës" (1 Tim 2,4); por, në të njëjtën kohë, kishin kujdes për të dobëtit, edhe pse ishin në gabim, duke treguar në këtë mënyrë se si "secili prej nesh do t'i japë llogari Hyjit për vetvete" (Rom 14,12)[1062] dhe se duhet të jetë i dëgjueshëm vetëm ndaj ndërgjegjes së vet. Ashtu si Krishti, edhe apostujt gjithmonë janë përpjekur që të dëshmojnë të vërtetën e Hyjit, duke guxuar përpara popullit dhe princave "ta shpallin me guxim Fjalën e Hyjit" (Vap 4,31)[1063]. Me një fe të qëndrueshme besonin se vetë Ungjilli ishte realisht forca e Hyjit për shpëtimin e çdo besimtari[1064]. Pra, duke përbuzur të gjitha "armët lëndore"[1065] e duke ndjekur shembullin e butësisë e të thjeshtësisë së Krishtit, kanë predikuar fjalën e Hyjit[1066] me plot besim në fuqinë hyjnore të kësaj fjale për të shkatërruar forcat që i kundërvihen Hyjit dhe në futjen e qenieve njerëzore në fe e në nderimin e Krishtit[1067]. Ashtu si Mësuesi edhe apostujt kanë njohur autoritetin e ligjshëm civil: "Nuk ka pushtet që nuk vjen prej Hyjit", mëson Apostulli, i cili për këtë arsye urdhëron: "Çdo njeri le t'i nënshtrohet autoritetit që ka mbi vete... Ai që i kundërshton pushtetit, i kundërshton rendit të vendosur prej Hyjit" (Rom 13,1-5)[1068]. Në të njëjtën kohë nuk kanë pasur frikë t'i bëjnë ballë pushtetit publik që i kundërvihej vullnesës së shenjtë të Hyjit: "Duhet më tepër të dëgjohet Hyji se sa njerëzit" (Vap 5,29)[1069]. Të njëjtën udhë kanë ndjekur martirët dhe besimtarët e panumërt përgjatë shekujve dhe në krejt rruzullin tokësor.

Kisha ndjek gjurmët e Krishtit dhe të apostujve

12. Për këtë arsye, Kisha besnike ndaj të vërtetës ungjillore, ndjek udhën e Krishtit dhe të apostujve kur njeh si në përputhje me dinjitetin e njeriut dhe me zbulimin e Hyjit parimin e lirisë fetare dhe e nxit atë. Ajo ka ruajtur dhe përçuar përgjatë shekujve doktrinën e marrë prej Krishtit dhe prej apostujve. Edhe pse në jetën e popullit të Hyjit, shtegtar përmes ndeshtrashave të historisë njerëzore, ka pasur herë pas herë mënyra veprimi më pak në përputhje me shpirtin ungjillor, madje në kundërshtim me të, megjithatë doktrina e Kishës, sipas së cilës askush nuk mund të detyrohet me forcë për të përqafuar fenë, nuk ka munguar kurrë.

1057 Krh. Is 42,1-4.

1058 Krh. Gjn 18,37.

1059 Krh. Mt 26,51-53; Gjn 18,36.

1060 Krh. Gjn 12,32.

1061 Krh. 1 Kor 2,3-5; 1 Sel 2,3-5.

1062 Krh. Rom 14,1-23; 1 Kor 8,9-13; 10,23-33.

1063 Krh. Ef 6,19-20.

1064 Krh. Rom 1,16.

1065 Krh. 2 Kor 10,4; 1 Sel 5,8-9.

1066 Krh. Ef 6,11-17.

1067 Krh. 2 Kor 10,3-5.

1068 Krh. 1 Pjt 2,13-17.

1069 Krh. Vap 4,19-20.

Tharmi ungjillor ka vepruar edhe ai gjerësisht në shpirtin e qenieve njerëzore dhe ka kontribuar shumë me qëllim që njerëzit përgjatë kohëve të njihnin më gjerësisht dhe më mirë dinjitetin e tyre dhe të piqnin bindjen se personi në shoqëri duhet të përjashtohet prej çdo shtrëngese njerëzore në lëmin fetar.

Liria e Kishës

13. Mes gjërave që i përkasin të mirës së Kishës, madje të mirës së vetë qytetit tokësor, dhe që kudo dhe gjithmonë duhet të ruhen dhe të mbrohen prej çdo fyerjeje, me siguri me vlerë shumë të lartë është kjo në vijim: që Kisha në të vepruarit e vet gëzon aq liri sa është e nevojshme për t'u kujdesur për shpëtimin e qenieve njerëzore[1070]. Në fakt, kjo është liria e shenjtë, me të cilën i parëlinduri Biri i Hyjit e ka pasuruar Kishën, të cilën e ka fituar me gjakun e vet. Është diçka tipike e Kishës, aq sa ata që e kundërshtojnë atë veprojnë kundër vetë vullnesës së Hyjit. Liria e Kishës është parim themelor në marrëdhëniet mes Kishës dhe pushteteve publike dhe krejt rendit juridik të shoqërisë civile.

Në shoqërinë njerëzore e përpara çfarëdo pushteti publik, Kisha e kërkon për vete lirinë si autoritet shpirtëror, themeluar prej Krishtit Zot, të cilës për mandat hyjnor i bie detyra që të shkojë nëpër botë për t'ia predikuar Ungjillin çdo krijese[1071]. Në të njëjtën mënyrë, Kisha e kërkon për vete lirinë meqë është një bashkësi qeniesh njerëzore që ka të drejtën për të jetuar në shoqërinë civile sipas ligjeve të fesë së krishterë[1072].

Tani, nëse sundon një regjim lirie fetare jo vetëm i shpallur me fjalë apo i sanksionuar me ligje, por me sinqeritet i vënë realisht në jetë, në këtë rast Kisha, me të drejtë dhe realisht, gëzon një gjendje të qëndrueshme për pavarësinë e nevojshme në përmbushjen e misionit hyjnor: pavarësi në shoqëri, që autoritetet kishtare gjithnjë e më me forcë kanë kërkuar[1073]. Në të njëjtën kohë të krishterët, ashtu si edhe njerëzit e tjerë, gëzojnë të drejtën civile që të mos pengohen për të jetuar sipas ndërgjegjes së vet. Pra, ka harmoni mes lirisë së Kishës dhe lirisë fetare, që duhet të njihet si një e drejtë për të gjitha qeniet njerëzore dhe për të gjitha bashkësitë dhe që duhet të sanksionohet në rendin juridik të shoqërive civile.

Misioni i Kishës

14. Kisha katolike për t'iu bindur mandatit hyjnor: "Shkoni e bëjini nxënës të mi të gjithë popujt!" (Mt 28,19), duhet të punojë pa u lodhur "që fjala e Zotit të vrapojë e të nderohet" (2 Sel 3,1).

Pra, Kisha nxit me zjarr bijtë e vet me qëllim që "më së pari le të bëhen kërkesa, lutje, urata, falënderim për të gjithë njerëzit... Kjo gjë është e mirë dhe e pëlqyeshme para Hyjit, Shëlbuesit tonë, vullneti i të cilit është që të shëlbohen të gjithë njerëzit dhe ta arrijnë njohjen e së vërtetës" (1 Tim 2,1-4).

Por të krishterët, në formimin e ndërgjegjes së tyre, duhet ta shqyrtojnë me kujdes doktrinën e shenjtë dhe të sigurt të Kishës[1074]. Në fakt, për vullnesë të Krishtit Kisha katolike është mësuese e të vërtetës dhe misioni i saj është të kumtojë dhe të mësojë në mënyrë autentike të vërtetën që është Krishti dhe në të njëjtën kohë të deklarojë dhe të pohojë me autoritet parimet e rendit moral që burojnë prej vetë natyrës njerëzore. Po ashtu të krishterët, duke u sjellë me urti me ata që nuk kanë fe, duhet të punojnë për ta përhapur dritën e jetës me çdo besim[1075] dhe me qëndresë apostolike, deri në derdhjen e gjakut, "në Shpirtin Shenjt, në dashuri të çiltër, me fjalë të vërtetë" (2 Kor 6,6-7).

Në fakt, nxënësi ka ndaj Krishtit Mësues detyrën e rëndësishme për të njohur gjithnjë e më mirë të vërtetën që ka marrë prej tij, për ta kumtuar besnikërisht dhe ta përhapë me krenari, duke mos përdorur kurrë mjete kundër shpirtit ungjillor. Por, në të njëjtën kohë, dashuria e Krishtit e shtyn atë t'i trajtojë

1070 Krh. LUANI XIII, Letra *Officio sanctissimo*, 22.12.1887: ASS 20 (1887), fq. 269; Po ai, Letra *Ex litteris*, 07.04.1887: ASS 19 (1886), fq. 465.

1071 Krh. Mk 16,15; Mt 28,18-20; PIU XII, Enciklika *Summi Pontificatus*, 20.10.1939: AAS 31 (1939), fq. 445-446.

1072 Krh. PIU XI, Letra *Firmissimam constantiam*, 28.03.1937: AAS 29 (1937), fq. 196.

1073 Krh. PIU XII, Fjalimi *Ci riesce*, 06.12.1953: AAS 45 (1953), fq. 802.

1074 Krh. PIU XII, *Messaggio radiofonico*, 23.03.1952: AAS 44 (1952), fq. 270-278.

1075 Krh. Vap 4,29.

me dashuri, maturi dhe durim qeniet njerëzore që janë në gabim apo në padije rreth fesë[1076]. Pra, duket të kihet kujdes si për detyrat ndaj Krishtit, Fjalës gjallëruese që duhet të kumtohet, ashtu edhe për të drejtat e personit njerëzor dhe për masën sipas së cilës Hyji nëpërmjet Krishtit ua shpërndan hirin e vet qenieve njerëzore, të cilat ftohen për të pranuar dhe për të dëshmuar fenë lirisht.

PËRFUNDIM

15. Sot qeniet njerëzore duket qartë se aspirojnë ta dëshmojnë lirisht fenë, si në formën private, ashtu edhe atë publike; madje liria fetare në pjesën më të madhe të kushtetutave është deklaruar si një e drejtë civile dhe solemnisht është shpallur në dokumente ndërkombëtare[1077].

Por nuk mungojnë regjime të cilat, edhe pse në kushtetutat e tyre e njohin lirinë e kultit fetar, përpiqen t'i largojnë qytetarët prej dëshmimit të fesë dhe t'ia bëjnë mjaft të vështirë dhe të rrezikshme jetën bashkësive fetare.

Sinodi i shenjtë, ndërsa përshëndet me shpirt të gëzuar ato shenja të favorshme të kësaj kohe dhe denoncon me hidhërim këto fakte të dënueshme, i nxit katolikët dhe i fton të gjitha qeniet njerëzore që ta shqyrtojnë me më të madhen përkujdesje se sa e nevojshme është liria fetare, sidomos në situatën e tanishme të familjes njerëzore.

Në fakt, duket qartë se të gjithë njerëzit janë duke u njësuar gjithnjë e më shumë, se janë duke u bërë gjithnjë e më të ngushta marrëdhëniet mes qenieve njerëzore me kultura dhe fe të ndryshme, ndërsa bëhet kurdoherë më e gjallë te secili vetëdija e përgjegjësisë personale. Për këtë arsye, me qëllim që në familjen njerëzore të krijohen dhe të konsolidohen marrëdhëniet e harmonisë dhe të paqes, kërkohet që kudo liria fetare të jetë e pajisur me një mbrojtje të efektshme juridike dhe të zbatohen detyrat dhe të drejtat më të larta të qenieve njerëzore të lidhura me lirinë e shprehjes së jetës fetare në shoqëri.

Bëftë Hyji, Ati i të gjithëve, që familja njerëzore, duke e ngritur me zell në metodë ushtrimin e lirisë fetare në marrëdhëniet shoqërore, për virtyt të hirit të Krishtit e prej veprimit të Shpirtit Shenjt të arrijë të madhërishmen dhe të përhershmen "liri dhe lumturi të bijve të Hyjit" (Rom 8,21).

Të gjitha në përgjithësi dhe secila në veçanti prej gjërave të vendosura në këtë Dekret, u kanë pëlqyer Etërve të Koncilit të shenjtë. Dhe ne, në saje të fuqisë Apostolike të dhënë prej Krishtit, njëzëri me Etërit e Përnderuar, në Shpirtin Shenjt i miratojmë, i dekretojmë dhe i vendosim, dhe ajo që është caktuar në mënyrë sinodale, urdhërojmë që të përhapet për lavdinë e Hyjit.

Në Romë, pranë Shën Pjetrit, me datë 7 të muajit dhjetor të vitit 1965.

Unë, Pali, Ipeshkëv i Kishës katolike.

(Vijojnë firmat e Etërve)

[1076] Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 299-300 [pjesërisht Dz 3996].

[1077] Krh. GJONI XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, 11.04.1963: AAS 55 (1963), fq. 295-296.

MESAZHE
DREJTUAR POPULLIT TË HYJIT

VITI I FESË

50-VJETORI I HAPJES SË
KONCILIT II EKUMENIK TË VATIKANIT

11 tetor 2012

Më 8 dhjetor 1965, në përfundim të Koncilit II Ekumenik të Vatikanit, në sheshin e Shën Pjetrit, Papa Pali VI i përshëndeste Etërit konciliarë pas katër vitesh pune intensive. Në fjalët e tij vërehej rëndësia e atij momenti: "Na duket se ndiejmë të ngrihet nga çdo anë e botës një zhurmë tejet e madhe dhe e pështjelluar: pikëpyetja e të gjithë atyre që shikojnë drejt Koncilit dhe na pyesin me ankth: a nuk keni një fjalë për të na thënë?... ne Qeveritarëve?... ne intelektualëve, punëtorëve, artistëve?... po ne grave?... po ne të rinjve, po ne të sëmurëve dhe të varfërve? Këto zëra përgjëruese nuk do të mbeten pa përgjigje". Në 50-vjetorin e hapjes së Koncilit II Ekumenik të Vatikanit, jehojnë me rëndësi dhe me aktualitet të pandryshuar shprehjet e përkrahjes dhe të vlerësimit, plot me domethënie, që Etërit konciliarë i drejtuan popullit të Hyjit. Në vazhdimësi me atë moment, këto mesazhe u dorëzohen në mënyrë simbolike prej Atit të Shenjtë përfaqësuesve të realiteteve të ndryshme.

DREJTUAR QEVERITARËVE

Në këtë moment kremtor, Ne, Etërit e Koncilit XXI Ekumenik të Kishës katolike, ndërsa jemi duke u ndarë pas katër vjet lutjesh dhe punimesh, me vetëdijen e plotë për misionin tonë ndaj njerëzimit, u drejtohemi me nderim dhe me besim atyre që mbajnë në duart e tyre fatin e njerëzve në këtë tokë, të gjithë atyre që kanë pushtetin tokësor.

E shpallim me zë të lartë: ne e nderojmë autoritetin tuaj dhe sovranitetin tuaj; ne e respektojmë funksionin tuaj; ne i njohim ligjet tuaja të drejta; ne i vlerësojmë ata që i bëjnë dhe ata që i zbatojnë. Por kemi një fjalë të shenjtë për t'ju thënë, dhe ja: vetëm Hyji është i madh. Vetëm Hyji është fillimi dhe fundi. Vetëm Hyji është burimi i autoritetit tuaj dhe themeli i ligjeve tuaja.

Ju takon juve të jeni në tokë nismëtarët e rendit dhe të paqes mes njerëzve. Por mos harroni: është Hyji, Hyji i gjallë dhe i vërtetë, ai që është Ati i njerëzve. Krishti, Biri i tij i amshuar, është ai që ka ardhur për të na e thënë këtë dhe për të na mësuar se ne të gjithë jemi vëllezër. Ai është autori i madh i rendit dhe i paqes në tokë, sepse ai e udhëheq historinë njerëzore dhe është i vetmi që mund t'i bëjë zemrat të heqin dorë prej pasioneve të mbrapshta, të cilat shkaktojnë luftë e dhimbje. Ai e bekon bukën e njerëzimit, e shenjtëron punën dhe vuajtjen e tij, i dhuron gëzime të cilat ju nuk mund t'ia jepni dhe e ngushëllon në dhimbjet që ju nuk mund t'ia lehtësoni.

Në qytetin tuaj tokësor dhe të përkohshëm ai ndërton në mënyrë të mistershme qytetin e vet shpirtëror dhe të amshuar, Kishën. Çfarë ju kërkon juve kjo Kishë, pas gati dy mijë vjet ngjarjesh të çdo lloji në marrëdhëniet me ju, Pushtete të tokës; çfarë ju kërkon sot? Jua ka thënë në njërin prej teksteve kryesore të këtij Koncili: nuk ju kërkon gjë tjetër përveçse lirinë. Lirinë për të besuar dhe për të predikuar fenë e vet, lirinë për ta dashur Hyjin e vet dhe për t'i shërbyer Atij, lirinë për të jetuar dhe për t'u çuar njerëzve mesazhin e vet të jetës. Mos e druani atë: ajo është në shëmbëlltyrë të Mësuesit të vet, veprimi i mistershëm i të cilit nuk i cenon të drejtat tuaja, por shëron gjithë njerëzoren prej përkohshmërisë së vet, e shndërron, e mbush me shpresë, me të vërtetë dhe me bukuri.

Lëreni Krishtin ta ushtrojë këtë veprim pastrues mbi shoqërinë! Mos e kryqëzoni atë përsëri: do të ishte një sakrilegj, sepse është Biri i Hyjit; do të ishte një vetëvrasje, sepse është Biri i Njeriut. Dhe ne, mbarështuesve të tij të përvuajtur, na lejoni ta përhapim kudo pa pengesa "lajmin e mirë" të

Ungjillit të paqes, që e kemi meditуar gjatë këtij Koncili. Popujt tuaj do të jenë dobimarrësit e parë të tij, sepse Kisha formon për ju shtetas të ndershëm, miq të paqes shoqërore dhe të përparimit.

Në këtë ditë kremtore në të cilën mbyllet Koncili XXI i saj ekumenik, Kisha jua ofron me zërin tonë miqësinë e vet, shërbimin e vet, energjitë e veta shpirtërore dhe morale. Ajo ju drejton të gjithëve ju mesazhin e vet të përshëndetjes dhe të bekimit. Pranojeni atë, ashtu si jua ofron ajo, me zemër të gëzuar e të sinqertë dhe çojuani atë të gjithë popujve tuaj.

DREJTUAR NJERËZVE TË MENDIMIT DHE TË SHKENCËS

Një përshëndetje krejt të veçantë juve, kërkues të së vërtetës, juve, njerëz të mendimit dhe të shkencës, eksplorues të njeriut, të gjithësisë dhe të historisë, të gjithë juve, shtegtarë në marshim drejt dritës, si edhe atyre që, të lodhur dhe të zhgënjyer prej një kërkimi të kotë, e kanë ndalur ecjen.

Pse një përshëndetje të veçantë për ju? Sepse ne të gjithë, këtu, Ipeshkvijtë, Etërit e Koncilit, jemi në dëgjim të së vërtetës. Çfarë ka qenë përpjekja jonë gjatë këtyre katër viteve, përveçse një kërkim më i vëmendshëm dhe një thellim i mesazhit të së vërtetës që i është besuar Kishës, përveçse një përpjekje për një bindje më të përsosur ndaj Shpirtit të së vërtetës?

Pra, ne nuk mund të mos takoheshim me ju. Ecja juaj është ecja jonë. Shtigjet tuaja nuk janë kurrë të huaja për shtigjet tona. Ne jemi miqtë e thirrjes suaj si kërkues, aleatët e mundimeve tuaja, admiruesit e arritjeve tuaja dhe, nëse nevojitet, ngushëlluesit e shkurajimeve tuaja dhe të mossukseseve tuaja.

Edhe për ju, pra, kemi një mesazh dhe ai është ky: vazhdoni të kërkoni, pa u lodhur, pa u demoralizuar kurrë për të vërtetën! Kujtojini fjalët e njërit prej miqve tuaj të mëdhenj, Shën Agustinit: "Të kërkojmë me dëshirën për të gjetur dhe të gjejmë me dëshirën për të kërkuar ende". Lum ata që, duke e pasur të vërtetën, vazhdojnë ta kërkojnë atë për ta përtërirë, për ta thelluar, për t'ua dhuruar të tjerëve. Lum ata që, duke mos e gjetur ende, ecin drejt saj me zemër të sinqertë: ata e kërkofshin dritën e së nesërmes me dritën e së sotmes, deri në plotësinë e dritës!

Por mos harroni: nëse të menduarit është një gjë e madhe, të menduarit para së gjithash është një detyrë; mjerë ai që i mbyll me dashje sytë para dritës! Të menduarit është edhe një përgjegjësi: mjerë ata që e errësojnë shpirtin me një mijë sajime që e demoralizojnë, e krenojnë, e mashtrojnë dhe e deformojnë atë. Cili është parimi bazë për njerëzit e shkencës përveçse të përpiqen të mendojnë drejt?

Prandaj, pa i turbulluar hapat tuaj, pa i verbuar shikimet tuaja, ne duam t'ju ofrojmë dritën e llambës sonë të mistershme: fenë. Ai që na e ka besuar atë është Mësuesi sovran i mendimit, ai nxënës të përvuajtur të të cilit jemi, i vetmi që ka thënë dhe ka mundur të thotë: "Unë jam drita e botës, unë jam udha, e vërteta dhe jeta".

Kjo fjalë ju përket. Ndoshta kurrë, falë Hyjit, nuk është paraqitur kaq mirë sa sot mundësia për një marrëveshje të thellë mes shkencës së vërtetë dhe fesë së vërtetë, njëra dhe tjetra në shërbim të së vetmes të vërtetë. Mos e pengoni këtë takim të çmueshëm! Kini besim në fenë, në këtë mike të madhe të inteligjencës! Ndriçohuni në dritën e saj për ta arritur të vërtetën, gjithë të vërtetën! Ky është urimi, nxitja, shpresa që ju shprehin, para se të ndahen, Etërit e krejt botës, të mbledhur në Koncil në Romë.

DREJTUAR ARTISTËVE

Tani ju të gjithëve, artistë që jeni të dashuruar me bukurinë dhe që për të punoni: poetë dhe letrarë, piktorë, skulptorë, arkitektë, muzikantë, njerëz të teatrit dhe kineastë... Ju të gjithëve Kisha e Koncilit ju thotë me zërin tonë: nëse ju jeni miqtë e artit të vërtetë, jeni miqtë tanë!

Prej shumë kohësh Kisha ka bërë aleancë me ju. Ju keni ndërtuar dhe zbukuruar tempujt e saj, keni kremtuar dogmat e saj, keni pasuruar liturgjinë e saj. E keni ndihmuar ta përkthejë mesazhin e saj hyjnor në gjuhën e formave dhe të figurave, ta bëjë të kuptueshme botën e padukshme.

Sot ashtu si edhe dje Kisha ka nevojë për ju dhe ju drejtohet juve. Ajo ju thotë me zërin tonë: mos lejoni të prishet një aleancë kaq e frytshme! Mos refuzoni ta vini talentin tuaj në shërbim të së vërtetës hyjnore! Mos ia mbyllni shpirtin tuaj frymës së Shpirtit Shenjt!

Kjo botë në të cilën jetojmë ka nevojë për bukuri që të mos zhytet në dëshpërim. Bukuria, sikurse e vërteta, është ajo që ngjall gëzim në zemrën e njerëzve, është ai fryt i çmueshëm që i bën ballë konsumimit të kohës, që i bashkon brezat dhe i bën të komunikojnë në admirim. Dhe kjo falë duarve tuaja...

Këto duar qofshin të pastra dhe të painteres! Mos harroni se jeni rojtarët e bukurisë në botë: kjo ju mjaftoftë për t'ju liruar prej shijeve kalimtare dhe pa vlera të vërteta, për t'ju liruar prej kërkimit të shprehjeve ekstravagante apo të dëmshme.

Le të jeni gjithmonë dhe kudo të denjë për idealin tuaj dhe do të jeni të denjë për Kishën, e cila, me zërin tonë, sot ju drejton mesazhin e vet të miqësisë, të përshëndetjes, të falënderimit dhe të bekimit.

DREJTUAR GRAVE

Dhe tani po ju drejtohemi juve, gra të çdo gjendjeje, bija, bashkëshorte, nëna dhe vejusha; edhe juve, virgjëra të kushtuara dhe beqare: ju jeni gjysma e familjes së madhe njerëzore!

Ju e dini se Kisha është krenare që e ka nderuar dhe e ka liruar gruan, që ka bërë të shkëlqejë gjatë shekujve, në ndryshueshmërinë e karaktereve, barazinë e saj thelbësore me burrin.

Por vjen koha, koha ka ardhur, në të cilën thirrja e gruas përmbushet në plotësi, koha në të cilën gruaja fiton në shoqëri një ndikim, një rrezatim, një fuqi të paarritur deri tani.

Për këtë arsye, në këtë moment në të cilin njerëzimi po përjeton një shndërrim kaq të thellë, gratë e mbushura me shpirtin e Ungjillit mund të bëjnë shumë për ta ndihmuar njerëzimin që të mos degjenerojë.

Ju gratë keni gjithmonë si dhanti ruajtjen e vatrës familjare, dashurinë e zanafillës, ndjenjën e djepave. Ju jeni të pranishme në misterin e jetës që fillon. Ju ngushëlloni në shkëputjen e vdekjes. Teknika jonë rrezikon të bëhet çnjerëzore. Pajtojini njerëzit me jetën. Dhe sidomos, ju lutemi, kujdesuni për të ardhmen e llojit tonë. Mbajeni dorën e burrit që, në një moment marrëzie, mund të përpiqet ta shkatërrojë qytetërimin njerëzor.

Bashkëshorte, nëna, edukatore të para të gjinisë njerëzore në fshehtësinë e vatrave familjare, përçojuani bijve dhe bijave tuaja traditat e etërve tuaj, ndërkohë që i përgatitni për të ardhmen e paparashikueshme. Kujtoni gjithmonë se nëpërmjet bijve të vet një nënë i përket asaj të ardhmeje që ajo ndoshta nuk do ta shohë.

Edhe ju, beqare, dijeni se mund ta përmbushni gjithë thirrjen tuaj të përkushtimit. Shoqëria ju thërret nga të katër anët. Vetë familjet nuk mund të jetojnë pa ndihmën e atyre që nuk kanë familje.

Ju sidomos, virgjëra të kushtuara, në një botë ku egoizmi e kërkimi i kënaqësisë do të donte të diktonte ligjin, jini rojtare të pastërtisë, të painteresit, të mëshirës. Jezusi, që i ka dhënë dashurisë bashkëshortore gjithë plotësinë e vet, e ka lavdëruar edhe heqjen dorë prej kësaj dashurie njerëzore, kur bëhet për Dashurinë e pafundme dhe për shërbimin e të gjithëve.

Në fund, ju gra që jeni në provë, ju që rrini nën kryq në shëmbëlltyrë të Marisë, ju që shumë shpesh në histori u keni dhënë burrave forcën që të luftojnë deri në fund, që të dëshmojnë deri në martirizim, ndihmojini edhe një herë që të rigjejnë guximin për sipërmarrje të mëdha, së bashku me durimin dhe me ndjenjën e zanafillës së përvuajtur.

O ju gra, që dini ta bëni të vërtetën të ëmbël, të butë, të arritshme, angazhohuni që shpirti i këtij Koncili të depërtojë në institucione, në shkolla, në vatrat familjare, në jetën e përditshme.

Gra të krejt gjithësisë, të krishtera apo jo besimtare, që ju është besuar jeta në këtë moment kaq të rëndë të historisë, ju takon juve ta shpëtoni paqen e botës!

DREJTUAR PUNËTORËVE

Gjatë këtij Koncili, ne, ipeshkvijtë katolikë të pesë kontinenteve, kemi reflektuar së bashku, mes shumë argumentesh të tjera, edhe mbi çështjet e rënda që ia parashtrojnë ndërgjegjes së njerëzimit kushtet ekonomike dhe shoqërore të kohës bashkëkohore, bashkekzistenca e kombeve, problemi i armatimeve, i luftës dhe i paqes. Jemi plotësisht të ndërgjegjshëm për rëndësinë që zgjidhja e këtyre problemeve mund të ketë për jetën konkrete të punëtorëve dhe të punëtoreve të mbarë botës. Kështu, në përfundim të vendimeve tona, dëshirojmë t'u drejtojmë të gjithë atyre një mesazh besimi, paqeje dhe miqësie.

Bij shumë të dashur, para së gjithash të jeni të sigurt se Kisha i njeh vuajtjet, luftrat dhe shpresat tuaja; se ajo i çmon shumë virtytet që i fisnikërojnë shpirtrat tuaj: guximin, përkushtimin, ndërgjegjen profesionale, dashurinë për drejtësinë; se i njeh plotësisht shërbimet tejet të mëdha që ju i bëni mbarë shoqërisë, secili në vendin e vet dhe shpesh në vendet më të errëta e më të përbuzura. Kisha ju është mirënjohëse për këtë dhe ju falënderon nëpërmjet zërit tonë.

Në këto vitet e fundit ajo nuk ka reshtur së mbajturi të pranishme në shpirt problemet, me një kompleksitet vazhdimisht në rritje, të botës së punës. Jehona që kanë pasur në radhët tuaja enciklikat e fundit papnore ka treguar se sa shumë shpirti i punëtorit të kohës sonë është dakord me atë të krerëve të vet më të lartë shpirtërorë.

Ai që e ka shtuar pasurinë e Kishës me këto mesazhe të pashoqe, papa Gjoni XXIII, ka ditur të gjejë rrugën e zemrës suaj. Ai ka treguar në mënyrë të shkëlqyer, në personin e vet, gjithë dashurinë e Kishës për punëtorët, ashtu si edhe për të vërtetën, drejtësinë, lirinë, dashurinë, mbi të cilat themelohet paqja në botë.

Edhe ne gjithashtu duam të jemi dëshmitarë pranë jush të kësaj dashurie që Kisha ka për ju punëtorë dhe ju themi me plot bindje: Kisha është mikja juaj. Kini besim në të! Disa keqkuptime të trishtueshme, në të kaluarën, tepër gjatë e kanë ushqyer mes nesh mosbesimin dhe moskuptimin; Kisha dhe klasa punëtore kanë vuajtur nga kjo. Ka ardhur koha e pajtimit dhe Kisha e Koncilit ju fton pa qëllime të dyta që ta kremtoni atë.

Kisha përpiqet t'ju kuptojë gjithnjë e më mirë. Edhe ju duhet të përpiqeni ta kuptoni se çfarë është Kisha për ju punëtorët, që jeni autorët e parë të shndërrimeve të mrekullueshme që bota e sotme njeh: sepse ju e dini mirë se, nëse nuk u jep shpirt një frymë e fuqishme shpirtërore, ato do të jenë rrënimi i njerëzimit, në vend që ta bëjnë të lumtur atë. Nuk është urrejtja ajo që e shpëton botën! Nuk është vetëm buka e tokës ajo që mund ta shuajë urinë e njeriut.

Pra, pranojeni mesazhin e Kishës. Pranojeni fenë që ju ofron për ta ndriçuar rrugën tuaj: është feja e pasardhësit të Pjetrit dhe e dymijë ipeshkvijve të mbledhur në Koncil, është feja e të gjithë popullit të krishterë. Ajo ju ndiçoftë! Ajo ju priftë! Ajo ju bëftë ta njihni Jezu Krishtin, shokun tuaj të punës, Mësuesin, Shpëtimtarin e mbarë njerëzimit.

DREJTUAR TË VARFËRVE, TË SËMURËVE DHE TË GJITHË ATYRE QË VUAJNË

Për ju të gjithë, vëllezër në provë, të vizituar prej vuajtjes me njëmijë fytyra, Koncili ka një mesazh shumë të veçantë. I ndien të ngulitur mbi vete sytë tuaj që luten, që shndrisin prej etheve apo që janë të dërrmuar prej lodhjes, vështrime lutëse, që kërkojnë më kot arsyen e vuajtjes njerëzore dhe që pyesin me ankth se kur dhe prej ku do të vijë ngushëllimi.

Vëllezër shumë të dashur, ne ndiejmë të tingëllojnë në thellësinë e zemrave tona si etër dhe barinj gjëmimet dhe ankimet tuaja. Dhimbja jonë shtohet prej mendimit se nuk është në pushtetin tonë t'ju sigurojmë shëndetin trupor, as pakësimin e dhimbjeve tuaja fizike, që mjekët, infermierët dhe të gjithë ata që u kushtohen të sëmurëve përpiqen t'i lehtësojnë sa më shumë që munden.

Por kemi diçka më të thellë dhe më të çmueshme për t'ju dhënë: të vetmen të vërtetë të aftë për t'iu përgjigjur misterit të vuajtjes dhe për t'ju dhënë një lehtësim pa iluzione: fenë dhe njësimin me Njeriun e dhimbjeve, me Krishtin, Birin e Hyjit, të kryqëzuar për mëkatet dhe për shpëtimin tonë.

Krishti nuk e ka zhdukur vuajtjen; as nuk ka dashur të na e zbulojë krejtësisht misterin e saj: e ka marrë atë mbi vete dhe kjo mjafton që ta kuptojmë krejt vlerën e saj.

O ju të gjithë që e ndieni më fort peshën e kryqit, ju që jeni të varfër e të braktisur, ju që qani, ju që jeni të përndjekur për arsye të drejtësisë, ju për të cilët heshtet, ju të panjohurit e dhimbjes, merrni zemër: ju jeni të parapëlqyerit e mbretërisë së Hyjit, të shpresës, të lumturisë e të jetës; jeni vëllezërit e Krishtit të vuajtur; me të, nëse doni, ju e shpëtoni botën!

Ja dija e krishterë e vuajtjes, e vetmja që dhuron paqen. Ta dini se nuk jeni vetëm, as të ndarë, as të braktisur, as të kotë: jeni të thirrurit nga Krishti, shëmbëlltyra e tij e gjallë dhe e pastër. Në emër të tij, Koncili ju përshëndet me dashuri, ju falënderon, ju siguron miqësinë dhe ndihmën e Kishës që ju bekon.

DREJTUAR TË RINJVE

Pikërisht juve, të rinj dhe të reja të mbarë botës, Koncili dëshiron t'ju drejtojë mesazhin e vet të fundit. Sepse jeni ju ata që do të merrni pishtarin prej duarve të etërve tuaj dhe do të jetoni në botë në momentin e shndërrimeve më gjigande të historisë së saj. Jeni ju ata që, duke marrë më të mirën e shembullit dhe të mësimit të prindërve tuaj dhe të mësuesve tuaj, do të formoni shoqërinë e së nesërmes: ju do të shpëtoni ose do të mbaroni me të.

Kisha, në këto katër vite, ka punuar për të përtërirë fytyrën e vet, për t'iu përgjigjur më mirë planit të Themeluesit të vet, të Gjallit të madh, Krishtit përjetësisht të ri. Në përfundim të këtij "rishikimi jete" madhështor, ajo ju drejtohet juve: për ju të rinj, sidomos për ju, ajo me Koncilin e vet ka ndezur një dritë, atë që ndriçon të ardhmen, të ardhmen tuaj.

Kisha ka dëshirë që shoqëria që ju po përgatiteni të ndërtoni të respektojë dinjitetin, lirinë, të drejtën e personave: dhe këta persona jeni ju.

Ajo mezi po pret që t'i përhapë edhe në këtë shoqëri të re thesaret e saj gjithmonë të vjetra e gjithmonë të reja: fenë, të cilën shpirtrat tuaj e marrshin prej saj lirisht në qartësinë e saj pozitive. Ajo ka besim se ju do ta gjeni një forcë dhe një gëzim të tillë që të mos jeni të tunduar, si disa paraardhës tuaj, që të bëheni pre e joshjes së filozofive të egoizmit dhe të kënaqësisë, apo të atyre të dëshpërimit dhe të nikilizmit; dhe se përballë ateizmit, dukuri e lodhjes dhe e pleqërisë, ju do të dini ta pohoni fenë tuaj në jetën tuaj dhe në atë që i jep kuptim asaj: sigurinë e ekzistencës së një Hyji të drejtë dhe të mirë.

Në emër të këtij Hyji dhe të Birit të tij Jezus ne ju nxisin t'i zgjeroni zemrat tuaja sipas përmasave të botës, për ta kuptuar thirrjen e vëllezërve tuaj dhe për t'i vënë me guxim energjitë tuaja të reja në shërbim të tyre. Luftoni kundër çdo egoizmi. Mos pranoni t'u hapni udhë instinkteve të dhunës dhe të urrejtjes, që shkaktojnë luftrat dhe korteun e tyre të trishtueshëm të mjerimeve. Jini: zemërgjerë, të pastër, të respektueshëm, të sinqertë. Ndërtoni me entuziazëm një botë më të mirë se kjo e sotmja!

Kisha ju shikon me besim dhe me dashuri. E pasur me një të kaluar të gjatë gjithnjë të gjallë në të dhe duke ecur drejt përsosmërisë njerëzore në kohë dhe drejt fateve të fundit të historisë e të jetës, ajo është rinia e vërtetë e botës. Ajo zotëron atë që përbën forcën apo bukurinë e të rinjve: aftësinë që të gëzohet për atë që fillon, që të dhurohet pa kthim, që të përtëritet dhe të riniset për arritje të reja. Shikojeni, dhe ju do të gjeni në të fytyrën e Krishtit, heroit të vërtetë, të përvuajtur e të mençur, profetit të së vërtetës dhe të dashurisë, shokut dhe mikut të të rinjve. Dhe pikërisht në emër të Krishtit ne ju përshëndesim, ju nxisim dhe ju bekojmë.

PËRMBAJTJA

PARAQITJA ..... fq. 3

KATËR KUSHTETUTAT KONCILIARE

KUSHTETUTA MBI LITURGJINË E SHENJTË
SACROSANCTUM CONCILIUM
(Koncili i Shenjtë)

PARATHËNIE (nr. 1-4) 7

Kap. I: PARIMET E PËRGJITHSHME PËR REFORMËN DHE NXITJEN E LITURGJISË SË SHENJTË
I. NATYRA E LITURGJISË SË SHENJTË DHE RËNDËSIA E SAJ NË JETËN E KISHËS (nr. 5-13) 8

II. NEVOJA PËR TË NXITUR EDUKIMIN LITURGJIK DHE PJESËMARRJEN AKTIVE (nr. 14-20) 11

III. REFORMA E LITURGJISË SË SHENJTË (nr. 21) 12
A) *Normat e përgjithshme* (nr. 22-25) 12
B) *Normat që burojnë prej natyrës hierarkike dhe bashkësiore të liturgjisë* (nr. 26-32) 13
C) *Normat që burojnë prej natyrës didaktike dhe baritore të liturgjisë* (nr. 33-36) 14
D) *Normat për një përshtatje me karakterin dhe traditat e popujve të ndryshëm* (nr. 37-40) 15

IV. JETA LITURGJIKE NË DIOQEZË DHE NË FAMULLI (nr. 41-42) 15

V. SHTIMI I VEPRIMIT BARITOR LITURGJIK (nr. 43-46) 16

Kap. II: MISTERI EUKARISTIK (nr. 47-58) 16

Kap. III: SAKRAMENTET E TJERA DHE SAKRAMENDORET (nr. 59-82) 18

Kap. IV: UFICI HYJNOR (nr. 83-101) 21

Kap. V: VITI LITURGJIK (nr. 102-111) 24

Kap. VI: MUZIKA KISHTARE (nr. 112-121) 26

Kap. VII: ARTI KISHTAR DHE ORENDITË KISHTARE (nr. 122-130) 27

SHTOJCË: DEKLARATË E KONCILIT II EKUMENIK TË VATIKANIT RRETH REFORMËS SË KALENDARIT 29

KUSHTETUTA DOGMATIKE MBI KISHËN
LUMEN GENTIUM
(Drita e Popujve)

Kap. I: MISTERI I KISHËS (nr. 1-8) 31

Kap. II: POPULLI I HYJIT (nr. 9-17) 36

Kap. III: KUSHTETUTA HIERARKIKE E KISHËS DHE NË VEÇANTI E EPISKOPATIT (nr. 18-29) 41

Kap. IV: LAIKËT (nr. 30-38) 51

Kap. V: THIRRJA E GJITHËMBARSHME PËR SHENJTËRI NË KISHË (nr. 39-42) 56

Kap. VI: RREGULLTARËT (nr. 43-47) 59

Kap. VII: KARAKTERI ESKATOLOGJIK I KISHËS SHTEGTARE DHE NJËSIA E SAJ
ME KISHËN QIELLORE (nr. 48-51) 62

Kap. VIII: VIRGJËRA E LUME MARI, NËNA E HYJIT, NË MISTERIN E KRISHTIT DHE TË KISHËS
I. PARATHËNIE (nr. 52-54) 66
II. FUNKSIONI I VIRGJËRËS SË LUME MARI NË EKONOMINË E SHPËTIMIT (nr. 55-59) 66
III. VIRGJËRA E LUME MARI DHE KISHA (nr. 60-65) 68
IV. KULTI I VIRGJËRËS SË LUME MARI NË KISHË (nr. 66-67) 70
V. MARIA, SHENJË E SHPRESËS SË SIGURT DHE E NGUSHËLLIMIT
PËR POPULLIN SHTEGTAR TË HYJIT (nr. 68-69) 71

KUSHTETUTA DOGMATIKE
MBI ZBULIMIN HYJNOR
DEI VERBUM
(Fjala e Hyjit)

PARATHËNIE (nr. 1) 73

Kap. I: ZBULIMI (nr. 2-6) 73

Kap. II: PËRÇIMI I ZBULIMIT HYJNOR (nr. 7-10) 75

Kap. III: FRYMËZIMI HYJNOR DHE INTERPRETIMI I SHKRIMIT TË SHENJTË (nr. 11-13) 76

Kap. IV: BESËLIDHJA E VJETËR (nr. 14-16) 78

Kap. V: BESËLIDHJA E RE (nr. 17-20) 79

Kap. VI: SHKRIMI I SHENJTË NË JETËN E KISHËS (nr. 21-26) 80

PËRFUNDIM (nr. 26) 81

KUSHTETUTA BARITORE
MBI KISHËN NË BOTËN BASHKËKOHORE
GAUDIUM ET SPES
(Gëzimi dhe Shpresa)

PARATHËNIE (nr. 1-3) 83

Paraqitje hyrëse: GJENDJA E NJERIUT NË BOTËN BASHKËKOHORE (nr. 4-10) 84

PJESA I: KISHA DHE THIRRJA E NJERIUT (nr. 11) 88
Kap. I: Dinjiteti i personit njerëzor (nr. 12-22) 88

Kap. II: BASHKËSIA E NJERËZVE (nr. 23-32) 94

Kap. III: VEPRIMTARIA NJERËZORE NË GJITHËSI (nr. 33-39) 99

Kap. IV: MISIONI I KISHËS NË BOTËN BASHKËKOHORE (nr. 40-45) 103

PJESA II: DISA PROBLEME MË TË NGUTSHME (nr. 46) 108
Kap. I: DINJITETI I MARTESËS E I FAMILJES DHE VLERËSIMI I TIJ (nr. 47-52) 108

Kap. II: NXITJA E KULTURËS (nr. 53) 113
Seksioni 1: SITUATA E KULTURËS NË BOTËN E SOTME (nr. 54-56) 114
Seksioni 2: DISA PARIME QË I PËRKASIN NXITJES SË DREJTË TË KULTURËS (nr. 57-59) 115
Seksioni 3: DISA DETYRA MË TË NGUTSHME PËR TË KRISHTERËT NË LIDHJE ME KULTURËN (nr. 60-62) 117

Kap. III: JETA EKONOMIKO-SHOQËRORE (nr. 63) 119
Seksioni 1: ZHVILLIMI EKONOMIK (nr. 64-66) 120
Seksioni 2: DISA PARIME NË LIDHJE ME TËRËSINË E JETËS EKONOMIKO-SHOQËRORE (nr. 67-72) ... 121

Kap. IV: JETA E BASHKËSISË POLITIKE (nr. 73-76) 125

Kap. V: NXITJA E PAQES DHE BASHKËSIA E KOMBEVE (nr. 77-78) 127
Seksioni 1: NEVOJA PËR TA SHMANGUR LUFTËN (nr. 79-82) 130
Seksioni 2: NDËRTIMI I BASHKËSISË NDËRKOMBËTARE (nr. 83-90) 133
PËRFUNDIM (nr. 91-93) 136

NËNTË DEKRETET KONCILIARE

DEKRETI
MBI MJETET E KOMUNIKIMIT SHOQËROR
INTER MIRIFICA
(Mes Shpikjeve të Mrekullueshme)

HYRJE (nr. 1-2) 139

Kap. I: DOKTRINA E KISHËS (nr. 3-12) 139

Kap. II: VEPRIMI BARITOR I KISHËS (nr. 13-22) 142

PËRFUNDIM (nr. 23-24) 144

DEKRETI
MBI EKUMENIZMIN
UNITATIS REDINTEGRATIO
(Rimëkëmbja e Njësisë)

PARATHËNIE (nr. 1) 145

Kap. I: PARIMET KATOLIKE MBI EKUMENIZMIN (nr. 2-4) …..... 145

Kap. II: USHTRIMI I EKUMENIZMIT (nr. 5-12) 149

Kap. III: KISHA DHE BASHKËSITË KISHTARE TË NDARA
NGA SELIA APOSTOLIKE ROMAKE (nr. 13) ……..……..
151
I. VLERËSIM I VEÇANTË I KISHAVE LINDORE (nr. 14-18) ……..... 152
II. KISHA DHE BASHKËSITË KISHTARE TË NDARA NË PERËNDIM (nr. 19-23) 154

PËRFUNDIM (24) 155

DEKRETI
MBI KISHAT KATOLIKE LINDORE
ORIENTALIUM ECCLESIARUM
(Kishat Lindore)

PARATHËNIE (nr. 1) 157

KISHA TË VEÇANTA APO RITE (nr. 2-4) 157
TRASHËGIMIA SHPIRTËRORE E KISHAVE LINDORE QË DUHET RUAJTUR (nr. 5-6) 158
PATRIARKËT LINDORË (nr. 7-11) 159
DISIPLINA E SAKRAMENTEVE (nr. 12-18) 160
KULTI HYJNOR (nr. 19-23) 161
MARRËDHËNIET ME VËLLEZËRIT E KISHAVE TË NDARA (NR. 24-29) 162

PËRFUNDIM (nr. 30) 163

DEKRETI
MBI MISIONIN BARITOR TË IPESHKVIJVE NË KISHË
CHRISTUS DOMINUS
(Krishti Zot)

PARATHËNIE (nr. 1-3) 165

Kap. I: IPESHKVI DHE KISHA E GJITHËMBARSHME

I. POZICIONI I IPESHKVIJVE NDAJ KISHËS SË GJITHËMBARSHME (nr. 4-7) 166
II. IPESHKVIJTË DHE SELIA E SHENJTË (nr. 8-10) 167

Kap. II: IPESHKVIJTË DHE KISHA E VEÇANTA APO DIOQEZAT
I. IPESHKVIJTË DIOQEZANË (nr. 11-21) 168
II. PËRCAKTIMI I KUFIJVE TË DIOQEZAVE (nr. 22-24) 172
III. BASHKËVEPRUESIT E IPESHKVIT DIOQEZAN NË MBARËSHTIMIN BARITOR
1) *Ipeshkvijtë koadiutorë dhe ndihmës* (nr. 25-26) 173
2) *Selia dhe këshillat dioqezane* (nr. 27) 173
3) *Kleri dioqezan* (nr. 28-32) 174
4) *Rregulltarët* (nr. 33-35) 176

Kap. III: BASHKËVEPRIMI I IPESHKVIJVE PËR TË MIRËN E PËRBASHKËT TË DISA FAMULLIVE
I. SINODET, KONCILET E VEÇANËRISHT KONFERENCAT IPESHKVNORE (nr. 36-38) 177
II. PËRCAKTIMI I PROVINCAVE KISHTARE DHE NGRITJA
E KRAHINAVE KISHTARE (nr. 39-41) 178
III. IPESHKVIJTË QË KANË NJË DETYRË NDËRDIOQEZANE (nr. 42-43) 179

MANDAT I PËRGJITHSHËM (nr. 44) 179

DEKRETI
MBI RIPËRTËRITJEN E JETËS RREGULLTARE
PERFECTAE CARITATIS
(Përsosmëria e Dashurisë)

PARATHËNIE (nr. 1) 181

Ripërtëritje dhe përshtatje (nr. 2-4) 181
Elemente të përbashkëta mes të gjitha formave të jetës rregulltare (nr. 5) 182
Parësia e jetës shpirtërore (nr. 6) 183
Jeta soditëse (nr. 7) 183
Jeta aktive (nr. 8) 183
Jeta murgjërore dhe kuvendore (nr. 9) 184
Jeta rregulltare laikale (nr. 10-11) 184

TRE KUSHTET RREGULLTARE:
a) *dëlirësia* (nr. 12) 184
b) *varfëria* (nr. 13) 185
c) *dëgjesa* (nr. 14) 185
Jeta e përbashkët (nr. 15) 186
Klauzura femërore (nr. 16) 186
Veshja rregulltare (nr. 17) 186
Përditësimi dhe formimi rregulltar (nr. 18-19) 187
Veprat e Instituteve (nr. 20) 187
Institutet dhe manastiret në rënie (nr. 21) 187
Federatat mes rregulltarëve (nr. 22-23) 187
Zgjedhja e thirrjeve (nr. 24) 188

PËRFUNDIM (nr. 25) 188

DEKRETI
MBI FORMIMIN MESHTARAK
OPTATAM TOTIUS
(Ripërtëritja e Dëshiruar)

PARATHËNIE 189

I. RREGULLORE E FORMIMIT MESHTARAK PËR T'U BËRË NË ÇDO SHTET (nr. 1) ……..... 189

II. NEVOJA PËR T'I INKURAJUAR NË MËNYRË MË TË FUQISHME THIRRJET MESHTARAKE (nr. 2-3) ….. 189

III. SISTEMI I SEMINAREVE TË LARTA (nr. 4-7) 191

IV. THELLIMI I FORMIMIT SHPIRTËROR (nr. 8-12) 192

V. RISHIKIMI I STUDIMEVE KISHTARE (nr. 13-18) 194

VI. NORMA PËR FORMIMIN E MIRËFILLTË BARITOR (nr. 19-21) 197

VII. PËRSOSJA E FORMIMIT PAS KOHËS SË STUDIMEVE (nr. 22) 198

PËRFUNDIM 198

DEKRETI
MBI APOSTULLIMIN E LAIKËVE
APOSTOLICAM ACTUOSITATEM
(Veprimtaria Apostolike)

PARATHËNIE (nr. 1) 199

Kap. I: THIRRJA E LAIKËVE PËR APOSTULLIM (nr. 2-4) 200

Kap. II: SYNIMET E APOSTULLIMIT TË LAIKËVE (nr. 5-8) 202

Kap. III: FUSHA TË NDRYSHME APOSTULLIMI (nr. 9-14) 205

Kap. IV: MËNYRA TË NDRYSHME APOSTULLIMI (nr. 15-22) …..... 208

Kap. V: RREGULLI QË DUHET MBAJTUR NË APOSTULLIM (nr. 23-27) 211

Kap. VI: FORMIMI PËR APOSTULLIM (nr. 28-32) 213

NXITJE PËRFUNDIMTARE (nr. 33) 216

DEKRETI
MBI VEPRIMTARINË MISIONARE TË KISHËS
AD GENTES
(Popujve)

PARATHËNIE (nr. 1) 217

Kap. I: PARIMET DOKTRINORE (nr. 2-9) 217

Kap. II: VEPRA MISIONARE NË VETVETE (nr. 10) 224
Neni 1: DËSHMIA E KRISHTERË (nr. 11-12) 224
Neni 2: PREDIKIMI I UNGJILLIT DHE BASHKIMI I POPULLIT TË HYJIT (nr. 13-14) 226
Neni 3: FORMIMI I BASHKËSISË SË KRISHTERË (nr. 15-18) 227

Kap. III: KISHAT E VEÇANTA (nr. 19-22) 231

Kap. IV: MISIONARËT (nr. 23-27) 234

Kap. V: ORGANIZIMI I VEPRIMTARISË MISIONARE (nr. 28-34) …..... 237

Kap. VI: BASHKËVEPRIMI (nr. 35-41) 240

PËRFUNDIM (nr. 42) 244

DEKRETI
MBI MBARËSHTIMIN DHE JETËN E PRIFTËRINJVE
PRESBYTERORUM ORDINIS
(Urdhri i Priftërinjve)

PARATHËNIE (nr. 1) 245

Kap. I: PRIFTËRIA NË MISIONIN E KISHËS (nr. 2-3) …..... 245
Kap. II: MBARËSHTIMI I PRIFTËRINJVE
I. FUNKSIONET E PRIFTËRINJVE (nr. 4-6) 248
II. MARRËDHËNIET E PRIFTËRINJVE ME TË TJERËT (nr. 7-9) …..... 251
III. SHPËRNDARJA E PRIFTËRINJVE DHE THIRRJET MESHTARAKE (nr. 10-11) …..... 255

Kap. III: JETA E PRIFTËRINJVE
I. THIRRJA E PRIFTËRINJVE NË PËRSOSMËRI (nr. 12-14) …….... 257
II. NEVOJA TË VEÇANTA SHPIRTËRORE NË JETËN E PRIFTËRINJVE (nr. 15-17) …..... 260
III. NDIHMAT PËR JETËN E PRIFTËRINJVE (nr. 18-21) ……..... 263

PËRFUNDIM DHE NXITJE (nr. 22) 265

TRI DEKLARATAT KONCILIARE

DEKLARATA MBI EDUKIMIN E KRISHTERË **GRAVISSIMUM EDUCATIONIS** *(Rëndësia e Skajshme e Edukimit)*

PARATHËNIE 267

E drejta e çdo njeriu për edukim (nr. 1) 268
Edukimi i krishterë (nr. 2) 268
Prindërit, edukatorët e parë (nr. 3) 269
Mjete të ndryshme në shërbim të edukimit të krishterë (nr. 4) 270
Shkolla (nr. 5) 270
Të drejtat dhe detyrat e prindërve (nr. 6) 270
Shkolla jo katolike (nr. 7) 271
Shkolla katolike (nr. 8) 271
Forma të ndryshme të shkollës katolike (nr. 9) 272
Shkollat e larta (nr. 10) 273
Fakultetet e teologjisë (nr. 11) 273
Bashkërenditja e shkollave katolike (nr. 12) 274

PËRFUNDIM 274

DEKLARATA MBI MARRËDHËNIET E KISHËS ME FETË JO TË KRISHTERA **NOSTRA AETATE** *(Në Kohën Tonë)*

PARATHËNIE (nr. 1) 275

Fetë e ndryshme (nr. 2) 275
Feja myslimane (nr. 3) 276
Feja hebraike (nr. 4) 276
Vëllazëri e gjithëmbarshme (nr. 5) 277

DEKLARATA MBI LIRINË FETARE **DIGNITATIS HUMANAE** *(Për Dinjitetin Njerëzor)*

PARATHËNIE (nr. 1) 279

Kap. I: ASPEKTE TË PËRGJITHSHME TË LIRISË FETARE (nr. 2-8) 279

Kap. II: LIRIA FETARE NË DRITËN E ZBULIMIT (nr. 9-14) 282

PËRFUNDIM (nr. 15) 286

MESAZHE
DREJTUAR POPULLIT TË HYJIT

50-VJETORI I HAPJES SË KONCILIT II EKUMENIK TË VATIKANIT 287

DREJTUAR QEVERITARËVE 287

DREJTUAR NJERËZVE TË MENDIMIT DHE TË SHKENCËS 288

DREJTUAR ARTISTËVE 288

DREJTUAR GRAVE 289

DREJTUAR PUNËTORËVE 290

DREJTUAR TË VARFËRVE, TË SËMURËVE DHE TË GJITHË ATYRE QË VUAJNË 290

DREJTUAR TË RINJVE 291

PËRMBAJTJA 293